Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі
Министерство Науки и Высшего образования Республики Казахстан
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті
Южно-Казахстанский педагогический университет имени У.Жанибекова

Қ.И.Сәтбаевтың 125 жылдығына арналған білім алушылардың дәстүрлі республикалық XII ғылыми-тәжірибелік конференциясының
ҒЫЛЫМИ МАҚАЛАЛАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК НАУЧНЫХ СТАТЕЙ
XII традиционной республиканской научно-практической конференции обучающихся, посвященной 125-летию К. И. Сатпаева

Шымкент, 2024
жыл

УДК 001
ББК 72
Қ11

Ұйымдастыру алқасының төрайымы

Сугирбаева Гулжан Даулетбековна	- Ө.Жәнібеков атындағы ОҚПУ Басқарма төрағасы – Ректордың у.м.а.

Ұйымдастыру алқасы

Керімбеков Ержан Рахымжанұлы	- Басқарма мүшесі – Ғылыми жұмыстар және инновациялар жөніндегі проректор
Исабек Баршагүл Қашқынқызы	- Басқарма мүшесі – Стратегиялық даму және әлеуметтік істер жөніндегі проректор
Тажекова Акмарал Джаксыбековна	- Ғылыми зерттеулер департаментінің директоры
Куралбаева Жулдызай Шынжигитқызы	- Ғылыми зерттеулер офисінің маманы

Қ.И.Сәтбаевтың 125 жылдығына арналған білім алушылардың дәстүрлі республикалық XII ғылыми-тәжірибелік конференциясының ғылыми мақалалар жинағы. **261** бет. Шымкент 2024 жыл.

Сборник научных статей XII традиционной республиканской научно-практической конференции обучающихся, посвященной 125-летию К. И.Сатпаева. **261** стр. Шымкент 2024 г.

ISBN 978-601-7968-32-8

Жинаққа Қазақстан Республикасының жоғары және орта оқу орындарының жас ғалымдары, студенттері және мектеп оқушыларының ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелері ендірілді. Барлық жарияланымдар авторлардың редакциясымен берілген.

© Ө.Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, 2024

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН АРДАГЕРЛЕРІНІҢ ТАРИХИ ЖАДЫНДАҒЫ ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫ: «ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ» ПӘНІНДЕ ЗЕРТТЕУ ЖӘНЕ ҚОЛДАНУ ӘДІСТЕМЕСІ

Жұмат Ә.Е. – 1601-11к тобының студенті
Уразбекова К.Б. – 1601-10 тобының студенті
Ғылыми жетекші: Орынбасарова Г.Ж. – т.ғ.к., аға оқытушы
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В данной статье собраны сведения, полученные по архивным документам ветеранов Великой Отечественной войны.

Summary

This article contains information obtained from archival documents of veterans of the Great Patriotic War.

Болашақ ұрпаққа Отансүйгіштік, патриоттық тәрбие беруде Ұлы Отан соғысына қатысқан оңтүстік өңір ардагерлердің ерлігін насихаттау маңызды бола бермек.

Екінші дүниежүзілік соғыс кезіндегі Германияның КСРО-ға соғыс жариялауы Ұлы Отан соғысына алып келді. Ұлы Отан соғысындағы жерлестеріміздің ерліктері, батырлығы және жазған естеліктері оқушыларға насихаттау барысы болашақ ұрпақты тәрбиелеуде өзекті мәселе болып отырғаны белгілі.

Келер ұрпаққа ардагерлердің ерлігін насихаттау және әңгімелеу арқылы оқушылардың бойына туған жеріне, туған еліне, туған халқына деген ыстық ықыластары мен құрметтін арттыра түсетіне сенімдімін. Ұлы Отан соғысына қатысқан батырлар туралы біле бермей, жергілікті Оңтүстік ардагерлер оқушыларды тәрбиеге баулу арқылы патриоттыққа жеткізуге болады [1. 62 б].

Зерттеу тақырыбымды педагогикалық бағытта әдіс-тәсілдермен ұштастыру бағытында Өзбекәлі Жәнібеков атындағы №19 жалпы орта білім беретін мектебінде 29.01-23.03.24 жж. аралығында 8 апталық практикасында дипломдық жоба тақырыбына байланысты білім беру жұмыстарына сәйкес педагогикалық зерттеулер жүргізілді.

Мақалада практика барысында сабақта пайдаланған әдіс-тәсілдер мен зерттеу жұмыстарын көрсетуді жөн көрдік.

Ең алдымен 8 «А» сыныбында «Қазақстан тарихы» пәні бойынша «Қазақстан Ұлы Отан соғысы жылдарында» бөлімінде **§55. «Соғыс жылдарындағы шабуылдаушы әскери қимылдарға және партизандық қозғалыстарға қазақстандықтардың қатысуы»** атты тақырыбында сабақ өтілді.

Сабақты ұйымдастыру кезеңінде оқушылармен сәлемдесу, түгендеу айтылды. Өткен сабақты еске түсіру мақсатында **«Educaplay»** деп аталатын онлайн платформа бойынша сұралды.

Educaplay – бұл интерактивті тапсырмалар жасауға болатын онлайн-сервис арқылы көптеген ойын түрлері арқылы сабақты қызықты өткізуге болады. Ойын түрлері: карта, кроссворд, жұмбақтар, бақа секіру, викториналар, сәйкестікті іздеу, әріптерден сөздер құрастыру секілді тағы басқалары бар [2].

Осы ойын түрлерінің ішінде ең танымал ойындардың бірі **«бақа секіру»** ойыны арқылы жүзеге асырылды.

Сұрақтар:

1. Француз күресі бойынша әлем чемпионы атағын жеңіп алған бірінші қазақ палуаны?
2. 1937 жылдан бастап Қазақ мемлекеттік опера және балет музыкалық театры қалай аталды?
3. 1926 жылы бірінші қазақ театры қай қалада құрылады?
4. Қазақтың жеңіл таңдай әншісі. Қазақ операсының негізін қалаушылардың бірі?
5. Күләш Байсейітованың ең танымал шығармаларын ата? т.б.

Сабақтың тақырыбы, оқу мақсаты және бағалау критерийлерімен таныстырылды. Оқушыларды 3 топқа бөлінді.

Жаңа сабақтың тақырыбын түсіндірместен бұрын **«Қазақстандықтардың Ұлы Отан соғысы шайқастарына қатысуы»** атты видео-ролик көрсетілді.

Келесі де оқушыларға Оңтүстік өңірден Ұлы Отан соғысына қатысқан ардагерлер – Ахмет Бектаев, Маханбетов Тұрды, Абдуллаев Мұса, Айтжан Бекназаров осы кісілер туралы мәліметтерді презентация арқылы берілді.

1 топ. 1 тапсырма. Кестемен жұмыс (сабақ барысында кесте пайдаланылады)

Дивизия атаулары, командирлер тегі-аты жөні, саны	Қай шайқастарға қатысты?	Құрылған жері

2 топ.

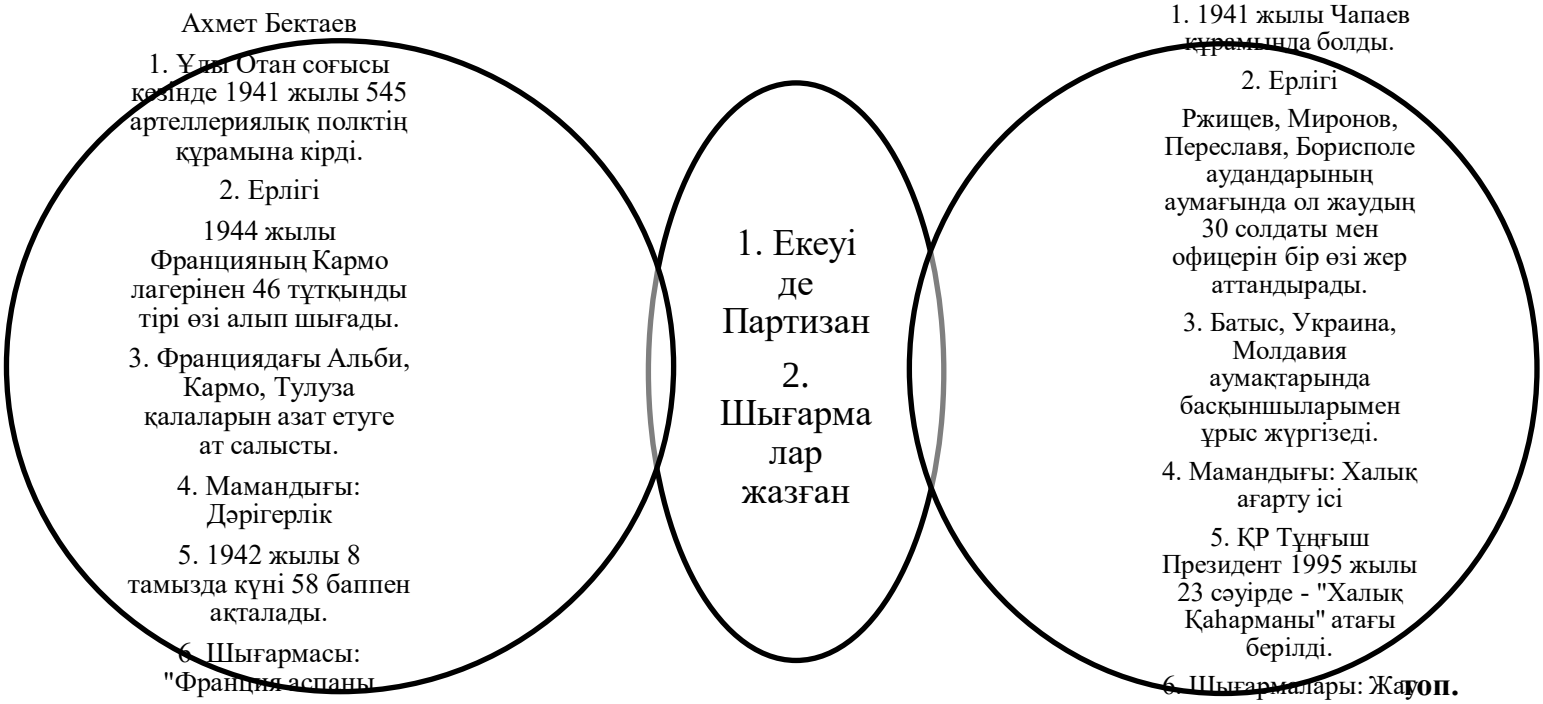

2 тапсырма. «Венн диаграмма» әдісі.

Партизандықтар Ахмет Бектаев пен Қасым Қайсенов екеуінің айырмашылықтарын мен ұқсастықтарын зерттейді. Осы әдісте оқушылардың қалай жауап бергенін көрсетуге болады.

3 топ. 3 тапсырма. «Карчтока» әдісі.

Карточка ішіне бірнеше берілген сұрақтарға ауызша жауап береді.

Сұрақтар:

1. 229-атқыштар полкі 1-батальонының аға лейтенанты?

2. Сағадат Нұрмағамбетовтың жауынгерлік ерлігі?
3. Қ.Қайсеновке «Халық қаһарманы» атағын берген жылы?
4. Украина партизандарының қатарында болған қазақ ақыны?

Сабақ бекітуге 3 тапсырма. Оқушыларға жаңа тақырып пен дипломдық жоба тақырыбын түсіндірілген болатын. Осыған байланысты білім алушылардан **«Тест»** жұмысы алынды.

«Тест» сұрақтары:

1. Оңтүстік өңірден Еуропадағы Француз Қарсыласу қозғалысына қатысқан партизан ардагер?

А) **Ахмет Бектаев** Б)Айтжан Бекназаров
Ә) Маханбетов Тұрды В)Бауыржан Момышұлы

2. Ахмет Бектаев қай жылы дүниеден өтті?

А) 1995 жылы 20 сәуір Б) **1999 жылы 1 ақпан**
Ә) 1996 жылы 7 шілде В) 1999 жылы 1 қаңтар

3. Ахмет Бектаев Ұлы Отан соғысына қатысты жазылған еңбегі?

А) **«Франция аспаны астында»** Б) «Отан туы астында»
Ә) «На берегах Буга» В) «Екінші дүниежүзілік соғыс»

4. «Шықпайды естен сол бір күн», «Анаға рапорт», «Солдат күнделігі» өлең шумақтарын жазған авторы?

А) Абдуллаев Мұса Б) Әлия Молдағұлова
Ә) **Тұрды Маханбетов** В) Қасым Қайсенов

5. 1944 жылы 23 наурыз күні жараланып Будапешт қаласында емделіп жатып 9 мамыр Жеңіс күнін сонда қарсы алған?

А) Айтжан Бекназа ров Б) Талғат Бигелдинов
Ә) **Абдуллаев Мұса** В) Сағадат Нұрмағамбетов

6. Ахмет Бектаев 58-бап бойынша «Отанын сатқан опасыздығы» үшін деген айыппен 25 жылға бас бостандығынан айырылған мермізі?

А) **1949 жылы көктемде** Б) 1949 жылы жазда
Ә) 1946 жылы күзде В) 1948 жылы көктемде

7. Оңтүстік өңірден Ұлы Отан соғысы жылдарында Курск ішіндегі шайқасқа қатысушы

А) Маханбетов Тұрды Б)Рақымжан Қошқарбаев
Ә) Сергей Луганский В)**Абдуллаев Мұса**

8. 1941 жылы Ұлы Отан соғысына 17 жасында өз еркімен соғысқа аттанған?

А) **Айтжан Бекназаров** Б) Қасым Қайсенов
Ә) Әлия Молдағұлова В) Төлеген Тоқтаров

9. Айтжан Бекназаровтың соғыс жайында жазылған мақалаларының бірі:

А) **«Ер есімі – ел есінде»** Б) «Анаға рапорт»
Ә) «Доктор монгол» В) «Майданнан хат»

10. Ардагер Абдуллаев Мұса Ұлы Отан соғысына қатысқан жылдары?

А) 1941 ж. қыркүйек-1945 ж. Тамыз **Б)1942 ж. тамыз - 1949 ж. мамыр**
Ә) 1942 ж. Шілде – 1946 ж. Қазан В) 1944 ж. Наурыз – 1949 ж. тамыз

Тест нәтижесі

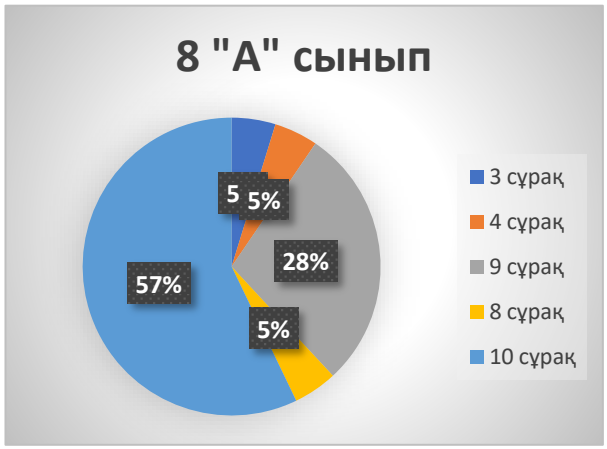

Бұл тест нәтижесін Өзбекәлі Жәнібеков атындағы №19 жалпы орта білім беретін мектебіндегі 8 «А» сыныбы және №94 жалпы орта білім беретін мектебіндегі 9 «Г» сыныптарында жүргізілді.

0-4=1 б

4-7=2 б

7-10=3 балл беру байланысты бағалау критерийлерін талдау жүргізсек 8 «А» сыныбында 7-10 сұраққа жауап берген оқушылардың саны – 19, 9 «Г» сыныбында 7-10 сұраққа жауап берген оқушылардың саны – 18.

Алынған тесттің зерттеулерінің нәтижесінде оқушылардың 60% -ы жақсы түсініп, білгенін көрсетеді.

Кері байланысқа «Тик токкер» бойынша мынадай арқылы жауап береді.

- Маған ұнады!
- Пікір айтамын?
- Біреумен бөлісемін?
- Сақтап аламын!

«Оңтүстік Қазақстан ардагерлерінің тарихи жадындағы Ұлы Отан соғысы: «Қазақстан тарихы» пәнінде зерттеу және қолдану әдістемесі» тақырыбындағы сабақты қорытындылай келе, Educaplay – онлайн-сервис арқылы өткізілген ойын түрі сабақты қызықты өткізуге мүмкіндік берді. Сонымен бірге карта, кроссворд, жұмбақтар, бақа секіру, викториналар, сәйкестікті іздеу, әріптерден сөздер құрастыру сынды әдіс-тәсілдерді қолдану өз нәтижесін берді.

Пайдаланылған әдебиет:

1. Капышев А.К. Дүние жүзі тарихы: Қазіргі заман тарихы. – Алматы, 2017. -352 бет.
2. https://nitforyou.com/encyclopedia/educaplay/

ЕКІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫС ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ГЕРМАНИЯ ТАРИХЫН ОҚЫТУДА ЦИФРЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ҚОЛДАНУ ӘДІСТЕМЕСІ

Кидирбаев Р.М. – 1602-10 тобының студенті
Ғылыми жетекшісі - Орынбасарова Г.Ж. – т.ғ.к., аға оқытушы
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье рассказывается об истории старших классов в стенах школы в нашей стране, о Германии во время Второй мировой войны и методах, используемых при ее преподавании.

Summary

The article tells about the history of high school in our country, about Germany during World War II and the methods used in its teaching.

Екінші дүниежүзілік соғыс - XX ғасырдың ең ауқымды оқиғаларының бірі, ол халықтың көп бөлігі мен әлем елдерінің тағдырына із қалдырды, бұл жалпы әлемдік тарихи процестің одан әрі дамуына әсер етті. Оны зерттеу 85 жыл бойы өзектілігін жоғалтқан жоқ, өйткені көптеген оқиғалар қайта бағаланады, жаңа, бұрын белгісіз фактілер пайда болады және «өзін-өзі ақтау» сияқты тарих функциясы осы кезеңді мүмкіндігінше объективті түсіндіруге деген ұмтылыспен ауыстырылады.

Осы ұмтылысқа қарамастан, қазіргі уақытта біз тарих үшін ақпараттық күрестің белсенді кезеңін байқауды жалғастырудамыз, мұнда жақын және алыс шетелдердегі бірқатар елдердің саяси басшылығы тарихи шындыққа, логикаға, парасаттылыққа қайшы, саяси конъюнктураның пайдасына Екінші дүниежүзілік және Ұлы Отан соғысының тарихын қайта қарауға, қайта жазуға тырысады.

Екінші дүниежүзілік соғыс кезеңіндегі Германия тарихын зерттеу және оқыту бір уақытта қызықты және даулы тақырып болып табылады. Тарих көптеген оқиғаларды, өткенді де, бүгінді де, болашақты да түсінуге мүмкіндік береді. Бұл тұрғыда ерекше мән бар.

Екінші дүниежүзілік соғыстың басында Германияның жаңа келбетін қалыптастыру проблемаларына, сондай-ақ мемлекеттік жүйенің құқықтық, әлеуметтік, мәдени, экономикалық негіздеріне жүгіну. Бұл осы тақырыпқа ғылыми-практикалық қызығушылықпен де, 1939-1945 жылдардағы Германия тарихын тарих ғылымындағы кешенді көзқарас тұрғысынан жаңа түсіну қажеттілігімен де байланысты.

Жаңа дәуір - XXI ғасыр белгілі бір тарихи оқиғаларды түсінудің жаңа шарттарын белгілейді. Германияның соғыс аралық кезеңі туралы тарихнама үлкен, оның қалыптасуы замандастарының еңбектерінен басталып, бүгінгі күнге дейін жалғасуда. Бұл жұмыста біз қазіргі еліміздегі соғыс аралық кезеңдегі (1939-1945) Германия тарихын зерттеу мен оқытудың ерекшеліктерін ашатын мәселелерді талдаймыз.

Азаматтық тәрбие мен білімнің бір бөлігі болып табылатын тарихты зерттеу қазақ жұртшылығының қызығушылығын тудырады және биліктің назарын аударады. Әдетте, мемлекет, қоғам және кәсіби тарихшылар қауымдастығының пікірталастарының тақырыбы біздің Отанымыздың өткен мәселелері болып табылады. Алайда, кейде шетелдік тарихтың жеке сюжеттері қызығушылық тудырады, олардың қатарына Германиядағы нацистік үстемдік жатады. Біздің ел азаматтарының, әсіресе жас ұрпақтың Германия туралы идеяларын қалыптастыруда 1939-1945 жж. биліктің, қоғамның әлеуметтік тапсырысын және ғылыми білімнің қазіргі деңгейін көрсететін мектеп оқулықтары үлкен рөл атқарады.

Тарих ғылымының қазіргі даму кезеңінде, ең алдымен, М.И.Мельтюховтың еңбектерін атап өткен жөн. М.И.Мелтюховтың «Упущенный шанс Сталина. Советский Союз и борьба за Европу: 1939-1941.» жазылған еңбегінде Екінші дүниежүзілік соғыстың себептерін зерттеу аясында бүкіл соғыс аралық кезеңге жүйелі талдау жүргізіп қана қоймай, сонымен қатар жекелеген мәселелердің (негізінен 1939 жылғы саяси дағдарысқа қатысты) дамуына белгілі бір тарихнамалық баға береді [1, с. 207-213]. Сонымен қатар, көбінесе Отандық жұмыстарды талдау

шетелдік әдебиеттерді талдаумен үндеседі, салыстырмалы талдау жүргізіледі. Жұмыста «КСРО, Шығыс Еуропа және екінші дүниежүзілік соғыс, 1939-1941: пікірталастар, түсініктемелер, рефлексиялар» толығымен дерлік тарихнаманы бағалауға және талдауға арналған. Тарихшы кеңестік-марксистік тарихнамадан қазіргі заманғы тарихнамаға көшуді егжей-тегжейлі көрсете отырып, XX ғасырдың 80-90-шы жылдарында тарихшыларда туындайтын мәселелерді бөліп көрсетеді. Алғы сөзде автордың соғысқа дейінгі жылдардағы оқиғаларға қатысты көзқарасын табуға болады, бұл тарихшының көзқарасын түсінуге пайдалы.

1939 жылы 1 қыркүйекте Германия «Вайсс» деп аталатын алдын-ала жасалған әскери жоспарды қолданып, Польшаға шабуыл жасады. Бұл оқиға Екінші дүниежүзілік соғыстың басталуы болып саналады.

3 қыркүйекте Англия мен Франция Германияға соғыс жариялады, өйткені олар Польшамен өзара көмек туралы келісіммен байланысты болды, бірақ іс жүзінде ешқандай әрекет қимылдарын жасамады. Неміс әскерлері «блицкриг» тактикасын қолдана отырып – найзағай соғысы-16 қыркүйекте поляк бекіністерін бұзып, Варшаваға қарай бет алды. 28 қыркүйекте Польша астанасы құлады.

1939 жылы 17 қыркүйекте Қызыл Армияның бөліктері Германиямен Шығыс Еуропадағы ықпал ету салаларын бөлу туралы шабуыл жасамау туралы келісімге жасырын толықтырулардан кейін Кеңес-поляк шекарасынан өтіп, Беларуссия мен Украинаның халқын қорғау үшін Батыс Беларуссия мен Батыс Украинаға «Азаттық жорығы» жасалды.

Шығыс көршісін жаулап алғаннан кейін, Гитлерлік Германия Солтүстік пен батысқа қарады. КСРО-ға шабуыл жасамау туралы шартпен байланысты ол кеңестік жерлерге шабуыл жасай алмады. 1940 жылы сәуірде Германия Данияны басып алып, осы елдерді Рейхке қосып, Норвегияға «амфибиялық» шабуыл жасады. Норвегияда ағылшын әскерлері жеңілгеннен кейін Ұлыбританияның премьер-министрі Уинстон Черчилль - Германиямен шешуші күрестің жақтаушысы болды.

Екінші дүниежүзілік соғыс, әрине, зерттеу үшін ең маңызды тақырыптардың бірі болып табылады және ұзақ уақыт бойы солай болады. Тарихшылар Екінші дүниежүзілік соғыстың ықтимал себептері ретінде түсіндірген оқиғаларды шартты түрде екі деңгейге бөлуге болады - бұл тікелей себептер (Германияның Польшаға деген аумақтық талаптары, Мюнхен келісімі, Австрияның аншлюсі, Рейн аймағын ремилитаризациялау) және алғышарттар (Версаль-Вашингтон жүйесінің қалыптасуы, қарусыздану және қайта қарулану, «тыныштандыру» саясаты, большевиктерге қарсы саясат). Себептер соғысқа тікелей әкелген (Германияның аумақтық кеңеюі және оның күшеюі) немесе жарияланбаған соғыс әрекеті болған нақты оқиғалар болып табылады. Алғышарттар - бұл жүйеде қайшылықтарды тудыратын немесе күшейтетін, агрессия мүмкіндігін қалыптастыратын немесе оны белгілі бір жағдайларда ынталандыратын соғыс аралық кезеңдегі процестер. Соғыстың ең жаһандық алғышарттарының бірі-Версаль-Вашингтон жүйесінің өзі. Бұл мәселе бүкіл зерттелген кезеңде отандық тарихнамада кеңінен жарияланды [2].

Екінші дүниежүзілік соғыс тарихын оқыту бірнеше тармақтармен анықталады. Бір жағынан - бұл тарихи-мәдени стандарт және бағдарлама. Екінші жағынан - қолда бар есте сақтау мәдениеті және есте сақтау саясаты. Сонымен бірге, оқыту шеңберінде әдетте Ұлы Отан соғысы термині естіледі, дегенмен мәтіндерде бұл екінші дүниежүзілік соғыстың бөлігі деп айтылады. Алайда, Ұлы Отан соғысына басымдық беріледі, бұл оның есте сақтау мәдениетіндегі маңыздылығына баса назар аударады [3].

Мектеп оқушыларға әрдайым соғыс тарихын тек ерлік тұрғысынан үйрете бермейді. Қолданыстағы әдістер объективті бейнені беруге мүмкіндік береді. Ұлы Отан соғысын зерттеуде көптеген түрлі әдістер бар. Мүмкін, әдістердің ішіндегі ең табыстысы сабақтан тыс жұмыстармен байланысты. Бұл өз аймағының жергілікті тарихына, оның отбасы тарихына жүгіну арқылы соғыс жадын жекелендіруге мүмкіндік беретін ғылыми жобалар туралы [4].

Шымкент қаласындағы №25 Т.Рысқұлов атындағы мектепте «Отбасы өміріндегі Ұлы Отан соғысы» тақырыбында аясында сабақ өткізілді. Бұл сабақта білім алушылар сұхбат алады, отбасылық немесе мұрағаттық құжаттармен, отбасылық фотосуреттермен жұмыс істейді.

«Студенттік оқулық» жобасы, оқушылар құжаттарға сұрақтар қойып, кроссвордтар құрастырып, оқиғаларды сипаттай отырып, өз мәтіндерін жазады. Талқылаулардан кейін мәтіндер оқулықтың тарауларына енеді. Мұның бәрі есте сақтау үшін өте маңызды. Бұл есте сақтау үшін өз мектеп оқушыларын тартатын мұғалімдер.

Сабақта сонымен қатар бірқатар тиімді әдістер бар – пікірталас, ойын, оқыту әдістері, дәріс бөлімі сабақтан тыс қалған кезде, проблемалық мәселелерді шешу (кино және бейне фильм, сурет, құжаттар, көркем әдебиет және экскурсия кезінде көрсетілген объектілер негізінде құрастыруға болады), әртүрлі интеллектуалды ойындар, викториналар. Джонатан Бергманның «төңкерілген оқыту» әдісі де бар. Онда оқушылар дәрісті онлайн көріп, сабақта тапсырмаларды орындайды. Мұндай стандартты емес технологиялар соғыс дәуірін жақсы сезінуге және түсінуге мүмкіндік береді, тек дәріс немесе оқулықты оқу мұндай нәтиже бермейді.

Соғыс адамзатты ақыл-ойды қалпына келтіруге мәжбүр етті, Адам құқықтары мен бейбіт даму ұғымдары іргелі болды. Осыдан кейін БҰҰ пайда болды, оның мақсаты әлемдік бейбітшілікті қорғау болды. Соғыс әлемнің құрылымын өзгертті: КСРО мен АҚШ супер державаларға айналды, Батыс Еуропа біртіндеп Азия-Тынық мұхиты аймағына көшкен әлемдік орталық болуды тоқтатты (АҚШ әлемдік капиталистік гегемонға айналды).

Екінші дүниежүзілік соғыс социализмнің таралуына ықпал етті және ұлт-азаттық қозғалыстарға серпін берді, Еуропада бірнеше социалистік елдер пайда болды; әлемнің отарлық бөлінуінің түпкілікті жойылуы болды. Екінші дүниежүзілік соғыс соғыстан кейінгі ғылыми-техникалық серпіліс болды.

Біз бала санасына тарихты жеткізу мақсатында мектептегі тарих сабағында қазіргі дамыған ақпараттық технологияларды, оқу бағдарламаларын жүзеге асыратын түрлі жаңартылған әдістерді пайдалана отырып оқытуды басты талап деп білемін.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Осколков В.С. История Казахстана (курс лекций): Учебное пособие. Алматы 2010. -159 с.
2. Мельтюхов М.И. Упущенный шанс Сталина. Советский Союз и борьба за Европу: 1939-1941. — М.: Вече, 2000. - 245 с.
3. Загладин Н.В. Всеобщая история. XX век. Учебник для 11 класса. – М.: Русское слово, 2009.
4. Пленков О.Ю., Андреевская Т.П., Шевченко С.В. Всеобщая история. 11 класс / Под ред. Мясникова В.С. – М., 2011.

КЕНЕСАРЫ ҚАСЫМҰЛЫНЫҢ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ ҚОЗҒАЛЫСЫНДАҒЫ ТАРИХИ РӨЛІ: ЗЕРТТЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ, ОҚУ ЖӘНЕ ОҚЫТУ МӘСЕЛЕСІ

Гафур М. – 1602-10 тобының студенті

Ғылыми жетекшісі - Марина Г.А. – аға оқытушы

Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті,Шымкент

Резюме

В статье рассматривается история национально-освободительного восстания казахского народа во главе с Кенесары Касымовичем, его общественно-политическая деятельность и индивидуальные особенности, а также исследуются политические меры, осуществленные Кенесары Касымовичем в казахской степи, дается историческая оценка действий национального характера.

Summary

The article examines the history of the national liberation uprising of the Kazakh people led by Kenesary Kasymovich, his socio-political activities and individual characteristics, as well as examines the political measures implemented by Kenesary Kasymovich in the Kazakh steppe, gives a historical assessment of actions of a national nature.

Қазақ мемлекеттілігінің тарихы Қазақстанның қазіргі саяси жағдайында және ұлттық идеяны дамытуда, елдің тірегін нығайтуда маңызды мәнге ие болатыны сөзсіз. Қазақ халқы батыр халық деп танылды, оның тарихында көптеген батыр тұлғалар болды. Қазақ тарихында хандар мен билердің, басшылар мен батырлардың, қолбасшылардың саяси, батырлық қызметі мен жеке қасиеттерін зерттеу әрқашан өзекті мәселе болды. Отандық тарихнамадағы үлкен ғылыми проблемаға айналған тақырыптардың бірі соңғы қазақ ханы Кенесары Қасымұлының саяси қызметі, оның қазақ қоғамындағы ерлігі.

Әр халықтың қамқоршысы болады - олар рухани және моральдық құндылықтарының тұмарлары. Оларға тарихи оқиғалардың көрнекті, қасиетті орындары, тарихи дәстүрлермен жарықтандырылған қалалар, көрнекті қайраткерлер жатады. Өз тарихының бетбұрыс кезеңінде әр халық өзінің рухани тамырына жүгінеді. Сонымен қатар, кеше немесе бірнеше ғасыр бұрын бұл маңызды оқиғалар орын алып, осы адамдар өмір сүрген уақыт маңызға ие. Қазақ халқы әрқашан 1837-1847 жылдардағы ұлт-азаттық күрес оқиғаларына - ұлттық мақтаныш пен азап оқиғаларына жүгінетін болады. Олар Қазақстанның түрлі өңірлерінің, түрлі жүздер мен тайпалық бірлестіктердің мүдделерін біріктірді. Қасиетті соғыс орындары және көтерілісшілер отрядтары, күреске қатысушы батырлардың есімдері әрқашан адамдардың жадында сақталады.

Кенесары - қалмақ әйелдерінің бірінен, Абылай ханның ұлы Сұлтан Қасымның ұлы. Дереккөздер оның туған жылын дәл келтірмейді, оның қайтыс болған жылы ғана даусыз - 1847 жыл деп көрсетіледі. Шыңғыс хан ұрпағы, Сұлтан Қасымның Ұлы, Абылай ханның немересі. Ол 1802 жылы Көкшетау жерінде, Бурабай шатқалында дүниеге келген. Аңыз бойынша, ол өте әлсіз болды. Болжам бойынша, басшылар оған тез арада өлім туралы пайғамбарлық етті, бірақ нәресте өмірді ұстап, өлуді ойламады. Сондықтан оны Кенесары деп атады, бұл қазақ тілінен аударғанда «сары кене» дегенді білдіреді [1].

Кенесарының әкесі Сұлтан Қасым Кіші әйелдерінің бірінен туған Абылайдың он үшінші ұлы (? - 1833 жылы өлтірілді). 1774 жылы жас уақытында әкесі оған Есіл мен Нұра өзендерінің арасында өмір сүрген Орталық Қазақстандағы аймақты басқару үшін бөлді. Әлбетте, ол басқа ұлдардан күшті мінезімен, батырлық деп аталатын қабілеттерімен ерекшеленді. Аңыз бойынша, Абылай өзінің кеңесшілерімен және ықпалды билермен Қасымның таққа мұрагер ретіндегі кандидатурасын талқылады. Бірақ, Қасымды олардың көпшілігі қатыгездігі, батылдығы, билер сотын құрметтемеуі және кейбіреулеріне немқұрайлы қарағаны үшін қабылдамады. Ол теңгерімсіз сипатқа ие болды. Қасым Сұлтанның Абылай - Уәлидің мұрагеріне айқын бағынбауы туралы мәліметтер жоқ. Демек, Қасым ағасының үлкендігін сөзсіз мойындады және оның бүкіл билік кезеңінде қақтығыстарға жол бермеді. Уәли ағасына сеніп, оны халықаралық істерге қатыстырды. 1787 жылы Бейжіңдегі Вали елшілігінің құрамында Сұлтан Қасым, оның інісі Уәлидің туыстық бауырларының арасында мұндай есіммен басқа ешкім болмағандықтан, оның Кенесараның болашақ әкесі Қасым болуының жақсы мүмкіндігі бар. Хандар әдетте жақын туыстарын елшіліктермен бірге оларға жоғары мәртебе мен сенімділік беру үшін жібереді. Сонымен қатар, олар өздерінің туыстарына сүйенуді жөн көрді. Хандардың жекелеген тапсырмаларын орындай отырып, жас сұлтандар хандықтың халықаралық істеріне қатысып, дипломатиялық өнерді оқыды. Қасым қайтыс болған жылы шамамен 60-63 жаста еді, оның бірнеше ересек ұлдары болды, оларға өзінің шексіз мінезін жеткізді.

Кенесары сұлтан - Қытай мәліметтері бойынша, Қасым Абылайдың он үшінші ұлы [2], сондықтан, олардың үлкен ұлдарын айналып өтіп, олардың құқықтарын халықаралық аренада тану мәселесі проблемалы болды. Кенесары қайтыс болған жылы орыс дереккөздерінің негізінде белгілі. Ал оның туған жылы кейбір қазақ ғалымдары 1802ж. деп атайды[2], ал басқалары оның күнінен мүлдем жалтарған. Мұнда бізге ханның өзі 1843 жылы билер мен Назар ұрпағының билеушілеріне жазған хаты көмектеседі. Онда келесі сөздер бар: "Егер келмесең, мен сені 30 жыл күткеннен кейін,

Мен сені 30 жыл жазалаймын" [2, 212б.]. Мұның мәні, керісінше, мынада: "Егер сіз көрінбесеңіз, онда біз (қазір) 30 жасқа толған біз сізді тағы 30 жыл бойы Құдайдың көмегімен жазалаймыз. Құдай куәгер! (Құдай кімнің дұрыс екенін шешеді!)». Егер бұл аударманы қазақтанушылар дұрыс деп танитын болса, онда 1843 жылы Кенесары шамамен 30 жаста еді, демек, ол бір 12 жылдық циклде (мүшел) бұрын дүниеге келген, яғни 1812-1813 жж. және оның өлімі 45 жасында орын алды. Кенесары өзінің жауларынан толық 5 мүшелден (12 жылда 5 рет) кек алуды тоқтатпайтынын, оны «өмір бойы және оларды өлгенше кешірмейтінін» түсіну керек екенін айтқысы келді [3].

Тарих ғылымдарының докторы, профессор Е.Б. Бекмаханов «Восстание хана Кенесары»[1] атты еңбегінде Кенесары Қасымовтың көтерілісі отаршылдыққа қарсы азаттық сипатқа ие болғандығын, қазақ халқының тарихында прогрессивті рөл атқаратынын, шаруалар сөзінің басты міндеті ұлттық тәуелсіздікке қол жеткізу, автократия мен оккупацияның езгісінен босату болғандығын, Қазақ Сұлтанының азаттық қозғалысының рөлін, маңыздылығы мен сипатын төмендетпейтінін толық сипаттаған.

Оқушылар мектеп бағдарламасына арналған Қазақстан тарихы (XIII-XIX ғасырлар) жалпы білім беретін мектептің 8-сыныбына арналған оқулықты оқу барысында Кенесары Қасымовтың саясаткер ретіндегі тұлғасын, өзі құрған хандық туралы білімдерін қалыптастыру үшін жағдай жасау, оқыту нәтижесінде Кенесары хандығының құрылу тарихын біледі және де ханның саяси, салықтық және сауда қызметіне сипаттама бере алады. Сонымен қатар, тарихи анықтама жасай алады, Кенесары Қасымов тұлғасының Отан тарихындағы рөлін түсінеді [4].

Мектеп оқушыларын Кенесары Қасымұлы тұлғасын оқытып, тан ыту барысында барысыда тарихи жад аясында статистикалық сыни тұрғыдан ойлау тарихи салыстырмалы әдістерді қолданып, түрлі пікірлерді салыстырмалы түрде талдап нәтижелер шығаруға болады.

Кенесары халық жадында көрнекті қолбасшы, ірі ұйымдастырушы және көрнекті мемлекет қайраткері ретінде суреттеп, әрбір іс-әрекетін, ерлігін көрнекі құралдар арқылы (презентация, көрнекілік суреттер) таныстырып, бала санасына жеткізу қажет.

Сонымен қатар, Кенесары хан тұлғасын кеңінен насихаттау мақсатында оқушыға Тәуелсіздігімізді алғаннан кейінгі тұлға тарихына байланысты атқарылған жұмыстар мен еңбектерді жеткізуіміз қажет.

Соңғы қазақ ханы есімін Астана, Алматы және Көкшетау қалаларындағы көшелер алып жүр. 2001 жылы ҚР астанасында Есіл өзенінің жағасында Ш. Уәлихановтың Кенесары ханға арналған ат ескерткіші орнатылды. 2004 жылы Ресейде «Молодая гвардия» баспасында «ЖЗЛ» сериясында соңғы қазақ ханы Кенесарыға арналған Е.Уәлихановтың кітабы жарық көрді.

Белгілі қазақ жазушысы И. Есенберлин 1969 жылы ол туралы «Хан Кене» романын (әйгілі «Көшпенділер» трилогиясының үшінші бөлімі) жазды. 2008 жылы «Қазпошта» почта маркасын суретші Әбілхан Қастеевтің «Кенесары портреті» шығарылды. 2014 жылы режиссер С. Нарымбетов Кенесары Қасымұлы туралы «Аманат» фильмін түсірді.

Ғалымдар өз халқының тәуелсіздігіне қол жеткізу үшін оның қысқа, бірақ жарқын және қаһармандық өмірін түсіну мақсатында ғылыми конференциялар өткізеді. Ел ғалымдары оған өз мақалаларын монографияға арнайды.

Хан Кенесары Қасымұлының өмірі мен қызметі мысалында қазақ батырларының, XX ғасырдың басындағы ұлт-азаттық қозғалысының жетекшілерінің бірнеше ұрпағы тәрбиеленді. Әрине, «Ұлы даланың ұлы есімдері» ұлттық жобасында ханның есімі ең құрметті орындардың бірін алады.

Кенесары Қасымұлы (1802-1847) қазіргі Қазақстанда Ресей империясынан тәуелсіздігі үшін 1837-1847 жылдары қазақтардың ұлт-азаттық қозғалысының көшбасшысы ретінде мемлекеттік деңгейде құрметке ие. Қаза тапқаннан кейінгі соңғы қазақ хан денесі қазіргі Қырғызстан аумағында қалды, ал кесілген басы Омбыға трофей ретінде жеткізілді деп есептеледі. Бір нұсқа бойынша, 1930 жылдарға дейін Кенесараның бас сүйегі қала шегінен шықпады, бірақ кейінірек оған не болды-қараңғылықпен жабылған құпия.

Айта кетейік, жоғары саяси деңгейде Кенесары ханның басын қайтару мәселесін 2016 жылы Қазақстан Министрлер кабинетінің басшысы қызметін атқарған Кәрім Мәсімов көтерген болатын.

Сол жылдың қазан айында республикаға Кейкі батырдың бас сүйегі жеткізілді. 2021 жылдың шілдесінде Ресей Президенті Владимир Путин экс-президент Нұрсұлтан Назарбаевқа қазақ хан қалдықтарын отанына қайтаруға көмектесуге уәде берді. Алайда, бұл жасалмады.

Кенесарының денесі осы уақытқа дейін өз Отанына оралған жоқ. Ұзақ уақыт бойы адамдар өздерінің қайда екенін білмеді. Халық Хан Кененің оралуын күтуде. Қазақтар оны туған даласында құрметпен жерлеу арманын бүгінгі күнге дейін бағалап келеді.

Осы жылдың қаңтар айында 7 шақырылымындағы Мәжіліс депутаты Бақытбек Смағұл Кенесары ханның бас сүйегі мен оның қылышы Мәскеуде екенін мәлімдеп, биліктен оларды отанына қайтаруға күш салуды сұрады. Бұл тарихи арманымыз енді алдағы уақыттың еншісінде.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Е.Б. Бекмаханов Востание хана кенесары (1837-1847). Алма-Ата. «Ғылым» 1992.
2. Хафизова К.Ш. Степные властители и их дипломатия в 15–19 веках. Монография. – Нур-Султан: КИСИ при Президенте РК, 2019. – 476 с.
3. Национльно-освободительная борьба казахского народа под предводительством Кенесары Касымова (Сборник документов). Алматы: Гылым, 1996. -512с.
4. З.Е.Қабылдинов, Ж.Н. Қалиев, А.Т. Бейсембаева. – Алматы: Атамұра, 2018. -208бет.

COMPARISON OF SUPERSTITIONS IN KAZAKHSTAN AND AMERICA

Baizhuman N., Mirahmatova S.- students of South Kazakhstan Pedagogical University named after Ozbekali Zhanibekov, educational program “Biology”

Scientific supervisor- Senior teacher Artykbaeva F.I.

Shymkent,Kazakhstan

Резюме.

В данной статье раскрывается основные моменты в описании суеверий в Казахстане и Америке. Сделана попытка сопоставления сходств и различий.

Superstition (literally - vain, vain , that is, false belief is a prejudice , which is a practice based on the perception of forces inexplicable by the laws of nature ,since these forces do not find justification for themselves. A belief that is contrasted with the “true” faith formulated in the creeds of developed religions. As a rule, it manifests itself at the behavioral level in simplified ritual forms: the use of talismans , tattoos , magical gestures and other things related to apotropaic magic . Signs occupy a special place : certain events are assigned prognostic significance. The subject of a superstitious attitude, in contrast to the subject of faith, is amenable to cognition by the human mind, which provides a criterion for distinguishing faith from superstition in their content: faith is inseparable from truth, and superstition from error. The commandment “thou shalt not make unto thee any graven image” places the responsibility on man to ensure that religious worship does not become superstitious, and that it is performed in the spirit of truth. In the history of religions, the replacement of faith with superstition is not uncommon. “Religious faith and superstition are completely different. One grows out of fear and is a kind of pseudoscience. The other is trust” (Ludwig Wittgenstein) [1].

Americans are surprised at how superstitious we are. The number of Kazakh superstitions and omens is many times greater than the American ones.

Americans are not very superstitious. They definitely whistle in the house, are not afraid of black cats, and do not look in the mirror.

Popular signs in America:They, like us, believe that in order to avert failure after a careless statement, you need to knock on wood. They often replace actual knocking on wood with the words "Knock on wood."

Another superstition that is popular both in America and here is the broken mirror. The American way of healing from this sign is: a) touch a piece of broken glass to a tombstone b) grind the broken fragments into small particles.

A purely American sign: if you find a 1-cent coin, be sure to pick it up. And then there will be good luck for the whole day

Bad omen - don't walk under the stairs. I don't know, it seems that there is such a superstition in Russia too, but it is not as popular as in America. Americans have several explanations: firstly, this is a practical explanation - do not interfere with a person working on a stepladder. Secondly, the staircase against the wall forms a triangle that must not be disturbed. The third reason is that the staircase is shaped like a medieval gallows.

The rabbit's foot will bring good luck. According to legend, it scares away evil and vampires. Bad things happen three times.

If something bad happens twice, expect another bad thing. That's what Americans think.[2].

Make a wish by breaking the "wish bone." That's what they call it, and whoever has the majority after the break will have his wish come true. In addition, Americans also believe a little in Friday the 13th, crossing fingers and beginner's luck.

It is not customary for Kazakhs to dishonor and mock the sick, crippled, beggars and holy fools. Focusing on the shortcomings of another is in itself a sign of bad upbringing. It is forbidden by custom to cut nails in the home: if nails get into food, they cause an incurable disease. In former times, it was believed that evil old witches bewitched people by placing their nails in their beds.

You cannot walk around someone else's house - so that the ills of this house do not stick to the person and the happiness that is destined for him does not get lost.

You must not cut the end of the rope with which the cargo is packed and rigged. Otherwise, a person's own goods will not be useful to him, but will be subject to robbery and plun.der along the way

It is not customary to serve food in damaged, cracked, damaged dishes. In addition to the elementary disrespect for the guest and the fact that the ever-hungry shaitan is always attached to such dishes, this makes the guest's guardian angel terribly angry and pours out his anger on the careless owners.

It is not customary for Kazakhs to dishonor and mock the sick, crippled, beggars and holy fools. Focusing on the shortcomings of another is in itself a sign of bad upbringing. Arrogance is punishable – you will become like this yourself, or your child, or a loved one. Irony over other people's misfortune is not encouraged: the mocker will be buried in ashes, drowned in a lake, will live his life in heavy sighs and end it ingloriously, baring his butt.

A Kazakh will not pick and dig the ground for no reason, because in popular belief such an action invites death and foreshadows demise[3].

Variability of superstitions

The section lacks links to sources (see search recommendations).

Due to their non-scientific nature, descriptions of superstitions (characteristics, conditions, aspects) are not strictly recorded in authoritative sources and are often disseminated among people orally. Therefore, superstitions are characterized by variability in interpretations.

For example, some sources claim that a black cat crossing a person's path is definitely a sign of failure. Other sources give different interpretations depending on the direction in which the cat is moving: to the right or to the left. At the same time, other sources give a diametrically opposite forecast depending on the gender of the pedestrian. So, if a black cat crosses the road from right to left for a woman, she is in danger of trouble, and if a man crosses the road, he is promised good luck! The predictions completely change their meaning if the cat moves from left to right. In the case where a cat crosses the path of a car, the gender of the passengers does not matter. Some people believe that a black cat crossing the road does not pose any threat unless it sits down halfway or turns aside afterward. And, of course, nothing threatens the owners of the black cat, since their paths intersect many times during the day, and with a different interpretation, the owners simply would not have survived.

As a rule, superstitious people, having believed in a certain pattern of events, adhere to the latter, but many tend to supplement it with their own fabrications. The variability of superstitions is facilitated not only by the rich imagination of the bearers, but also by the imperfection of human memory, and one's own (far from objective) selective experience[4].

List of references

1. Means of meaning formation of superstitions and prejudices in English linguistic culture // Issues of social and humanitarian sciences. - Rostov-on-Don: publishing house RGEU "RINH", 2006. No. 5-6. . 65-67
2. On the question of meaning and significance in philological hermeneutics// Issues of social sciences and humanities. - Rostov-on-Don: publishing house RGEU "RINH", 2006. No. 7-8. pp. 26-30
3. Symbol as a way of verbalizing meanings in the superstitions of English and Russian linguistic culture // Collection of scientific works dedicated to the 10th anniversary International Faculty of Don State Technical university. - Rostov-on-Don: publishing house of the DGGU, 2008. P. 214-219
4. Linguistic and cultural status of superstitions and prejudices in Russian linguistic culture // Scientific thought of the Caucasus. - Rostov-on-Don, 2008. No. 2. . 83-87

УДК 372.8:811.111

THE PROBLEMS OF TEENAGERS

Orynbassar K.A.-student of 1703-43 group,
Scientific adviser: **Kurmasheva. M.B**- master teacher.
U.Zhanibekov South Kazakhstan Pedagogical University,
Shymkent, Republic of Kazakhstan

Түйін

Жастардың әлеуметтік проблемалары жалпы қоғамның әлеуметтік-экономикалық проблемалардың көрінісі мен жалғасы болып табылады. Жастардың әлеуметтік проблемалары – бұл қоғамның өмір тіршілігі және де, жастар үшін де өмірлік маңызды, халықтың ерекше әлеуметтік – демографиялық топтың проблемалары, жас ұрпақтардың және олардың ұйымдарының жігерін ғана емес сонымен қатар қоғам мен мемелекет тарапынан нақты саясатты талап ететін шешімдер болып табылады.

Резюме

Социальные проблемы молодежи являются проявлением и продолжением социально-экономических проблем общества в целом. Социальные проблемы молодежи являются жизнью общества и жизненно важны для молодежи, проблемы особой социально-демографической группы населения, решения которых требуют не только усилий молодых поколений и их организаций, но и конкретной политики общество и государство.

Adolescence is the period between the ages of 11 and 19. All people have experienced adolescence. Adolescence is one of the most important and memorable periods in a person's life. Adolescence is a difficult period for children and parents . During this period, young people face many problems. His studies will deteriorate, his character will be changeable, quarrels with his friends, unrequited love will happen.

Adolescence is a period marked by rapid physical, emotional, and cognitive development, as well as a time of profound change and exploration. However, amidst this journey of self-discovery, teenagers often encounter a host of challenges that can shape their experiences and trajectories. From academic pressures and peer conflicts to mental health issues and risky behaviors, the landscape of adolescence is rife with obstacles that can impact teenagers' well-being and future prospects. Understanding these

challenges is essential for providing adequate support and guidance to teenagers as they navigate this transformative stage of life.

Here are common problems that teens face with. Just like adults, teenagers have their own problems. As teenagers are now developing, they quickly become addicted to harmful substances. We can attribute drugs and alcohol to them. Nowadays, drug addiction is widespread among teenagers. 50% of adolescent boys and 18% of adolescent girls have tasted drugs at least once in their life. According to experts, drug use among teenagers starts at the age of 12. As I said, teenagers are very active at the stage of development, they are interested in everything. They don't know how they got addicted thinking that if they try it once, nothing will happen. The same is true with alcohol use. Alcohol addiction is an addiction that harms not only a person's health, but also in all areas of his life. Alcohol addiction in adolescents can begin due to anything, unfortunately. For example: stress, depression, the desire to feel something, the environment and problems. Another reason is that teenagers, thinking that they are grown up, want to make decisions on their own and fall into harmful substances. It is very important to prevent the use of drugs or drinking alcohol during these periods. At the same time, it is important for parents to spend time with their children and talk to them. If you notice any signs of drug and alcohol addiction in your teens, it is better to take him to a doctor on time.

Apart from harmful habits, bullying is another widespread problem among teenagers. Bullying is common among teenagers at school. Bullying means hitting, belittling, teasing, ignoring a younger or weaker child. During adolescence, children's behavior becomes changeable, they cannot communicate properly with their environment. At that time, the dominant blackmailed, threatened, and even beat the weak. Often, in such cases, children refuse to tell their parents and teachers. They are afraid that they will think that I am weak and keep silent. Adolescents are easily bullied and this can lead to depression, loss of self-confidence, and even death. How to prevent bullying? First, warning children and teenagers about bullying. Once you know what bullying is, your children will be able to identify it more easily, whether it is happening to them or someone else. Because many school children do not know that they are being bullied at first, they take it as a joke, but in reality, it is not, what you take as a joke at the beginning can hurt you later. If the school and parents are told and warned about bullying, teenagers will not allow people around them to tell them jokes that hurt them personally, don't let them bully in the future. The second prevention method is to teach children self-love and self-confidence from an early age. Bullying is often caused by closed-minded people who cannot socialize with others and are insecure.

The next problem that is widespread among teenagers is gambling addiction. These days, children find and play various games on their smartphones. Teenagers do not yet know what is right and what is wrong, so they absorb what they learn from the game. For example, a child who plays video games may unconsciously become a victim of gambling in the future. Companies that develop and produce various game programs put making money in the first place. Therefore, they do not deny that their games pose a risk to children. Casino elements can be observed in games that encourage gambling. The outcome of the game is based on randomness. A player's knowledge and some skills can lead to good results, but he always has to take risks. Phone games also have virtual coins. Considering that there are such approaches in children's games (for example, in the Pokemon franchise), parents should not ignore this issue and monitor the cost of the games. Ideally, parents should tell their children about the consequences of gambling and try not to play risky games.

Nowadays, electronic cigarettes are widely distributed among teenagers. It is widely used especially among students of school age. It is strictly forbidden to sell cigarettes to children. However, synthetic nicotine-filled electronic cigarettes, vapes, and IQOS are quite affordable for them. It is widely advertised among students through the Internet and social networks. Electronic cigarettes and vapes are promoted as less harmful than cigarettes. Research has proven that this is not the case. Electronic cigarettes, which are said to be harmless to the body, on the contrary, are a very dangerous product for health and cause various serious diseases in the human body. That is, in the process of smoking electronic cigarettes, nicotine, other chemicals with an aromatic, sweet taste have a harmful effect on the body. In addition, electronic smoking, like regular cigarettes, causes lung and cardiovascular diseases and weakens the immune system. In particular, this product has a negative effect on the central nervous

system and causes addiction in smokers. Adolescence is an important period of brain development, and children and adolescents who smoke e-cigarettes have disorders in brain development, reduced memory and cognitive abilities, and dangerous neuroses.

The problems mentioned above can happen to all teenagers. It is parents who have the greatest influence on preventing and avoiding such difficulties for teenagers. The main task of parents is to educate their children correctly, to teach them what is good and what is bad.

Parenting style significantly impacts children's behavior. Authoritative parenting, characterized by warmth, reasonable demands, and open communication, tends to foster positive outcomes, such as self-esteem, academic success, and social competence. Authoritarian parenting, marked by strict rules and little warmth, may lead to more obedient but less socially adept children. Permissive parenting, with few rules and high warmth, can result in children lacking self-discipline and struggling with boundaries. Uninvolved parenting, marked by neglect and lack of responsiveness, often correlates with negative outcomes like low self-esteem and poor academic performance.

So, how can every parent influence their child's growth as a good person? Influencing teenagers involves several key strategies:

1.Effective Communication: Maintain open, honest communication. Listen actively, show empathy, and validate their feelings.

2.Setting Boundaries: Establish clear and reasonable boundaries while allowing for autonomy within those boundaries. Consistency is crucial.

3.Positive Reinforcement: Acknowledge and praise their efforts and achievements. Encourage positive behaviors and provide constructive feedback when needed.

4.Leading by Example: Model the behaviors and values you wish to instill in them. Show respect, kindness, and responsibility in your own actions.

5.Empowerment: Involve them in decision-making processes and respect their opinions. Encourage them to take on responsibilities and learn from their experiences.

6.Respect their Independence: Recognize and support their need for independence and autonomy while providing guidance and support when necessary.

7.Be Supportive: Offer emotional support and guidance, especially during challenging times. Let them know you're there for them unconditionally.

8.Encourage Personal Growth: Support their interests and hobbies, and encourage them to explore new opportunities for learning and self-discovery.Remember, building a strong and trusting relationship with your teenager is essential for influencing them positively.

Teenagers face a myriad of challenges as they navigate the transition from childhood to adulthood. These challenges can include academic pressure, peer influence, identity formation, mental health issues, substance abuse, and more. The influence of parents is crucial in helping teenagers address and overcome these problems.Through effective communication, setting clear boundaries, providing positive reinforcement, and serving as positive role models, parents can help their teenagers navigate these challenges more successfully. By fostering a supportive and nurturing environment at home, parents can empower their teenagers to make responsible decisions, build resilience, and develop essential life skills.

In conclusion, while teenagers may encounter various difficulties during their adolescent years, the influence of parents plays a pivotal role in mitigating these challenges and promoting their overall well-being and development. By being actively involved, supportive, and understanding, parents can help their teenagers overcome obstacles and thrive during this critical stage of their lives.

Literature:

1. Ten Most Troublesome Teenage Problems: And How to Solve Them – August 1, 2000

2.Parenting Teens With Love And Logic: Preparing Adolescents for Responsible Adulthood- May 3, 2006.

3.How to Talk So Teens Will Listen and Listen So Teens Will Talk-August 22, 2006

УДК 372.8:811.111

THE IMPACT OF THE FILM INDUSTRY ON THE THINKING OF SOCIETY

Duisenkhan K.N.- student of 1703-43 group
Scientific adviser**: Raimbekova G.I.-** master teacher
U. Zhanibekov South Kazakhstan Pedagogical University, Shymkent, Republic of Kazakhstan

Түйін

Киноиндустрия тарихы ағайынды Льюмерлерден басталады. Француз өнертапқыштары ағайынды Луи Жан мен Огюст Люмьер 1895 жылы 28 желтоқсанда киноаппаратты ойлап тапты. Бұл күн тарихи күн болып саналады, өйткені тамаша құрылғы жасап, ағайынды Льюмер әлем тарихының бағытын өзгерткенін елестете де алмады және де білмеді.Қазіргі әлемде киноиндустрия өнер болып саналады және ойын-сауықтың қолжетімді саласына айналды. Киноиндустрия дамығаннан кейін жаңа мамандықтар, әлемімізді өзгерткен технологиялар пайда болды, сонымен қатар таңдаулы адамдар ғана қатыса алатын марапаттау рәсімдері пайда болды. Қазіргі уақытта киноиндустриясы біздің өміріміздің барлық салаларына үлкен әсер етеді:психикадан бастап, сәнге дейін. Мақалада осы өнердің қандай жанрлары, кино және басқа да фильмдер мен телехикаялар қоғамдық ойға қалай әсер еткенін егжей-тегжейлі түсіндіреміз.

Резюме

История киноиндустрии начинается с братьев Льюмер. Французские изобретатели братья Луи Жан и Огюст Люмьер 28 декабря в 1895 году создали киноаппарат. Этот день считается историческим , ведь создав чудесное устройство, братья Льюмеры даже представить не могли и не догадывались что изменили ход истории . В современном мире киноиндустрия считается искусством и стала доступной сферой развлечение . После развития киноиндустрии, появились новые профессии, технологии , которые изменили наш мир , также церемоний награждения, где попасть могут только избранные люди. На данный момент, киноиндустрия очень сильно влияет на все сферы нашей жизни: от психики до моды. В статье мы подробно объясним, какие жанры этого искусства, кино и как те или иные фильмы и сериалы повлияли на общественноемышление.

Cinema is a mass art. There is probably no person in the world who does not like to watch films or TV series. We all have favorite films or TV series that we love to discuss with friends or even with random person and every person know how to carry on conversation on this topic. The main reason for this that watching movie or TV series is one of the most favorite hobbies of people. But not everyone knows that TV series or the same movies that we watch every day influence society and influence in different ways.

The influence of horror movies on the human psyche. There are lots of genres of cinema: comedy, science fiction, drama, horror, musical, fantasy etc. But specifically the horror genre is dissimilar from others. This genre is unusual since storyline of these movies is tough also brutal, in addition at the end of the movie we do not see the usual happy ending that we love so much. In fact, this genre has a lot of drawbacks and sometimes it even has a bad impact on people's mental health. Psychotechnologyexpert Evgeniy Gibert said that he does not recommend watching horror movies for anyone with a heightened sense of anxiety. Movie will only deterioratesa person’s mental condition, it can even lead to hallucination. By watching horror movies, the human body produces the hormone adrenaline and this is the main reason why people feel anxious, uneasy and tense when watching horror movies. This in turn will lead to people changing their behavior. It has been scientifically proven that after watching many horror films, sensitive people become more aggressive. They begin to use violent methods in realizing their own aims.They cannot find a compromise and often quarrel with parents and loved ones. Thus, horrors can easily turn a person into a fearful person. Nonetheless, despite the drawbacks,society still loves horror. Perhaps horror has its advantages. Thanks to the horror genre a

person gets a good emotional experience, what's more it trains your brain how to react to stress and trains your psyche. It has also been proven that after watching horror, people develop critical thinking. After all, when experiencing plot anxiety, a person abstracts himself, on a subconscious level he can find a way out of complex, far-fetched situations, gain a feeling of preparedness and the ability to confront them in the real world. After the experiment, people said that they began to analyze situations well, adapted well to different situations and began to do their work more effectively. But you must understand that this only applies to those who have a good psyche.Furthermore, there is an entertaining fact: by watching horror movies you can lose your weight , isn't it great? The thing is the brain does not want to accept negative things, so it processes it as burning calories. It's a great news for slothful people, so if you're a "couch potato " watch the movie "The Shining" immediately, because this movie burns 184 calories. Not surprisingly, out of 6000 thousand people, 10.41% chose this genre, which is why the horror genre took 3rd place in popularity.

Actors who changed after their roles.Cinema influences not only the viewer, but also the actors themselves playing certain characters. This is unsurprising. It is doubly difficult for them because they have to understand their characters, feel their pain, suffering and happiness. In the end they must completely turn into other people. Usually the actors immediately got out of character, but there were moments when they could not. To give an example, we can say about Michele B. Jordan. In the Marvel Cinematic Universe, he played Erik Killmonger, a man who tried to take away the power of the Black Panther. The actor got into the role, playing the role of a villain, he became depressed and visited a psychologist. In the same cinematic universe, actor Matt Murdock played the character Daredevil. For two years, he got used to not looking people in the eyes while playing a blind character. And about Austin Butler, who played «The King of rock and roll» Elvis Presley, Austin's voice changed because during filming he was constantly experimenting, changing his accent and voice to sound like Elvis. Heath Ledger and Joaquin Phoenix both played the well-known psychopath Joker. Both had issues with sleep and mental health after these roles.

Including the Hollywood star Sarah Paulson developed a nicotine addiction after playing Marsh Clark in the TV series "American Horror Story", although Sarah Paulson had never smoked before. This is how the film industry has changed the lives of actors/actresses, although they didn't even imagine it when they agreed to it.

The film industry influences fashion and style. Believe it or not, however you want,but the film industry also has a strong impact on fashion and style of people.A prime example of this movie «Barbie» that was released last summer. When we think about Barbie the first thought that comes to our mind is a good-looking,lovely blonde girl with blue eyes and of course we think about pink color. Until 2019, everyone loved pink, dressed in vibrant clothes and even dyed their hair this color. However, somehow it happened that people began to detest this hue. Everyone switched to a classic style, preferring basic tints such as brown, black, white. Humans said that itis «childish color», though among the children and adolescents thought the same way. The situation changed when the movie «Barbie» came out in 2023. Seeing the beautiful Margot Robbie on screen in pink, people changed their views. In addition, investments in marketing amounted to $150 million and it was not in vain. Pink color is back in fashion, it's time for pink again! Do you want a pink mansion? Airbnb service will offer you a pink mansion from the Barbie cartoon. Or do you want a pink burger? No problem, in Brazil "Burger King" became «Barbie King» and released the «Barbie Combo». Even Google changed its color to pink in honor of the film's release.Within a month people fell in love with this color again and were crazy about this movie. This is how cinema influences people's thinking and is able to persuade. We can also say about Gatsby's style .«The Great Gatsby» is a novel by American writer Francis Scott Fitzgerald; the most famous literary work of the Jazz Age. The style is associated with elaborate outfits made of soft flowing fabrics, uncommon vibrant decorative elements, as well as sparkles, sequins, furs, feathers and other decorations. Although the book was written almost a century ago and style was called «Art deco» before, it was only after the release of the film "The Great Gatsby" that this style became popular and people changed the name of style after the main character Jay Gatsby.It is all thanks to the movie, because the filmmakers

paid good attention to the style and details of the film, and people loved it. In 2014, this movie deservedly received an Oscar statuette for «The best costumes».

People romanticize crime. The first films about mafia and gangsters appeared in the 30s of the last century in the USA. It was at that time that the world saw movies such as «Little Caesar» directed by LeRoy, «The Public Enemy» by Wellman and «Scarface» by Hawks. Despite the criticism and cruelty, people liked the film about crime and villains. These kinds of films have greatly influenced society. And now we are going to talk about russian TV series «Бригада». It must be said that immediately after its release the TV serial «Бригада» was subjected to serious criticism. The authors of the TV serial were reproached for the fact that "Бригада" too romanticizes of criminal life. By watching overly attractive images of criminals, the viewers, especially adolescents, began to imitate these images. Regretfully, adolescents join gangs or created their own gangs and did lots of illegal acts. In courts, they directly stated that they were "inspired" to do these crimes by the television series "Бригада". After 23 years, TV serial of the same content "Словопацана " was released. Not only parents, but also the government believed that these kinds of TV series and movies promote violence and tried to tried to ban it. They couldn't ban the series, but the terrible situations didn't happen again.

The effect of «The queen's Gambit». The history of chess begins in ancient India, in the V-VI centuries AD. Since then, chess has been considered an intellectual sport, a science and at the same time an art. Chess not only helps to develop talents in solving assigned problems, but also improves children's knowledge, mathematical and verbal skills, and teaches logic and efficiency. The history of chess is gripping, the gamein the past was completely different from modern chess, and modern chess appeared only in the XV century. The last century is considered «The golden age» of chess, between 1973–1990, the whole world watched the chess grandmasters Adrian Mikhalchishin, Garry Kasparov, Anatoly Karpov took part in international tournaments. Unfortunately, the popularity of chess has declined, when technology developed. But in 2020 Netflix realeased «The queen Gambit» and the situation has changed. People said it was the effect of «The queen's Gambit». About a young girl, from her orphanage to a chess champion, she impressed all people and chess was again in trend. In November 2020, Google also experienced a boom in requests for chess training. Searches for chess sets on eBay have increased by 250%, while Goliath Games has seen an increase of more than 170%. The number of new players on Chess.com has increased fivefold; after the release of Queen's Move, 100 thousand users are registered on the platform per day. So, thanks to the series, playing chess is trendy again, and the series has changed people's opinions about this wonderful game.

After reading the article, we can say that the modern film industry really has a great influence on people. People can easily change their thoughts and opinions, attitudes towards something, and behavior simply by watching 1 hour of a film or TV series. So we can conclude that the film industry is a beautiful art. But since they greatly influence society, we need to be careful if we work in this field. We must try to make quality films and TV series. If we want to make films that show the bad sides of people/society, we need to be able to film and present it to people correctly, because as we understand people will easily follow these bad examples.

Literature:

1. Akopyan M. «Cinema, for those who want to do everything», 2018.
2. Ivana Chubbuck. «The power of the actor», 2004.
3. BernaysE.«Formation of public opinion», 1923.
4. Sidney Lumet. «Making movies», 1995.

НАПОЛЕОН БОНАПАРТТЫҢ ЕУРОПАНЫ ЖАУЛАП АЛУ КЕЗЕҢІНДЕГІ «ДҮНИЕЖҮЗІ ТАРИХЫ» ПӘНІН ОҚЫТУ ӘДІСІ

Есімхан М., Сүлеймен А. – 1601-11 тобының студенттері

Ғылыми жетекші: Баймаханов Б.К. – т.ғ.к., аға оқытушы

Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье представлены сведения об эффективности метода преподавания предмета «Всемирная история» в период завоевания Европы Наполеоном Бонапартом.

Summary

The article presents information about the effectiveness of the method of teaching the subject "World History" during the period of the conquest of Europe by Napoleon Bonaparte.

Наполеон Бонапарт – әскери стратег, саясаткер, билеуші және тарихтағы сауатты әскери жетекшілердің бірі. Оның есімі Ұлы Француз революциясы және Наполеон соғыстары дәуірімен байланысты, бұл кезең Францияның ғана емес, бүкіл Еуропаның тағдырына орасан зор әсер етті. Оның өмірі өрлеу мен құлдырау кезеңдеріне толы болды, бірақ оның ақыл-парасатының, күш-жігері мен талантының арқасында ол билік шыңына көтеріліп, Францияның императоры болды және өз уақытындағы әлемдік оқиғалардың орталығына айналды. Ол Еуропаның саяси картасын өзгертіп, тарихта өшпес із қалдырған бірқатар реформалар мен әскери жорықтар жүргізді. Наполеон ең көп талқыланатын тарихи тұлғалардың бірі болып қала береді және оның мұрасы бүкіл әлем бойынша зерттеушілер мен жұртшылық арасында үлкен қызығушылық тудырады.

Зерттеу тақырыбына байланысты Т.Тәжібаев атындағы №47 мектеп-гимназиясында 06.09-15.12.2023 жж. арылығында 15 апталық мектеп практикасында 7 «Б» сыныбында «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша «Француз буржуазиялық революциясының көрінісі» бөлімінде «§10. Наполеон Бонапарт дәуіріндегі Францияның жаулаушылық соғыстары» атты тақырыбы бойынша сабақ өтілді.

Сабақты ұйымдастыру кезеңінде оқушылармен сәлемдесу, түгендеу айтылды. Бірінші топқа бөліну бойынша «Wordwall» платформасы арқылы бөлінді. Олар: Англия, Ресей, Пруссия, Австрия деп аталды. Топтарға берілген атаулардың себебі XIX ғасырдың басында Францияның Еуропадағы үстемдігін тоқтату үшін коалициялар құрған мемлекеттер Ресей, Англия, Австрия, Пруссия болған еді. Әрбір командаға өткен тақырыпты сұрау мақсатында үй жұмысы бойынша 1-1 тақырыптық сұрақтар берілді [1]. Сұрақтар:

1. Француз революциясының бірінші кезеңі – «Ресей» тобы;
2. Монархияның құлауы және Республиканың құрылуы – «Англия» тобы;
3. Якобшілдер диктатурасы және құлауы – «Австрия» тобы;
4. Революция кезіндегі Франция мәдениеті – «Пруссия» тобы.

Осы негізде әрбір жауап берген топқа 10 баллдан берілді.

«WORDWALL» платформасы (https://wordwall.net/) мұғалімге «бір рет басу арқылы» интерактивті және баспа нұсқаларындағы ойындарды әзірлеуге мүмкіндік береді. Ойын үлгілерінің көпшілігі интерактивті және баспа шығарылатын нұсқаларда келеді. «Wordwall» интерактивті тақтаның ішінде «Рулетка» ойыны пайдланылды [2].

Презентация. «Наполеон Бонапарт дәуіріндегі Францияның жаулаушылық соғыстары» атты тақырып оқушыларға түсіндірлді [1].

Осы жаңа тақырыпқа байланысты «Қазақстан» телеарнасының «Парасат майданы» бағдарламасы бойынша оқушыларға видео көрсетілді [3].

Жаңа тақырыпты сұрау мақсатында **«Жеңіске апарар жол: территорияларды жаулап алу»** атты ойыны қолданылды.

Ойынның ұйымдастырылуы. Тақтаға XIX ғасырдың басындағы Н.Бонапарт жаулап алған Франция территориясы көрсетілген Еуропа картасы ілінеді. Әр аймаққа стикер жапсырылады. Стикер ішінде жаңа тақырыпқа байланысты сұрақтар жазылады. Топтарға жауап берілген стикерлер үшін 20 баллдан беріледі.

«Ресей» тобына:

1. Н.Бонопарт қай жылы «Француз императоры» болып жарияланды?
2. 1799-1815 жылдары Францияға қарсы Еуропада қанша одақ құрылды?
3. Тильзит шарты кімдердің арасында жасалды?

«Англия» тобына:

1. Ресей мен Англия арасындағы шайқас қай жылы болды және тарихта қалай аталды?

2. 1813 жылғы шайқас не үшін «халықтар соғысы» деп аталды?

3. Вена конгресі не үшін шақырылды және қай мемлекеттер жетекші рөл атқарды?

«Австрия» тобына:

1.1814 жылы Н.Бонопарт қай жерге жер аударылды?

2.1805 жылы Трафальгар шайқасында адмирал Нельсон талқандаған флот?

3. Құрлықтық блокадаға анықтама беріңіздер.

«Пруссия» тобына:

1. 1815 жылы Н.Бонопарт қай жерге жер аударылды?

2. 1814 жылғы Француз конституциясы бойынша қай әулет билік басына келді және Францияның жаңа королі болып кім жарияланды?

3. Францияның империялық дәуіріндегі қабылданған заңдар.

Кері байланысқа оқушылардан «Екі жұлдыз – бір тілек» әдісі бойынша алынды. Бұл әдісте «Бірінші жұлдыз» бойынша – сабақтан алған әсерін жазады. «Екінші жұлдыз» бойынша – сабақтан алған әсерін. Бір тілекте – болашақта ұстазға деген тілегін, ұсынысын жазады.

Қорытындылай келе, Т.Тәжібаев атындағы №47 мектеп-гимназиясында 06.09-15.12.2023 жж. арылығында өткен 15 апталық мектеп практикасында 7 «Б» сыныбында «Дүниежүзі тарихы» пәні бойынша «Француз буржуазиялық революциясының көрінісі» бөлімінде «§10. Наполеон Бонапарт дәуіріндегі Францияның жаулаушылық соғыстары» атты тақырыбы бойынша сабақ жақсы өтілді. «WORDWALL» – платформасы мен «бір рет басу арқылы» интерактивті және баспа нұсқаларындағы ойындарды әзірлеуге өте тамаша сабақ өткізуге мүмкіндік береді.

«Жеңіске апарар жол: территорияларды жаулап алу» атты ойлап табылған ойын арқылы оқушылар сабаққа белсенді атсалыса алады. Жалпы бағалау критерийлеріне келсек, өткен сабақты қайталау сұрақтары үшін – 10 балл, жаңа тақырыпты бекіту үшін «Жеңіске апарар жол: территорияларды жаулап алу» ойыны үшін әр дұрыс жауап үшін 20 баллдан жалпы 60 балл, сабақтағы белсенділік үшін 30 балл. Жалпы 100 баллдық шкаламен бағаланды. Бұл әдіс сабақты білім алушыларға бағытталған білім беру әдісіне негіздеуге жағдай жасап қана қоймай, оқушылардың белсенділігі мен тарихи оқиғаларды жан-жақты түсінуіне көмектеседі деген көзқарасты ұстанамыз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Дүниежүзі тарихы (1640-1900). Жалпы білім беретін мектептің 8-сыныбына арналған оқулық / Н.Алдабек, К.Мақашева, Қ.Байзақова, т.б. – Алматы: Мектеп, 2018.

2. https://nitforyou.com/wordwall/

3. https://youtu.be/swxxKOcKJ1M?si=76sp6AIQPcf1XHq9

XX ҒАСЫРДЫҢ 20-50 ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ САЯСИ ҚУҒЫН- СҮРГІН ТАРИХЫНДАҒЫ ЖАҢА ЕСІМДЕР

Серікхан Б.А.- 1601-13 тобының студенті

Ғылыми жетекшісі:Абдиханова А.Ж. – Т.ғ.к., аға оқытушы

Өзбекәлі Жәнібеков атынағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті

Резюме:

В статье подробно рассмотрены жертвы политических преследований во время голодомора.

Summary:

The article examines in detail the victims of political persecution during the holodomor.

XX ғасырдың 20-50 жылдарындарыда саяси қуғын-сүргін болғаны барлығымызға мәлім. Жалпы саяси қуғын-сүргін,ашаршылық дегеніміз не? Кеңестік билік жергілікті тұрғындардың ұлттық ерекшеліктері мен мүдделерін қорғаушыларға, ұлттық автономия құру идеясын қолдаушыларға «тап жаулары», «ұлтшылдар», «жат пікірдегілер», «әлеуметтік қауіпті элементтер» деген жала жауып, халықтың да оларға деген теріс көзқарастарын қалыптастыруға жағдай жасады. Халықтың қамын жеген ұлт қайраткерлерінен сескенген тоталитарлық билік өкілдері тығырықтан шығар жолды іздеді. 1925 жылы қыркүйекте Қазақстанға басшылық қызметке Ф.И. Голощекиннің келуі елде орын алып отырған жағдайды одан бетер ушықтырды. Ол Қазақстанды кеңестік өзгерістерден тыс қалған деп санап, онда «Кіші Қазан» төңкерісін жүргізу саясатын ұстанды. Оның жүргізген саясаты ұлт зиялыларын жаппай қуғындауға ұласты. Голощекин өзіне қарсы шыққандарды қызметтерінен алып, республикадан қуды, олардың көзін жоюды қолға алды.

Саяси қуғын-сүргін Қазақстанда 1928 жылдың ортасынан Алаш қозғалысына қатысқан қайраткерлерді тұтқындаудан басталды. Оларға «буржуазияшыл-ұлтшыл» деген айып тағылды. Олар әртүрлі мерзімге түрмеге қамалды, ату жазасына кесілді, еріксіз жер аударылды. Ұлт қайраткерлеріне негізінен КСРО-ны құлату үшін жасырын контрреволюциялық ұйымдар құрды деген заңсыз жала жабылды.Сонымен қатар молдалар мен діндарларды «басқаша, бөтен ойлайтындар» деп айыптады.

Осы саяси-қуғын сүргінге ұшыраған адамдардың жалпы саны шамамен 4 млн ды асады. Ал Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша(қазіргі Түркістан облысы) 6000 ға жуық адам қуғын-сүргінге ұшыраған. Біз жалпы Қазақстан бойынша Міржақып Дулатов,Ахмет Байтурсынов, Бейімбет Майлин секілді тұлғаларды білеміз, бірақ 4 млн адамның қаншасы бізге белгісіз. Қазіргі таңда осы қуғын-сүргінге ұшыраған ата-бабаларымыз жайлы кеңінен зерттелу үстінде.

Саяси қуғын-сүргін, ашаршылықтың болу себептері өте көп. Ол замандарда қазіргідей тәуелсіздіңк жоқ әр адам өз ойын ашық айта алмайтын, қорасында артық мал тұрмайтын, үкіметке қарсы бір ауыз сөз айтуға болмайтын еді. Қарсы шықсаң бірден қамауға алып өз беттерінше шешім қабылдап, ату жазасына, еңбек жазасына кесілетін болған. Қорасында артық мал болмаған соң елде ақырындап ашаршылық бола бастады.Ашаршылық кезінде тау асып шетелге кеткен қаншам а қандастарымыз бар. Олардың бірі Түркияға, бірі мынау көршілес елдерге күн көру мақсатында кеткен болатын. Қазіргі таңда сол кеткен қандастарымыз өз елімізге қайта оралып жатыр...Жаппай саяси қуғын — сүргін Қазақстан тарихындағы ең мұңды беттердің бірі болып табылады. Қуғын-сүргінге тек бай ауқатты адамдар ғана емес, тұрмыстық жағдайы нашар адамдарда ұшыраған болатын. Бұлардың бірі ақталып шықса,бірі өлім жазасына кесілген. Олардың қандай қылмыс жасағаны туралы нақты ақпараттар өте аз.

Досов Әлбірқайыр, Садықбек Сапарбеков,Аққозы Ызбанов,Сейілбек Үсенов бұл кісілерде осы саяси қуғын-сүргін құрбандары. Қазіргі таңда тарихшылар осы қуғын-сүргін құрбандарын зерттеу үстінде ,яғни әлі де бұл кісілер туралы ақпарттар толық емес.Тарихшылар мен зерттеушілердің деректері бойынша 1917-1918 жылдары Түркістан өлкесінде орын алған ашаршылық салдарынан қайтыс болғандар саны 1 млн. адамнан асып түсті. Бізге белгілі болып отырған ашаршылықтың себептері табиғи құрғақшылық салдарынан егіннің шықпай қалуы және кеңістік билікті тізгіндегеннен большевиктердің қазақ халқына, дәлірек айтсақ қарапайым шаруларға қарсы соққы саясаты.

Саяси-қуғын сүргін құрбандары осы соққыдан талай таяқ жеп, ішерге асы болмағандықтан күн көру мақсатында шетел асып кеткен болатын. Осы 20-50 жылдарындағы ашаршылық туралы Шерзан Мұртаза «Бесеудің хаты» атты драмалық шығарма жазған болатын. Шығармада сол жылдар ашық сипатталған. Сол жылдары Сталин қазақтарды құртуға талай талпынған, тіпті бір жұтым су бермей қинаған деседі. Қазақтар ұлтшыл, өте білімді, сауатты халық болғандықтан КСРО-ға бағынбайтын болып кетеді деп қорыққан болатын. Сол жылдары қазақтардың саны

8млн-ға жуық болыпты. Бұл кездерде ең көп халық ҚАЗАҚ болған. Ал, ашаршылықтан кейін 4 млн-ға түсіп кетті. Бүкіл дүние мүлікі тәлкіленіп алынған қазақтарда көшуден басқа амалдары болмаған.Ұлт тарихында қамшының сабындай қысқа ғұмыр кешсе де, артында өшпес із қалдырған, саналы ғұмырын оқу-ағарту саласына арнап, қазақ көсем сөзінде де өзіндік сүреуін қалыптастырған өңір перзенті.Сейілбек Үсенов 1905 жылы Сырдария болсысында ауыл мұғалімінің отбасында дүниеге келген. 1917 жылы ол Шымкеттегі бірінші сатылы мектепке қабылданып, кейіннен мұғалімдер дайындайтын үш айлық курсты тамамдайды.Ал 1920-1923 жылдары жалпы педагогикалық техникумда білім алса, 1925 жылы Ташкенттегі Қазақ педагогикалық институтты бітіріп шығады. Сейілбек Үсенов соңғы жұмыс істеген жері Петропавлск қаласы болды. Ол жерде Үсенов 1936-1937 жылдары Солтүстік Қазақстан облыстық газетінің қызметін атқанған. 1937 жылы қарашада «халық жауы» деген айыппен тұтқындалған. Одан кейінгі тағдыры адам айтқысыз ауыр болған. Осылацша ел үшін, ұрпақ үшін бар ғұмырын арнаған С.Үсенов «контерреволюциялық ұйымға белсенді мүше болды» деген айыппен ату жазасына кесілді.Тек 1959 жылы 23 наурызда Түркістан әскери округінің анықтамасында қылмыстық іс тоқтатылып, С.Үсеновтің біржола ақталғаны жөнінде мәлімет бар. С.Үсенов – өзінің талайы тағдырында қаламгерлігімен де, қайраткерлігімен де, ұлт болашағы, ұрпақ ертеңі үшін өлшеусіз еңбек сіңірген әлі де беймәләм тұлғалар бар.

ХАЛЫҚ жауы деген аттың өзі қандай қорқынышты ия? Сол кездері ұлтқа жағы ашып шырылдағандардың көбісін «халық жауы» деген болатын.Бұл айыптаудың бергі жағы ғана. Темір тордың арғы жағында жататындығын білседе өз өмірлерін болашақ ұрпақ үшін қатерге тігіп ащы шындықты айтқан азаматтарда бар. Қуғын-сүргінге ұшырағандардың туыстары үлкендері жұмысқа орналаса алмай, кішілері мектепке бара алмай қалған болатын.Оларды әйелдері, бала-шағаларымен тілдестірместен арыз түссе болды үйлеріне кіріп сөзге тоқталмастан қолдарын қайырып алып кете беретін болған. 1997 жылдың 31мамырдан бері осы қуғын-сүргінге ұшыраған құрбандарды еске алу күні белгіленген. Тәуелсіздік алғаннан кейін 1993 жылы 14 сәуірде жаппай қуғын-сүргін құрбандарын ақтау туралы ҚР Заңы қабылданды. Ал, ҚР Президенті Нұрсұлтан Назарбаев 1997 жылды Жалпыұлттық татулық пен саяси куғын-сүргін құрбандарын еске алу жылы, сондай-ақ 31 мамыр – саяси саяси қуғын-сүргін және ашаршылық құрбандарын еске алу күні деп жариялады. Қазіргі таңда осы қуғын-сүргінге ұшырағандардың көбісін ақтап алған.

Аққозы Ызбанов бізге танысық есім болғанымен бұл кісі де сол қуғын-сүргін құрбандарының бірі. Аққозы Ызбанов Маңғыстау ауданында 1905 жылы дүниеге келген. Аққозы отбасымен кедейшілікте күн көрген.Ызбановтың өз қолымен жазылған өмірбаянында: «Әкем қара жұмысшы, 1914 жылы Кульмаяктағы тұз өндіретін орында жұмыс жасаған. Тұз алу жұмыстары тоқтағаннан кейін мың тоғыз жүз он бес-мың тоғыз жүз он алтыншы жылдары Тежден мақта зауытында жұмыс істеді.Зауыт жұмысы тоқтағаннан кейін әкем жұмыссыз қалып біз кедейшілік күн кештік. Аштықтан әкем бас көтере алмайтындай ауырды. 1918 жылы әкем қызыл армия қатарына жазылған болатын , 1920 жылы әкемді қарттығына байланысты әскер қатарынан шығарылған болатын. Осы жылы әкнм қайтыс болды»- деп жазған болатын осыдан ақ байқауға болады қандай күн кешкендігін.

Аққозы халқым деп аянбай еңбек еткен ерлердің бірі еді. 1937 жылдың 19 ақпанында Ызбановтыңда тағдырына зұламат жылдардың қарhарыда келіп жетті. 1937 жылдың қараша айының екінші жұлдызында өткізілген Түркістан аудандық «партия комитетінің отырысында Аққозы Ызбановті бірінші хатшы қызметінен алынсын, және ұлтшыл, «ХАЛЫҚ ЖАУЫ» деп танылып, ісі НКВД ұйымына тапсырылсын деген шешім қабылданды. Не себепті халық жауы деген жала жабылды десеңіздер сол жылдары Ызбанов халқы үшін қандай қиыншылыққа болсын төтеп беруге тырысты тіпті көзсіз ерлікке барды десекте болады.Азық-түлік тапшылығы болып жатқан кезде, Қазақстан азығы вагон вагон болып Мәскеуге жөнелтіліп жатты, бұл қорлыққа төзбеген Ызбанов Мәскеуге кетіп бара жатқан астыққа толы вагондарды тоқтатып, ондағы астықтарды елге бөліп бергізді. Бұл сол кездегі көзсіз ерлік.

Сол жылдары көшеде, темір жол бойында қай жерде болсын аштықтан өлген адамның мүрделері жататын. Бұндай жағдайды көріп отырып көз жұмып қарау кімнің болсын шамына тиері анық.Осылайша көзсіз ерлік жасап түрмеге қарай жол тарта берді. 1938 жылы 19 ақпанында КСРО жоғарғы сотының әскери алқасының шешімі бойынша РСФСР Қылмыстық кодексінің 58-2, 58-7, 58-8, 58-11 ісі бойынша сотталып өлім жазасына кесілген. Үкім сол күні орындалған болатын. Аққозы Ызбанов ұсталғанға дейін Түркістан аудандық партия комитетінің бірінші хатшылығында қызмет атқарды. Батырдың Разия,Марзия, Нүрзия деген қыздары және Асыланбек деген ұлы болған. Әкесі қамауға алынғаннан кейін «халық жауының» балалары деп азаптаған болатын. Ауыр азапқа, қиянатқа шыдай алмаған ұл-қыздарының барлығы да қайтыс болған.

Ызбановтың Фатима деген асыл жары болатын, күйеуі ұсталған кезде Фатиманың аяғы ауыр болатын. Ауыр азапты көре жүріп 1938 жылы босанады. Ұл балалы болып есімін Марат қояды.«Тұлпардың жалғыз тұяғы» болған Марат ер жетіп Нұржамал Құрбановаға үйленеді. Бұлардан сегіз ұл-қыз бар.КСРО Жоғарғы сотының Әскери коллегиясының 1958 жылғы 25 наурызындағы анықтамасы бойынша Аққозы Ызбановқа қатысты 1938 жылғы 19 ақпанындағы үкімі жойылып, қылмыс құрамының жоқтығына байланысты ісі тоқтатылды.

Саяси қуғын-сүргін құрбандарын толық ақтау жөніндегі Шымкент қаласы бойынша құрылған мемлекеттік комиссияның «Большевиктік-сталиндік режимнің шаруаларға қарсы күшейтілген ұжымдастыру, сатып алу және басқа да саяси науқандарының құрбандарын зерттеу, қорытынды және ұсыныстар дайындау жөніндегі жетінші бағыт бойынша жұмыс тобы» Шымкент қаласы және Сайрам ауданының Қарамұрт пен Манкент ауылдарынан шыққан байлар, саудагер-алыпсатарлар,ишан имамдарды «қанаушы-эксплуотаторлар» дер танылғандардың 1930 жылдың басына-ақ ірі ауылдық немесе бірнеше колхоздардан тұрған тұрғын алқабы болғандығын Түркістан облысы мемлекеттік арихвіндегі (ары қарай -ТОМА) 1930-1933 жылдарға тиесілі №505 Қор - «Сайрам ауданы халық сотының оқып танысуға болады. Айталық, бірнеше колхоздар шоғырланған Қарамұрт ауылында күштеп жүргізілген колхоздастыру науқаны кезеңіндегі істерді оқи отырып колхоздастыру науқаны кезеңіндегі істерді оқи отырып колхоздардың алғашқы жылдары дұрыс жұмыс істемегенін байқауға болады. Ет астық салықтары мәжбүрлі түрде салынды. Әсіресе, бұл байларға қатты зардап боп тиген. Байлардың мал-мүлкі тәркіленіп, соңынан оларды колхозға өткізу, кедейлерге үлестіру беру Қарамұрт колхоздарында азық-түлік тапшылығы мен наразылықтарды туғызған. Бұл науқан кеңестер өкіметіне сенімді жоғалта бастады. Ақыр соңында аштыққа ұрынған, ол ашаршылықтың жайылуына әкелген. Отандық тарихымызда бұл оқиғаларды «зорбалаң жылдары» деп атайды. Оның 1929-1933 жылдары орын алғаны тарихқа мәлім. Колхоз құрылысына қарсылықты Манкент пен Қарамұрттағы байлар, діндар адамдардың әрекетін көруге болады. Қызығы сол олар өздерінкінәлімін деп санамаған. Атап айтсақ, 58-7, 10-шы баптары бойынша «колхозға қарсы үгіт насихат жұмысын жүргізді» және жеке малдарын базарға сатып пұлдады колхозға өткізбеді деген «контрреволюциялық айыптаулар» тағылған. Бұл айыптаулардың ақыры өлім жазасына кесіліп немесе белгілі бір жылдарға бас бостандығынан айырылып аяқталатын болған. Қарапайым халық неліктен қуғын сүргінге ұшырады деп ойлайсыздар? Жарайды, ұлт зиялылары, қоғам белсенділері халықтың зарын зарлап қуғын-сүргінге ұшыралы. Қалғандары ше? Мысалыға алатын болсақ Мұсаев Қажымбет 1928 жылдан бері колхоз мүшесі, бай деп есептелген 150 пұт астықты талаң талқыға салған деген айыппен бас бостандығынан айырылған болатын. Ал Сейітов Қаратай, Нарметов Кулинез Калхозға ұарсы үгіт насихат жүргізді деген айыппен жазаланған болатын. Сонымен қатар 10 жылға бас бостандығынан айырылған. Малдарын етке өткізбей базарда саудалаған деген айыппен Хасанов Убайдулла,Икрамжанов Нигматжан Мулла Нияз Кабулов, Бутабай ақсақал, Бухарбай Маленкулов Мехман, Мусақозиев Ишқужа,Ташметов Ирисмат, Мадумаров Султан сияқты азаматтар ату жазасына кесіліп, қайтыс болған болатын. Міне, осындай себептердің кесірінен қанша отбасы әкесіз, баласыз қалған болатын.

Жалпы қуғын-сүргін,ашаршылық еліміздегі ең ауыр жылдардың бірі болды. Осы жылдарға қарап қысқаша түйін шығаруға болады. Саяси қуғын-сүргін құрбандары біз үшін өз

бастарын қатерге тікті. Осындай мықты, батыр елдің балдары болғанымыз үшін елімізді мақтан тұту керек. Саяси-қуғын сүргін құрбандары туралы қанша зерттеліп жатсада өте аз. Болашақ тарихшылар осы тақырыпты кеңінен тарқатып әлі де ашылмаған беттерді ашады деген ойдамын. Ашаршылық-халық қасіреті.

Қолда бар алтының қадірін білейік...

Пайдаланылған әдебиеттер

1. АЛАШТЫҢ АРДАҒЫ:(елтанымдық және тілтанымдық жинақ). Құрастырған Е.Е.Тілешов, Г.П.Әріпбек. Астана:"Руханият", 2010ж - 264 бет
2. «ОҢТҮІСТІКТЕГІ ЖАППАЙ ҚУҒЫН-СҮРГІН: ТАУҚЫМЕТТІ ТАҒДЫРЛАР» кітабы Исабек Б.Қ. т.ғ.қ., профессор м.а. және Орынбасаров Г.Ж. т.ғ.қ., аға оқытушы «Халық қасіреті болған ашаршылық» мақаласы 2021ж- 61 бет.
3. Қазақстан Республикасы Президентінің архиві,141 қор, 1 тізбе,1339-іс, 1п.
4. Тайшыбай З. «Кедей сөзі-жол басы». Дәуір-дастан. «Солтүстік Қазақстан» газетіінің 85 жылдығына арналған жинақ. П.- 2005, 26-27бб.
5. «ОҢТҮІСТІКТЕГІ ЖАППАЙ ҚУҒЫН-СҮРГІН: ТАУҚЫМЕТТІ ТАҒДЫРЛАР» кітабы профессор, тарих ғылымдарының докторы Әлібек С.Н. «Оңтүстікте туып, Солтүстікте атылған арда азамат» мақаласы 2021ж- 38 бет.
6. Түркістан обылысының мемлекеттік архиві 217- қор, тізімдеме 1 бума
7. Бейбіт Қойшыбайев «ТАРИХ ЖӘНЕ ТҰЛҒА» кітабы «Саяси репрессиялар қасіретін ұмытпау- олардың қайталанбауының кепілі» мақаласы 331 – бет.
8. «ОҢТҮІСТІКТЕГІ ЖАППАЙ ҚУҒЫН-СҮРГІН: ТАУҚЫМЕТТІ ТАҒДЫРЛАР» кітабы т.ғ.к., аға оқытушысы Айтай Б.С. «Шымкент қаласы және Сайрам ауданының Қарамұрт пен Манкент ауылдарындағы күштеу колхоздастыру науқанының көріністері» мақаласы 2021ж- 70 бет.

ӘОЖ 94,2(574)

МОМЫШҰЛЫНЫҢ ӨМІРШЕҢ ӨСИЕТІ МЕН НАҚЫЛ СӨЗДЕРІ

Нұрланұлы А., Тұржан Ш.Ш. - 1602-10 тобының студенттері
Ғылыми жетекші: Орынбасарова Г.Ж. – т.ғ.к., аға оқытушы
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Мақалада патриот жазушы Бауыржан Момышұлының өмірі мен оның өміршең нақыл сөздерінің халық арасында кеңінен қолданылуы жайында баяндалған. Оның қалдырған өсиеті мен нақыл сөздері ұрпақтан-ұрпаққа жетіп отыр.

Summary

The article describes the life of the patriotic writer Bauyrzhan Momyshuly and the widespread use of his life sayings among the population. The Testament and sayings left by him are passed down from generation to generation.

Қазақ халқының батыр перзенті, Кеңес Одағының батыры, патриот жазушы - Бауыржан Момышұлы. Қазақтарда «Ақыл жастан, асыл тастан» деген мақал бар. Бұл мақал қазақтың біртуар азаматы Бауыржан Момышұлына арналған. Кейіпкердің өмір жолына қарап, біз осы ойдың рас екендігін мойындауымыз керек...

Шымкент қаласындағы 7 жылдық мектеп-интернатты бітіргеннен кейін ол бірнеше жыл мектеп мұғалімі болып жұмыс істеді. Бұл сол кездегі ең беделді кәсіп саласының бірі болды. Оған

сол уақыттың өзінде оның еңбекқорлығына, ынта-жігеріне және еңбекке деген талпынысының арқасында танымал болып жүрген бұл қазақ жігітіне Атқару Комитетінің хатшылық және полиция бастығы сияқты ерекше маңызды лауазымдарды басқару тапсырылды.

Бауыржан Момышұлы 1932 жылы Кеңес әскерлерінің қатарына қосылды. Барлығымыз білетіндей, ізденімпаз және бастамашыл азаматтар кез келген істе нәтижеге қол жеткізе алады. Бауыржанның мұндай қасиеттері әскерден келгеннен соң көрініс тапты. Осы кезеңде ол бірнеше жыл Шымкентте кейіннен Алматыда банк қызметкері болып жұмыс істеді және егер ол бар ынта-шынтасын салып жұмыс істесе, әжептеуір қаржыгер болкеңесатынын көрсетті. Сонымен қатар, Баукеңнің өмірі оның бойындағы тума қасиеттерімен, бірге яғни әскердегі қызметімен байланысты болды. Ол 1936 жылы Ленинградта орналасқан қаржы институтының курсын бітіріп, Кеңес Қызыл Армиясының қатарына оралды.

Қызыл Армияда рота взводында командир, полк штабында бастық лауазымына дейін көтеріліп, басшылық етті. Ал, 1941 жылы Қазақ КСР әскери комиссиясының бағыттаушы қызметін атқарды. Ұлы Отан соғысының басталуымен, батыр бабамыз 316-шы атқыштар дивизиясын құруға қатысып, өзі құрған дивизия құрамында болып майданға аттанды. Қан майданда Баукең Мәскеу маңына жақын келген неміс фашисттерімен шайқасып, атақты 8-ші гвардиялық дивизия батальонының командирі болды және соғыс басталғанға дейін осы гвардияны басқарды. Дәл осы қатыгез соғыс жылдарында ол өзінің батылдығымен, шебер жауынгерлік қасиеттерімен және әскери өнердің қыр-сырымен танымал болған даңқының арқасында аңызға айналып үлгерді. Соғыстан кейін Баукен ата Кеңес Армиясының Бас штабтың Жоғары Әскери Академиясын тәмәмдайды. 1950 жылдан 1956 жылға дейін ол Жоғары Әскери Академияда дәріс береді сонымен қатар әртүрлі әскер саласындағы қызметтерді атқарады. Бауыржан Момышұлының қаhарман ерліктері мен жауынгерлік операциялары туралы шығармалары мен қолжазбалары, «Бауыржан былай деп айтқан екен» деген халқының арасында тараған тарихы өз еліне деген сүйіспеншіліктің, батылдықтың, сонымен бірге патриотизмнің көрінісі болды.

Дегенмен де, мұндай маңызды қасиеттердің барлығы батыр Бауыржанның кім екендігін толық ашып бере алмайды. Оның поэзиясы мен шеберлігі, музыкалық шеберлігі, нысана құлағындағы дәлдігі мен ептілігі, турниктердегі және басқа спорт түрлеріндегі жетістіктері, бильярд шеберлігі және т.б. Көптеген адамдар онымен таныс емес. Баукең - «Қазақстанның нағыз сегіз қырлы, біржақты азаматы». Ол көптеген таланттар мен адами қасиеттерді жинады».

Ұлы Отан соғысына қатысушы, Кеңес Одағының Батыры және жазушы Бауыржан Момышұлының шығармаларында көптеген ғылыми-зерттеу жұмыстарының материалы болған оқиғалар бейнеленген. Ұлы Отан соғысы тақырыбы көптеген жылдар бойы ХХ ғасыр әдебиетінің басты тақырыптарының біріне айналды. Бұл оқиғалардың бізге жеткен дерек көздерінің бірі - 1941-1945 жылдардағы Ұлы Отан соғысының тікелей қатысушысы Б.Момышұлының шығармаларының жинағы. Б.Момышұлы: «Ең қорқынышты қару – сарбаздың жаны, ал оған оқ – дәрі-рухани тамақ», - деп атап өтті [1].

Ол қазақ және орыс тілдерін еркін меңгерген, оның ойы ұшқыр, шешен әрі тапқыр болды. Қазіргі жаратылыстану ғылымдары мен әлеуметтік білімді терең түсіне білді, Қазақстанның өткен тарихы мен, шежірелерімен және әдет-ғұрыптарымен де өте жақсы таныс болды. Баукен - адамның сезімдері мен эмоционалдық тәжірибелерін түсінуді және талдауды білетін психолог. Ол әлеуметтік психологияны жақсы білді және сөйлей де тыңдай да алатын қасиеті болды. Қатал көрінетін бейнесі, түзу қатты қалың қара шашы және кең маңдайы, отқа толы екі көзі мен қасы ұмтылуға дайын тұрған қанатты қыран құсты бүркітті бейнелейді. Бұл өтірік сөйлеу мен жасанды мінез-құлықты құптамайтын мінезі тік кейіпкер екендігінің айғағы. Ар-намыс пен құрмет, тазалық пен жанқиярлық, құрмет пен бедел, даналық пен парасаттылық, Отан үшін патриотизм мен адами тұрғыдағы қасиеттер мен рухани құндылықтар бірегейлік пен даналықтың көрінісі болып сипатталады.

Батыр бабамыздың нар тұлғалы портретін суреттегенде ол туралы айтылған жақсы ойлардан-ақ оның даралығын байқауымызға болады. Сол пікірлердің кейбірін тыңдайық:

«Бауыржан Момышұлы халық аузында біртуар, бірегей, бейнесі толық қалыптасқан және жан-жақты. Ол соғыс қайраткерінің, халық қаһарманының бейнесі ғана емес, сонымен қатар жарқын және қарабайыр азамат. Бауыржан атына Момышұлын қосқанда бұл есімінің енді ғана түрленіп, ұлы тұлға екендігін айқындап тұрғандай болады» - дейді өз сөзінде Тахауи Ахтанов. «Мен қазақ халқының арасынан Бауыржанмен салыстыруға болатын жанды таппадым. Мен оны таба да алмайтын тәріздімін» - дейді Дмитрий Снегин.

Әскери педагогика мен әскери психологияны байытқан құнды мұра қалдырған адам ретінде - Бауыржан Момышұлын айтуға болады. А.Бектің «Волоколамск тас жолы» атты кітабында батырдың беделі мен даңқы, батырлығы сипатталған. Бұл кітап бірнеше тілдерге, атап айтқанда: неміс, чех, еврей, ағылшын, француз және басқа шет тілдеріне аударылған.

Соғыс аяқталған соң Бауыржан Момышұлы Кеңес Армиясы Бас штабының Жоғары әскери академиясын тәмәмдап, әскери педагогикамен айналысады. Ал, 1956 жылы полковник шенімен отставкаға кеткен Бауыржан, ендігі бос уақтын шығармашылықпен айналысуға арнайды. Баукең шығармаларында өмірінде кездескен оқыйғалар мен ой түйіндерін қазақ және орыс тілдерінде жазып шығарады. Оның қаламынан шыққан, өмірден алынған, шындыққа жанасымды, басынан өткен оқыйғалары мен әңгімелері, керемет романдары, новеллалары мен повесттері оқырманның қызыға оқыйтын кең ауқымына арналған шығармалары болады. Олар бірнеше рет қайталанып, басылып шықты.

Момышұлы бірнеше рет ордендермен, медальдармен және Кеңес Одағының Батыры атағымен марапатталды. Бірақ, халық арасында, қалың оқырман қауым ішінде оны «батыр» деп таныды, алайда бұл атақты Ұлы Отан соғысы аяқталғаннан соң жарты ғасырға жуық уақыт өткеннен кейін ғана «Батыр» атағын берді. Қазақстан өз тәуелсіздігіне қол жеткізген соң, ҚР-ның Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың жарлығына сәйкес, оған «Халық қахарманы» атағы берілді. Осы орайда Бауыржанның мына бір өлең жолдарынан оның көріпкелдігін сипаттайтын жырын аңғаруымызға болады:

Қадірін білмеппіз ғой тірі кезде,
Деп жырлар сорлы қазақ мен өлгенде.
Ұрпақ атар сексен мен жүздігімді,
Тарихтың түкпірінен сөз келгенде.

Қазақ халқының мақал-мәтелдері әдебиеттің байлығы жетпес мол қазынасы, халық ауыз әдебиетінің негізі болып табылады. Халықтық мақал-мәтелдер қазақ шығармашылығындағы дидактикалық нұсқаулықтың мысалдары болып табылады. Соның ішінде Бауыржан Момышұлының ұшқыр ойынан туған мақал-мәтелдері мен нақыл сөздері ғибратты, көркем әдебиет пен ауыз әдебиеті нұсқауында негізі қаланған. Қыл қаламының ұшынан шыққан Бауыржан Момышұлының мақал-мәтелдері мен нақыл сөздерінің астарында, адамға ой салатын, мән-мағынасы ұшқыр философиялық ой бар. Егер біз оларды шынайы мақал-мәтелдер мен өсиет сөздер деп атасақ, қателеспейміз және оның өміршең екендігіне көзіміз жетеді. №1432 Орталық мемлекеттік мұрағаттың жеке қорында, Б.Момышұлына арналған қор бар, онда оның 123-тен аса мақал-мәтелдері жинақталған. Мақал-мәтелдердің табиғатын фольклортанушы Б. Адамбаев былай деп сипаттаған: «Мақал-мәтелдер-бұл жүздеген жылдық біліммен, қайталанатын оқиғалармен, табиғат құбылыстарымен, күнделікті өмірмен байланысты оқиғалармен жалпыланған халықтық сана анықтамаларының түйіндік жиынтығы» [2].

Сонымен, Бауыржан Момшұлының мақал-мәтелдері мен өсиет сөздері бос сөздерден құралған мән-мағынасыз, ұйқасымы келмей қалған, жолдан пайда болған бос сөздердің жиынтығы ғана емес. Бұл - саналы ойдан, толқудан, өмірлік тәжірибеден, халықтың өзекті ойларынан, даналық сөздерінен туындаған нақты бір ойды түсіндіретін түйсікті сөз. Атақты қолбасшы И.В. Панфилов: «Өткір сөз бен өткір найза шешуші шабуылда бір-біріне көмектеседі» - деп айтуы әдебиеттанушы академик Р. Бердібаевтың ойына сәйкес айтылған. «Шегінетін жер жоқ, артымызда Мәскеу!» деген Василий Клочковтың ұранды сөзі секілді біздің де Баукеңнің біз

білетіндей қанатты сөздері қан майданда кең таралған еді» [3]. Жалпы, әр мақалдың өз тарихы бар. Асанқайғы айтқандай: «Ойдың түбінде жатқан сөз шер толқытса шығады» яғни ішіндегі ой түбінде сыртқа шығады. Ол жай ғана сыртқа шықпайды, ол өзінің барлық күшін жылдар мен ғасырлар бойы алып таудың астында жиналған ыстық лава сияқты шығарады және оның барлық қысымымен ол бұрқ етеді. Мұндай өткір сөздің жылуы, шоғы ыстық болып келеді. Сондықтан Бауыржан Момышұлының ойлары осындай ыстық сезімдерге толы. Сонымен қатар, бұл терең және жанды, сабырлы және байсалды сөздер, ұлы мұғалімдердің құрметіндей ұрпақтан-ұрпаққа берілетін нақыл сөздер. Бұл туралы Бауыржан Момышұлының әйелі Ж. Егембердиева «Өмір өз алдына дастан» деп аталатын мемуарлық романының очеркінде: «Баукең тек патриот жазушы ғана емес, сонымен қатар бай мақал-мәтелдердің, фольклордың, қазақ халқының өткені мен өткен тарихын терең білетін, зейінді, қанатты өсиет сөздер мен мақал-мәтелдерді жазып қалдырған ғалым, ақын», - деп ой толғайды [4].

Бауыржан Момышұлы жауынгерлердің арасында жауынгерлік рухты тәрбиелеуге үлкен көңіл бөлді. Ол жеңісті қару емес, рух күшімен жеңуге болады деп сенді. Оның ойынша: «Жас ұрпақ ұлттық тарихты, ана тілін және халықтық дәстүрлерді жақсы білуі керек. Егер сіз ұлттық құндылықтарды дамытпасаңыз, бұл ұлттық мақтаныш сезімін әлсіретеді. Онсыз армия өмір сүре алмайды. Тек ұлттық тарихты, ата-баба мұрасын игеру арқылы, ел алдындағы барлық жауапкершілікті түсіну арқылы кез-келген жауды жеңуге болады» - деді. Бауыржан Момышұлы алдыңғы қатарда жүргенде халық, оның болашағы, жастарды тәрбиелеу туралы ойлауды тоқтатқан жоқ. Ол «Соғыс психологиясы» атты әскери нұсқаулық жазды. Онда ол жауынгерді қалай тәрбиелеу керектігін ашады. Бұл нұсқаулықты барлық әскери мамандар тиімді қолдана алады. «Армия қаншалықты заманауи техникамен қанық болса да, егер оның жеке құрамы жауынгерлік дайындықтан жан-жақты өтпесе және офицерлер әскерлерді, техниканы және оқу жаттығу мен басқарудың тәсілдерін, әдістерін жетік білмесе, ол (армия) пайдасыз тобыр болып қала береді және жаудың бірінші және ауыр соққысында бұршақ сияқты құлап кетеді».

Сондықтан талантты қолбасшы командалық құрамның қарамағындағылардың моральдық-психологиялық жағдайын зерттеу мәселесіне үлкен мағына берді, онсыз қарамағындағыларға дұрыс және дәйекті әсер ету мүмкін емес. Бауыржан Момышұлы моральдық-психологиялық ерекшеліктерді әскерге шақыру, командалық кадрларды даярлау үшін училищелерге іріктеу кезінде ескеру керек деп есептеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Бауыржан батыр / Құрастырған, алғы сөзі мен түсінігін жазған М.Мырзахметов (Жоғарғы класс оқушыларына арналған жинақ). – Алматы: Жалын, 2014. – 352 б.
2. Адамбаев Б. Қазақ халқының мақал-мәтелдері.- А. 1989. 15- 16 б.
3. Бердібаев Р. Баукең туралы естеліктер.- Алматы. 1979. 120б.
4. Егембердиева Ж. Өмірдің өзі дастан. –Алматы: Жазушы, 1990. – 319 б.

ӘОЖ 241.14

КӨШПЕНДІЛЕРДІҢ КҮНДЕЛІКТІ ӨМІРІ МЕН РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫ

Бердібай Д.С., Сейтмаханбет Д.Б. –
Ө.Жәнібеков атындағы ОҚПУ 1602-10, 1601-10 тобының студенттері
Баймаханов Б.К. - т.ғ.к., аға оқытушы

Халықтың қоғамдық жағдайының деңгейіне байланысты рухани мәдениет дамуда. Бүгінде біз көшпенділердің руханилығы бүкіл адамзаттың алғашқы руханилығы екенін көбірек түсіне бастадық. Неге көшпенділер? Өйткені олар ұтқырлыққа ие болды. Адамдар қоныс аударды, ал ежелгі уақытта ұтқырлық дегеніміз өмір сүру қабілетін білдірді, сонымен қатар өмір сүруге

көмектесетін білім алуды үйретті. Көшіп қонудан көп тәжірибесі бар адамдар ең бай ақпаратқа ие болды, сондықтан ежелгі уақытта адамдар барлық көшіп-қонып жүретін саяхатшыларға үлкен құрметпен қарады, оларды нағыз елшілер мен мұғалімдер ретінде қабылдады. Табиғат, ғарыш, ауа — райы, жануарлар — бұлардың бәрі көшпенділер үшін өмір сүруге қажетті ақпарат көзі бола алады. Осыдан, шын мәнінде, адам руханиятының дамуы басталды. Аталған жағдайларға байланысты көшпенді халықтар мәдени және ғылыми дамудың айтарлықтай деңгейіне жетті. Олар бірегей өнер түрлерін, сәндік заттарды жасады, өздерінің алфавиттері мен білім беру жүйелерін жасады. Уақыт өте келе олардың технологиялары мен идеялары басқа аймақтарға еніп, өркениеттік даму процестеріне әсер етті.

Көшпенділердің күнделікті айналысатын шаруашылығы негізінде өмір салтына да өз әсерін тигізбей қоймасы анық. Көшпенді халықтардың өз шаруасына қарай күнделікті өмір салты да соғын қарай бейімделген болды. Олардың киім үлгісі, ыдыс-аяғы, үй жиһаздары мен баспаналарына дейін көшіп-қонуға ыңғайластырып жасалынды.

Көшпенділердің өмір салты оларды өз жерлерін үнемі жаулардан қорғауға мәжбүр етті. Мұндай жағдайларда, «ат үстінде және түйенің өркешінде» көбірек уақыт өткізген олардың киімі осындай өмірге бейімделген ыңғайлы болуы керек еді. Әрқашан толық қаруланған болу керек, ат үстінде жауды қарсы алу керек, киіз үйді, мүлікті, балалары бар отбасын түйенің өркешіне тасымалдау керек еді. Сондықтан жауынгерлердің киіміне де үлкен мән берілді. Көшпенділердің бейбіт киімдері әскери адамдардың немесе соғыс киімдерінен аз ерекшеленді. Көшу кезінде ер адамдар барлық қару-жарақ түрлерін өздерімен бірге алып жүруіне тура келді. Бірақ сауыттары мен шоқпарларын өздерімен бірге ұстады. Өйткені кез-келген сәтте жаулар, ұрылар шабуыл жасай алады, жабайы аңдар кездеседі. Көшпенділердегі өмір-бұл әскери өмірдің жартысы. Рас, салтанатты жағдайларда той киімдерінде басқа киім болды.

Есік қорғанынан (Іле Алатауының бөктерінен) сақ жауынгерінің (б.з. д. V ғ.) жерленген жері табылды. Оның киімдері алтын үшбұрышты тақтайшалармен толығымен қапталған, қызыл күрте мен етікке салынған қызыл былғары шалбардан тұрды. «Алтын жауынгердің» киіндегі қызыл және алтынның үйлесімі - ежелгі шығыстағы күн бейнесінің бір түрі. Алтын бұйымдардың жарқырауы күн сәулесімен, оның шығуы мен батуымен байланысты болды. Алтын әрдайым культтік және эстетикалық көріністер жүйесінде ерекше орын алды. Әйелдер киімдерінің жиынтығына юбка, көйлек (ұзын жеңді, мойыны дөңгелек, қызыл жіппен кестеленіп безендірілген), жеңіл жүннен жасалған - шапан кіреді. Шапанды безендірудің негізі былғарыдан тұрды, боялған жүн өнімнің жиегі ретінде тігілді. Жерленгендердің аяқтарында жоғарғы шетінде зооморфтық өрнектермен безендірілген ұзын, ақ киізден жасалған шұлық етік (заманауи етіктің прототипі) болды. Әйелдердің бірінің шаш үлгісі-құстар, бұғы және Тауешкі мүсіндерімен безендірілген биік, тарылып түйілген.

Көшпенділер қыстың аязды суығында мал терілерінен атап айтқанда қойдың немесе түйе жануарының терілерінен (тысын қалың матамен тікті) тон, шекпен кисе, құлынның терісінен жағалы шекпен кисе, қойдың терісінен жүнін ішіне қаратып шалбар киіп жүрді. Киіктің терісінен де шалбар тіккен.

Еуразия көшпенділері бірінші болып шалбар кие бастады, өйткені киімнің бұл түрі атқа мінуге қолайлы. Шалбарды көшпенділер ойлап тапқан деп есептеледі (бірақ қашан екені белгісіз). Қалай болғанда да, қазіргі Қытайдағы көшпенділердің жерлеуінде біздің дәуірімізге дейінгі 3300 жылдан бастап қазіргі заманғы біздер көріп жүрген шалбардың пішініндегі ең көне үлгісі табылды. Сондықтан олар скифтердің арасында ал сәл кейінірек ғұндар арасында өте кең таралған. Бұған дейін нақты ат үстінде киіп отыратын арнайы киім үлгісі болмаған. Алайда тога (Римдіктердің ер азаматтары киетін киім, әдетте ақ матадан үстіне оралып, иыққа асылатын мата) және басқа да ежелгі киімдер болды, бірақта атқа отыру кезінде өте ыңғайсыздық туғызды. Шалбар жұмсақ әрі икемді, иілгіш болу үшін малынған жануарлардың терісінен жасалған. Археологтар тапқан ең көне шалбар қазіргі Түркіменстанда белгісіз көшпенділердің жерленген жерінен табылған. Шалбармен бірге көшпенділер белдіктерге арналған ілмектерді де ойлап тапты, өйткені кең жейдені кәдімгі арқанмен де белбеуге болады, ал шалбармен бұл әлдеқайда

ыңғайсыздық туғызады. Былғары белбеулер қажетті аксессуарлардың жиынтығымен ерекше дизайнымен ерекшеленді. Белбеулерге қару-жарақтан басқа, сөмке, орамал, қайрақ және т.б. іліп қойды. Кейде екі белбеу қолданылған.

Аяқ киім көшпенді халықтың нағыз мән берілген киім түрлерінің бірі болды. Өкшелі аяқ киімді алғашқылардың бірі болып көшпелі жауынгерлер кие бастады. Мұндай аяқ киім оларға атқа міну үшін қажет болды, сондықтан аяғы үзеңгіде жақсы ұсталып, олардың шегінен шығып кетпеуі керек еді.

Қонышы ұзын былғары жұмсақ етік-бұл көшпенділердің ойлап тапқан өнертабысы. Етік үзеңгімен бір уақытта пайда болды. Олар аяқтарын жылқының бүйіріне үйкелуден қорғау үшін ойлап табылған. Өмірінің көп бөлігін ат үстінде өткізген скифтерге олардың өмір салтына сәйкес келетін аяқ киім қажет болды. Ер адамдар өкшесі биік, қонышы тізеден жоғары болып тігілген, шақайма етік киді. Саятшылық құрып аң аулауға шыққанда қайқы тұмсықты етік киді. Ал ешкі терісінен мәсі деп аталатын жұмсақ аяқ киім тігілді. Кебіс, шәркей шақайма деп аталатын аяккиім түрлері де болды оларды былғарыдан тікті. Кең емес шалбар (анаксиридтер), олар атқа мініп жүрген кезде кедергі жасамауы үшін, киізден жасалған табаны бар ұзын киіз шұлықтарға салынған. Көшпенділерге арналған бас киім - бұл ерекше қасиеттілікке ие киім үлгісі. Көшпенділер табиғаттың аптап ыстығы мен суығында бет-жүзі мен құлағын сақтау үшін баскиім де киді. Олар баскиімді «тымақ» деп атады. Олар тымақты елтіріден түлкінің және басқа да аңнің терілерінен тігіп киді. Ал жаздың ыстық аптабынан қорғану үшін жұқа киізден қалпақ киді.

Киіз үйдің орналасуы мен ішкі құрылымы дәстүрмен қатаң түрде анықталды. Киіз үй әрдайым ашық, күн шуақты жерде орнатылды. Ол көшпенділерге тек баспана ғана емес, сонымен қатар күн сәулесінің бір түрі ретінде қызмет етті. Бұл үшін ежелгі көшпенділердің тұрғын үйлері шығысқа қарай бағытталды. Бұл жағдайда есіктер қосымша жарық көзі ретінде қызмет етті. Шындығында, киіз үйлерде терезелер болмады және жылы күндері үйдің есіктері ашық тұрды.

Киіз үйдің ішкі кеңістігі шартты түрде екі бөлікке бөлінді. Әдетте кіреберістің сол жағы ер кісілерге арналған болып саналды. Мұнда үй иесінің заттары, оның қаруы мен құралдары, ат әбзелдері сақталған. Қарама-қарсы жағы әйел кісілердіңкі деп саналды, онда ыдыс-аяқ пен басқа да тұрмыстық заттар, әйелдер мен балалар заттары сақталды. Мұндай бөліну мерекелер кезінде де байқалды. Кейбір киіз үйлерде әйел бөлігін еркектен ажырату үшін арнайы перделер қолданылған.

Киіз үйдің қақ ортасында ошақ болды. Ошақтың дәл үстіндегі қойманың ортасында көшпелі тұрғын үйдің жалғыз «терезесі» болып табылатын түтін саңылауы (түтін) болды. Киіз үйдің қабырғалары киіз және жүн кілемдермен, түрлі-түсті маталармен безендірілген. Бай және ауқатты отбасыларда Жібек маталар ілулі тұрды. Еден жер болды, сондықтан ол киізден жасалған төсек-орынмен және жануарлардың терісімен жабылған.

Қорытындылай келе, көне көшпенді халықтардан әлі күнге дейін бізге мұра болып қалған ыдыс-аяқтардың, киім-кешектердің тіпті баспанасының кейбір тұстары Рухани жаңғыру аясында қайта қалпына келтіріліп, қолданысқа келіп жатқан тұстарын кездестіріп жатамыз. Мысалыға ағаштан жасалған астау, ожау, кесе т.б. ыдыстарды бүгінде қайта қолданудамыз. Ал, киім – кешегіне келер болсақ оюлы шапандары мен камзолдары бүгінде жастар, отандық дизайнерлер арасында да кең қолданыс табуда.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Суровцов М. Н. О владычестве киданей в Средней Азии // История Железной империи. Новосибирск, 2007. – 69 с.

2. Плетнева С. А. Кочевники средневековья. Поиски исторических закономерностей. М.: Наука, 1982. – 124 с.

3. Токтабай А. Конный мир казахов. – Алматы: «АЛМАТЫКІТАП», 2022. – 496 с.

ӘОЖ

XVII ҒАСЫР АНГЛИЯ ТАРИХЫН ЗЕРТТЕУ ПРОЦЕСІНДЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМЫТУ

Көшер Н.М., Тохтамишов А.И. – 1601-10 тобының студенті
Ғылыми жетекшісі: Марина Г.А. – аға оқытушы
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Мақалада XVII ғасыр Англия тарихын зерттеу процесінде білім алушылардың шығармашылық белсенділігін дамыту мәселесі қарастырылған.

Summary

The article deals with the problem of developing students' creative activity in the process of studying the history of England in the XVII century.

XVII ғасырдың басында Англиядағы феодалдық бұйрықтар өнеркәсіптің, сауданың және ауыл шаруашылығының дамуына кедергі бола бастады. Бүкіл жер патшаның меншігі болып саналды. Дворяндар жерді мұрагерлікке беру немесе сату кезінде корольдік қазынаға белгілі бір мөлшерде ақша төлеуі керек еді. Дворяндар (олар әлі де ескі тәсілмен рыцарьлар деп аталды) корольдік жердің иелері болып саналды, оның толық иелері емес. Жердің толық (жеке) иелеріне айналу, оны өз қалауы бойынша басқару - сол кезде өз жерлерін тауарлы (нарық үшін) шаруашылықтарға айналдырған ағылшын дворяндарының көпшілігінің қалауы осындай болды.

XVII ғасырдағы Ағылшын революциясы немесе оны Ағылшын буржуазиялық революциясы деп атайды, бұл Ұлыбритания тарихындағы маңызды оқиға. XVII ғасырдың ортасында бұл елде болған оқиға Англияның саяси және экономикалық өміріне үлкен әсер етті, сонымен қатар бұл оқиғаларды келесі онжылдықтарда Еуропада болған революциялардың хабаршысы деп санауға болады.

Революцияға дейінгі жылдары Англия, бір жағынан, экономикалық тұрғыдан дамыды, өйткені ол өндіретін тауарларға сұраныс болды, екінші жағынан, бұл халықтың бұрын-соңды болмаған өсу кезеңі болды, яғни, сыртқы жағынан, жағдай Англияда ұзақ тыныштық кезеңі, тіпті белгілі бір дәрежеде өркендеу кезеңі сияқты көрінді [1, с.384]. Бірақ іс жүзінде бәрі мүлдем дұрыс болмады, халықтың өсуі азық-түлік қорларын бөлуде қиындықтар туғызды, елде бір сәтте аштық басталды, сонымен қатар халықтың өсуі жұмыссыздық проблемасын ушықтыруға ықпал етті. Елдің ішкі проблемалары біртіндеп өсті, ал биліктің барлық әрекеттері жағдайдың нашарлауына және онымен бірге халықтың әртүрлі топтарында наразылықтың артуына әкелді.

Саяси күштердің мұндай орналасуының себебі неде, неге ұқсас идеялармен кейбіреулер басқаларға қарсы болды және революцияның демократиялық құрамдас бөлігінің сәтсіздікке ұшырауының себебі неде деген сұрақтарға, өйткені ақыр соңында протекторат құрылды, шын мәнінде әскери диктатура, ол ешқашан осы республиканың құрылуымен аяқталмады, ел монархияға оралды [2].

Бұрын-соңды болмаған халықтың саяси белсенділігінің өсуі революциялық дәрежесі бойынша уақыттан әлдеқайда озық идеяларды құруға және таратуға әкелді. Мүмкін, ағылшын революциясы кезеңінде дамыған ең ерекше құбылыс диггерлер қозғалысы болды, отандық және шетелдік тарихнамадағы көптеген жұмыстар осы коммунизмнің бастаушысы болды. Революциялық Англияның барлық саяси партияларының ішінен тек диггерлердің идеялары утопияның классикалық вариациясы болған шығар.

Жеке меншіктен бас тарту, жаңа, капиталистік негізге көшу үшін феодалдық негіздермен күрескен елде мүлдем мүмкін болмады. Азаматтық соғыстан айырылған, өмір сүру құралдарынан айырылған Англияның қарапайым тұрғындары, тек олар ғана байлар кедейлерді пайдаланбайтын, барлығы бірліктерді байыту үшін емес, жалпы өркендеу үшін жұмыс істейтін «идеалды» әлемдік тәртіпке шын жүректен ұмтыла алды.

Ұлыбританиядағы заманауи тарих ғылымын және оның шеңберінде дамып келе жатқан әдістемелік тәсілдерді зерттеу үлкен қызығушылық тудырады, өйткені Британдық тарихнама тарихи танымның дамуы үшін жетістіктері мен тәжірибесі кең маңызы бар ұлттық тарихнамалық дәстүрлердің ең қызықты, ықпалды, сонымен қатар танымдық маңызды дәстүрлерінің бірі болып қала береді.

Британдық тарихнамада Британдық тарихшылар дәстүрлі түрде көп көңіл бөлетін пәндік бағыттар бар, өйткені олар қазіргі Британдық қоғамның – оның саяси және экономикалық жүйесінің, мәдениетінің, діндарлығының қалыптасуы мен дамуымен байланысты. Ұлыбритания тарихындағы осындай маңызды кезеңдерге XVII ғасырлар жатады. Ағылшын тілінде капитализмнің басталу дәуірі[3].

Ерте замандағы ағылшын тарихындағы маңызды құбылыстардың бірі діни Реформация болды. Оның әсерінен XVII ғасырдың бірінші жартысындағы елдегі діни проблемалар қоғамдық өмірде бірінші орынға шығып, Англияның саяси тарихын дамытудың маңызды факторына айналды. Осыған байланысты XVII ғасырдағы Англия тарихының діни аспектілерін зерттеу ұзақ уақыт бойы Британдық тарихшылардың жаңа және жаңа ұрпақтары қарастыратын мәселелердің бірі болып табылады.

Біз қарастырып отырған тақырып XVII ғасырдың ортасында қалыптасқан Англиядағы революцияның, партиялар мен қозғалыстардың идеологиялық құрамдас бөлігін, олардың саяси бағдарламалары мен мақсаттарға жету әдістерін қарастыра отырып, зерттеу процесінде білім алушылардың шығармашылық белсенділігін дамытуда қолдану болып табылады.

Қоғамда ағылшын экономикасының, саяси жүйенің, мәдениеттің, діндарлықтың айтарлықтай өзгеруі болды. XVII ғасырда өзінің бастапқы кезеңінде өрбіген барлық ілеспе экономикалық, саяси және мәдени жаңалықтармен ағылшын қоғамын модернизациялау процесі қазіргі Ұлыбританияның қалыптасуының бастамасы болғанын оқушыларға сабақ өту барысында пәнді қамтамасыз ету үшін білім беру мекемесінің материалдық-техникалық базасы қолданылды. Онда, оқу материалдарын көрсету үшін компьютермен және проектормен жабдықталған оқу аудиториялары қолданылып, тақырып аясында презентация жұмысы арқылы XVII ғасырдағы Англия туралы фото суреттер және де видео роликтер көрсетілді.

Қазіргі Британдық тарихнамада ағылшын Реформациясының тарихын зерттеуге көп көңіл бөлінеді. Бұл тақырыптағы ең үлкен зерттеу мәселелері-Англикан шіркеуінің қалыптасуы, пуританды қозғалыстың пайда болуы және дамуы, ағылшын католиктік қауымдастығының Реформация кезеңінде Англияда сақталған өмір сүру. Діни мәселелерді қарастыру XVII ғасырдағы Англия тарихын зерттеудің ажырамас бөлігі болып табылады, өйткені зерттеудің мұндай бұрышына жүгіну қазіргі заманның басында ағылшындардың ойлауын осы кезеңде өзіне тән дүниетанымдық ерекшеліктерімен тереңірек түсінуге мүмкіндік береді [4]. Осы ғасырларда өмір сүрген адамдар, әдетте, діни ұғымдарға сүйене отырып, әлеуметтік өмірдің әртүрлі мәселелерін түсінгені, бейнелеуі және символизмді білуі жайлы оқушыларға кеңінен айтылды.

Тақырыпты зерттеудің әдіснамалық негізі отандық тарихнамада оның дамуының қазіргі кезеңінде негізделген тәсілдер болып табылады. Жұмыс тарихилық және жүйелік көзқарас принциптеріне негізделген. Тарихнамалық зерттеу міндетті түрде тарихи ойдың қоғамдық өмір проблемаларына, белгілі бір елде зерттелетін тарихи кезеңде саяси және философиялық ойдың дамуына тәуелділігін ескеруі керек. Зерттеудегі тарихизм принципін ұстану XVII ғасырдағы Англия тарихнамасының теориялық-әдіснамалық және идеялық дамуы контекстіндегі қолданыстағы зерттеу бағыттарының пайда болуын, эволюциясын, олардың өзара байланысы мен өзара әрекеттесуін түсінуге мүмкіндік береді. Жүйелік тәсілге сүйену Британдық тарихшылардың зерттеу тұжырымдамаларын осы тұжырымдамалардың жеке элементтерінің тығыз байланысында дәйекті тұтастық ретінде талдауға мүмкіндік береді.

Осы әдіснамалық тәсілдер мен принциптерге сәйкес зерттеу әртүрлі зерттеу тұжырымдамаларын талдауға, салыстыруға және тарихшылардың өздерінен бұрынғылар мен замандастарына қатысты әртүрлі бағыттағы жетістіктерін бағалауға мүмкіндік беретін салыстырмалы әдісті, тарихшының тұжырымдамаларының, көзқарастары мен идеяларының хронологиялық ретпен өзгеруін қарастыратын хронологиялық әдісті, зерттелетін тақырыпта проблемалық ұғымдарды бөліп көрсетуге мүмкіндік беретін проблемалық әдісті қолданды. Зерттеулер және үлкен тақырып аясында оның құрамдас мәселелерін, кезеңдеу әдісін қарастыруға мүмкіндік береді, тарихи ғылымның дамуындағы кезеңдерді анықтауға бағытталған, осы кезеңдердің маңызды ерекшеліктерін сапалы анықталған кезеңдер ретінде анықтау және сипаттау мақсатында, тарихшылардың өз

тұжырымдамаларын дамытуда уақыт өте келе ойлау қозғалысын қарастыруға мүмкіндік беретін ретроспективті перспективалық талдау әдісі қолданылды.
Тақырыптың әдіснамалық тәсілдері, негізгі ережелері мен тұжырымдары XVII ғасырдың бірінші жартысындағы Англиядағы Реформация мен діни-саяси мәселелердің қазіргі Британдық тарихнамасын одан әрі зерттеуде қолданыла алады.
Саяси негізгі фактілер мен құбылыстарды қарастыру барысында оқушылардың тақырыпты меңгеруі басты талаптардың бірі болып табылады. Оқушылар сабақта қарастырылған XVII ғасырдағы Англияның әлеуметтік, мәдени және экономикалық тарихы, типологиялық билік пен қоғам арасындағы қатынастардың модельдері, негізгі әлеуметтік эволюцияны қадағалау, саяси, экономикалық және өзге де құрылымдарды жан-жақты талдап, түсінбеген жерлерін сурап, сонымен қатар XVII ғасырдағы Англия тарихы мен сол замандағы өз еліміздің тарихын салыстырмалы түрде қарастырды.
Қорыта айтқанда, оқушылар сабақты терең білу мақсатында оқу және ғылыми әдебиеттерді рефераттау және сыни талдау принциптері кеңінен қолданылды және де балаларға тақырып аясында диалог құрылып, сауалнама жүргізілді. Оқушылар сабақ өту барысында оқу және ғылыми әдебиеттермен жұмыс істеуді, сілтемелер мен библиографиялық тізімді дұрыс рәсімдей алуды үйренді, оқу және ғылыми әдебиеттерді іздеу, рефераттау және сыни талдау дағдылары қалыптасты.

Пайдаланылған әдебиет:

1. История Великобритании под редакцией Кеннета О.Моргана// Джон Моррилл: Стюарты (1603-1688). - Москва. 2008, -С.384
2. Ерохин В.Н. История религиозной Реформации в Европе в XVI – начале XVII веков: Учебное пособие / В. Н. Ерохин. – Нижневартовск: Изд-во Нижневарт. пед. ин-та, 2004. – 310с.
3. Шарифжанов И.И. Английская историография в XX веке. Основные теоретико-методологические тенденции, школы и направления / И.И. Шарифжанов. – Казань, 2004. – С. 181.
4. Козулин В.Н. Англия в эпоху революции середины XVII в. глазами русских, Известия Алтайского государственного университета: № 4/2(88). 2015.

АЛҒАШҚЫ ҚАУЫМНЫҢ МӘДЕНИЕТІ – АДАМЗАТ ӨРКЕНИЕТІНІҢ БАСТАМАСЫ

Баймұрат Меруерт Алдашқызы
Шымкент қаласы, А.Бөкейханов атындағы N2 жалпы орта білім беретін мектебінің
тарих пәні мұғалімі

Резюме
В данной рассматриваются культура первой общины - начало человеческой цивилизации.
Summary
This one considers the culture of the first community - the beginning of human civilization.

Адамзат тарихы өзінің әлеуметтік –экономикалық дамуында ұзақ кезеңдерге бөлінеді. Ол тас дәуірі, мыс (қола) дәуірі және темір дәуірі болып үш кезеңге бөлінеді.Тас дәуірі адамзат тарихында ең маңызды кезеңдердің бірі. Адам жерден бауырын көтеріп, екі қолы еңбекке

бейімделіп, тастан құралдар жасап қолдана бастаған. Алғашқы адам тақылеттес тіршілік иелері мен оның қарапайым шаруашылығының қалыптасу кезеңін қамтитан ежелгі тас дәуірі өндіргіш күштердің өте төмен деңгейімен сипатталады. Осы тұстағы адамдардың кәсібінің мәні табиғаттың дайын өнімдерін пайдаланумен шектелген. Олар дәнді-дақылдарды жеміс – жидектерді теріп жеп, жабайы аңдарды аулап, етімсен қоректенген.

Еңбекке бейімі бар, адам тақылеттес тіршілік иесі ғылымда презинджантроп деген атпен белгілі. Сүйектерінің қалдықтары Шығыс Африкадан табылған. Ғылымда (Homo habilis) «шебер адам» деп атап кеткен. Осыдан 1 млн 750 мың жыл бұрын өмір сүрген. «Шебер адамның » құралы малта тастың сындырылған түрі қырлары пышақ сияқты өткір болып келу үшін пайдаланған екен.

Адамзаттың дамуындағы тас дәуірінің орта және соңғы кезеңдеріне келетін «Homo erectus» (түрегелген адам) ,«Питекантроп»(Маймыл адам), «Синантоп» (Адам) болып екіге бөлінеді. Бірінші питекантроп 1891 ж Индонезиядағы Ява аралында табылған. Питекантроп (Homo habilis) «шебер адам» салыстырғанда эволюциялық өзгерістері бар. Мысалы ми көлемі үлкейіп (959 см куб) бас сүйегі мен жақ сүйектері кішірейген. Шебер адам миы 652 см кв. Homo erectus-тің 2-і бір түрі Синантроп болды. Синантроп 1927 жылы Қытай жерінде ЧЖОУ-КОУ-ДЯН үңгірінен табылды. Синантроптың сүйектері мен бірге әр түрлі формадағы тас құралдар, ошақта көп жатқан тастар мен жануарлардың көп сүйектері табылған. Осы кездің өзінде синантроптар от жағуды білген дегенді білдіреді. Б.з.б. 300 жыл бұрын Homo erectus қазіргі адам түріне немесе «Homo sapienske» (ақылды адамға) айналды. Ақылды адамның қалдықтары Европада соның ішінде Германиядағы Неандерталь жотасында табылған. Сондықтан ол тарихта неандерталь адамы деген атпен белгілі.

Қазақстан жерінде ежелгі адамның қазынды қалдықтары Қаратау жотасы болғаны анықталып отыр. Археологиялық жүргізулер барысында ертедегі адамдардың Арыс өзені жағасындағы Кіші Қаратау жотасының Солтүстік-Шығыс бөлігінде ірілі-уақты шақпақ тастары табылған. Орталық Қазақстан жерінде қазбаларға қарағанда ежелгі адамдар еңбекке тас құралдарын кеңінен пайдаланған. Олар тастарды үшкірлеп, үлкен-үлкен қырғыштар, әр түрлі дөңгелек тас құралдар жасап қажеттеріне жарата білген. Соңғы полеолит дәуірінде адамдардың рулық қауымы мен топтық ұжымдары қалыптаса бастады. Тас дәуірінің тарихында Мезолит мен Неолит б.з.б. 12-5 және 5-3 мың жылдар арасын қамтиды. (Мезолит –орта тас дәуірі, неолит – соңғы тас дәуірі). Жануарлар дүниесінің құрамы өзгеріп, енді аңшылардың аулайтыны көбінесе бизон мен жылқы жабайы ешкі мен киік, қоян, үйрек болды. Мезолит заманындағы үлкен жетістіктері еді.

Б.з.б. 5 мың жылдықта басталған неолит –тас құралдарын барынша пайдаланған дәуір.Соңғы кезеңде еңбек құралдарын жетілдіріп тастарды тегістеу, ағашты арамен кесу сияқты жаңа технологияларды қолданған. Тас балталар кетпендер, келілер дән үккіштер жасала бастады. Керамикалық ыдыстар жасау және де тоқымашылық дами бастады. Кейініректе олар мал өсірумен, егіншілікпен және кен өнеркәсібімен айналыса бастады.

Б.з.б. 2 мың жылдықтың ортасында Қазақстан тайпалары қола заттарын жасауды меңгерген. Қола әр түрлі өлшемдегі мыс пен қалайының кейде сүрменің, кушаланың, қорғасынның қорытпасы. Маспен салыстырғанда қола өте қатты және балқу температурасы төмен, түсі алтын сияқты әдемі болып келеді. Қола дәуіріндегі экономикалық басты-басты екі бағыттағы мал шаруашылығы мен металл өңдеу кәсібінің тез дамуы, ең алдымен еркектердің еңбегін қажет етті. Еркектің рөлінің күшеюіне байланысты аналық рудың(матриархат) орнына аталық ру (патриархат) пайда болды.

Қола дәуірінде Сібірдің, Қазақстанның және орта Азияның кең байтақ далаларын тегі және тарихи тағдырының ортақтығы жағынан туыс тайпалар мекендеді. Бұл тайпалар бір үлгідегі бір біріне ұқсас мәдениет қалдырды. Олар қалдырған ескерткіштердің табылған жері Сібірдегі Ачинск маңындағы Андронов селосының атымен ғылымда «Андронов мәдениеті» деп аталды. Андрогов мәдениетінің негізгі орталықтарының бірі-Қазақстан жері. Археологиялық деректерге қарағанда Андронов мәдениеті дәуірінде халық отырықшылықта өмір сүрген. Өзендердің

көдердің жағасындағы жайылымы мол жерлерде патриархаттық отбасылырдың үйлері мен жертөлелері табылған.

Андронов мәдениеті дәуірінде адамдар металдан еңбек құралдарын қарулар және сәндік заттар жасауды жақсы білген. Пышақ, балға, шоттар, найза, білезік айна моншақ жасап күнделікті тұрмыста қолданған.Андронов мәдениетінің алғашқы ескерткіштерін 1914 жылы А.Я. Тугаринов ашты. Андронов мәдениеті қола дәуірінің алғашқы кезеңнің (б,з,б. XYIII-XYI ғ/р) және орта кезеңі (б.з.б. XY-X ғасырлар) түгелдей қамтиды. Қола дәуірінің соңғы кезеңінде (б.з.б. X-YIII) Андрогов мәдениетімен салыстырғанда Беғазы Дәндібай мәдениеті жоғары болды. Ол Қарағанды қаласы маңындағы Дәндібай ауылында және Балқаштың Солтүстік төңірегіндегі Беғазы қойнауында қола ескеркіштерінің алғашқы қазылған жеріне қарай аталған. Беғазы Дәндібай мәдениеті Атасу өзенінен Ертіске дейінгі байтақ даладан табылған көптеген ескерткіштермен сипатталады. Олардың қатарына: Ақсу –Аюлы, Ортау-2, Байбала-2, Бесоба, Бұғылы-3 кешендері жатады. Қола дәуіріндегі тайпалар жауынгарлік қару жасап, оларды үнемі жетілдіріп отырған. Негізгі қарулар: найза, күрзі , дүмі, балға, шот, кейбір жауынгерлердің қанжарлары болған. Қоғамда азық-түлік көбеюіне байланысты артық заттарды айырбастау, осындай айырбас байлықтың қорлануына ала бастайды.

Қола дәуірінің соңғы кезеңінде рудың ыдырауы және одан жеке отбасылар бөлініп шығуына байланысты үйлердің пошымы (формасы) өзгере бастады. Кейбір үйлер екі-үш бөлмеден салынған тамақ пісіретін жер ошақтары бөлек болған.

Қола дәуіріндегі тайпалардың діни нанымдары мен сенімдеріне келетін болсақ, ол тұстағы адамдардың тұрмысы мен әл ауқаты түгелдей табиғатқа тәуелді болғандықтан, олар табиғат күшін киелі рух деп білген. Бұл күштер ең алдымен су, күн, от жануарлары мен өсімдіктер дүниесі еді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Авизова Р. Дүниежүзілік өркениет тарихы - Алматы, 2005 ж.
2. История древнего мира. М.,1983. Т. 1-3.

ТҮРКІ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ

Майкыбекова Айнур Абдикеримовна
№36 ЖОББМ тарих пәні мұғалім

Резюме
В данной статье рассматриваются становление этногенезов тюрских народов.
Summary
This article examines the formation of ethnogenesis of the Turkic peoples.

„Түркі” және „түрік” деген этноним – ұғымдардың айырмасы: ғылымда „түркі” сөзі – бүкіл түркі басын қосатын, тобын білдіретін жалпы атау ретінде қолданылады. Сонымен бірге, «түркі» сөзі түркі тілдерінде сөйлейтін халықтардың /немесе ежелгі этностық бірлестіктердің/

бәріне бірдей қатысты, бәріне бірдей ортақ деген ұғымды білдіреді. Ал, «торік» сөзі Түркия мемлекетінде жасайтын жергілікті халықтың ұлттық атауы мен олардың ана тілін /яғни түрік тілін/ білдіретін термин болып табылады.

1991 жылғы деректер бойынша, дүние жүзіндегі түркі тілдес халықтардың жалпы саны 153 миллион 553 мың 800 адам болған екен. Ал олардың қазіргі мекендейтін жалпы аумағы – 10 миллион 125 мың 900 шаршы километр. Соның ішінде 7 миллион 635 мың 100 шаршы километрі кешегі Кеңес Одағының аумағында, 1 миллион 600 мың шаршы километрі Қытайдағы Шығыс Түркістанда, 110 мың 200 шаршы километрі Оңтүстік Әзірбайжанда және 780 мың 600 шаршы километрі Түркияда болатын.

Түркілердің арасында миллионнан асатын халықтар: түріктер, әзірбайжандар, өзбектер, қазақтар, қырғыздар, татарлар, башқұрттар, ұйғырлар, түркімендер, чуваштар.

Ал, 100 мыңнан астам адамы бар түркі халықтары: қарашайлар, Қырым татарлары, құмықтар, тувалықтар, якуттар /сахалар/, 100 мыңнан кем адамы бар түркі халықтары: алтайлықтар, ноғайлар, балқарлар, саларлар, шорлар, қарайымдар, Бараба татарлары болды.

Жалпы алғанда, барлық түркі тілдес халықтардың қазіргі тілдік жүйесі оғыз /әзірбайжан түркілері, түріктер, түркімендер, гагауыздар/, қыпшақ /қазақтар, қырғыздар, алтайлықтар, ноғайлар, балқарлар, Қырым және Қазан татарлары, башқұрттар, құмықтар, қарайымдар, қырымшақтар/, қарлұқ – ұйғырлар /өзбектер, қарақалпақтар және сары ұйғырлар/, ұйғыр-оғыз /тувалықтар, тофалар, хакастар, Бараба және Чулым татарлары/ және чуваш-якут топтарына бөлінді.

Соның ішінде оғыз тобына жататын түркі тілінде сөйлейтіндердің жалпы саны 94 миллион 543 мың 400 адам. Олар 1 миллион 465 мың 500 шаршы километр аумақты мекендейді. Ал қыпшақ тобына жататын, түркі тілінде сөйлейтіндердің жалпы саны 24 миллион 530 мың 400 адам. Олар 3 миллион 295 мың 100 шаршы километр аумақты мекендейді. Қарлық-ұйғыр тобында сөйлейтіндер – 31 миллион 570 мың адам, мекендейтін аумағы – 2 миллион 47 мың шаршы километр. Ұйғыр-өғыз тобында сөйлейтіндер – 321 мың адам, мекендейтін аумағы – 232 мың 400 шаршы километр. Чуваш-якут тобында сөйлейтіндер 2 миллион 224 мың адам, мекендейтін аумағы – 3 миллион 121 мың 500 шаршы километр.

Түркі тектес халықтардың Еуропа мен Азияның орасан зор аумағын қоныстанып, атамекендерінің бір-бірінен алшақ жатуына байланысты, әуел бастағы бір негізді дамыған түркі тілінің қазір 27 тармағы бар деуге болады.

Түркі тектес халықтардың басым көпшілігі ислам дінін ұстайды. Енді бір бөлігі /чуваштар мен гагауыздар/ христиан дінінде, бір тобы /қарайымдар мен қырымшақтар/ иудаизм дінінде, ал және бір тобы /сары ұйғырлар/ буддизм дініңде. Түркі тектес халықтардың тілдік негізі бір бола тұрса да, діни сенімдердің әр түрлі болуы – оларды жаулаушылардың бір-бірінен алыстатып, өзара қырқыстырып, іргелерін аулақ салуға итермелеп келуінен. Ендігі мақсат – олардың арасында діни сенімге байланысты алауыздыққа берік тосқауыл қою.

Түркі тайпаларының антропологиялық құрамына келсек, қазақ пен қыррғыздар оңтүстік, Сібір не болмаса Тұран антропологиялық тобына жатады. Бұларға қарақалпақ, ноғай, карағаш (Астрахань түркілері) жақын.

Өзбектер еуропа нәсілінің памир-фергана типтеріне жатады. Ұйғырлар антропологиялық еуропалық нәсілінің шығыс Түркістан тобына жатқызылады. Түрікмендер деЕуропа тектестердің Жерорта теңіз антропологиялық тобына кірді. Солтүстік-батыстағы башқұрттарда Орал типінің ерекшеліктері мен оңтүстік-сібір типінің қасиеттері жиі ұшырайды. Қырым татарларының көпшілігі Еуропа тектестердің динарлар тобына жатады. Балқарлар мен қарашайлар арасында еуропа типі тараған. Құмықтардың ішінде Кавказдық типтің қасиеттері жиі кездеседі. Әзірбайжандар Еуропа нәсілінің каспийлік антропологиялық тобына жатады. Анатолия үстіртінде тұратын түріктер мен қашқай, айсарлар арасында Еуропалық, Алдынғы Азиялық антропологиялық ерекшеліктер тараған. Македон түріктері балкан-кавказ типінің балкан тобына жатады. Гагауздар да осы топқа кіреді. Балтық теңізінің жағалауындағы аздаған қарайымдар да

Европа нәсіліне жатады. Жалпы бұл айтылған түркі тайпаларының антропологиялық құрамы 10-15 ғғ. қалыптасты деп бағалауға болады.

Түріктер –Еуразиядағы ең ірі этностардың бірі, оның тарихында маңызды рөл атқарған және қазірде сол дәстүрді жалғастырып келе жатқан түркі халықтары.Тарихи аренада түркілер кейінгі кезде V-VI ғасырда пайда болғанымен, түрік этностарының көне екендігін дәлелдейтін археологиялық ескерткіштер мол.

Біздің заманымызға дейінгі XII мыңжылдықтан бастап, III мыңжылдық арасында Еуразияның ұлы даласы қазіргі қалпын ,табиғи бітімін қалыптастырып үлгерді. Сол даланың төсіндегі адамдары мал ұстап, жерге дән егіп, тау-кен жұмыстарына бейімделіп, шаруашылықпен айналысып отырды.

Біздің жыл санауымызға дейінгі III мыңжылдықтың өзінде-ақ көші-қонға қолайлы малтүлігінің түрлері қолға үйретіліп, сұрыпталып үлгерді. Бұған Балқаштың солтүстік шығысындағы Сексеуілді тұрағынан, Солтүстік Қазақстандағы Ботай қыстағынан табылған мал сүйектері айғақ бола алады.Еуразия даласында көшпелі мал шаруашылығы б.з.д IX-VIII ғасырларда толық қалыптасып, төрт түліктің тұяғына ілескен көшпелілердің маусымдық қоныстары, көш жолдары сараланып үлгерді.

Б.з.б 3 мыңжылдықтың басында Еуразия даласында, Қазақстанмен Орта Азия жерінде, төменгі Еділ мен Алтайда, Батыс Сібір мен Шығыс Азияда алтайлық тайпалар өмір сүрді. Бұл тайпаларды “алтайлық” деп шартты түрде ғана атайды; олардың мекендеген жерлері Алтайдың шығысын, Сібірдің керемет кең оңтүстігін, Енисеймен ТыныҚ мұхиттың арасын, Монғол, Манчжурия және қазіргі Қытайдың солтүстік провинцияларын қамтыған еді.

Алтайлықтарға б.з.б 2 мыңжылдықтарда арилік тайпалар келіп араласа бастады.

Үнді –еуропа (иран) тілінде сөйлеген ариліктер қазыргі Иран жерінен шығыс елдеріне немесе Алтай тайпаларының жеріне көшіп келген.

Б.з.б. 1800-1600 жылдары шығыс Азияға келіп қоныстанып, Қазақстанмен оңтүстік Сібірде орналасқан жеріне қарай, Енисейде Андронов елді мекеніне байланысты андроновтар мәдениетін құрайды.

Авеста -өлең-гимн (бағыт беру немесе мадақтау).Ол өлең күн мен айға, отқа тауға табынушылардың діни талабымен жазылған. Жазған адам-Заратуштра. Ол өлген соң ,абыздарды қасиетті текстерді ұрпақтарға ауызша жеткізіп отырған.

Ариліктер Күн құдайы “Митраға” сенді. Бұл туралы Авестаның ең көне бөлімі “Яштада” былай дейді:

Біз Митраға табынамыз, кең тұяқты ашулы аттары
Соғысқан елдің қанішер әскеріне шабады.
Ол майданды бастайды, майданда өлмейді
Өзі келмей ,майданда әскер қатарын күйретеді
Қолында жүз есе өткір балты, жүз соққы беретін дротикті ұстайды
(Авеста 44-б)

Сонымен Авеста арилер мәдениетін бейнелейтін ірі шығармалардың бірі болып саналады.

Қазақ тарихын зерттеген тарихшы, этнограф, антрополог, археолог ғалымдардың бірсыпырасы қазақ халқының арғы тегі ерте заманда (заманымыздан бұрынғы 7-4 ғасырларда) Орта Азияны мекен еткен ежелгі сақ тайпаларынан шыққан дейді. Әйгілі ғалым Н.А.Бернштам қазақтың атын сақтармен байланыстырады. Ол: «қа-зақ» деген сөз ерте замандағы «қаспи» және «сақ» деген екі тайпа-ның қосылуынан шыққан, яғни қаси- сақ, қас-сақ-қазақ болған деп тұжырымдайды. Тарихшы М.Ақынжанов қазақ деген сөз «қас» (нағыз), «сақ» (тайпа аты) дегеннен шыққан. «Қазақтар- түрік, моңғол тектес халықтың екі бұтағынан (ғұн мен сақ тарауынан) құралған ежелгі халық» дейді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Гумилев Л. Көне түріктер. "Білім", Алматы. 1994. Абдрахманов Хайруш. Тарихынды таны. (Отан тарихының очерктері. Алматы. "Дәнекер". 2002.)

2. Аманжолов А. Көне түркі руникалық жазу ескерткіштері. "Қазақтарихы", 1993.
3. Страбон — ертедегі гректің географы және тарихшысы (б.з.б. 64 ж. — б.з. 23 ж.) Орта Азия және Кавказ халықтары

БАЛАБАҚШАЛАРДА ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРДЫ ҚОЛДАНУ

Алипова Жамила Абдуллаевна
Шымкент қаласы, №69 «Еркебұлан» бөбекжай бақшасының тәрбиешісі

Резюме
В данной статье рассматривается использование национальных игр в детских садах
Summary
This article discusses the use of national games in kindergartens

Қазақ халқының жылдар бойы атадан балаға жалғасып, қалыптасқан ұлттық дәстүрі, әдет-ғұрпы, тәрбие мектебі бар. Баршамызға белгілі, ойын арқылы баланың дене құрылысы жетіліп, өзі жасаған қимылына сенімі артады. Баланың бойында ойлау, тапқырлық, ұйымдастырушылық, шыдамдылық, белсенділік қасиеттер қалыптасады. Ойын дегеніміз – жаттығу, ол арқылы бала өмірге әзірленеді.

Баланың өмірге қадам басардағы алғашқы қимыл-әрекеті – ойын, сондықтан да оның мәні ерекше. Қазақ халқының ұлы ойшылы Абай Құнанбаев: «Ойын ойнап, ән салмай, өсер бала бола ма?» деп айтқандай баланың өмірінде ойын ерекше орын алады. Жас баланың өмірді тануы, еңбекке қатынасы, психологиялық ерекшеліктері осы ойын үстінде қалыптасады. Ойынды зерттеу мәселесімен тек психологтар мен педагогтар ғана емес, философтар, тарихшылар, этнографтар және өнер қайраткерлері мен бала тәрбиесін зерттейтін ғалымдар да шұғылданды. Көптеген балалар жазушылары бала ойынының психологиялық мәнін және ойынға тән ерекшеліктерді көркем бейнелер арқылы суреттегені де мәлім.
Халық жасаған мұралар сан алуан. Аға ұрпақ өз білгенін, өз көкейіне тоқығанын кейінгі буынға мирас етіп, іс-әрекет үстінде көзін қанықтыра беруден бастаған. Солардың бірі – ұлт ойындары халықтың сәби шағымен бүгінгі өскелең дәуірінің куәсі ретінде, адам баласының фантазиялық ой-жүйесінің заңды жалғасы ретінде оны үйретудің тәжірибеде пайдаланудың үлкен білімділік, тәрбиелік маңызы бар.

Ойынға тек ойын деп қарамай халықтың асыл қазынасы, бір жүйеге келтірілген тамаша тәрбие құралы деп қараған орынды. Бұл пікіріміз жалаң болмас үшін заманымыздың заңғар жазушысы, ұлы ойшылдарымыздың бірі Мұхтар Омарханұлы Әуезовтің мына бір пікірін еске ала кетейік: «Біздің заманымыздың өмір кешкен ұзақ жолында өздері қызықтаған алуан өнері бар ғой. Ойын деген менің түсінуімше, көңіл көтеру, жұрттың көзін қуантып, көңілін шаттандыру ғана емес, ойынның өзінше бір мағыналары болған». Халқымыз ұлт ойындарында ұрпақ қамын ойлаған, бір жүйеге келтіріліп өрнектелген ой мен әрекеттің, құпия философияны түсінуге жетелейтін адамгершілік үлгі-өнегенің желісі бар. Жас бала ойынға алдымен үйренуші, көруші өсе келе соған белсенді қатынасушы келесі кезеңді үйретуші, жаттықтырушы, ұлғая келе көруші жанкүйер ретінде қатынасады. Кейінгі кезде ұлт ойындарына көңіл бөлмеу нәтижесінде, көбі ұмыт болып, мүлде жоғалуға жуық.

Ұлт ойындарын жаңұя тәрбиесінен бастап, балабақшада түрлі тәрбиелік шараларда қосымша материал ретінде пайдаланып келеміз.

Ұлттық мұраның бай қазынасының бірі – халықтың ұлттық ойындары көп салалы, көп қырлы құбылыс, ол тек ойындық сала емес, мәні жағынан да балабақша тәрбиеленушілерінің рухани өресі кең өсіп – жетілуіне, эстетикалық мәдениетін қалыптастыруға тәрбиелейтін негізгі

құралдардың бірі. Ұлы педагог В.Сухомлинский «Ойынсыз, музыкасыз, ертегісіз, шығармашылықсыз, қиялсыз толық мәніндегі ақыл-ой тәрбиесі болмайды» дейді, демек, шәкірттің ақыл-ойы, парасаты ұлттық салт-сананы сіңіру арқылы байи түспек. Фольклортанушы ғалым Ә.Диваев «Қазақ балаларының ойындары» деген еңбегінде адамның жас ерекшелігін үш топқа бөледі: «...өмірге келгеннен бастап жеті жасқа дейінгі бала, жеті жастан он бес жасқа дейінгі балалар, он бес пен жиырма жас аралығындағы жастар...». Осының негізінде қазақтың ұлттық ойындарын үш топқа бөліп қарастырып, бірінші топқа, сол жастағыларға лайықты: «санамақ, тәй-тәй, айгөлек, соқыр теке, қуырмаш, алақан соқпақ, ақ серек-көк серек» т.б. ойындарын, ал одан кейінгі топқа: «тақия тастамақ, тартыс, сиқырлы қоржын, бәйге, көкпар, асық, хан талапай, теңге алу, қыз қуу, орамал тастамақ, ақсүйек, күрес» т.б. ойындарын жатқызуға болады. Мұндай ойындар баланы тез ойлауға, тапқырлыққа баулып, жаңа тақырыптарды жылдам меңгеруге ықпал етеді, сөз тіркесіне, ұйқастыруға дағдыландырады. Мысалы, «Соқыр теке» ойыны арнайы сызылған шеңбердің ішінде ойналады. Жүргізуші «Тентек текені» ортаға шығарып, көзін таңа бастағанда, ол былай деп әндетеді:

Қараңғыда көзім жоқ,
Маған жақын келіңдер,
Тиіп кетсем сөзім жоқ,
Бір қыз ұстап беріңдер!..

Көзі байланған «Соқыр текені» айнала қоршап тұрғандар мазақтап:

Соқыр, соқыр, соқырақ,
Тотияйын салайын,
Оң көзіңе топырақ,
Ал, ұстап көр, батырым,
Топырағын алайын,
Міне, келе жатырмын!

деп өлеңді айтып болысымен әр жаққа қашады, ал «Соқыр теке» олардың бірін ұстауға тырысады. Ұстаған баласы оның орнына тұрады, сөйтіп, ойын жалғаса береді. Ұлт ойындары – ата-бабамыздан бізге жеткен, өткен мен бүгінгіні байланыстыратын баға жетпес байлығымыз, асыл қазынамыз, сондықтан оны күнделікті оқу-тәрбие үрдісінде пайдаланудың заманымызға сай ұрпақ тәрбиелеуге пайдасы орасан зор екендігі сөзсіз. Ұлттық ойындардың адамға тигізетін пайдасын халық ертеден-ақ білген. Алғашқы қауымдық құрылыс, ертедегі тайпалардың одаққа біріккен дәуірлері ұлт ойындарының едәуір дамыған кезеңі болды. Көшпелі өмір кешіп, мал баққан тайпалардың көзін ашқаннан көрген театры да, өнері де, көңіл көтерер қызығы да осы ұлт ойындары еді.

Халық арасында «Денсаулық – зор байлық» деп тегін айтылмаған. Бұл арқылы халық даналығы тіршіліктің негізгі көзі осы денсаулық екенін тағы ескертеді. Адамның денсаулығы жас кезінен бастап қалыптасуы керек. Демек, кезінде ойындарды көп ойнап, жүгіріп, далада, таза ауада жүру – жас организмнің дұрыс та сергек өсуінің көзі. Онымен бірге бүлдіршіндер ойын ойнаған кезде көпшіл, Отанның болашақ азаматы болуға, халқына адал қызмет етуге бағыт алады.

Қазақ халқының сонау, көне заманнан бергі негізгі кәсібі мал шаруашылығы болғандықтан, мал өсіру, мал басын көбейтуі өндіріс процесінің негізгі мақсаты, сондықтан да «халықтың бар байлығы малда болды». Қазақ халқының тіршілігінде төрт түлік (қой, сиыр, жылқы, түйе) мал шешуші орын алған. Бүкіл өмірі мал өсірумен өткен қазақ халқының этнографиялық даму ерекшеліктері, той-думан, қуанышы мен реніші де осы малмен байланысты болды.

Амандасқанда да жан амандығын сұрамай, мал-жан амандығын сұрауы, қазақтың тіршілігінің тірегі, көзі малға деген көзқарасының ерекше бір сезіммен қалыптасуы болды. Оларды халық ауыз әдебиетінде мақұлықтар дүниесінің өкілі деп ұқпай, адамның өмір сүруінің негізгі тірегі мен жан серігі екендігін шабыттана жырлаған.

Осындай экономикалық құрылыстың негізінде төрт түліктің қасиеті тек қазақ ауыз әдебиетінде ғана жырланып қоймай, барлық мәдениет пен өнердің, соның ішінде ұлт ойындарының дамуының да негізі болды, келе-келе негізгі бас кейіпкерлері осы төрт түліктен тұратын «ақбайпақ», «көк сиыр», «түйе-түйе», «соқыр теке» т.б. сияқты ұлт ойындары да дами бастады.

Бұл ойындардың барлығы дерлік қазақ халқының төрт түлікті аса бір сүйіспеншілікпен дәріптеп, қадірмен тұтып, жануарлардың бойында адам баласының қасиеттері бар, сондықтан жан-жануарлардың бәрі бірдей деген ұғымнан барып шыққан ойындар болды. Ондай қасиеттерді бірі осы ойындардың көпшілігінде дерлік төрт түліктің қай-қайсысы болмасын, аналықтарының өз төлдерін өлімге қимайтындығын аңғартады. Сондай «Ақбайпақ» ойынында, жоғалтқан ботасын іздеген інген қатты күйзеледі. Ақырында ботасын көріп, жаны жай тауып, ботасымен әңгімелесе келіп өзін тыққан ұрылардың кімнен жақсылық, кімнен жамандық көрдің деп, содан ботаның айтуы бойынша інгеннің бұйрығымен ойнаушылар жазасын алады.

Қазақ халқының малды соншалықты қадірлейтін себебі сол, халықтың саяси әлеуметтік және экономикалық жағдайының даму процесінде осы төрт түлік арқасында жеке адамның қай-қайсысы болмасын өмірден мұқтаждық көрмеді. Сондықтан да төрт түлік қазақ халқының ауыз әдебиетінің, өнерінің, мәдениеті мен ұлт ойындарының негізгі кейіпкері.

«Бесік жырынан» бастап ұлт ойындарының барлығы халық тәрбиесінің көзі. Қай дәуірдің ұрпағына болмасын тіршілік жолына бағыт сілтеп, өмірге аттандырады. Халық жырлары ата-ананың балаға қойған бірінші сенімі, тілек-талабы. Мұның бәрі баланы ойната, көңілдендіре, бойларын сергіте жүріп айтылады да, өміріне рухани азық болатын өнегелі де ілтипатты сөздерді жас кезінен құлақтарына құя береді. Ал ойындар болса баланың осы айтылған өнеге-өсиет сөздерін күнделікті тіршілікте тәжірибе жүзінде іске асырудың құралы болды. Айталық, ойын үстінде осы айтылған өнеге-өсиет бастан аяқ қолданылады, осы негізде оның бойында адамдық қасиеттер қалыптаса бастайды. Демек, ойын әр түрлі әрекетке қозғалысқа, денешынықтыруға ғана төселдіріп қоймай, өмірдің рухани азығы – үлкеннің барлық қасиетін, яғни баланың жан-жүйесіне әсер ететін этикалық, эстетикалық тәрбиені қабылдауға қалыптастырады.

Ұлттық ойынның бірі – «Ұшты-ұшты». Бұл ойынға ересек балалар мен кішкентай балалар да қатысса қызықтырақ болады.

Ойын ережесі : Бір бала ортаға шығып жиналғандарды дөңгелете, өзіне қаратып бір қатарға отырады. Содан кейін ойынның ойналу тәртібін түсіндіреді. Сөйтіп ойынды бастайды. Ойын жүргізуші «Ұшты-ұшты бөдене ұшты» деп қолын көтереді. Сол кезде ойнаушылар тыңдап отырады да ұшатын затқа олар да қолдарын көтереді. Ұшпайтын затты ұшты қолын көтерсе, ойын жүргізушімен бірге қолдарын көтерген ойыншылар жазасын тартады. Ал ұшатын затты айтқанда, қолдарын көтермей қойса онда да жаза тартады. Сондықтан ойын жүргізушінің әр айтқан сөзіне өте сақ болу, қырағы болу керек.Ойын жүргізуші ұшатын зат пен ұшпайтын затты ұйқастырып айтып ойыншыларды ылғи да жаңылдырып отыруға тырысады. Тіпті көпшілікке таныс емес құстардың атын айтып та, ұшатын жәндіктердің атын айтып та жаңылдыруға болады. Мысалы, ұшты-ұшты кекілік ұшты, ізінше кекілік ұшты, қарға ұшты – сырға ұшты, көбелек ұшты – ебелек ұшты, тауық ұшты, уық ұшты, қаршыға ұшты, қанжыға ұшты деп жалғаса береді.

Алданған ойыншылардың жазасы өлең айтып би билеп, мақал-мәтел, жаңылтпаш, тақпақ айтады. Алданушылар көбейген сайын ойын қыза түседі, ендеше ойын жүргізуші мен ойнаушылардың арасындағы бірін-бірі аңдаушылық та күшейе түседі.

Бала ойындарының мазмұны байып, түрі өзгеріп отырады. Ата-ананың ойлау, қиялдау, армандау қабілетін қалыптастыру үшін халық ауыз әдебиетінің жанрларын – ертегі, жаңылтпаш, жұмбақтар, санамақтарды айтып үйреткен.

Халық мұғалімі Байтоғайұлы Малқай бала өміріндегі ойынды және ермекті «ол - баланың еңбегі»,- дейді, демек бұл жай ермек емес, бала әлеміндегі кәдімгі еңбек. «Сондықтан да бала еңбегі – ойын. Ендеше, ойын балалардың күнделікті тіршілігі адамның басынан өтетін өмірінің әр уақытындағы жазғы, күзгі, қысқы істелетін кәсібі сияқты. Тіршіліктің түрі бар. Сол сияқты балалардың да өзіне меншікті бала кезінде істейтін істері бар. Ол іс – жас уақытындағы ойын».

Сондықтан да қазақ балаларының негізгі ойындары асық, құмалақ (түйенің, қойдың), бес тас, доп міне мұның бәрі осы балалар еңбегінің құралдары болады. Өмір мен өнерге деген талаптың түп негізінің өзі осы асық, доп, құмалақ, ләңгі, қуыршақ, мәшине, үй болып т.б. ойнауларда жатыр. Ендеше халықтың бұл дана сөзін тура мағынасында түсінуге болмайды.

Ойын баланың көңілін өсіріп, бойын сергітіп қана қоймай, оның өмір құбылыстары жайлы таным-түсінігіне де әсер етеді. Балалар ойын арқылы тез тіл табысып жақсы ұғысады, бірінен-бірі епті лікті үйренеді. Оның үстінде дене қимылы арқылы өзінің денсаулығын нығайтады. Халқымыз ойындарға тек балаларды алдандыру, ойнату әдісі деп қарамай, жас ерекшеліктеріне сай оларды көзқарасының, мінез - құлқының қалыптасу құралы деп ерекше бағалаған. Қазір бізге жеткен ойындарымыз: тоғызқұмалық, қуыршақ, асық ойындары. Қазақтың көне жыр-дастандарында ұлттық ойындар балаларды тәрбиелеуде ерекше орын алғандығы айқын көрінеді. Мәселен «Қобыланды», «Алпамыс», «Ер Тарғын» сияқты эпостық жырларда елін сүйген батырлардың, жұртшылық сүйіспеншілігіне бөленген ер жігіттердің ең алдымен ұлттық ойындарда сайысқа түсіп, одан кейін көп кісі қатысқан ойын-сауықтарда өздерінің мергендік, палуандық, шабандоздық шеберліктерін көрсеткендері айтылады. «Домбырамен күй шерту», «Аттың құлағында ойнау», «Аударыспақ», «Күлкі ойыны», «Балалар ойыны», «Ақсүйек», «Тоғызқұмалақ», «Жұмбақ айтыс», «Асық ойнау» өте ерте заманда пайда болған. Мұның өзі біздің ата-бабаларымыздың ұлттық ойындарының ғасырлар бойы өмір сүргендігін айқын көрсетеді. Балалардың жиі ойнайтын «Ақсүйек» ойыны байқағыштыққа, қырағылыққа, бытылдыққа, ерлікке, шапшаңдыққа баулиды. Баланың ақыл-ойын дамытатын тәжірибелік маңызы зор тағы бір ойынның түрі – «Он бір қара жұмбақ». Оның басты ерекшелігі есеп сұрақтарын қою арқылы баланың ойлау қабілетін дамытады. Бөбектерді тәрбиелеуде де ұлттық ойындардың берері мол. «Санамақ», «Жылдам айт», т.б. тартымды ойындарды үйрету,тіл өнеріне негіз салады деп есептелген. Балалар негізінен ойын үстінде бір-бірімен тез тіл табысады. Ойынына қарап баланың психологиясын аңғаруға болады. Бес саусақ бірдей емес дегендей, әр отбасынан шыққан балалардың мінез-құлқы бірдей емес.

Балалар ойынында кейде өлең-тақпақтар жиі кездеседі. Ол өлең-тақпақтардың негізгі мақсаты тапқырлыққа, шапшаңдыққа, епті лікке баулу, қиялына қанат беріп,ойын ұштау, өз бетімен іскерлікке, қысылған жерде дұрыс шешім қабылдауға тәрбиелеу. Бұған қоса кез-келген ойынның аяғында жеңу бар да, жеңілу бар. Жеңгендер әрі қарай өз биігінде қалуға тырысса, жеңілгендер айып тартады. Ол көбінесе тақпақ айту, ән салу, би билеу түрінде болады. Бұдан қай ойынның да түпкі нысанасы - балалардың бойында өнердің, білімнің, тәрбиенің нұрын себу, өлең, тақпақ айтуға төселдіру екенін аңғару қиын емес.

Жалпы ойынның қандай түрі болмасын, атадан балаға, ұрпақтан- ұрпаққа ауысып отырады. Халық ойындары өмірлік қажеттіліктен туады да, психологиялық жағынан денсаулық сақтауға негізделеді. Тапқыр да алғыр, шымыр да епті, қайратты да қажырлы бала өсіруді армандамайтын отбасы жоқ. Демек ойынның өзі бала үшін біліктің, тәлімнің қайнар көзі болып табылады. Балаларға ұлттық ойындарды үйретіп, оған өзгеше әр беріп, жаңартып өткізіп отыруды ата-аналар, тәрбиешілер бір сәт те естен шығармағандары абзал. Өйткені жас өндір бүлдіршіндер ойнай да, күле де, ойлай да білсін!

Пайдаланған әдебиеттер:

1. «Казахские детские игры» кітабы авторы: Молдагаринов Аскар Алма-Ата «Жалын» 1987 г.
2. «Қазақстан мектебі» журналы № 9-10 2005 ж.
3. «Қазақтың ұлттық ойындары» кітабы авторы: Базарбек Төтенаев Алматы «Қайнар» баспасы 1994 ж.
4. «Шынашақ» кітабы. Құрастырушылар – М. Әлімбаев, Қ. Баянбаев. Алматы «Балауса» 1992 ж.

ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛЫ ҒАЛЫМЫ ҚАНЫШ ИМАНТАЙҰЛЫ СӘТБАЕВ

Тажибаева Улбосын Жарылкасыновна
Шымкент қаласы, №103 жалпы орта білім беретін мектебінің география пәні мұғалімі

Резюме

В данной статье рассмотрен вклад великого ученого Каныш Сатбаеве который руководил обширными геологоразведочными работами, писал научные труды по полиметаллическим рудам месторождений Жезказгана.

Summary

This article considers the contribution of the great scientist Kanysh Satbaev, who led extensive geological exploration, wrote scientific papers on polymetallic ores of Zhezkazgan deposits.

Қаныш Имантайұлы Сәтбаев 1899 жылы 12 сәуірде Павлодар облысының Баянауыл ауданында дүниеге келген. 1911 жылы ауыл мектебінде бастауыш білім алып, Павлодардың орысша-қазақша училищесіне түседі, ал 1914 жылы Семейдің мұғалімдік семинариясында оқиды. Оны бітірген соң, ауылында мұғалім және халық соты болып бірнеше жыл қызмет атқарады.

1921 жылы Томск технологиялық институтының геология ғылымдарының профессоры М.А. Усовпен кездесуі өміріне үлкен өзгеріс әкелді. Қазақстан жер қойнауының байлықтары, жердің құрылысы туралы М.А. Усовпен болған әңгімеден кейін геолог болуды мақсат етеді. Сол жылы Томск технология институтының тау-кен факультетінің геология барлау бөліміне оқуға түседі. Бес жылдан соң оқуды бітіріп, тау-кен инженері-геолог мамандығын алады. Жас маман Жезқазған мыс кен орнын және Қарсақбай мыс заводын біріктіретін "Атбасцветмет" тресіне жұмысқа жіберіледі.

1926 жылы Қ.И. Сәтбаев Атбасар түсті металл серіктестігіне келгеннен бастап, көп жылдар бойы Жезқазған, Қарсақбай, Ұлытау, Торғай, Атбасар, Есіл даласын зерттеді. Сол зерттеулердің нәтижесінде Жезқазғанның байлығын анықтап, көптеген кен орындарын ашады. Түсті металл кендері, марганец, силикат, құрылыс, басқа да өндіріс кендері ашылды. Атап айтқанда: көмір мен мыс кен орындары анықталды. Қорғасын, жез, күміс табылды. Қара темір, алтын мен молибденді ашты. Қаныш Сәтбаев ашқан жер қойнауындағы байлық қазыналарында осы күнгі өндірісті көркейтуге негіз болған химия элементтерінің барлығы бар деуге болады. Кен байлығын ашумен бірге сол қазба байлық шығатын жерлерге заводтар салдыруға зор үлес қосты. Тау-кен шикізатын басқа жерлерге тасымай, сол жерде қорытатын заводтар құрылысының қажеттігін дәлелдеді. Соның нәтижесінде Ұлы Жезқазған, Ұлы Алтай өндіріс орындары, Қарағандыдағы темір балқытатын заводы, Қарағанды-Ертіс каналы, Қаратау фосфориті салынды. Осы арқылы Қазақстанның өндіріс шаруашылығын өркендетуге күш салды.

1946 жылы 1 маусымда Қазақстан Ғылым Академиясы ашылды, оның тұңғыш президенті болып Қаныш Имантайұлы Сәтбаев сайланды. Сол жылы ол СССР Ғылым академиясының академигі атағына ие болды.

Соғыстан кейінгі жылдары Қазақ ССР Ғылым Академиясының жас ғалымдары өндірістік орындармен творчестволық байланысты нығайта түсті. Академияның кезекті сессиялары түсті металға бай кенді Алтай өңірінде, көмір мен мысқа бай Орталық Қазақстан және Жезқазған даласында, Қостанай сияқты темір рудасына бай республикамыздың өндірістік орталықтарында өткізілді. Бұл жас ғалымдар үшін өте пайдалы болды. Себебі олар Қазақстанның жер асты қазба байлықтарын одан әрі зерттеп, зерделей түсті. Осының барлығы Қ.И.Сәтбаевтың басшылығымен жүзеге асты.

1951 жылы Сәтбаев "ұлтшыл" деген жаламен Қазақ ССР Ғылым Академиясының Президенті қызметінен босатылды. 1955 жылы Қ.И.Сәтбаев Қазақстан Ғылым Академиясының президенті болып қайта тағайындалып, өмірінің соңғы күндеріне дейін осы қызметте істеді. Сөйтіп Қазақстан Ғылым Академиясының жұмысын дамыта түсті. Көптеген салалы ғылыми-

зерттеу институттары ашылды. Қаныш Имантайұлы физика-математика ғылымдарының, әсіресе ядролық физиканың дамуына жоғары мән берді.

Қаныш Имантайұлының бастамасымен ядролық физика институтының комплексті құрылысы басталды. Сонымен бірге Қазақ ССР Ғылым Академиясында: биология мен медицина ғылымдарының көптеген салалары зоология мен паразитология;адам физиологиясы мен ауыл шаруашылығы хайуанаттары; микробиология, вирусология, ботаника, физиология, археология,этнография, тіл, әдебиет, өнер, экономика, құқық, философия салаларындағы ғылыми-зерттеулердің дамуына айрықша мән беріп, бұл салаларда да ғылыми институттар ашуды ұйымдастырды. Солардың ішінде геологиялық ғылыми-зерттеу институты жетекші болып танылды. Ғылымды өндіріспен байланыстыру мақсатымен еліміздің ірі өндірістік орталықтары – Өскеменде, Қарағандыда, Атырауда Қазақстан Ғылым Академиясының әр саладағы институттарын ашуды ұйымдастырды.

Академик Қ.И. Сәтбаев – энциклопедиялық білімі бар XX ғасырдың ғұламасы. Ол өз заманының сан-алуан салалары мен жоғары дамыған ғылымының бәрінен хабардар болды. Әр ғылым саласының заңдары мен байлығын ашып, халық игілігіне пайдалануға қалтқысыз еңбек етті.

Сәтбаев – жаңашыл ғалым. Ол металлогения ғылымының негізін салушылардың бірі болды. Ал Қазақстанда Қаныш Имантайұлын осы ғылыми бағытты орнықтырушы деп атайды.

1950 жылдың басында Қазақ ССР Ғылым Академиясының Геологиялық ғылымдар институтында Орталық Қазақстан бойынша материалдарды жинап, оны талдау жұмысы аяқталды. Ал, 1954 жылы жұмыс макеттері және жүйеленген металлогениялық болжам карталары жасалынады. 1958 жылы осындай кең ауқымды зерттеу жұмыстарының нәтижесінде және Орталық Қазақстанның металлогениялық болжам карталарын жасауға зор еңбек сіңіргені үшін Қ.И.Сәтбаев бастаған Қазақстан ғалым-геологтар тобы КСРО-дағы ең жоғарғы сыйлық - Лениндік сыйлыққа ие болды.

Қ.И.Сәтбаев – 641 еңбектің авторы. Оның 534-і орыс тілінде, 98-і қазақ, қалғаны басқа тілдерде жарық көрген. Ғылыми еңбектерінің басым көпшілігі Қазақстанның минералдық қоры, мыс рудалары, түсті металдары, көмір, мұнай, газ, басқа да шикізат ресурстары жайында болды. Қ.И.Сәтбаевтың ғылыми зерттеулері Маңғыстау қоры, Ембі мұнайы, Ақтөбе даласындағы газдың мол қоры жатқандығын анықтады. Қазақстанның таяу арада газ, мұнай өндіру жөнінен алдыңғы қатарға шығатынын айтқан ғалымның зерттеулері қазіргі кезде іс жүзіне асқанын білеміз.

И.Сәтбаев өзінің мамандығымен бірге әдебиет пен өнерді, тарихты меңгерген. Бұл ғалымдарды рухани жан дүниесін байытумен бірге кен зерттеу ісіне де пайдаланған. Қаныш Сәтбаевтың осындай жан-жақтылығын Мұхтар Әуезов "Қазақ халқының зор ғалымы" атты мақаласында жазды.

"Қаныштың үлкен бір ерекшелігі – ол химикпен де, биологпен де, физикпен де, медикпен де және тарихшымен де, филологпен өздерінің ғылыми тілінде сөйлесе біледі. Мамандық тілдерімен үндесіп, ұғыса біледі" - дейді М. Әуезов.

Қаныш Сәтбаевтың алғашқы әдеби туындысы – 1923 жылы "Қазақ тілі" газетіне шыққан "Обаған" әні туралы ғалымның тырнақалды шығармасы. Оқиғаның басталуын автор ошақ басында ән салған әйелдің мұңды даусын шебер суреттеу арқылы жеткізеді. Бұл шағын лирикалық новелла Қаныш Сәтбаевтың суреткерлік қолтаңбасы зор болғанын анық байқатады.

Қазақ әдебиетін, қазақ әндерін терең білетіндігі "Қазақстанның ұлт театры туралы" атты 1927 жылы жазған мақаласынан айқын көруге болады.

Қазақ мәдениетінің сарқылмас мол қазына екендігін Қаныш Сәтбаев "Ән туралы толғаулар", "Қазақ совет әдебиетінің аса көрнекті туындысы", "Қазақстанның халық әндері" атты музыка-этнографиялық жинағында жазған ой тұжырымдарынан білуге болады.

Қазақтың тарихын, қазақ әдебиеті мен өнерінің тарихын ғылыми тұрғыдан зерттеу қажет екенін түсінген ғалым Қазақ ССР Ғылым академиясының жанынан Тарих, Тіл және Әдебиет институтын ашқызады.

Қ.И. Сәтбаев тұңғыш "Алгебра" оқулығын жазған. Ол педагогикалық училищені бітіріп, алғаш ұстаздық қызметін бастағанда қазақ тілінде математика оқулықтарының жоқ екенін ескеріп, ана тілінде алғаш рет алгебра оқулығының қолжазбасын латын және араб әріптерімен жазған.

Қ.И. Сәтбаевты ғалым-математик дей аламыз. Ол геологиялық кен барлау жұмыстарында математикалық шарттарды шебер қолдана білген. Орал аймақтарында көлбеу орналасқан тау-кен қазбаларында көлбеу бұрғылау әдісі қолданылса, Ұлытау-Қарсақбай жерасты кен байлықтарына тік бұрғылау әдісін тұңғыш рет қолдану ұсынылады. Математикалық өлшеммен дәлелденген ғалымның бұл жаңалығы бұрғылаудың үнемділігін іс жүзінде арттыра түсті.

1951 жылдың күзінде "Буржуазиялық ұлтшылдармен" күрес басталып, қазақтың зиялылары қудалауға ұшырады. М. Әуезов, А. Жұбанов, Қ. Сәтбаевқа "ұлтшыл" деген жала жабылып, жұмыстан босатылды.

Қаныш Сәтбаевты үш мәселе бойынша кінәлі деп айыптады:

1. Партияға өтерде Сәтбаев әлеуметтік тегін жасырды.
2. 1927 жылы "Алашорда" ұлтшылдық партиясының үгітшісі болды.
3. 1927 жылы Едіге туралы буржуазиялық аңызды редакциялап, алғысөзін жазып, шығарманың басылып шығуын қолдады, деп айыпталды.

Сондай-ақ Ғылым академиясының кадрлары арасына жат элементтерді жинақтаған "ұлтшылдарды қанатының астына алушы" деп кінәланды.

Қ.И. Сәтбаев 1952 жылдың 20 қаңтары күні Сталинге: "Жазықсыз кінәлі болғаным ба?" деген хат жолдайды. Бұл хатта Қаныш Сәтбаев өзінің саналы өмірінің 15 жылын геолог қызметінде болып, 11 жылға жуық Қазақстан ғылымының жетекшісі болғанын айта келіп, осы мәселе бойынша обьективті түрде анықтама-түсінік беріп, таза да адал еңбегін ескеріп, әділетсіз айып пен партиялық жаза алынып тасталады деген үмітпен ойын жеткізеді.

Қ.И. Сәтбаев бұл қаралаудан тек 1955 жылы ғана ақталып, қайтадан Қазақстан Ғылым Академиясының Президенті болып тағайындалып, өмірінің соңына дейін осы жұмысты атқарды. 1964 жылы 31 қаңтарда Мәскеуде қайтыс болды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Интернет мәліметтері

БІЛІМДІ ИГЕРУДІҢ ТИІМДІ ТӘСІЛДЕРІН ҮЙРЕНУ

Бакитжанова Райгуль Абдуалиевна
Түркістан облысы Шардара ауданы
"Шардара" мектеп-лицейі
бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

В данной статье рассматриваются изучение эффективных способов освоения знаний в начальных классах.

Summary

This article examines effective ways to master knowledge in primary school.

Бастауыш білім жоғары сыныптарда алатын жүйелі білім салаларының бастамасы ғана емес, оның негізін қалайды. Бастауыш сыныпта оқылатын әрбір пән орта мектепте оқылатын бірнеше пәннің бастамасын негіздейді. Мысалы, жаратылыстану пәні келешектегі жүйелі ғылым салаларының бастамасы. Жаңа тұрпатты педагог алдына келген баланың ойы жүйрік, ақылы жетік, бәсекеге қабілетті, өзгерістерге бейім жеке тұлғаны тәрбиелей алады. Мұғалім тұлғасының

жан-жақты білімді болуы өзінен өзі туындайтын талап. Балалардың көңілінен шығатындай жұмысты ұйымдастыру бірнеше иемдіктер енеді. Бұлар: сабақты жоспарлай білу, тиімді әдіс-тәсілдердерді таңдау, жаңа технологиянықолдану шеберліктері, сабақ барысында оқушылардың өздігінен атқаратын жұмыстарды іріктей білу, оқушылардың шығармашылығына жағдай туғызу, оқушылардың тілін, ойлау қабілетін дамытуға көңіл бөлу, сабақ барысында оқу. Әр өткізілген зерттеу жұмысы- жаңалық! Күнделікті өмірде (үйде, табиғатта, мектепте) көрген құбылыстар, бақылаған жұмыстары мен үдерістерді түсіну, сипаттау үшін алған білімдері қызығушылық тудырады. Балалардың білу, зерттеу дағдыларын қалыптастырады. Ол үшін зерттеулер жүргізу; зерттеу нәтижесінде алынған мәліметтерді жинақтау, өңдеу және түсіндіру дағдыларын қалыптастыруға бағытталған. Әр сабақта үш нәрсеқажет: ойын, шығармашылық, өз–өзін көрсету. Абай «Ойын ойнап ән салмай, өсер бала бола ма?» - деп айтқандай, бала өмірінде ойын ерекше орын алады. Балалар ойнау барысында өздерін еркін сезінеді (сезіну, қабылдау, ойлау, зейін қою, ерік арқылы) байқалады. Зерттеу жұмысын өткізгенде не қолданамын? Н.В. Огаркованың ғылыми әдістері. Бақылау. Нені байқадың? Болжам. Байқағанымыз не секілді? Эксперимент. Гипотезаға тәжірибе жасау. Нақтылау. Тәжірибенің нәтижесі қандай? Тексеру. Сенімді, өнімді нәтиже ме? Қарапайым тәжірибелер қою, өздігінше бақылаулар жүргізу, бақылау нәтижелерін талдау негізінде оқушылар болжау жасау білу керек. Денелер мен құбылыстарды адам тікелей зерттеп көрмейінше толық әрі есте сақталатын білім алмайтыны өзінен өзі түсінікті. Зертханалық, бақылау жұмыстары оқушылардың таным деңгейлері мен теориялық түсініктерін қалыптастыра отырып, ғылыми әдістерді дұрыс қолдана білуге үйретеді. Мұндай тәжірибе жұмыстарын «Мен зерттеушімін» атты факультатив курсында, математика, жаратылыстану сабақтарында өткізу тиімді. Математика. Ұзындық өлшемдері.1 сынып. Литр өлшем бірліктерін зерттеу. Стақанның, банканың сыйымдылығы. Геометриялық фигуралар құрастыру. Қасиеттерін зерттеу. (ермексаз, сіріңке). 1 сынып Жіп арқылы фигуралар шығару. Қашықтықтан оқу. Логикалық тапсырма. 2 сынып Бала өз қолымен жасамай, көрсетпей, көзін жеткізбей, жай атқарған жұмыс пайдасыз. Әр адам өзінің жіберген қателері арқылы үйренетінін естен шығармау. Интербелсенді оқу/оқыту әрбір үйренушінің талабы мен талпынысын, күш –жігері мен қайрат – энергиясын бірлесе білім алу процесін ұйымдастыру арқылы бірнеше есе ұлғайту мүмкіншілігін береді. Тұлға аралық танымдық қарым-қатынас тамаша жетістіктерге жеткізеді. «Мұғалім-оқушы», «оқушы-оқушы», «оқушы-оқушылар тобы» секілді өзара қарым-қатынас жүйесінде әрбір үйренушінің білімі мен түсінігі кең контекс аясында табылады, үнемі даму және тереңдеу бағытында болады. Балалардың қызығушылығының деңгейін мынау жұмыстан көруге болады. Бұл жерде қарым-қатынастың түрі «оқушы-оқушылар тобы». Оқушыға анасы «Жас алхимик» сатып берген. Оқушы тәжірибесімен «Мен зерттеушімін» сабағында көрсетті. Тақырыбы «Сұйық май мен судың қасиеттерін зерттеу». Тақырыбы «Түрлі түсті су». 2 сынып Тақырыбы «Шарды электрлену» 2 сынып Өзін көрсету –жұмыстың ең қиын кезеңі. Бала сөйлейді, жасаған жұмысын қорғайды, жасаған жұмысының нәтижесін көреді, өзінің жасаған жұмысына баға береді. Басқаларға көрсету керек, қолдау немесе таңдануларын көрсету. Оқушылар тек жұмысты жасай салмай, өз жұмысын қорғай білуге, тиімді жақтарын көрсете білуге және айтылған ескертулерді қабылдай білуге үйренеді. Оқушы нақты дәлелдермен сөйлеуге үйренеді, кейбір оқушылар сабақ барысында сынпікірге кірісіп отырады. Қашықтықтан оқыту кезеңі. Видеоға түсіріп жұмысын қорғап отыр. 2 сынып. Тақырыбы «Ауаның қасиеті» Ғұлама ғалым Альберт Эйнштейін кезінде «Мен шәкірттерімді ешқашан да үйретпеймін; мен тек олардың үйренуіне тиімді жағдайлар жасауға тырысымын» деген. Осы менің педагогикалық ұстаным. Әр күн өзгеріске толы бүгінгі жауапты кезеңде замана көшінен қалып қоймай уақыт талабына болашақ жас ұрпақты білімді етіп тәрбиелеу педагогтарға зор жауапкершілікті жүктейді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Мұғалімдерге арналған нұсқаулық. 2016
2. Оқытудағы интербелсенді әдіс-тәсілдер. Астана, 2014.

«ҚҰМ ТЕРАПИЯСЫН» ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Мауленова Ажар Айтбековна
Шымкент қаласы №69 «Еркебұлан» бөбекжай бақшасының тәрбиешісі

Резюме

Статья посвящена вопросам организации и проведения занятий песочной терапией с детьми дошкольного возраста.

Summary

The article is devoted to the organization and conduct of sand therapy classes with preschool children.

«Біздің ойлап жүргенімізді қолымыздың көмегі арқылы шешуге болады»
Карл Густав Юнг

«Құм терапиясы» қағидасы аналитикалық терапияның негізін салушы Карл Густав Юнгпен ұсынылған. Мүмкін ұлы Юнгке адамның құммен «әлектенуінің» қажеттілігі, оның құрылысы осы идеяны ұсынуға себепші болған шығар. Себебі көптеген тәрбиешілер жекелеген құм түйіршіктерінде жеке тұлғаның нышандық айқындамасын, ал құм массасында – жаһандағы Өмірді көреді.

Құм – миллион жыл бұрын пайда болған. Ол бүкіл әлем бойы жайылған. Құм – өте ұсақ ақ түсті, сары, қоңыр, сұр және қызғылт түсті болады. Құм бала үшін магнит сияқты өзіне тартымды зат. Бала құмды не екенің сезінгенше қолдары сарай, қоршау т.б. жасай бастайды. Ал оған ойыншықтар, кішігірім фигураларды қосса, онда баламен түрлі ертегілерді драмалау, ойын процесіне кіреді.

Бәрімізге таныс бұлзат жай ғана – құм. Бірақ шын мәнінде бұл таңғажайып керемет материал. Құм әртүрлі болады. Жеңіл және құрғақ, ауыр және сулы, ол әртүрге ыңғайланады. Бірақ бұл құмнан жасалған фигураларда шашылып , тіл алмай қоюы да мүмкін. Балалар сағат сайын үйлер, фигуралар жасап немесе жайғана құмның үстімен жүруіде мүмкін. Ғаламторда құм жайлы көптеген мағлұматтар бар. Соның ішінде менің тапқаным құммен ойын туралы 1929 жылы Англияның педиатры Маргарет Ловенфельд жазған екен. Арнайы құм салынғаны ыдыста балалар өздеріне ұнаған фигуралармен суды пайдалана отырып, әр түрлі композициялар жасаған. Балалар өзерінің жасағандарын «менің әлемім» деген екен және Ловенфельд өзінің техникасын «Әлемнің құрылуы» деп атаған екен.

Қазіргі заманның құм суретшілері құмнан портрет, пейзаждар, мультфильмдер жасайды. Құммен сурет салу техникасы қазір өте танымал. Құм өнері барлық әлемге кең таралған.

Құммен ойын - балалар мен ересектердің эмоционалдық хал-жағдайларына оң әсер етеді, бұл баланың өзіндік дамуы үшін тамаша құрал болып табылады. Құммен ойнау кеңестік әдіс ретінде 1939 жылы ағылшын педиатры Маргарет Ловенфельд сипаттама берген. «Құмтерапиясы» концепциясының құрылуымен негізінде юнгиан мектебінің өкілдері айналысты, мысалы швейцар аналитигі Дора Калф.

Құмдағы ойындар – баланың табиғи әрекеті формаларының біртүрі. Сондықтан да біз, ересектер, құммен ойнайтын ойындарды оқыту және дамыту сабақтарында қолдана аламыз. Құмнан суреттер салып, әртүрлі оқиғаларды ойлап тауып, біз бала үшін әлде қайда қызықты түрде оған өзіміздің біліміміз бен өмірлік тәжірибемізді, қоршаған әлемнің заңдылықтары мен оқиғаларын жеткізе аламыз.

Бала құмтерапиясында тек қана қиял, көрнекі – бейнелік ойлауды, сөздік – логикалықойлауды, көрнекііс-әрекеттік ойлауды, шығармашылық және сын тұрғысынан ойлауды дамыта отыра процесс барысында бала өзінің ішкі қобалжуларын ішкі сезімдерін

сыртқа ойын барысында фигураларды таңдау барысында толығымен өз назарын салады. Бала ойын барысында өзінің терең эмоционалдық қобалжуларын айта алады.
Құм терапиясының маңыздылығы:

- Сөзбен айтып жеткізе алмайтын ойлаумен қобалжуларды сыртқа шығаруға көмектеседі.
- Іште туындаған қиын жағдайларды, шығармашылық потенциалдарын босатады.

Құм терапиясы 3 жастан бастап әр жастағы адамдармен өткізіледі. Кейбір адамдар бұл әдісті психоанализге әкеледі деп ойлайды, бірақ біздің тәжірибе терапияның еркін әдісі екенің көрсетеді.

Қоғамда балалардың байланыстырып сөйлеуі және сөздік қорларының кемшіліктері басым болуда. Осымен қатар оларда сөйлеу тілі өте төмен дамыған олар агрессивті, бір-біріне қайрымды болмауы және бір-біріне мейірімділік шындамдылық танытпауы басым. Балалардың тез және жиі шаршайтындықтары, сабаққа деген қызығушылақтарының төмендеу, байланыстырып сөйлеуін және сөздік қорларының аздғын болдырады, комуникативтік дағдыларының дамуын тоқтады. Осындай ауытқулардың бірнеше себептері бар. Бұл экологиялық тепе-теңдіктің бұзылуы және қоғамда тудырылатын мәселелер: өмірдегі және теледидардағы қатыгездіктің өсуі, дұрыс тамақтанбау және ата-аналардық денсаулыққа қайшы келетін қылықтары, қиын отбасылардың көбеюі. Ата-аналардың көбі балалармен қарым-қатынас жасауға және тәрбиелеуге уақыт бөлмейді және ниеттері жоқ, оларда бірінші орында отбасын қаражатпен қамтамасыз ету. Балаларға ата-анасымен тікелей қарым-қатынасын компьютер мен теледидар алмастырады. Мұғалімдерге түрлі мінездегі балалармен жұмыс істеуге тура келеді. Біз өзіміздің тобымызда балалардың сөздік қорлардың дамуына және жалпы өзін – өзі ұстау жұмыстарына назарымызды аударамыз. Балалардың дамуын және тәрбиесіндегі кемшіліктерді шешуге көптеген әдіс-тәсілдер бар. Мен бұл әдістердің ішінен балалармен жұмыс жүргізудің бір түрі құм мен ойынға тоқталып өткім келеді. Біз топта жыл бойы құмды қолданамыз. Балалар құммен ойнауды өте жақсы көреді. Жазғы маусымда балалар шаршамастан бірнеше ай бойы құмзарда «еңбектенеді»: түрлі кең сарайларды жасап, түрлітоқаштар «қуырып», тортарды жасайды. Құм балалардың өзара түсінушіліктерін табуға көмектеседі. Құм агрессиялық қуатты шешеді, сондықтан құмзарда ойнап отырған барлық балалар бірге ойын жоспарлап оны жүзегеасырады. Балалардың бір-бірімен қарым- қатына сжасауға мүмкіндігі туады да, ол тілдік және комуникативті дамуына жағымды әсерін тигізеді.

Құм терапиясында стандартты өлшемде (50х70х80 см) ағаштақтай, құм, су және ұсақ пішіндер жиынтығы қолданылады. Құмзардың түбі мен жиегі көгілдір түске боялады, ол аспан мен суды модулдеуге мүмкіндік береді. Адам қолымен және табиғатпен жасалған шынайы және мифтік, тартымды және тартымсыз пішіндер қолданылады. Шынайы заттарды пайдалану табиғатпен байланысты сезінуге қолданылады, ал қолдан жасалған заттар шындықты қабылдауға көмектеседі.

«Қиялдау – ол барлық мүмкіндіктердің анасы, онда қарама- қарсы сыртқы және ішкі дүние бірге қосылады» (К.Г.Юнг.) К.Г.Юнгпен ұсынылған белсенді қиялдау техникасы құм терапиясының теориялық негізі ретінде қарастырыла алады.

Бұл әдістің авторы швейцар аналитигі Дора Калф – «дербес және қорғалған кеністікті болдыруды» деген негізгі жұмысына салынған басты принципі деп санайды, онда бала немесе ересек адам өздүниесіндеге тәжірибесі мен қобал жуларын, жиі мазалайтын және елестейтін түсініксіз бейнелерді көрсетеді.

Құммен сурет салу – өткен ғасырдың 70 жылдары АҚШ-та пайда болып, Батыста қанат жайған жас өнер. Қас-қағым сәтте әйнек бетіне құммен салынғанға жап суреттерді үпеткен жел немесе болмашы қимыл әп-сәтте бұзып кетсе де, осынау нәзіктікті көрген жан әсер сіз қалмасы сөзсіз. Алғашында құммен сурет салу мультфильмдер, анимациялық фильмдер шығару үшін пайдаланылған еді. Сурет салудың мұндай техникасында құмнан өзге жарма, кофе, тұз, басқа да ұсақ заттар қолданылады. Осы өнерді игеремдеуші адам үшін ең бастысы – шеберлік, себебі суретшіден тек әйнек бетіне бейнелерді түсіріп қана қоймай, құмды сезіне білу қабілеті талап етіледі. Бұл өнерді арнайы студиялардан үйренуге болады. Бүгінде еліміздің Алматы, Астана,

Павлодар, Өскемен секілді қалаларында мектепке дейінгі, мектеп жасындағы балаларға арналған құммен сурет салу өнерін үйрететін студиялар ашылуда. Құммен сурет салу – өте қызықты, сонымен қатар пайдалы өнер. Сурет салудыңбасқа да түрлерісекілді, аталмыш өнер адамның қиялын, кеңістікті қабылдауын, есте сақтау қабілетін дамытып, әсіресе балалардың дұрыс жетілуіне, саусақтарының епті болуына әсерін тигізеді. Құм терапиясы — ол адамның ойлауқабілетіндамытады, зейінін арттырады. Сонымен қатар, адамның жүйке жүйесін тыныштандыруға пайдасы зор. Жалпы әйнек бетіне сурет салуда құмнан өзге жарма, кофе, тұз сияқты басқа да ұсақ заттарды қолдануға болады. Саусақ пен өріліп, құмның көмегімен бейнеленген бұл туындылар қазіргі кезде мол сұранысқа ие.

Бала өзін жайлы, қорғалған күйде сезініп, шығармашылық белсенділік танытатын табиғи стимулдық орта қалыптастырады және танымдық, психикалық процестерді дамытады ол түйсік (форманы, түсті, тұтас түйсік), есті, зейінді, қиялды, кеңістік түсінікті, тактильді-кинестетикалық сезімділік пен қолдардың ұсақ моторикасын дамиды.

Құм терапиясының мақсаты: Балалардың құм терапиясында қиял, көрнекі – бейнелік ойлауды, сөздік – логикалық ойлауды, көрнекі іс-әрекеттік ойлауды, шығармашылық және сын тұрғысынан ойлауды дамыту.

Құм терапиясын қолданудың әдіс - тәсілдері:

1. Әңгімелесу
2. Түрлі – түсті құммен сурет салу
3. Танымдық ойындар
4. Коммуникативтік ойындар
5. Пікірталастар

Құм терапиясы негізгі принциптері:

Шығармашылық белсенділікті таныта отырып, бала өзін ыңғайлы әрі қорғалған күйде сезініп табиғи ынталандыратын орта жасау.

Абстрактылы нышандар әріптердің сандық тиімдіжәне осы принциптің жүзеге асырылуы болып жатқан оқиғаға баланың жеке қызығушылығымен іс-әрекетіне оң мотивацияны қалыптастыруға және күшейтуге мүмкіндік береді.

Ертегі ойындарының кейіпкерлерімен бірге әртүрлі жағдаяттарды ойнау шынайы бірге тұру.

Қазір құммен сурет салу өнері өте көп. Бұл тек қана қызықты іс емес, ол балаларға өз әлемін ашуға көмектеседі. Құммен сурет салу көркем эстетиканы дамытуға көмектеседі. Ол ұсақ қолматорикасын, пластиканы, координацияны, танымдық процестерді жақсы дамытады.

Бала үшін құм терапиясы – өзін танытуға мүмкіндік. Су, құм, жануарлардың мүсіндері, заттар балалардың кейде сөзбен айтып жеткізе алмай ашылуына көмектеседі және сезімдерін білдіруге ықпал етеді. Құм терапиясы баланың ішкі күйзелісінен арылуға, өзін ретке келтіруге көмектеседі. Құм терапиясының сеанстары толықеркіндіктіжәне қорғаншылықты береді.

Құм терапиясы бұл шын мәнінде ойын. Себебі бұл ойын балаларға қатарластарымен және сыртқы әлеммен қарым-қатынасты орнатуды, өз сезімдерін білдіруге көмектеседі.

Құммен сурет салу – бұл балаға деген кішкентай мейрам, себебі оны балабақшада, үйде, мектепте немесе басқа жерде өткізуге болады.

Қазіргі таңда құм анимациясы өте танымал және сонымен қатар оған маңызды себептері де бар. Құммен сурет салу өнері –жай, қолжетімді, аса қымбат емес қызықты іс.

Әйнек бетіне құммен сурет салу таңғажайып әдемі. Құммен сурет салу өте қызық іс болғандықтан, мен өзім бірнеше жұмыстар жасап көрдім.

Терапия – емдеу деген ұғымды білдіреді, ал құм терапиясы – бұл құммен емдеу, ол жерде ешқандай дәрі де қажет емес.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Сакович Н. А. Технология игры в песок. Игры на мосту. — спб.: Речь, 2006.
2. Юнг К. Г. Практика психотерапии. Минск: Харвест, 1998

ОЙЫН АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЗДІК ҚОРЛАРЫН ДАМЫТУ

Алдабекова Гульмира Анарбековна
Шымкент қаласы №44 «Жанар» бөбекжай бақшасының тәрбиешісі

Резюме

В данной статье предусмотрено развитие языка детей в процессе воспитательно-образовательной работы в детском саду, совершенствование словарного запаса, обучение устной речи, использование полученных слов в повседневной жизни.

Summary

This article provides for the development of the language of children in the process of educational work in kindergarten, the improvement of vocabulary, the training of oral speech, the use of the words received in everyday life.

Балабақшадағы тәрбиелеу-оқыту жұмысында балалардың тілін дамыту, сөздік қорларын дамыту, ауызша сөйлеуге үйрете отырып, үйренген сөздерін күнделікті өмірде еркін қолдану, әрі оны күнделікті іс-әрекет кезіндегі тілдік қарым-қатынаста қолдана білуге жаттықтыру ісіне ерекше мән берілген.

Мектеп жасына дейінгі кезеңдегі балалармен сөздік жұмысын жүргізу ісі- тіл дамытудың негізгі бір міндеттері болып есептелінеді.

Біз балалармен сөздік жұмысын жүргізе отырып, оларды айналасындағы заттармен таныстырып, атын атай білуге, қасиеті мен сапасын, түр-түсі және пішінін ажырата білуге, өмірдегі, қоршаған ортадағы түрлі құбылыстар жайындағы ұғым, түсініктерін дамыта отырып, белсенді түрде тілдік қарым-қатынас жасай білуге үйретеміз.

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорларын дамыту ісінде тәрбиешінің:

- балалардың сөздік қорларын дамыту;
- жаңа сөздерді меңгерту;
- үйренген сөздерін тиянақтап, анықтап, әрі байытып отыру басты міндет саналады.

Осы аталған міндеттерді тәрбиеші үнемі сөздік жұмысын жүргізуде басшылыққа алып отыруы тиіс. Балалардың сөздік қорын дамытуда ойын, тапсырма, жаттығулардың орны ерекше. Соның ішінде ойын – баланың шын тіршілігі. Ойын арқылы бала айналасындағы нәрседен өзіне қызықтысына ықыласы ауып, таңдап алады. Баланың бір ерекше қасиеті сөйлеуден еш жалықпайды. Ойын бала тілінің дамуына ықпалын тигізіп, таным белсенділігінің дамуына жол ашады. Қай бала болмасын ойынменөседі, өйткені бала табиғатының өзі тек ойынмен байланысты. Ойын үстінде бала еш нәрсеге тәуелсіз.Ол өзін еркін ұстайды. Ал еркіндік дегеніміз барлық дамудың баспалдағы, бәрін білуге деген талпынысы мен құлшынысы. Баланың білуге деген құштарлығы, сөйлеуі ойын үстінде қалыптасады.

Сөздік қорды дамыту ісін ұйымдастыру жұмысында ойын сабағы ең негізгі орын алады. Тәрбиеші бақылау, заттарды қарау, сурет қарау, жұмбақ шешу және құрастыру, саяхат, ойын-сабақтарын ұйымдастыру барысында балалардың сөздік қорларын дамытады.

Арнайы ойын-сабақ және сабақ мазмұнына қарай танымдық, дамытушы ойындарды, тапсырмаларды қолдану, балаларды заттарды бір-бірімен салыстыруға, оларды қасиетіне қарай ажыратуға және оны танып білуге үйретеді. Сөйтіп бала топтағы жасына сәйкес бағдарламалық міндетті меңгереді. Ойын ұйымдастыруда тәрбиеші өзі жетекші бола отырып, балаларды ойнай білуге, ойын ережесін сақтауға, әрі оларды ойната отырып, ойлануға бағыттайды, заттың атын немесе қасиетін есінде сақтап қалуға жол ашады, ойынға қызықтыра отырып зейінін, қиялын дамытады. Балалардың есте сақтау қабілетін, қиялын, қабылдау қабілетін,зейін тұрақтандыруға,аңғарымпаздық қабілетін дамытуға арналған ойындар:

Төрт құбылыс

Балалар шеңбермен тұрады. Жүргізуші «су» - десе қолдарын алдына созады, «ауа» десе жоғары көтереді, «от» дегенде екі қолын айналдырады, «жер» дегенде қолдарын түсіреді. Кім шатасса ойыннан шығарылады.

Көңілді шеңбер

Балалар шеңбер жасап отырады. Бір-біріне мұқият қарайды. Жүргізуші белгі бергенде балалар көздерін жұмады. Сол кезде жүргізуші отырған балаларға әр түрлі заттарды қыстырып қояды (гүл, орамал, көзілдірік т.с.с.). Балалар көздерін ашқанда не өзгерді? – деп сұрайды. Ең зейінді балаға сыйлық беруге болады.

Ойыншықты сипатта

Жүргізуші балаларға қолындағы ойыншықты мұқият қарап алуға ұсынады (1 минут). Алынатын ойыншықтар түрлі-түсті және бөліктері бірнешеу болуы шарт. Ойыншықты жасырып, балалардан сол ойыншықты көргендегі түр-түсі, көлемі, пішіні, дене бөліктерін есінде сақтағанын сипаттап беруді талап етеді. Ойыншықты дәл, нақты сипаттап берген бала ойынды әрі қарай жалғастырады.

Сөзді есіңде сақта

Жүргізуші балаларға 7 қосарлы сөздерді оқиды. Балаларға мұқият тыңдау ұсынылады. Бірінші сөзді жүргізуші айтады, балалар келесі сөзді есінде сақтап қайталайды. Осылайша қалған сөздерді түгел айтып шығу керек.

көктем – жаңбыр
жаз – күн шықты
аспан – бұлт
жер – шөп

Сонымен қатар ойын барысында бала үлкендермен, өз құрбыларымен қарым-қатынас жасайды. Әр бала өз жетістігіне қуанып, мәз болады. Сондықтан да ойын-тапсырмаларды таңдауда және іріктеуде балалардың жас және жеке ерекшелігін ескерген жөн.

Тәрбиеші балалармен ойынды (заттармен, үстел үсті және сөздік ойын) үш түрлі етіп өткізуіне болады.

Заттармен ойналатын ойын ойыншықтарды, табиғи заттарды қолдану арқылы өті леді. Мысалы: «Дәл осындайды тауып ал», «Салыстыр да, атын ата», «Қай ағаштың жапырағы», «Бірдей ойыншықты тап», «Қайсысы көп, қайсысы аз», т.б.

Үстел үсті ойынын ұйымдастыруда домино, лото, суреттер қолданылады. Мысалы: «Суретті құрастыр», «Қандай затқа ұқсайды?», «Қай сурет тығылды?», «Бір сөзбен ата», «Кім байқағыш», «Қиылған суреттер», «Ұқсасын тап», «4-ші не артық?», «Есіңде сақта».

Ал сөздік ойын арқылы сөзді орынды қолдана білуге, дұрыс жауап айтуға, сөз мағынасын түсінуге, орынды сөйлеуге үйренеді. Мысалы: «Сөз ойла», «Сөз құра», «Жұмбақ ойла», «Жақсы-жаман», «Жалғастыр», «Үш сөз ата».

Сонымен қатар балалардың сөздік қорларын дамыту жұмысына ойындарды қолданумен қатар, «Пішіндер көрмесі», «Өрнекті есіңде сақта», «Қиын жолдар», «Суретті жалғастыр», «Биші адамдар», «Көңілді таяқшалар» тәрізді жаттығу тапсырмаларды да пайдаланып отыру өз нәтижесін берді. Бұл аталған жаттығу, тапсырмалар балалардың сөздік қорын дамыта отырып, таным белсенділіктерін және саусақ бұлшық етін дамытады.

Жалпы ойынды ұйымдастыру ойынды өткізуге әзірлік, ойынды өткізу, ойынды талдау сияқты үш бағытты қамтиды. Ойынға қажетті құрал, заттарды даярлау ойынды өткізуге әзірлік болып табылады. [2]

Балаларды ойынның мазмұнымен таныстыру ойынды өткізу болып табылады. Ойынды талдау, бұл ойынның өз мақсатына жетуі, балалардың белсенділігі және олардың іс-әрекеті болып табылады.

Сонымен балалардың сөздік қорларын дамытуда ойындарды, тапсырма-жаттығуларды қолдану үлкен нәтиже береді. Ойын арқылы балалардың сөздік қоры дамып, ауызша сөйлеу

машығын игереді, таным белсенділіктері қалыптаса түсіп, ақыл-ойы өсіп жетіледі, әрі адамгершілік қасиеттер бойына сіңіреді.

Міне, сондықтан да оқу-тәрбие үрдісінде әр түрлі ойындар арқылы баланы жан-жақты дамыту ісіне ерекше көңіл бөлемін және бұл менің ең негізгі алдыма қойған мәселем.

Сонымен, баланың сөздік қорын дамытумен қатар, тілін дамыту да ойын арқылы жүзеге асады. Оны төмендегі ойын түрінен көруге болады.

Бала саусағын ойната отырып, тілін дамыту

Саусақ ойыны- бұл ұрпақтан ұрпаққа жалғасын тауып келе жатқан, әрі үлкен мәні бар мәдени шығармашылық.

Саусақ ойыны-саусақтардың көмегімен қандай да болмасын ертегіні немесе өлең-тақпақ шумағын сахналау болып табылады.

Саусақ ойыны арқылы баланың сөйлеуге деген талпынысы, қабілеті дамып, ынтасы артады және шығармашылық әрекетіне жол ашады. Саусақ ойынын ойнай отырып, балалар қоршаған ортадағы заттар мен құбылыстарды, жан-жануарларды, құстарды және ағаштарды бейнелей алады. Саусақтарының қозғалыс- қимылына қарап бала қуанады, шаттанады, сөзді айтуға тырысады және өлеңдегі үйренген сөз шумақтарын қайталап айта отырып, есінде сақтайтын болады. Сонымен қатар балалар екі қолын қимылдата отырып, оң, сол, жоғары, төмен т.б. түсініктерді бағдарлай алуды үйренеді.

Ал тіл кемістігі кездесетін балалардың жалпы қимылдары, соның ішінде саусақ бұлшық етінің қимылдары жеткілікті деңгейде дамымайды.

Сөйлеу тілі мүшелері әрекетінің қозғалуларының дамуы қол саусақтарының нәзік қимылдарының дамуымен тығыз байланыста болғандықтан, бала қолының ептілігін толық жетілдіру, түзету- тәрбие жұмысын жүйелі жүргізуді қалайды.

Саусақ ойынын балабақшада және үй жағдайында әсерлі, көңілді түрде ұйымдастыруға болады. Алдымен балаларға саусақ ойыны түсіндіріледі, әр қимылы көрсетіледі.

Мысалы: «Саусақтар сәлемдеседі» ойынын алайық. Мұнда бас бармақ ұшы әр саусақтың ұшымен кезекпен түйіседі. «Адамдар келеді». Оң қолдың сұқ саусағы мен ортаңғы саусақтарын жүгірген тәрізді етіп қимылдатады. Сонымен бірге халық арасында кеңінен тарап жүрген «қуырмаш» ойыны да саусақтардың нәзік қимылын жетілдіруге бағытталған.

Балалар осындай саусақ ойынын ойнай отырып, өлең шумағын қызыға айтады. Мысалы, «Моншақ».

Қызыл-сары көк моншақ.
Мен жасаймын көп моншақ.

Мұнда қатар екі қолдың бас бармағымен сұқсаусақтарының ұшын түйістіре отырып, моншақ тәрізді бейнелейді, әрі оларды тізбектеп жасау балалар үшін өте қызықты әрекет, әрі қолбұлшықетін дамытуға үлкен көмегін тигізеді.

Сонымен саусақ ойындарын жүргізу арқылы балалардың саусақтарының нәзік қимылдары мен бұлшық еттерінің жетілуімен бірге, олардың сөйлеу тілі мен ойлау қабілеттері дамитын болады және кейін жазу шеберлігін ойдағыдай меңгеруіне дайындайды.[4]

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. «Отбасы және балабақша» 2009 ж №5. (6-8 бет)
2. Бала тәрбиесі № 2 2006 ж , № 4 2008 ж
3. «Казахские детские игры» МолдагариновА. Алматы - Жалын» ,1987 г.
4. «Ұстаздар» сайты материалдары

ӨНЕР, МӘДЕНИЕТТАНУ ЖӘНЕ СПОРТ (БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ, КӘСІПТІК БІЛІМ, МУЗЫКА ЖӘНЕ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ)

ӘОЖ 79

ТӨРТТАҒАН (ПАРТЕР) ӘДІСІН ДАМЫТУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ГРЕК-РИМ КҮРЕСІНДЕГІ ЕРЕКШЕЛІГІ

Дуйсембек Мәулен Маратұлы – М1402-13қ тобының 1 курс магистранты
Ғылыми жетекші: Ортаева А.С. – философия докторы PhD
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В данной статье рассматриваются развитие и особенности четырехходового (партерного) метода в греко-римской борьбе. Цифра четыре представляет собой ключевой элемент борьбы, который позволяет борцам выполнять различные приемы в партере, чтобы набрать очки и досрочно завершить поединок. В статье подробно описаны технические аспекты и методы тренировок, необходимые для изучения и успешного использования этой техники, включая эффекты силовых тренировок и предлагаемые программы тренировок. Особое внимание уделяется практическому применению метода четырех ходов в реальных поединках, стратегиям его применения, а также анализу типичных ошибок и трудностей, с которыми сталкиваются борцы. Последняя часть статьи посвящена значению четверного метода для греко-римской борьбы, его дальнейшему развитию и новациям в технике и методах тренировки.

Summary

This article explores the development and specifics of the par terre (ground wrestling) technique in Greco-Roman wrestling. The par terre technique is a crucial component of wrestling, enabling wrestlers to perform various maneuvers on the ground to score points and potentially end matches prematurely. The article provides a detailed description of the technical aspects and training approaches necessary for mastering and successfully applying this technique, including the impact of weightlifting exercises and recommended training programs. Special attention is given to the practical application of the par terre technique in actual matches, strategies for its use, and an analysis of common mistakes and challenges wrestlers may encounter. The concluding section discusses the significance of the par terre technique for Greco-Roman wrestling and the prospects for its further development and innovation in techniques and training methodologies.

Грек-рим күресі, күрестің ең көне түрлерінің бірі, ежелгі дәуірден бастап алғашқы Олимпиада ойындарының бағдарламасына енген кезден бастап тарихқа ие. Аяқтарды ұстауға және техниканы орындау үшін аяқтарды пайдалануға тыйым салынған бұл спорт түрі өзінің ерекше техникасы мен тактикасымен күрестің басқа түрлерінен ерекшеленеді. Қазіргі әлемде грек-рим күресі Олимпиада ойындары мен әлем чемпионаттарында негізгі пән ретінде өз орнын сақтап, оның әлемдік спортты дамытудағы маңызды рөлін атап өтті[1].

Грек-рим күресіндегі төрттік (партерлік) әдіс-бұл жердегі позицияда орындалатын әдістер жиынтығы, бұл оны позициядан ерекшелендіреді. Бұл әдіс әртүрлі төңкеріс, құлыптар мен ұстау әдістерін қамтиды, олардың мақсаты ұпай жинау немесе қарсыласын тұрақты ұстау арқылы жеңіске жету. Төрттік әдістің тарихи дамуы ежелгі күрес тәжірибелерінен бастау алады, онда палуандар партерде әртүрлі әдістерді қолдана отырып, жауды тиімді бақылау жолдарын іздеді[2].

Уақыт өте келе, грек-рим күресінің ережелері дамыған сайын, төрттік әдіс айтарлықтай өзгеріске ұшырап, техникалық жағынан күрделі және әр түрлі болды. Қазіргі балуандар өздерінің дайындықтарының едәуір бөлігін партерлік техниканы зерттеуге және жетілдіруге арнайды, бұл олардың жарыстың жоғарғы деңгейінде жетістікке жетудегі маңызды рөлін көрсетеді. Қазіргі уақытта төрттік әдістің дамуы грек-рим күресіндегі техникалық прогресті көрсетіп қана қоймайды, сонымен қатар осы ежелгі спорттың терең стратегиялық және тактикалық құрамдас бөлігін көрсетеді.

Грек-рим күресіндегі төрттік әдіс палуандар партер деп аталатын жердегі позицияда қолданатын әдістер мен әдістердің кешенін білдіреді. Бұл әдіс қарсыласты бақылау және ұпай жинау мақсатында төңкерістер, ұстау, құлыптар және лақтыру сияқты әртүрлі стратегиялар мен әдістерді қамтиды[3]. Төрттік әдістің негізгі принциптері:

- *Қарсыласты бақылау:* Мақсат-қарсыластың қозғалу қабілетін шектеу, оны қолайсыз жағдайға душар ету.
- *Күшті пайдалану тиімділігі:* техникалар қарсыласқа максималды әсер ету кезінде минималды энергия шығынымен жасалуы керек.
- *Дене механикасын қолдану:* төрттік әдісті сәтті қолдану левередж, тепе-теңдік және инерция принциптерін терең түсінуді қажет етеді.
- *Жағдайға бейімделу:* Балуан қарсыластың позициясын тез талдап, осы жағдайға ең қолайлы әдісті таңдауы керек.

Төрттік әдіс бірнеше себептерге байланысты грек-рим күресінде артықшылыққа қол жеткізудің тиімді құралы болып табылады:

- *Қысқа уақыт ішінде ұпай жинауға мүмкіндік береді:* жақсы орындалған төңкерістер мен ұстаулар балуанға айтарлықтай ұпай жинай алады.
- *Мерзімінен бұрын жеңіске жету мүмкіндіктерін жасайды:* төрттік техниканы меңгеру жекпе-жекті техникалық нокаутпен немесе ұстап қалу арқылы аяқтау мүмкіндігін арттырады.
- *Әмбебаптық:* әдістерді күрестегі әртүрлі жағдайларға бейімдеуге болады, бұл балуанды қарсылас үшін болжау мүмкін емес етеді.

Грек-рим күресінің ережелері балуанның қарсыласынан 8 ұпай жинап, жекпе-жекте мерзімінен бұрын жеңіске жетуін қамтамасыз етеді. Бұл ереже төрттік әдістің маңыздылығын көрсетеді, өйткені партерлік техниканы сәтті қолдану ұпайларды тез жинауға және мерзімінен бұрын жеңіске жетуге мүмкіндік береді. Бұл мүмкіндік балуандарды төрттік әдісті белсенді қолдануға және партерде өз дағдыларын дамытуға ынталандырады, өйткені партерде қысқа мерзімді үстемдік те дуэльдің шешуші факторы бола алады.

Осылайша, төрттік әдіс грек-рим күресінің стратегиясы мен тактикасында шешуші рөл атқарады, палуандарға жоғары деңгейдегі жарыстарда табысқа жетудің қуатты құралын ұсынады. Бұл әдісті шебер қолдана білу ұлттық және халықаралық ареналарда жеңіске жетуге жол ашады, оның қазіргі спорттық практикадағы маңыздылығы мен тиімділігін растайды.

Грек-рим күресіндегі төрттік әдіс спортшылардан жоғары техникалық дайындықты талап етеді, соның ішінде денені дұрыс орналастыру, рычагтар мен тепе-теңдікті пайдалану және күшті тиімді қолдану. Негізгі әдістерге мыналар жатады:

- *Төңкерістер:* Орындаушы қарсыласын айналдыру үшін қажетті қуатты қалыптастыру үшін жамбас пен аяқты белсенді қолдана отырып, қолын рычаг жасау үшін қолдануы керек.
- *Ұстау:* қарсыластың ауырлық центрін оның қозғалуына жол бермеу үшін өз денесін блокада ретінде пайдалану арқылы бақылау маңызды.
- *Партерде лақтыру:* лақтыру мүмкіндігін жасау үшін позиция мен тепе-теңдіктегі лезде өзгерістерді қолдана білу керек.

Күш, жылдамдық, үйлестіру және жарылғыш қуатты дамыта отырып, төрттік әдіс техникасын жетілдіруде серпіліс пен серпіліс сияқты ауыр атлетика жаттығулары шешуші рөл атқарады. Бұл қасиеттер техникалық күрделі техниканы орындау үшін өте маңызды, өйткені олар әр түрлі бұрыштарда жылдам қозғалу үшін күш пен қабілеттің лезде генерациясын қажет етеді[4].

Ауыр атлетика жаттығулары, мысалы, серпіліс пен итеру, балуандарды дайындауда маңызды рөл атқарады, әсіресе төрттік әдіс аясында. Бұл жаттығулар жарылғыш күш пен жылдамдықтың дамуына ықпал етеді, бұл жылдам және күшті төңкерістерді орындау үшін өте маңызды. Серпіліс пен серпіліс балуандардың лездемещысуларды тиімді пайдалану және күшті қарсыластардың қарсылығын жеңу қабілетін жақсартады, бұл "қарсыласты төртке бөлуді" қол жетімді етеді.

Балуандарға арналған жаттығу бағдарламалары қажетті физикалық қасиеттерді барынша арттыру үшін әртүрлі жаттығуларды қамтуы керек:

1. Өз салмағының 40% ауырлығы: 10 қайталаудың 10 жиынтығы, баламалы демалыс уақыты бар, серіктеспен ауысады.
2. 60% ауырлық: 7 қайталаудың 7 жиынтығы.
3. 80% ауырлық: 5 қайталаудың 5 жиынтығы.
4. 100% ауырлық: 3 қайталаудың 1-3 жиынтығы.

Бұл тәсіл төрттік әдісті сәтті қолдану үшін қажетті күш пен жылдамдықты дамытуға ықпал етеді[5].

Жекпе-жектің бастапқы кезеңінде төрттік әдісті белсенді қолдану палуанға айтарлықтай артықшылық бере алады, оның ішінде 8:0 есебіне жеткенде мерзімінен бұрын жеңіске жету мүмкіндігі бар. Төрттік әдісті тиімді қолдану тек техникалық дайындықты ғана емес, сонымен қатар стратегиялық жоспарлауды қажет етеді, бұл барлық мүмкіндікті ұпай жинауға және қарсыласқа үстемдік етуге мүмкіндік береді.

Жекпе-жектің бастапқы уақытын тиімсіз пайдалану және физикалық күш-жігерді дұрыс бөлмеу жіберіп алған мүмкіндіктер мен тез шаршауға әкелуі мүмкін. Бұл тәуекелдерді азайту үшін балуандар техникалық дағдылар мен фитнесті дамытуға, сондай-ақ өздерінің және күшті қарсыластардың жекпе-жектерін зерттеуге және талдауға назар аударуы керек.

Грек-рим күресіндегі төрттік әдіс осы ежелгі спорттың негізгі құрамдас бөлігі ғана емес, сонымен қатар жоғары спорттық көрсеткіштерге жетудің негізгі элементі болып табылады. Оның маңыздылығы ерте жеңіске жету үшін ұпай жинау мүмкіндігімен ғана емес, сонымен қатар

жекпе-жекте өз техникасын шебер қолдана алатын палуандарға беретін стратегиялық артықшылығымен де байланысты.

Төрттік әдістің техникасы мен оқыту әдістемелеріндегі әлеуетті даму мен инновациялар балуандар мен жаттықтырушылар үшін жаңа перспективалар ашады. Дайындық процесіне заманауи ғылыми тәсілдер мен технологияларды енгізу жаттығулардың тиімділігін едәуір арттыра алады, сонымен қатар партерлік техниканы тезірек игеруге және жетілдіруге ықпал етеді. Биомеханика, спорттық физиология және психология саласындағы зерттеулер жаттығу процесін оңтайландыру және спортшылардың жалпы өнімділігін арттыру үшін пайдаланылуы мүмкін құнды деректерді ұсынады.

Жаңа әдістерді үздіксіз зерттеу және бейімдеу халықаралық аренада бәсекеге қабілеттілігін сақтауға және жақсартуға ұмтылатын әрбір балуанның дамуының ажырамас бөлігі болып табылады. Спорттық жетістіктер көбінесе ең кішкентай маргиналдармен анықталатын әлемде тез бейімделу және инновациялық тәсілдерді қолдану мүмкіндігі жеңіске жету жолында шешуші фактор бола алады.

Осылайша, грек-рим күресіндегі төрттік әдіс өзінің тарихи маңыздылығын сақтап қана қоймай, спорттық күрестің қазіргі шындығына бейімделе отырып, дамуын жалғастыруда. Оны зерттеу және жетілдіру әлемдік шеберлік деңгейіне жетуге ұмтылатын жоғары деңгейлі балуандарды дайындаудың негізгі аспектілері болып қала береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Куликов А. И. (2020). "Грек-рим күресінің техникасы мен тактикасы". Мәскеу: дене шынықтыру және спорт.
2. Марк К.Ю. (2018). "Грек-рим күресіндегі заманауи жаттығу әдістері". Спорт журналы, 4 (2), 123-132.
3. Петров В. Н., Лобанов Ю. А. (2021). "Ауыр атлетика жаттығуларының грек-рим күресіндегі жетістіктерге әсері". Спорт ғылымдары журналы, 6 (3), 45-55.
4. Сидоров Д. В. (2019). "Грек-рим күресінен Әлем чемпионаттарында партерлік әдістердің қолданылуын талдау". Дене шынықтыру теориясы мен практикасы, (5), 28-30.
5. Ресей күрес федерациясы. (2022). "Грек-рим күресінің ережелері". Алынған https://wrestling.ru/rules/greco-roman-wrestling/.

СПОРТТАҒЫ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ПРОГРЕСС: ИННОВАЦИЯ ОЙЫНДЫ ҚАЛАЙ ӨЗГЕРТЕДІ

Ирсалиева Л.Н. - 1505-82 тобының студенті

Ғылыми жетекші: Шегенбаев Н.Б. - философия докторы (PhD)

Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті

Шымкент

Резюме

В статье рассмотрены следующие основные инновации: использование передовых материалов и технологий при производстве спортивного инвентаря, развитие анализа данных и использование искусственного интеллекта, виртуальной и дополненной реальности. Основной вывод статьи заключается в том, что технический прогресс приводит к постоянным изменениям в структуре и динамике спортивных дисциплин, влияет на ход игры, тактику команд, а также на понимание и подход к тренировкам и соревнованиям.

Summary

The article discusses the following main innovations: the use of advanced materials and technologies in the production of sports equipment, the development of data analytics and the use of

artificial intelligence, as well as virtual and augmented reality. The main conclusion of the article is that technological progress leads to continuous changes in the structure and dynamics of sports disciplines, affecting the course of the game, the tactics of teams, as well as the very understanding and approach to training and competitions.

Қазіргі заманғы спорт технологиялық прогреспен тығыз байланысты, ол мүмкіндіктердің шекарасын үнемі кеңейтіп, геймплей динамикасын өзгертеді. Спорттық жабдықтар, деректерді талдау, виртуалды шындық және басқа да көптеген салалардағы инновациялар спорттық тәжірибеге белсенді түрде енгізіліп, стратегияларды, жаттығу әдістерін және тіпті жарыстың сипатын өзгертеді.

Бұл мақала технологиялық прогрестің спорттық ортаға әсерін зерттеуге және инновацияның ойынды қалай өзгертетінін талдауға арналған. Зерттеу барысында біз спорттағы технологиялық өзгерістердің негізгі аспектілерін қарастырамыз, олардың жаттығу, бәсекелестік және ойын-сауық процестеріне әсерін бағалаймыз және жаңа технологияларды қолданумен байланысты этикалық және құқықтық аспектілерді анықтаймыз.

Бұл жұмыстың мақсаты-заманауи инновациялар спортты қалай өзгертетіні және осы технологиялық прогресс нәтижесінде спортшылар, жаттықтырушылар, жарысты ұйымдастырушылар және көрермендер алдында қандай перспективалар ашылатыны туралы толық мағлұмат ұсыну.

Спорт саласындағы технологиялық прогресс спорт пәндерінің құрылымы мен динамикасында үздіксіз өзгерістерге әкеледі, ойын барысына, командалардың тактикасына, сондай-ақ жаттығулар мен жарыстарға түсіністік пен көзқарастың өзіне әсер етеді. Спорттық пәндерді өзгертетін ең маңызды инновациялардың бірі-спорттық жабдықтар өндірісінде озық материалдар мен технологияларды пайдалану. Мысалы, футболда заманауи доптар бірегей аэродинамикалық сипаттамаларға ие, бұл доптың траекториясы мен жылдамдығына, сондай-ақ оны басқару мен ойыншыларды басқару тәсілдеріне әсер етеді.

Спорттық пәндерді өзгертетін тағы бір маңызды жаңалық деректерді талдауды дамыту және жасанды интеллектті қолдану. Ойын жағдайларын талдау жүйелері жаттықтырушылар мен ойыншыларға жүгіру жылдамдығы, беріліс дәлдігі, соққы тиімділігі және басқа параметрлер сияқты ойын сипаттамалары бойынша егжей-тегжейлі статистика алуға мүмкіндік береді. Бұл командалардың стратегияларына әсер етеді, өйткені олар ойын барысында тактикалық шешімдер қабылдаған кезде объективті деректерге сүйене алады.

Виртуалды және кеңейтілген шындық сонымен қатар спорттық пәндерді өзгерту үшін үлкен әлеуетке ие. Виртуалды жаттығулар ойыншыларға симуляцияланған ойын жағдайларына енуге мүмкіндік береді, бұл олардың реакциясын, шешім қабылдауын және қимылдарды үйлестіруді жақсартады. Толықтырылған шындықты стадиондарда интерактивті элементтер жасау немесе нақты уақыттағы ойын деректерін тарату арқылы көрермендердің тәжірибесін жақсарту үшін пайдалануға болады. Бұл инновациялардың ойын барысына әсерін бағаламауға болмайды. Олар динамикалық және қарқынды матчтарға әкеледі, ойын сапасын жақсартады және спорттық жетістіктерге ықпал етеді. Алайда, сонымен бірге технологияларды қолдану этикасы, инновациялар мен спорт дәстүрлерін сақтау арасындағы тепе-теңдік, сондай-ақ спортшылар мен жаттықтырушыларды жаңа дағдылар мен білімге үйрету қажеттілігі сияқты жаңа сын-қатерлер туындайды.

Физикалық белсенділікті бақылау үшін сенсорлар мен ақылды құрылғыларды пайдалану спорт пен салауатты өмір салтындағы технологиялық прогрестің маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Бұл инновациялық құралдар физикалық белсенділік туралы дәлірек және егжей-тегжейлі ақпарат беріп қана қоймайды, сонымен қатар адамдарды өз денсаулығына саналы көзқараспен қарауға ынталандырады.

Біріншіден, сенсорлар мен смарт құрылғыларды пайдалану физикалық белсенділік туралы дәлірек және объективті деректерді алуға мүмкіндік береді. Қадамдарды санау немесе спортпен шұғылдану уақыты сияқты белсенділікті бағалаудың дәстүрлі әдістері толық емес және жеткілікті

дәл болмауы мүмкін. Фитнес білезіктері, смарт сағаттар немесе спорт сенсорлары сияқты сенсорлар мен смарт құрылғылар қадамдар санын ғана емес, сонымен қатар жаттығулардың қарқындылығын, жүрек соғу жиілігін, ұйқы сапасын, стресс деңгейін және басқа параметрлерді бақылай алады, бұл физикалық белсенділік деңгейін және оның ағзаға әсерін толық бағалауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, сенсорлар мен ақылды құрылғылар жаттығу процесін басқаруға көмектеседі. Олар физикалық белсенділік деректерін талдай алады және жаттығуларды оңтайландыру бойынша ұсыныстар бере алады. Мысалы, смарт сағат жүрек соғу жиілігі жоғары жаттығулардан үзіліс ұсына алады немесе жаттығу мақсаттарына жету үшін қарқындылықты арттыру қажеттілігін еске салады. Бұл жаттығулардың тиімділігін арттыруға және шамадан тыс жұмыс немесе жарақаттанудың алдын алуға көмектеседі.

Сенсорлар мен смарт құрылғыларды пайдаланудың маңызды аспектісі олардың мотивациялық әсері болып табылады. Олар адамдарды белсенді өмір салтына ынталандыруы мүмкін, өйткені олар мақсаттар мен прогреске қол жеткізу туралы визуалды кері байланыс береді. Мысалы, бір күнде мақсатты қадамдар санына жету немесе алдыңғы нәтижеден асып кету туралы хабарлама алу тұрақты физикалық белсенділікке қосымша мотивация болуы мүмкін.

Дегенмен, көптеген артықшылықтарға қарамастан, физикалық белсенділікті бақылау үшін сенсорлар мен смарт құрылғыларды пайдалану белгілі бір сұрақтар мен мәселелерді тудырады. Пайдаланушының деректерін қорғауды қамтамасыз ету маңызды, өйткені сенсорлар денсаулық туралы сезімтал ақпаратты жинай алады. Сондай-ақ, алынған деректерді бұрмалауы мүмкін құрылғылардың жұмысындағы мүмкін шектеулер мен қателерді ескеру қажет.

Спорттағы технологиялық прогрестің ең қызықты аспектілерінің бірі-виртуалды және кеңейтілген шындық. Бұл инновациялар жаттығулар мен жарыстардың тәсілдерін өзгертіп қана қоймайды, сонымен қатар спортшылар мен көрермендердің өзара әрекеттесуін байытады, даму мен ойын-сауықтың жаңа көкжиектерін ашады.

Виртуалды шындық (VR) спортшыларға жаттығуларға және ойын жағдайларын талдауға ерекше жағдай жасай отырып, қоршаған ортаға көшуге мүмкіндік береді. Мысалы, футболшылар VR-ді нақты матчтар мен жаттығуларға еліктеу үшін қолдана алады, бұл оларға тактикалық ойлауды дамытуға және алаңда ақпараттандырылған шешімдер қабылдауға көмектеседі. Сол сияқты, баскетболшылар қоршаған дыбыстар мен қозғалыстарды қайталайтын жағдайларда жаттығып, шынайы дайындық кеңістігін жасай алады.

Толықтырылған шындық (AR) спортта да маңызды рөл атқарады, бұл виртуалды нысандар мен ақпаратты нақты ортаға қосуға мүмкіндік береді. Мысалы, теннисшілер корттағы виртуалды нысандарды көру арқылы қызметтерді жаттықтыру және соққылардың дәлдігін жақсарту үшін AR пайдалана алады. Бұл жаттығуды тиімдірек етіп қана қоймай, спортшылар үшін де қызықты етеді.

Алайда, виртуалды және толықтырылған шындықтан тек спортшылар ғана пайда көрмейді-көрермендер де осы технологиялардың назарында. Спорттық іс-шаралардың виртуалды трансляциялары көрермендерге стадионда жүргендей сезініп, ойын атмосферасына енуге мүмкіндік береді. Статистика мен түсініктемелерді визуализациялау сияқты AR әсерлері шолуды одан да мазмұнды және қызықты етеді.

Осы зерттеу барысында спорт саласындағы технологиялық прогрестің әртүрлі аспектілері және оның ойын процестерінің өзгеруіне әсері қарастырылды. Жабдықтағы заманауи инновацияларды, деректерді талдау алгоритмдерін, виртуалды және толықтырылған шындықты қолдануды және этикалық және құқықтық мәселелерді талдай отырып, біз бірнеше негізгі қорытындыға келдік.

Біріншіден, технологиялық прогресс спорттың дамуын ынталандырады, оны қызықты әрі кең аудиторияға қол жетімді етеді. Ақылды құрылғылар, бейне аналитика, виртуалды жаттығулар жаттығулардың тиімділігін арттыруға, сондай-ақ ойын кезінде стратегиялар мен тактиканы жақсартуға ықпал етеді.

Екіншіден, инновация мен дәстүр арасындағы тепе-теңдіктің маңыздылығын атап өткен жөн. Технология көптеген артықшылықтарға ие болғанымен, бәсекелестік рухын және әділ

ойынды сақтау маңызды. Бұл спортта технологияны пайдалануды реттейтін этикалық стандарттарды әзірлеуді, сондай-ақ деректердің құпиялылығы мен қауіпсіздігін қорғауды білдіреді.

Соңында, дамудың одан әрі перспективаларына назар аудару қажет. Жасанды интеллектті дамыту, виртуалды жаттығуларды жақсарту және деректерді талдау мүмкіндіктерін кеңейту спорт индустриясы үшін одан да қызықты болашақты уәде етеді.

Жалпы, технологиялық прогресс спорт саласын трансформациялауда шешуші рөл атқаруды жалғастыруда. Оның әсерін түсіну және инновацияның әлеуетін арттыру спорт индустриясына жаңа биіктерге жетуге және кәсіби спортшылар мен көрермендердің сұраныстарын қанағаттандыруға көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиет:

1. Бекмағанбетова, А. С. (2020). Технологиялық прогресс және оның Қазақстандағы қазіргі спортқа әсері. Спорттық инновациялар журналы, 15 (2), 32-41.
2. Темірбек, Р. М. (2021). Қазақстандық спортта виртуалды және толықтырылған шындықты пайдалану: тәжірибесі мен болашағы. Журнал спорттық технологиялар, 10 (4), 55-63.
3. Абдукалыков, Е. К. (2018). Спорттағы деректерді талдауды дамыту: қиындықтар мен перспективалар. Спорттың өзекті мәселелері, 10 (1), 55-68.
4. Смирнова, Е. К. (2020). Спорттағы бейне аналитиканың дамуы және оның командаларды дайындауға әсері. Спорттық технологиялар хабаршысы, 8 (1), 102-115.Казакова, Г. Н., & Өтегенов, Б. М. (2019). Спортшылардың жаттығу процесінде виртуалды шындықты пайдалану. Спорттағы компьютерлік технологиялар, 3 (4), 112-125.

ӘОЖ: 372. 8:796

СПОРТТЫҚ МАНСАПТАН КЕЙІНГІ СПОРТШЫЛАРДЫ ФИЗИКАЛЫҚ ОҢАЛТУ

Бегімбет Алтынай Миятқызы – 1402-41 тобы студенті

Ғылыми жетекші: Есмаханова Жаркынай Шарабдиновна – магистр, аға оқытушы

Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье рассматривается актуальная проблема физической подготовки спортсменов в возрасте от 20 до 30 лет, завершивших спортивную карьеру и столкнувшихся с межпозвоночной грыжей поясничного отдела позвоночника. Программа физической культуры, основанная на физических упражнениях, лечебной гимнастике, общеразвивающих упражнениях и лечебной физкультуре, а также использовании классического фитнес-оборудования и метода "ЭКЗАРТА", оказалась эффективной. Результаты исследований подтверждают успешность данной программы.

Summary

The article deals with the actual problem of physical fitness of athletes aged 20 to 30 years who have completed their sports career and are faced with an intervertebral hernia of the lumbar spine. The physical education program based on physical exercises, therapeutic gymnastics, general developmental exercises and physical therapy, as well as the use of classical fitness equipment and the "EXART" method, proved to be effective. The research results confirm the success of this program.

Медициналық оңалту медициналық көмекті ұйымдастыру стандарттарына және ауру бейіндері бойынша диагностика мен емдеудің клиникалық хаттамаларына сәйкес медициналық оңалту – пациент ағзасының бұзылған және (немесе) жоғалған функцияларын сақтауға, ішінара немесе толық қалпына келтіруге бағытталған медициналық қызметтер кешенін ұсынады [1].

Спортшылардың физикалық белсенділігі күнделікті жаттығу процесінде олар айтарлықтай жүктемелерге ұшырайды. Спортшыларда грыжалардың пайда болуы негізінен құрсақ қабырғасының үлкен штаммымен және құрсақ ішілік қысымның жоғарылауымен байланысты. Шамамен 90% бел аймағындағы грыжалар кездеседі. Ауырсыну адамның қалыпты қозғалыс белсенділігіне кедергі келтіреді. Физикалық күш салу, иілу, бұрылу кезінде ауырсыну, тұрақты ыңғайсыздық пайда болады.

Бел омыртқа аралық "грыжа" дегеніміз - бұл омыртқааралық дискінің бел омыртқаларының жотасынан (денесінен) тыс шығуы байқалатын патологиялық процесс. Бастапқы кезеңдерде ауру белгілері білінбейді, бірақ бара-бара асқынған жағдайда айқын ауырсыну, сезімталдықтың бұзылуы байқалады, тіпті сал ауруына шалдығу қаупі туындайды [2, б 11-18].

Омыртқа омыртқаларының арасындағы жұмсақ тіндер зақымданған кезде грыжа пайда болады. Бұл жағдай адамдардың күнделікті әрекеттеріне әсер етуі мүмкін, себебі ол ауырсыну мен ыңғайсыздықты тудырады. Бұл грыжаның неліктен пайда болғанын, оның не екенін және оны қалай басқаруға болатынын түсіну осы ауру диагнозы қойылған адамдарға көмектеседі.

Патологияның дамуы гиподинамиямен (қозғалыс жетпеушілігінен) және артқы жағынан қолдаудың болмауымен байланысты болуы мүмкін. Нәтижесінде омыртқалар бір-біріне жақындайды, омыртқа аралық дискілердің серпімділігі төмендейді, тірек байламдары әлсіреген кезде омыртқаға түсетін жүктеме дискіден омыртқаға ауысады. Атап айтқанда, 4-5-ші бел омыртқалары арасындағы грыжа, сондай-ақ бел мен кеуде омыртқалары арасындағы грыжа пайда болуы мүмкін.

Патологияның негізгі белгісі - ауырсыну синдромы. Ауырсыну мезгіл-мезгіл байқалып тұрады, әсіресе иілу, дененің бұрылуы, кенеттен қозғалған кезде күшейеді. Негізінен бұл ауруға әкеліп соқтыратын фактор - жүктемесі үлкен еңбек пен ауыр жүк көтерумен байланысты жұмыс. Бұлшықет реакциясынан туындаған ауырсыну мен омыртқа синдромына байланысты жағдайды сипаттаймыз. Бұл белгілер бұлшықет кернеуі, позаның бұзылуы, омыртқа аурулары және басқа жағдайлар сияқты әртүрлі себептерге байланысты болуы мүмкін. Дәл диагноз қою және емдеу үшін дәрігерге бару ұсынылады, ол қажетті тексеруді жүргізеді және тиісті емдеуді немесе оңалту шараларын тағайындайды. Бел грыжасының белгілері, оның орналасуы мен бағытына байланысты өзгеруі мүмкін [3, б 52-57].

Асқынудың алдын алудың тиімді әдісі- арнайы жаттығулар жиынтығы. Омыртқаның грыжасына арналған арнайы жаттығулардың бірнеше мақсаты бар:

Ауырсынуды жеңілдету: жаттығулар грыжа аймағындағы ауырсынуды азайтуға бағытталуы мүмкін, мысалы, бұлшықеттерді босаңсыту немесе зардап шеккен аймақта қан айналымын жақсарту.

Бұлшықетті күшейту: бұл омыртқаны қолдауға және омыртқалар арасындағы дискілердегі стрессті азайтуға көмектеседі, бұл грыжадағы қысымды жеңілдетуге көмектеседі.

Ұтқырлықты жақсарту: белгілі бір жаттығулар омыртқаның қозғалғыштығын қалпына келтіруге немесе жақсартуға көмектеседі, бұл қаттылық пен ыңғайсыздықты азайтады.

Позаны түзету: жаттығулар сонымен қатар омыртқаның дұрыс орналасуын сақтау және жүйке құрылымдарына қысымды төмендету үшін маңызды позаны түзетуге бағытталуы мүмкін.

Жалпы жағдайды жақсарту: кейбір жаттығулар жалпы физикалық жағдайды жақсартуға бағытталуы мүмкін, бұл сауығу мен оңалтуды жақсартады.

Жаттығуды пациенттің жеке қажеттіліктері мен жағдайына сәйкес келтіру үшін дәрігер немесе физиотерапевт сияқты маманның бақылауымен сәйкестендіру және орындау маңызды.

Бақылау жұмыстың базасы: Ақпан Батыр көшесі, 111/,6, Шымкент қаласы. "Strong Fight Club" спорт клубы.

Бақылау жұмыстың мазмұны: “Strong Fight Club” спорт клубы жағдайында спортшылардың бел омыртқасының омыртқа аралық грыжасы бар 20-30 жас аралығындағы тұлғалардың физикалық оңалту құралдары мен емдік дене шынықтыру әдістерін кешенді қолдануды тәжірибелік негіздеуді ұсынады. Мақсатқа жету үшін тәжірибеде келесі әдістер қолданылды: ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді талдау, педагогикалық эксперимент, антропометриялық әдістер. Педагогикалық экспериментке 20-30 жас аралығындағы 7 адамнан тұратын мансабын аяқтаған спортшылар (таэквондистер, балуандар және ауыр атлеттер) қатысты, олардың бел омыртқасының омыртқа аралық грыжасы түрінде патологиясы бар. Физикалық оңалту бағдарламасы үш кезеңнен тұрды: жеңіл (3 апта), орташа деңгейде жаттықтыру (5 апта), күрделендіре жаттықтыру (4 апта).

1-кезең. Жеңіл кезеңде (3 апта) физикалық оңалтудың формалары мен құралдары ретінде емдік гимнастика, арнайы жаттығулар, жалпы дамыту жаттығулары қолданылды. Жаттығулар аптасына 3 рет 50-55 минуттан өткізілді. Кіріспе бөлімінде (5-7 минут) барлық бұлшықет топтары үшін жалпы дамыту жаттығулары қолданылды. Негізгі бөлімінде (40 минут) бұлшықеттерді нығайтуға бағытталған арнайы жаттығулар, тепе-теңдік жаттығулары, сондай-ақ төменгі бел омыртқаларына тікелей жүктемесіз тренажерларда; аяқты бүгу/жазу, тік және көлденең тарту, снарядтарда тартылу, арнайы бөксе жаттығуларының (көпір-мостик) көмегімен ауырсынуды басуға арналған профилактика жүргізілді. Қорытынды бөлімде (5-7 минут) денені босаңсытуға (релаксация) бағытталған жаттығулар қолданылды [4, б 28-32].

2-кезең. Орташа деңгейдегі жаттықтыру кезеңі 5 аптаға созылды, оған “ЭКЗАРТА” әдісі кірді. Бұл әдістің негізгі мақсаты - жүйке-бұлшықет бақылауын оңтайландыру. Бұл әдіс ауырлық күшінің адам ағзасына әсерін ескере отырып, қозғалыс арқылы емдеуге мүмкіндік беретін арнайы кинезиотерапиялық жабдықтарды қолдану арқылы оңалту үрдісі. Ауырлық күшін басқару арқылы әлсіз және белсенді емес бұлшықеттермен тиімді жұмыс атқарылады, бұлшықеттердің үстіңгі қабатын белсендіре, омыртқаны бекітетін терең тұрақтандырғыш бұлшықеттер жүйесі нығайтылады [5].

“ЭКЗАРТА” әдісі алты негізгі элементтен тұрады:

1. Ашық және жабық кинематикалық тізбектегі жаттығулар (статикалық режимде);
2. Діріл (вибрация). Нейромускулярлық белсендіру әдісімен жаттығулар кезінде жүйке жүйесінің сенсомотрлық бақылауын ынталандыру мақсатында;
3. Тұрақсыздық. Рефлекторлы бұлшықет жүйке талшықтарын белсенділігін қалыптастыру үшін сенсомоторлық жастық (тұрақсыз тірек) қолданылады;
4. Бірнеше жазықтықтағы қозғалыстар (үш өлшемді қозғалыс);
5. Жүктеменің біртіндеп артуы;
6. Ауырсынусыз жүргізілетін тәсіл. Мұндай әдіс ауырсыну сезімін тудырмайды.

“ЭКЗАРТА” жүйесінде бір сабақтың ұзақтығы 60 минутты құрады. Жаттығулар оңалту кезеңіне байланысты аптасына 2-3 рет өткізілді. Әр жаттығу 3-6 реттен қайталанды (бір қайталау 10-30 секунд, ұстап тұру және 3-4 секунд бастапқы қалыпта болу) және әр жаттығуға 2-4 жиынтықтан орындалды, арасында 30-60 секунд демалдырылды.

3-кезең. Күрделендіре жаттықтыру кезеңі 4 аптаға созылды, аптасына сабақтар саны 4-ке көбейді және олардың әртүрлілігі өзгеріссіз қалды, бірақ екпіні: бірінші және үшінші жаттығулар дененің жоғарға жағына, ал екінші және төртіншісі дененің төменгі жағына бағытталды. Әр жаттығудың басында фитболда белсендіру гиперэкстензиясы арнайы жаттығулар ретінде енгізілді (бір жаттығу жиынтығы 30-50 реттен қайталанды). Қосымша, бөксе бұлшықеттерін нығайту үшін бір аяққа неғұрлым күрделі тепе-теңдік жаттығулары берілді. Тренажерларда жалпы дамыту жаттығуларын ЖДЖ (ОРУ) орындау кезіндегі қарқын, амплитуда және бастапқы позициялары өзгеріссіз қалды. Жаттығуды орындау кезінде ыңғайсыздықтың субьективті жойылуы оңалту кешендерінің нәтижесін дәлелдейді. [6, б 53-58]

Тәжірибелік бақылаудың нәтижелері: Педагогикалық эксперимент аяқталғаннан кейін бұлшықет массасының пайызы шамамен 6%- ға өсті. Кешенді және белгілі бір мерзімге созылған жаттығулар тірек-қимыл аппараты мен кардио-респираторлы жүйенің жұмысына оң әсерін

тигізді. Бастапқы көрсеткіштерге қарағанда нәтижелер әлдеқайда жақсарды. Бұл көрсеткіштердің жоғарылауына емдік гимнастика сабақтарында: иілгіштікке, омыртқа мобилділігіне, аяқ, жамбас буындарына бағытталалған жаттығулар қолданылды. Жалпы дене жаттығулары (ЖДЖ) және емдік дене тәрбиесі (ЕДТ) сабақтарының жиынтығы өз кезегінде ауырсынуды, ісінуді және қабынуды жеңілдетті. ЕДТ сабақтары омыртқаның барлық сегменттері арасында жүктеменің біркелкі таралуына ықпал етті, бұл өз кезегінде денеге күштің түсуін теңестіреді.

Сондықтан тірек-қимыл аппаратының жұмысын жақсарту үшін физиалық оңалту құралдары мен формаларын кешенді, дәйекті, дозаланған көлемде қолдану қажет. Біз жүргізген педагогикалық эксперименттің қорытынды көрсеткіштері әзірлеген физикалық оңалту бағдарламасының тиімділігін растайды, оған ЖДЖ, ЕДТ және "ЭКЗАРТА" әдісі кіреді.

Пайдаланылған әдебиет:

1. Медициналық оңалтуды қамтамасыз ету қағидаларын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 7 қазандағы No ҚР ДСМ-116/2020 бұйрығы. https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2000021381
2. Ү.Ж. Жұмабаев, Ә.Б. Әубәкіров, Т.М. Досаев, Т.С. Қосманбетов, М.З. Шайдаров "Адам анатомиясы. Атлас"; "Фолиант" баспасы Астана-2005 ж, Б 318. https://djvu.online/file/N9SMNB3LaASot
3. Куренков Е.Л., Макарова В.В "Некоторые аспекты патогенеза дегенеративных изменений межпозвонкового диска у человека"- 2018 ж, № 2. https://clck.ru/39sLTo
4. Кадырова Л.Р, Акарачкова Е.С, Керимова К.С және т.б. Мультидисциплинарного подход к пациенту с хронической болью - 2018 – №7. https://www.rusmedreview.com/upload/iblock/79d/28-32.pdf
5. З.Р. Шамсудинов, Н.Л. Иванова "Ученые записки университета П.Ф. Лесгафта", "Применение упражнений в статическом режиме на подвесной системе "ЭКЗАРТА" в физической реабилитации спортсменов с межпозвоночной грыжей поясничного отдела"- дис.; 2017- №5(147), https://lesgaft-notes.spb.ru/files/5-147-2017/p196-198.pdf
6. А.В. Смоленский, С.А. Ткаченко, "Лечебная физическая культура и спортивная медицина; традиции и инновации"; Москва, 2021; С 350; https://clck.ru/39sLpx

УДК 796.85

ГАРМОНИЯ ТЕЛА И ДУХА: ПОЧЕМУ КАРАТЕ – КЛЮЧ К ЗДОРОВЬЮ И ЖИЗНЕННОМУ УСПЕХУ

Хамиев Мирханоруч – студент 1402-81 группы
Научный руководитель: Испандиярова А.М.- д.к.н., доцент
Южно-Казахстанский педагогический университет им. Узбекали Жанибекова, Шымкент

Тйін

Каратэ рөлін дене мен рухтың үйлесімділігіне қол жеткізудегі жекпе-жек өнері ретінде қарастырады. Каратэ сабақтарының физикалық және рухани артықшылықтарын зерттеу оның өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі бақылау және рухани төзімділікті дамытудағы тиімділігін көрсетеді. Мақала осы өнердің әмбебаптығына назар аударады, оның әр түрлі жастағы және дайындық деңгейіндегі адамдарға қолданылуын көрсетеді. Каратэ өзін-өзі қорғау құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар қазіргі қоғамдағы өзін-өзі жетілдіру мен үйлесімділікке апаратын жол ретінде де көрінеді.

Summary

Considers the role of karate as a martial art in achieving harmony of body and spirit. The study of the physical and spiritual benefits of karate highlights its effectiveness in developing self-discipline, self-control and spiritual fortitude. The article draws attention to the universality of this art, emphasizing

its applicability to people of different ages and levels of training. Karate is presented not only as a means of self-defense, but also as a path to self-improvement and harmony in modern society.

В мире постоянного стресса и быстрого темпа жизни, поиск сбалансированности между физическим здоровьем и духовным благополучием становится все более актуальным. В этой статье мы обратим внимание на карате – не просто как форму боевого искусства, но как ключ к гармонии тела и духа. Исследуем, почему занятия карате могут не только укрепить ваше физическое состояние, но и привнести духовное изобилие в повседневную жизнь. Давайте погрузимся в мир карате и рассмотрим, как это искусство становится мощным инструментом для достижения здоровья и успеха в жизни[1].

Предмет данного исследования включает в себя все аспекты, о которых будет рассказано в статье, такие как физические упражнения, духовные аспекты, история, преимущества для здоровья и влияние на жизнь человека.

Объектом исследования являются само карате – как боевое искусство, система тренировок и философия.

Цели:

1. Подчеркнуть важность баланса между физическим здоровьем и духовной гармонией в современном образе жизни.
2. Рассмотреть, какие преимущества может предложить карате в аспекте развития личности и достижения успеха в различных сферах жизни.

Задачи исследования включают в себя:

1. Изложить основные физические и духовные выгоды занятий карате для читателей.
2. Обсудить, как занятия карате могут способствовать духовному развитию, самодисциплине и самоконтролю.
3. Рассмотреть, как это искусство подходит для людей разного возраста и уровня подготовки.
4. Побудить читателей задуматься о включении карате в свою жизнь и активизировать обсуждение темы.

Данная тема остается актуальной, так как современное общество все более ценит подход к здоровью и благополучию, а также стремится к развитию духовности. Карате, как форма физической активности и духовного развития, может обеспечивать не только физическое благополучие, но и способствовать развитию личных качеств, таких как самодисциплина, сосредоточенность и уверенность.

Тема также актуальна в контексте поиска баланса между стрессом современной жизни и потребностью в психоэмоциональной стабильности. Разъяснение, как карате может способствовать гармонии между телом и духом, может привлечь внимание тех, кто ищет комплексный подход к своему здоровью и развитию.

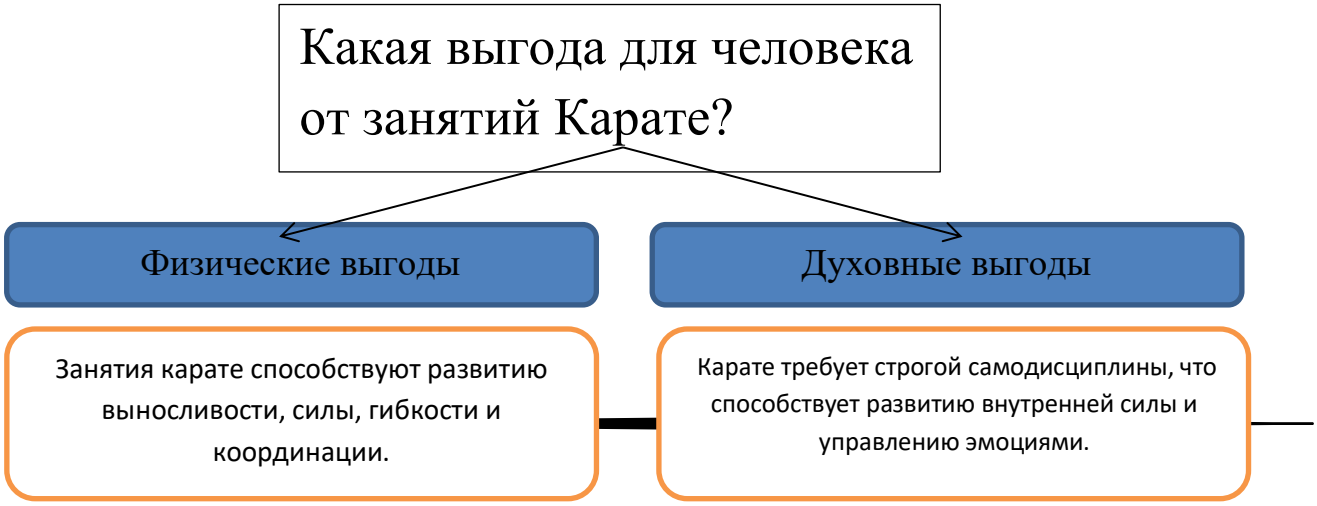

Карате включает разнообразные удары, блоки и движения, что обеспечивает комплексную нагрузку на мышцы и суставы.

Элементы медитации в тренировках карате способствуют улучшению психической стойкости и сосредоточенности.

Регулярные тренировки улучшают реакции и помогают быстрее принимать решения в стрессовых ситуациях.

Практика контроля над телом и реакциями улучшает самоконтроль и уверенность в себе.

Прохождение уровней (поясов) мотивирует к постоянному улучшению навыков и развитию.

Культура карате уделяет внимание уважению к инструкторам, партнерам и принципам честной игры.

Занятия карате, предоставляют не только физические преимущества, но и способствуют развитию духовных качеств, что делает это искусство ценным инструментом для достижения гармонии в жизни[2].

Как это искусство подходит для людей разного возраста и уровня подготовки?

Для детей:

1.Занятия карате способствуют развитию дисциплины и уважения к инструкторам и партнерам.
2. Дети развивают свое тело, улучшают координацию и гибкость через игровые и увлекательные упражнения.
3. Карате обучает детей эффективным методам самообороны и повышает их осознанность в различных ситуациях.

Для подростков и молодежи:

1. Занятия карате предоставляют эффективную форму физической активности и способствуют снятию стресса.
2. требуют быстрых решений, что развивает критическое мышление и реакцию.
3. Занятия в группе стимулируют сотрудничество и развивают командный дух.

Для взрослых:
1. Занятия карате поддерживают физическую форму и обучают эффективным методам самообороны.
2. Регулярные тренировки способствуют снижению стресса, улучшению настроения и концентрации.
3. Карате предоставляет возможность постоянного улучшения навыков и поддерживает стремление к самосовершенствованию.

Для пожилых людей:
1. Занятия карате могут быть адаптированы для поддержания здоровья и гибкости у пожилых людей.
2. Тренировки могут помочь в поддержании энергии и повышении общей витальности.

3. Занятия в группе способствуют социальной активности и поддерживают взаимодействие.
Таким образом, карате адаптируется для людей всех возрастов и уровней подготовки, предоставляя индивидуализированный подход к физическому и духовному развитию[3].
В заключение, карате представляет собой не только эффективное средство самообороны и форму физической активности, но и искусство, способствующее гармонии тела и духа. Независимо от возраста и уровня подготовки, занятия карате предоставляют уникальную возможность развивать физические навыки, формировать дисциплину, а также находить внутреннюю силу и путь к самосовершенствованию.
Карате становится ключом к духовному развитию, обогащая жизнь практикующих через усиленное уважение, самоконтроль и медитацию. Будь то дети, подростки, взрослые или пожилые люди, карате предлагает адаптированный подход, способствуя улучшению физического состояния и обогащению духовного мира. Поэтому, вне зависимости от целей, карате открывает путь к гармонии и благополучию в различных аспектах жизни.

Использованная литература:

1. Аксёнов Э. Каратэ: от белого пояса к черному. Традиционная техника и приемы уличной самозащиты / Э. Аксёнов. - М.: АСТ, 2007. - 174 с.
2. Алиханов И.И. Техника и тактика вольной борьбы / И.И. Алиханов. - М.: Физкультура и спорт, 1986. - 304 с.
3. Берулава Г.А. Стили индивидуальности / Г.А. Берулава. - М.: МАГО, 1996. - 44 с.

УДК 796.015:642

ВЛИЯНИЕ ПИТАНИЯ НА СПОРТИВНЫЕ ДОСТИЖЕНИЯ

Султанкулов Кудратбек Шавкатбекович – студент 1402-81 группа
Научный руководитель: Шалхар Ұ.Б.– магистр, преподаватель
Южно-Казахстанский педагогический университет им. Узбекали Жанибекова, Шымкент

Түйін

Тамақтану спорттық өнімділікте шешуші рөл атқарады. Дұрыс теңдестірілген диета спортшының төзімділігін, күші мен жылдамдығын айтарлықтай жақсартады, сондай-ақ жаттығулар мен жарыстардан кейін қалпына келтіру процесін жылдамдатады. Спортшылардың дұрыс тамақтануының негізгі компоненттеріне көмірсулар, ақуыздар, майлар, витаминдер мен минералдар жатады. Көмірсулар бұлшықеттерге қуат береді, ақуыздар жаңа тіндерді қалпына келтіруге және құруға көмектеседі, ал майлар сау жасушалар мен гормоналды тепе-теңдікті сақтау үшін өте маңызды. Витаминдер мен минералдар метаболизм процестерінде және иммундық жүйеде маңызды рөл атқарады.

Summary

Nutrition plays a key role in athletic performance. A properly balanced diet can significantly improve an athlete's endurance, strength and speed, as well as speed up the recovery process after training and competition. The main components of a healthy diet for athletes include carbohydrates, proteins, fats, vitamins and minerals. Carbohydrates provide energy for muscles, proteins help repair and build new tissue, and fats are essential for maintaining healthy cells and hormonal balance. Vitamins and minerals play an important role in metabolic processes and the immune system.

Питание играет ключевую роль в спортивных достижениях. Оно является основой для энергии, восстановления и оптимальной работы организма во время тренировок и соревнований. Правильное питание может значительно повысить спортивные результаты, ускорить восстановление после тренировок и улучшить общее здоровье спортсмена[1].

Актуальность данной темы обусловлена постоянным интересом к спорту и здоровому образу жизни. Спортивные достижения зависят не только от тренировок, но и от правильного питания. Поэтому понимание влияния питания на спортивные результаты является важным для спортсменов, тренеров, диетологов и всех, кто заботится о своем здоровье.

Целью данной темы является выявление влияния различных пищевых компонентов на спортивные достижения, а также определение оптимального рациона для спортсменов. Задачи включают в себя изучение роли углеводов, белков, витаминов, минералов и антиоксидантов в питании спортсменов, анализ влияния неправильного питания на спортивные результаты, и разработку рекомендаций по оптимальному питанию для улучшения спортивных достижений.

Объектом изучения данной темы является рацион питания спортсменов, включая углеводы, белки, жиры, витамины, минералы и антиоксиданты. Также важным аспектом является изучение влияния неправильного питания на спортивные результаты и общее здоровье спортсменов.

Исследования показывают, что правильное питание может значительно повлиять на спортивные достижения. Например, углеводы являются основным источником энергии для мышц во время тренировок, белки необходимы для восстановления и роста мышц, а витамины, минералы и антиоксиданты играют важную роль в поддержании общего здоровья и иммунной системы спортсменов[2].

Основные принципы правильного питания для спортсменов включают в себя баланс макро- и микроэлементов, правильное соотношение белков, жиров и углеводов, а также достаточное количество витаминов и минералов. Белки необходимы для восстановления и роста мышц, углеводы предоставляют энергию для тренировок, а жиры играют важную роль в обмене веществ и защите органов.

Спортсмены также должны обращать внимание на время приема пищи. Перед тренировкой рекомендуется употреблять легкую пищу, богатую углеводами, чтобы обеспечить организм энергией. После тренировки важно употребить белковую пищу для восстановления мышц. Также важно питаться регулярно, чтобы поддерживать постоянный уровень энергии и обеспечивать организм необходимыми питательными веществами.

Важность сбалансированного питания для поддержания физической активности и заботы о здоровье не может быть недооценена.

В процессе пищеварения углеводы преобразуются в глюкозу, которая становится основным источником энергии для организма. После всасывания глюкоза может быть преобразована в гликоген и сохранена в печени и мышцах. Эти запасы гликогена выступают ключевым резервом энергии, особенно во время физических тренировок.

Спортсмены стремятся увеличить свои запасы гликогена, употребляя продукты с высоким содержанием углеводов. Ограничение углеводов в рационе может подорвать способность организма поддерживать высокий уровень физической активности, так как запасов гликогена может оказаться недостаточно для эффективного питания мышц.

Белки играют критическую роль в регенерации и росте мышц. Недостаток белка может привести к расщеплению мышечной ткани, так как организм начинает использовать ее в качестве источника энергии. Это не только угрожает мышечной массе, но также повышает риск инфекций и заболеваний, поскольку белки являются важным компонентом иммунной системы.

Регулярное потребление белка с пищей не только поддерживает мышечную ткань, но и способствует общему здоровью организма.

Для достижения оптимальных результатов в спорте и обеспечения долгосрочного здоровья необходимо стремиться к сбалансированному питанию, включающему достаточное количество углеводов и белков. Это поддерживает эффективную энергию для тренировок, способствует росту мышц и укрепляет иммунную систему. Регулярная оценка и коррекция диеты помогут спортсменам достичь максимальной производительности и укрепить свое физическое здоровье. С учетом разнообразия тренировочных режимов существует необходимость в индивидуализированных рекомендациях по потреблению углеводов в спортивном питании. Эти

рекомендации, в свою очередь, зависят от продолжительности, частоты и интенсивности физических тренировок[3].

Интеграция разнообразных источников углеводов, адаптированных к индивидуальным потребностям и характеру тренировок, способствует максимальной эффективности физической активности. Регулярное обновление рациона и консультации с специалистами по питанию могут помочь спортсменам достигнуть оптимальных результатов в своей тренировочной программе. Важным аспектом правильного питания для спортсменов является также гидратация. Вода играет важную роль в регуляции температуры тела, участвует в обмене веществ и помогает организму избавляться от токсинов. Спортсмены должны употреблять достаточное количество воды как до, так и после тренировок, чтобы избежать обезвоживания. Кроме того, спортсмены должны быть особенно внимательны к выбору продуктов. Они должны предпочитать натуральные и свежие продукты, богатые питательными веществами. Также следует избегать излишнего потребления жирной и высококалорийной пищи, которая может замедлить процесс пищеварения и вызвать чувство тяжести. В целом, правильное питание играет важную роль в спортивных достижениях. Оно помогает спортсменам поддерживать высокий уровень энергии, ускорять восстановление и улучшать общее здоровье. Поэтому спортсмены должны уделять особое внимание своему рациону и следить за качеством и количеством потребляемых продуктов[4].

Питание играет важную роль в подготовке волейболистов, так как они нуждаются в энергии, чтобы поддерживать высокий уровень активности и быстро реагировать на игровые ситуации. Вот несколько способов, как питание может повлиять на выступление волейболистов:

1. Энергия: Волейболисты нуждаются в достаточном количестве углеводов, чтобы обеспечить своему организму необходимую энергию для игры. Употребление комплексных углеводов, таких как цельнозерновые продукты, фрукты и овощи, поможет поддерживать стабильный уровень энергии на протяжении всей игры.

2. Восстановление: После игры волейболисты нуждаются в белках для восстановления мышц и тканей. Употребление белковых продуктов, таких как мясо, рыба, яйца, молочные продукты и бобовые, поможет им быстрее восстановиться после тренировок и игр.

3. Гидратация: Волейболисты теряют много жидкости во время игры из-за пота, поэтому важно употреблять достаточное количество воды для поддержания гидратации. Недостаток жидкости может привести к снижению выносливости и концентрации.

4. Питательные вещества: Витамины и минералы играют важную роль в работе мышц и нервной системы, поэтому важно употреблять разнообразные продукты, чтобы получить все необходимые питательные вещества.

Баскетболисты нуждаются в энергии для высокой активности на площадке, поэтому правильное питание помогает им поддерживать высокий уровень выносливости и производительности.Белки играют важную роль в питании баскетболистов, так как они помогают восстанавливать и строить мышцы. Углеводы также очень важны, так как предоставляют энергию для высокоинтенсивной активности. Жиры также необходимы для поддержания обмена веществ и общего здоровья.Гидратация также играет важную роль для баскетболистов. Они теряют много жидкости во время тренировок и матчей, поэтому важно употреблять достаточное количество воды для поддержания оптимального уровня гидратации.Баскетболисты также должны обращать внимание на время приема пищи, употреблять легкую пищу перед тренировкой и более плотную после нее, чтобы обеспечить организм необходимыми питательными веществами для восстановления.В целом, правильное питание играет ключевую роль в успехе баскетболистов. Оно помогает им поддерживать высокий уровень энергии, улучшать выносливость и производительность, а также ускорять восстановление после тренировок и соревнований.

Легкоатлеты нуждаются в высоком уровне энергии и выносливости для соревнований и тренировок. Они также должны обращать внимание на питание, чтобы поддерживать мышечную массу, ускорять восстановление и предотвращать травмы.Белки являются ключевым элементом питания для легкоатлетов, так как они помогают восстанавливать и строить мышцы. Углеводы

также необходимы для предоставления энергии для тренировок и соревнований. Жиры играют роль в поддержании обмена веществ и общего здоровья, а также в усвоении важных питательных веществ.Гидратация также очень важна для легкоатлетов, особенно во время тренировок и соревнований. Они теряют много жидкости через пот, поэтому должны употреблять достаточное количество воды, чтобы избежать обезвоживания.В целом, правильное питание играет ключевую роль в успехе легкоатлетов, помогая им поддерживать высокий уровень энергии, улучшать выносливость и производительность, а также ускорять восстановление после тренировок и соревнований.Статистика показывает, что правильное питание имеет значительное влияние на достижения спортсменов в легкой атлетике. Исследования показывают, что спортсмены, которые следят за своим питанием, имеют более высокий уровень энергии, лучшую выносливость и более быстрое восстановление после тренировок и соревнований.Жиры также важны для общего здоровья и обмена веществ, и спортсмены, употребляющие здоровые жиры в своем рационе, имеют лучшее общее состояние и могут предотвращать травмы.Исходя из этого, статистика подтверждает, что правильное питание играет ключевую роль в успехе легкоатлетов и может значительно повлиять на их спортивные достижения[5].

Например, исследования могут показать, что спортсмены, следующие определенному рациону или диете, имеют более высокую выносливость, быстрее восстанавливаются после тренировок и соревнований, а также имеют более высокий уровень энергии и концентрации. Такие данные могут быть представлены в виде процентов улучшения результатов спортсменов после изменения питания или в виде сравнения средних показателей спортивных достижений до и после изменения рациона[6].

Рекомендации по оптимальному питания для спортсменов :

1. Увеличение потребления белка для поддержания мышечной массы и улучшения восстановления после тренировок.
2. Увеличение потребления углеводов для обеспечения энергии во время тренировок и соревнований.
3. Потребление достаточного количества жиров для поддержания здоровья и обеспечения необходимого количества энергии.
4. Потребление достаточного количества витаминов и минералов для поддержания иммунитета и общего здоровья.
5. Питье достаточного количества воды для предотвращения обезвоживания и поддержания оптимальной работы организма.
6. Регулярное употребление пищи, чтобы поддерживать уровень энергии и обеспечивать оптимальное восстановление после тренировок.

Эти рекомендации могут быть адаптированы под конкретные виды спорта, индивидуальные потребности спортсменов и их цели. Также важно учитывать индивидуальные особенности организма каждого спортсмена при разработке оптимального питания.

Выводы по данной теме позволяют разработать рекомендации по оптимальному питанию для спортсменов, что может привести к улучшению их спортивных результатов, снижению риска травм и общему улучшению здоровья. Таким образом, изучение влияния питания на спортивные достижения имеет большое значение для спортсменов, тренеров и диетологов, а также для всех, кто заботится о своем здоровье и физической форме.

Список использованной литературы :

1. Бузник И.М. Энергетический обмен и питание. – М.,2018.
2. Вейдер Д. А. Журнал «Мускулы и фитнес». – 2019. – № 3–4.
3. Волгарев М.Н., Батурин А.К., Гаппаров М.М. Углеводы в питании населения России // Вопросы питания. – 2017. – № 2.
4. Воробьев Р.И. Питание и здоровье. – М., 2021.
5. Копинов А.А. Специфика питания в зависимости от вида спорта. // Muscle Nutrition Review, 2018.

6. Рациональное питание спортсменов http://www.bulanoff.ru Сайт «Питание для спортсменов» http://bodystrong.info

УДК 61

ОПТИМИЗАЦИЯ СПОРТИВНЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ ЧЕРЕЗ ЗОЖ

Тұрсын Бектөре – студент 1402-81 группы
Научный руководитель: Басынбеков Қ.М.– магистр, преподаватель
Южно-Казахстанский педагогический университет им. Узбекали Жанибекова, Шымкент

Түйін

Мақалада спорттық көрсеткіштерді жақсарту үшін салауатты өмір салтының (СӨС) маңыздылығы қарастырылады. Зерттеулер мен практикалық тәжірибеге сүйене отырып, ол СӨС-тің спортқа әсер етуінің негізгі аспектілерін атап көрсетеді: Дене шынықтыру, жаттығулардың тиімділігі, рековалесценция және спортшылардың психологиялық әл-ауқаты. Мақала салауатты өмір салтының табысты спорттық өмір салтының ажырамас бөлігі және спорттық өнімділікті оңтайландыру факторы ретіндегі маңыздылығын көрсетеді.

Summary

The article examines the importance of a healthy lifestyle for improving athletic performance. Based on research and practical experience, she identifies the key aspects of the influence of healthy lifestyle on sports: physical fitness, training effectiveness, recovalescence and psychological well-being of athletes. The article emphasizes the importance of healthy lifestyle as an integral part of a successful sports lifestyle and as a factor in optimizing sports results.

ЗОЖ (здоровый образ жизни) имеет огромное влияние на спортивные показатели. Правильное питание, регулярные тренировки, достаточный отдых и отказ от вредных привычек, таких как курение или употребление алкоголя, могут значительно улучшить физическую форму, выносливость и спортивные результаты.

Введение в здоровый образ жизни — это первый шаг к улучшению физического и психологического благополучия. Правильное питание, физическая активность и забота о здоровье помогают достичь оптимальной формы и повысить качество жизни.

В современном мире актуальность здорового образа жизни превышает простое стремление к физической форме. Она становится неотъемлемой частью повседневной жизни, помогая предотвращать заболевания, повышать энергию и повседневную продуктивность, а также улучшать общее качество жизни. С учетом всё возрастающего внимания к здоровью и благополучию, ведение здорового образа жизни становится более актуальным и важным для многих людей.

Задачи здорового образа жизни включают в себя следующее:

- Правильное питание
- Физическая активность
- Поддержание здорового веса
- Отказ от вредных привычек
- Регулярные медицинские обследования

Эти задачи помогают создать основу здорового образа жизни и поддерживать хорошее физическое и психологическое состояние.

Правильное питание включает в себя разнообразие продуктов, богатых питательными веществами: свежие фрукты, овощи, цельные зерна, белки из рыбы, мяса или растительных источников, здоровые жиры (например, оливковое масло), источники кальция (молочные продукты или их альтернативы) и ограничение потребления добавленного сахара, обработанных продуктов и насыщенных жиров. Важно соблюдать баланс и контролировать порции, чтобы обеспечить организм всем необходимым для здоровья.

Физическая активность - ключевой компонент здорового образа жизни. Она включает в себя регулярные упражнения, которые укрепляют сердце, мышцы, улучшают общую выносливость и настроение. Рекомендуется заниматься умеренной интенсивностью упражнений около 150 минут в неделю или же более интенсивными тренировками.

Поддержание здорового веса играет важную роль в здоровом образе жизни. Это помогает снизить риск развития многих заболеваний, таких как диабет, сердечно-сосудистые заболевания и проблемы с суставами. Оптимальный вес способствует лучшей физической форме, повышает энергию и улучшает общее самочувствие. Поддерживать здоровый вес можно с помощью балансированного питания, регулярной физической активности и контроля над порциями пищи.

Отказ от вредных привычек, таких как курение и чрезмерное употребление алкоголя, имеет огромное значение для здоровья. Курение повышает риск сердечно-сосудистых заболеваний, рака и других заболеваний легких. Умеренное или избыточное употребление алкоголя также может негативно сказываться на здоровье сердца, печени и повышать вероятность развития зависимости. Отказ от этих привычек улучшает общее здоровье, повышает энергию и способствует здоровому образу жизни.

Регулярные медицинские обследования играют ключевую роль в поддержании здоровья. Они позволяют выявлять проблемы заболеваний на ранних стадиях, когда лечение более эффективно. Регулярные осмотры помогают контролировать состояние здоровья, измерять параметры, такие как кровяное давление, уровень холестерина, сахара в крови, что помогает своевременно реагировать на изменения и принимать меры по их улучшению. Это важная часть заботы о своем здоровье и профилактики заболеваний.

Здоровый образ жизни (ЗОЖ) оказывает значительное влияние на спортивные показатели.

Плюсы	Минусы
Улучшение физической подготовки: ЗОЖ способствует повышению выносливости, силы и гибкости, что улучшает спортивные результаты.	**Время и усилия:** Поддержание ЗОЖ требует постоянного усилия и времени, что может быть сложно вписать в график тренировок для некоторых спортсменов.
Быстрое восстановление: Правильное питание и регулярные тренировки помогают организму быстрее восстанавливаться после физической активности.	**Не всегда моментальные результаты:** Изменения в образе жизни могут потребовать времени для того, чтобы увидеть значимые результаты в спортивной деятельности.
Предотвращение травм: Сильное и здоровое тело становится менее подверженным травмам, что способствует более стабильной спортивной деятельности.	**Риск переутомления:** Недостаточный отдых или избыточные тренировки при ЗОЖ могут привести к переутомлению, негативно сказываясь на показателях.

В целом, ЗОЖ благоприятно влияет на спортивные показатели, но требует сбалансированного подхода и индивидуального планирования, чтобы достичь оптимальных результатов без риска для здоровья.

В основе успешной спортивной карьеры лежит систематическое выполнение тренировок. ЗОЖ способствует эффективному восстановлению после тренировок, уменьшает риск травм и повышает выносливость, что позволяет спортсменам достигать более высоких результатов.

Правильное питание, характеризующееся богатым набором питательных веществ, обеспечивает организм энергией для тренировок и соревнований. Это не только повышает

уровень выносливости, но и ускоряет процесс восстановления после интенсивных физических нагрузок.

ЗОЖ также влияет на психологическое состояние спортсмена. Регулярные физические упражнения способствуют выработке эндорфинов, что улучшает настроение, снижает уровень стресса и повышает мотивацию к достижению новых спортивных целей.

Поддержание ЗОЖ также связано с профилактикой заболеваний. Регулярные медицинские осмотры помогают выявлять возможные проблемы заболеваний на ранних стадиях, что позволяет своевременно принимать меры по их устранению и минимизации влияния на спортивные показатели.

В целом, ЗОЖ является неотъемлемой частью успешного спортивного образа жизни. Он не только улучшает спортивные показатели, но и способствует общему здоровью и благополучию. Регулярная физическая активность, здоровое питание, отказ от вредных привычек и медицинский контроль - важные компоненты для достижения максимальных результатов в спорте.

Здоровый образ жизни, включая правильное питание и регулярные тренировки, улучшает физическую подготовку спортсменов. Правильно сбалансированный рацион, богатый витаминами и минералами, помогает эффективно использовать энергию и улучшает мышечный тонус. Это становится основой для успешной тренировочной программы.

Соблюдение ЗОЖ способствует повышению эффективности тренировок. Организм, поддерживаемый правильным питанием и регулярной активностью, лучше адаптируется к физическим нагрузкам. Это приводит к улучшению результатов тренировок и способствует быстрейшему достижению поставленных спортивных целей.

ЗОЖ способствует более быстрому восстановлению после тренировок и снижает риск получения травм. Питательные вещества, поступающие с пищей, ускоряют процессы регенерации тканей и укрепляют иммунную систему, что делает спортсмена более устойчивым к травмам.

ЗОЖ является неотъемлемой частью достижения высоких спортивных показателей. Он способствует улучшению физической подготовки, повышает эффективность тренировок, снижает риск травм, а также положительно влияет на психологическое состояние спортсмена. Регулярное придерживание принципов ЗОЖ становится важным фактором для достижения оптимальных спортивных результатов.

Использованная литература:

https://04.rospotrebnadzor.ru/index.php/press-center/press-reliz/18879-02112023.html

УДК 796.015.682

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ СПОРТСМЕНОВ В СТРЕССОВЫХ СИТУАЦИЯХ

Хамиев Мирханоруч – студент 1402-81 группы

Научный руководитель: Басынбеков Қ.М.– магистр, преподаватель

Южно-Казахстанский педагогический университет им. Узбекали Жанибекова, Шымкент

Түйін

Зерттеу спортшылардың стрессті басқарудың психологиялық стратегияларына бағытталған. Ол стресс жағдайында өнімділікке әсер ететін психологиялық факторларды және оларды жеңу әдістерін талдайды. Жұмыс тыныс алу техникасын, визуализацияны, релаксацияны және позитивті ойлауды қоса алғанда, стрессті бақылаудың әртүрлі стратегияларын қарастырады. Зерттеу сонымен қатар спортшылар мен жаттықтырушыларға психологиялық тұрақтылықты сақтау және спорттық өнімділікті арттыру үшін стрессті тиімді басқаруға бағытталған ұсыныстар береді.

Summary

The study is devoted to psychological strategies for stress management in athletes. It analyzes the psychological factors that affect performance under stress, and methods to overcome them. The work examines various stress control strategies, including breathing techniques, visualization, relaxation, and positive thinking. The study also provides recommendations for athletes and coaches aimed at effective stress management to maintain psychological stability and improve athletic performance.

В мире спорта, где психологическая стойкость имеет такое же значение, как и физическая подготовка, изучение реакции спортсменов на стресс становится ключевым. Это введение представляет обзор психологических особенностей атлетов в условиях стресса, обсуждает их влияние на производительность и исследует стратегии преодоления вызовов, с которыми они сталкиваются.

Цель данного исследования — проанализировать психологические механизмы, которые спортсмены используют для управления стрессом во время соревнований и тренировок. Это включает в себя выявление ключевых аспектов ментальной подготовки, их влияние на результаты и способы улучшения психологической стойкости спортсменов.

Задачи исследования о психологических особенностях спортсменов в условиях стресса включают в себя:

3. Изучение различных психологических стратегий, применяемых спортсменами для контроля над стрессом во время соревнований.
2. Исследование воздействия стресса на физическую и психологическую производительность спортсменов и их способность к достижению оптимальных результатов.
3. Анализ техник и тренировок, способствующих развитию психологической стойкости и улучшению способности адаптироваться к стрессовым ситуациям.
4. Формулирование практических советов и рекомендаций для спортсменов и тренеров по эффективному управлению стрессом для достижения максимальных результатов в соревнованиях и тренировках.

Предметом данного исследования являются психологические аспекты, влияющие на спортивные достижения спортсменов в условиях стресса.

Объектом исследования являются спортсмены, занимающиеся различными видами спорта, в контексте их психологических реакций и особенностей, проявляющихся при воздействии стрессовых ситуаций на тренировках и во время соревнований.

Для начала разберемся какие психологические стратегии для управления стресса пользуются спортсмены. В первую очередь мы хотим отметить *дыхательные техники*, так как глубокое и ритмичное дыхание помогает снять напряжение и восстановить эмоциональный баланс во время стрессовых ситуаций. Так же хорошей техникой является *визуализация*. Ментальное представление успешных выступлений или тренировок помогает уменьшить тревожность и повысить уверенность. Целеполагание - определение конкретных целей и фокусировка на них позволяет сосредоточить внимание на задаче, уменьшая влияние стресса. *Релаксация и медитация* неотъемлемая часть тренировочного процесса то есть, использование методов релаксации и медитации помогает спортсменам снизить уровень стресса и улучшить психологическую устойчивость. Ну и конечно повторение этих стратегий в ходе тренировок помогает спортсменам развивать навыки управления стрессом и делает их более эффективными в реальных условиях соревнований.

Общее воздействие стресса на обе эти сферы может стать препятствием для достижения высоких спортивных результатов и требует от спортсменов эффективных стратегий управления стрессом для поддержания оптимальной производительности.

Стресс может серьезно влиять на жизнь спортсмена:

1. **Физическое состояние**: Постоянное напряжение из-за стресса может привести к снижению иммунитета, ухудшению сна, аппетита, а также к возникновению различных физических проблем, таких как головные боли, болезни желудка и сердечно-сосудистые заболевания.
2. **Эмоциональное состояние**: Спортсмены могут столкнуться с ухудшением настроения, чувством тревоги, раздражительностью и депрессией из-за стресса, что в свою очередь может отрицательно повлиять на их мотивацию и эмоциональное благополучие.
3. **Производительность:** Стресс может снизить производительность спортсмена, как физически, так и психологически, ухудшив реакции, координацию и принятие решений[1].

Рекомендации для спортсменов и тренеров по эффективному управлению стрессом для достижения максимальных результатов в соревнованиях и тренировках:

1. **Практика релаксации**: Включайте в тренировочный процесс методы релаксации, такие как дыхательные упражнения, йога или медитация, чтобы снизить уровень стресса.
2. **Установка реалистичных целей**: Помогайте спортсменам определить реалистичные и достижимые цели, что поможет уменьшить давление и тревожность перед соревнованиями.
3. **Поддержка команды**: Создавайте обстановку в команде, где спортсмены чувствуют поддержку и могут обсуждать свои эмоции и проблемы, чтобы снизить психологическое давление.
4. **Техники позитивного мышления:** Обучайте спортсменов методам позитивного мышления, чтобы помочь им перестроить свое отношение к стрессовым ситуациям и повысить уверенность в себе.
5. **Индивидуальные подходы**: Развивайте индивидуальные стратегии управления стрессом для каждого спортсмена, учитывая его уникальные потребности и особенности.
6. **Ментальная тренировка**: Включайте в тренировочный процесс ментальные тренировки, визуализацию и практику концентрации для укрепления ментальной стойкости.
7. **Регулярная практика**: Практика упомянутых стратегий должна быть регулярной, чтобы спортсмены могли развивать свои навыки управления стрессом[2].

В заключении хотелось бы подчеркнуть, что управление стрессом играет ключевую роль в спортивной деятельности. Понимание психологических стратегий и их применение спортсменами имеют важное значение для достижения оптимальной производительности и успеха в спорте.

Несмотря на то, что стресс неизбежен, развитие навыков управления им через практику психологических техник и поддержку со стороны тренеров помогает спортсменам сохранять психологическую устойчивость в сложных ситуациях. Это в свою очередь способствует улучшению физических показателей и повышению результативности в спорте.

Исследования в области спортивной психологии постоянно эволюционируют, и развитие новых стратегий управления стрессом будет продолжать играть важную роль в развитии спортивной индустрии и достижении выдающихся результатов спортсменами.

Использованная литература:

1. **https://m.sports.ru/tribuna/blogs/sportuniver/2908975.html**
2. **https://research-journal.org/archive/2-21-2014-february/vliyanie-stressovyx-sostoyanij-na-rabotosposobnost-sportsmena-v-usloviyax-sorevnovanij?ysclid=lq40nfvlef975676031**

УДК 796.342.082.1

ИССЛЕДОВАНИЕ «ПРОБЛЕМА ДОПИНГА В СОВРЕММЕНОМ СПОРТЕ»

Шалунов Н.И , **Хамиев Мирханоруч** - студенты группы 1402-81

Научный руководитель: Сералиева У.О.

Южно-Казахстанский педагогический университет им. Узбекали Жанибекова, Шымкент.

Түйін:

Спорттағы допинг спорттық өнімділікті арттыру үшін тыйым салынған заттарды немесе әдістерді қолдануға қатысты мәселе болып табылады. Бұл құбылыс өзінің этикалық және құқықтық салдары, сондай-ақ спортшылардың денсаулығы мен жарыстардың тұтастығына әсеріне байланысты спорттық ортада және жалпы қоғамда кеңінен талқыланады. Допинг дау-

дамайлары әртүрлі спорт түрлерінде үнемі туындап отырады, бұл тұрақты қадағалау және осы құбылыспен күресу шараларының қажеттілігін көрсетеді.

Summary:

Doping in sport is an issue concerning the use of prohibited substances or methods to enhance athletic performance. This phenomenon is widely discussed in sports circles and society at large due to its ethical and legal implications, as well as its impact on the health of athletes and the integrity of competitions. Doping scandals regularly arise in various sports, highlighting the need for ongoing oversight and measures to combat this phenomenon.

Допинг в спорте - это использование запрещенных веществ или методов с целью улучшения спортивной производительности. Эти запрещенные вещества, известные как допинговые средства, могут включать в себя различные классы веществ. Цель использования допинга обычно заключается в улучшении физических характеристик спортсмена, таких как сила, выносливость, скорость или восстановление. Однако использование этих средств нарушает принципы честной игры и создает неравные условия для участников соревнований.

История допинга в спорте простирается через десятилетия, оставляя свой след в стремлении спортсменов достичь выдающихся результатов. В начале 20 века на арене появились первые упоминания о применении стимулирующих веществ, таких как кофеин и эфедрин, с целью улучшения энергии и выносливости. В период с 1930-1950 годов амфетамины стали широко распространенными в спорте. Спортсмены использовали их для борьбы со слабостью и усталостью, превращая амфетамины в эффективные средства стимуляции. Эти вещества, изначально предназначенные для военных целей, стали неотъемлемой частью арсенала спортсменов. В 1950-1960 годах в истории спорта появились анаболические стероиды, которые стали популярными в бодибилдинге и атлетике. Способность увеличивать мышечную массу и улучшать физическую производительность сделала их желанным ресурсом для амбициозных спортсменов.

1. Запрещенные препараты и статистика их применения

В списке препаратов, запрещенных WADA и ежегодно обновляемом, есть три основные категории. Первая включает субстанции и методы, запрещенные как во время соревнований, так и вне их. К ним относятся анаболические агенты (S1), пептидные гормоны, факторы роста, аналоги (S2), бета-2 агонисты (S3), гормоны и модуляторы метаболизма (S4), диуретики и другие маскирующие агенты (S5). Запрещены также манипуляции с кровью и ее компонентами (M1), химические и физические манипуляции (M2) и генный допинг (M3) в любое время. Стимуляторы (S6), наркотики (S7), каннабиоиды (S8), алкоголь (P1) и бета-блокаторы (P2) запрещены только в период соревнований.

WADA регулярно публикует статистические отчеты по допинг-контролю, чтобы поддерживать прозрачность. Последний отчет доступен на сайте Антидопингового агентства за 2014 год. Он содержит интересные данные о нарушениях антидопинговых правил.

Лидеры по частоте нарушений - анаболические агенты (S1), использованные 48% спортсменов. Эти вещества, включая анаболические стероиды, используются для восстановления после болезней и увеличения мышечной массы. Анаболики стимулируют синтез белков, ускоряют обновление клеток и тканей[1].

2. Санкции и наказания

Спортсмены, использовавшие допинг, подвергаются различным санкциям и наказаниям в соответствии с антидопинговыми правилами, устанавливаемыми международными и национальными спортивными организациями. Вот некоторые типичные санкции и наказания:

1. Отстранение от Соревнований - спортсмены, уличенные в использовании допинга, обычно подвергаются временному отстранению от участия в соревнованиях. Длительность этого отстранения может варьироваться в зависимости от тяжести нарушения.

2. Дисквалификация Результатов - спортсменам, выявленным с использованием допинга, могут аннулировать все результаты, достигнутые в период применения запрещенных веществ. Это включает в себя лишение звания победителя, медалей и баллов.

3. Штрафы и Штрафные Санкции - в некоторых случаях спортсмены могут быть подвергнуты финансовым штрафам, кроме остальных санкций. Это может включать в себя утрату спонсорских контрактов или штрафы, взимаемые спортивными организациями.

4. Изоляция от Сборных

- Отстранение от Национальных Сборных:* Спортсмены, уличенные в допинге, могут быть временно или постоянно исключены из состава национальных сборных команд.

5. Лишение Лицензий - спортсмены могут быть лишены профессиональных лицензий, необходимых для участия в спортивных соревнованиях[2].

3. Воздействие допинга на спортсменов.

3.1. Как допинг влияет на здоровье.

Допинг в спорте, применение запрещенных веществ или методов для улучшения спортивной производительности, представляет не только этическую проблему, но и серьезную угрозу здоровью спортсменов. Научные исследования в области медицины играют ключевую роль в раскрытии последствий допинга, предостерегая от потенциально опасных воздействий на организм.

1. Эндокринная Система и Дисбаланс Гормонов

Анаболические стероиды, широко используемые в допинге, вмешиваются в работу эндокринной системы. Это приводит к нарушению баланса гормонов, сказываясь на репродуктивной системе и гормональных функциях организма. Механизмы этого воздействия требуют детального анализа для полного понимания.

2. Сердечно-сосудистая Система и Воздействие Стимуляторов

Сердечные осложнения, вызванные использованием стимуляторов, таких как эфедрин и амфетамины, представляют собой важный аспект медицинских исследований. Нагрузка на сердечно-сосудистую систему, поддержание аритмий и риск серьезных осложнений требуют глубокого анализа и взаимодействия с кардиологическим сообществом.

3. Психологические Изменения и Воздействие на Психическое Здоровье

Допинг может вызывать психологические изменения, такие как изменения настроения, тревожность и агрессивное поведение. Влияние на психическое здоровье требует комплексного изучения, включая психиатрические аспекты и эффективные методы поддержки.

4. Токсичность для Печени и Почек

Исследование токсичного воздействия допинга на печень и почки является критически важным аспектом медицинских исследований. Определение механизмов метаболизации веществ и их воздействия на органы фильтрации предостерегает от потенциальных хронических заболеваний.

Медицинские исследования о допинге в спорте предоставляют ценные данные для формирования информированных стратегий предотвращения и поддержания здоровья спортсменов. Поддержка международных медицинских сообществ и научное сотрудничество важны для более глубокого понимания последствий допинга и эффективного сдерживания этой угрозы здоровью[3].

3.2. Карьера спортсмена.

Допинг может оказывать разнообразное воздействие на карьеру спортсмена, и это воздействие может быть как положительным, так и отрицательным, в зависимости от конкретных обстоятельств. Вот некоторые аспекты, которые следует учесть:

Положительные аспекты:

1. Улучшение физических показателей: Некоторые виды допинга могут временно улучшить физические характеристики спортсмена, такие как сила, выносливость или скорость. Это может привести к временному улучшению результатов и успехам в соревнованиях.

2. Ускоренное восстановление: Некоторые препараты могут помочь спортсмену быстрее восстанавливаться после тренировок и соревнований, что позволяет им чаще тренироваться и участвовать в соревнованиях.

Отрицательные аспекты:

1. Дисквалификация и негативная репутация: Использование допинга может привести к дисквалификации спортсмена, снятию соревновательных результатов и лишению медалей. Кроме того, это может повредить репутации спортсмена и вызвать негативное отношение со стороны болельщиков, спортивных организаций и спонсоров.

2. Здоровье: Многие препараты, используемые в допинге, могут нанести вред здоровью спортсмена. Побочные эффекты могут быть серьезными и влиять на долгосрочное благосостояние и в дальнейшем на завершение карьеры.

3. Потеря контрактов и спонсоров: Использование допинга может привести к потере контрактов с спонсорами и другими коммерческими возможностями, так как многие компании избегают связи с спортсменами, попавшими в центр допинг-скандалов.

4. Нарушение этических принципов: Использование допинга нарушает принципы честной игры и спортивной этики, что может привести к утрате уважения со стороны коллег и общественности[4].

В итоге, использование допинга в спорте не только подрывает доверие и создает этические дилеммы, но также ставит под угрозу основы честности и справедливости в спорте. Реакция общественности на подобные случаи влияет на социальное восприятие спорта, требуя строгих мер по предотвращению допинга и восстановлению доверия. Спортсмены играют ключевую роль в поддержании честной конкуренции, а общество, в свою очередь, должно поддерживать усилия по борьбе с допингом и восстановлению ценностей, которые делают спорт важным и вдохновляющим явлением. Только вместе эти усилия могут гарантировать сохранение чистоты и этичности в мире спорта для будущих поколений.

Список литературы:

1.Doping in Elite Sport: The Politics of Drugs in the Olympic Movement (Thomas M. Hunt- Издательство: Human Kinetics, 2017)

2.The Anti-Doping Crisis in Sport: Causes, Consequences, Solutions" (Paul Dimeo - Издательство: Routledge, 2019)

3."Sport, Medicine, Ethics"(Mike McNamee - Издательство: Routledge, 2019)

4.Допинг в спорте: медицинские, психологические и этнические аспекты (Забылин И.С., Семенова Л.М.)

УДК 159.944.4

ФИЗИОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УТОМЛЕНИЯ СПОРТСМЕНА

Олейник Данила – студент 1402-81 группа

Научный руководитель: Каратаев А.О. – магистр, преподаватель

Южно-Казахстанский педагогический университет им. Узбекали Жанибекова, Шымкент

Түйін:

Зерттеген деректер әдебиет шаршаудың физиологиялық негіздері, шаршаудың әртүрлі түрлерінің жіктелуі, шаршаудың даму факторларын анықтау.

Summary:

The studied data are the physiological basis of fatigue, classification of various types of fatigue, identification of factors in the development of fatigue.

Утомляемость— это термин, используемый для описания общего чувства усталости или нехватки энергии. Это не то же самое, что просто чувствовать недосып или сонливость. Когда вы устали, у вас нет ни мотивации, ни энергии. Сонливость может быть признаком усталости, но это не одно и то же.Физиологические аспекты утомления в спорте представляют сложный механизм, охватывающий множество процессов в организме. Введение раскрывает важность понимания этих механизмов для разработки эффективных тренировочных программ.

Метаболические аспекты утомления в спорте:

Во время физической активности организм спортсмена подвергается интенсивному метаболическому стрессу. Этот процесс связан с производством энергии для выполнения упражнений. Мышцы во время работы используют химическую энергию, хранящуюся в молекулах аденозинтрифосфата (АТФ). Процессы, связанные с образованием и использованием АТФ, играют важную роль в метаболических аспектах утомления[1].

1. Накопление молочной кислоты: При высокой интенсивности физической активности мышцы производят энергию главным образом анаэробным путем, что приводит к образованию лактата или молочной кислоты. Накопление молочной кислоты в мышцах может вызвать ощущение утомления и дискомфорта, а также снизить способность мышц к сокращению.

2. Отработка гликогена: Гликоген, запасенный в мышцах и печени, является важным источником энергии во время физической активности. При продолжительных упражнениях или интенсивных тренировках гликоген может быстро истощиться, что влияет на уровень доступной энергии и способствует утомлению.

3. Обмен веществ и терморегуляция: Усиленная физическая активность приводит к увеличенному обмену веществ и теплопродукции. Как следствие, организм начинает борьбу с терморегуляцией, что может вызвать дополнительное напряжение и утомление.

Разработка тренировочных программ, направленных на оптимизацию метаболических процессов, включает в себя сбалансированный подход к интенсивности тренировок, регулирование питания для поддержания гликогена и обеспечения эффективной терморегуляции. Этот комплексный подход позволяет улучшить выносливость и снизить уровень утомления в процессе тренировок и соревнований[2].

Оксидативный стресс и влияние на сердечно-сосудистую систему:

Оксидативный стресс связан с дисбалансом между производством свободных радикалов и активностью антиоксидантных систем организма. Во время физической активности увеличивается потребность в кислороде, что может привести к увеличенной образованию свободных радикалов. Эти молекулы, имеющие неполные электронные оболочки, могут повреждать клеточные структуры, включая клеточные мембраны и ДНК.

1. Влияние на сосудистую систему: Оксидативный стресс может оказывать негативное воздействие на сосудистую систему. Например, свободные радикалы могут вызывать воспаление сосудистых стенок, что способствует образованию атеросклеротических бляшек. Это усложнение может привести к ухудшению эластичности сосудов и увеличению риска сердечно-сосудистых заболеваний.

2. Оксидативный стресс и сердечная деятельность: Повышенная потребность в кислороде также влияет на работу сердца. Сердце должно усиленно работать, чтобы обеспечить мышцы кислородом. Это может привести к увеличению нагрузки на сердечно-сосудистую систему и временному увеличению артериального давления.

3. Роль антиоксидантов в защите: Антиоксиданты играют ключевую роль в смягчении воздействия оксидативного стресса. Они нейтрализуют свободные радикалы, предотвращая их разрушительные эффекты. Важно поддерживать адекватный уровень антиоксидантов через питание или добавки для защиты организма спортсмена.

Разработка тренировочных программ должна учитывать баланс между интенсивностью тренировок и необходимостью восстановления, чтобы минимизировать негативное воздействие оксидативного стресса на сердечно-сосудистую систему. Регулярные проверки и адекватный отдых также играют важную роль в поддержании здоровья сердца и сосудов у спортсменов[3].

Нейромускульная усталость и её влияние:

Нейромускульная усталость связана с снижением эффективности передачи сигналов от нервов к мышцам. Это явление происходит на уровне нервно-мышечного синапса и включает несколько ключевых аспектов:

1. Недостаток нейромедиаторов: При продолжительной физической активности наблюдается уменьшение концентрации нейромедиаторов, таких как ацетилхолин. Эти вещества играют важную роль в передаче импульсов от нервов к мышцам, и их недостаток может снизить частоту и силу мышечных сокращений.

2. Активация рецепторов боли: Нейромускульная усталость может быть связана с активацией рецепторов боли в мышцах. Это может вызвать дополнительное чувство дискомфорта и утомления у спортсмена[4].

Практические выводы и рекомендации:

1. Варьирование интенсивности тренировок: Регулярное варьирование интенсивности и типов тренировок может помочь предотвратить чрезмерное накопление утомляющих факторов. Это способствует лучшему восстановлению и снижает риск нейромускульной усталости.

2. Управление временем тренировок: Оптимизация времени тренировок может помочь минимизировать риск нейромускульной усталости. Разделение тренировочных блоков, акцент на различных группах мышц, а также включение периодов отдыха между упражнениями играют важную роль.

3. Эффективное восстановление: Адекватный отдых, сон и питание – ключевые факторы эффективного восстановления. Регулярные перерывы между тренировками, использование техник массажа и растяжки также способствуют предотвращению нейромускульной усталости.

4. Использование техник реабилитации: Специализированные техники, такие как физиотерапия и массаж, могут помочь улучшить мышечную функцию, снизить тонус мышц и ускорить восстановление после тренировок.

Учитывая эти практические аспекты, спортсмены и их тренеры могут эффективно управлять тренировочным процессом, минимизируя влияние нейромускульной усталости и обеспечивая оптимальные результаты[5].

Усталость и утомляемость являются распространенными симптомоми.

Усталость, вызванная физическим заболеванием, повышается во время активности и ослабевает в состоянии покоя.

Если врач не выявляет данные, указывающие на причину усталости, проведение анализов зачастую не может помочь в определении ее причины.

Успешное лечение хронической усталости может потребовать усилий и настойчивости.

Усталость у пожилых лиц не является нормальным аспектом старения.

Список использованной литературы:

1. Кутлубаев М.А., Ахмадеева Л.Р. Постинсультная усталость. Журнал неврологии и психиатрии им. С.С. Корсакова. 2010;110(4 Прил. 2):60-66.

2. Kutlubaev MA, Mead GE. Fatigue after stroke. In Godefroy O. ed. The Behavioral and Cognitive Neurology of Stroke. 2nd Ed. Cambridge University Press. 2013;375-386.

3. Kluger BM, Krupp LB, Enoka RM. Fatigue and fatigability in neurologic illnesses: Proposal for a unified taxonomy. Neurology. 2013;80:409-416.

4. Piper BF, Fatigue. Eds Funk S.G. et al. In: Key aspects of comfort. Springer: New York. 1989;187-198.

5. Tseng BY, Billinger SA, Gajewski BJ, Kluding PM. Exertion fatigue and chronic fatigue are two distinct constructs in people post-stroke. Stroke. 2010;4:2908-2912.

УДК 614.446.1

ЗДОРОВЬЕ В ДВИЖЕНИИ: ФИЗИЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ КАК ЩИТ ОТ ОРВИ

Петрякова А. – студентка 1402-81 группы
Научный руководитель: Тажиметова Г.Т. - магистр, преподаватель
Южно-Казахстанский педагогический университет им. Узбекали Жанибекова, Шымкент

Түйін

Зерттеу дене шынықтырудың жедел респираторлық вирустық инфекциялардың алдын алуға әсерін зерттеуге бағытталған. Бұл зерттеу дене шынықтырудың жалпы денсаулықты сақтаудағы маңыздылығын көрсетеді және иммундық жүйені нығайту және ЖРВИ алдын алу үшін тұрақты жаттығуларды күнделікті өмірге біріктіруді ұсынады.

Summary

The study is devoted to the study of the influence of physical culture on the prevention of acute respiratory viral infections. This study highlights the importance of physical education in maintaining overall health and recommends integrating regular exercise into daily life to strengthen the immune system and prevent SARS.

Острые респираторные вирусные инфекции (ОРВИ) остаются одной из наиболее распространенных проблем в сфере общественного здравоохранения, требующих внимания и комплексного подхода к профилактике. В условиях современного мира, где наш образ жизни часто сопряжен с недостатком двигательной активности и стрессовыми ситуациями, роль физической культуры становится особенно важной.

Физическая активность имеет потенциал не только укреплять физическое здоровье, но и воздействовать на наш иммунитет, делая его более сильным и устойчивым к различным вирусным атакам. Исследования показывают, что регулярные физические занятия не только формируют здоровый образ жизни, но и способствуют укреплению организма, повышая его способность противостоять инфекциям.

Мы в нашей статье рассмотрим ФК, как ее систематическое внедрение в повседневную жизнь может стать мощным инструментом в профилактике острых респираторных вирусных инфекций и поддержании общего здоровья.

Цели:

1. Изучение влияния регулярной физической активности на укрепление иммунной системы.
2. Оценка эффективности ФК в снижении риска заболевания ОРВИ.

Задачи:

1. Разработать рекомендации по исполнению физической культуры для предотвращения ОРВИ.

Объект исследования: Иммунная система человека.

Предмет исследования: Физические упражнения для укрепления иммунитета.

Регулярная физическая культура (ФК) оказывает положительное влияние на иммунную систему, делая ее более эффективной в борьбе с инфекциями. Вот как это происходит:

Улучшение циркуляции крови	ФК повышает кровоток и циркуляцию крови, что способствует более эффективному распределению клеток иммунной системы по всему организму, обеспечивая быстрый ответ на инфекции.
Стимуляция иммунных клеток	Тренировки могут стимулировать производство различных клеток иммунной системы, таких как лейкоциты и нейтрофилы, которые играют важную роль в борьбе с инфекциями.

Улучшение обмена веществ	Регулярная ФК способствует улучшению обмена веществ и выведению токсинов, что также способствует укреплению иммунной системы.
Снижение стресса	Умеренные физические упражнения помогают снизить уровень стресса, который в свою очередь может подавлять иммунную функцию.
Профилактика хронических заболеваний	Регулярные тренировки могут помочь предотвратить развитие некоторых хронических заболеваний, что также благоприятно сказывается на работе иммунной системы.

Данный комплекс положительных эффектов делает регулярную физическую культуру важным фактором в укреплении иммунной системы и поддержании здоровья.

Мы определили как физическая активность влияет на иммунную систему, но как это работает?

Физическая активность помогает снизить уровень воспалительных маркеров. Когда мы говорим о воспалительных маркерах, обычно имеют в виду определенные биомаркеры или показатели, которые свидетельствуют о наличии или степени воспаления в организме. Физическая активность оказывает влияние на эти показатели следующими способами:

Снижение цитокинов: Цитокины - это белки, участвующие в воспалительных процессах. Физическая активность может снижать уровень определенных цитокинов, таких как интерлейкины-6 (IL-6), что способствует уменьшению воспаления.

Модуляция воспалительных реакций: Физическая активность улучшает регуляцию воспалительных процессов, способствуя более балансированной иммунной реакции на различные стимулы.

Улучшение оксидативного стресса: Регулярные тренировки способствуют снижению уровня оксидативного стресса, который может быть связан с усилением воспаления в организме.

Повышение чувствительности к инсулину: Физическая активность помогает улучшить чувствительность к инсулину, что также может уменьшить воспаление, связанное с ожирением и другими метаболическими нарушениями.

В целом, регулярные тренировки способствуют улучшению метаболизма и регуляции иммунных ответов, что в свою очередь может снизить уровень воспалительных маркеров в организме.

Также физическая активность способствует детоксикации организма. Что оказывает благотворное влияние на иммунную систему.

Детоксикация - это процесс удаления или нейтрализации вредных веществ, токсинов и отходов из организма. Этот процесс является естественной функцией организма, выполняемой различными органами, такими как печень, почки, легкие, кожа и кишечник.

В контексте физической активности и здорового образа жизни, понятие детоксикации относится к методам и практикам, направленным на поддержание и стимулирование естественных процессов очищения организма от токсинов и шлаков. Это может включать в себя правильное питание, увеличение потребления воды, физическую активность, специальные диеты или процедуры, направленные на улучшение работы органов детоксикации.

Повышение потоотделения: Во время тренировок увеличивается потоотделение, что помогает организму избавляться от токсинов через кожу.

Улучшение дыхательной функции: Физическая активность способствует улучшению дыхательной функции и глубокому дыханию, что помогает выделять токсины через легкие.

Стимуляция обмена веществ: Регулярные тренировки ускоряют обмен веществ, что помогает организму эффективнее удалять отходы и токсины.

Улучшение работы печени: Физическая активность способствует лучшей циркуляции крови, что помогает печени более эффективно фильтровать кровь и удалять токсины.

Улучшение работы почек: Увеличение потребления воды во время тренировок может стимулировать функцию почек, помогая удалить токсины через мочу.

Комбинация этих факторов помогает организму более эффективно избавляться от токсинов и отходов, улучшая его общее состояние и здоровье [1].

Комплекс рекомендаций для профилактики острых респираторных вирусных инфекций (ОРВИ) через физическую культуру может включать следующее:

1. **Регулярные физические упражнения**: Рекомендуется заниматься физической активностью не менее 150 минут умеренной интенсивности в неделю или 75 минут высокой интенсивности для поддержания иммунитета.
2. **Разнообразие видов тренировок:** Включение в программу тренировок кардио-нагрузок (бег, плавание, велосипед), силовых упражнений (тяга, пресс, отжимания) и растяжки для комплексного укрепления организма.
3. **Соблюдение режима и отдых**: Важно подчеркнуть роль полноценного сна и отдыха в поддержании здоровья и иммунитета.
4. **Здоровое питание**: Уравновешенное питание, богатое витаминами и минералами, помогает поддерживать здоровье и иммунитет.
5. **Гигиенические меры:** Важно соблюдать правила гигиены рук и тела, особенно после физических тренировок, чтобы предотвратить заражение вирусами и бактериями.
6. **Посещение медицинских учреждений**: Рекомендуется обращаться за консультацией к врачу для получения рекомендаций о физической активности, особенно в случае каких-либо хронических заболеваний или патологий.

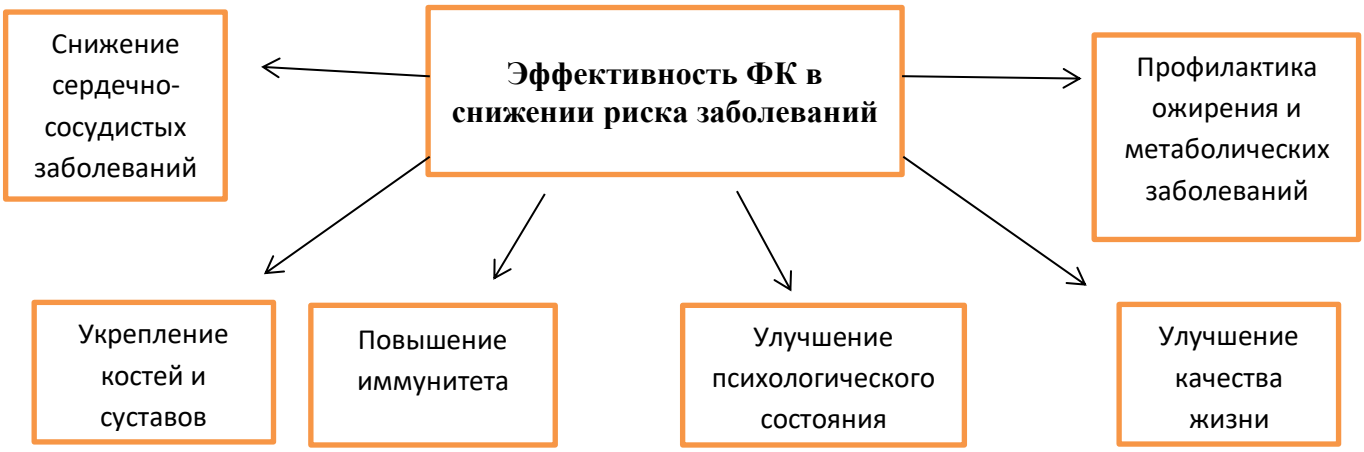

Физическая активность способствует укреплению иммунной системы, повышает ее защитные функции и снижает вероятность заболевания острыми респираторными инфекциями.

Основываясь на полученных результатах, можно рекомендовать включение регулярных физических упражнений в ежедневную рутину для поддержания общего здоровья и снижения риска заболевания ОРВИ. Дополнительные исследования могут быть направлены на изучение конкретных механизмов, объясняющих связь между физической активностью и укреплением иммунитета для более глубокого понимания этой связи.

Использованная литература:

1. Энциклопедический справочник медицины и здоровья. – М.: Русское энциклопедическое товарищество, 2004. 960 с.

УДК 7.08

ГРАНИЦЫ ФИЗИЧЕСКОГО ТРИУМФА: ВЛИЯНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СПОРТА НА ЗДОРОВЬЕ ПОЗВОНОЧНИКА И СПОСОБЫ СОХРАНЕНИЯ БАЛАНСА

Петрякова А. – студентка 1402-81 группы
Научный руководитель: Испандиярова А.М. – д.к.н., доцент

Южно-Казахстанский педагогический университет им. Узбекали Жанибекова, Шымкент

Түйін

Бұл зерттеу кәсіби спорттың омыртқа денсаулығына әсеріне және оның тепе-теңдігін сақтаудың тиімді стратегияларын жасауға бағытталған. Жұмыс барысында жарақаттар бойынша статистикалық мәліметтерге, әдеби шолу мен оқу әдістемелеріне ауқымды талдау жүргізілді, бұл негізгі факторлар мен үрдістерді анықтауға мүмкіндік берді.

Summary

This study focuses on the impact of professional sports on spinal health and the development of effective strategies to maintain its balance. In the course of the work, an extensive analysis of injury statistics, a literature review and training techniques was carried out, which allowed us to identify key factors and trends.

В введении мы указали значимость здоровья позвоночника на профессиональный спорт. Самый важный аспект это профилактика травм, так как здоровый позвоночник снижает риск травм, что критически важно для спортсменов, зависящих от оптимальной физической формы для достижения выдающихся результатов. Следом идет общее физическое благополучие, поскольку здоровье позвоночника тесно связано с общим физическим состоянием и может влиять на общую производительность и долгосрочную карьеру спортсмена. Также важным является продолжительность карьеры, по причине того, что забота о позвоночнике может способствовать увеличению продолжительности карьеры спортсмена, предотвращая преждевременные травмы и износ. Кроме того здоровый позвоночник может положительно влиять на психологическое состояние спортсмена, снижая риск стресса и улучшая общее самочувствие. Таким образом, учет значимости здоровья позвоночника помогает не только предотвратить травмы, но и поддерживать устойчивость физического и психологического здоровья в профессиональном спорте.

Объект исследования: физическое состояние и здоровье позвоночника у профессиональных спортсменов.

Предмет исследования: тренировочные методики, структура заболеваний и травм, а также разработка рекомендаций для профессиональных спортсменов по улучшению заботы о своем позвоночнике.

Цели:

3. Выявление связи между занятием профессиональным спортом и здоровьем позвоночника.
4. Разработка рекомендаций для поддержания здоровья этой области тела среди спортсменов.

Задачи:

1. Провести статистический анализ случаев травм и заболеваний позвоночника среди профессиональных спортсменов.
2. Изучить тренировочные методики и режимы профессиональных спортсменов в контексте их влияния на позвоночник.
3. Разработать рекомендации по улучшению заботы о здоровье позвоночника и профилактике травм для профессиональных спортсменов.

Актуальность исследования обусловлена необходимостью понимания влияния профессионального спорта на здоровье позвоночника, учитывая растущий интерес к спорту и увеличение нагрузок на спортсменов. Результаты исследования могут быть важны для разработки эффективных стратегий поддержания здоровья и профилактики травм в спортивной среде.

Мы провели анализ и выявили, что наиболее часто травмы и заболевания позвоночника возникают у тяжелоатлетов при выполнении около предельных нагрузок; у гимнастов в процессе выполнения тех или иных упражнений с последующим приземлением; у горнолыжников и у легкоатлетов при выполнении прыжков в высоту, метании молота и толкании ядра.

Приведем несколько случаев из жизни профессиональных спортсменов. Один из победителей сборной Германии по спортивной гимнастике Ронни Цисмер во время подготовки к Олимпийским играм, во время прыжка «двойное сальто на вольных упражнениях, приземлился на голову. В результате чего получил перелом шейного позвонка и остался на всю жизнь инвалидом[1].

Тяжелоатлет Кевин Огар при выполнении упражнения «рывок», потерял контроль над снарядом и не успел увернуться , что понесло за собой падение штанги. Произошел разрыв межпозвоночного диска и разрыв спинного мозга[2].

Для улучшения заботы о здоровье позвоночника у профессиональных спортсменов рекомендуется:

1. Разработка персонализированных программ тренировок и заботы о позвоночнике, учитывая особенности каждого спортсмена.
2. Проведение регулярных медицинских обследований для выявления потенциальных проблем и корректировки программы тренировок.
5. Обучение и поддержка в правильной технике выполнения упражнений для снижения риска травм и перенапряжения.
4. Сбалансированное сочетание тренировок с периодами восстановления для предотвращения избыточной нагрузки на позвоночник.
5. Включение в программу тренировок упражнений для укрепления мышц кора, что способствует стабильности и поддерживает позвоночник.
6. Регулярные занятия гибкостью для поддержания подвижности и предотвращения ограничений в движении позвоночника.
7. Обеспечение правильной эргономики во время тренировок и в повседневной жизни, включая правильную посадку, обувь и оборудование.
8. В случае травм, обеспечение своевременной реабилитации с учетом особенностей спортивной дисциплины.

Эти рекомендации могут помочь спортсменам поддерживать здоровье позвоночника и предотвращать возможные проблемы, связанные с тренировками и соревнованиями.

В заключение исследования о влиянии профессионального спорта на здоровье позвоночника и способах сохранения баланса, становится ясным, что эта тема играет ключевую роль в обеспечении долгосрочной физической устойчивости профессиональных спортсменов.

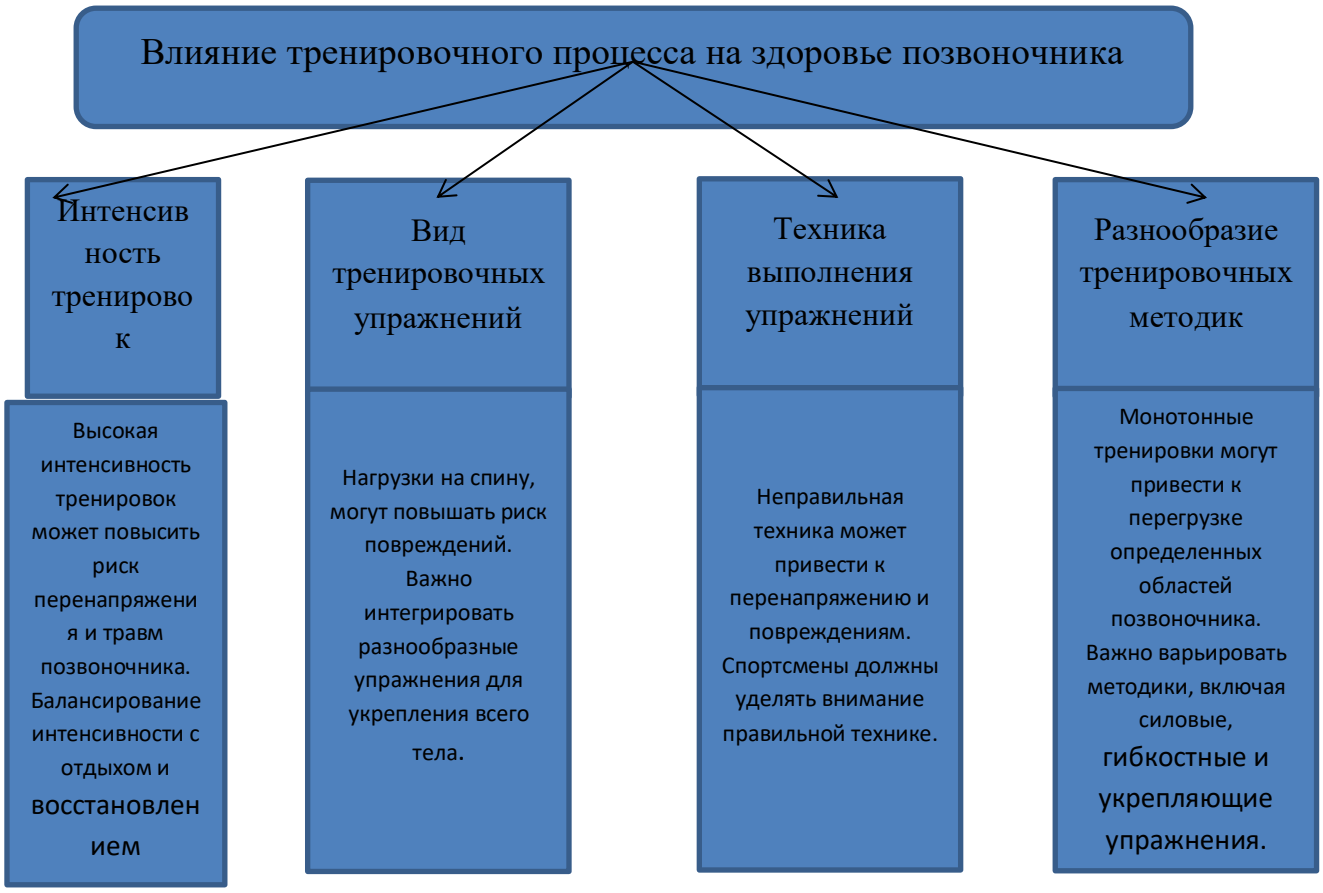

На основе проведенного анализа данных и литературных источников были выделены факторы, влияющие на здоровье позвоночника, а также разработаны конкретные рекомендации. Персонализированный подход, регулярные обследования, сбалансированные тренировочные методики и укрепление мышц кора выделены как важные составляющие заботы о позвоночнике.

Использованная литература:

1. https://utro-ru.turbopages.org/utro.ru/s/articles/2004/07/16/330335.shtml
2. https://www.sportmedicine.ru/news/kevin-ogar.php?ysclid=lsizdcc532962201951

УДК 796.372.613.8

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ СПОРТИВНОЙ ТРЕНИРОВКИ

Иралиева К.А. – студентка группы 1402-81
Научный руководитель: Сотов В.В. Магистр, ст. преподаватель
Южно-Казахстанский педагогический университет им. Узбекали Жанибекова, Шымкент

Түйін

Бұл мақалада спорттық жаттығуларда қолданылатын негізгі педагогикалық қағидалар және олардың спортта жетістікке жетуге әсері, жаттығуларды дараландырудың, жүйеліліктің, жүктемелерді кезең-кезеңмен арттырудың маңыздылығы, сондай-ақ балалардың физикалық және техникалық дағдыларын дамытуға ғылыми негізделген көзқарас қарастырылады. спортшылар. Біз сондай-ақ мотивацияның рөлін, күрделі дағдыларды дамытуды, оқу бағдарламаларын бейімдеуді және тиімді спорттық жаттығуларға ықпал ететін басқа аспектілерді қарастырамыз.

Summary

This article discusses the main pedagogical principles used in sports training and their impact on achieving success in sports, the importance of individualization of training, consistency, gradual increase in loads, as well as a scientifically based approach to the development of children's physical and technical skills. athletes. We also examine the role of motivation, complex skill development, curriculum adaptation, and other aspects that contribute to effective athletic training.

Введение. Спортивная подготовка является ключевым элементом успешного выступления в соревнованиях и достижения высоких результатов в спорте. Она представляет собой комплексный процесс, направленный на развитие физических, технических и психологических навыков спортсменов. В основе этого процесса лежат определенные педагогические принципы, которые обеспечивают эффективность тренировок и максимальное раскрытие спортивного потенциала. Понимание и применение этих принципов необходимо как для тренеров, так и для спортсменов, чтобы обеспечить эффективный тренировочный процесс и достижение высоких результатов на соревнованиях.

*Актуальность.*В наше время спорт играет все более значимую роль в обществе, как средство поддержания здоровья, так и как способ достижения выдающихся результатов. Спортивная подготовка становится все более важной как для профессиональных спортсменов, так и для людей, занимающихся спортом на любительском уровне. С учетом растущего интереса к спорту и увеличивающейся конкуренции на спортивной арене, понимание принципов эффективной спортивной подготовки становится необходимым для достижения успеха. Тренеры и спортсмены должны быть вооружены знаниями и навыками, чтобы максимально использовать свой потенциал и достигать высоких результатов в соревнованиях. Более того, быстрое развитие научных и технологических достижений в области спортивной подготовки создает постоянную потребность в обновлении знаний и методик тренировок. Поэтому актуальность изучения и понимания педагогических принципов спортивной подготовки неуклонно растет.

Цель: Целью данной статьи является рассмотрение и обсуждение основных педагогических принципов спортивной подготовки, их значимости и влияния на достижение успеха в спорте.

Задачи:

1. Проанализировать исторические примеры и научные исследования, демонстрирующие влияние применения педагогических принципов на достижение успеха в спорте.
2. Рассмотреть различные подходы к применению педагогических принципов в спортивной подготовке преимущества и недостатки .
3. Найти и проанализировать практические примеры успешного применения педагогических принципов в тренировочном процессе спортсменов различных уровней.

Объект исследования: Спортивная подготовка.

Предмет исследования: Педагогические принципы, применяемые в спортивной подготовке.

Спортивная подготовка – это комплексный процесс, направленный на развитие физических, технических и психологических навыков спортсменов для достижения высоких результатов в соревнованиях. В основе этого процесса лежат определенные педагогические принципы, которые обеспечивают эффективность тренировок и максимальное раскрытие спортивного потенциала.

Существуют исторические примеры и научные исследования которые играют важную роль в подтверждении влияния применения педагогических принципов на достижение успеха в спорте:

1.Индивидуализация тренировок. Исторический пример такого подхода можно найти в работе тренера Луи Анри во времена выдающегося французского пловца Мишеля Форт. Анри разработал индивидуальные программы тренировок, учитывая физические особенности и потребности Форта. Результатом стало установление множества мировых рекордов и две золотые медали на Олимпийских играх 1924 года.

2.Систематичность и постепенное увеличение нагрузок. Исследования в области физиологии тренировки показывают, что систематичное и постепенное увеличение нагрузок способствует более эффективному адаптивному росту организма к тренировкам, что может привести к улучшению результатов в соревнованиях.

3.Научно обоснованный подход. Современные научные исследования в области спортивной науки и медицины позволяют разработать более точные и эффективные программы тренировок, основанные на научных данных. Применение таких программ может привести к улучшению спортивных результатов.

4.Мотивация. Исследования в области психологии спорта показывают, что высокий уровень мотивации у спортсменов связан с более успешными выступлениями на соревнованиях. Тренеры, которые умеют мотивировать своих подопечных, могут достичь более высоких результатов. [1]

Так же педагогические принципы в спортивной подготовке могут осуществляться различными подходами, каждый из которых имеет свои особенности, преимущества и недостатки:

1.Традиционный подход: Этот подход основан на классических методах тренировки, таких как систематическое увеличение нагрузок, разделение тренировочного процесса на циклы, и акцент на технике выполнения упражнений. Преимущества включают простоту и понятность для тренеров и спортсменов, а также возможность контроля над тренировочным процессом. Однако недостатком этого подхода может быть недостаточная адаптивность к индивидуальным потребностям и особенностям спортсменов.

2.Инновационный подход: Этот подход включает в себя использование современных технологий, аналитики данных, и научных исследований для разработки индивидуализированных программ тренировок. Преимущества включают более точное адаптирование программ тренировок к индивидуальным потребностям спортсменов, повышение эффективности тренировочного процесса и минимизацию риска травм. Однако недостатком может быть сложность в применении новых технологий и необходимость постоянного обновления знаний тренеров.

3.Психологический подход: Этот подход уделяет внимание развитию психологических навыков спортсменов, таких как мотивация, уверенность в себе, концентрация внимания и стрессоустойчивость. Преимущества включают улучшение ментальной подготовки спортсменов, что может помочь им преодолеть стресс и давление на соревнованиях. Недостатком может быть необходимость дополнительного времени и ресурсов для проведения психологических тренировок.

Каждый подход имеет свои уникальные особенности и может быть эффективным в зависимости от конкретных целей, контекста и потребностей спортсменов. Важно выбирать подход, который наилучшим образом соответствует специфике и требованиям конкретного виде спорта и индивидуальным особенностям спортсменов. [2]

Есть успешно деманстрирующие педагогические принципы в тренировочном процессе способствующие улучшению результатов спортсменов на всех уровнях подготовки:

1. Индивидуализация тренировок в беге:

-Пример: Тренер атлетической команды разработал индивидуализированные программы тренировок для каждого бегуна в команде, учитывая их уровень подготовки, физические особенности и цели. Например, для бегуна с высокой скоростью были включены короткие

интервальные тренировки, в то время как для бегуна с хорошей выносливостью - длительные пробеги на длинные дистанции.

-Анализ: Этот подход позволил каждому спортсмену развивать свои сильные стороны и работать над слабыми, что привело к улучшению результатов всей команды.

2. Систематичность и постепенное увеличение нагрузок в фитнесе:

-Пример: Тренер фитнес-клуба разработал программу тренировок, включающую постепенное увеличение интенсивности и объема нагрузок на протяжении нескольких недель. Начиная с базовых упражнений с небольшими весами, тренировки постепенно усложнялись и включали в себя более сложные упражнения и большие веса.

-Анализ: Этот подход помог спортсменам постепенно улучшать свою физическую форму, минимизируя риск травм и переутомления, и создавая основу для долгосрочного успеха.

3. Мотивационный подход в командных видах спорта:

-Пример: Тренер футбольной команды активно использует мотивационные методы для поддержания высокого уровня мотивации у игроков. Он проводит индивидуальные беседы с игроками, поощряет их достижения, и создает позитивную атмосферу в команде.

-Анализ: Этот подход способствует формированию единого коллективного духа в команде, повышает уровень самооценки и уверенности игроков, что может привести к лучшим результатам на поле.

Заключение. Педагогические принципы, применяемые в спортивной подготовке, влияют на достижение успехов в спорте. Индивидуализация тренировок, систематичность, научно обоснованный подход, мотивация и развитие комплексных навыков - все эти принципы играют важную роль в формировании успешных спортсменов. Важно помнить, что успешная спортивная подготовка - это комплексный процесс, требующий согласованного применения различных педагогических принципов. Тренеры и спортсмены должны учитывать индивидуальные особенности каждого спортсмена и стремиться к непрерывному совершенствованию тренировочного процесса.

Использованная литература:

1. Л.К.Серова ,В.В.Андреенва.Волевая подготовка в спорте.Современные подходы.Спорт.2024- С. 104 (Офсет)
2. Верхошанский Ю.В. Основы специальной подготовки спортсменов // Советский спорт 2021г. – С. 246.

УДК 796/799

ВСПОМОГАТЕЛЬНЫЕ ФИЗИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ ДЛЯ РЕАБИЛИТАЦИИ ПОСЛЕ ТЯЖЕЛЫХ ОПЕРАЦИЙ

Казанбаев Досжан – студент 1402-81 группа
Научный руководитель:Испандиярова А.М.- д.к.н., доцент
Южно-Казахстанский педагогический университет им. Узбекали Жанибекова, Шымкент

Түйін:

Зерттеу негізгі операциялардан кейін қалпына келтіру процесінде көмекші дене жаттығуларының рөліне арналған. Зерттеудің негізгі мақсаты - мұндай жаттығулардың тиімділігі мен қауіпсіздігін бағалау, сондай-ақ олардың пациенттердің физикалық және психологиялық қалпына келуіне әсерін зерттеу. Зерттеу барысында ғылыми әдебиеттерді талдау әдістері қолданылып, әртүрлі операция түрлеріне ұшыраған науқастардың қатысуымен эксперименттер жүргізілді. Нәтижелер көмекші жаттығулар бұлшықет күшін, икемділігін және жалпы дене функционалдығын жақсартуға көмектесетінін, сондай-ақ пациенттердің психологиялық жағдайына оң әсер ететінін көрсетті.

Summary:

The study is devoted to the role of auxiliary physical exercises in the process of rehabilitation after major operations. The main purpose of the study is to evaluate the effectiveness and safety of such exercises, as well as to study their effect on the physical and psychological recovery of patients. During the study, methods of analyzing scientific literature were used, and experiments were conducted with the participation of patients who had undergone various types of operations. The results showed that assisted exercises helped improve muscle strength, flexibility and overall body functionality, as well as have a positive effect on the psychological state of patients.

Введение после тяжелых операций является критическим этапом в процессе восстановления пациента. Это время, когда важно внимательно следить за физическим состоянием и проводить специальные упражнения, направленные на восстановление мышечной силы, гибкости и общей функциональности организма. Вспомогательные физические упражнения играют ключевую роль в этом процессе, помогая пациентам вернуться к нормальной жизни.

Подход к вспомогательным упражнениям должен быть индивидуализированным и адаптированным под конкретные потребности и возможности каждого пациента. Важно, чтобы эти упражнения проводились под руководством квалифицированных специалистов, таких как физиотерапевты или инструкторы по реабилитации, чтобы минимизировать риски и максимизировать выгоды[1].

В этом контексте данная статья предлагает обзор различных вспомогательных физических упражнений, которые могут быть полезны для реабилитации после тяжелых операций. Эти упражнения представляют собой разнообразные методы, включая дыхательные упражнения, упражнения для укрепления мышц, упражнения на гибкость и мобильность, а также активности, способствующие релаксации и психологическому благополучию.

Объектом данного исследования являются вспомогательные физические упражнения, предназначенные для реабилитации пациентов после тяжелых операций. Этот объект охватывает широкий спектр упражнений, направленных на восстановление мышечной силы, гибкости, координации и общей функциональности организма у пациентов, подвергшихся оперативному вмешательству.

Объект исследования также включает в себя изучение психологического влияния физических упражнений на пациентов в процессе реабилитации. Это важный аспект, так как психологическое благополучие играет ключевую роль в общем успехе процесса восстановления.

Исследование направлено на разработку рекомендаций по оптимальному выбору и проведению вспомогательных упражнений в контексте реабилитации после операций, что имеет важное значение для улучшения качества жизни и ускорения процесса восстановления у пациентов[2].

Предметом исследования являются вспомогательные физические упражнения, применяемые в процессе реабилитации после тяжелых операций. Этот предмет включает в себя изучение различных аспектов таких упражнений, включая их типы, методы проведения, эффективность, безопасность, адаптацию под индивидуальные потребности пациентов и влияние на физическое и психологическое состояние.

Целью исследования является анализ и оценка вспомогательных физических упражнений с целью определения их роли и значимости в процессе реабилитации после операций. Основная задача заключается в исследовании эффективности различных упражнений, их влияния на восстановление функций организма, сокращение времени реабилитационного периода и предотвращение осложнений.

Таким образом, предметом исследования является комплексный анализ вспомогательных физических упражнений в контексте реабилитации после тяжелых операций с целью оптимизации процесса восстановления и улучшения качества жизни пациентов.

Цели исследования о вспомогательных физических упражнениях для реабилитации после тяжелых операций могут быть сформулированы следующим образом:

1. Оценить эффективность вспомогательных физических упражнений: Провести анализ различных видов упражнений и их влияния на скорость и качество восстановления после операции.
2. Изучить безопасность упражнений: Оценить риски и потенциальные осложнения, связанные с проведением вспомогательных упражнений, и разработать рекомендации по минимизации этих рисков.
3. Определить оптимальные методы и техники упражнений: Исследовать различные подходы к проведению упражнений и определить наиболее эффективные методы, адаптированные к потребностям каждого пациента.
4. Изучить влияние упражнений на физическое восстановление: Оценить изменения в мышечной силе, гибкости, выносливости и других физических параметрах в результате проведения упражнений.
5. Изучить влияние упражнений на психологическое состояние: Оценить влияние упражнений на уровень стресса, уверенности, мотивации и общего психологического благополучия пациентов.
Эти цели помогут углубить понимание роли вспомогательных физических упражнений в процессе реабилитации после операций и сделать рекомендации, способствующие улучшению результатов восстановления пациентов.

Для достижения поставленных целей исследования о вспомогательных физических упражнениях для реабилитации после тяжелых операций необходимо определить конкретные задачи исследования:
1. Систематический обзор литературы: Провести обзор научных публикаций, исследующих эффективность и безопасность вспомогательных физических упражнений в процессе реабилитации после различных видов операций.
2. Проведение анализа рисков и осложнений: Изучить данные исследований и клинические случаи, чтобы оценить возможные риски и осложнения, связанные с применением вспомогательных упражнений.
3. Экспериментальные исследования: Провести серию экспериментов с участием пациентов, подвергшихся операции, для оценки эффективности различных типов упражнений на их физическое и психологическое восстановление.
4. Изучение влияния упражнений на физические параметры: Оценить изменения в мышечной силе, гибкости, выносливости и других физических параметрах у пациентов, которые проводят вспомогательные упражнения в период реабилитации.
Каждая из этих задач направлена на достижение конкретных результатов, которые в совокупности позволят достичь поставленных целей исследования[3].

Актуальность исследования о вспомогательных физических упражнениях для реабилитации после тяжелых операций подтверждается несколькими факторами:
1. Значимость проблемы: Тяжелые операции, такие как операции на сердце, спинном мозге, суставах или органах брюшной полости, могут значительно ограничить физическую активность и привести к утрате мышечной силы и функции.
2. Повышение числа операций: Современные медицинские технологии позволяют проводить более сложные операции, что приводит к увеличению числа пациентов, нуждающихся в реабилитации после операций.
3. Тенденция к более раннему возвращению к активности: Стремление к сокращению времени пребывания в больнице и более раннему возвращению пациентов к активной жизни подчеркивает важность эффективной реабилитации.
4. Рост интереса к физической активности в медицине: В последние десятилетия стало все более признано значение физической активности в процессе восстановления после операций, что акцентирует внимание на вспомогательных упражнениях.
5. Необходимость оптимизации реабилитационных программ: Разработка оптимальных и индивидуализированных программ реабилитации требует более глубокого понимания эффективности и безопасности вспомогательных физических упражнений[4].

Исследование актуально в контексте этих тенденций, поскольку представляет возможность улучшения практической медицины и повышения качества жизни пациентов, проходящих реабилитацию после тяжелых операций.

В заключении исследования о вспомогательных физических упражнениях для реабилитации после тяжелых операций можно сделать следующие выводы:

1. Важность физической реабилитации: Результаты исследования подтверждают, что вспомогательные физические упражнения играют ключевую роль в процессе восстановления после тяжелых операций. Они способствуют улучшению мышечной силы, гибкости, выносливости и общего физического состояния пациентов.
2. Психологические выгоды: Упражнения также имеют положительное влияние на психологическое состояние пациентов, помогая им справиться со стрессом, повысить уверенность в своих силах и улучшить общее настроение.
3. Индивидуализация программы: Важно учитывать индивидуальные особенности и потребности каждого пациента при разработке программы реабилитации. Это включает выбор оптимальных упражнений, контроль интенсивности и частоты занятий.
4. Безопасность и эффективность: На основе исследования можно утверждать, что правильно подобранные и проведенные упражнения являются безопасными и эффективными методами восстановления после операций.

В целом, вспомогательные физические упражнения представляют собой важный компонент реабилитационных программ после тяжелых операций, способствуя быстрому и полноценному восстановлению пациентов. Разработка индивидуализированных программ исходя из особенностей каждого пациента является ключевым аспектом успешной реабилитации.

Список использованной литературы:

1. https://kineziterapiya-lfk.ru/kineziterapiya-posle-travm/
2. https://www.istok-reatech.ru/media/articles/reabilitatsiya-patsientov-s-dvigatelnymi-narusheniyami/
3. https://www.xn--d1abkefqip0a2f.xn--p1ai/index.php/events/seminar-dorozhnaya-kultura-na-kazhdom-uroke
4. Г.Р.Абусева, В.А.Бадтиева, В.В.Арькова, Физическая и реабилитационная медицина. Национальное руководство. ГЭОТАР-Медиа Моссква, год 2022 ст 502

УДК 796.022

РАЗВИТИЕ ГИМНАСТИКИ В ЭПОХУ ЦИФРОВИЗАЦИИ И УДАЛЕННОГО ОБУЧЕНИЯ

Иралиева К.А. – студентка 1402-81 группы
Научный руководитель: Испандиярова А.М.- д.к.н., доцент
Южно-Казахстанский педагогический университет им. Узбекали Жанибекова, Шымкент

Түйін

Цифрландыру және қашықтықтан оқыту дәуірінде гимнастиканың дамуы дәстүрлі оқыту әдістерін заманауи технологиялармен біріктіретін өзекті тақырып болып табылады. Зерттеу аннотациясы сандық платформалардың гимнастиканы оқытуға әсерін, Қашықтықтан оқытудың тиімділігін талдауды және оқытудың жаңа шындығында оқытудың инновациялық тәсілдерін іздеуді қамтиды.

Summary

The development of gymnastics in the era of digitalization and distance learning is an urgent topic that combines traditional training methods with modern technologies. The research abstract covers the impact of digital platforms on gymnastics training, the analysis of the effectiveness of remote classes and the search for innovative approaches to training in the new learning reality.

Введение. В современном мире всё больше людей получают образование и тренируются удаленно, используя различные онлайн-платформы и приложения. Это относится и к обучению гимнастике - с помощью видеоуроков, онлайн-тренеров и вебинаров, ученики могут изучать и совершенствовать свои навыки гимнастики из любой точки мира.

Актуальность. Цифровизация и удаленное обучение вносят свои изменения в развитие гимнастики. Возникают новые методы обучения и тренировок, а также новые возможности для самообучения. Также появляются новые технологии, которые помогают тренерам и ученикам в совершенствовании техники и мониторинге прогресса. Однако, при всей пользе цифровизации и удаленного обучения, существуют и некоторые ограничения. Например, некоторые аспекты гимнастики могут требовать непосредственного присутствия тренера для коррекции ошибок и предоставления физической поддержки. Также некоторые упражнения могут быть потенциально опасными для здоровья, и требовать присутствия тренера для надлежащего контроля.

Цель исследования : рассмотреть влияние цифровизации и удаленного обучения на развитие гимнастики, а также предложить пути адаптации этого вида спорта к современным технологиям и условиям обучения.

Задачи:

4. Исследовать текущий уровень развития гимнастики в условиях цифровизации и удаленного обучения.
5. Изучить влияние цифровизации и удаленного обучения на мотивацию и участие в гимнастических тренировках.
6. Исследовать эффективность и влияние гимнастики в условиях цифровизации и удаленного обучения на физическое и психологическое благополучие участников.

Объект исследования: гимнастика в эпоху цифровизации.

Предмет исследования: влияние цифровизации на методики тренировок в гимнастике.

Современные технологии оказывают значительное влияние на обучение и тренировки в гимнастике.

Видеоанализ:	Теперь тренеры и гимнасты могут легко снимать и анализировать видео своих тренировок и выступлений для выявления ошибок и нахождения областей, требующих улучшений. Это помогает тренерам давать более точные инструкции и помогает гимнастам улучшить свою технику и исправить ошибки.
Программное обеспечение для тренировок:	Существуют специальные программы и приложения, которые помогают тренерам и гимнастам организовать и планировать тренировки, отслеживать прогресс и фиксировать результаты.
Виртуальная реальность и дополненная реальность:	Эти технологии могут использоваться для создания имитаций сценариев выступлений и тренировок, позволяя гимнастам выполнить упражнения в виртуальном окружении и получить обратную связь без риска получить травму или ошибиться.
Улучшенное оборудование:	Современные гимнастические приспособления и аппараты улучшают безопасность и эффективность тренировок. Например, с использованием специальных эластичных поверхностей и амортизационных материалов можно уменьшить нагрузку на суставы и мягкие ткани при тренировках на брусьях и балансировке.

Сетевые платформы обучения:	Существуют онлайн-платформы и приложения, где гимнасты и тренеры могут получить доступ к обучающему материалу, участвовать в вебинарах, обмениваться опытом и общаться с другими спортсменами и тренерами со всего мира.

[1].

Мы рассмотрели, какие новые возможности открываются благодаря онлайн-платформам и виртуальным тренировкам. Во-первых, это удобство и доступность, так как благодаря онлайн-платформам и виртуальным тренировкам, люди могут тренироваться в любом удобном для них месте и в удобное для них время. Они не ограничены расписанием занятий в тренажерном зале или студии, а могут выбрать время и место тренировки самостоятельно. Во-вторых, разнообразие тренировок, поскольку на онлайн-платформах предлагается огромное количество разнообразных тренировок, начиная от фитнеса и йоги, и заканчивая танцем и боевыми искусствами. Это позволяет выбрать подходящие тренировки для любого уровня физической подготовки и предпочтений. В-третьих, профессиональные инструкторы. На платформах собраны тренеры и инструкторы со всего мира, которые специализируются в разных видах тренировок. Благодаря этому, люди могут получить качественное и профессиональное руководство по тренировке без необходимости посещать спортивные залы. Хотим отметить, индивидуальный подход, по причине того, что некоторые виртуальные тренировки предлагают персонализированный подход к каждому участнику. Это позволяет адаптировать тренировки под индивидуальные потребности и уровень физической подготовки каждого человека. В целом, онлайн-платформы и виртуальные тренировки предоставляют больше гибкости и доступности в сфере физической активности, а также вариативность и контроль над тренировками. Они становятся все более популярными среди людей, которым важно сохранить активный образ жизни, но не всегда могут посещать спортивные залы или студии.

Преимущества и ограничения гимнастики в условиях цифровизации и удаленного обучения.

ПРЕИМУЩЕСТВА:

1. Гимнастика не требует большого количества оборудования или специального помещения, поэтому упражнения можно выполнять в любом месте. Это особенно полезно в условиях удаленного обучения, когда ученики могут выполнять упражнения в своих домах или любом другом удобном для них месте.
2. Цифровизация и удаленное обучение позволяют получить доступ к широкому выбору видеоуроков и тренировок в Интернете. Ученики могут выбирать те тренировки, которые наиболее соответствуют их целям и интересам.
3. Удаленное обучение дает ученикам возможность контролировать темп обучения и выполнять упражнения в удобное для них время. Это особенно полезно для тех, кто имеет перегруженный график или ограниченную доступность.

ОГРАНИЧЕНИЯ:

1. В отличие от традиционного обучения, при удаленном обучении инструктор не может наблюдать и корректировать ученика непосредственно. Это может привести к неправильному выполнению упражнений и повышенному риску получения травм.
2. Гимнастика в условиях удаленного обучения зачастую ограничивает возможность учеников общаться и взаимодействовать с другими участниками или инструктором. Это может негативно повлиять на мотивацию ученика и привести к чувству изоляции.
3. Удаленное обучение не всегда предоставляет возможность получить мгновенную обратную связь от инструктора. Это может затруднить процесс обучения и привести к замедлению прогресса и развития навыков.

Хотя гимнастика в условиях цифровизации и удаленного обучения имеет свои ограничения, она также предлагает ряд преимуществ, делающих ее доступной и эффективной формой физической активности и тренировки.

В заключение, можно сказать, что эпоха цифровизации и удаленного обучения оказала значительное влияние на развитие гимнастики. Новые технологии позволили гимнастам и тренерам получить доступ к обучающим материалам и тренировочным программам в любое время и из любой точки мира. Это позволило гимнастам развивать свои навыки и улучшать свои результаты независимо от времени и места.

Таким образом, развитие гимнастики в эпоху цифровизации и удаленного обучения происходит с помощью новых технологий, которые делают этот вид спорта доступным для всех. Однако, для достижения наилучших результатов все же необходима тесная работа с тренером и офлайн-занятия.

Использованная литература:

3. Николаенко. М. Н. Цифровизация образования: перспективы и проблемы / М. Н. Николаенко // VIII Международная научно-практическая конференция «Инвестиции, строительство, недвижимость как материальный базис модернизации и инновационного развития экономики», 2018. – С. 599-602.

УДК 79

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКЕ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Калдаров Бекжигит-студент группы 1402-81.

Научный руководитель: Таджимуратов Н.Р. - магистр, преподаватель

Южно-Казахстанский педагогический университет им. Узбекали Жанибекова,Шымкент

Түйін

Бастауыш, орта және жоғары сынып оқушылары үшін ұзақ мерзімді дене шынықтыру сабақтарын түсіну қиын, бірақ олардың арсеналында жаңа идеялары бар мұғалімдердің арқасында олардың пікірі бірте-бірте өзгереді. Шығармашылық, дәлелді тәсілдер арқылы олар студенттеріне олардың денелерін, ақыл-ойларын және қарым-қатынастарын реттеуге көмектесе алады.

Summary

It is difficult for elementary, middle and high school students to understand long physical education classes, but thanks to teachers who have new ideas in their arsenal, their opinion is gradually changing. Through their creative, evidence-based approaches, they can help their students tune into their bodies, minds, and relationships

Введение.

Сейчас нереально найти ни одну сферу людской работы, которая не связана с физкультурой, так как физкультура и спорт в общем воспринимаются как вещественные и духовные ценности общества для каждого человека. Поэтому в педагогической деятельности учителей физкультуры сегодня так актуальны новаторские темы.

Актуальность: При помощи новейших технологий, преподаватели смогут создавать программы обучения для каждого из учеников, учитывая их интересы и способности. Кроме того, они смогут развивать физические и психологические качества. Такие программы могут помочь студентам улучшить их здоровье и предотвратить множество болезней.

Цель: Изучение и предотвращение травм на уроках физической культуры, а также воспитание любви к спорту у студентов.

Научная новизна заключается в изучений новейших технологий, которые помогут повысить эффективность работы преподавателей и смогут заинтересовать студентов – это научная новизна. Выделены те темы, которые необходимо включить в образовательную программу

Результаты:

Огромные преимущества в области программирования физического воспитания выходят далеко за пределы возможностей, которые были достигнуты в тренажерном зале. Когда студенты

имеют возможность покинуть рабочее место и двигаться на уроках физкультуры, они получают преимущества для поддержания здоровья своего мозга, сердца и других органов.

Во многих институтах медицины заявили о том, что более физически активные студенты лучше сосредотачиваются на решении проблем, а также лучше запоминают информацию, чем их менее активные сверстники. Но несмотря на очевидные преимущества физического воспитания, не менее важным является обеспечение того, чтобы студенты получали максимальную отдачу от занятий физкультурой, благодаря инновационным методам и опытным преподавателям.

Большинство людей, когда думают о физическом воспитании, представляют себе пробежку по кругу и лазание по канату в самом центре школьного спортзала. Учитель физкультуры должен понимать, что физическая культура является гораздо более важным навыком чем бег трусцой или скалолазание.

Эндрю Альстот, доктор философии, доцент кафедры кинезиологии Тихоокеанского университета Азуза, объяснил: «Я считаю, что хорошие учителя физической культуры могут создать такие образовательные программы, которые выходят за рамки простого обеспечения физического развития детей. Они могут создавать комплексные учебные планы, охватывающие все аспекты школьной жизни.»

Данная цель состоит в том, чтобы помочь учащимся расти и обеспечить им благоприятную обратную связь. Они смогут чувствовать себя комфортно, занимаясь физическими упражнениями вне учебного заведения. Учителя могут проводить индивидуальные занятия, которые дают гарантию того, что обучение будет эффективным и не станет сложным для каждого ученика.

Предположим, что мы рассмотрим варианты разминки в начале урока. В традиционном подходе требовалось, чтобы все ученики пробежали круг по дорожке. В соответствии с их уровнем физической подготовки, некоторые студенты заканчивали примерно за две минуты, в то время как другим приходилось ждать гораздо дольше, пока последние студенты не закончат. Во время этой паузы медленнее ученики чувствовали себя неловко, зная, что остальные ученики класса ждут их. С целью обеспечить универсальный подход к занятиям физической культурой для студентов, преподаватель может внести изменения в разминочный круг, сократив его радиус. Вместо того чтобы требовать от всех студентов пробежать одинаковую дистанцию, преподаватель предложит им пробежать максимальное количество кругов внутри этого меньшего круга за определенный промежуток времени. При этом каждому студенту будет брошен вызов выполнить круги, которые соответствуют его уровню подготовки. По истечении, например, четырех минут, все участники прекратят бег и перейдут к ходьбе. Студенты с более высокой скоростью обучения были стимулированы взяться за сложные задания, в то время как те, кто учился медленнее, были предложены более подходящие задачи. Никто из студентов не был ни поставлен в неловкое положение, ни ограничен в своих возможностях. Теперь преподавателю предоставлены дополнительные минуты для развития учебных навыков.

На фоне пандемии COVID-19 многие учебные заведения перешли на дистанционный формат обучения[1]. В наибольшей степени из-за этих занятий пострадала дисциплина физической культуры. Преподавателям не удается контролировать соблюдение студентами обязательных нормативов. В связи с этим возникает вопрос – как происходит выставление зачетов и баллов в конце семестра? Многие учебные заведения нашли выход, благодаря информационным технологиям, позволяющим студентам проходить онлайн тестирование на знание теории, но этого недостаточно. Из-за этого, по моему мнению, следует ввести следующее:

1) Онлайн-занятия;

Учителя физической культуры смогут воспользоваться данной технологией, чтобы побудить своих учеников улучшить их навыки, показывая онлайн-видео и презентаций. Благодаря этой большой информации, которые доступны в соцсетях, учителм физической культуры не покажет труда найти учебные видео занятия (уроки) , которые помогут удволетворить все важные потребности каждого ученика.

Еще более хорошо, если сами учителя начнут снимать свои видео уроки по темам которые будут преподавать, это замотивирует обучающих еще больше, чем простой виде, который давно уже доступен в интернете всем [2, с. 98].

2) Мониторинг и трекеры;

Поскольку не у всех учеников есть физические способности, учителя должны знать, что могут и чего не могут сделать их ученики. Важно адаптировать программу под конкретное телосложение учащихся, поэтому датчики сердечных сокращений стали очень важными инструментами для оценки физического состояния учащихся и подбора упражнений в соответствии с их весом.

Кроме мониторов сердечных ритмов, шагеры являются незаменимыми инструментами во время тренировок. Они очень удобны для отслеживания движения. Они могут следить за активностью студентов даже в то время, когда они ничего не делают. Также шагомеры записывают все движения учащихся, когда они занимаются дома. Он может напоминать, что вы пробежали слишком малую дистанцию и вам нужно активизироваться. Это позволяет студентам оценить свой прогресс и напомнить о том, что они должны приложить еще больше усилий. .

3) Умные часы.

Функциональные возможности умных часов делают их привлекательной альтернативой обычному шагомеру. Несмотря на их более высокую стоимость, они предлагают больше функций. Например, некоторые модели умных часов позволяют студентам наслаждаться своей любимой музыкой во время тренировок. Кроме того, в различных моделях доступны приложения, которые могут напоминать студентам о приеме лекарств, отслеживать их сон и записывать настроение. Некоторые часы также способны отслеживать и сохранять пройденное расстояние и даже их скорость.Примечательным вопросом, характеризующим умные часы, является, как правило, их стоимость. Чем более функциональными они становятся, тем выше цена, что делает их недоступными для многих студентов.

Вывод:

Физическое воспитание в современном мире является инновационным, оно помогает студентам на их уровне, дает рекомендации по совершенствованию навыков и приучает к постоянной любви к движению[3]. Из-за того, что преподаватели смотрят в будущее, они могут включить эти инновационные уроки в свою учебную программу. Это может помочь студентам в их физическом развитии. Уроки физкультуры, в целом, могут быть улучшены благодаря технологиям. Индивидуальные цели и упражнения для каждого студента могут быть достигнуты преподавателями физической культуры с помощью приложений, онлайн-уроков, мониторингов и трекеров. В течение учебного процесса студенты могут чувствовать себя более заинтересованными и поддерживающими физическую активность, что является необходимым для развития здорового образа жизни.

Используя данную технологию, преподаватели физкультуры могут помочь своим ученикам повысить свои навыки, просматривая видео и демонстрации. Из-за огромного количества информации, которая доступна в Интернете, преподавателям физкультуры не составит труда найти видео, которые смогут удовлетворить все запросы каждого ученика.

Список использованной литературы:

1. Гусева Н.Л. Мотивация студентов к здоровому образу жизни через физкультурно-спортивную деятельность // Организация и методика учебного процесса, физкультурно-оздоровительной и учебной работы. М.: Изд-во МГУ, 2008. С. 213-215.

2. Покровская Т.Ю., Ларионов И.С. Влияние двигательной активности и самостоятельных занятий на здоровье студентов // Научно-периодический журнал «Здоровье человека, теория и методика физической культуры и спорта». 2018. № 2 (9). С. 75-83. URL: http://journal.asu.ru/zosh/article/view/4102/3170

3. Евдокимова А. А. Здоровый образ жизни студентов: гиподинамия и пути ее преодоления [Электронный ресурс] // Санкт-Петербургский образовательный вестник.

УДК 796.412.2

ОПТИМИЗАЦИЯ КООРДИНАЦИИ У ДЕВОЧЕК ЗАНИМАЮЩИХСЯ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ГИМНАСТИКОЙ

Иралиева К.А. – студентка 1402-81 группы

Научный руководитель: Тажиметова Г.Т. - магистр, преподаватель

Южно-Казахстанский педагогический университет им. Узбекали Жанибекова, Шымкент

Аңдатпа.

Бұл әңгіме көркем гимнастикадағы үйлестірудің маңыздылығын және оның жүйке жүйесімен байланысын талқылайды. Сондай-ақ, стресстің гимнасттардың қойылымдарына әсері қарастырылады, сонымен қатар сәтті қойылымдар үшін үйлестіру мен психологиялық дайындықты жақсарту әдістері ұсынылады. Талқыланатын аспектілер техникалық дайындықтың маңыздылығын, эмоционалды күйдің өнімділікке әсерін және көркем гимнастикадағы стрессті тиімді басқару әдістерін қамтиды.

Summary

This talk discusses the importance of coordination in rhythmic gymnastics and its relationship to the nervous system. The effect of stress on gymnasts' performances is also considered, and methods for improving coordination and psychological preparation for successful performances are proposed. The discussed aspects cover the importance of technical training, the impact of emotional state on performance, and methods for effective stress management in rhythmic gymnastics.

Введение. Художественная гимнастика – это вид спорта, объединяющий грацию, гибкость, силу и координацию в высокохореографированных выступлениях на музыкальном фоне. Спортсменки (в основном девочки) выполняют разнообразные акробатические элементы, используя различные атрибуты, такие как мячи, обручи, ленты , скакалку или булавы . В художественной гимнастике, координация играет ключевую роль в достижении высокого уровня исполнения. Это включает в себя согласованность движений, точность в позах, баланс, и гармонию в выполнении упражнений. Эффективная тренировка по развитию координации способствует улучшению техники, поддерживает эстетический аспект выступления и снижает риск возможных травм.

Актуальность исследования. и развития координации в художественной гимнастике связана с повышенным интересом к этому виду спорта, растущей конкуренцией на уровне высших достижений и стремлением к совершенствованию выступлений. Эффективная координация становится неотъемлемым элементом достижения успеха в соревнованиях, а также способом улучшения общего физического здоровья и благополучия у занимающихся.

Цель исследования: заключается в выявлении эффективных методов оптимизации координации у девочек, занимающихся художественной гимнастикой.

Задачи:

1. Рассмотрение особенностей этого вида спорта и поддержание роли координации в достижении выдающихся результатов.
2. Обсуждение влияния нервной системы на координацию и анализ воздействия стресса на выступления гимнасток.
3. Изучение эффективности методов, включая систематические упражнения и тренировки для развития психологической стойки.

Объект исследования: спортсменки по художественной гимнастике.

Предмет исследования: оптимизация координации у девочек, занимающихся художественной гимнастикой.

Одной из особенностей художественной гимнастики является её эстетическая составляющая. Этот вид спорта объединяет гибкость, силу, координацию и грацию движений в изящные композиции. Художественная гимнастика выделяется высокой степенью технического мастерства, привлекательными выступлениями и сложностью элементов, исполняемых на

музыкальном фоне. Эта дисциплина также отличается строгими требованиями к форме, выразительности и пластике тела.

Координация играет фундаментальную роль в различных аспектах нашей жизни:	
Спорт	В спорте хорошая координация помогает улучшить производительность и избежать травм. Она необходима для точности движений, баланса и быстрой адаптации к переменным условиям.
Ежедневная жизнь	Хорошая координация помогает выполнять повседневные задачи более эффективно и безопасно, улучшая нашу моторику и контроль движений.
Развитие детей	Важно развивать координацию у детей, так как она содействует их физическому и когнитивному развитию. Это способствует улучшению учебных навыков и общей адаптации в обществе.
Старение	Сохранение хорошей координации в старшем возрасте помогает предотвратить падения и сохранить мобильность, что снижает риск травм и повышает качество жизни.
Творчество	В искусстве и творческих профессиях координация помогает в точном исполнении движений, создании изящных композиций и передаче эмоций через движения.

Таким образом, координация играет важную роль во многих аспектах нашей жизни, влияя на наше здоровье, производительность и общее благополучие.

Существует множество упражнений, способствующих улучшению координации. Некоторые из них включают в себя:

1. Упражнения на равновесие: Стойки на одной ноге, ходьба по линии или прыжки через препятствия для улучшения баланса и координации.
2. Многонаправленные движения: Занятия, включающие перемещение в разные стороны, например, кроссоверы, шаги в стороны, скакалочные упражнения или упражнения с широким размахом рук.
3. Точность и реакция: Упражнения, требующие точности и быстрой реакции на изменения в окружающей среде, такие как ловля или отталкивание мяча, прыжки в различные стороны по сигналам и т.д.
4. Комплексы для координации: Сложные движения, сочетающие в себе несколько аспектов, например, плавные переходы между различными упражнениями или комбинации движений с использованием различных частей тела.
5. Танцевальные и ритмические упражнения: Упражнения под музыкальное сопровождение, такие как танцевальные движения, улучшающие синхронизацию движений с ритмом.

Ключевое в улучшении координации – регулярные тренировки и постепенное усложнение упражнений для развития точности, баланса и контроля движений[1].

Нервная система играет ключевую роль в контроле координации.

Она обеспечивает связь между мозгом, центральной нервной системой и мышцами, координируя движения и обеспечивая точность и плавность выполнения различных действий.

Мозг контролирует и координирует движения через передачу сигналов по нервным волокнам к мышцам. Чем более эффективно работает эта система передачи сигналов, тем лучше координированы движения.

Нервная система получает информацию от сенсорных рецепторов (зрение, равновесие, кинестетика) и адаптирует движения в зависимости от этой информации для обеспечения оптимальной координации.

Нервная система контролирует сокращение и расслабление мышц, обеспечивая необходимую силу и точность в выполнении движений.

Пластичность нервной системы позволяет улучшать координацию через тренировку и повторение движений, что способствует улучшению навыков и точности в выполнении задач.

Таким образом, нервная система является ключевым компонентом в формировании и поддержании хорошей координации, влияя на передачу информации, сенсорное восприятие и управление движениями.

Стресс может значительно влиять на выступления гимнасток в художественной гимнастике. Вот какие аспекты он может затронуть:

1. Психологическое состояние: Стресс может вызвать тревожность и снизить уверенность в себе. Это может повлиять на концентрацию и фокусировку во время выступлений, что может отразиться на точности и исполнении сложных движений.
2. Физические реакции: Стресс может вызвать напряжение в мышцах, что снижает гибкость и пластичность тела. Это может затруднить выполнение сложных и грациозных движений, характерных для художественной гимнастики.
3. Контроль над телом: Высокий уровень стресса может привести к потере контроля над движениями и координацией, что усложняет выполнение точных и плавных движений, необходимых для успешного выступления.

Для управления стрессом гимнасты обычно используют техники дыхания, медитацию, визуализацию успеха и психологическую подготовку. Это помогает снизить уровень тревожности, улучшить концентрацию и сохранить оптимальное психо-эмоциональное состояние перед выступлением. Тренировки, включающие симуляцию условий выступления, также помогают адаптироваться к стрессовым ситуациям и улучшить управление эмоциями во время выступлений.

В художественной гимнастике координация играет ключевую роль, оказывая влияние на точность, пластичность и эстетику движений. Нервная система является основным элементом, обеспечивающим координацию, контролируя передачу сигналов от мозга к мышцам и адаптируя движения в зависимости от сенсорной информации.

Однако стресс может серьезно влиять на выступления гимнасток, вызывая психологическое напряжение и физическую неуверенность, что отражается на их производительности. Регулярная практика психологических методик, включая управление стрессом и концентрацию, помогает гимнастам достичь оптимального психо-эмоционального состояния для успешных выступлений. Тренировки, ориентированные на улучшение координации и контроля над телом, а также психологическая подготовка, играют важную роль в подготовке гимнасток к высококачественным выступлениям в художественной гимнастике.

Использованная литература:

1. https://infourok.ru/metodika-razvitiya-gibkosti-i-koordinacii-dvizhenij-v-hudozhestvennoj-gimnastike-na-nachalnom-etape-obucheniya-5472643.html?ysclid=lpz6eoqetp965611698

УДК 796.52

ОСВОЕНИЕ ГОРНЫХ ВЕРШИН В МИРЕ СПОРТА

Ергешбаев Азиз Роман оглы – студент 1402-81 группы
Научный руководитель: Абилдабеков С.А. – доктор PhD, ст.преподаватель

Южно-Казахстанский педагогический университет им. Узбекали Жанибекова, Шымкент

Түйін

Бұл мақалада альпинизм, альпинизм, тау шаңғысы және сноуборд сияқты таулы спорт түрлерінің қызықты әлемі зерттеледі. Біз олардың тарихын, техникасын, қауіпсіздігін және физикалық және рухани әл-ауқатқа әсерін қарастырамыз. Шытырман оқиғалар мен жеңістер әлеміндегі осы нұсқаулықтан шабыт алыңыз, табиғаттың сұлулығынан ләззат алыңыз және тауларға қызықты саяхатқа дайындалыңыз.

Summary

This article explores the exciting world of mountain sports, including mountaineering, rock climbing, alpine skiing and snowboarding. We consider their history, techniques, safety and impact on physical and spiritual well-being. Get inspired by this guide in a world of adventure and overcoming, enjoy the beauty of nature and prepare for an exciting journey to the mountains.

Введение

Горно-лыжный спорт – это одна из самых захватывающих и популярных зимних активностей, объединяющая любителей экстрима, профессиональных спортсменов и просто любителей активного отдыха на свежем воздухе. В этой статье мы погрузимся в историю горно-лыжного спорта, рассмотрим его различные виды и расскажем о его великой популярности в наше время. Горные лыжи, имеющие свои корни в древние времена, превратились в современный спортивный вид, который продолжает восхищать и вдохновлять миллионы людей по всему миру.

Актуальность

В наше время горнолыжный спорт сохраняет свою значимость и пользуется спросом как среди профессионалов, так и среди любителей активного образа жизни. Этот вид деятельности не только способствует физическому здоровью, но также играет ключевую роль в индустрии развлечений и туризма.

Приверженность здоровому образу жизни: Горные лыжи предоставляют отличную возможность для поддержания здоровья и физической формы. Катание на лыжах требует хорошей координации, баланса, силы и выносливости, что способствует укреплению мышц, улучшению сердечно-сосудистой системы и общему оздоровлению.

Экстремальное приключение: Для любителей экстрима горнолыжный спорт представляет идеальное средство для испытания себя и своих возможностей. Скорость, техника, маневренность и преодоление сложных трасс и препятствий делают этот вид спорта захватывающим и наполненным адреналином.

Туризм и развлечения: Горнолыжные курорты привлекают миллионы туристов со всего мира. Не только профессионалы, но и люди всех возрастов и уровней подготовки находят в горнолыжных курортах прекрасную возможность провести время на природе, насладиться красотой гор и снега, а также попробовать себя в новом виде активности.

Экономическое влияние: Горнолыжный спорт имеет большое экономическое значение для регионов, где расположены горные курорты. Он способствует развитию туристической инфраструктуры, созданию рабочих мест и привлечению инвестиций.

В общем, горнолыжный спорт продолжает оставаться важным и актуальным видом деятельности в настоящем обществе, предлагая уникальные возможности для здоровья, развлечений и отдыха[1].

Теоретичность

Теоретичность в контексте горнолыжного спорта охватывает аспекты, связанные с анализом, пониманием и развитием различных аспектов этой дисциплины. Это включает в себя:

1.Технические аспекты: Изучение основных техник катания, правильной позы, техники поворотов, управления скоростью и других аспектов, необходимых для эффективного и безопасного спуска.

2.Физиологические аспекты: Анализ физиологических требований к горнолыжному спорту, включая выносливость, силу, гибкость и координацию.
3.Механика движения: Изучение механики движения на лыжах, включая взаимодействие между лыжником, оборудованием и окружающей средой.
4.Психологические аспекты: Понимание психологических факторов, таких как концентрация, уверенность и стрессоустойчивость, которые влияют на производительность лыжника.
5.Стратегии и тактика: Изучение стратегий и тактики в горнолыжных соревнованиях, включая выбор оптимальной линии спуска и управление темпом гонки.
6.Научные исследования: Проведение научных исследований для разработки новых методик тренировок, технологий и оборудования, а также изучение влияния различных факторов на производительность лыжников.
Теоретическое понимание этих аспектов позволяет тренерам, спортсменам и исследователям лучше понять горнолыжный спорт и разработать эффективные методики тренировок, стратегии соревнований и оборудование для его улучшения [2].

Практичность горнолыжного спорта

Практичность горнолыжного спорта проявляется благодаря нескольким факторам, которые делают его привлекательным и доступным для широкой аудитории:
1. Физическая активность и здоровье: Горные лыжи обеспечивают полноценную физическую нагрузку на свежем воздухе, способствуя укреплению мышц, улучшению координации и баланса, а также повышению общей выносливости и здоровья.
2.Развлечение и отдых: Этот вид спорта не только предоставляет возможность для физической активности, но и является отличным способом провести время с семьей и друзьями, насладиться красотой горных пейзажей и получить заряд положительных эмоций.
3. Разнообразие уровней и стилей катания: Горнолыжные курорты предлагают трассы разной сложности, что позволяет каждому найти подходящий уровень и стиль катания, независимо от опыта и навыков.
4. Доступность оборудования и инфраструктуры: Современное горнолыжное оборудование становится все более доступным и удобным в использовании, а развитая инфраструктура горнолыжных курортов обеспечивает необходимые услуги и удобства для комфортного пребывания на склонах.
5.Развитие навыков и самосовершенствование: Горнолыжный спорт предоставляет постоянные возможности для развития навыков и самосовершенствования, позволяя улучшать технику катания, осваивать новые трюки и повышать свой уровень мастерства.
6. Социальная адаптация и интеграция: Участие в горнолыжных мероприятиях способствует социальной адаптации и интеграции, предоставляя возможность для общения, знакомства с новыми людьми и участия в соревнованиях.
В целом, горнолыжный спорт представляет собой практичную и эффективную форму активного образа жизни, которая приносит пользу как физическому, так и эмоциональному здоровью, а также обеспечивает возможность для социальной активности и самореализации[3].

Заключение

В заключение, горнолыжный спорт остается одним из наиболее привлекательных и популярных видов активности в зимний период, продолжая привлекать миллионы людей со всех уголков планеты. Этот спорт не только способствует физическому здоровью и благополучию, но и предоставляет возможность для развлечения, отдыха и самореализации.
С широким выбором дисциплин и стилей катания, горнолыжный спорт доступен для людей всех возрастов и уровней подготовки. Прогресс в технологиях и инфраструктуре горнолыжных курортов делает его еще более доступным и удобным для всех любителей зимних развлечений.
Несмотря на свою спортивную направленность, горнолыжный спорт также предоставляет возможность для социальной активности и взаимодействия, создавая моменты общения, новые знакомства и совместные приключения.

Таким образом, горнолыжный спорт продолжает оставаться не только практичным и полезным видом активности, но и источником вдохновения, радости и удовлетворения для миллионов людей по всему миру.

Использованная литература:

1. Аркин Я.Г. и др. Горный туризм / Я.Г. Аркин. – Таллин, 1981.
2. Булгаков А.А. Велосипедный туризм для всех / А.А. Булгаков. – М., 1984.
3. Васильев И.В. В помощь организаторам и инструкторам туризма / И.В. Васильев. – 2 изд. – М., 1973.

УДК 796.013.4:614.876

ПОСЛЕДСТВИЯ ПАНДЕМИИ COVID-19 ДЛЯ СПОРТИВНОЙ ИНДУСТРИИ

Даулетова Н.О. - студентка группы 1402-81
Научный руководитель: Испандиярова А.М.- д.к.н., доцент
Южно-Казахстанский педагогический университет им. Узбекали Жанибекова, Шымкент

Түйін

Бұл мақалада жарыстар кестесіндегі өзгерістерге, ауыртпалықсыз жеңістер құбылысына, табыстың жоғалуына және басқа аспектілерге назар аудара отырып, COVID-19 пандемиясының спортқа әсері талданады. Пандемия спорттық іс-шаралар күнтізбесінде үлкен өзгерістерге әкеліп соқты, қарсыластардың дисквалификациясына байланысты жеңістердің тұтастығына күмән тудырды және спорт ұйымдарының кірісін айтарлықтай төмендетті. Мақалада осы өзгерістер мен олардың спорт индустриясы үшін салдары талқыланады және ағымдағы жағдайға бейімделу мен әрекет етудің бірқатар ықтимал стратегиялары ұсынылады.

Summary

This article analyzes the impact of the COVID-19 pandemic on sports, focusing on changes in competition schedules, the phenomenon of painless victories, loss of income and other aspects. The pandemic has led to major changes in sporting event calendars, raised doubts about the integrity of victories due to the disqualification of opponents, and significantly reduced the income of sports organizations. The article discusses these changes and their implications for the sports industry, and suggests a number of possible strategies for adapting and responding to the current situation.

Введение. Пандемия COVID-19 стала вызовом не только для здравоохранения, но и для спортивного мира. Влияние пандемии на спорт ощущается по всему глобусу, ограничивая проведение соревнований, меняя расписания и создавая новые вызовы для спортивных организаций и атлетов.

Актуальность нашего исследования спорт играет значительную роль в жизни многих людей, и его прерывание или изменение в связи с пандемией COVID-19 имеет серьезные последствия. Понимание влияния пандемии на спорт помогает лучше адаптироваться к новым реалиям и находить способы минимизации негативных последствий.

Целью нашего исследования является анализ влияния пандемии COVID-19 на спорт, включая изменения в расписаниях соревнований, вопросы безболезненных побед и потерю доходов в спортивной индустрии.

Задачи:

1. Проанализировать изменения в расписаниях соревнований из-за пандемии COVID-19.
2. Исследовать случаи безболезненных побед в спорте в период пандемии.
3. Оценить потерю доходов спортивных организаций из-за отмены или переноса мероприятий.

4. Рассмотреть другие важные аспекты влияния пандемии на спорт и способы адаптации к новым условиям.

Объект исследования: спортсмен.

Предмет исследования: тренировочный процесс, соревнования.

Спорт играл важную роль во время пандемии, предоставляя людям возможность отвлечься от стресса и изоляции, поддерживая физическое и эмоциональное благополучие. Виртуальные тренировки, онлайн-трансляции спортивных событий и социальные инициативы спортивных звезд помогали поддерживать связь с болельщиками и поднимать настроение людей по всему миру. Пандемия также стимулировала спортивные организации и атлетов к обучению и развитию новых навыков. Многие спортсмены использовали время, проведенное в изоляции, для улучшения своих технических и физических навыков, а также для работы над ментальным аспектом игры. Такие возможности для обучения и развития могут оказать положительное влияние на спортивное сообщество в будущем.

Во время пандемии спортивные организации и спортсмены активно участвовали в благотворительных и социальных инициативах, направленных на поддержку местных сообществ и борьбу с последствиями пандемии. Этот аспект роли спорта в обществе может остаться значимым и после завершения пандемии, укрепляя связь между спортом и обществом[1].

Пандемия COVID-19 привела к значительным изменениям в расписаниях спортивных соревнований по всему миру. Множество мероприятий были отменены, перенесены или проведены без зрителей. Например, Олимпийские игры в Токио были отложены на год из-за пандемии, что стало крупнейшим изменением в расписании спортивных мероприятий за последние десятилетия. Кроме того, многие лиги и турниры в различных видах спорта были приостановлены на неопределенный срок, а затем возобновлены с измененными форматами и расписаниями, чтобы соблюсти меры предосторожности и уменьшить риск распространения вируса.

Пандемия также породила ситуации, когда команды или спортсмены достигали побед без борьбы. Это происходило из-за дисквалификаций соперников из-за заражения COVID-19 или из-за отмены соревнований. Эти "безболезненные победы" вызывали смешанные чувства у спортсменов и болельщиков, поскольку они не отражали реальной спортивной борьбы и достижений.

Спортивные организации и клубы столкнулись с серьезными финансовыми потерями из-за отмены или переноса мероприятий, а также из-за ограничений на количество зрителей на стадионах. Пропавшие доходы от билетов, спонсорских соглашений и трансляций оказали негативное воздействие на финансовое состояние многих спортивных организаций, вынуждая их искать новые способы генерации доходов и экономии средств. Помимо вышеперечисленных аспектов, пандемия COVID-19 также повлияла на психологическое состояние спортсменов, вызвав стресс и неопределенность относительно будущих соревнований и карьеры. Были введены новые протоколы безопасности и здравоохранения для обеспечения безопасности атлетов и персонала на соревнованиях. Также возрос интерес к цифровым платформам для трансляции спортивных событий, что привело к развитию онлайн-трансляций и стриминговых сервисов в спортивной индустрии[2].

Одним из ключевых аспектов реакции спортивного мира на пандемию COVID-19 было приспособление к новым условиям. Спортивные организации и клубы внедрили различные инновации и адаптировались к ограничениям, чтобы продолжать проводить соревнования и поддерживать взаимодействие с болельщиками. Это включало в себя разработку виртуальных форматов соревнований, усиление онлайн-присутствия и взаимодействия с болельщиками через социальные сети и цифровые платформы.

Пандемия COVID-19 выявила ряд уязвимостей в спортивной индустрии и спортивных системах, и уроки, извлеченные из этого опыта, могут помочь подготовиться к возможным будущим кризисам. Это включает в себя улучшение систем безопасности и готовности к

чрезвычайным ситуациям, а также разработку более гибких и устойчивых моделей управления и финансирования в спорте.

По мере того как мир постепенно выходит из пандемии, спортивная индустрия будет продолжать восстанавливаться и адаптироваться к новым условиям. Это открывает новые возможности для инноваций, роста и развития в различных областях спорта, а также для создания более устойчивой и устойчивой спортивной индустрии в будущем. Пандемия COVID-19 стимулировала интерес к немассовым видам спорта, которые могут быть более безопасными в условиях пандемии. Это включает в себя индивидуальные виды спорта, такие как гольф, теннис, бег и велоспорт, а также альтернативные формы спорта, такие как eSports и фитнес-тренировки онлайн.

Виртуальные соревнования и онлайн-трансляции открывают новые возможности для участия в международных соревнованиях без необходимости физического присутствия на месте. Это может способствовать развитию трансграничных спортивных событий и увеличению глобальной доступности спортивных возможностей для участников и зрителей. Пандемия усилила необходимость в развитии цифровой инфраструктуры в спорте, включая сетевые технологии, платформы для онлайн-трансляций и системы управления данными. Это может стать основой для дальнейшего развития спортивной индустрии и улучшения условий для участия и взаимодействия с болельщиками[3].

COVID-19 подчеркнул важность здоровья и безопасности в спорте. Спортивные организации и клубы будут продолжать уделять большее внимание мерам предосторожности и гигиеническим стандартам, чтобы обеспечить безопасные условия для спортивной деятельности и мероприятий. Пандемия также подняла важность развития спортивной медицины и технологий заботы о здоровье спортсменов. Это может стать стимулом для инвестиций в медицинское оборудование, исследования и программы по улучшению здоровья и физической подготовки атлетов. Также пандемия подчеркнула важность здорового образа жизни и физической активности для укрепления иммунной системы и общего благополучия. Это может способствовать повышению интереса к спорту и здоровому образу жизни в целом, что может привести к увеличению числа участников в различных видов спорта и физкультурных мероприятиях.

Пандемия вызвала усиленный интерес к спортивному туризму, включая поездки на соревнования и спортивные мероприятия. После периода ограничений и запретов на путешествия, спрос на спортивные туры может снова возрасти, особенно на события, которые ранее не привлекали такого большого внимания. Пандемия также создала больше возможностей для глобальной интеграции в спорте. Спортивные организации и атлеты могут сотрудничать и конкурировать с коллегами и командами со всего мира, не выезжая из своих стран. Это способствует развитию международного сотрудничества и обмена опытом в спортивной области[4].

Заключение. Пандемия COVID-19 оказала глубокое влияние на спортивную индустрию, вызвав изменения в расписаниях соревнований, приведя к безболезненным победам и приводя к значительным финансовым потерям для многих спортивных организаций. Однако она также выявила силу адаптации и инновации в спорте, стимулировав развитие новых форматов соревнований, укрепление цифровой инфраструктуры и поддержку здорового образа жизни. Подход к спорту и его организации претерпел изменения, которые могут оказать долгосрочное воздействие на индустрию. Важно учесть эти изменения и уроки, чтобы создать более устойчивую и адаптивную спортивную среду для будущих поколений.

Список использованной литературы

1. Anderson E., & Kim C. COVID-19 highlights the need for sport and exercise psychologists. Sport, Exercise, and Performance Psychology, Deanta Global Publishing Services, год 2020 с 9(3), 207–211.

2. Cunningham G., Dixon M., Malcolm D., Dixon W. Organizational responses to the COVID-19 pandemic: The case of U.S. professional sport. Managing Sport and Leisure, Deanta Global Publishing Services, год 2020 с 1–14.
3. https://www.mgpu.ru/wp-content/uploads/2022/04/FBMGPU-FK-i-sport-v-usloviyah-pandemii.pdf
4. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BB%D0%B8%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D0%B5_%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D0%B8_COVID-19_%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82

УДК 796.342.082.1

ИССЛЕДОВАНИЕ АДАПТАЦИИ ТЕННИСА ДЛЯ ЛИЦ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ФИЗИЧЕСКИМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ

Даулетова Н.О. - студентка группы 1402-81
Научный руководитель: Тажиметова Г.Т. - магистр, преподаватель
Южно-Казахстанский педагогический университет им. Узбекали Жанибекова, Шымкент

Түйін

Бұл зерттеу физикалық мүмкіндіктері шектеулі адамдар үшін теннисті бейімдеу өнерін жан-жақты талдауға бағытталған. Зерттеу табысты бейімделу мен спортқа қосылуды анықтайтын технологиялық инновацияларды, жаттығу бағдарламаларын, физикалық денсаулыққа әсерлерін және әлеуметтік-мәдени аспектілерді жүйелі шолуды қамтамасыз етеді.

Зерттеу сонымен қатар бейімделгіш теннистің қатысушылардың физикалық денсаулығына, сондай-ақ олардың психологиялық әл-ауқатына әсерін қарастырады. Инклюзивті орта құру және қоғамдық пікірді өзгерту сияқты әлеуметтік-мәдени факторлар.Зерттеу теннисті сәтті бейімдеудің және мүгедектер үшін неғұрлым қолжетімді және инклюзивті спорттық ортаны құрудың негізгі компоненттерін көрсетуге бағытталған жан-жақты шолу.

Summary

This study aims to comprehensively analyze the art of adapting tennis for those who have limited physical abilities. The study will provide a systematic review of technological innovations, training programs, physical health impacts, and sociocultural aspects that determine successful adaptation and inclusion in the sport.

The study will also look at the impact of adaptive tennis on participants' physical health, as well as their psychological well-being. Sociocultural factors such as creating an inclusive environment and changing public opinion.

The study is a comprehensive review that seeks to highlight the key components of successfully adapting tennis and creating a more accessible and inclusive sporting environment for persons with disabilities.

Введение. В современном спортивном мире, где акцент делается на инклюзивности, представляется важным провести научное исследование, посвященное адаптации тенниса для лиц с ограниченными физическими возможностями. Это введение призвано ознакомить читателя с контекстом и необходимостью такого исследования, раскрывая ключевые аспекты адаптивного тенниса и цели его интеграции в спортивное сообщество. В ходе работы мы рассмотрим технологии и методики, способствующие успешной адаптации, а также проанализируем влияние участия в теннисе на колясках на физическое и психологическое благосостояние участников.

Актуальность данного исследования обусловлена растущим интересом к инклюзивности в спорте и стремлением обеспечить равные возможности для всех участников. В условиях изменяющегося общества, где признается важность разнообразия и включения,

исследование адаптации тенниса для лиц с ограниченными физическими возможностями представляет собой значимый вклад в разработку стратегий спортивной инклюзии. Оно не только обогащает наше понимание адаптивных подходов в спорте, но и открывает новые перспективы для развития спортивной среды, способствуя ее более широкому доступу и участию.

Цель нашего исследования заключается в систематическом исследовании адаптации тенниса для лиц с ограниченными физическими возможностями. Мы стремимся выявить эффективные методы и технологии, способствующие успешной интеграции участников в эту форму спорта. Наша работа направлена на формирование рекомендаций для разработки инклюзивных подходов в спортивной среде и создание условий для расширения участия лиц с ограниченными подвижностями в теннисе на колясках.

Задачи:

1. Анализировать существующие методы адаптации тенниса для лиц с ограниченными физическими возможностями.
2. Изучить эффективность технологий, применяемых в адаптивном теннисе, с учетом физического и психологического воздействия на участников.

Объект исследования: параспортсмен.

Предмет исследования: тренировочный процесс.

Теннис на колясках — это вариант тенниса, адаптированный для людей с ограниченными физическими возможностями, играющих на инвалидных колясках.

В теннисе на колясках используются специальные правила, позволяющие игрокам эффективно соревноваться, учитывая их особенности движения и маневрирования на корте. Такие турниры проводятся на профессиональном уровне, и участвуют спортсмены с разными уровнями ограничений.

В теннисе на колясках также важна адаптация оборудования, такого как ракетки и мячи, чтобы соответствовать потребностям спортсменов. Этот вид спорта подчеркивает важность инклюзивности в спорте и предоставляет равные возможности для участия в соревнованиях[1].

Теннис на колясках включает в себя различные классификации по уровню ограничений и навыков игроков, что позволяет им соревноваться на равных условиях. Этот вид спорта продвигает принцип равенства и создает вдохновляющие истории успешной адаптации в мире тенниса.

На профессиональном уровне теннис на колясках включает в себя турниры Grand Slam, что подчеркивает его статус и значимость в мировом спорте. Эти турниры привлекают внимание и поддержку болельщиков, способствуя популяризации инклюзивных видов спорта.

Адаптация тенниса для лиц с ограниченными физическими возможностями включает изменения правил, использование специализированных оборудований и создание барьеров для более широкого участия. Например, использование специальных кресел для инвалидов и измененные зоны для подачи мяча помогают сделать теннис доступным для всех. Также важны тренировки и программы, разработанные специально для адаптированных групп, чтобы участники могли развивать свои навыки в соответствии с их индивидуальными потребностями. Поддержка и внимание к инклюзивности в теннисных сообществах также способствуют успешной адаптации этого спорта. Инновации в технологиях, таких как специализированные теннисные ракетки и мячи с адаптированными характеристиками, дополнительно улучшают условия для участия людей с ограниченными физическими возможностями в теннисе. Создание социальных сетей и онлайн-форумов, где участники могут общаться, делиться опытом и находить поддержку, стимулирует формирование сообщества и способствует более успешной интеграции в спортивную общность. Развитие специализированных датчиков и адаптивных устройств, интегрированных в оборудование для тенниса, может помочь в адаптации игры к разным физическим потребностям[2].

Технологии для улучшения доступности спортивных объектов, такие как роллстол-доступные площадки и специальные учебные материалы, также играют ключевую роль в создании инклюзивной среды для занятий теннисом. Разработка программ социальной

поддержки, включая менторство и психологическую помощь, помогает участникам с ограниченными физическими возможностями преодолевать вызовы и укреплять свою уверенность в себе.

Формирование рекомендаций для разработки инклюзивных подходов в спортивной среде:

- Разработать обязательные программы обучения для тренеров и персонала, охватывающие аспекты инклюзивности, адаптации тренировок и обслуживания лиц с ограниченными возможностями. Выдача сертификатов по успешному завершению обучения может поддерживать профессиональный стандарт.
- Предоставить доступные спортивные объекты, включая инклюзивные зоны, адаптированные площадки и удобства. Обеспечение барьеров для максимальной доступности.
- Разработать информационные материалы и онлайн-ресурсы, обеспечивающие подробную информацию о доступности программ и возможностях для участия.
- Поддерживать регулярные соревнования, фестивали и мероприятия, ориентированные на участников с ограниченными физическими возможностями.
- Поддерживать создание спортивных команд, объединяющих участников с разными уровнями физической подготовки.
- Разработать программы менторства и предоставления психологической поддержки для участников с ограниченными возможностями.
- Устанавливать партнерства с организациями, поддерживающими людей с ограниченными возможностями, для обмена опытом и ресурсами[3].

Создание условий для расширения участия лиц с ограниченными подвижностями в теннисе на колясках:

- Развивать инфраструктуру, включая теннисные корты с удобным доступом для теннисистов на колясках, с адаптированными поверхностями и доступными зонами вокруг корта.
- Поддерживать разработку и распространение специальных теннисных ракеток, мячей и других адаптированных средств. Предоставление тренингов для тренеров по адаптации тренировок.
- Организовывать регулярные турниры и соревнования для теннисистов на колясках, создавая платформу для участия и соревнования на различных уровнях.
- Предоставлять финансовую поддержку для участия в теннисе на колясках, включая возмещение расходов на оборудование и участие в турнирах.
- Развивать программы обучения для теннисистов, находящихся на колясках, и обеспечивать менторство для новичков, чтобы облегчить адаптацию и прогресс в игре.

Заключение. В результате систематизированного обзора, охватывающего технологические инновации, тренировочные программы, медицинские аспекты и социокультурные факторы в адаптивном теннисе, становится ясно, что эта область предоставляет уникальные возможности для улучшения качества участия в спорте для лиц с ограниченными физическими возможностями. Технологические инновации, включая адаптивные теннисные ракетки и теннисные коляски, продвигают эффективность игры, обеспечивая маневренность и контроль мяча. Тренировочные программы, адаптированные к физическим особенностям, и технологические подходы, такие как виртуальная реальность, поддерживают оптимальное физическое и техническое развитие спортсменов. Обобщая, исследование выявляет перспективы для дальнейшего совершенствования адаптивного тенниса, подчеркивая важность технологических инноваций, индивидуализированных тренировок, медицинской безопасности и инклюзивности в обеспечении равных возможностей для всех в этом важном виде спорта.

Список использованной литературы:

1. В. Ф. Кириченко, А.А. Гераськин, Ю.П. Девяткин «Теннис на колясках», СибГУФК, год 2010 с 10.
2. B. Moore, R. Snow «Wheelchair Tennis: Myth to Reality», Kendall Hunt Pub Co, год 1994 с 8.

3. https://infourok.ru/prezentaciya-po-fizicheskoy-kulture-na-temu-bolshoy-tennis-klass-3279881.html

УДК 796/799

РОЛЬ ПОДВИЖНЫХ ИГР НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Газрати Альвида – студент 1402-81 группа
Научный руководитель: СотовВ.В.- магистр, ст. преподаватель
Южно-Казахстанский педагогический университет им. Узбекали Жанибекова, Шымкент

Түйін:

Бұл мақала бастауыш мектептегі дене шынықтыру сабақтарында ашық ойындардың рөлін зерттеуге арналған. Ашық ойындардың балалардың физикалық, әлеуметтік, эмоционалдық және танымдық дамуына әсері, оқу процесінде пайдаланудың әдістемелік аспектілері талданады. Зерттеу ғылыми зерттеулерді, оқу тәжірибесін және практикалық бақылауларды талдауға негізделген. Зерттеу негізінде ашық ойындар бастауыш сынып оқушыларының физикалық және әлеуметтік дағдыларын дамытудың тиімді құралы болып табылады деген қорытындыға келеді. Олар оқуды жақсартуға, салауатты өмір салтын қалыптастыруға және балалардың психологиялық саулығына ықпал етеді. Қорытындылай келе, бастауыш сынып оқушыларының ерекшеліктерін ескере отырып, дене шынықтыру сабақтарында ашық ойындарды қолдану бойынша ұсыныстар ұсынылады.

Summary:

This article is devoted to the study of the role of outdoor games in physical education lessons in primary school. The influence of outdoor games on the physical, social, emotional and cognitive development of children, as well as their methodological aspects of use in the educational process, is analyzed. The study is based on an analysis of scientific research, teaching experience and practical observations. Based on the study, it is concluded that outdoor games are an effective tool for developing physical and social skills in primary school children. They help improve learning, promote a healthy lifestyle and the psychological well-being of children. In conclusion, recommendations are offered for the use of outdoor games in physical education lessons, taking into account the characteristics of primary school children.

В современном образовательном процессе особое внимание уделяется не только умственному, но и физическому развитию детей. В начальных классах, когда формируются основы здорового образа жизни и прививаются навыки активного образа жизни, уроки физической культуры играют ключевую роль. Одним из наиболее эффективных и доступных средств достижения этой цели являются подвижные игры.

В данной статье рассмотрим важную роль подвижных игр на уроках физической культуры в начальных классах. Мы проанализируем, как подвижные игры способствуют физическому, социальному, эмоциональному и когнитивному развитию детей. Также будут рассмотрены методические аспекты использования подвижных игр на уроках, а также примеры игр, которые могут быть эффективно внедрены в учебный процесс.

Понимание важности и роли подвижных игр на начальном этапе обучения не только способствует физическому развитию детей, но и формирует у них ценные социальные и эмоциональные навыки, которые будут полезны им на протяжении всей жизни.

Объектом исследования данной статьи является использование подвижных игр на уроках физической культуры в начальных классах. Это включает в себя анализ роли подвижных игр в формировании физического, социального, эмоционального и когнитивного развития детей, а также изучение методических аспектов их использования в образовательном процессе. Объектом

также являются особенности применения подвижных игр с учетом возрастных и индивидуальных особенностей учащихся начальной школы[1].

Предметом исследования данной статьи является роль подвижных игр на уроках физической культуры в начальных классах. Это включает в себя изучение влияния подвижных игр на физическое, социальное, эмоциональное и когнитивное развитие детей, а также их влияние на формирование здорового образа жизни и привитие навыков активного образа жизни среди учеников начальной школы. Предметом также является анализ методических приемов и принципов организации занятий по физической культуре с использованием подвижных игр с учетом возрастных и индивидуальных особенностей детей[2].

Цели данной статьи о роли подвижных игр на уроках физической культуры в начальных классах могут быть сформулированы следующим образом:

1. Изучение влияния подвижных игр на физическое развитие детей: Первоочередная цель - проанализировать, как подвижные игры способствуют формированию физических качеств учащихся начальной школы, таких как координация, ловкость, выносливость, сила и гибкость.
2. Исследование социальных аспектов подвижных игр: Целью также является оценка влияния подвижных игр на развитие социальных навыков детей, включая работу в команде, сотрудничество, уважение к партнерам и спортивное поведение.
3. Анализ эмоционального и психологического воздействия подвижных игр: Основная задача - выявить, как подвижные игры влияют на эмоциональное состояние детей, их способность к саморегуляции, а также способность преодолевать стрессовые ситуации.
4. Рассмотрение когнитивных аспектов: Целью является изучение того, как подвижные игры способствуют развитию когнитивных навыков детей, включая внимание, концентрацию, память и реакцию.
5. Оценка методических аспектов использования подвижных игр на уроках физической культуры: Важная цель - проанализировать методики и принципы организации занятий с использованием подвижных игр, а также определить оптимальные подходы к их проведению с учетом особенностей начальной школы

Цели данной статьи направлены на всестороннее изучение и понимание роли подвижных игр в физическом, социальном, эмоциональном и когнитивном развитии детей начальных классов, а также на выявление наиболее эффективных методов их использования в образовательном процессе[3].

Задачи исследования о роли подвижных игр на уроках физической культуры в начальных классах могут быть сформулированы следующим образом:

1. Изучение влияния подвижных игр на физическое развитие детей: Оценить эффективность подвижных игр в развитии основных физических качеств у детей начальной школы, таких как координация, ловкость, выносливость, сила и гибкость.
2. Анализ социального взаимодействия при игре в подвижные игры: Исследовать влияние подвижных игр на развитие навыков сотрудничества, коммуникации и командной работы среди детей начальной школы.
3. Оценка эмоционального благополучия при участии в подвижных играх: Изучить влияние подвижных игр на эмоциональное состояние детей, их способность к самовыражению, самоконтролю и управлению эмоциями.
4. Анализ когнитивных аспектов в процессе игры в подвижные игры: Оценить влияние подвижных игр на развитие когнитивных навыков, таких как внимание, концентрация, память и мышление, у детей начальной школы.
5. Исследование методических аспектов использования подвижных игр на уроках физической культуры: Разработать рекомендации по организации занятий с использованием подвижных игр с учетом возрастных и индивидуальных особенностей детей начальной школы.
6. Выявление примеров подвижных игр для эффективного внедрения в учебный процесс: Провести анализ различных игр и определить те, которые максимально способствуют достижению поставленных целей и учитывают специфику обучения в начальной школе.

Выполнение этих задач позволит более глубоко понять роль подвижных игр на уроках физической культуры в начальных классах и оптимизировать процесс обучения с использованием данного метода[4].

Актуальность исследования роли подвижных игр на уроках физической культуры в начальных классах подтверждается несколькими факторами:

1. Здоровье детей: Современные дети все чаще сталкиваются с проблемами, связанными с недостаточной физической активностью, избыточным временем, проводимым перед экранами и ожирением. Использование подвижных игр на уроках физической культуры является эффективным средством борьбы с этими проблемами.

2. Социализация и воспитание: Уроки физической культуры предоставляют уникальную возможность для социализации детей, развития навыков командной работы, сотрудничества и уважения к соперникам. Подвижные игры способствуют формированию позитивного социального опыта у детей.

3. Улучшение обучения: Исследования показывают, что физическая активность положительно влияет на уровень внимания, концентрации и учебной успеваемости у детей. Подвижные игры на уроках физкультуры могут способствовать повышению эффективности обучения в целом.

4. Привлечение внимания: Подвижные игры представляют собой интересный и занимательный способ занятий, который привлекает внимание детей и делает уроки физической культуры более привлекательными и эффективными.

5. Психологическое благополучие: Физическая активность, включая игровые элементы, способствует выработке эндорфинов - гормонов радости, что положительно влияет на эмоциональное состояние детей и помогает справляться со стрессом и негативными эмоциями.

С учетом этих факторов и в контексте современных вызовов, связанных с физическим и психологическим здоровьем детей, исследование роли подвижных игр на уроках физической культуры в начальных классах представляет значительную актуальность.

В заключении можно подытожить основные результаты и выводы исследования о роли подвижных игр на уроках физической культуры в начальных классах:

1. Физическое развитие: Подвижные игры являются эффективным средством для развития основных физических качеств у детей начальной школы, таких как координация, ловкость, выносливость, сила и гибкость.

2. Социальное взаимодействие: Участие в подвижных играх способствует формированию навыков сотрудничества, коммуникации и командной работы, что положительно сказывается на социальной адаптации детей.

3. Эмоциональное благополучие: Подвижные игры способствуют выработке позитивных эмоций, снижению стресса и улучшению эмоционального состояния детей.

4. Когнитивное развитие: Игры способствуют развитию когнитивных навыков, таких как внимание, концентрация, память и мышление, улучшая учебную успеваемость и общую умственную активность учащихся.

5. Методические аспекты: Внедрение подвижных игр в учебный процесс требует компетентного подхода со стороны педагогов, учитывающего возрастные и индивидуальные особенности детей.

В целом, исследование подтверждает, что подвижные игры на уроках физической культуры в начальных классах играют важную роль в комплексном развитии детей. Их систематическое использование способствует формированию здорового образа жизни, социальной активности и эмоционального благополучия учащихся. Таким образом, интеграция подвижных игр в учебный процесс является актуальной и эффективной практикой, способствующей всестороннему развитию детей.

Список использованной литературы:

1.Фокин Г.Ю. Уроки физкультуры в начальной школе.1 – 4 классы. Пособие для учителя физкультуры. М.: «Школьная пресса», 2003. **2.** Жуков М.Н. Подвижные игры: Учебник для студентов педагогических вузов. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. **3.** *Бутин И.М., Бутина И.А., Леонтьева Т.Н., Масленников С.М.* Физическая культура в начальных классах. М., ВладосПресс, 2018. С. 37. **4.**https://kopilkaurokov.ru/fizkultura/prochee/razvitiie-koordinatsionnykh-sposobnostiei-i-lovkosti-u-dietiei-mladshiego-shkol-nogo-vozrasta

УДК 796.966

РАЗВИТИЕ ГИБКОСТИ У ЮНЫХ ХОККЕИСТОВ

Газрати Альвида – студент 1402-81 группа
Научный руководитель: Тажиметова Г.Т. - магистр, преподаватель
Южно-Казахстанский педагогический университет им. Узбекали Жанибекова, Шымкент

Түйін:

Хоккейдегі икемділіктің рөлі туралы мақала хоккейшілер үшін фитнестің осы аспектісін дамытудың маңыздылығын көрсетеді. Ол ойында икемділік пен өнімділік арасындағы байланысты талқылайды, икемділікке үйретудің мақсаттары мен міндеттерін сипаттайды, хоккей контекстінде икемділікті дамытуға арналған жаттығуларды ұсынады және оңтайлы нәтижелерге қол жеткізу үшін жаттығу бағдарламаларын жасау және оларды жүзеге асырудағы жаттықтырушының рөлін қарастырады. . Қорытынды сәтті ойында икемділіктің негізгі маңыздылығын атап көрсетеді және хоккейшілердің мұздағы максималды өнімділігіне қол жеткізу үшін жаттығулардың маңыздылығы туралы тезисін алға тартады.

Summary:

An article on the role of flexibility in hockey highlights the importance of developing this aspect of fitness for hockey players. She discusses the relationship between flexibility and performance in the game, describes the goals and objectives of flexibility training, suggests exercises for developing flexibility in the context of hockey, and examines the role of the coach in developing training programs and implementing them to achieve optimal results. The conclusion emphasizes the key importance of flexibility in successful play and puts forward the thesis of the importance of training to achieve maximum performance of hockey players on the ice.

Гибкость играет ключевую роль в достижении выдающихся результатов в хоккее, оказывая существенное воздействие на производительность и предотвращение травм. В этой статье мы рассмотрим, почему гибкость является неотъемлемым аспектом успеха для хоккеистов на всех уровнях игры. От улучшения маневренности до снижения риска повреждений, развитие гибкости открывает новые горизонты в игровом опыте и способствует долгосрочной успеху на льду.

Связь между гибкостью и эффективностью в игре:

Гибкость играет решающую роль в повышении эффективности хоккеиста в игровом процессе. Хорошо развитая гибкость обеспечивает более широкий диапазон движений и позволяет легко адаптироваться к переменным условиям на льду. Это особенно важно при выполнении маневров, уходе от соперников и точных удачных ударах. Благодаря гибкости игрок может более эффективно использовать свои навыки, повышая свою конкурентоспособность и вкладываясь в успех команды.

1. Улучшение Игровой Эффективности: Развитие гибкости направлено на увеличение эффективности игровых действий, маневренности и быстроты реакции на поле.
2. Профилактика Травм: Создание гибкости помогает снизить риск получения травм и повышает степень адаптивности организма к стрессу, связанному с тренировками и игровыми нагрузками.
3. Улучшение Общей Физической Подготовки: Тренировки гибкости дополняют программу физической подготовки, улучшая функциональные возможности организма хоккеиста.

4. Повышение Уровня Выступлений: Развитие гибкости напрямую влияет на уровень игровых навыков, способствуя более точным и уверенным движениям на льду.
5. Поддержание Здоровья: Гибкость улучшает общее состояние мышц, суставов и связок, что способствует их более долгосрочному здоровью и снижает риск различных травм.
6. Развитие Комплексной Физической Подготовки: Включение элементов гибкостных тренировок в общую программу тренировок, чтобы хоккеист достигал комплексного уровня физической подготовки.
Эти цели важны для создания хоккеиста, который не только техничен в игре, но и имеет физическую подготовку, позволяющую максимально использовать свой потенциал на льду[1].
Задачи тренировок гибкости в хоккее включают в себя:
1. Увеличение Диапазона Движений:
- Работа над гибкостью, чтобы хоккеист мог выполнять более широкий спектр движений на льду.
2. Улучшение Гибкости Суставов:
- Фокус на гибкости суставов, таких как колени и лодыжки, для более эффективного сгибания и разгибания во время игры.
3. Развитие Гибкости Мышц:
- Тренировка мышц на увеличение их гибкости, что способствует легкости движений и предотвращению мышечных травм.
4. Работа над Гибкостью Тазобедренного Сустава:
- Тренировки, направленные на улучшение гибкости тазобедренного сустава, что важно для маневренности и точности ударов.
5. Повышение Гибкости Верхней Части Тела:
- Уделять внимание гибкости плечевого пояса и спины для оптимальной работы с клюшкой и точности передач.
6. Использование Йоги и Пилатеса:
- Включение в тренировочные планы упражнений из йоги и пилатеса для развития гибкости и силы.
7. Улучшение Гибкости в Зоне Таза:
- Тренировки, направленные на гибкость в области таза, что способствует легкости при поворотах и маневрах.
8. Работа над Гибкостью Шеи и Головы:
- Упражнения для улучшения гибкости шеи и головы, обеспечивая лучший обзор на льде и повышая осведомленность во время игры.
9. Формирование Регулярной Рутины Растяжки:
- Развитие привычки к регулярным сеансам растяжки перед тренировками и играми[2].

Объектом тренировок гибкости в хоккее является физическое тело хоккеиста. Тренировки направлены на улучшение гибкости суставов, мышц, и связок, а также развитие подвижности и эластичности тела. Основной целью является создание оптимальных физических условий для выполнения игровых действий, предотвращение травм и обеспечение высокой эффективности на льду.

Предметом тренировок гибкости в хоккее является сам хоккеист, включая его мышцы, суставы и связки. Тренировки направлены на улучшение подвижности и гибкости конкретных частей тела, необходимых для успешного выполнения хоккейных движений. Предметом также может быть использование различных тренировочных методик, включая упражнения растяжки, йоги и пилатеса, с целью достижения оптимальных физических результатов.

Виды гибкости.

Выделяют активную и пассивную разновидность гибкости. Первая связана с состоянием ЦНС и выражается в величине максимальной амплитуды движений, благодаря растяжению связок и активному функционированию мышц. Сюда входят несложные упражнения в виде пружинящих и маховых движений. Вторая зависит от формы суставов, подвижности

позвоночного столба, эластичности сухожилий, связок, мышц и определяется возможной амплитудой движений с учетом дополнительных отягощений. Эта группа состоит из комплекса упражнений с оказанием посторонней помощи[3].

На гибкость влияют внешние факторы (температура, влажность и т.д.), особенности нервно-мышечной и костной систем, усталость. Исходя из состояния организма и различных условий, гибкость может меняться. Например, при охлаждении мускулатуры, прибавке в весе, сразу после пробуждения или принятия пищи подвижность суставов становится меньше, а при разогреве мышц на разминке – больше [4].

Методами поддержание гибкости является упражнения

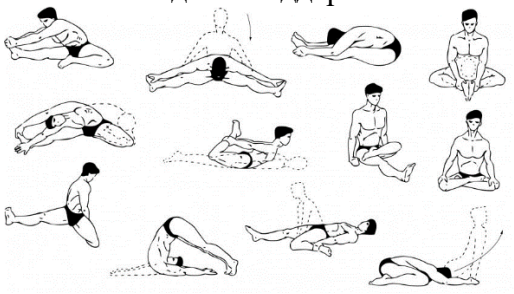

Отлично тренирует гибкость двигательная активность с предельно возможной амплитудой, прыжки прогнувшись, маховые движения разными частями тела, перевороты, пружинящие и статические элементы с сохранением наибольшей амплитуды на несколько секунд. Прежде чем приступать к их выполнению, следует хорошо размяться и разогреться.

Для улучшения гибкости можно делать такие упражнения:
наклоны головой вперед-назад, повороты влево-вправо и вращения в разные стороны; поднимание и опускание плеч одновременно и попеременно, вращательные движения плечами; занесение левой руки вверх за голову, а правой за спину и наоборот; движения руками, имитирующие вольный стиль плавания с наклоном вперед; резкое поочередное отведение ног в сторону с поднятыми руками; круговые вращения и махи руками с незначительным приседанием; взмах левой ногой с отведением левой руки назад и касанием правой рукой носка левой ноги и этих же манипуляций правой ногой; поочередное выписывание ногами восьмерки; круговые вращения тазобедренным суставом с легким приседанием; стойка с поднятыми кверху руками на правом колене с вытянутой вперед левой ногой и наоборот; наклоны вперед с попеременным касанием щиколоток обеих ног, а также сидя с касанием пальцев ног наклоны вперед сидя с вытягиванием рук перед собой, дающие возможность долгого касания пола ладонями при махе; подтягивание колена лежа на спине в направлении противоположного плеча той и другой ноги.

Упражнения на гибкость полезно включать в промежутки между силовыми и скоростными заданиями. Выполнять их рекомендуется регулярно, тренируясь, как организованно, так и индивидуально в свободное время, например, во время зарядки [5].

В заключении можно подчеркнуть следующее:

Развитие гибкости является неотъемлемой частью тренировочного процесса для хоккеистов на всех уровнях. Оно не только способствует улучшению физической формы и предотвращению травм, но и существенно влияет на эффективность игры на льду. Тренировки, основанные на программе развития гибкости, разработанной профессионалами, позволяют хоккеистам максимально использовать свой потенциал и достигать выдающихся результатов в спорте. Роль тренера в организации эффективных гибкостных программ и мотивации игроков неоценима для достижения оптимальной физической подготовки и успеха на игровом поле.

Список использованной литературы:

1.https://www.brsu.by/sites/default/files/phiscult/kompleks_uprazhnenij_1_0.pdf.
2. https://tvojpitomec.ru/faq/legkaya-razminka-pered-trenirovkoi-pravila-i-uprazneniya.

3. Степин К. Н. Гибкость. Основы развития. Учебное пособие. АРТ-ПРЕСС, Донецк, год 2003, ст 176 **4. https://ice-profy.ru/gibkost-hokkeista/.**
5. Пит Э. Метод Эгоскью. Серия мягких упражнений и продуманных растяжек E-CISES для восстановления мышц, связок и суставов. Эскимо, страна Росси, год 2023, ст 304.

УДК 796.015.682

КЛЮЧЕВЫЕ АСПЕКТЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ СПОРТСМЕНА

Абдумуминов Д. – студент 1402-81 группы
Научный руководитель: Ускеналиев А.К.- магистр, преподаватель
Южно-Казахстанский педагогический университет им. Узбекали Жанибекова, Шымкент

Түйін

Бұл *зерттеу спортшылардың жұмысына әсер ететін психологиялық аспектілерге бағытталған. Позитивті ойлауды, релаксация әдістерін, стрессті басқаруды және зейінді дамытуды қоса алғанда, психикалық дайындықты жақсарту әдістері зерттелді. Спортшылардың жаттығулар мен жарыстардағы нәтижелерін арттыруға ықпал ететін тиімді психологиялық әдістер қарастырылды. Зерттеу спортшылар мен жаттықтырушыларға психологиялық дайындықты дамыту арқылы спорттық жетістіктерді жақсарту үшін ұсынылуы мүмкін негізгі аспектілерді анықтайды.*

Summary

This study focuses on the psychological aspects that affect the performance of athletes. Methods of improving mental preparation, including positive thinking, relaxation techniques, stress management and concentration development, have been studied. Effective psychological techniques that contribute to improving the results of athletes in training and competitions are considered. The study identifies key aspects that can be recommended to athletes and coaches to improve athletic performance through the development of psychological training.

В мире спорта, психологическое состояние играет ключевую роль в достижении выдающихся результатов. От уверенности до фокусировки, психологические аспекты влияют на спортивные достижения не менее, чем физическая подготовка. В данном введении рассмотрим основные аспекты психологического состояния спортсмена и его влияние на производительность в спорте.

В наше время требования к спортсменам становятся все более высокими, что подчеркивает важность психологической подготовки наравне с физической. Осознание того, что умение контролировать стресс, повышать мотивацию и улучшать концентрацию имеет прямое влияние на успех в соревнованиях, делает психологическую составляющую спортивной подготовки особенно актуальной. Она является ключевым элементом для достижения выдающихся результатов и улучшения общего спортивного опыта.

Целью данного исследования является рассмотрение ключевых аспектов психологического состояния спортсмена с целью выявления влияния этих факторов на спортивную производительность. Мы стремимся изучить методы улучшения ментальной подготовки спортсменов и их применение для достижения оптимальных результатов в соревнованиях.

В рамках данного исследования мы ставим перед собой несколько **задач:**

1. Анализировать основные психологические аспекты, влияющие на производительность спортсмена.
2. Исследовать методы и стратегии улучшения психологической подготовки спортсменов.

3. Оценить эффективность применения различных психологических техник в повышении результатов спортсменов.
4. Предложить рекомендации для спортсменов и тренеров по развитию психологической устойчивости для достижения оптимальных спортивных результатов.

Объектом исследования является психологическое состояние и ментальная подготовка .

Предмет включает в себя анализ методов управления стрессом, повышения мотивации, развития концентрации и других аспектов ментальной подготовки, направленных на улучшение спортивных результатов.

Психологические аспекты, влияющие на производительность спортсмена, включают:
1. Мотивация: Высокий уровень мотивации помогает спортсмену преодолевать трудности, улучшает усвоение навыков и устойчивость к стрессу.
2. Концентрация: Умение сосредотачиваться на задаче важно для эффективного выполнения тренировок и соревнований.
3. Стрессоустойчивость: Способность управлять стрессом и эмоциями, сохраняя психологическую устойчивость в сложных ситуациях.
4. Саморегуляция: Умение контролировать свои мысли, эмоции и поведение для достижения желаемых спортивных результатов.
5. Доверие к себе: Положительное отношение к своим способностям и уверенность в своих действиях способствуют улучшению результатов.
6. Планирование и управление временем: Организация тренировочного процесса и умение эффективно использовать время для достижения поставленных целей.
Эти аспекты взаимосвязаны и совместно влияют на психологическое состояние спортсмена, определяя его производительность на тренировках и во время соревнований.

Существует несколько методов улучшения психологической подготовки спортсменов:
1. Визуализация: Использование ментального тренинга, при котором спортсмен визуализирует успешные выступления, улучшает концентрацию и помогает справляться со стрессом.
2. Релаксация и дыхательные техники: Обучение спортсменов методам расслабления и контроля дыхания помогает снижать уровень стресса и повышать концентрацию.
3. Позитивное мышление и саморегуляция: Тренинг по управлению мыслями и эмоциями позволяет спортсмену поддерживать позитивное отношение и реагировать на вызовы более эффективно.
4. Планирование и управление целями: Разработка четких целей и планов помогает спортсменам сохранять мотивацию и фокусировку на достижении результатов.
5. Психологическая поддержка: Регулярное общение с психологом или тренером по вопросам психологической подготовки способствует развитию ментальной устойчивости и улучшению результатов.
Эти методы, применяемые систематически в тренировочном процессе, помогают спортсменам улучшать свою психологическую подготовку и достигать лучших результатов в соревнованиях.
Несколько психологических техник, способствующих повышению результатов спортсменов:
1. Использование позитивных утверждений помогает спортсмену поддерживать уверенность в себе и развивать позитивное отношение к тренировкам и соревнованиям.
2. Установка ритуалов перед соревнованиями помогает спортсмену создать ощущение контроля и уверенности, что способствует психологической стабильности во время выступлений.
3. Техники осознанности помогают спортсмену оставаться сосредоточенным на текущих действиях и минимизировать отвлекающие мысли, повышая эффективность тренировок и соревнований.
4. Включают глубокое дыхание, медитацию и релаксацию, помогая спортсмену справляться с сильными эмоциями и стрессовыми ситуациями.
5. Способность мотивировать себя и управлять внутренним диалогом, направленным на достижение целей, играет ключевую роль в успешной психологической подготовке.

В заключение можно отметить, что психологическая подготовка играет фундаментальную роль в спортивных достижениях. Развитие ментальной устойчивости, концентрации, управление стрессом и позитивное мышление не менее важны, чем физическая подготовка. Они формируют основу для успешной карьеры спортсмена, позволяя достигать высоких результатов и преодолевать трудности.

Исследования и применение психологических техник и методов улучшения ментальной подготовки имеют важное значение для тренеров, спортсменов и психологов в целях максимизации потенциала каждого спортсмена и его достижений в соревнованиях. Они обогащают инструментарий тренировочного процесса и способствуют общему развитию спортивного сообщества.

Использованная литература:

1. https://www.powerskater.ru/stati-obzory-kommentarii/2019-05-01/e-p-ilin-psikhologiya-sporta-razdel-pervyy-psikhologiya-sportivn-2?ysclid=lpzkw8gzam69209712

УДК 798.2

РОЛЬ КОННОГО ВИДА СПОРТА В НАЦИОНАЛЬНЫХ ИГРАХ

Газрати Альвида – студент 1402-81 группа

Научный руководитель: Испандиярова А.М.- д.к.н., доцент

Южно-Казахстанский педагогический университет им. Узбекали Жанибекова, Шымкент

Түйін:

Ат спорты әртүрлі елдердің мәдени дәстүрлерін, тарихын және құндылықтарын көрсететін ұлттық ойындарында маңызды орын алады. Бұл мақалада мәдени мұра, спортты дамыту, туризм және әлеуметтік инклюзия контекстіндегі ат спортының рөлі мен маңызы талқыланады. Мемлекеттік органдар, спорт федерациялары, спортшылар мен жұртшылық сияқты спорттың осы түрін дамытуда басты рөл атқаратын субъектілерге ерекше назар аударылады. Ат спортының қазіргі әлемдегі өзектілігі талданып, оны одан әрі дамыту және насихаттау бойынша ұсыныстар берілді.

Summary:

Equestrian sport plays a significant role in the national games of various countries, reflecting their cultural traditions, history and values. This article discusses the role and significance of equestrian sport in the context of cultural heritage, sport development, tourism and social inclusion. Particular attention is paid to entities that play a key role in the development of this sport, such as government agencies, sports federations, athletes and the public. The relevance of equestrian sport in the modern world is analyzed and recommendations are offered for its further development and promotion

Конный спорт играет важную роль в национальных играх многих стран по всему миру. Это может быть не только способом соревнования, но и показателем культурного наследия и традиций. В разных странах конный спорт имеет свои особенности и характерные черты, которые отражают местные условия, историю и ценности.

Прежде всего, конные виды спорта являются частью культурного наследия многих народов. Например, в странах Центральной Азии, таких как Казахстан, Киргизия и Узбекистан, конные скачки и бодрствующие игры традиционно занимают центральное место в культуре и спорте. Эти нации имеют богатую историю кочевого образа жизни, и конные соревнования были неотъемлемой частью их обычаев и традиций на протяжении веков. В таких странах скачки на конях не только являются спортивным событием, но и праздничным событием, сопровождающимся песнями, танцами и традиционными обрядами[1].

В других регионах, таких как Великобритания, конный спорт также имеет глубокие исторические корни и считается частью национальной идентичности. В этой стране конные скачки, выставки и поло пользуются широкой популярностью как среди спортсменов, так и среди

зрителей. Конный спорт в Великобритании также часто ассоциируется с аристократией и королевской семьей, что придает ему особый статус и привлекательность.

Таким образом, конный спорт играет значительную роль в национальных играх различных стран, отражая их культурные традиции, историю и ценности. Он объединяет людей вокруг общих интересов, способствует сохранению культурного наследия и способствует развитию спорта и общества в целом [2].

Объектом в данном контексте может быть конный спорт в целом или конкретные мероприятия, связанные с ним, такие как скачки, выставки или поло. Объектом также может быть инфраструктура, необходимая для практики конного спорта, такая как конюшни, тренировочные площадки и стадионы. В зависимости от контекста, объектом также могут быть спортсмены, участвующие в конных соревнованиях, или культурное наследие, связанное с конным спортом в конкретной стране или общине[3].

Предметом данной статьи является роль конного спорта в национальных играх различных стран. Автор рассматривает влияние конного спорта на культурное наследие, спортивное развитие, туризм и социальную интеграцию. Также освещаются организация соревнований, участники и субъекты, играющие ключевую роль в развитии данного вида спорта.

Цели и значимость конного спорта в национальных играх могут быть разнообразными и варьировать в зависимости от контекста и целей конкретной страны или общины. Вот несколько общих целей, которые могут быть связаны с этим видом спорта:

1. Сохранение культурного наследия: Конный спорт может играть ключевую роль в сохранении и передаче культурных традиций и обычаев от поколения к поколению. Это может включать в себя сохранение старых техник верховой езды, традиционных видов соревнований и связанных с ними обрядов и празднеств.
2. Спортивный прогресс и развитие: Для многих стран конный спорт также является средством для спортивного развития и достижения высоких результатов на международной арене. Поощрение молодых талантов, создание тренировочных программ и инфраструктуры способствует развитию спортивного потенциала.
3. Туризм и экономическое развитие: В некоторых регионах конный спорт может стать мощным катализатором для развития туризма и экономики. Международные соревнования, выставки и туристические маршруты, связанные с конным спортом, привлекают внимание туристов и способствуют экономическому росту региона.
4. Социальная интеграция и развитие общины: В развивающихся странах конный спорт может быть инструментом для социальной интеграции и развития общины. Он может способствовать развитию социальных навыков, самодисциплине и сотрудничеству среди участников, особенно среди молодежи.
5. Поддержка биологического разнообразия: Конный спорт также может иметь экологическую значимость, особенно если он связан с сохранением и охраной местной фауны и флоры. Создание заповедников и национальных парков, где проводятся соревнования и тренировки, способствует сохранению природной среды.

Эти цели могут быть достигнуты через различные мероприятия, такие как разработка соответствующих образовательных программ, создание спортивной инфраструктуры, организация международных соревнований и поддержка местных инициатив в области конного спорта[4].

Задачи, связанные с развитием и поддержанием конного спорта в национальных играх, могут включать в себя следующие аспекты:

1. Развитие инфраструктуры: Обеспечение наличия достаточного числа конюшен, тренировочных площадок, а также современных учебно-тренировочных центров для развития навыков верховой езды и тренировок.
2. Обучение и поддержка спортсменов: Создание программ подготовки и тренировок для молодых спортсменов, обеспечение доступа к квалифицированным тренерам и проведение мероприятий по развитию их профессиональных навыков.

3. Организация соревнований: Планирование и проведение различных соревнований по конному спорту, включая скачки, выставки, поло и другие виды соревнований, как на местном, так и на международном уровнях.
4. Привлечение спонсоров и финансирование: Поиск и привлечение инвестиций и спонсорской поддержки для развития конного спорта, включая финансирование мероприятий, строительство и обновление инфраструктуры, а также поддержку спортсменов.
5. Сохранение культурного наследия: Продвижение и сохранение традиций и обычаев, связанных с конным спортом, через организацию тематических мероприятий, фестивалей и выставок, а также через образовательные программы и мероприятия.
6. Продвижение туризма: Использование конного спорта как туристического привлечения, организация экскурсий, поездок и маршрутов для туристов, которые интересуются конным спортом и культурой.
7. Экологическая ответственность: Принятие мер для устойчивого использования природных ресурсов, охрана и защита окружающей среды в местах проведения конных соревнований и тренировок.

Актуальность темы роли конного спорта в национальных играх остается высокой в современном мире по нескольким причинам:
1. Культурное наследие: Конный спорт является неотъемлемой частью культурного наследия многих народов и наций, что подчеркивает его актуальность как элемента национальной идентичности и традиций.
2. Спортивное развитие: Конный спорт продолжает оставаться популярным видом спорта, привлекая внимание как спортсменов, так и зрителей. Соревнования по конному спорту остаются ключевым событием в спортивном календаре многих стран.
3. Туризм и экономическое развитие: В развивающихся странах конный спорт может играть важную роль в привлечении туристов и развитии экономики региона через организацию мероприятий и туристических маршрутов, связанных с конным спортом.
4. Социальная значимость: Конный спорт может быть средством социальной интеграции и развития общины, особенно в местах, где он имеет глубокие корни в культуре и традициях.
5. Экологическая ответственность: В некоторых регионах конный спорт становится инструментом для сохранения и охраны природной среды, что актуально в контексте глобальных вызовов, связанных с изменением климата и утратой биоразнообразия.

Таким образом, роль конного спорта в национальных играх остается актуальной и важной, как с точки зрения культурного наследия, так и с точки зрения спортивного, социального и экономического развития общества.

Основная часть статьи о роли конного спорта в национальных играх может включать в себя следующие разделы:
1. Исторический обзор конного спорта: В этом разделе рассматривается история конного спорта в различных странах и культурах, подчеркивая его значимость как часть культурного наследия и традиций.
2. Культурная значимость конного спорта: Обсуждается влияние конного спорта на культурное разнообразие и национальную идентичность, а также его роль в праздниках, обрядах и традициях различных народов.
3. Спортивное значение и соревнования: В этом разделе анализируется важность конного спорта как спортивной дисциплины, включая различные виды соревнований, такие как скачки, выставки и поло, а также их роль в развитии профессиональных спортсменов и достижении высоких результатов.
4. Экономический аспект: Рассматривается влияние конного спорта на экономику регионов, включая его вклад в туризм, развитие инфраструктуры и создание рабочих мест.
5. Социальное значение и влияние на общество: Обсуждается роль конного спорта в социальной интеграции и развитии общины, влияние на формирование ценностей и навыков участников, а также его значение для молодежи и людей с ограниченными возможностями.

6. Экологическая значимость: В этом разделе рассматривается влияние конного спорта на окружающую среду и меры по сохранению природных ресурсов и биоразнообразия.

Каждый из этих разделов может включать в себя исторические сведения, современные тенденции, статистические данные, примеры из практики и размышления автора о значимости конного спорта для национальных игр и общества в целом.

В заключение, конный спорт остается важным элементом национальных игр многих стран, играя роль не только в спортивных соревнованиях, но и в сохранении культурного наследия, развитии социальной инфраструктуры и привлечении туристов. Он объединяет различные субъекты, включая государственные органы, спортсменов, организаторов мероприятий и общественность, в совместных усилиях по развитию и продвижению этого уникального вида спорта. Реализация задач, связанных с конным спортом, помогает не только достижению спортивных результатов, но и созданию благоприятных условий для социального и экономического развития общества. Важно продолжать уделять внимание развитию конного спорта, сохранению его культурного наследия и поддержанию интереса к нему как со стороны спортсменов, так и со стороны зрителей и общественности в целом.

Список использованной литературы:

1. Колосовский В.П. Лошади Туркестана, Либроком Москва, год 2016 ст 160.
2. https://nauchniestati.ru/spravka/turistskie-obekty-i-kompleksy/
3. Красников А.С. Экстерьер лошади, Ленанд Новосибирск, год 2022 ст 352.
4.https://nauchniestati.ru/spravka/naczionalnye-vidy-sporta/

УДК 796.42.093.61

ЛЕГКОАТЛЕТИЧЕСКОЕ МНОГОБОРЬЯ

Асылтай Азамат- студент группы 1402-81.
Научный руководитель: Ускеналиев А.К.- магистр, преподаватель
Южно-Казахстанский педагогический университет им. Узбекали Жанибекова,Шымкент

Түйін:

Жеңіл атлетика көпсайыс саласындағы заманауи ғылыми зерттеулердің аннотациясында осы спорттың әртүрлі аспектілеріндегі негізгі тенденциялар мен жетістіктер қамтылған. Зерттеуге қозғалыс техникасын оңтайландыру үшін биомеханика, тиімді оқу бағдарламаларын әзірлеу үшін физиологиялық аспектілер, мотивация мен стрессті басқаруды жақсарту үшін психологиялық тренинг және нәтижелерді талдау және оңтайлы стратегияларды анықтау үшін деректерді талдау кіреді. Сондай-ақ жарақаттың алдын алу, жарақаттан кейін қалпына келтіру, тамақтану және тамақтану стратегияларына ерекше көңіл бөлінеді. Бұл зерттеулердің барлығы спортшылардың өнімділігін арттыруға, жарақат алу қаупін азайтуға және көпсайыстағы жеңіл атлетикада жоғары спорттық нәтижелерге қол жеткізу үшін оңтайлы жағдай жасауға бағытталған.

Summary:

Abstract of modern scientific research in the field of athletics all-around covers key trends and achievements in various aspects of this sport. Research includes biomechanics to optimize movement technique, physiological aspects to develop effective training programs, psychological training to improve motivation and stress management, and data analytics to analyze results and determine optimal strategies. Special attention is also paid to injury prevention, rehabilitation after injuries, nutrition and nutritional strategies. All these studies are aimed at increasing the performance of athletes, reducing the risk of injury and creating optimal conditions for achieving high sports results in all-around athletics.

Введение. Легкоатлетическое многоборье выделяет собой истинный картина состязаний в нетяжелой атлетике, который настятельно просит от спортсменов проявления многогранных спортивных вероятностей и выносливости. Данный формат состязаний обхватывает некоторое количество дисциплин, соединенных в одно мероприятие , как раз чточто готовит его собственно что более захватывающим и оживленным для постояльцев .

Легкоатлетическое многоборье подключает в себя как семиборье, к примеру и десятиборье, в зависимости от числа дисциплин, входящих в программку . Спортсмены обязаны благополучно преодолеть с разными обликами тестирований , данными как бег на краткие и длинноватые дистанции, прыжки в высоту и длину, метание всевозможных предметов, а еще технические облики , эти как швырок копья или же же же скачок с шестом.

Это конкурентность настятельно просит не лишь только только лишь только физиологической подготовки, но и стратегического расклада к роли в всякой дисциплине, беря во внимание силы и беспомощности всякого спортсмена. Легкоатлетическое многоборье считается одним из самых трудозатратных и увлекательных обликов спорта, который приковывает забота большущего числа приверженцев нетяжелой атлетики и спорта в целом.

Актуальность данного исследования легкоатлетического многоборья подтверждается постоянным интересом спортсменов, тренеров и научного сообщества к его комплексной природе, а также потребностью в разработке эффективных тренировочных методик и стратегий для достижения успеха в соревнованиях. В условиях быстрого развития спортивной науки и технологий, изучение легкоатлетического многоборья остается важным для оптимизации тренировочного процесса и повышения спортивной результативности.

Цель данного исследования предоставить всесторонний обзор современного состояния легкоатлетического многоборья, включая его историческое развитие, ключевые дисциплины, физиологические и психологические аспекты подготовки, а также практические рекомендации для тренеров и спортсменов, с целью повышения их результативности в этом виде спорта.

Задачи:

Задачи статьи могут быть сформулированы следующим образом:

1. Провести обзор основных дисциплин легкоатлетического многоборья, выявив их ключевые характеристики и требования к спортсменам.
2. Изучить современные методики тренировок и подходы к подготовке спортсменов в легкоатлетическом многоборье, а также выявить эффективные стратегии развития физических и психологических навыков.
3. Рассмотреть современные научные исследования в области легкоатлетического многоборья, выявив ключевые тенденции и достижения в этой области.
4. Сформулировать конкретные практические рекомендации для тренеров и спортсменов, направленные на оптимизацию тренировочного процесса и повышение результативности в соревнованиях.
5. Послужить источником информации и вдохновения для спортсменов, тренеров и исследователей в области легкоатлетического многоборья, способствуя развитию и распространению знаний о данном виде спорта.

Объект данного исследования:

Предмет данного исследования:

Легкоатлетическое многоборье включает в себя разнообразные дисциплины, каждая из которых имеет свои уникальные характеристики и требования к спортсменам. Обзор основных дисциплин легкоатлетического многоборья:
1. Бег на короткие дистанции. Эта дисциплина включает в себя забеги на 100 м, 200 м и 400 м. Спортсменам требуется высокая скорость, быстрота реакции, сила и выносливость.
2. Бег на длинные дистанции. В эту категорию входят забеги на 800 м и 1500 м (или мильные забеги). Спортсмены должны обладать высокой аэробной выносливостью, тактическими навыками и способностью к долгосрочной концентрации.
3. Прыжки в длину и в высоту. Прыжки в длину и в высоту требуют от спортсменов силы, скорости, координации и техники. В прыжках в длину основное внимание уделяется максимальному преодолению дистанции, а в прыжках в высоту – преодолению максимальной высоты.
4. Метания. В эту категорию входят метание диска, молота и копья. Спортсменам требуется сила, техника и координация для эффективного выполнения этих дисциплин. Кроме основных дисциплин, легкоатлетическое многоборье может включать и другие виды соревнований, такие как барьерные беги, эстафеты, многоборье в помещении и другие, что требует от спортсменов широкого спектра навыков и качеств.
Каждая из этих дисциплин имеет свои уникальные требования к физической подготовке, технике и тактике, и спортсмены должны быть готовы к многогранным вызовам, которые представляет легкоатлетическое многоборье.

Современные методики тренировок в легкоатлетическом многоборье часто включают в себя комплексный подход, включающий физическую подготовку, техническое мастерство, психологическую устойчивость и тактическую готовность. Эффективные стратегии развития включают в себя индивидуализацию тренировочных программ под каждого спортсмена, постоянное отслеживание прогресса, использование передовых технологий и научных исследований для оптимизации тренировочного процесса, а также работу с психологами для развития ментальной устойчивости и концентрации. Также важно учитывать периодизацию тренировочного процесса, включая фазы подготовки, соревновательного периода и восстановления. Дополнительные подходы к подготовке спортсменов в легкоатлетическом многоборье включают в себя использование функциональных тренировок, уделяющих внимание не только развитию силы и выносливости, но и улучшению координации и гибкости. Также значимыми являются методы биомеханического анализа, позволяющие оптимизировать технику выполнения упражнений и движений. Важно также уделять внимание рациональному питанию и регулярному отдыху, так как это влияет на восстановление и общее состояние спортсмена[1].

Современные научные исследования в области легкоатлетического многоборья активно исследуют различные аспекты, включая физиологию, биомеханику, психологию спорта, питание, травматологию и аналитику данных. Вот несколько ключевых тенденций и достижений в этой области:

1. Оптимизация тренировочных программ:
- Исследования направлены на разработку оптимальных программ тренировок, учитывая специфику многоборья и индивидуальные особенности спортсменов.
- Анализ различных методов тренировок, объемов и интенсивности нагрузок для достижения максимальных результатов при минимальном риске травм.

2. Биомеханика и технологии анализа движений:
- Исследования в области биомеханики помогают понять оптимальные движения и технику выполнения упражнений в многоборье.

- Использование передовых технологий для анализа движений, таких как трекинг движений, датчики и видеоанализ, для выявления ошибок и улучшения технического мастерства спортсменов.

3. Психологическая подготовка:
- Исследования в области психологии спорта направлены на разработку эффективных стратегий мотивации, управления стрессом и повышения концентрации во время соревнований многоборья.
- Применение психологических техник, таких как ментальная тренировка, визуализация успеха и работа над самоуверенностью, для достижения психологической устойчивости и повышения результативности.

4. Травмопрофилактика и реабилитация:
- Исследования направлены на выявление факторов риска травм и разработку эффективных методов и программ профилактики травм в многоборье.
- Развитие новых методов реабилитации и восстановления после травм для минимизации времени восстановления и быстрого возвращения спортсменов к тренировкам и соревнованиям.

5. Питание и нутриционные стратегии:
- Исследования в области питания и нутриционных стратегий направлены на оптимизацию рационов спортсменов, учитывая их энергетические потребности, восстановление после тренировок и соревнований, а также поддержание оптимального здоровья.
- Анализ влияния питания на физиологические показатели и результаты спортсменов для создания персонализированных планов питания.

6. Аналитика данных и машинное обучение:
- Применение современных методов аналитики данных и машинного обучения для анализа результатов соревнований, выявления тенденций и паттернов в выступлениях спортсменов.
- Использование данных для коррекции тренировочных программ, прогнозирования результатов и разработки стратегий для достижения лучших показателей.

Эти тенденции и достижения в области научных исследований в легкоатлетическом многоборье способствуют улучшению подготовки спортсменов, повышению их результатов, снижению риска травм и обеспечению оптимальных условий для достижения спортивных целей[2].

Конкретные практические рекомендации для тренеров и спортсменов:

1. Индивидуализация тренировочных программ. Разработайте программы тренировок, учитывая индивидуальные потребности и цели каждого спортсмена. Это позволит максимально эффективно использовать потенциал каждого участника.
2. Установка SMART-целей. Определите конкретные, измеримые, достижимые, значимые и ограниченные по времени цели для каждого тренировочного цикла и сезона. Это поможет сфокусироваться на конкретных задачах и оценить прогресс.
3. Постоянный мониторинг прогресса. Ведите детальные записи о выполненных тренировках, результаты соревнований, физическом состоянии и психологическом настроении спортсменов. Это позволит своевременно корректировать тренировочные программы.
4. Развитие технических навыков. Уделите достаточно времени тренировкам, направленным на улучшение технической мастерности в каждом виде спорта. Регулярная практика и обратная связь от тренера помогут совершенствовать технику выполнения упражнений.

5. Ментальная подготовка. Используйте техники ментальной подготовки, такие как визуализация, концентрация и релаксация, чтобы улучшить психологическую устойчивость и самоконтроль во время соревнований.
6. Рациональное питание и восстановление. Обеспечьте спортсменов сбалансированным питанием, включающим достаточное количество белков, углеводов, жиров, витаминов и минералов. Также уделяйте внимание правильному режиму отдыха и восстановления между тренировками и соревнованиями.
7. Анализ и тактика. Анализируйте выступления спортсменов и конкурентов, выявляйте сильные и слабые стороны, а также определяйте эффективные тактические подходы для каждого вида соревнований.
8. Постоянное обучение и обратная связь. Проводите регулярные индивидуальные и групповые обучающие сессии, а также предоставляйте спортсменам обратную связь о их выступлениях и прогрессе[3].

Легкоатлетическое многоборье представляет собой сложную и увлекательную область спорта, которая требует от спортсменов не только физической выносливости, но и технического мастерства, стратегического мышления и психологической устойчивости. В этой статье мы рассмотрим ключевые аспекты тренировки и соревнований в многоборье, а также предложим рекомендации для спортсменов, тренеров и исследователей, стремящихся к развитию и распространению знаний в этой области.
Одним из ключевых аспектов успешного выступления в легкоатлетическом многоборье является владение техникой выполнения различных упражнений и дисциплин. Спортсменам необходимо постоянно совершенствовать свои навыки в беге, прыжках, метаниях и других дисциплинах, чтобы достичь высоких результатов на соревнованиях. Тренеры должны уделять особое внимание технической подготовке своих подопечных, разрабатывая индивидуализированные программы тренировок, направленные на улучшение техники выполнения каждого упражнения.

Заключение. Легкоатлетическое многоборье представляет собой захватывающий и многогранный вид спорта, который требует от спортсменов и тренеров постоянного совершенствования и стремления к достижению высоких результатов. Развитие этой области спорта и распространение знаний о ней играют важную роль в формировании успешных спортсменов и развитии спортивного движения в целом. Спортсмены, тренеры и исследователи, участвующие в легкоатлетическом многоборье, имеют возможность вдохновлять друг друга, обмениваться опытом и совершенствовать свои навыки. Через совместные усилия и стремление к совершенству, мы можем продвигать развитие этого уникального вида спорта и вдохновлять новое поколение спортсменов на великие достижения.

Список использованной литературы:

1.А.А. Ушаков, И.Ю. Радчич, В.Б. Зеличенок «Легкая атлетика. Многоборье», Советский спорт, год 2006 с 84-90.
2. https://ru.m.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%B5%D0%B3%D0%BA%D0%BE%D0%B0%D1%82%D0%BB%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5_%D0%BC%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D1%8C%D1%8F#:~:text=%D0%9B%D0%B5%D0%B3%D0%BA%D0%BE%D0%B0%D1%82%D0%BB%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5%20%D0%BC%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D1%8C%D1%8F%20%E2%80%94%20%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BF%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%BB%D0%B5%D0%B3%D0%BA%D0%BE%D0%B0%D1%82%D0%BB%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%85%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%BD,%D0%BD%D0%B0%D0%B7%D1%8B%D0%B2%D0%B0%D1%8E%D1%82%20%C2%AB%D1%80%D1%

8B%D1%86%D0%B0%D1%80%D1%8F%D0%BC%D0%B8%20%D0%BC%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%85%20%D0%BA%D0%B0%D1%87%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%C2%BB.
3. . Спирина М. П., Кизилов Л. И. «Женское легкоатлетическое многоборье и спринт : учебное пособие», Издательство Уральского университета, год 2020 с 7-9.

ӘОЖ: 372. 8:796

ТЫНЫС АЛУ ЖҮЙЕСІ АУРУЛАРЫНА ЕМДІК ЖАТТЫҒУЛАРЫ

Асанхан Самал Қуанышқызы – 1402-21 тобы студенті
Ғылыми жетекші: Есмаханова Жаркынай Шарабдиновна – магистр, аға оқытушы
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В содержании статьи были представлены приоритетные направления охраны общественного здоровья с целью профилактики заболеваний дыхательной системы, определено улучшение здоровья через медико-социальную активность населения и здоровый образ жизни.

Рассмотрены физиологические функции основных компонентов дыхательной системы и причины и основные симптомы возникновения заболеваний в ней. Для поддержания физической активности организма был сгруппирован комплекс лечебных упражнений, даны способы применения для профилактики заболеваний в быту. Практическая значимость статьи: рассмотрение дыхательных упражнений по методике, применяемой А. Н.Стрельниковой и К. П. Бутейко. Ведь они наиболее эффективны и приемлемы, чем другие виды дыхательных упражнений.

Summary

The content of the article presented priority areas of public health protection in order to prevent diseases of the respiratory system, identified the improvement of health through medical and social activity of the population and a healthy lifestyle.

The physiological functions of the main components of the respiratory system and the causes and main symptoms of diseases in it are considered. To maintain the physical activity of the body, a set of therapeutic exercises was grouped, and methods of application for the prevention of diseases in everyday life were given. Practical significance of the article: consideration of breathing exercises according to the method used by A. N.Strelnikova and K. P. Buteyko. After all, they are more effective and acceptable than other types of breathing exercises.

Қазақстан Республикасының дене шынықтыру мен спортты дамытудың 2025 жылға дейінгі Тұжырымдамасында: «Дене шынықтырумен және спортпен» шұғылдану халықты сауықтыру, олардың өзін-өзі танытуы мен дамуының неғұрлым қолжетімді және тиімді тетігі, бейәлеуметтік құбылыстарға қарсы күрес құралы болып табылады. Саламатты ұрпақ қалыптастыру мақсатында спорттық іс-шараларға тең мүмкіндіктер мен тең қолжетімділік арқылы бала жасында бастапқы тең мүмкіндіктерді қамтамасыз ету қажет» [1], – деп көрсетілген

Тыныс алу жүйесі органикалық қосылыстарды тотықтыру және АТФ түріндегі энергияны өндіру үшін оттегін береді. Тыныс алудың және тыныс алу жүйесінің күйінің өзгеруі ұзақ уақыт бойы симптомсыз болуы мүмкін. Бірақ өкпенің созылмалы обструктивті ауруларын (COPD) анықтау әдісі мен құрылғысы бар. Ол үшін ӨСОА скринингі және тыныс алуды тоқтату сынақтары арқылы жүйенің функционалдық жағдайын бағалау қажет.

Мақаланың тәжірибелік маңыздылығы: биология және дене тәрбиесі пәнінің мұғалімі біздің мақаладағы материалды сабаққа қосымша материал ретінде пайдалана алады, ал оқушылар тыныс алу жүйесінің нәтижесімен жеке танысады, онда оларда функцияларының нормадан ауытқуы бар-жоғын анықтайды.

Адамның тыныс алу жүйесі - тыныс алатын атмосфералық ауа мен өкпедегі қан арасындағы газ алмасуды қамтамасыз ететін мүшелердің күрделі қызметі.

Тыныс алу жолдары мен тыныс алу жүйесінің негізгі құрамдас бөліктері тыныс жолдары арасындағы байланыстарды тиімді түрде жеңілдетеді. Кеуде қуысында орналасқан, қабырға мен диафрагмамен қоршалған, өкпе қорғалған. Өкпеде газ алмасу өкпе альвеолаларындағы атмосфералық ауа мен өкпе капиллярлары арқылы қан арасында жүреді, бұл газ алмасуға, дем шығару кезінде қалдықтарды шығаруға және газ деңгейін реттеуге мүмкіндік береді, соның ішінде көмірқышқыл газын жою.

Тыныс алу жүйесі ағзаға оттегінің түсуін қамтамасыз етуге және көмірқышқыл газын шығаруға байланысты бірнеше маңызды функцияларды орындайды:

Оттегінің түсуі: тыныс алу жүйесінің негізгі функцияларының бірі-ағзаға оттегінің түсуі. Бұл процесс тыныс алудан басталады, онда оттегі бар ауа өкпеге мұрын немесе ауыз жолдары арқылы енеді, содан кейін тыныс алу жолдары арқылы өтеді (трахея, бронхтар, бронхиолалар) және альвеолаларға жетеді, онда қан мен ауа арасында газ алмасу жүреді.

Көмірқышқыл газын жою: тыныс алу жүйесі денеден көмірқышқыл газын шығаруға да жауап береді. Дем шығарған кезде көмірқышқыл газы өкпеден тыныс алу жолдары мен мұрын немесе ауыз жолдары арқылы шығады.

Оттегі мен көмірқышқыл газын реттеу: тыныс алу жүйесі ағзадағы оттегі мен көмірқышқыл газының деңгейін реттеуде маңызды рөл атқарады. Жүйке және химиялық механизмдер дененің оттегі мен көмірқышқыл газын кетіру қажеттілігіне байланысты тыныс алу жиілігі мен тереңдігін бақылайды.

Ингаляциялық ауаны сүзу: мұрын және ауыз қуысы ингаляциялық ауаны шаң бөлшектерінен, микробтардан және басқа ластаушы заттардан сүзу және тазарту қызметін атқарады. Тыныс алу жолдарындағы шырышты қабық пен кірпікшелер бұл бөлшектерді ұстауға және жоюға көмектеседі.

Ингаляциялық ауаны ылғалдандыру және жылыту: тыныс алу жүйесі ингаляциялық ауаны ылғалдандырады және жылытады, осылайша ол өкпеде газ алмасуға қолайлы болады және шырышты қабықтың тітіркенуін азайтады.

Денені қорғауға қатысу: тыныс алу жүйесі денені зиянды заттар мен микроорганизмдерден қорғауда да маңызды рөл атқарады. Жөтел және түшкіру сияқты механизмдер тітіркендіргіштерден арылуға көмектеседі, ал тыныс алу жолдарындағы иммундық жасушалар инфекциялармен күресуге көмектеседі.

Ресейлік дәрігер-физиолог Константин Павлович Бутейко тыныс алу жаттығуларына арнап арнайы Бутейко әдісін ойлап тапты. Бұл әдіс көптеген адамдар дұрыс емес, шамадан тыс және тиімсіз тыныс алуынан, бұл әртүрлі ауруларға, соның ішінде тыныс алу проблемаларына әкелуі мүмкін деген идеяға негізделіп жасалған.

Бутейко әдісінің принциптері келесі аспектілерді қамтиды:

1. Қандағы көмірқышқыл газының деңгейінің жоғарылауы: Бутейко әдісі көмірқышқыл газының төмен деңгейі бронхтардың жиырылуына және тыныс алу жолдарының спазмына әкелуі мүмкін деп болжайды. Сондықтан әдістің мақсаттарының бірі организмдегі CO2 деңгейін арттыру болып табылады.

2. Диафрагматикалық тыныс алу: Бутейко әдісі бойынша жаттығулар негізгі тыныс алу бұлшықеті диафрагманы белсендіруге, өкпенің желдетілуін және газ алмасуын жақсартуға бағытталған.

3. Тыныс алу жиілігін азайту: Бутейко әдісі тыныс алу жиілігін бақылауды және азайтуды ұсынады, бұл көмірқышқыл газының жоғалуын азайтуға және жасушаларды оттегімен қамтамасыз етуді жақсартуға көмектеседі.

4. Дем шығаруды бақылау: әдістің маңызды аспектісі өкпені жақсы тазартуға және газдардың тиімді алмасуына қол жеткізуге мүмкіндік беретін толық және босаңсыған дем шығаруға назар аудару болып табылады.

Айта кету керек, Бутейко әдісімен жаттығуды бастамас бұрын, ең қолайлы жаттығуларды таңдау және жаттығу процесін бақылау үшін маманмен кеңесу ұсынылады [2].

Тыныс алу жаттығуларының көптеген түрлері бар. Қазіргі таңда ең танымал болып табылатыны: А.Н.Стрельниковaның әдеттен тыс тыныс алуы, К.П. Бутейконың үстірт тыныс алуы, йог жүйесі бойынша сирек әрі терең тыныстауы, Фролова әдісі (Фролова тренажері)

А.Н.Стрельниковaның әдіс- тәсілі бойынша тыныс алу жаттығулары.

А.Н.Стрельниковaның тыныс алу жаттығулары тыныс алудың маңыздылығымен және ең күшті тыныс алу бұлшықеттерін - көкеттің белсендірумен сипатталады. Тыныс алу жаттығулары қысқа, жылдам тыныс алу ырғағынан тұрады, содан кейін 2 секунд ішінде мұрын арқылы тыныс алуды толығымен жеңілдетіп, оны үш рет оңай қайталаңыз. Осыдан кейін толығымен мұрын немесе ауыз арқылы баяу дем шығарыңыз.

А.Н.Стрельниковaның гимнастикасын орындаудың негізгі қағидаларына тек тыныс алуға көңіл бөлу, тыныс алуды санау жатады. Бұл қысқа жаттығулар тыныс алу актісін қысқарту үшін көкеттің жиырылуымен бір мезгілде орындалады, жаттығудың тиімділігі мен тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Сайып келгенде, осы тыныс алу әдістерін дұрыс орындау арқылы өкпенің сыйымдылығы 0,1-ден 0,3 литрге дейін артады, қанның газдық құрамы жақсарады, ал артериялық қан тамырларының көлемі кішірейеді және қан айналымы жеделдейді. Стрельниковтың тыныс алу жаттығуларын орындау кезінде қатысушы бақыланатын тыныс алу арқылы қанын оттегімен қанықтырады, бұл дененің барлық функцияларын арттырады және зат алмасу үрдісіне көмектеседі.

Жаттығулардың емдік ықпалы. А.Н.Стрельниковaның жоспарлы тыныс алу жаттығуларын жаттығу үрдісіне жүйелі түрде енгізілсе (күніне екі рет - таңертең және кешке, бір сабақ 1200 импульстің экспозициясын орындау), нәтижесі елеулі әсерлерге әкелуі мүмкін.

- Олар ферменттердің синтезінде оң нәтиже береді, оның ішінде жүйке жүйесі негізгі рөл атқарады.
- Олар орталық жүйке жүйесі тарапынан бұзылған жүйке регуляциясы ағзаны реттеуді күшейтеді.
- Өкпе бронхтары мен бронх ағаштарының қызметін жақсарту.
- Бронх жүйесіндегі кейбір морфологиялық өзгерістерді жою (бронхит, демікпе, пневмония және т.б.).
- Жүрек-қан жүйесінің бұзылған функцияларын қалпына келтіреді, қан айналымы механизмін реттейді.
- Кеуде қуысы бұлшықет жасушаларының және көмейдің құрылымдық қызметін қалпына келтіреді.
- Адамның психофизикалық жағдайын жақсарту, оның тонусын және ағзаның жалпы күресу күшін жоғарылатады

"Негізгі" кешеннің жаттығулары

	"Алақандар" Тік және тура тұрыңыз. Білек шынтақпен бүгілген, қол басы төмен. Қол басы алақанды иық денгейінде ұстаймыз. Алақаныңызды жұдырықтай қысу жағдайында дем алу алақанды ашқанда дем шығару. 8 рет тыныс алу. 4 рет қайталау.
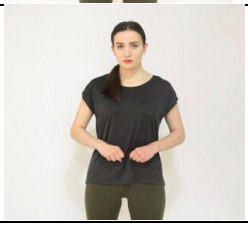	"Погондар" Қолдар күрт, іс жүзінде итеріп, белден төмен қарай бағытталады. Синхронды түрде қысқа және шулы тыныс алу керек. Жаттығу аяқталғаннан кейін қолдар белдеу аймағында

	босаңсыған күйде бастапқы күйіне оралады. Қозғалыстар саны-32, 4 тәсілге бөлінген.
	"Сорғы" (шинаны үрлеу) Басыңызды төмен түсіріп, тегіс және тік тұрыңыз. Бел аймағында арқаңызды бүгіңіз. Қолдарыңызды төмен түсіріңіз, қолдарыңызды босаңсытыңыз. Артқы жағы босаңсыған. Алға қарай тегіс көлбеу жасалады, сонымен бірге мұрынмен қысқа дем алу керек. Тәсілдер саны-4, әрқайсысында 8 қозғалыс, барлығы 32 белсенді қозғалыс болуы керек.
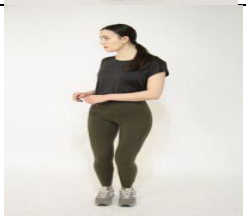	"Мысық" Денені кезекпен оң және сол жаққа бұрумен бірге жүретін "серіппелі" скват жаттығуы. Сонымен қатар, тыныс алумағын дененің қозғалыстарымен синхрондау арқылы сақтау керек. Тәсілдер саны-4, әрқайсысында 8 қозғалыс.
	"Құлақ" Бас кезекпен иыққа қарай қозғалады, ал мойын бұлшықеттерін қатайтпау маңызды. Жаттығуды қысқа деммен сүйемелдеу керек, көзді қатаң көлденеңінен бағыттау керек. Ұсынылатын мөлшерлеме-4 тәсілге бөлінген 32 қозғалыс.
	"Бас маятнигі" Жаттығу сонымен қатар "кішіпейілділікпен" орындалады, басымен көтерілу және түсу керек, оларды белсенді деммен сүйемелдеу керек. Бұл жаттығуды сәтті орындаудың маңызды кілті-тыныс алудың дұрыс ритағы. Қозғалыс саны-32.

А. Н. Стрельникованың тыныс алу гимнастикасы аурудың алдын алуда тиімді тыныс алу жүйесі. Балаларда тыныс алу гимнастикасын профилактикалық қолдану мектеп жасындағы ЖРВИ жиілігін балалармен салыстырғанда 2-4 есе азайтуға мүмкіндік береді, осы гимнастикамен айналысатындар.

Бұл әдістің алынған оң әсері оны кеңінен қолдануға мүмкіндік бермейді тек кез-келген (ерекше және спецификалық емес) науқастарды кешенді емдеуде тыныс алу органдарының аурулары, сонымен қатар оны тәуелсіз емдеу құралы ретінде қолданыңыз, метаболизм процестерін жақсартады, ағзаны оттегімен қамтамасыз етуді қалыпқа келтіреді, иммунитетті және бұлшықет тонусын жоғарылатады, гиподинамияның әсерін азайтады [3].

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының дене шынықтыру мен спортты дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 11 қаңтардағы, №168 Жарлығы // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1600000168/history

2. Бутейко әдісі: медициналық практикаға енгізу тәжірибесі / к. п. Бутейко, а. е. жақсы. - Мәскеу: Патриот баспасы, 1990 - 224 б. с. 68-120. (https://youtu.be/4-4oKj21aZY)

3. Центр дыхательной гимнастики А.Н.Стрельниковой. Copyright@ 2010-2024 https://strelnikova.ru/upragnenija-osnovnoj-komplex

ӘОЖ 378:372.87

КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУ

Бауыржан Ж.Р, Байдыбек А.К.- 1404-20 тобының студенттері
Ғылыми жетекші: **Мыңбаева Н.Қ** –аға оқытушы
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье рассматривается воспитание национальной ценности обучающихся на уроках художественного труда. Также возрождение национальной ценностей казахского народа, умение прививать хорошие качества поколения, образования и воспитания обучающихся на основе национальной педагогики.

Summary

The article deals with the education of the national value of students in the lessons of artistic work. Also, the revival of the national values of the Kazakh people, the ability to instill good qualities of the generation, education and upbringing of students based on national pedagogy.

Бүгінгі күннің талабы негізінде оқу үдерісін ұйымдастыруда білімнің мазмұныны ашу, ұлттық ой, ұлттық құндылық негізінде білім беру уақыт ұттырмайтын мәселе.

Білім беру саласының күн тәртібінде тұрған әлемдік өркениетке негізделген білім алушыларды ұлттық тәрбиеге көбірек көңіл бөлу қажеті туындауда. Ұлттық мәдениетін, тарихын, рухани құндылықтарын білмей өскен ұрпақ өз-өзін шыққан тегін, дәстүрін білмейтін жетім балаға ұқсайтыны белгілі.

Себебі, оқу материалының құны жаңа жоғары болғанмен, ескі мағлұматтардың да құны құнды болмаса, кем болмайтыны дәлелденіп отыр.

Олай болса қазақ халқының ұлттық құндылықтарын жаңғырту, ұрпаққа деген жақсы қасиеттерді үйрете білу, оларды түгелдей дерлік қайталау болып табылмайды, керісінше оны қоғамның, уақыттың сипатына байланысты[1].

Қазақ елінің бір туар танымал қоғам қайраткері Өзбекәлі Жәнібековтің қазіргі заман талабына сай «... өзекті мәселе, мемлекет өзінің сипатына байланысты ұстанатын идеологиясы ұлттық бағытта болуы тиіс» - деген пікірі бүгінігі таңдағы өзекті мәселе болып саналады[2].

Халқымыздың өнерінің барлық түрі, оның ішінде қолөнер туындылары көркемдік эстетикалық мәнді ашып, әшекейлеп айшықтай түсетін өнер. Сондықтан, білім алушылардың жеке қабілетін ескере отырып, өз білімімен ізденуіне, шығармашылық жұмыстарды жасауда ептілігі мен дағдысын қалыптасуына жағдай жасауымыз қажет. Осы бағытта білім алушыларды көркем еңбек сабағында, еңбекке баулуда ұлттық құндылық негізінде тәрбие беру, маңызды қызмет атқарады.

Жан-жақты дамыған ұрпақты қалыптастыруда білім беру жүйесінде ұлы ғалымдарымыздың дидактикалық мұрасын қолдану қажет. Атап айтсақ Қожа Ахмет Яссауи, Әл-Фараби, Ибн Сина және т.б ислам елінде құтты есімдері аталып кеткен, шексіз құрметке ие, ұлы ғалымдарымызды ескеруіміз міндет. Осы орайда Әл-Фарабидің «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз берілген білім адамазаттың қас жауы» деген сөзін атап өткен жөн болар[3].

Білім беру жүйесінде ұлттық қолөнерді жандандырып әлемдік өлешемдерге жақындату үшін, ұлттық тәрбиемен ұштасуы қажет. Білім алушылардың көркем дүниені сезінуі, қабылдауы,

эстетикалық талғамы әртүрлі болады. Қолөнер бұйымдарының әсемдігі, өрнегі тұрмысқа сән берумен қатар адамға рухани ләззат сыйлайды.

Қазақ халқының отбасында ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан рухани құндылық, салт-дәстүрге негізделген отбасыда рухани тәрбиенің негізі саналатын ұлттық ерекшелік бар. Ұрпақтың физиологиялық, психологиялық дамуына отбасылық ортаның әсерінің көптігін педагогтар мен психологтар дәлелдеген.

Тәрбие беруде ұлттық құндылықтарды қолдану отандық педагогикада қалыптасып келе жатқан үрдіс болып, өзіндік көрінісі пен мазмұны болып табылады.

Білім беру саласында көркем еңбекке оқыту сабағы білім алушының дүниетанымы психикасына ықпал ететін, белгілі бір дағдыларды қалыптастыратын өте күрделі процесс болып саналады.

Құндылықтар мен тұлға үшін маңызды ұлт мүддесіне қызмет жасайтын бұл:

- бостандық;
- әлеуметтік әділеттілік;
- теңдік;
- шындық;
- ағартушылық;
- сұлулық;
- ізгілік;
- адалдық, парызға адалдық секілді қасиеттерді қамтиды.

Білім беру ордасын рухани адамгершілікке тәрбиелеуде ұлттық құндылықтарды қолданудың мәні негізінде кемел тұлға етіп тәрбиелеу үдерісінің көшбасшы деп түсінуге болады.

Демек, қазіргі жаһандану процесінде ұрпақтың рухани кемел, тәні сау болып өсуі үшін ата-ананың ғана емес, оқытушылар мен тәрбиешілердің де қызметі шексіз болып саналады. Өйткені білім беру жүйесінде дамыған тұлғаны жан-жақты және үйлесімді жетілдірудің негізгі құралы мен басты бағыты ата-ананың, білім беру ошағы мен қоғамның ықпалы болып саналады. [4,5].

Ата-бабаларымыздың өмір сүру тарихына көз жүгіртсек ұрпақты жан-жақты тәрбиелеуде, ұлттық мәдениетіміз, мәдени мұрамыз, ойшылдарымыз, ақын-жырауларымыз, қолөнеріміз бен музыканың жоғары дәрежеде дамығанын байқаймыз. Оларды әлемдік деңгейге көтере отырып, дүние жүзіне де таныта да, таңқалдырып келе жатқандығы әр қазақтың жүрегіне мақтаныш сезімін ұялататыны сөзсіз. «Ұлы даланың жеті қыры» атты мақалада тарихтан сыр шертетін ұлттық құндылығымыз қолөнерімізді атап көрсетілген. Қазақ даласында қолөнердің кеңінен тарағандығын және ұрпақтан-ұрпаққа аманат етіп қалдырғаны жайлы айтады. Сонымен қатар мақалада «Ұлы дала» атты ежелгі өнер және технологиялар музейін ашуға толық мүмкіндігіміз бар-дей отырып, «Ұлы дала» атты ежелгі өнер және технология музейін ашуды жолға қоюды міндеттеген.

Көркем еңбек сабағын білім беру саласында, мектепте халықтық педагогикамен ұштастырудың маңызы ерекше. Еңбек ету білім алушылардың ең бірінші өмірлік қажеттілігін қалыптастыруда зор маңызы бар. Еңбекпен шұғылданып алдына міндет қайған адамның ынтасы, оның бейімділігі мен мүддесіне сай келетін және моральдық қанағаттану сезімін беретін іспен шұғылданған жағдайда ғана іске асады. Сондықтан, бұл міндетті шешуде - еңбекті дұрыс таңдап алу қажет.

Білім алушыларды өнерге қызықтыру үшін кез-келген бұйымның, туындының жасалу құпиясы мен тарихын ашып көрсетілсе, әдебиеттерден мағлұматтар толық берілсе, ерекше қайталанбас технологиямен жасалу жолдарын үйрету, ақпараттық-коммуникативті құралдарды пайдаланып сабақты қызықты өтілуі білім алушының шығармашылық іспен айналысуға ынтасын арттырады.

Білім беру саласында көркем еңбек сабағының мақсаты: қолөнердің барлық салаларын бағдарламаға енгізіп, ұлттық педагогиканың негізінде білім алушыларға білім мен тәрбие беру.

Көркем еңбек сабағында ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиелеу білім алушыда мынадай дағдылырмен іскерлігін қалаптастырады: рухани мәдениетін, еңбеккқорлығын, ұлтжандылық, табандылығын, шыдамдылығын, іздемпаздығын т.б.

Қорыта келе: Ұлттық құндылық негізінде тәрбие беру білім алушының өнерге көзқарасын, біліктілігін арттырып шығармашылыққа баулиды.

Пайдаланылған әдебиет:

1. Д.Қ. Пошаев. «Мамандыққа кіріспе» оқы құралы. Шымкент: Нұрлыбейне-2011-200 бет
2. Ө. Жәнібеков. «Тағдыр тағлымы» естеліктер Алматы: Рауан -1997 136- бет
3. Р.Д Ардакин «Фараби»- основополжник исламской философии. Перевод с персидского А.Абсаликова. Москва: ООО Садра, 2014г.-132стр.
4. Қ. Бөлеев «Болашақ мұғалімдерді оқушыларға ұлттық тәрбие беруге кәсіби дайындау» - Алматы: Нұрлы әлем, 2004ж
5. Б.Мұқанов, Р.Ильясова «Этнопедагогика»- оқу құралы. Астана: Фолиант, 2008ж.- 439 бет

ӘОЖ: 372. 8:796

АРНАЙЫ МЕДИЦИНАЛЫҚ ТОПҚА ЖАТАТЫН МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНА ЕМДІК ДЕНЕ ЖАТТЫҒУ ӘДІСТЕРІ

Досымбет Сымбат Ақылбекқызы– 1402-41 тобы студенті
Ғылыми жетекші: Есмаханова Жаркынай Шарабдиновна – магистр, аға оқытушы
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье обсуждаются важные аспекты специальных медицинских групп для учащихся, которые сосредоточены на проведении физической подготовки при сердечно-сосудистых заболеваниях. В нем рассматриваются следующие вопросы: метод пульсометрии используется для отслеживания нагрузки и частоты сердечных сокращений учащихся, чтобы обеспечить их безопасное и эффективное поведение во время занятий физической культурой. Эта информация может быть полезна специалистам в области физического воспитания и здравоохранения, которые работают с учащимися с ограниченными возможностями или сердечно-сосудистыми заболеваниями.

Summary

The article discusses important aspects of special medical groups for students who focus on physical training for cardiovascular diseases. It addresses the following issues: The heart rate monitoring method is used to track the workload and heart rate of students to ensure their safe and effective behavior during physical education. This information may be useful to physical education and health professionals who work with students with disabilities or cardiovascular diseases.

Адам денсаулығы – барлық уақыттағы және халықтар үшін өзекті тақырып, XXI ғасырда ол бірінші кезектегі міндетке айналуда [1]. Мектепте оқу баланың денесіне ауыртпалықты арттырады.

Бұл өте маңызды мәселе, әсіресе қазіргі өмір салты жағдайында, балалар жаттығуларға қарағанда компьютерлер мен гаджеттерде көбірек уақыт өткізеді. Статикалық кернеудің жоғарылауы және бұлшықет жетіспеушілігі балаларда семіздік, омыртқа проблемалары, жалпы физикалық төзімділіктің төмендеуі және тіпті стресс деңгейінің жоғарылауы сияқты әртүрлі пайдалы мәселелерге әкелуі мүмкін.

Осы мәселелермен күресу үшін оқушыларды белсенді өмір салтына ынталандыру маңызды. Бұған тұрақты жаттығулар, спорттық іс-шаралар, ашық ауада белсенді ойындар, сондай-ақ оқу сабақтары кезінде қозғалысты ұйымдастыру қажеттілігі туындауда.

Бұл өз кезегінде жүрек-қан тамырлары, тыныс алу жүйелерінің әртүрлі ауруларына, зат алмасудың бұзылуына және т.б. әкеледі. Медицина мамандарының айтуынша, адам барлық ауруларының 75%-ы балалық шақта төселеді [2]. Статистика әр түрлі аурулармен ауыратын оқушылардың саны жылдан жылға артып келе жатқанын көрсетеді [3]. Бұл неден болып жатыр?

Бәлкім, біз, ересектер, қателесіп бала үшін ең бастысы жақсы оқу деп есептейміз. Егер бас айналу болса, ағзаңыз аурумен әлсіреген жағдайда, аурумен қалай күресу керектігін білмесе, жақсы зерттеуге бола ма?[4].

Дәрігерлер мен дене тәрбиесі мұғалімдерінің күнделікті бақылаулары мектептегі, дене тәрбиесінің барлық кезеңдерінде дені сау ғана емес, әлсіреген балалардың тиісті құрылымдық, функционалдық және қимыл-қозғалыстық дамуына ықпал ететінін көрсетеді. Оқушыларға дұрыс ұйымдастырылған дене даярлығы қажет, өйткені бұлшықет жұмысы организмнің өмрілік маңызы бар қасиеттерінің-икемділіктің, шыдамдылықтың, күштің, жылдамдықтың дамуына, сондай-ақ дене, эмоциялық және психикалық күйзелісті еңсеру үшін қажетті еріксіз қасиеттердің дамуына ықпал етеді.

Дене тәрбиесі – мектеп бағдарламасындағы балалардың денсаулығының ерекшеліктерін қоса алғанда, жеке және жас мүмкіндіктеріне сәйкес келуге тиіс[4].

Бүгінгі жасөспірімдер мен балалардың денсаулығына қатысты алаңдаушылықты тағы да қайталаудың қажеті жоқ. Біздің мектептегі медицина қызметкерлерінің шамамен алғандағы статистикасына сәйкес, қазіргі заманғы оқушылардың 18%-ы бірінші денсаулық тобына, 65%-ға жуығы екіншісіне, ал балалардың 17%-ы ауыр науқасқа шалдығады. Бірінші кезекте дене тәрбиесі үшін денсаулық топтары мен дене шынықтыру бойынша медициналық денсаулық топтары бірдей емес екендігін түсінген жөн.

Бұл физикалық жағдайды ғана емес, сонымен қатар психикалық жағдайды, сондай-ақ дененің сыртқы әсерлерге бейімделу қабілетін ескеретін балалар мен жасөспірімдердің денсаулығын кешенді бағалау сияқты естіледі. Бұл тәсіл жалпы денсаулықты толық бағалауға және балалардың дамуы үшін ықтимал проблемаларды немесе қауіптерді анықтауға мүмкіндік береді. Бұл денсаулықты қолдау және аурудың алдын-алу бағдарламаларын әзірлеу үшін, сондай-ақ мүмкін болатын денсаулық мәселелерін ерте анықтау және емдеу үшін маңызды.

Денсаулық топтары - бұл жалпы қажеттіліктері мен денсаулығын жақсарту немесе сақтау мақсаттары бар адамдардың ұйымдасқан топтары. Олар алдына қойған мақсаттары мен міндеттеріне байланысты құрамы мен бағыты бойынша әр түрлі болуы мүмкін. Денсаулық топтарының бірнеше түрлері:

Дене шынықтыру бойынша медициналық денсаулық топтары әдетте қатысушылардың денсаулығына қатысты үш негізгі санатқа бөлінеді:

I Денсаулық тобы (А): бұл топқа ерекше медициналық бақылауды және физикалық белсенділікке көзқарасты қажет ететін ауыр созылмалы аурулары немесе шектеулері бар адамдар кіреді. Мұндай топқа қатысушылар арнайы оңалту бағдарламаларын немесе мамандардың бақылауымен бейімделген жаттығуларды қажет етуі мүмкін

II Денсаулық тобы (Б): бұл топқа кейбір созылмалы аурулары бар немесе қауіп факторлары бар адамдар кіреді, олар жаттығуларға мұқият және жекелендірілген тәсілді қажет етеді. Мұндай

топта денсаулыққа қауіп-қатерді азайту үшін жаттығулардың таңдауы мен қарқындылығы бойынша белгілі бір шектеулер мен нұсқаулар белгіленуі мүмкін.

III Денсаулық тобы (В): бұл топқа физикалық дайындығы жоғары және ауыр созылмалы аурулары жоқ, шектеусіз жаттығулар жасай алатын адамдар кіреді. Мұндай топпен жұмыс істеудің негізгі мақсаты-физикалық белсенділік пен денсаулықтың жалпы деңгейін сақтау және жақсарту [5].

Бұл топтардың әрқайсысы қатысушылардың денсаулығының ерекшеліктерін ескере отырып, жеке көзқарасты және физикалық белсенділік бағдарламасын әзірлеуді талап етеді. Бұл сабақтардың қауіпсіздігі мен тиімділігін қамтамасыз етуге, сондай-ақ қатысушыларды олардың мүмкіндіктері мен мақсаттарына сәйкес тұрақты физикалық белсенділікке ынталандыруға көмектеседі.

Оқытуда теориялық жұмыстар жүргізіледі: оған әртүрлі тесттер, бірегей лексика, жобалар, жұмыс дәптерлері және практикалық жаттығулар кіреді. Сонымен қатар, бұл балалар әртүрлі стандарттарды қабылдауда маңызды көмекші бола алады. Балаларды теориялық білімнен ажыратудың қажеті жоқ, өйткені ол теориялық білімнен гөрі практикалық дағдыларды қажет ететін балалардың мәселелерін шешуге көмектеседі. Осылайша, «А» арнайы тобы сабақтан тыс қалып қоймайды, сонымен қатар практикалық дағдыларды қажет ететін балаларға қатысты практикалық біліммен тамаша үйлеседі – аптасына 4 рет.

Арнайы медициналық топқа жататын жиі кездесетін ауру түрі - жүрек-қан тамырлары ауруы. Жүрек-тамыр аурулары - бұл жүрек пен қан тамырларының дұрыс жұмыс істемеуінен немесе зақымдануынан туындайтын аурулар тобы. Жүрек-қан тамырлары ауруларының түрлеріне: ревматизм, гипертония, жүрек жеткіліксіздігі, жүрек ырғағының бұзылуы, жүрек-қан тамырлары неврозы, миокард инфарктісі, гипотония жатады.

Жүрек жеткіліксіздігі жүрек камералары мен клапандар арасындағы қан ағымы бұзылған кезде пайда болады. Жүрек жеткіліксіздігінің пайда болуына әкелетін әртүрлі жағдайлар бар. Жүрек жеткіліксіздігін тудыратын жағдайдың түрі негізінен жүректің қалыпты жұмысын бұза отырып, шамадан тыс тіндердің өсуіне байланысты. Жүрек жеткіліксіздігіне әкелетін жағдайдың тағы бір түрі жоғары қан қысымы, ишемиялық артерия ауруы және т.б. сияқты әртүрлі аурулардан туындайды. Бұл жағдайда жүректің ішкі қабаты қалыңдап, қақпақшалар қатайып, жиырылады және жүрек арасындағы қан ағымы бұзылады. камералар аяқталмаған. Демек, қан айдалған кезде ол жүрекке оралады және жиналып, ауырсынуды тудырады.

Қан айналымы бұзылса, жүрек әлсірейді, ретсіз жиырылады, қан айналымы азаяды, аяқ-қолдар салқындайды.

Гипотензия - белгілі бір адамдарда қандағы артериялық қысым деңгейінің төмендеуі, кейде төменгі деңгейдің 50-60 мм-ге дейін көтерілуі. Сынақ аймағына жеткенше Hg (сынап бағанының миллиметрі).

Инсульт - жасушалардың өлімінің қайтымсыз процестеріне әкелетін миға қалыпты қан ағымының бұзылуы.

Жүрек ишемиясы - қан тамырларының (коронарлық артериялардың) тарылуынан туындаған қанның және жүрекке оттегінің жеткізілуінің бітелуінен туындайтын жағдай.

Осы аурулардың алдын алу үшін және де аурудан жазылудың жолы ол емдік жаттығулар. Жүрек-қан тамырлары ауруларының алдын алу үшін ең қажеттісі – көбірек қозғалу. Қозғалыстың негізі – бұлшықеттердің жиырылуы. Дене еңбегімен шұғылданғанда бұлшықеттер қанмен қамтамасыз етіледі. Қан бұлшықеттерді оттегімен және қоректі заттармен байытады. Дұрыс қалыптасқан ағза ауруларгв көп шалдықпайды.

Шыныгу – шынықтырудың маңызы, мәні зор. Шыныққан адамның жүрегі қандай жұмыс істеседе көпке дейін шаршамайды. Денесі де ширақ, көңілі көтеріңкі болады. Жүректің бұлшықеттері қалыңдап, ырғақты жиырылады.

Жүректі нығайтатын ең қарапайым жаттығулар:

1. 3-5 минут жай жүруге немесе баяу жүгіруге болады. Дене қызған соң жайлап жаттығуға кірісесіз. Әрбір жаттығудың орындалуына 3-5 минуттай уақыт кетеді.

2. Аяқтың арасын иық деңгейіне дейін ашып, қолды бос ұстайсыз. Содан соң қолды сағат тілімен айналдырыңыз. Артынша жаттығуды қарама-қарсы жаққа қарай орындайсыз.
3. Аяқты алшақ, қол белде. Енді оңға қарай, артынша солға қарай иілеміз. Жаттығу орташа жылдамдықпен орындалу тиіс. Содан соң дәл сол қалыппен тұры, демді шығарғанда алға қарай еңкейесіз де, көтерілген кезде демді ішке тартасыз.
4. Орындыққа отырып, қолды аяқтың ұшына жеткізіңіз. Артынша бойыңызды түзеп отырыңыз. Осылайша жаттығуды бірнеше рет қайталайсыз.
5. Төсекке жатып, аяқты жоғарғы көтересіз де велосипед тепкендей қимыл-қозғалыс жасайсыз. Бұл жаттығудың да жүрекке айтарлықтай пайдасы бар.
6. Еденге шалқалап жатып, қолды алға қарай созып, көтеріліңіз де, аяқтың ұшына жеткізуге тырысяңыз. Жаттығуды жасап болғаннан кейін бастапқы қалыпқа келесіз.
7. Аяқты бірге қойып, тік отырыңыз. Сосын иекті көкірекке жеткізесіз. Қолды шамалы алға қарай соызып тұруға болады. Артынша басты көтеріп, қолды артқа қарай созасыз.

Жаттығуларды орындап болғаннан кейін жүгіруге немесе серуендеуге болады.

Жүрек-қан тамырларына арналған емдік жаттығулар кешені

1. Аяқ иық көлемінде. Қолдарыңызды екі жайып дем алыңыз, қолдарыңызды төмен түсіріңіз, алға еңкейіңіз, қолдарыңызды босаңсытып, тербеліңіз дем шығарыңыз,
2. Аяқ иық көлемінде, қол белде. Еңкейіңіз – дем алыңыз; дененізді бүйірге бұрып еңкейіңіз, алақаныңызды қарама-қарсы аяққа тигізіңіз, дем шығарыңыз.
3. Орындыққа отырыңыз және қолыңызды тізеңізге қойыңыз, содан кейін оларды кеудеңіздің алдына қойыңыз, шынтағымызды артқа қарай тартыңыз және дем алыңыз, содан кейін қолыңызды еркін салбырап алға еңкейіп, дем шығарыңыз.
4. 180 грдусқа бұрылыспен әр 2-4 қадам сайын 30 секунд жүру.

Сабақтың бүкіл ұзақтығы кезінде жүктеменің (жүктеме дегеніміз – жаттығушының ағзасына белгілі бір мөлшерде дене жаттығуларымен әсер ету, күш түсіру) қалай берілгенін, оның мөлшерін анықтау үшін тамыр соғысын есептеу, өлшеу, оны хаттамаға тіркеу тәсілі қолданылады. Сабақта осы жүрек-қан тамырларын бір қалыпта ұстау үшін, оқушының жүрек қағысын бақылап тұру үшін біз пульсометрия әдісін қолданамыз. Пульсометрия – тамырдың (жиілігіне, өзгешелігіне қарап) тәннің жағдайын бақылау тәсілі. Тамыр соғысының жиілігі жүректің жиырылу жиілігіне сәйкес келеді [7].

Дене шынықтыру сабағында немес оның бір бөлігінде импульстік өлшеу жүргізу жүктеменің оқушылардың жасына, жеке ерекшеліктеріне, сабақтардың мазмұны мен шарттарына сәйкестігін бағалауға көмек береді. Пульсометриялық әдіс орта мектептерде көмекші рөл атқарады. Пульсометриялық көрсеткіштері негізінде жүрек-қан тамырлары жүйесінің белгілі бір жаттығудан немесе жаттығулар сериясынан туындаған дене белсенділігіне реакциясы, сондай-ақ оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, жүктемені реттеу тиімділігін бағалауға мүмкіндік беретін бүкіл сабақ бойы осы реакциялардың динамикасы нақтыланады. Ол үшін физиологиялық “жүктеме қисығы” сызылады.

Жүктеменің нақты қисығы - дененің жұмыс қабілеттілігін өрістетуге қойылатын жалпы талаптарды ескере отырып бағаланады**.** Денсаулық сақтау мақсатында сыныптағы дене жүктемесінің оңтайлы диапазоны жүрек соғуының диапазоны 130-дан 170-ке дейін соғу/мин. Арнайы медициналық топтың оқушылары үшін қарқынды дене жаттығуларынан кейін жүрек соғуының жоғары шегі 170-180 соғу/мин аспауы тиіс. Жүрек соғуының қисығы туралы деректерді бағалау кешенді талдаумен қатар жүруі керек. Жүрек соғуының көрсеткіштері әр түрлі адамдарда, сондай-ақ бір адамда әр түрлі уақытта және әр түрлі жағдайларда сәйкес келмейді. Әдетте бір ғана адамның жүрек соғуы өлшенеді.

Қорытындылай келе, мақалада дене тәрбиесі және денсаулық топьары туралы шағын түсініктеме берілді.Сонымен қатар, арнайы медициналық топ туралы, оның екі “А” және “В”бөлімдері бар екенін және де бұл топпен қалай сабақ жүргізу керектігі айтылды. Арнайы медициналық топтар арасындағы жиі орын алатын ауру жүрек-қан тамырлары аурулары екенін және оған қолданылатын емдік жаттығулар мен қарапайым жаттығулар тізбегін ұсынылды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Дереклеева Н.И. Двигательные игры, тренинги и уроки здоровья.1-5 классы.М.:ВАКО,2004.-152стр.(Мастерская учителя)
2. Булич Э.Г. Физическое воспитание в специальных медицинских группах: учеб.пособие./Булия Э.Г. 3-е изд., перераб.//М.:Высшая школа, 2003, -325 стр.
3. Рипа М.Д., Велитченко В.К., Волкова С.С.Занятия физической культурой со школьниками, отнесенными к специальной медицинской группе. – М., 2009.
4. Ж.К.Холодов, В.С.Кузнецов Теория и методика физической культуры и спорта ХиГС. – Казань: Издево «Бук»,2017 . – 102 стр.
5. Мамедов К.Р. Физическая культура.5-9 классы Рабочая программа. Ресурсное обеспечение / авт.-сост. К.Р.Мамедов.-Волгоград: Учитель, 204., -159 стр.
6. Жолымбетов Ө.Ш., Құлназаров А.К. Спорт терминдерінің түсіндірме сөздігі.-Алматы, Қазақша-орысша.
7. Қазақстан- спортшылар елі. Энциклопедиялық анықтамалық . – Алматы: “Сөздік Словарь”.

ӘОЖ:370.125

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТАЛҒАМЫН КЕСКІНДЕМЕ АРҚЫЛЫ ДАМЫТУ

Баймахан А.А, Есбай А.Б. – 1404 - 10 тобының студенттері
Ғылыми жетекшісі: Узахова А.С. – п.ғ.к., аға оқытушы
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан
педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье рассматриваются проблемы развития эстетического вкуса учащихся посредством живописи, так как науки эстетики – философии искусства, особенности реализации красоты в искусстве и художественных достижений жизни.

Summary

The article discusses the problems of developing the aesthetic taste of students through painting, since the science of aesthetics is the philosophy of art, the features of the realization of beauty in art and the artistic achievements of life.

Эстетика – грек тілінен түйсік, бағыт, сезім деген сөздерден туындаған. Бұл сөз, атау болып қазіргі уақыттағы ұғымдық мағынасы – тұлғаның болмысқа эстетикалық қатынасын, әсемдік және жасампаздықты зерттейтін көркем тану теориясы.

Эстетика адамзаттың қоғамдық және өндірістік күрес барысында еңбекпен туады және оны дамытады. Қалыптасып одан әрі байытылады десек те болады.

«Эстетика» атауын алғаш рет неміс философы Баумгартен Александр 1714 – 1762 жазған, бұл «Эстетика» атты кітаптан басталып, кейіннен осы атпен аталып кетті. Кант пен Гегель сияқты ұлы ғалымдар өздерінің шығармаларында қолданып, кейін бәрі «Эстетика ғылымы» деген атаумен ғылым ретінде барлығы таласа зерттелді. Көп уақыт өтпей – ақ эстетиалық зерттелу жүйелері , мектептер жарық көріп, көптеген еңбектер, кітаптар, зерттеулер талқыға қойыла бастады [1].

Осыдан бастап эстетика ғылымы философиялық ғылымдар жүйесінің бірі ретінде, адамзаттың эстетикалық танымы туралы және өнер философиясы екендігін, әсіресе көркемөнер әсемдігі мен оның қоғамдағы өмірдің көркемдік пән екендігін зерттеу адамзат санасының ұлы жетістіктерінің бірі болды.

Өнер эстетика ғылымының басты пәні десек болады. Эстетикалық қабілеттермен бірге адамның мінез құлқы, өмір гармониясы бейнелеу өнерінің ең құнды басты міндеті. Себебі, эстетикалық категория – сұлулық пен көріксіздік, асқақтаушылық пен надандық, қуаныш пен қайғы эстетикалық өнер туындыларына барынша жақын.

«Эстетика» сөздігінде – эстетикалық талғам эстетикалық объектілерді махаббатпен бағалауы, қабылдауы немесе оған деген махаббатың болмауы, болмыс пен өнердегі сұлулықты көріксіздіктен, мұңды оқиғаны қуанышты оқиғадан ажырата алу қабілеті. Эстетикалық талғам – жеке тұлғаның қабілеті мен қажетінің маңызды ерекшелігі. Түрлі талғамның болуы мінезге, тәртіпке, өмірден алған тәжірбиесі мен тәрбиесіне, қоғаммен қарым – қатынасына байланысты пайда болады. Адамның дүниетанымы мен мақсаты жалпы талғамдық құнын анықтайды [2].

Өнер арқылы эстетикалық тәрбие берудің маңызды жағы мектеп жасына дейінгі балалардың өзіндік дамуына бағыттылығы болып табылады. Ол дамудың мынадай аспектілерін қамтуы керек:

1. Ең бірінші оқушылардың бойында өнер саласының және қоғамдағы құндылықтарды ұғынудағы эстетикалық қажеттіліктерін дағдыландыру қажет. Бұл жұмыстың басты бағыты – өнердің сан алуан түрлері мен іс – жүзінде танысу, оны эстетикалық қабылдауға және оңай ұғынуға дағдыландыру.

2. Эстетикалық тәрбие мазмұнының ең айрықша элементі – оқушылардың көркемдік түйсінуін дамыту. Бұл қабылдаулар эстетикалық құбылыстарды кең көлемде қамтиды [3].

Ал, кескіндеме бейнелеу өнерінің маңызды бөлігінің бірі болып табылады. Кескіндеме арқылы әр түрлі түсті материалдары арқылы қоршаған ортаның алуандылығын жазықтықта бейнелейді. Бұл түсініктің кескіндемені бейнелейтін көптеген терминдері бар. Сондай – ақ, тағы бір жиі айтылмайтын тұсы – суретшінің өз жұмысына жеке және эмоционалды рухани қатынасы. Кез келген кескіндеме туындысына баға бергенде, шығарманың жасалған уақытына тиесілі өзгешеліктері, сол дәуірдегі ғылым мен техниканың даму дәрежесін, суретшінің ұстанымын, талғамын, стильін автордың техникалық шеберлік деңгейін көрсетеді. Мысалы, Ә. Қастеевтің «Тәуелсіз Қазақстан» кескіндемесі (сурет 1).

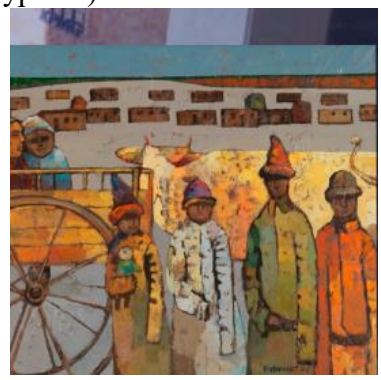

Сурет 1. Тәуелсіз Қазақстан

Бейнелеу өнері, көркем еңбек сабағынада оқушылардың эстетикалық тұжырымдауын тәрбиелеуде маңызы зор. Кескіндеме, сызықтық суреттер, мүсін, сәулет өнері табиғат пен адамзаттың көркемдігі өрнектеледі. Бейнелеу өнері пәнінде пейзаждың кескіндеме туындылары, суреттік шығармалары оқушылардың эстетикалық көзқарасын дамытады. Сондай – ақ, бейнелеу өнері пәнінің оқушыларға эстетикалық білім берудің алатын орны орасан зор деу, асыра бағалау болмас еді. Сонымен қатар, бастауыш мектептерінде мынадай нақты мақсаттарды көздейді: балалардың көру, ұғыну, түйсіну, сезіну сынды қабілеттерінің дамуы және әсемдікті өздері жасай алуына жағдай жасайды. Бейнелеу өнері ұлттық өнерге деген оқушылардың әсемдік талғамдарын дамытады және де эстетикалық тәлім тәрбие береді.

Әр бір жеке оқушының көркемдік білім мен тәрбие алуына ықпал етеді;

-оқушылардың көркем шығармаларын ойлау қабілеттерін одан әрі дамытады;

-оқушының өнерге деген құштарлығын қалыптастырып айшықты ойлауын дамытады;

-оқушының ұлттық өнерді таныстыру сондай – ақ, өнер иелеріне деген сүйіспеншілігі мен ынтызарлығын арттыру. Мысалы, дәстүрден тыс кескіндемені үйрету (сурет 2).

Сурет 2. Дәстүрден тыс кескіндемені орындау әдісі

Кескіндеме адамға эстетикалық адамгершілікті дамытуға ықпал етеді. Көптеген ғалымдар кескіндеменің адам санасына және писихикасына оң әсер ететінін атап өтеді: ол реалксацияға, әлсіреуді жеңуге, терең реалксацияға әсерін тигізеді, күнделікті қиындықтардан алыстап, ішкі дүниеңіздің ашылмаған сырларын ұғынуға мүмкіндік береді. Кескіндеме жан дүниеңізді сауықтырушы ықпал етеді, уайымды, мөлшерден тыс эмоционалдық күйзелісті жеңілдетеді, көңіл күйдегі стрестің, психикалық, неврологиялық бұзылулардың алдын алуға көмектеседі. Мектепте кескіндеме техникасын пайдалану оқушылардың жан жақты және мәдени дамуына, жалпы адамдардың әр бір баланың өзіндік үйлесімді дамуына әсер ету қажеттілігімен байланысты. Кескіндеме тұлға бойындағы терең тұлғалық сезімдерді эмоцияларды, сезім мен ойлауды, жауапты екенін сезінуге және тәрбиелеуге қабілетті.

Педагогикалық іс- тәжірбиемізге сүйене отырып, оқушылардың көркемдік эстетикалық талғамының ойлағандай дамуын тежейтін жағдайларды айту,а болады:

1) баланы қоршаған ортаның бұқаралық мәдениеттің төмендігі, отбасындағы эстетикалық ортасына уақытынан бұрын енуі, мектепке дейінгі және мектептегі көркемдік тәрбиенің мұратының сабақтастығының бұзылуы;

2) көркемдік эстетика талғамын қалыпасу критериларының анық еместігі;

3) бейнелеу өнерін оқу барысында эстетикалық тәрбиенің гедонистік функциясының өзгелерден жоғары болуы [4].

Қазіргі таңда қосымша көркемдік білім беруді ата – аналар мен білім беретін мектеп ұстаздары балаларға эстетикалық тәрбие берудің қолайды жақтарын бағалай бермейді. Бейнелеу өнері қазіргі қоғамда оқушының жеке шығармашылық қабілетін дамытудың еңбекті көп талап ететінін және балалардың бос уақытын өткізетін, өзін – өзі тануына одан әрі қоғамда жүзеге асуына тікелей байланыстыратын көркем эстетикалық талғам мен сана.

Сурет 3. Шығармашылық бағытта әзірленген кескіндеме

Қорыта айтқанда бейнелеу өнері әсемдікті ұғыну мен сезіну, алған әсерін бейнелеу өнері құралдарымен, сызықтық сурет салуды меңгеру, әр бір оқушыда мүсін, кескін, өз шығармаларындағы әсемдікті жасау алу қабілетін, бейнелеу өнерін тану барысында қалыптаса бастайды. Жеке адамның мәдениеті мен ішкі әлемінің бірге ұштасып жатуы эстетикалық сұлулықтың бірден бір белгісі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Баумгартен А.Г. Эстетика. A.Baumgarten. Aesthetica partes 1-2. 1750-1758 пер. В. Зубова// История эстетики. Паятники мировой мысли в 5-ти томах / гл. ред. М.Ф. Овсянников.- М.:Искусство, 1964.-Т.2-С.452-465.
2. Краткий словарь по эстетике/ Под общ. Ред. М.Ф.Овсянникова, В.А. Разумного. Москва: Политиздат, 1964.-542 с.
3. Юрий Борев. Эстетика. - Астана, 2020 - 405б.
4. Ғазиз Райыс. Эстетика негіздері. -Алматы, 2012 – 563б.

ОӘЖ [373.5.016:749]:37.036

ОҚУШЫЛАРДЫ КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫНДАҒЫ ҚОЛӨНЕРЛЕР АРҚЫЛЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУ

Махамбетқұл Аружан, Тұрабай Назерке,- 1404-10 тобының студенттері
Ғылыми жетекшісі: Сарыбаев Ғ.М.- магистр, аға оқытушы
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В данной статье представлены педагогические условия развития творческих способностей учащихся посредством рукоделия на занятиях художественного труда. Кружок формирования творческих способностей детей посвящен оптимальным задачам их успешной реализации через уроки.

Summary

This article presents the pedagogical conditions for the development of students' creative abilities through handicrafts in art classes. The circle for developing children's creative abilities is dedicated to the optimal tasks for their successful implementation through lessons.

Қазақстан Республикасында білім берудің ұлттық доктринасында Көркем еңбек пәнін оқыту арқылы эстетикалық тәрбие беру, өнердің белгілі бір түрі арқылы білім мен дағдыларды меңгерту, шығармашылық қабілеттерін дамытуға жағдай жасау қажеттігі атап көрсетілген. Осы мәселелерді шешу үшін қосымша (үйірме) білім берумен көркем еңбек мұғалімдеріне жауапкершілік жүктейді.

Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту мәселелерін шешуге мына ғалымдардың еңбектері сіңген, оларға Л.Н. Азаров, Б.Г. Ананьев, Т.С. Комарова, В.С. Кузмин. Көркем еңбек сабақтарында шығармашылық қабілеттерді қалыптастыру жағдайлары бойынша педагогикалық іздену әлі де болса зерттеулерді қажет етеді [1].

Бұл зерттеуіміз мына педагогикалық шарттарға байланысты:

1. Шығармашылық, шығармашылық қабілеттер, қолөнер ұғымының мәнін, мазмұнын ашуы;

2. Үйірме сабақтарда оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың тәжірибесін зерттеуі;

3. Оқыту кезеңдерінде баланың қабілетінің даму деңгейі мен критериясын зерттеуі;

4. Көркем еңбек сабақтарында білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үлгісін ендіру мен әзірлеуі;

5. Қабілеттердің дамуын қамтамасыз ететін педагогикалық шарттарды эксперименталді түрде зерттеуі.

Осы мәселелерді зерттеу барысы біз үшін 2023-2024 оқу жылына сәйкес келеді. Зерттеу жұмыстары Шымкент қаласындағы №50 А.Байтұрсынов атындағы мектеп-гимназиясында өткізілді. Көркем еңбек сабақтарында келесі әдістерді қолдандық, яғни әдебиеттермен теориялық талдау жұмыстары, педагогикалық практикадағы оқыту мен талдау, психологиялық тапсырмалар бойынша тест, эксперимент жұмыстары, алынған мәліметтерді салыстыра отырып сұрыптау. Экспериментке 28 оқушы қатысты.

Зерттеудегі нәтиже мен талқылау. Осы зерттеуде шығармашылық, шығармашылық қабілеттер, қолөнер сияқты ұғымдардың мазмұнын ашу міндеттерін алға қойдық.

Психологияда жаңа материялдық құндылықтар мен рухани қабілеттер төңірегінде баланың шығармашылық әрекеттерін, өзіндік дара ерекшеліктерін Б.Г. Ананьев, Л.С. Выготский, С.Л. Рубинштейн, Б.М. Теплов т.б. ғалымдар зерттеген.

Ал, педагогикалық әдебиеттердегі шолуларға қарасақ, шығармашылық қабілет балада туылмай жатып қалыптасады, беріледі деген В.А. Левин, Т.С. Комарова, В.С. Кузин, В.И. Павлов, Б.М. Неменский т.б. Осы ғалымдардың еңбектерін зерттеу барысында, мынадай ой түйюге болады:

1) баланың қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған жаңа ойдан тұратын әрекет;

2) өнер, білім, оқу-тәрбие процестеріндегі тұжырымдау мен шешуден тұратын кезең;

Барлық адамның бойындағы шығармашылық, оның қабілетінен көрінеді. С.Л. Рубинштейн өзінің еңбектерінде «....қабілет туралы сұраққа қабілеттің дамуы мәселесімен біріктіру керек» делінген. Қабілет мәселесіне келгенде баланың дамуымен байланыстыру, ол қабілетті бір жақтан емес оларды органикалық өсуі арқылы ішкі жағдаймен дамитынын айтады. Ал екінші жағы олардың алдын-ала анықталмаған, дайын түрде берілмейді ол дамуға дейін және одан тыс болатын қабілеттер делінген [2,3].

Көптеген психологтардың айтуынша, шығармашылық қабілет күрделі формация, олардың қалыптасуына сыртқы жағдайлар мен ішкі себептер арқылы дамып жетіледі. Көркем еңбек үйірмелеріндегі жағдайларға мектеп мұғалімдері мен ғалымдардың пікірлерімен санаса отырып жеке тұлғаның көркемдік қабілетінің бір бөлігі ретінде мыналарды қарастырдық:

- көркем еңбекке деген қызығушылық пен бейімделуі;
- шығармашылық жағынан ойлау;
- кеңістіктегі қиялдау;
- бақылау;
- анық көру мен есте сақтау қабілеті;
- көздің көру дәлдігі;
- қолдары арқылы жұмыс істеу дағдысы;
- көркемдік белсенділігі.

С. Қарапаевтың еңбегінде, шығармашылық ойлау дегеніміз – баланың айналасындағы шындық пен құбылыстарының маңызды белгілері. Қоршаған дүниенің даму заңдылықтарын,

болашақты болжайтын және мақсатты, жүйелі әрекет ететін психикалық процесс. Оқушылардың шығармашылық өзінше дамуы бұл көркемдік қабілеттерді дамыту мақсатындағы өзіндік жұмысы деп білеміз [4].

Шығармашылық қабілет ең алдымен оқушыларды көркем еңбек білім беру бағдарламасындағы кескіндеме, графика және жобалау, мүсін өнері, архитектура т.б. пәндер арқылы жүзеге асады. Балалардың бойында шығармашылық қабілет ерте кезден басталады, ойын ойнау арқылы, мектеп үйірмелеріне қатысу арқылы және бір-бірімен шығармашылық байланыстар арқылы. № 50 мектеп гимназиясында практика барысында мектептегі түрлі үйірмелер арқылы балалардың қабілеттерінің ашылғанына көзіміз жетті. Ол мектепте жас дизайнерлер, жас суретшілер, мүсіншілер, тоқымашылар т.б. үйірмелер жұмыс істейді. Үйірме жетекшісі Әжік Гүлжан Иманәліқызы көп жылдан бері шығармашылық үйірмелерді басқарады. Тоқыма үйірмесінде қыздар ұлттық киімдерді кестелейді, бисер өнері арқылы қыздарды нәзіктікке, әсемдікке, шеберлікке тәрбиелейді және тоқыма өнері арқылы түрлі бұйымдар жасаудың әдіс-тәсілдерін үйренеді. Бейнелеу өнері үйірмелерінде түрлі суреттер, эскиздер салады. Осы мектепте оқушылардың шығармашылық қабілетін ашуға деген материалдық база қалыптасқан және білікті ұстаздар еңбек етеді.

Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін және шығармашылық дамуын қалыптастыруда сәндік қолданбалы өнерді пайдаланудың қажеттілігіне байланысты үйірме сабақтары түрлі деңгейде өткізілді. Онда оқушылармен эксперимент әзірлеу кезінде сол мектеппен тәжірибемізге сүйендік.

Экспериментті анықтау және қалыптастыру кезеңдеріне 28 оқушы қатысты. Оқушылардың шығармашылықпен айналысуы өзін көрсету деңгейін, көркем еңбек сабақтарында олардың іс-әрекеттерін зерттедік.

1. Жоғары - оқушы көркем еңбекке, шығармашылық ойлауға, кеңістікте қиялдау, көздің дәлдігі, қол шеберлігі, бұйымның әсемдігіне эмоционалды түрде ісер ете алады, тұрақты қызығушылығы жоғары, көркемдік дағдысы, белсенділігі, айқын.

2. Орташа – оқушы көркем еңбекке, шығармашылық ойлауға және кеңістікте қиялдауға, байқағыштыққа, қимыл қозғалыс, есте сақтау қабілеті, көздің дәлдігі, қолмен жұмыс жасау дағдысына қызығушылық танытады. Бірақ бейнелеу жағынан шығармашылыққа белсенділігі таныта бермейді.

3. Төмен – оқушы жоғарыдағы компоненттерге белсенділік танытпайды.

Зерттеудің кезеңінде 7 оқушының шығармашылық қабілеті жоғары, 17 оқушы орташа, 4 оқушы төмен деп бағаланды.

Көркем еңбек сабақтарында эксперименттік зерттеуге 5-8 сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру және іс әрекетке тұрақты қызығушылығын зерттеу қажет болды.

Бұл зерттеу осы оқу жылы көлеміне созылды. Апталық жүктеме 2 академиялық сағат, сабақтың ұзақтығы 45 минут. Сабақ практикалық суреттер салу, модельдеу, жобалық іс шаралар, дөңгелек үстелдер, дизайнерлер, мүсіншілер т.б кездесу ұйымдастыру. Мақсатымыз оқушыларды көркем еңбек сабақтары арқылы шығармашылық қабілеттерін дамыту.

Демек, оқушының дамуын күшейту принціпін, мүмкіндіктерін, шығармашылық әрекеттерін, қабілеттерін дамуын қамтиды.

Л.С. Выготскийдің дамыта оқыту принціпінде баланың шығармашылық дамуының мүмкіндіктеріне назар аударуды ұсынады. С.Л. Рубинштейн, А.Н. Леоньтев тұлғалық-белсенділік көзқарас принціптеріндегі шығармашылық әрекет тұрғысынан қарастырады.

А. Балтабайдың пікірінше, қолөнер - ертеден келе жатқан кәсіп түрі. Халқымыздың өмірін, тұрмысымен дамып, кейінгі ұрпаққа беріліп отырған. Балалардың қабілеттерін дамыту үшін Көркем еңбек сабақтарында жалпы практикалық көптеген жұмыстар жүргізіледі. Әрбір өнер туындысы баланың қабылдайтын өзіндік мазмұны анықталды, оларға: ауылдың өткені туралы пейзаж суреттер, қазіргі қала тіршілігі пейзажы, қарапайым заттар бейнесі бейнеленген мүсіндер, бисер өнерімен моншақтан бұйымдар, тұмаршалар жасау т.б. Бұл жасалған репродукциялық

бұйымдар балаларды қызықтыратындай ашық, мөлдір түсті картиналар бейненің мәнін ашады, жасөспірімдерді дамытады, рухани байытады. Қолөнер үйірмелері арқылы зерттеп біліп, бағалау кейінгі ұрпақтың азаматтық, ұлттық парызы. Сондықтан да біз көркем еңбек сабақтарында қолөнер бұйымдар арқылы оларды қызықтыруға тырыстық. Практикалық сабақтарда оқушы назарын, сезімін, тәжірибесін өмірдегі барлық таңғажайптарға, табиғат сұлулығын қабылдауға бағыттадық. Әсемдік пен ұсқынсыздықты айыра білуге, шындық фактілерін бағалай білуге үйрете білдік. Көркем еңбек сабақтарында жасалған әрбір қолөнерге құрметпен қарауға тірбиелеу өте маңызды [5].

Оқушылармен жұмыс жасау кезінде олар барлық ақпаратты дәптерлеріне жазып, жасалатын бұйымдарының эскиздерін сызып, сызбалар жасап, кестелерді толтырды.

Қорыта келгенде, біздің зерттеуіміз көрсеткендей көркем еңбек сабақтарында оқушылардың қабілеттерін дамыту жоғарыдағы педагогикалық шарттар орындалған кезде табысты болатынына көз жеткіздік. Олар шығармашылық, шығармашылық қабілеттер, қолөнер ұғымдарының мәні мен мазмұнын ашу екеніне көзіміз жетті. Мектептегі үйірме сабақтарындағы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту тәжірбиесін меңгерту, оқу-тәрбие процесінде осы қабілетердің даму өлшемдері мен деңгейлерін қолдану екені даусыз. Демек, көркем еңбек, үйірме сабақтарында шығармашылық қабілеттерді қалыптастыру, дамытуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Азарова Л. Н. Как развивать творческую индивидуальность младших школьников // Начальная школа. 1998. -№4. –С. 80-81.

2. Рубинштейн С. Л. Принцип творческой самодеятельности // Вопросы философии. -1998. -№4. –С. 88-95.

3. Кузин В. С. Основы обучения изобразительному искусству в школе : пособие для учителей. –М. : Просвещение, 1977. -208 с.

4. Қарапаев С. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін тәрбиелеу маңызы. Бастауыш мектеп. 2012ж.

5. Балтабай А. Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту. //Білім//, 2003, №3, 41-426.

ӘОЖ (37.5)

КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҚТАРЫНДА КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУДІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Ермекбай Гүлмайра, Қоғабай Аяулым, Қалыбай Балнұр –
1404-10, 1404-20 оқу тобының студенттері
П.ғ.к., доцент м.а. **Байбатшаева А.Е.** – Ғылыми жетекшісі

Резюме

Проблема, рассматриваемая в статье, заключается в том, что термин «инновация» в современном обществе связан с искусством или наукой, инновационные процессы взаимосвязаны в художественном образовании и искусстве. И очень важно, чтобы их роль была глубоко отражена в процессе обучения, поскольку художественное образование тесно связано с развитием общества, то есть заключается в внедрении в преподавание в искусстве новых подходов к образу.

Summary

The problem considered in the article is that the term "innovation" in modern society is associated with art or science, innovative processes are interconnected in art education and art. And it is very important that their role be deeply reflected in the learning process, since art education is closely linked to the development of society, that is, it consists in introducing new approaches to image into art teaching.

Біздің қазіргі қоғамдағы «инновация» терминін өнермен немесе ғылыммен байланысты екенін кез келген адам хабардар. Инновациялық процестер көркемдік білім мен өнерде бір-бірімен тығыз байланысты. Бірақ олардың ролы оқу процесінде терең көрінеді. Бұл тақырып өте маңызды, себебі көркемдік білім қоғамның дамуымен тығыз байланысты, яғни өнердегі оқытуға бейненің жаңа тәсілдерін енгізу болып табылады.

Бірқатар заманауи суретшілердің соның ішінде академик пікірінше, дәстүрлер мен инновациялар қақтығыс түрінде емес, симбиоз немесе синтез түрінде өзара әрекеттесе алады. Бұл тақырып қазіргі уақытта өте өзекті, себебі өнер саласындағы қазіргі заманғы оқу процесінің ажырамас бөлігі. Инновациялық тәсілдер оқу процесіне әсер ететін барлық материалдарды ұсынуға және ашуға көмектеседі [1]. Бұл мәселе бойынша дәстүрлерді сақтауға және өнерде инновацияларды енгізуге арналған ғылыми-практикалық конференциялар мен семинарлар өткізіледі. Тақырыптың келесі маңызды аспектілері қарастырылады:

- ✓ көркемдік білім беруде инновацияларды енгізу теориясы мен практикасы;
- ✓ қазіргі көркемсурет өнеріндегі техника мен технологиялардың даму ерекшеліктері;
- ✓ инновациялық дамудың негізі ретінде көркем шығармашылық өнерін дәстүрлі оқыту.

Білімнің үнемі жаңаруынсыз ештеңе дамымайды, өнер саласы да ерекшелік емес. Көркемсурет өнері тарихының мысалында олардың өзара байланысын байқауға болады. Сондай-ақ өнердегі дәстүр мен инновацияның көркемдік білімге әсерін түсінуге болады. Сонымен қатар, көркемсурет өнеріндегі материалдарды таңдау инновациялық шешімдерсіз аяқталмайтынын атап өту қажет. Мысалы, 15-16 ғасырларға жататын майлы бояулар. Осы жаңалықтың арқасында суретшілер плэнерге шыға бастады, бұл кейіннен импрессионизм сияқты өнер бағытына әкелді. Импрессионизм өз кезегінде инновациялық жаңалықтарға әкелді. Оптикалық эффектілерді және оюъектілердің ерекше түсін қолдану, майлы кескіндемені ұзақ уақыт сақтауға көмектесті. Мұндай инновация көркемдік білімнің мазмұны мен сапасына тікелей әсер етті. Енді бір кездері инновациялық тәсілдер санатына сәйкес келгеннің бәрі уақыт келе дәстүрлі тәсілдерге көшті. Барлық заманауи суретшілер суреттер мен графиктерді шебер меңгере бермейді. Осыған байланысты көркемсурет өнерінің құлдырауын байқауға болады, себебі, инновациялық тәсілдер әрқашан өнерде кемелдікке жете бермейді.

20 ғасырдың аяғы мен 21 ғасырдың басында технологияның дамуы суретшілерге әр түрлі графикалық редакторлардың қолжетімді болуына әкелді. Инновациялық тәсілдерді енгізген кезде оқу процесі үйлесімді болуы керек, бәрі қалыпты болуы керек екенін есте ұстаған жөн. Сондықтан дәстүр мен инновацияны синтездеуге деген ұмтылыс әрқашан негіз болады. Көркемсурет өнерін оқыту әдістемесінің негізі болуы керек. Әрине, бұдан басқа көркемсурет өнерін оқытуда сурет және кескіндеме, крмпозиция және мүсін академиялық мектебінің негіздерін білу қажет.

Соңғы жылдары педагогика ғылымында қосымша білім беру мамандарына білім алушының жалпы және арнайы қабілеттерін дамытуға көмектесетін, белсенді тәуелсіз шығармашылық тұлғаның қалыптасуына ықпал ететін, қоршаған шындыққа өзіндік көзқарасы бар, нәзік сезінетін және мағыналы ойлайтын, сондай-ақ шындықты субъективті түсінуін басқа адамдарға жеткізе алатын технологияларды құру мәселесі өткір қойылды [2].

Ғылыми және шығармашылық тәсілге негізделген және қосымша білім беру жүйесінің өнер мектептері мен көркемсурет үйірмелерінің көркемсурет бөлімдерінің мұғалімдеріне арналған оқу басылымы. Сондай-ақ, бұл әр түрлі деңгейдегі және бейіндегі мамандардың кең ауқымына-суретшілерге, көркемөнер кафедрасының студенттеріне, психолгтарға және көркемсурет

мектебінің жоғары сынып білім алушыларын оқыту және өзара әрекеттесу үшін қызықты әрі пайдалы болуы мүмкін.

«Композиция» ұғымының маңыздылығы көркем шығармашылықпен байланысты адамға айқын көрінеді. Бұл композиция тұрғысынан да, көркем шығарма тұрғысынан да жан-жақты ұғым. Бұл жол нәтиже, процесс және шығармашылықтың өнімі. Бір сөзбен айтқанда композиция – бейнелеу өнерінің кез келген түрінің (графика, кескіндеме, мүсін, сәулет, дизайн және т.б.) көркем шығармасының негізі болып табылады.

Композицияның мәні ме маңызын түсіну студенттердің оқу процесінде меңгеруі өте маңызды. Бұл шығармашылық ойлауын, өзін-өзі көрсету және өзін-өзі тану дағдыларын қалыптастыруға және дамытуға ықпал ететін композиция сабақтары. Бұл факт мұғалімдердің бейнелеу өнеріндегі ассоциативті композицияға деген қызығушылығының артуын анықтайды. Сонымен бірге, психологиялық-педагогикалық ғылым мен білім беру практикасы ассоциативті композиция бойынша мамандандырылған әдістемелік әдебиеттерде нақты тапшылыққа тап болғанын атап өту қажет. Сондықтан оқу құралының авторы өзекті тақырыпқа мұқият назар аударады. Композиция туралы ойлана отырып ассоциативті композицияны оқыту процесіне авторлық көзқарас сурет салуды оқыту процесінің психология және педагогика сияқты пәндермен байланысында көрінеді. Автор бұл пәндердің «композиция» пәнімен байланысын, көптеген терминологиялық сәйкестіктерді (абстракция, нақтылау, сурет, бейнелеу, қиял, байқау, салыстыру, талдау, синтез, жалпылау, ойлау, қабілет, шығармашылық және т.б.) байқауға болады. Осыған байланысты композицияның инновациялық бағдарламасында педагогика және психология сияқты пәндермен композицияны біріккен зерттеу ұсынылды. Білімнің мұндай жинақталуы оқу іс-әрекетінің өрісін едәуір байытады және композицияны қабылдау шеңберін кеңейтеді.

Оқытудың мұндай тәсілі суретшінің шынайы мақсатын түсінуге мүмкіндік береді, шынайы суретші алынған ақпарартты көрерменге барынша берілгендікпен жеткізеді. Оқытуға ұқсас тәсіл білім алушылардың біртұтас ойлауын қалыптастырады және көркемсурет өнерінің мәні туралы түсінік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Saipov A., Uzakhova A.K., Baibatshaeva A.E. (2020) Scientific and methodological foundations for the training of vocational education teachers in the context of continuous education. Science and life of Kazakhstan. International Scientific Journal. № 6/1. p. 216-221.

2. Baibatshayeva A.E., Isatayeva G., Arzymbetova S., Daiyrbekova G., Shegenbayev N. (2018). Pedagogical management as the theory and practice of management of educational process: Case study of Kazakhstan.

ӘОЖ 372.8:78

ЖАҺАНДАНУ ДӘУІРІНДЕГІ МУЗЫКА МАМАНДЫҒЫНЫҢ БОЛАШАҒЫ МЕН ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Абдуғаппар М.Е.- 1403-22 тобының студенті

Ғылыми жетекші: Кужагулова Г.Е. – п.ғ.к., аға оқытушы

Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В данной статье рассматривается будущее и современное состояние музыкальной профессии в эпоху глобализации. При подготовке будущих музыкальных специалистов рассматриваются вопросы их деятельности и педагогической этики, значение культуры общения.

Symmary

This article examines the future and current state of the music profession in the era of globalization. When preparing future music specialists, issues of their activities and pedagogical ethics, and the importance of communication culture are considered.

Музыка мұғалімінің рөлі қазіргі заманда ерекше бағаланады. Себебі, музыка мұғалімі музыканың сыры мен сиқырын, нәзік үні мен адам жанын елжіретер жақтарын адам баласына түсіндіре және ұғындыра алады. Елімізге бәсекеге қабілетті, кәсіби білімі жоғары маман қажет екені бәрімізге мәлім. Жаһандық білім беру ұлттық құндылықтар мен жалпы азаматтық ізгіліктерді бойына сіңірген, ізденімпаз, жаңашыл мұғалімді даярлауды талап етеді. Мен осы мамандықты өзім таңдап келгенмін. Осы білім алу барысында менің түсінгенім – жаңашыл және бәсекешіл болу, музыкаға қатысты әлемдік озық тәжірибелерді зерттеп, түрлендіре білу, жасампаз жаңа мұғалімнің бейнесіне ену, бала жүрегіне жол табу, мұғалімдік ар мен адалдықты сақтау, өз кәсібіне опасыздық жасамай, шексіз сүю, имандылық ережелерін игеру, музыка мұғаліміне сай эстетикалық, жоғары мәдениеттілік дағдыларды меңгеру керектігін түсіндім. Біз қазіргі заманның болашақ музыка мұғаліміміз. Болашаққа көз жүгіртетін болса, болашақтағы біздің жағдайымыз қалай болады деген сан сұрақтар бізді мазалайды. Айтар кетер болсам, болашақта мен қандай маман бола алам, менің әлеуметтік жағдайым қалай болады, әлемдік деңгейдегі білім беру кеңістігіне үлесімді қосып, ене алам ба, мен тәрбиелеп, білім беретін болашақ ұрпаққа бойымдағы бар білімімді бере алам ба, болашақта музыка әлемінде қандай жетістіктерге жете алам, мектеп жағдайы қандай даму деңгейде болмақ, мен жұмыс жасайтын ортада жаңашылдық бола ма, ғылыммен айналысып, өз мамандығым бойынша ғылыми қызметкер бола алам ба деген мәселелерді қазірден бастап оптимистік көзқараспен талдап, қазіргі заман талабымен салыстырамын. Әрине, болашақты болжау кез келген адамның қолынан келетін нәрсе. Дегенмен өз мамандығымды жақсы көрумен қатар, болашақта сол мамандыққа сай маман иесі болу арманым да мені алыстарға жетелейді. Ұстаздан ұлағат демекші, мектеп кезінен бастап армандаған мамандығым бойынша білім алып жатқандықтан айналадағы өзіме сабақ беріп жүрген ұстаздарымнын жақсы жақтарын бойыма қабылдауға тырысамын. Ұстаз бойындағы ең маңызды қасиеттің болуы, ол оның қарапайымдылығында екенін ұғындым.

Жаңа қоғамдағы мұғалім – рухани жағынан дамыған, толыққанды шығармашыл, табысы біліктілігі арқылы дамитын, бәсекеге қабілетті, кәсіби шеберлігі шыңдалған, өзін тұрақты жетілдіруге талпынатын, білім беру сапасы жоғары, әдістемелік жұмыстарға шебер адам екені белгілі [1]. Қазір заман өзгерген сайын жаңа формация мұғалімі кез келген жағдайға бейімделген және әртүрлі қиын жағдаяттардан амалын тауып, шыға алатын, азаматтық жауапты, белсенді, сауатты, шығармашыл тұлға болуы шарт. Өйткені, біз заман өзгерген сайын болашақта бізді не күтіп тұрғанын алдын-ала болжай алмаймыз. Оған мысал келтіретін болсақ, 2019 жылғы коронавирус індеті кезінде мектептердің қашықтықтан білім беруі, оқушылардың сабақ оқуы үшін интернет желісін іздеп, үй шатырлары мен даладағы дөң бастарына шығуы, алысқа бармай-ақ, қазіргі кезде ауа райының қолайсыздығынан көптеген жерлерде су тасқынының пайда болып, мектептерде уақытша оқу жүйесінің тоқтатылуы мысал бола алады. Осындай жағдайлардан оңтайлы шыға білуде, білім беруді үздіксіз жалғастыруда, әрине, музыка мұғалімінің үлесі де жоқ емес.

Қазіргі заманғы әлеуметтік түбегейлі өзгерістер жағдайында болашақ музыка мамандарының саясат пен экономикада емес, рухани және материалдық салада да дайын болу қажеттілігі ескеріледі. Мұғалімнің кәсіптік қызметінің табыстылығы, оның кәсіби шеберлігімен тығыз байланысты болып келеді [2]. Мұғалім неғұрлым шеберлігін шыңдап, өз білімін жетілдірген сайын соғұрлым оның білімі де жоғары деңгейде бағалануда. Болашақ музыка мұғалімінде ең алдымен идеялық мақсаттылық ұстанымының болуы, отаншылдығы, педагогикалық гуманизм ұстанымы, педагогикалық жанқиярлық ұстанымы, болашаққа сеніммен қарауы, экономикалық дағдарыстарға қарамастан, өз жауапкершілігін сезіне білуі, сана-сезімінің жоғары сатылығы, педагогикалық намысының болуы, өз бойындағы қадір-қасиетін де бағалай білуі, кәсіби жағынан шебер қарулануы, педагогтік мәртебесінің биік болуы – осының бәрі болашақта оның бойынан табылатын асыл қасиеттер болып табылады. Мен болашақ музыка мұғалімі ретінде өз бойымнан осы аталған қасиеттердің болуы үшін көп ізденіп, талпыныс жасағым келеді. Менің арманым, атақты музыкант болу емес, менің арманым

– жақсы педагог-музыкант, әдіскер, тәрбиеші, ұстаз, тәлімгер болу. Мұғалім тұлғасының мәдениеттілігі, бет-әлпетінің үйлесімділігі, беретін білімінің ауқымдылығы, шәкірт алдындағы беделі, шешендігі, жеке-дара мінез-құлқы, ойлау дәрежесі мен сезімталдығы, өз пәніне деген қызығушылығы, эстетикалық және этикалық мәдениеті көзге көрінбейтін реңктер арқылы беріледі. Сондықтан болашақ музыка маманы ретінде алдағы өмірден күтетін жақсылықтарымның бірі – мамандығымды терең меңгере отырып, мұғалімге сай іскерлікпен қатар қоғамдық-саяси қасиеттерді меңгеру, кәсіби қарулану, ғылыми біліктілігімді арттыру, рухани мәдениетті сақтау, педагогикалық біліктілік пен зиялылықты игеру, шығармашылығымды шыңдау, сонымен қатар материалдық-әлеуметтік жағдайымды көтеру болып табылады. Мен үшін ұстаздық ұлы іс деп бекерге айтылмаған, ұлы болу міндетті емес, ұстаздық ұлылықты сақтау міндетті деп ойлаймын.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Педагогикалық қызметкерлердің әдеп нормалары. Университеттің педагогикалық мамандықтарында оқитын студенттерге, магистрлар мен докторанттарға және жалпы орта мектептің сынып жетекшілеріне, мұғалімдеріне арналған оқу-әдістемелік құрал. / Н.Н.Накышов, Ә.Қ.Бүркіт, Н.Борахаева/. – Алматы: Эпиграф, 2022. – 136 бет.
2. Орынбасарова Э.А. Педагог этикасы мен қарым-қатынас мәдениеті: оқу құралы. – Алматы: «Бастау», 2017. – 216 бет.

ӘОЖ 372.8:78

В.А.МОЦАРТТЫҢ «ҚОҢЫРАУЛАР СЫҢҒЫРЫ» ШЫҒАРМАСЫН БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕГІ МУЗЫКА САБАҒЫНДА ПАЙДАЛАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Жандарбек Б.Ш. - 1403-22 тобының студенті
Ғылыми жетекші: Кужагулова Г.Е. – п.ғ.к., аға оқытушы
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В данной статье рассматривается особенности использования произведения В.А. Моцарта «Колокольный звон» на уроках музыки в начальной школе. В контексте мирового развития образования рассматриваются вопросы о важности использования произведений зарубежной классики в начальных классах.

Symmary

This article talks about the peculiarities of using the work of V.A. Mozart's "Ringing of Bells" in music lessons in elementary school. In the context of the global development of education, questions about the importance of using works of foreign classics in primary school are considered.

Бастауыш мектептерде жүргізілетін музыка пәні негізгі пән ретінде маңызды орын алады. Себебі, музыка пәнінде оқушылар ерекше шабытқа бөленеді, шығармашылық қабілеттері артады, әртүрлі іс-әрекет түрлерімен айналысқанда жоғары белсенділік пен қызығушылық көрсете алады. Музыканың құдіретін оқушылар сөзбен емес, әрекетпен, шығармашылықпен ғана дұрыс қабылдай алады.

Ы.Алтынсарин адындағы Ұлттық білім академиясының 2022-2023 жылдарға арналған әдістемелік хатында музыка пәні бойынша ұлттық құндылықтар мен ұлттық тәрбиеге, ұлттық шежірелер мен дәстүрлерді жаңғыртып, оқушы бойына сіңдіру мәселесіне баса көңіл бөлінген болатын. Ал осы аталған Ұлттық білім академиясының 2023-2024 жылдарға арналған әдістемелік хатында ұлттық құндылықтармен қатар мектеп бағдарламасына эстрадалық әндер мен классикалық шығармаларды енгізу мәселесі қосымша көрсетілген. Жалпы білім беретін мектептердегі музыка пәні бойынша өзге ұлт өкілдерінің музыкалық шығармалары енгізілгенімен де бастауыш сынып оқушыларының жасына сәйкес келетін классикалық шығармалар саны жоқтың қасы. Сондықтан біз өз мақаламызда В.А. Моцарттың «Қоңыраулар сыңғыры» музыкалық шығармасын музыка сабағында пайдаланудың ерекшелігіне тоқталғанды жөн көрдік. В.А. Моцарт шығармалары музыка саласы бойынша мектеп бағдарламаларына енгізілген, бірақ, қазақ мектептері үшін енгізілмеген десек те болады.

Батыс музыкасының әлемдік музыкаға айналуын ауқымды тарихи үдерістің жай ғана музыкалық өлшемі ретінде мектеп бағдарламасында қарастыруға болады. Себебі, Батыс музыкасы әлдеқайда алда дамыған, мәдениетін терең жайған, шын мәнінде музыка арқылы қиын өмірді жеңілдеткен нағыз талпынысты құрал болып келеді [1]. Батыс музыкасының стилі ерекше, әрине, музыканың пайда болу тарихы да ұлт ерекшелігі мен демографиялық жағдайға байланысты. Әсіресе, әлемді мойындатқан классикалық шығармалардың әсері де ерекше болады. Соның ішінде жаңа өсіп келе жатқан ұрпақтың әлемдік музыка бойынша дүниетанымын, ой-өрісін кеңейту, шығармашылығы мен қызығушылығын арттыру - кез келген музыка мұғалімі үшін маңызды. Батыста әр үйдің терезесінің ішінде талант бар деп бекер айтылмаған. Сондықтан біз болашақ ұрпақты сауатты, білімде бәсекеге қабілетті болсын десек, өз ұлттық мәдениетімізді меңгертумен қатар өзге ұлттың мәдениетімен таныстыру артықшылық етпейді. Батыстағы музыкалық модернизацияның қасиеті сол Батыстың эстетикалық құндылықтарының негізінде дамыған.

Өнер адамы ретінде музыка мұғалімі әлеуметтік тұрғыдан алғанда өзін қоршаған ортамен тығыз байланысты келеді. Себебі, шығармашыл адам болғандықтан музыкант өзі іздеген жаңа дүниені қоршаған ортадан алады [2]. Қоршаған орта шығармашыл адам үшін шексіз байлыққа толы қазына болып табылады. Ал бастауыш сынып оқушылары сол біз бойына құйған қорды әрі қарай бойына сіңдіретін өндіруші, жүзеге асырушы болып табылады. Тақырыбымызды әрі қарай ашу мақсатында В.А. Моцарттың «Қоңыраулар сыңғыры» музыкалық шығармасын бастауыш сынып оқушыларына тыңдату арқылы таныстыруды жөн көрдік. Әрине, музыкалық шығарманы таныстыру мақсатында оқушыларға тақырыпты тереңдету үшін сыни тұрғыдан ойлауға байланысты сұрақтар қойылады. Қоңыраулар сыңғырын ойнау кезінде қандай аспаптардың қолданылғаны, ол аспаптардың қандай дыбыс шығарғаны және ол аспаптар қалай аталатыны жөнінде сұрақтар қойыла отырып, талданады. Музыкалық шығарманың лирикалық сипатына ерекше көңіл бөлінеді. Шығармада қоңыраудың сыңғырын білдіретін қоңыраулы аспаптардың қолданылғаны туралы ақпарат беріледі. Бастауыш сынып оқушылары шығарманы тыңдау барысында интербелсенді тақтадан бейнежазба көрсетіліп, шығарма барысында ойналған аспаптар да таныстырылады. Арасында үзіліс жасалып, аспап атаулары туралы пысықтау сұрақтары беріледі. «Қоңыраулар сыңғыры» музыкалық шығармасын тыңдау барысында табиғат көріністерінен қоңырауға ұқсайтын қоңырау гүлдер көрсетіледі. Сол арқылы оқушыларға алдын-ала дайындалған сурет салу құралдары бойынша қоңырау гүлдің бейнесін салу ұсыналады. Әрине, сурет салу әрекеті оқушылар үшін өте қызықты болғандықтан оған да арнайы уақыт бөлінеді. Қоңырау гүлдерді қандай түске бояу еркі оқушылардың өздеріне беріледі. Сондықтан бұл музыкалық шығарманы қабылдату оқушыларға қиындық келтірмейді. Себебі, музыкалық шығарма лирикалық болғандықтан, оқушының тез қабылдауына жеңілдік береді, бейнежазбадағы музыкалық аспаптар оқушы есінде ұзақ сақталады, қоңырау гүлдерді салған оқушылардың өз суреттері өздеріне тарту етіледі, миға шабуыл әдісі негізінде қойылған сұрақтар оқушылардың ой-өрісін, дүниетанымын арттырады, соның негізінде оқушылар музыкалық шығарманың мазмұнын нақты сипаттайды. Музыкалық шығармамен

таныстырылып болғаннан соң бейнежазбадан В.А. Моцарттың бейнесі көрсетіліп, мүмкін болған жағдайда жасанды интеллект технологиясы арқылы жандандырылса, оқушылардың қызығушылығы арта түседі. Картадан оқушыларға В.А. Моцарттың елі – Австрия мемлекетін көрсетуге де болады. Шетел классикалық шығармаларымен бастауыш сынып оқушыларын таныстырудағы мақсат – Батыс классикалық шығармаларының сипаты мен ерекшелігін сезіндіру болып табылады. Жалпы сабақты өткізу барысында оқушылар тарапынан үлкен қызығушылық байқалды. Сабақ барысында оқушыларға тек музыкалық шығармамен танысып қана қоймай, классик композитор В.А. Моцарт туралы ұғым берілді, композитордың туған елі Австрия мемлекетімен таныстырылды және тақырыпқа байланысты қоңырау гүлдің түрімен танысты, музыкалық аспаптар туралы кең мағлұмат берілді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1.Больман Филип. Әлем музыкасының тарихы. 1-бөлім. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2020. – 460 бет.

2.Аронсон Эллиот. Көпке ұмтылған жалғыз. Әлеуметтік психологияға кіріспе, 11 басылым. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2018. – 408 бет.

ӘОЖ 372.8

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҚТАРЫНДА КЕЙС ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ

Иса Нұрлыбек - 12-1 тобының студенті

Ғылыми жетекші: Рамашов Нурмамбек – п.ғ.к., профессор

Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме.

В данной работе авторами рассматривается вопрос использования кейс технологии в образовательном процессе. В ходе исследования были определены наиболее эффективные виды, функции кейс технологий и их возможности использования с другими не менее эффективными методами преоподавания и обучения.

Summary.

In this paper, the authors consider the use of case technology in the educational process. The study identified the most effective types, functions of case technologies and their possibilities of use with other equally effective methods of teaching and learning.

Кейс-стади-педагогикалық технологиялардың бір түрі, бұл іскерлік ойын, кез келген немесе нақты жағдайды талдау. Нақты жағдайларды талдау технологиясын "жеке жағдай" деп атауға болады. Технология нақты жағдайларды пайдалануға немесе бір жағдайды сипаттауға негізделген. Біріншіден, талдау үшін берілетін жағдай нақты өмірде кездесетін жағдайдың көрінісі болуы керек. Екіншіден, сипаттамада зерттеуші шешуі керек тікелей немесе жанама қиындықтардан тұратын бір проблемалық жағдай болуы керек. Үшіншіден, зерттеуші нақты немесе бірнеше проблемалық міндеттерді практикалық шешу үшін теориялық білімдер

жиынтығын игеріп, жүзеге асыруы қажет. Іспен жұмыс жасау кезінде көп жағдайда қосымша ақпарат қажет болады, осы тұрғыда зерттеуші ақпаратты өз бетінше іздей білуге шешім қабылдайды. Танымдық жұмыстың соңында студенттер проблемалық жағдайдан шығудың жеке жолдарын табуы керек.

Бұл педагогикалық технология интерактивті, өйткені студенттер пәндік қарым-қатынастың белсенді қатысушылары ретінде танылады.

Оқу процесі оқушыға бағытталған және жеке тұлғаға бағытталған идеяларды ұстанатындықтан, оқыту/оқу іс-әрекеті қоян-қолтық қарым-қатынастан тұруы керек. Бұл қарым-қатынас мұғалім мен оқушы, оқушы мен басқа оқушы арасында, оқушылардың шағын топтары арасында жүреді. Профессор А.К. Алимовтың айтуынша, бүгінгі таңда білім беру жүйесінде проблеманы осы тұрғыдан да қоюға болады:"сіз тек белсенді өзара әрекеттесуге негізделген қарым-қатынас арқылы ғана үйреніп, үйрете аласыз" және "сіз тек өзара әрекеттесу арқылы үйренуге/үйретуге болады" [1].

Сондықтан мұғалімнің алдында дидактикалық материалды және оқу процесіне қажетті интерактивті әдістерді таңдау мәселесі тұр, олардың бірі кейс технологиясы. Бұл технология өз тарапынан дене шынықтыру сабақтарында оқушылардың сыни ойлауын дамыту құралы ретінде қарастырылады. Оқу орындарында интерактивті оқыту/оқыту принциптерін және оларды аталған жұмыс түрлері мен іс-шаралар арқылы жүзеге асыру жолдарын тиімдірек түсіну үшін осы әдістердің әрқайсысына қандай мақсаттар мен принциптерді қолдануға болатынын қарастырайық:

Бірлескен жұмыс:

Мақсаты: ұжымдық жұмыс, өзара іс-қимыл және коммуникация дағдыларын дамытуға жәрдемдесу.

Принциптері: ынтымақтастық, проблемаларды бірлесіп шешу, серіктестердің пікірін құрметтеу, идеялар мен білім алмасу.

Жеке және бірлескен ғылыми-зерттеу жұмыстары:

Мақсаты: зерттеу дағдыларын, сыни ойлауды және тәуелсіздікті дамыту.

Принциптері: нәтижелерді белсенді талқылау, шешім табуға өзара көмек, тәжірибе алмасу, қателерді талдау және кері байланыс қабылдау.

Рөлдік және іскерлік ойындар:

Мақсаты: кәсіби рөлдерді игеру, нақты жағдайларда шешім қабылдау дағдыларын дамыту.

Принциптері: Эмпатия, нақты жағдайларды модельдеу, кері байланыс, рефлексия және бейімделу.

Әртүрлі ақпарат көздерімен жұмыс істеу:

Мақсаты: ақпаратты іздеу, талдау және бағалау дағдыларын дамыту.

Принциптері: сыни тұрғыдан ойлау, Тәуелсіздік, ақпараттың дұрыстығын тексеру, мультимедиялық тәсіл.

Кейс-стади:

Мақсаты: аналитикалық және проблемалық-бағдарланған дағдыларды дамыту, теориялық білімді практикада қолдану.

Принциптері: сыни тұрғыдан ойлау, шешім іздеу, топтық талқылау, салдарын талдау.

Тренингтер:

Мақсаты: кәсіби дағдыларды арттыру, көшбасшылық қасиеттерді және командалық ынтымақтастықты дамыту.

Принциптері: практикалық фокус, ойын тәсілі, ұжымдық оқыту, рефлексия және интроспекция.

Аталған әдістер мен іс-шаралар арқылы интерактивті оқыту студенттерге қазіргі әлемде және кәсіби қызметте табысты бейімделу үшін қажетті әр түрлі дағдыларды дамыта отырып, оқу процесіне белсенді қатысуға мүмкіндік береді. Ұсынылған интерактивті оқыту/оқыту идеялары мен принциптері педагогикадағы заманауи трендтерді көрсетеді және белсенді, икемді және мақсатты оқыту процесіне назар аударады. Осы идеялар мен принциптерді жоғары білім беру

тәжірибесінде қалай жүзеге асыруға болатындығы туралы мысалдар келтірейік: 1 Оқытуға болмайды, тек оқуға болады: Студенттер өзін-өзі оқыту процесіне қатыса алады, оларды дәрістер мен оқу материалдарында берілген материалды өз бетінше зерттеуге және талдауға ынталандырады. 2 Белсенді іс-әрекеттер арқылы білімді игеру: оқу жоспарларында практикалық сабақтар, Зертханалық жұмыстар, жобалар қарастырылуы мүмкін, онда студенттер теориялық білімді практикада қолданады. 3 Өмір бойы оқу қабілеті: оқыту бағдарламалары студенттерді өмір бойы үйренуге және дамытуға үйрететін кәсіби даму мен оқытудың құрамдас бөліктерін қамтуы мүмкін. 4 Бірлескен қызмет арқылы оқыту: жобалық жұмыстар, топтық тапсырмалар және бірлескен зерттеулер студенттерге топтық жұмыс және идеялармен алмасу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. 5 Диалог ретінде оқу: әдебиеттерді талқылау және студенттердің талқылауға белсенді қатысуы оларға аналитикалық және сыни дағдыларды дамытуға көмектеседі. 6 Рефлексия: студенттер журналдарды немесе рефлексиялық есептерді жүргізуге шақырылуы мүмкін, онда олар өз тәжірибелері мен оқушыларынан алған сабақтарын талдайды.

Осы идеялар мен принциптерді оқу процесіне енгізу оқуды тиімдірек және студенттердің қазіргі қажеттіліктеріне сәйкес етуге көмектеседі.

Бұл тұрғыда оқушылардың белсенділігі құпталады, сынып оқушылары арасында консенсусқа келу немесе жеке пікірін білдіру еркіндігі беріледі. Дегенмен, бұл педагогикалық технологияның ең маңызды ерекшелігі-бұл әдістің көмегімен студенттер теорияны өз бетінше меңгере отырып, практикалық дағдыларды да, өз ойын жүзеге асыру мүмкіндігін де меңгереді. Студент жағдайды талдай отырып, болашақ маман ретінде қалыптасады және сабақты қызықты зерттеуге ұмтылады. Демек, инновациялық технологиялардың тамаша үлгісі ретінде кейс-стади бойынша білім беру және оқу процесі оқытудың мақсаты емес, оқушылардың құзыреттілігін оқыту құралы болып табылады.

Әдістемелік және ғылыми әдебиеттерді талдауға сүйене отырып, кейс-технологияларды қолданудың және дағдыларды дамытудың келесі ерекшеліктерін ажыратуға болады:

- аналитикалық дағдылар: кейс-технологиялар студенттердің күрделі жағдайларды талдау, негізгі аспектілерді бөліп көрсету және қолда бар ақпарат негізінде салмақты шешімдер қабылдау қабілетін дамытуға ықпал етеді;
- практикалық дағдылар: кейстермен жұмыс істеу студенттерге теориялық білімді нақты кәсіби мәселелер мен жағдайларды шешуге үйрету арқылы тәжірибеде қолдануға мүмкіндік береді;
- шығармашылық дағдылар: кейс технологиясы студенттердің шығармашылық ойлауын дамытады, өйткені олар көбінесе күрделі мәселелерге дәстүрлі емес шешімдер іздеуді қажет етеді;
- қарым-қатынас дағдылары: кейстермен жұмыс істеу қарым-қатынас дағдыларын дамытуға ықпал етеді, мысалы, өз ұстанымын білдіру, пікірталас жүргізу, сендіру және топ алдында өз шешімдерін дәлелдеу;
- әлеуметтік дағдылар: кейс-технологиялар студенттерді топта тиімді өзара әрекеттесуге, басқалардың пікірлерін тыңдауға, пікірталастарды қолдауға және жанжалдарды шешуге үйретеді;
- өзін-өзі диагностикалау: кейстермен жұмыс жасау студенттердің өз іс-әрекеттері мен шешімдерін сыни тұрғыдан бағалау, сондай-ақ қабылданған шешімдердің моральдық-этикалық аспектілерін талдау қабілетін дамытуға ықпал етеді.

Сыни тұрғыдан ойлау дағдылары: кейс-технология студенттерге жағдайларды сыни тұрғыдан талдау, әртүрлі көзқарастарды бағалау және негізделген шешімдер қабылдау қабілетін дамытуға көмектеседі. Бұл ерекшеліктер кейс-технологиялардың студенттердің қазіргі әлемде және кәсіби қызметте табысты бейімделуі үшін қажетті әр түрлі дағдыларын дамыту құралы ретіндегі маңыздылығын көрсетеді.

Оқу процесінде кейстермен жұмыс жасау технологиясы келесі кезеңдерден тұрады: 1) материалдарын зерттеушілердің жеке өзіндік жұмысы (мәселені анықтау, негізгі баламаларды тұжырымдау; 2) негізгі проблеманы енгізуге және оны шешуге байланысты шағын топтармен жұмыс; 3) жалпы талқылаудағы шағын топтардың презентациялары және тәжірибе нәтижелері. Жағдайлардың әртүрлілігіне қарамастан, олардың барлығы типтік құрылымға ие

Сонымен қатар, кейс технологиясының маңызды ерекшелігі оның басқа әртүрлі оқыту әдістерімен тиімді үйлесуі болып табылады. 1-кестеде кейспен жұмысты ұйымдастыруда әртүрлі әдістерді біріктіру мүмкіндіктері көрсетілген.

1-кесте-Кейс технологиясының басқа әдістермен үйлестірілуі

Кейс-стади әдісімен біріктірілген әдіс	Кейс-стади технологиясы рөлінің сипаты
"Модельдеу"	Кейс-модель құрастыру
"Жүйелік талдау"	Жүйелік ұсыныс және жағдайды талдау
"Ойлау тәжірибесі"	Рефлексия және трансформация арқылы іс туралы білім алу мүмкіндігі
"Сипаттау әдістері"	Кейс таңбасын жасау
"Проблемалық әдіс"	Кейстің негізінде жатқан негізгі мәселенің тұсаукесері
"Жіктеу әдісі"	Кейстің құрамдас бөліктерін анықтау, тараптардың тізімін жасау
"Ойын әдістері"	Кейс таңбаларының мінез-құлқының нұсқаларын ұсыну
"Миға шабуыл"	Кейске байланысты ойларды жалпылау
"Талқылау"	Негізгі проблема және оны шешу жолдары туралы пікір алмасу

Кейс әдісі мұғалімнің шығармашылық ойлауын дамытады, оның шығармашылық қабілеттерін сабақ мазмұнының ерекше құрылымына дейін кеңейтуге жағдай жасайды.

Кейс әдісінің тәрбиелік мақсаттары: 1) оқушының міндеті-кейстер жүйесін меңгеру және оны іс жүзінде жүзеге асыра отырып, нақты шешімдер қабылдау; 2) оқушы логикалық ойлауды қолдана отырып, ашық жүйені қолдана отырып, бастапқы ойдың мәні мен болжамын түсінуі керек; 3) студент өз тәжірибесін сенімді түрде түсінуі керек; 4) студент істің негізгі мәселелерін байыпты қарастыруға, өз орнын білдіруге, бөлектеуге және қатысуға міндетті; 5) студент өзінің дайындығы мен бейімділігін көрсетіп, сандық талдау әдістемесін қолдануы керек.

Қорытындылай келе, XXI ғасырдың жан-жақты интеллектуалды, дарынды тұлғасын қалыптастыру бағытындағы білім беру мәселесі мемлекетіміздің назарында деп айтуға болады. Білім мен ғылымның Қазақстанның дамуына оңтайлы әсер етуі үшін әлемдік кеңістікке шығу міндеті туындайды, білім беруді одан әрі демократияландыру, оқыту жүйесін заманауи талаптармен үйлестіру, білім берудің бүкіл оқу-әдістемелік жүйесіне жаңа талаптар қойылады. Осы тұрғыдан алғанда, мұғалімге оқытудың тиімді тәсілдерін таңдау және қарастыру еркіндігі беріледі. Қай кезеңде де, қай уақытта да мектептегі басты тұлға ұстаз, ұйымдастырушы-ұстаз жауапты борышы, қазақ ойының иесі, әлемдік даму деңгейінен кем түспейтін, иық тіресе алатын, алған білімі мен білім қазынасын туған еліне, адамзат игілігіне жұмсай алатын тұлға. Сонау XX ғасырдың басында Ш. Аймауытов: «Оқыту-бұл үйреншікті дағды ғана емес, ол жаңаға ие болатын өнер», - деді.

Сондықтан, бүгінгі таңда мектептің алдында тұрған өзекті мәселелердің бірі - білім беру мен оқыту процесін ұйымдастыруда тең диалог құру кезінде әркім өз баласының құзыреттілігіне назар аударуы керек. Сыныпта осы мәселені шешуде инновациялық, интерактивті әдістерді

қолдану тиімді болып келеді. Осы тұрғыда біздің ғылыми-зерттеу жұмысымыздың тақырыбы студенттердің сыни тұрғыдан ойлау құзыреттілігін дамытудағы интерактивті тәсілдердің біріне, атап айтқанда кейс технологиясына арналды.

Осылайша, кейс технологиясы студенттерге дене шынықтыру сабақтарын қызықты және нақты өмірге жақын оқу процесін ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Әрбір жағдай келесі принциптерге негізделеді: нақты өмірден проблемалық жағдай ұсынылады, оны шешудің тәсілдері талқыланады, сөйлеу әрекетінің барлық түрлері бойынша әртүрлі жаттығуларды орындау кезінде шешу әдістері қарастырылады және ең соңында рефлексиялық кезеңмен аяқталады. Оқытудың бұл түрі сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін дамытуда, оқуға деген ынтаны арттыруда ерекше орын алады. Оқушылардың сыни тұрғыдан ойлау деңгейіндегі оңтайлы өзгерістер бізге жүктелген міндеттерді ойдағыдай арттыруға мүмкіндік береді және біздің болжамымыз орындалды деп санаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1 Инновационные образовательные технологии: учебное пособие. Часть 2/ А.К. Мынбаева, З.М. Садвакасова. – Алматы, Қазақ университеті, 2020. – 362 с

ОӘЖ (37.5)

ЖОҚТЫ ЕМЕС ЖОҒАЛҒАНДЫ ІЗДЕЙМІЗ

Байзах Ұ.Б., Пердебекова Н.Ж. – 1404-10 тобының студенттері .
Ғылыми жетекші: Пошаев Д.Қ . – п.ғ.к., профессор
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме
в центре внимания-жизнеспособность национальных ценностей.
Summary
The focus is on the viability of national values.

Қазақстан тәуелсіздік алғаннан соң қазақтың қоғамдық санасында орын алатын өзгерістер ұмыт болған ұлттық дәстүрлер мен құндылықтардың жандануымен сипатталады. Бұл ұлттық мәдениеттің жаңғыруы. Ол ғасырлар бойы отаршылдық пен тоталитаризмнің әсерінен мәдени деградация мен трансформацияға ұшырады. Осының салдарынан ұлттық идея негізін құрайтын құндылықтарға деген құштарлық ояна бастады. Қазақ халқының інжу-маржанын жан-жақты зерттеулер арқылы ұлттық мәдениті бен рухани мұрамызды игеру сияқты міндеттер шешіліп, ұлттық тарих қалпына келтіріле бастады.

Сонымен бірге, тәуелсіздік жылдарынан кейін еліміздің алдында тұрған өзекті мәселелердің бірі, жаңа дәуірдің талаптарына жауап бере алатын ұлттық идеяны қалыптастыру мәселесі, қазіргі заманғы модернизация жағдайында қоғамдық өмірдегі ұлттық идеяның мәртебесін анықтау, ұлтымыздың рухани жетілуін қамтамасыз ету, оларды бір ұлттық идеологиялық бірлікте дамыту қажеттігі туды.

Ұлттық дамудың қазіргі кезеңіндегі Қазақстандық көпұлтты қоғамның бір ерекшелігі - әр түрлі құндылықтармен байланысты қалыптасқан, әр түрлі әлеуметтік және мәдени

құрылымдардың орын алуы әр қоғамдық сана мен мінез-құлыққа сәйкес ұғымдардың пайда болуынан деуге болады. Сондай-ақ, тарихта ұмыт болған немесе тоталитарлық кезеңде тыйым салынған ұлттық құбылыстарды қайта қалпына келтіру және жандандыру процесі байқала бастады. Олай болса, қоғадық, әлеуметтік өмірімізді реформалау мен демократияландыру ұлттық идеяның қалыптасуы қажеттілік және заман талабы болып табылады.

Жоғарыда айтылғандардан халыққа ортақ бағыт беретін ұлттық идеяның қалыптасуының шарты болып табылатындығын көруге болады. Бұл, процесс белгілі бір шарықтау шегіне жеткен және алдына қоғам мен елдің барлық саяси, әлеуметтік, экономикалық, мәдени, рухани және басқа да күштерін біріктіру міндетін қойған кез келген елдің дамуының түбегейлі жаңа сатысына көтерілудің орасан зор мақсатына қарай жылжып, өзінің ұлттық идеиясын қалыптастыру қажеттілігін сезінеді.

Ұлттық идея табиғаты «идея» және «ұлт» ұғымдарының ғылыми анықтамасына назар аударуды қажет етеді.

Гректің «иде» сөзі - көрінетін және бейне ұғымын, яғни мағынаны, ойды, көзқарасты білдіру үшін әртүрлі мағынада қолданыс табатын философиялық термин. Идеяның қандай болуы керектігінің жалпы жағдайын көрсетеді және оның жалпы бағытын анықтайды. Осы идеяға сүйене отырып, содан кейін бүкіл жүйені, олардың нақты түрлері мен формалары пайда болады. Бұл жағынан идея шын мәнінде анықталғанмен (әмбебап, ұлттық, гуманистік және т.б. тығыз байланысты.) саяси және қоғамдық өмірде, өнерде, дінде, философияда құндылықтар мәнінде көрініс табады. Мысалы, әр адам өз ұстанымы, өмірге көзқарасы, мұраттары мен құндылықтар жүйесіне ие. Олар бірігіп, сол адамның рухани жан дүниесін қалыптастырады. Олай болса, ұлтты сақтайтын олардың ұлттық құндылықтары болуы керек. Ол, елдің бар екендігі, тілектері, ниеттері олардың қолданбалылығы туралы мәселені алға тартады. Жоғарыда айтқанымыздай, елдің өзіндік құндылықтары мен мұраттар жүйесі,олардың өзіндік дүниетанымы болып саналады. Әрбір ел өзінің тарихи дамуы барысында кейбір ұлттық құндылықтардың « тасымалдаушысына» немесе жүзеге асырушысына айналады. Сондықтан бүкіл елдің ұлттық құндылықтар элементтері мақсат, бағыт және өмірлік құндылықтар болып табылады.

Ұлттың ұлт екенін танытатын оның ділі,діні,тілі,әдет-ғұрыпы,салт-дәстүрі және т.б.Қазақ халқы бұдан кем емес.Халық ауызында жүрген мақал-мәтелдердің немесе тиымның өз тәрбиелік мағыналары бар.Алайда қазіргі жаһандану заманында бұл құндылықтар өз бағасын жоғалтып,өткеннің еншісінде қалып жатыр.Оны ескертіп отыратын көне көз қарияларымыздың бүгінгі келбеті мүлдем бөлек.Ақ жаулығын таққан әже мен ақсалы мен тақиясы бар атаны қазіргі таңда кезіктіру өте қиын.Себебі бүгінгі таңда заманауи жас отбасылар туыстық байланыс, ата-ана қадірі,салт-дәстүрді біле бермейде.Барлығы бірдей емес.Бұны білетін жастарымызда жетерлік.Өйткені олар отбасынан жақсы тәлім тәрбие алған.Сол алған білімді келешекте өз ұрпағына үйретіп,үнемі айтып отырған.

Қазақ елінің кең даланың кеңдігіндей халқымыз салт-дәстүрге өте бай.Ұлт пен ұлттың бір-бірінен айырмашылығын осы дүниелерге ажыратқан.Заманымыз өркендеген сайын ұлттық дәстүрлерімізде жаңаша табыс табады.Ескірген деп әр салтты шетке ысыра беретін болсақ,ұлттық құндылығымыздың қадірі қайда қалмақ?

Еліміз үшін ең маңызды құндылық, ұшы қиыры жоқ ұлан-байтақ жеріміз,керемет табиғатымыз баршылық.Елімізді қорғап қалу үшін ата-бабаларымыз қаншама қан мен тер төккен.Біздің айтқымыз келгені көлемі жағынан жер жүзін толық қамтитын ұлан ғайыр жер болсын аталарымыз осы киелі жерімізді көз қарашығындай қорғап,ел болсын деп қорғады.Олар елін – жерін қорғау маңызды екенін түсінді.Табиғатымыздың тұтас тіршілікке ортақ екенін есекере отырып адам тұрмақ жануардың өз тобынан алыс кете алмайды.

Ұлттың –отбасы ұғымының ұлғайған түрі.Сол себепті ошағының басында тілі мен ділі,діні мен дәстүрі дәріптелген ұрпақтарымыздың ұлт туралы ойыда қысқа болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер

1.Пошаев Д.Қ., Кемелбекова Г . Білім беру жүйесінің ұлттық моделін қалыптастыру мәселелері.//

Ұлт тағылымы №2 2006 – Б.55-59
2. Пошаев Д.Қ., Рысқұлов А. Гумандылық білім берудің қазіргі кезеңдегі құндылығы. Оқу құралы. Шымкент, ОҚМПУ, 2021- 80 б.

ӘОЖ (37.5)

КӨРКЕМ ЕҢБЕКТІ ОҚЫТУДЫҢ ТАРИХИ АСПЕКТІЛЕРІ

Сыдыков Мейірбек, Хайрулла Айбек – 1404-10 тобының студенттері
Ғылыми жетекші: Пошаев Д.Қ. – п.ғ.к., профессор
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье учитывается, что исторические аспекты обучения художественному труду становятся незаменимым фактором формирования национального самосознания подрастающего поколения и чувства гражданской ответственности за культуры своей страны.

Summary

The article takes into account that the historical aspects of teaching artistic work are becoming an indispensable factor in the formation of national consciousness of the younger generation and a sense of civic responsibility for the cultures of their country.

Қоғамдағы қоғамдық-саяси, әлеуметтік, экономикалық қайта құрулардың сапасы, рухани-адамгершілік өмірдің негіздерін жетілдіру адам факторының әлеуетімен, білімімен, жігерлілігімен, бастамашылығымен және адамдардың шығармашылық белсенділігімен анықталады. Осы тұрғыдан қарағанда, адам бойындағы шығармашылық принциптердің дамуы, қоршаған шындықты өзгерту қабілетіне негізделінеді және ол үлкен маңызға ие.

XX-XXI ғасырлар тоғысында репродуктивті-педагогикалықтан білім берудің креативті-педагогикалық парадигмасына көшу орын алған кезде адамның рухани қабілеттерін үйлестіруге және дамытуға бағытталған көркемдік білім беруді дамытудың шұғыл қажеттілігін алға тартты. Қазақстан Республикасында балалар мен жастардың көркемдік біліміні жалпы білім беру саласында көркем еңбекті оқыту арқылы үлкен мәнге ие болды.

Мемлекеттік құжаттарда көркем еңбекті оқытудаға маңызды мақсаты білім мен мәдениеттің әр түрлі салаларында еркін бағдарланған, әлеуметтік жауапты және рухани шығармашылыққа ие болашақ адамды қалыптастыру болып табылады.

Қазақстанда да көркемдік білім берудің негізгі тенденцияларының бірі ұлттық мазмұнда қалыптасқан салт-дәстүрлерге назар аудару болып табылады. Мұндай тұжырым өскелең ұрпақтың ұлттық сана-сезімін және өз елінің мәдениеттері үшін азаматтық жауапкершілік сезімін қалыптастырудың таптырмас факторына айналатынын алға тартады. Бұл процесс білім беру мазмұнының, мегатенденцияларының бірі болып саналатын, білім беруді гуманитарландыру негізінде жүзеге асырылады.

Көркемдік білім беру дәстүрлері ұлттық мәдениеттің ғасырлық тәжірибесі негізінде Еуропалық өркениет пен ұлттық мәдениеттің ара салмағын сезінуде де қамтиды.

Көркемдік білімнің қазақ жеріндегі тарихына үңілетін болсақ, Қазақстанда аталған білім нұсқасы XIX ғасырдың екінші жартысында дами бастағанын аңғаруға болады, дегенмен олар арнайы мектеп ретінде емес мәдени орталықтар ретінде, ел ішінде орта ғасырларда (VIII ғасыр) көріне бастады. Сол кездегі ірі білім беру орталықтары мекемелері болып саналатын Оңтүстік топырағында Отырар, Тараз, Сайрам қалаларында медереселер түрінде жұмыс істеді.

Қазақ жерінде көркем еңбек негізі қару жарақ жасайтын ұстаханаларда, зергерлік бұйымдар жасайтын шеберханаларда құрыла бастады. Онда тіпті болашақ мамандықтар негізі

анықталынып мазмұнға ие болды. Бұл, «Ата көрген оқ жонар, ана көрген тон пішер!» - деген мақалдың шығуына да сеп болды.

Біз көркем еңбекті оқытудың тарихи аспектілерін зерделеуде көркемдік білім беруді жеке тұлғаны дамытудың мақсатты, жүйелі ұйымдастырылған процесі ретінде түсінуді алға тартамыз. Мұнда, туған елдің мәдениетін, оған тән нормалар мен құндылықтар жүйесін дамыту, өнердегі көркемдікті қабылдау және түсіну дағдыларын дамыту, эстетикалық көзқарастарды, сезімдерді, талғамды,әсемдікті құру қажеттіліктерін тәрбиелеу, сондай-ақ ұқыпты және жауапкершілікті дамытуұлттық мәдениет негіздерін меңгеру, ұлттық мәдениет диалогына ашықтық және құзыретті мәдениетаралық қарым-қатынасты жүзеге асыру үшін қажетті білім мен дағдылард қалыптастыру мәселесін оқыту процесіне ендіруді мақсат тұтамыз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1.Пошаев Д.Қ., Айнаходжаева Л. Ұлттық мәдениет және өркениет, олардың оқыту мазмұнын қалыптастырудағы маңызы// Әуезов оқулары -10 : «20 жылдық белес: Ғылым, білім және мәдениеттің инновациялық даму бағыттары.ҚР 20 жылдығына арналған халықаралық ғылыми тәжірибелік конф. Еңбектері 3 том. Шымкент, 2011- Б 173-175.

2. Пошаев Д.Қ. Оңтүстік топырағында қалыптасқан дидактикалық ой-пікірлер// М.Әуезов атындағы Оңтүстік қазақстан мемлекеттік университетінде «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты жаратылыстану, техникалық, әлеуметтік-гуманитарлық және экономикалық ғылымдар бойынша 17-ші студенттік ғылыми конференцияның еңбектері, Том 4. Шымкент, 2014- Б. 136-137

3. Пошаев Д.Қ., Ұзахова А. Білім беру мазмұнын қалыптастырудың үйлесімділік қағидалары//Materialy YIII mijdzynarodowej naukowi-praktycznej konferencji ``Aktualne problem nowoczesn ych nauk -2012 07-15 czerwca 2012 roku Uolume 21 Pedaqoqiczne nauki Muzyka I zycie Przemysl Nauka I studia -2012,- 19- 22 s

БАЛАЛАРДЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ӨНЕРГЕ ҮЙРЕТУДІҢ МАҢЫЗЫ

Әзтаева Жазира Баймұратқызы
Шымкент қаласы, №57 Хадиша бөбекжай бақшасының тәрбиешісі

Резюме
В данной статье рассматривается развитие творческих способностей у детей дошкольного возраста
Summary
This article examines the development of creative abilities in preschool children

Үкіметіміз білім беру мекемелеріне Тәуелсіз мемлекетімізді өркениетті елдер қатарына жеткізетін ұл - қыз тәрбиелеуді талап етуде. Қоғамда, айналамыздағы ортада болып жатқан қарқынды өзгерістер шығармашылық қабілеті бар, қажетті жағдайда соны әрі айрықша шешім қабылдайтын жеке тұлғаның алдына үлкен талаптар қояды. Балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту және оны тәрбиелеу – бүгінгі таңдағы көкейтесті мәселелердің бірі. Шығармашылық – бүкіл тіршілік көзі. Адам баласының сөйлей бастаған кезінен бастап, бүгінгі күнге дейін жеткен жетістіктері шығармашылықтың нәтижесі. Бұған бүкіл халықтық, жалпы және жеке адамның шығармашылығы арқылы келдік. Әр жаңа ұрпақ өзіне дейінгі ұрпақтың қол жеткен жетістіктерін меңгеріп қана қоймай, өз іс - әрекетінде сол жетістіктерді жаңа жағдайға бейімдей, жетілдіре отырып, барлық салада таңғажайып табыстарға қол жеткізеді. Баланың шығармашылығын дамытатын тәрбиеші өзі шығармашылықпен жұмыс жасауы керек. Баланың шығармашылық қабілетін дамыту мақсатында өткізілетін ұйымдастырылған оқу - іс әрекеті барысында жаңа технология элементтерін пайдалану тиімді. Бұл орайды баланы жалықтырып алмаудың жолдарын қарастырып, төмендегі тәсілдерді тиімді қолдану қажет:

- бала қабілетін ашуда тіл шеберлігіне көңіл бөлу;
- білімін қосымша әдебиеттермен толықтыру;
- жылы сөздер арқылы «сенің қолыңнан келеді», «сенің болашағың зор»- деп, үнемі балаға шабыт беріп отыру.

Әр тәрбиешінің алдындағы сәулелі мұрат шәкіртіне білім, тәрбие беріп қана қоймай, әр баланың «менін» ашу. Сол «менді» шығармашылық тұлғаға айналдыру. Күллі ғажайыптың ішіндегі ең тамашасы – жақсы тәрбиеленген адам. Сәбиді жоғары деңгейдегі білім мен адамгершілікке баулитын тәрбиешінің бойында барлық асыл қасиеттердің табылуы тиіс. Өйткені, тәрбиеші бала болмысын, жүзін көріп түзелер айна іспетті. Бала қабілетінің ашылуы үшін тәрбиеші жаңашыл, білімді, іскер, қабілетті, жауапкершілік сезімді, жаңа технологияны толық менгерген, өз ісінің шебері болуы керек:

Бала қабілетінің ашылуы үшін;

1. Тәрбиеші білімін ұдайы жетілдіріп, кәсібі шеберлігін шыңдауы тиіс.
2. Бала білімі мен қабілетіне сеніммен қарау керек.
3. Баланы ақпарат, жаңалықпен қамтамасыз етіп отыру қажет.
4. Ата - анамен тығыз байланыс орнағаны жөн.
5. Баланы өмірге бейімдеуде дәл, дұрыс бағыт беріп, жеке ерекшелігіне көңіл бөлінуі керек.

Оқу мен тәрбиенің егіз екенін бір сәт те естен шығармаған жөн, соның нәтижесінде ғана сапалы білім мен саналы тәрбиеге қол жеткізуге болады. Ол жайлы Әл – Фараби: «Адамға ең бірінші білім емес, рухани тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның барлық өміріне апат әкеледі»- деген. Баланың ойында не бар, ол не істей алады, жасы өскен сайын ол қалай өзгеріп, нені үйреніп келеді дегенді анықтау, оған әсер ететін себептері іздестіру балалар психологиясының маңызды міндеті. Балалар психологиясын зерттеудің негізгі әдістері: бақылау және эксперимент. Бағдарламаның ерекшілігі баланың жалпы тәрбиесіне, дамуына әсері зор. Бала шығармашылық қабылеттері арқылы өсіп көптеген ойындарға таратылады (сюжетті – рөлдік, драматизация ойындары, сахналау, көріністер). Блок арқылы құралған бағдарлама:

1 блок – толтырынды кезең (кіріспе)

2 блок – моделдендірілген

Толтырынды кезінде кіріспе шығармашылыққа ерекше көп әсер келтіреді.

Бұл жерде бас рөлде тәрбиешінің өзі болады.

Екінші кезең баланың өз еркіндігімен және тапқырлығымен байланысты. Моделдік қасиеттер – айналадағы араластықтан және әр түрлі еліктеуден пайда болады. Блок арқылы жұмыс реттік бойынша, жеңілден ауырға немесе біртіндеп жеке өткізіледі (ойнаған, ертегілер қойған кезінде немесе тындаған күйінде). Бұл бағдарлама баланың шығармашылық қабылетін қуыршақ театр ойыншықтар, ойын сахналау, ойын – еліктеуші, сюжетті рөлдік ойындар арқылы дамып отырады.

Реттік жұмыстары:

Шығармашылық қабілеттерін дамыту кезінде тағы да басқа тәсілдер және тәсілден тыс әрекеттерді қолдану.

Коммуникативтік әсерді жою.

Меңгерілген шығармашылық қабілеттерін қолдану және іске асыру.

Оқу кезеңде іс – әрекет аптасына 1 сағат бөлінеді. Жылдық жоспарда 36 сағат ұйымдастырылады. Шығармашылық салалары ауысып отырып театр көрінісі тәсілден тыс, практикалық әрекет т.б.

Музыкалық, яғни, сазды – сахналық өнерге екінші кішкентайлар тобынан даярлық тобына дейінгі балдырғандарды қамту. Мұның барлығы балалардың шығармашылық қабілет - дарынын дамытып, оны қоршаған ортаның ерекшеліктеріне орай бейімдеп, сонымен тығыз байланыстыра отырып ұғындырып, олардың өмірді түсінуіне жағдай жасап, қиял армандарын жетілдіруге тырысу. Осы жұмыстарды педагогикалық талаптарға сай ешбір күштеп, зорлаусыз - ақ, өздерінің әдеттегі ойындарын қызықты да әсерлі етіп ұйымдастырған шақта балалар одан сайын ынталанып, оның жемісі де айтарлықтай болады. Жалпы театырландырылған ойындарда

балалардың шығармашылық қабілет - мүмкіндіктері айқын аңғарылады. Бұған пайдаланылатын шығарманың сюжеті мен ойындық қимылдары оның мазмұны бойынша анықталады, ал рөлдерді орындау тәсілдері мимика, интонация, дене қимылдары арқылы жасалып, іске асырылады. Бұл ойындарда балаларға шығармашылық жағдайлар жасауға, өздеріне тапсырылған ролдерді толық игеріп, кірісіп кетулеріне көп көңіл аудару. Олардың тиісті бейнелерді дұрыс жасаулары үшін іс - әрекет, қимылдарын көрсетіп, жетілдіруіне көмектесіп, кейіпкерлердің сөздерін, көңіл - күй, сезімін, мінез - қалпының қандай болуы керектігін түсіндіріп, ұғындырып отыру. Сөйтіп ойын барысында олардың тартымды бейнелер жасай білуіне қол жеткізу. Оған тәрбиешілер жан тәндерімен кірісіп, көп еңбек сіңіру керек.

Тәрбиешілер балалардың өздеріне тән жеке қасиеттерін анықтай түсу мақсатымен жылдың басында және аяғында театрландырылған жұмыстар арқылы «Құпия» сынақ (эксперименталдық) ойындар өткізіп отыруы. Бұл ойындардың өн бойында музыканың тигізер әсері мол. Бұл ойындарда қабілеті бар деген балалар өздерін еркін ұстайтын, ал ұялшақ, ұяң балаларға жәй рөлдер беріледі. Бұдан кейін өздерін тиісті рөлдерде ойнай алатын қабілетті балаларды театрландырылған жұмысқа кіргізіп отыру. Осындай 5 - 6 баламен жекелей жұмыс жүргізу. Оларға қуыршақты қалай ұстау керектігін, мимика, дауыс ырғақтарын үйрету. Театрландырылған ойындардың мазмұнына ерекше мән беру. Бұл - негізінен адамгершілік, достық, кішіпейілдік, ерлік, батылдық, адалдық, әділдік, шыншылдық қасиеттерді уағыздаудан тұрады. Әдетте балалардың өздері жақсы көретін кейіпкерлеріне еліктеп өсетіні белгілі. Осыған қарап, шапшаң, ширақ балаларға жуас, қарапайым рөлдер, ал мінездері салмақты байыпты балаларға жағымсыз рөлдер тапсырылады. Бұл арқылы біз балалардың шындық өмірге тереңірек үңіліп, ненің жаман, ненің жақсы екенін айқындырақ ұғынып, жаманнан жиіркеніп, жақсыдан үйренуге, өз қылықтарын дұрыс бағалап, жақсы кейіпкерлерге еліктеуге үйрету. Театрландырылған ойындарды ұйымдастыру үшін қолайлы жағдайлар керек.

Осыны ескере отырып, әрбір топта театрбұрыштары жасалады. Бибабо саусақтары, үстелдік және саусақты - қолғап, тағы да басқа түрлері қолданылып отырады.

Сөздік суреттеме бере отырып, балаларды рөлдерін толық орындауға үйрету, өздерінің рөлдерін қызықты ойнаған балаларды көтермелеп, мадақтап отыру. Естиярлар мен ересектер тобының балалары сахналық өнерді үйреніп, сезіне бастағанда олардың тілі, ойлау түйсігі, өнерге құштарлығы артады. Қандай да сахналық қойылымның алдында балалармен бірнеше кіріспе жұмыс жүргізілу қажет.

Тәрбиешілер балаларға ертегі, әңгімелер оқып, не әңгімелеген кезде ертегідегі кейіпкерлердің міңез - құлқына, дауысының ырғағына, қимылдарына назар аударылып, әр кейіпкерлердің киіміне көңіл бөлінеді. Қуыршақ театрында қуыршақтардың киімі өзгертіліп отырады. Мысалы: орыс ертегілерінде түлкі басына орамал тартады, қазақ ертегілерінде түлкіге жейде кигізіледі. Сұрақ - жауап арқылы кейіпкерлердің қимылын, іс - әрекетін байқап, бағалап отыру қажет. Қимыл мен сөз арасындағы байланысын қадағалау керек.

Мысалы: «Алдар көсе мен Шықбермес Шығайбай» туралы ертегіні оқып бергеннен кейін тәрбиеші балаларға мынадай сұрақтар қойды:

Алдар көсенің міңез - құлқы қандай?

Алдардың жүрісін кім көрсете алады?

Байдың мінезі қандай?

Оның жүріс - тұрысын кім көрсете алады?

Кім бай мен Алдар көсе болып ойнай алады?

Балалардың тілін жаттықтыру үшін, қазақ халқының асыл сөздерімен сусындата отырып, әрбір сахналық қойылымның алдында қазақ әндерін, қазақтын ауыз әдебиетіндегі өтірік өлеңдерді, мақал - мәтелдерді, жаңылтпаштарды, санамақтар мен жұмбақтарды, түрлі ұлттық ойындарды, ән - күйлер мен билерді кіріктіріп отыру қажет. Сосын нәтижесінде олардың шығармашылық қабілеттері оянады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Бабаева Ю. Д. Динамическая теория одаренности. Основные современные концепции творчества и одаренности. М. 1997г.
2. Азанбаев Б. Бала біздің болашағымыз. №1-2002ж. //Бастауыш мектеп. №1. 2002 жыл
3. Тұрғынбаева Б. «Оқушының шығармашылық қабілетін дамыту» //Бастауыш мектеп/ №2-2005ж.

ҮЙІРМЕ ТОПТАРЫНА ҚАТЫСУШЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАР ҮШІН ЭКСКУРСИЯ ҰЙЫМДАСТЫРЫП ӨТКІЗУ

Бертан Бауыржан Жүрсінбекұлы
Шымкент қаласы, №125 ЖОББМ география пәні мұғалімі ДОІЖО

Резюме
В данной статье рассматриваются организаций экскурсий в кружковой деятельности
Summary
This article discusses the organization of excursions in circle activities

Экскурсия (лат.excursio-саяхат жол жүру) жалғыз немесе топпен, ұжыммен көрікті жерлерді аралау музейлерге, саябақтарға бару, көрмелерге кәсіпорындарға тарихи-мәдени орындарға т.с.с оқу-танымдық білімдік сипаттағы, ғылыми спорттық немесе көңіл көтеру қызықтау мақсатында аралау.
- Экскурсия әртүрлі жас ерекшеліктегі топтармен бекітілген бағытта әр түрлі қозғалу тәсілдері (көлікпен жаяу) мен құралдарды қолдана отырып жүргізіледі.
- Экскурсия топпен бір немесе бірнеше нысандарды (географиялық ,тарихи мәдени т.б.) оқу-танымдық және тәрбие алу мақсатында келіп көруі.
- Жоспарлы түрде экскурсия мекеменің бұйрығы бойынша ұйымдастырылып өткізіледі.
- Экскурсияға қатысушылар өздеріне –өздері қызмет етсе, өз беттерімен дайындалса онда өз бетінше дайындалған экскурсия болып табылады.
- Экскурсиялар өткізілу аймағы бойынша жергілікті және алыс жерлерге жасалынаты экскурсия болып бөлінеді.
-Жергілікті экскурсиялар аудан облыс көлемінде жүргізіледі.
-Өз аумағынан тыс жерлер алыс экскурсиялар.
- Экскурсияларға дәрігерлік тексеруден өткен денсаулығы жақсы азаматтарға рұхсат етіледі.
- Бір күндік экскурсияларға 7-жастан бастап, көп күндік экскурсияларға өз бетінше болатын және жоспарлы экскурсиларға 12-жастан бастап рұхсат етіледі.Экскурсиялық бағыттарды ондағы нысандарды жан-жақты білікті білімді маман гид- экскурсовод жетекші ретінде таныстыруы керек.

Экскурсиялық бағытты дайындау үш кезеңнен тұрады.
1)Алдын-ала істелетін жұмыстар.
-экскурсиялық бағытты таңдап белгілеу,
-экскурсиялық бағыт бойынша мәліметтік мәтінді таңдап алу,оларды жинақтап зерделеу.
2) Экскурсияның бағытын жасау мәліметтерді саралау экскурсия мазмұнын қарастыру, ол негізгі сұрақтарды қамтуы керек, бақылау мәтіні жазылуы керек, экскурсияны өткізу әдістемесімен жұмыс жасау қажеттігі, экскурсия кезінде нысанды көрсету мен әңгімелеудің керекті тиімді әдіс –тәсілдерін қолдану, экскурсиялық бағыттың әдістемесі, гид-экскурсовод жетекші ретінде экскурсияны жүргізушілердің экскурсиялық бағыт туралы жеке мәтіндерінің болуы.
3) Экскурсиялық бағытты қорғау экскурсиялық бағытқа жіберуші мекеме басшысының экскурсиялық бағытты бекітуі, экскурсиялық бағыт бойынша мәтінді қорғаған гид-экскурсовод

жетекшіге рұхсат беруі.

Экскурсиялық бағыт бойынша экскурсияға жауапты азаматтардың жауапкершілігін белгілеп бұйрық шығаруы.Оқушылардың немесе экскурсияға барушылардың тізімін медициналық анықтамасын сұраныс хаттарын дайындау.

Экскурсиялық бағыттың мәтініне және оның өткізілу жағдайына қарамастан барлық экскурсиялық нысандар бойынша экскурсияны өткізілу формасы бірдей болады,кіріспе, негізгі бөлім қорытынды.

Экскурсияны ұйымдастырып өткізу барысында экскурсанттармен танысу,олардың автокөлікке мініп-түсуі жолдағы, нысан маңындағы техника қауіпсіздігімен таныстыру, тәртіп ережесі туралы нұсқама беру.

Ақпараттың мәтін туралы қысқаша хабарлама ,бағыттың ұзақтығы, шығатын қайтатын уақыты тазалықтың сақталуы.

Экскурсиялық бағыттың технологиялық картасы

Экскурсиялық бағыттың аталуы: Шымкент-Отырар-Түркістан-Шымкент.

Экскурсияның мақсаты: Экскурсияны ұйымдастырып өткізу барысында Отырар мен Түркістан туралы жан-жақты толық мағлұмат беру.

Экскурсияның міндеттері: Экскурсиялық бағыттың дайындалған мәтіні негізінде нысанның немесе орынның өткені, қазіргісі және келешегі туралы бар ақпаратты айтып жеткізу.

Экскурсиялық бағыттың журіп өту уақытының ұзақтығы - 12 сағат.

Экскурсиялық бағыттың жүріп келу қашықтығы - 540 км.

Экскурсияның мазмұны: Түркістан облысы, Шымкент қаласы туралы қысқаша мәлімет Отырар ауданы Әл-Фараби музейі, Отырар төбе, Арыстанбаб кесенесі, Түркістан қаласы туралы Әзірет Сұлтан атындағы мемлекеттік тарихи археологиялық қорығы туралы ақпарат беру.

Экскурсиялық бағыттар: тарихи-мәдени, сәулеттік, өндірістік, табиғат аясында және экономикалық тақырыптар бойынша өткізіледі.

Қорытынды 5-7 минутта жасалады, оны екі бөлімге бөлуге болады.

-экскурсиялық бағыттың негізгі мазмұнын қорытындысы.

-экскурсиялық бағыттың мақсатын жүзеге асыратын мәтінге байланысты түсінік жасау

Экскурсиялық бағытты ұйымдастырып өткізу барысында мынадай кезеңдер болады.

-экскурсиялық бағыт бойынша тапсырыс қабылдап құжаттарын рәсімдеу

-экскурсия жасайтын нысанды орынды анықтау ,белгілеу.

-экскурсиялық бағыттың тақырыбы мен мақсаты міндетін анықтау.

-экскурсиялық нысанның ,орынның орналасуы, ол туралы білім беру құндылығы.

-экскурсиялық бағыт бойынша мәліметтердің дереккөздерін анықтау.

-экскурсиялық бағыттың схемасы бойынша жүріп өту жолы.

Экскурсия жүргізудің технологиялық картасы.

-экскурсия жүргізушінің «жеке портфелінің» болуы.

-әдістемелік әдіс-тәсілдерді меңгеру.

-экскурсиялық нысандарын іріктеу мен зерделеуде экскурсиялық бағыт нысандарын дұрыс таңдау,

Экскурсиялық нысандар негізгі және қосымша болып бөлінеді:

1) Негізгі экскурсиялық бағыт нысаны экскурсияның тақырыбын анықтайтын нысандар жатады,экскурсияны көрсету барысында тақырыпшаларға бөлінеді.

2) Экскурсиялық бағыттың қосымша нысандары өткен жағдайлар туралы егжей-тегжейлі әңгімемен нақты деректерді толықтырады.

Экскурсия тәжірибесінде 2,5-3сағаттық шолуда 15-30 тақырыптық нысан, тақырыптық экскурсияларда 10-15 нысандар пайдаланады.

Нысан ретінде:

1.Туған өлкеміздің тарихи-мәдени өміріндегі тарихи оқиғаларға байланысты ұмытылмайтын жерлер(мысалы, Үш жүздің басын қосқан Ордабасы.т.с.с

-атақты тұлғалардың өмірі мен қызметіне байланысты мемориалдық ескеркіштер музейлер сәулеттік құрылыстар тұрғын және қоғамдық ғимараттар мәдениет ғимараттары, инженерлік-өндірістік ғимараттар, мекемелердің ғимараттары т.б. құрылыстар.
2.Табиғат нысандары (орындары(өзен, көлдер ,қорықтар, ормандар, тоғайлар саябақтар, жоғалып бара жатқан өсімдіктер, ағаштар.
-мемлекеттік музейлер, көрмелер тұрақты және уақытша көрмелер,
-өнер ескерткіштері, қолөнер бұйымдары мүсіндер, сурет бейнелеу өнері шығармалары т.б.
Экскурсиялық нысандар сақталуы жағдайына қарай толық сақталған, жартылай сақталған жойылған болып есептеледі.
Экскурсиялық нысандарды іріктеу барысында әрбір нысанға жеке карточка толтырылады. Корточкада мынадай мәліметтер болуы тиіс:
-нысанның атауы бұрынғы, қазіргі жұртшылық қалай атайды.
-экскурсиялық нысанға байланысты тарихи оқиға, оның уақыты.
-экскурсиялық нысанның географиялық орны, пошталық мекен жайы орналасқан аймағы (облысы елді мекен)
-экскурсиялық нысанның (ескерткіштің) сипаттамасы (авторы салынған , жасалған пайда болған уақыты, жасалған материалы жазба мәтіні)
-экскурсиялық нысан туралы мәлімет дереккөзі (жазылған әдебиеті мұрағат мәліметі, ауызша айтылған сөз, баспасөз материалдары.
-экскурсиялық нысанның сақталуы орналасқан жердің жағдайы мен қайта өңделген уақыты.
-экскурсиялық нысанды (ескерткіштерді қорғауға алған мекеме ұйым кімге жүктелген).
-қандай экскурсияларда нысан қолданылады.
Карточканың жасалған уақыты , оны жасаған адамның лауазымы мен аты –жөні жазылады, сондай-ақ экскурсиялық нысанның бұрынғы суреттерімен қазіргі суреті болуы тиіс.

Экскурсиялық нысандар негізгі және қосымша болып бөлінеді:

1) Негізгі экскурсиялық бағыт нысаны экскурсияның тақырыбын анықтайтын нысандар жатады,экскурсияны көрсету барысында тақырыпшаларға бөлінеді.
2) Экскурсиялық бағыттың қосымша нысандары өткен жағдайлар туралы егжей-тегжейлі әңгімемен нақты деректерді толықтырады.
Экскурсия тәжірибесінде 2,5-3сағаттық шолуда 15-30, тақырыптық экскурсияларда 10-15 нысандар пайдалынады.

Нысан ретінде:

-Туған өлкеміздің тарихи-мәдени өміріндегі тарихи оқиғаларға байланысты ұмытылмайтын жерлер(мысалы, Үш жүздің басын қосқан Ордабасы.т.с.с
-атақты тұлғалардың өмірі мен қызметіне байланысты мемориалдық ескеркіштер музейлер сәулеттік құрылыстар тұрғын және қоғамдық ғимараттар мәдениет ғимараттары, инженерлік-өндірістік ғимараттар, мекемелердің ғимараттары т.б. құрылыстар.
Табиғат нысандары (орындары(өзен, көлдер ,қорықтар, ормандар, тоғайлар саябақтар, жоғалып бара жатқан өсімдіктер, ағаштар.
-мемлекеттік музейлер, көрмелер тұрақты және уақытша көрмелер,
-өнер ескерткіштері, қолөнер бұйымдары мүсіндер, сурет бейнелеу өнері шығармалары т.б.

Шымкент қаласы және Оңтүстік өлкесінде жасалынатын экскурсиялық бағыттардың арақашықтықтары

1 . Бәйдібек ескерткіші, Зообақ-Дендробақ. (40-50км)
2. Облыстық тарихи өлкетану музейі. Ұлттық салт-дәстүр орт.(40-50км)
3. Абай саябағы-Құғын сүргін құрбандарының мұражайы.(35-40км)
4. Тәуелсіздік саябағы-Ордабасы алаңы,Шәмші алеясы.(30-35км)
5. Шымкент-Тұрлан елді мекеніндегі қолданбалы этног, музейі.(40-50км)
6. Шымкент-Түркістан қаласы-Шымкент.(360-380км)
7. Шымкент-Отырар-Арыстанбаб-Шымкент.(360-380км)
8. Шымкент-Отырар-Арыстанбаб-Түркістан-Шымкент.(410-420км)

9. Шымкент-Біркөлік шатқалы-Шымкент. (120-130км)
10.Шымкент-Сайрамсу шатқалы-Шымкент. (160-18км)
11.Шымкент-Ақмешіт шатқалы-Шымкент.(120-130км)
12.Шымкент-Ақсу Жабағалы-Шымкент. (200-220км)
13.Шымкент-Машат шатқалы-Шымкент. (120-130)
14. Шымкент-Домалақ ана-Ақмешіт үңгірі-Шымкент. (250-260км)
15. Шымкент-Сайрам-Мәртөбе-Шымкент.(100-110км)
16. Шымкент-Ордабасы тарихи-мәдени ұлттық қорығы.(100-110км)
17.Шымкент-Ғайып Ерен-Қырық шілтен-Кеме қалған кешені-Шымкент.(120-140км)

Пайдаланылған әдебиеттер

1 Ердавлетов Р.С. «География туризма» Алматы 2000 год.
2 Веденин Ю.А. «Рекреационная деятельность» Москва 1971 г.
4. Ә.Ә.Жолдасбеков «Қазақстан Республикасына туризм дамытудың әлеуметтік экономикалық мәселелері». Алматы 2003ж.

ӘОЖ 371.39

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ МАМАНДЫҚТАРДА БІЛІМ АЛАТЫН СТУДЕНТТЕРДІ ОҚЫТУДА ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

(Еңбек технологиясы және кәсіпкерлік мұғалімін даярлау мамандығы негізінде)

Л.Г.Ташмет, 6В01408 Еңбек технологиясы және кәсіпкерлік мұғалімін даярлау мамандығы, 1408-13 тобының 1-курс студенті
Ғылыми жетекшісі: Ж.Т. Саймбетова, PhD философия докторы,
Кәсіптік оқыту және бейнелеу өнері кафедрасының аға оқытушысы,
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент қ.

Резюме

В статье рассматриваются современные технологии, профессиональные компетенций в подготовке студентов творческих специальностей.

Художественный труд, информационные технологии, профессиональные компетенции.

Summary

The article discusses modern technologies, professional competencies in the preparation of students of creative specialties.

Artistic work, information technology, professional competencies.

Шығармашылық мамандықтар студенттерінің кәсіби құзыреттіліктерін дайындау мен қалыптастырудағы заманауи технологияларды зерделеу бакалаврларды оқытудың қажетті шарты болып табылады. Бұл тақырып жоғары кәсіптік білім беруді жаңғырту жүйесінде маңызды болып

табылады. Дәстүрлі білім беру жүйесі оқытудың оң бағаларын алуға бағытталғандықтан және оқытудың жаңа әдістері болашақ маманды оқу процесінде құрылған мамандыққа бағыттауға мүмкіндік береді.

Бұл мақалада Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Кәсіптік оқыту және бейнелеу өнері каферасының тәжірибесінен шығармашылық мамандықтардың студенттерін оқытудағы технологиялары ұсынылған, студенттердің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыру мәселелері қарастырылған, шығармашылық мамандықтарды оқыту әдістері анықталған.

Еңбек нарығы студенттердің теориялық білімін де, практикалық дағдыларын да зерттеуді талап етеді, бұл *6В01408 Еңбек технологиясы және кәсіпкерлік мұғалімін даярлау мамандығы бакалаврларын даярлау* бағыты бойынша мемлекеттік білім беру стандартының талаптарына сәйкес жасалған жаңа технологияларда көрінеді.

Бүгінгі таңда білім беру жүйесін енгізуге негізделген бакалаврларды даярлаудың көп деңгейлі жүйесі көркем еңбек мамандарында кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру әдістерін зерттеуді қажет етеді. Бірқатар ғылыми еңбектерде дизайнерлердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру әдістері зерттелген [1].

Құзыреттілік-бұл қалыптасқан білім, дағдылар, қызмет тәжірибесі және кәсіби маңызды жеке қасиеттер негізінде белгілі бір түрдегі қызметті сәтті орындау қабілеті болып табылады.

Мемлекеттік стандартына сәйкес бакалавр жалпы мәдени құзыреттілікке және жалпы кәсіби құзыреттілікке ие болуы керек.

Осы бағдарлама бағдарланған кәсіптік қызмет түрлеріне сәйкес келетін кәсіптік құзыреттермен өлшенеді, олар:

1. *көркемдік қызмет;*
2. *жобалық қызмет;*
3. *ақпараттық-технологиялық қызмет;*
4. *ұйымдастырушылық-басқарушылық қызмет;*
5. *ғылыми-зерттеу қызметі;*
6. *педагогикалық қызмет.*

Болашақ маманның кәсіби қасиеттері кәсіби стандарттардың талаптарына сәйкес келетін құзыреттермен тікелей байланысты. Студенттердің қалыптасқан құзыреттіліктерін кеңейту түлектердің кәсіби қасиеттерін арттыруға әкеледі.

Ғылыми әдебиеттерде жоғары білім беруді модернизациялау мүмкіндігі зерттелген – жобалық циклды басқару, бұл студенттің шығармашылық тұлғасын белсендіруге байланысты оқу және өмір сүру мүмкіндіктерін кеңейту арқылы студенттің жеке басын дамытуды көздейді. Бұл қасиеттердің дамуы оқытушылардың шығармашылық қабілетін арттырумен тікелей байланысты.

«Еңбек технологиясы және кәсіпкерлік мұғалімін даярлау» мамандығы бойынша білім алатын болашақ маманның кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру әдістерін төмендегіше жіктеуге болады:

- студенттердің кәсіби конкурстарға;
- ғылыми конференцияларға;
- өндірістік практикадан өтуге;
- мерекелер мен іс-шараларға қатысуға;
- классикалық және қазіргі заманғы өнердің көркем көрмелеріне;
- кәсіби көрмелерге қатысуға;
- болашақ маман ретінде еркін жұмыс тәжірибесін қалыптастыруға;
- кафедра түлектерімен кездесулерге;
- көшпелі сабақтарға;
- шеберлік сыныптарына қатысуға;
- шетелдік тағылымдамаларға қатысу қажеттілігін арттыруға және т.б. дағдыландыру керек

[2].

Қазіргі білім берудің негізгі проблемасы – білім беруді нақты жұмыс берушілерден ажырату. Бұл мәселені шешу ЖОО және білім алушы студенттермен өзара іс-қимылын кеңейтуге негізделген. Оқу жоспарлары мен оқу бағдарламаларын құруда, базалық кафедраларды ашуда әлеуетті жұмыс берушінің қатысуын дамытқан жөн.

Шығармашылық мамандықтарды оқыту әдістері төмендегіше жіктеп қарастыруға болады. Бұл теориялық білімді практикада қолдануға мүмкіндік беретін жобалар әдісі:

Ынтымақтастық әдісі – ең жақсы шығармашылық нұсқаны алуға бағытталған шығармашылық топтың өзара әрекеттесуіне негізделген.

Портфолио әдісі – оқу шығармашылық жұмыстарын жинау, болашақ мамандарға өз білімдерін көрнекі түрде ұсынуға мүмкіндік береді.

«Әлемдік шығармашылық пен мамандыққа ену» әдісі - кәсіби көрмелер мен семинарларға үнемі қатысуға негізделеді, бұл сізге шығармашылық жобаларда классикалық шығармашылық техниканы да, заманауи әлемдік тенденцияларды да қолдануға мүмкіндік береді.

Студенттің таңдалған мамандыққа деген қызығушылығын қалыптастыру әдісі – болашақ маманға өзінің эмоционалды компонентін дамытуға мүмкіндік береді.

Оқытудағы инновацияларды арттырудың маңызды әдісі – мультимедиялық және ақпараттық технологияларды қолдану болып табылады. Білім беру процесінің дамуы ақпараттық технологиялар ортасындағы прогреспен байланысты болғандықтан, бұл дербес компьютерлер мен телефондар үшін жаңа кәсіби дизайн бағдарламалары мен жаңа қосымшалардың пайда болуы.

Осылайша, Кәсіби құзыреттілік деңгейін арттыру бірінші курстан басталуы керек. Студентті ақпаратты таңдауға және талдауға, көркемдік құзыреттіліктер мен технологиялық заманауи шығармашылық әдістерін қолдануға үйрету маңызды, бұл оған еңбек нарығында бәсекеге қабілетті болуға мүмкіндік береді. Оқу процесіне оқытудың заманауи әдістерін енгізу білім беру сапасын арттырудың және жоғары кәсіби деңгейде еңбек технологиясы саласында мамандар даярлаудың қажетті шарты болып табылады.

Пайдаланылған әдебиет:

1. Николайчук А.С. Современные методы обучения студентов творческих специальнольностей в системе компетентностного подхода. Территория науки. Новосибирский государственный педагогический университет. № 6, 2016
2. Пашаев А. А. Өнер педагогикасы және шығармашылық қабілеттер. - М., 2001

КҮН ТӘРТІБІНДЕГІ МУЗЫКАЛЫҚ ТЕРАПИЯ

Маханбетова Жансая Әубәкірқызы

Шымкент қаласы, МКҚК N55"Самал" бөбекжай- бақшасының ән жетекшісі

Резюме

В данной статье рассматриваются цели и задачи музыкального образования в дошкольных учреждениях

Summary

This article discusses the goals and objectives of music education in preschool institutions

Балалар күннің көп бөлігін балабақша қабырғасында өткізеді. Яғни, біз ата – аналармен тең дәрежеде тәрбиеленушілердің денсаулығына жауаптымыз. Балалардың физикалық және

психикалық жағдайы бізге тәрбиеленушілердің денсаулығын сақтауға мүмкіндік беретін ерекше орта қажеттілігін тудырады.
Бүлдіршіндеріміздің жан – жақты етіп тәрбиелеуге, отансүйгіштікке, мейірімділікке, әсемдікті сүйюге тәрбиелеуде музыканың алар орны ерекше. Баланың музыкалық мәдениетін, эстетикалық талғамын,ұлттық сана – сезімін қалыптастыру сөзбен жеткізе алмайтын әсемдікті музыка тілімен жеткізуге болады. Музыкалық терапияның әдістері мектеп жасына дейінгі балалардың музыкалық жағынан жетілдіріп, тәрбиелеудегі қызметтің барлық түрінде сені мен жүйелі қажеттігін айқындайды. Сонымен қатар, өз ойын еркін білдіру баланың жағымсыз психикалық – эмоционалдық жағдайын жою үшін, балалның бойындағы психологиялық қиындықтарды және т.б шешу үшін қажет. Музыкалық терапияның мүмкіндіктері іштегі жағымсыз агрессивті энергияның кесірінен ашуыңды немесе оны «өзіңде ұстаудың» алдын алуға мүмкіндік береді. Музыканы қабылдау, оны орындау және шығару тек музыкалық қабылдаудың ғана емес, сонымен қатар психикалық терапияның да негізгі формалары болып табылады. Қазіргі жағдайда мен балабақшадағы күнтәртібіндегі музыкалық терапияның қолдану маңыздылығына тоқталамын.

Алғаш бала балабақшаға келгенде «адаптациядан», яғни «балабақшаға бейімделу» сатысынан өту керек болады. Бұл жағдайда баланы таңертен балабақшаға қабылдау кезінде баланың көңіл – күйін көтеру, тәрбиешінің бала көңілін өзіне аудару мақсатында қолданады. Орта темптегі лирикалық немесе көңілді әуендер балаларды балабақшаға, соның ішінде сол ортаға бейімделуіне көмектесетін бірденбір әдіс – тәсіл. Сондықтан біз осындай тақырып таңдадық.

Өнердің басқа түрлері сияқты музыканың танымдық маңызы да бар. Музыка балалардың эстетикалық және ақыл - ой тұрғысынан жетілдіре отырып, оның қабылдау және көз алдына елестету қабілетін жандандырады

Музыканың бала тәрбиесіндегі алар орны ерекше. Музыкасыз, ойынсыз, ертегісіз баланың толық мәндегі ақыл – ой, қиялын дамыту мүмкін емес. Музыка – адам мен ұрпақ арасындағы қарым-қатынас формасы, басқа адамды түсіну тәсілінің ерекшелігі және өзінің басқаға мәнерлеушілігі. Музыка ерекше қарым-қатынас мәдениеті, ерекше тілі. Баланы жан - жақты, әрі үйлесімді дамыту музыканың атқаратын міндеті. Осы маңызды міндетті орындау үшін балада жалпы музыкалық қабілетті дамыту керек.

Музыкалық тәрбие эстетикалық тәрбие сұлулықты, әдемілікті, көркемдікті сезінуге баулу. Бала музыканы тыңдап әнді, ойынды, көз алдына елестете отырып өзінше қабылдайды, қабілеті ашылады.

Музыкалық қабілеттің бірінші белгісі - музыкалық шығарманың сипатын/характерін/ сезіну, естігеніне бірге қуану, не күйіну, эмоциялық әсерін көрсету, музыкалық образды түсіну қабілеті. Музыка баланы толғандырады, қабылдаушылық қабілетін оятады, өмір құбылыстарымен таныстырады, оларды бір- бірімен салыстыратын ой туғызады.

Музыкалық қабілеттің екінші белгісі - тыңдау қабілеттілігі, ең қарапайым музыкалық дыбысты тыңдап, ести білу мәдениетін байқайды. Ең қарапайым қасиетін (аспаптардың жоғары және төмен тембрлік дыбысын) салыстырады, шығарманың ең қарапайым құрылымын (әннің бастамасын, қайырмасын, бөлімдерін) айырады, бір - біріне қарама - қарсы көркем образдарын айқындайды.

Музыкалық қабілеттің үшінші белгісі - музыкаға творчестволық көзқарастың көрінісі. Бала музыканы тыңдап отырғанда, көркем образды әнді, ойынды көз алдына елестете отырып, өзінше қабылдайды. Мысалы: маң - маң басқан аю, үркек қоян т.б..

Музыка баланың сезімдеріне тікелей әсер ете отырып, оның патриоттық, адамгершілік сезімдерін қалыптастырады. Оның ықпалы үгіттеуден де, нұсқаулардан да анағұрлым күшті болады. Отан, Қазақстан, батырлық туралы айтқан балалардың әндерінен өз елдеріне деген сүйіспеншіліктерін көруге болады. Сондай-ақ, Қазақстан азаматы болғандықтан, әрбір бүлдіршін еліміздің рәміздерін, әсіресе, мемлекетіміздің Әнұранын есіне сақтап, жаттап алуын қамтамасыз еткен жөн. Әнұранның мазмұнын балаларға егжей - тегжейлі түсіндіріп, мереке күндері топ

болып айтқызу – Отансүйгіштік, еліне деген мақтаныш сезімін, ұлттық рухын күшейтуде айрықша мәні бар іс. Түрлі халықтардың жеке және хормен айтылатын әндері мен билері достыққа тәрбиелейді. Әсіресе біздің балабақшамыздағы орыс топ балаларының казақ тілінде ән шырқап аудан көлемінде өткен «Тіл болашағы балабақшада» атты байқауда жүлделі орынға ие болғаны қазақ әні мен билеріне деген сүйіспеншіліктерін арттырады.

Музыкалық тәрбиенің негізгі міндеті – балаларға қуаныш әкелу музыкаға деген сүйіспеншілік егу, оның қабылдау қабілетін дамыту мен белсенді үн қосуға ынталандыру.

Музыкалық терапия – психотерапияның маңызды салаларының бірі.

Қазіргі уақытта педиатр, психолог мамандар балалар классикалық музыканы тыңдау керек екендігін айтады. Мұнда музыка емдік зат ретінде қолданылады. Бұл терапия бұрынғы заманнан белгілі.

Біріншіден – ырғақ сақтаған музыка мидың бөліктеріне әсер ету арқылы оның жұмыс істеуіне көмектеседі. Адамның белгілі жағдайымен, көңіл – күймен байланыса отырып, бізге белгілі эмоцияның пайда болуы әсер етеді.

Ал, балабақша жағдайында балалардың денсаулығының дамуына көп көмегі тиеді. Мысалы: таңертеңгі қабылдау, топтық жұмыстарды жасауда, ұйқыдан оятарда, сергіту сәттерінде музыкалық терапияны қолдануда баланың денсаулығына жақсы әсер етеді. Балалардың денсаулығының дамуына мерекелік ертеңгіліктердің өткізіліп тұруының маңыздылығы зор. Жақсы әзірлік ертеңгілік жоспары, дұрыс ұйымдастыру – осының бәрі әр баланың көңіл – күйімен мінез – құлқына әсер етеді. Мерекелік ертеңгілік – балаларға арналаған қуаныш болғандықтан көпке дейін естерінде жүреді. Ұжым болып ән салу, билеу, ойнау көп ретте тәрбиелік міндеттерді шешеді. Ән айту бәрінің бірдей күш салуын қажет етеді, әнді дәл айтпайтын бала жақсы айтатын балаға қарап үйренеді. Музыкамен айналысу мектеп жасына дейінгі баланың жалпы мінез -құлқына, мәдениетіне себін тигізеді.

Музыкалық ырғақ сәтінде балалар рақаттана әндетіп, музыка ырғағына сай қимылдай жүріп, өздері ойлап тапқан жаңа биге көшеді. Би, халықтың жеке билері, пантомимо, әсіресе музыкалық ойын түріндегі драма балаларды өмір көріністерін бейнелеуге, бейнелі қимыл, мимика, сөз арқылы персонаждарды сомдайды.

Балалардың жас ерекшеліктеріне байланысты музыкалық даму ерекшеліктері де жылдан - жылға өсе береді, баланың қабілеті белсенді музыкалық қызмет процесінде дамиды. Музыкалық дамудың неғұрлым елеулі ерекшеліктері: есту сезімі, музыкалық есту қабілеті, ән айту, музыкалық ырғақ орындаудағы қарапайым дағдылары, қимылдары.

Музыкалық – дидактикалық ойындар балалардың музыкалық даму міндеттерін шешуге көмектеседі. Ритм сезімін қалыптастыруға, музыкалық қабілетін дамытуға, қандай да болмасын дағдыны түзетуге тәрбиелейді.

Ертеңгілікте эстетикалық тәрбие құралдарының бірі ретінде тек музыка ықпалымен шектеліп қалмай, сонымен қатар өнердің бірнеше түрін үйлестіріп пайдалануға да болады. Олар: вокалдық терапия, аспаптық терапия, шығармашылық терапиясы, ритмикалық, логоритмикалық, фольклорлық арт – терапия, ертегі терапиясы.

Жақсы ән мен музыка – жан азығы. Сазды, ырғақты, жан тербетер ән музыка тыңдаған сәби ерекше қуанышты күйге бөленеді. Музыка көңілді көтереді.

Мектеп жасына дейінгі балаларды эстетикалық дамыту үшін, негізінен музыканың екі түрі пайдаланылады: аспаптық және вокальдық. Бөбектік жастағылар үшін дыбыс шығарудың вокальдық түрі көбірек түсінікті. Сонымен қатар әндегі музыкалық кіріспе, сүймелдеу және қорытынды баланы балалар бақшасының ересек балалары топтарында жиі қолданылатын аспаптық пьесаларды қабылдай білуге жақындатады.

Балалар аспаптық музыканың көмегімен табиғат құбылыстарын, құстарды, жануарларды, әр түрлі қызықты кейіпкерлерді сипаттайтын көркем образдар әлемін таниды. Жасөспірімдерді тек батыс және орыс композиторларымен ғана емес Ұлтымыздың Ұлы Құрманғазы Дина, Тлендиев сынды күйші композиторларымызбен бірге Б.Байқадамов, А.Жұбанов, Л.Хамиди тағы

басқа көптеген балалар композитор шығармаларымен әндерін музыкалық сабақтарға осы заманда қолданып келеміз.

Музыкалық терапияның тәрбие мақсаты бала бойында жеке қабілеттерін дамыту, ән әлемін таныстыра отырып, баланың табиғи мүмкіндіктерін ашуды көздейді.

Музыка әуенін тыңдап түсіну мәдениеті бала кездегі тәрбиенің негізінде қалыптасқаны жөн. Ол үшін баланы, ең алдымен, сезім байлығын дамытуға, есту, есте сақтау, қиялды ұштау және шығармашылық еңбекке үйреткен тиімді.

Музыканы дұрыс тыңдап, одан ерекше ләззат алу үшін музыкалық шығарманың талғамдық деңгейі, балаға беретін сезімдік ассоциациясы маңызды орын алады.

Атақты биолог ұлы ғалым Чарльз Дарвиннің «Егер маған екінші рет өмір сүруге тура келсе, ең болмағанда аптасына бір рет поэтикалық шығармалар оқу мен музыка тыңдауды әдетке айналдырар едім, сонда миымның семіп қалған бөліктері өзінің өміршеңдігін сақтаған еді» деп жазған екен. Ендеше, денсаулықты ойласақ есті ән мен күй тыңдайық.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Байжігітов Б. Көркем өнер терминдерінің қысқаша түсіндірме сөздігі / Б. Байжігітов.- Алматы: РБК, 1998 .–
2. Балтабаев М. «Елім-ай» / М. Балтабаев, Б. Өтемуратова. - Алматы: Атамекен, 1993
3. Балтабаев М. Әсем саз: бастауыш сыныптарға арналған музыка әліппесі / М. Балтабаев, Б. Өтемуратова - Алматы: Атамекен, 1993.
4. Балтабаев М.Х. «Елім - ай»: бағдарламасының ғылыми әдістемелік негіздері / М.Х. Балтабаев - Алматы: РБК, 1993

ФИЗИКА-МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР

ФИЗИКА САБАҚТАРЫНДА ЖӘНЕ САБАҚТАН ТЫС ЖҰМЫСТАРДА «ДЕБАТ» ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ

Толаметов А.О. – М1502-13 тобының магистранты
Ғылыми жетекші: Уалиханова Б.С. – Phd, аға оқытушы
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті

Түйін

Бұл мақалада тұлғаны дамыту және қазіргі қоғамда сәтті бейімделу үшін қажетті дағдыларды қалыптастыру мақсатында білім беру процесінде «дебат» технологиясын қолданудың тиімділігі қарастырылады. Зерттеу құзыреттілікке бағытталған және жүйелік-белсенді тәсілдерге, сондай-ақ Шымкент қаласындағы Қорқыт ата атындағы №22 жалпы орта білім беретін мектебінде физиканы зерттеуде осы технологияны қолданудың педагогикалық тәжірибесін талдауға негізделген. Талдау нәтижесінде, әсіресе 7-11-сыныптар аралығында физика пәнін оқу жағдайында оқу үдерісіне дебаттарды енгізу қажеттілігі анықталды. Бұл технологияны қолдану нәтижесінде қарастырылатын оқушылардың үйлесімді, жан-жақты тұлғасын қалыптастыруға ерекше көңіл бөлінеді. Қорытындылай келе, мемлекеттік білім беру стандартының талаптары тұрғысынан «Дебат» технологиясын қолданудың объективті қажеттілігі атап өтіледі.

Кіріспе

«Дебат» педагогикалық әдістемесін тұлғаны дамытудың және қазіргі қоғамда негізгі дағдыларды қалыптастырудың тиімді құралы ретінде қолдану өзекті міндет болып табылады [1]. Дебат технологиясы оқушылардың интеллектуалды, лингвистикалық және коммуникативті дамуына ықпал етеді, сонымен қатар олардың өзін - өзі тәрбиелеуі мен өздігінен оқуына бағытталған. Ол ашық педагогика принциптеріне негізделген, мұнда оқушының қабілеттері мен жеке қасиеттерін дамытуға баса назар аударылады.

Зерттеу әдістемесі құзіреттілікке бағытталған және жүйелік – белсенділік тәсілдерін, сондай-ақ оқыту тәжірибесін жалпылау және талдау әдістерін қолдануды қамтиды. Талдау 7-11 – сыныптар аралығында физиканы оқыту үдерісіне дебат әдістемесін енгізу қажеттілігін растады. Жаратылыстану-математикалық цикл пәнін оқытуда осы әдістемені қолдану нәтижесі үйлесімді, көп қырлы тұлғаны қалыптастыру үдерісіне ерекше көңіл бөлінеді.

Негізгі бөлім

Физика ғылым ретінде көптеген оқушылар үшін күрделі және түсіну қиын болып көрінеді. Алайда, оқытудың заманауи әдістері осы пәнді оқуды қызықты әрі түсінікті етуге мүмкіндік береді [2]. Осындай әдістердің бірі – дебат, ол тек дәлелдеу және сыни ойлау дағдыларын дамытып қана қоймай, физикалық ұғымдарды терең түсінуге ықпал етеді.

Дебат (пікірталас) – бұл қатысушылар белгілі бір мәселе бойынша өз көзқарастарын білдіретін, оларды дәлелдейтін және басқаларды өз пікірлерінің дұрыстығына сендіруге тырысатын пікірталас түрі. Әдетте пікірталастар сөйлеу тәртібін, сөйлеу уақытын және бағалау критерийлерін реттейтін белгілі бір ережелер бойынша өткізіледі [3].

Қазіргі өркениет түлектерге жоғары талаптар қоятын жаға ақпараттық ортаны қалыптастыру процесінде. Қоғамда сәтті бейімделу үшін олар ақпаратпен жұмыс істеу дағдыларына, аналитикалық және сыни ойлауға, сондай-ақ тек өзгеретін әлемде өз көзқарастарын дәлелдеуге және өзара әрекеттесуге қабілетті болуы керек. Демек, белсенді, ынталы және табысты тұлғаны қалыптастыру үшін жағдай жасау қазіргі білім берудің негізгі аспектісі болып табылады, мұнда пікірталас әдістемесі осы процестегі құралдардың бірі болып табылады.

Пікірталас әдістемесі коммуникативті және аналитикалық дағдыларды дамытуға ғана емес, сонымен қатар оқушылардың сыни ойлауын қалыптастыруға ықпал ететінін атап өткен жөн. Пікірталасқа қатысу олардан өз көзқарасын дамытуды ғана емес, сонымен қатар қарсыластардың дәлелдерін негізделген сынға алу қабілетін талап етеді. Бұл процесс оқушыларды ақпаратты талдауға, сенімді көздерді іздеуге және өз қорытындыларын қалыптастыруға белсенді түрде ынталандырады [4].

Сонымен қатар, пікірталас әдістемесі оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытуға мүмкіндіктер ашады. Пікірталасқа дайындық барысында оқушылар стандартты емес шешімдерді ойлап табуға, мәселені шешудің немесе өз ұстанымдарын дәлелдеудің жаға тәсілдерін іздеуге мәжбүр болады. Мұндай тәжірибе оқушылардың ойлау икемділігін және әртүрлі жағдайларда шығармашылықпен ойлау қабілетін қалыптастыруға ықпал етеді.

Пікірталас әдістемесі оқушылардың академиялық өсуіне ықпал етіп қана қоймай, олардың әлеуметтік дағдыларын дамытатынын атап өткен жөн. Пікірсайысқа қатысу командада тиімді жұмыс істеу, басқа қатысушылардың көзқарастарын тыңдау және құрметтеу, сондай-ақ дәлелді деңгейде сендіру және диалог жүргізу қабілетін талап етеді. Бұл дағдылар түлектердің қазіргі қоғамға сәтті бейімделуі үшін маңызды және оларға академиялық және кәсіби салаларда пайдалы болады.

Мақала Шымкент қаласы білім басқармасына қарасты, Қорқыт ата атындағы №22 жалпы орта білім беретін мектебінде физика пәнін оқытуда «Дебат» әдісін қолданудың бес жылдық нәтижесін қарастырады. 2019 жылдың 13 қаңтарында, 7 – 11 сынып оқушылары арасында физика сабағына қызығушылық және білім сапасын көтеру мақсатында, мектепте 45 минуттық сабақтың 10 минутын «Дебат» әдісіне бөлу көзделді. Бастапқыда бұл әдісті енгізу «уақытша» (1 жылға) деген статуста болды. Сабақ өту барысында оқушылардың физика пәніне деген қызығушылығы айтарлықтай артты. Бұл әдіс оқушылардың белгілі ғалымдардың тұжырымдама, анықтама және

заңдылықтарын терең түсініп, өз сыныптастарымен аргумент және фактке толы пікіралмасуына мүмкіндік берді. Дәлел ретінде 1 - кестедегі білім сапасының көрсеткіштеріне назар аудралуға болады.

Білім сапасының салыстырмалы өзгеру көрсеткіші		
Сыныбы	***2018-2019 оқу жылы***	***2019-2020 оқу жылы***
7	58	66
8	52	74
9	47	58
10	62	75
11	53	62

Кесте 1.

Бірінші жылдың өзінде нәтиже бере бастаған «дебат» әдісінің жанкүйерлерінің пайда болуына алып келді және 2021 жылы 15 қыркүйек айында мектеп базасында «NEW LIGHT» интеллектуалдық - дебат клубы құрылды. Нәтижесінде, оқушылар сабақтан тыс уақытта физика және басқа да пәндерден өзекті деп табылған тақырыптарды зерттеп, талқылауға мүмкіндік беретін интеллектуалдық алаңға ие болды. Қазіргі таңда бұл клубтың 512 түлегі және 114 мүшесі бар.

Зерттеу физика пәнін оқытуда бұл әдістің жоғары тиімділігін растайды. Жоғарыдағы зерттеулерге сүйене отырып, пікірталас әдісінің келесі артықшылықтарын көрсетуге болады:

1. *Пәнге қызығушылықты ынталандыру*

«Дебат» әдісі оқушылардың оқу процесіне әртүрлі ойлау түрлерін тарту үшін жаңа мүмкіндіктер ашады. 7-ші сыныптан бастап 11-ші сыныпқа дейін пікірталас оқушыларға физика туралы білімдерін өз бетінше зерттеуге және тереңдетуге мүмкіндік береді, бұл олардың пәнге деген қызығушылығын оятады [5].

2. *Шығармашылық белсенділікті қалыптастыру*

Пікірталас өткізу білім алушылардың белсенді өзіндік жұмысына ықпал етеді. Пікірталасқа дайындық барысында оқушылар мектеп курсынан тыс ақпаратты іздейді және талдайды. Бұл процесс оларға қарастырылып отырған мәселелердің күрделілігін жақсырақ түсінуге және оқу материалын терең меңгеруге көмектеседі.

3. *Ақпаратпен жұмыс істеу дағдыларын дамыту*

Оқушылар ақпаратты іздеу, талдау және жалпылау дағдыларын игереді, бұл ақпаратқа қол жетімділік кеңейіп келе жатқан заманауи білім берудің маңызды аспектісі болып табылады.

4. *Монологиялық сөйлеу мен көпшілік алдында сөйлеу дағдыларын жетілдіру*

Пікірталас өткізу оқушылардың жеке және кәсіби дамуының маңызды элементі болып табылатын монологиялық сөйлеу және көпшілік алдында сөйлеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді [6].

5. *Коммуникативті дағдыларды және командада жұмыс істеу дағдыларын дамыту*

Пікірталас оқушылардың коммуникативті дағдыларын дамытуға, басқалардың көзқарасын тыңдауға және құрметтеуге, сондай-ақ командада жұмыс істеуге ықпал етеді.

6. *Өз ұстанымын қалыптастыруға және қорғауға ықпал ету*

Пікірталасқа қатысу оқушыларға әртүрлі мәселелер бойынша өз көзқарастарын тұжырымдауға және дәлелдеуге көмектеседі, бұл олардың жеке дамуына және өз ұстанымдарын қалыптастыруға ықпал етеді [7].

Қорытынды

Осылайша, «дебат» әдісі оқу материалын тереңірек және саналы түрде игеруге ықпал етіп қана қоймайды, сонымен қатар оқушылардың табысты оқуы мен жеке дамуына қажетті дағдылар мен қасиеттердің кең ауқымын дамытады.

Қорытындылай келе, талдау физиканы оқытуда пікірталас әдістемесін қолдану қажеттілігін көрсететіні, өйткені бұл мемлекеттік білім стандартының талаптарына сәйкес пәндік, метапәндік және тұлғалық құзыреттіліктерді қалыптастыруға ықпал ететіні атап өтіледі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Тумашева Ольга Викторовна, Солдаева Мария Владимировна Методические дебаты как эффективная педагогическая технология развития универсальных компетенций будущих учителей // Педагогика. Вопросы теории и практики. 2023. №6. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/metodicheskie-debaty-kak-effektivnaya-pedagogicheskaya-tehnologiya-razvitiya-universalnyh-kompetentsiy-buduschih-uchiteley
2. Пустынникова И. Н., Юдина В. С. Использование комиксов и анимации на уроках физики //Актуальные вопросы развития профессионализма педагога в современных условиях. – 2019. – С. 303-307.
3. Назаров А. Дебаты. Искусство спора. – Litres, 2022.
4. Дамбуева Альбина Борисовна, Скокова Людмила Вениаминовна Роль учебных дискуссий в формировании компетенций // Наука и школа. 2015. №5. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/rol-uchebnyh-diskussiy-v-formirovanii-kompetentsiy-1
5. Широкова Е. А. Дебаты как одна из форм организации учебного процесса в высшей школе : дис. – ООО" Тесей", 2008.
6. Гусева С. Г., Шуркачева Д. П. Образовательная технология" дебаты" как средство совершенствования умений устной монологической речи на старшей ступени обучения //Педагогические мастерские. – 2019. – С. 21-28.
7. Кларин Михаил Владимирович Технология дискуссии в образовательном процессе // Народное образование. 2015. №5 (1448). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/tehnologiya-diskussii-v-obrazovatelnom-protsesse

INTERNATIONALIZATION OF IT: THE ROLE OF ENGLISH IN THE DIGITAL AGE

Sultanova Galiya Fanzirovna.
Senior Lecturer
South Kazakhstan Pedagogical University named after Uzbekali Zhanibekov
Department of Foreign Languages,
Rashimbetova Sandugash Amirkhanovna
6B01509 – Training of subject teachers of mathematics and computer science
1st year student of the specialty

Түйін

Қазіргі әлемдегі цифрлық технологиялар мен компьютерлік индустрияның қарқынды дамуы әртүрлі елдер мен мәдениеттер арасындағы жаһандық түсіністік пен өзара әрекеттесуді талап етеді. Бұл зерттеу цифрлық дәуірдегі информатиканың интернационализациясы контекстінде ағылшын тілінің рөлін қарастырады. Зерттеудің негізгі мақсаты – информатика саласындағы халықаралық білім алмасу процестеріне ағылшын тілінің әсерін анықтау. Жұмыста ақпараттық технологиялар саласында ағылшын тілін негізгі қарым-қатынас тілі ретінде қолданумен байланысты негізгі артықшылықтар мен қиындықтар талданады.

Резюме

Стремительное развитие цифровых технологий и компьютерной индустрии в современном мире требует глобального взаимопонимания и взаимодействия между разными странами и культурами. В этом исследовании рассматривается роль английского языка в контексте интернационализации информатики в эпоху цифровых технологий. Основная цель

исследования – определить влияние английского языка на международные процессы обмена знаниями в области информатики. В статье анализируются основные преимущества и трудности, связанные с использованием английского языка как основного языка общения в сфере информационных технологий.

The study of the role of English in the field of information technology during the digital era is an important area of research in the modern world. Global progress in the field of digital technologies is driven not only by technical innovations, but also by deep processes of internationalization that affect the linguistic aspect of communication between computer science professionals. English, as a universal communication tool in the IT field, is becoming increasingly important in the context of globalization of technology. This language is becoming the main means of intercultural exchange of information and experience, and also provides access to up-to-date technical information, scientific research and technical documentation.

Specialists in the field of computer science and digital technologies are increasingly faced with the need to speak English for effective communication, participation in international projects, training and development of professional skills. In the context of the digital era, knowledge of English is becoming a key factor for a successful career in the IT industry. The study offers an analysis of the role of the English language as a bridge to cultural, technical and professional understanding between specialists from different countries. This will allow us to identify not only the advantages, but also the challenges faced by participants in international interaction in the digital sphere, as well as propose strategies for developing language competencies for successful work in the international environment of the IT industry.

Global internationalization of the industry plays a key role in the development of information technology and the digital economy. The rapid growth of mobile applications, cloud technologies, artificial intelligence, the Internet of things and other innovative solutions leads to teams of developers and specialists from different countries and cultures collaborating closely on projects and products. English becomes an essential tool for effective interaction in such an international environment. It provides professionals with the opportunity to share information, discuss ideas, make decisions and solve problems on a global level. It is important to note that, along with technical skills, knowledge of English is becoming a key quality of a successful specialist in the IT industry. Different countries and cultures contribute to the development of information technology, and it is important that specialists from different parts of the world can communicate effectively and work together on projects. English facilitates this process, making the exchange of knowledge and experience more accessible and convenient for all participants. Thus, in the digital era, the ability to speak English not only expands the professional horizons of specialists, but also contributes to more effective interaction and cooperation in the global information technology environment.

In the digital age, the term internationalization has acquired a special meaning: Software development, therefore, refers to the most universal programming possible of a software, application or website. The coded abbreviation i18n is often used - the English "internationalization" consists of 18 letters between the first letter I and the last letter n. Internationalization is designed to ensure adaptation to other languages and cultures already at the programming stage. Languages differ in special characters, number formats, varying text lengths, and grammatical features. For this reason, all texts should be programmed in Unicode to avoid problems with adaptation in the future. It should be possible to translate characters without having to change the program. Especially in the user interface (UI), you need to make sure that text fields are large enough or variable enough for longer translations.

Internationalization is a major challenge for digital companies. Start-up Ups or SMEs shouldn't put this off - in practice it rarely works smoothly. Companies cannot take into account all technological requirements or legal regulations as they change frequently. Products do not remain in a prototype state - they are adapted to customer requirements and sales results. Moreover, internationalization is only possible or even desirable after successful operation in the domestic market. Internationalization is a risk that cannot be fully calculated. But it also offers enormous synergies if you know how to use different cultural perspectives to your advantage. In addition to a fundamental core strategy, a culture of

open error is required that quickly and easily identifies and analyzes problem areas. Don't dwell on issues of blame, but document weaknesses in the knowledge base. This way you can avoid them next time. This can be done as an orderly collaboration through teamwork.

Sustainable knowledge management within a company offers a practical basis for consistent training of new employees at home and abroad. It also prevents errors caused by communication problems. Often, documentation from a print job is postponed indefinitely. This is a mistake that costs time and money in the long run. Modern collaboration software eliminates additional planning efforts with integrated documentation. Collaboration means working together on a project in real time, while the project is transparent and manageable for all participants.

Currently, a modern school is faced with the most important educational task: to form in a child an idea of a holistic picture of the world, its unity and diversity. Many subjects are studied in the school course: history, biology, chemistry, physics, mathematics, computer science... But the natural connection that exists between objects and phenomena of the real world has been broken between school subjects. And therefore, a school graduate, as a rule, knows each subject separately, and has a weak idea of the integrity of the world. The renewal of education requires the use of non-traditional methods and forms of organizing education, as a result of which children develop a unified scientific picture of the world, a holistic view of it. It is important to teach schoolchildren to consider not individual, isolated phenomena of life, but vast unities, to perceive the world in all its diversity of interrelations.

Therefore, at the present stage, new approaches to organizing the educational process are required. One method is item integration. The most successful integration is with computer science. It is not for nothing that one of the goals of a student's activity in the Concept of 12-year education is called "integration of knowledge, skills, methods and techniques of work to resolve educational situations or demonstrate competencies. Development of skills to use all kinds of information environments, including computer programs, to master the content of school education, transfer information and knowledge using real technical objects." A foreign language in its structure is interdisciplinary and activity-based. Integrated English lessons allow you to include a variety of content topics. In addition, in the modern world there has been a growing demand for specialists who speak a foreign language in addition to a specific specialty, and, as a result, students of non-humanitarian fields strive to continue their foreign language education, which undoubtedly helps to improve their general cultural training, and not just their narrow specialization.

The main goal of integrated teaching of a foreign language and one or more subjects of the school curriculum today is to teach schoolchildren to speak freely about any modern problem in a multicultural world, i.e. formation of communicative competencies. In addition, the study of these subjects should contribute to the development of intelligence, memory and creative imagination - the basis of creative potential. It is important to highlight the advantages of integrated lessons: firstly, they contribute to the informational enrichment of the content of learning, thinking and feelings of students by including interesting material that allows them to understand the phenomenon and subject of study from various angles. Secondly, meaningful and purposeful lessons introduce an attractive novelty for students into the usual structure of school education and allow the use of various types of activities in the lesson. Thirdly, the large information capacity and compactness of the material, the use of various software tools allows you to reduce the time for studying the topic. And, finally, the ability to work on a computer with certain programs while studying other subjects makes it possible to more creatively, deeply, and independently study not only these subjects, but also the subject of computer science. At the same time, students see the practical application of their computer knowledge and skills, learn to use all kinds of information environments, including the Internet, and transfer information and knowledge using real technical objects.

There are many ways to develop communicative competence, proposed by various methodologists and psychologists. In order to develop foreign language communicative competence in schoolchildren, information technologies are used in English lessons to help improve the effectiveness of developing students' lexical skills. The need to introduce information technology is important for modern education. In addition to traditional learning technologies, technology in the educational process of teaching English

is no longer in doubt. It is obvious that when learning English, information technology makes it possible to make lessons more meaningful, entertaining and interesting. Integrated teaching combines a set of methods of clarity, accessibility and speed of information processing.

Today there is a demand for the use of information technology in English lessons. The use of information and communication technologies in foreign language lessons reveals the enormous potential of the computer as an effective teaching tool. Computer training programs allow you to train various types of speech activity and combine them in different combinations, understand linguistic phenomena, contribute to the formation of linguistic abilities, create communicative situations, automate language and speech actions, and also ensure the implementation of an individual approach and intensification of students' independent work. Widespread use of Internet Resources for the development of communicative competence, which provides access to the richest sources of English-language information.

Let's consider another important aspect of the influence of the English language on the development of information technology. In the modern world, many scientific articles, technical documentation, programming manuals and other materials in the field of IT are published in English. This is due to the fact that English continues to be the main language of communication in the global community of technology professionals. Knowledge of English gives specialists access to a wide range of resources and opportunities in the field of information technology. They can freely explore the latest technology trends, follow developments in their field, participate in international conferences and webinars, and interact with colleagues and experts from around the world, which contributes to their professional growth. In addition, English is a key language when searching for work and career advancement in the information technology sector. Many international IT companies and startups require employees to have good English skills, as this facilitates communication within the organization and interaction with clients and partners around the world. Thus, the English language plays a significant role in the information technology field, providing professionals with access to the global information space, stimulating international cooperation and facilitating professional development and career advancement in this dynamic industry.

Of course, we will continue to discuss the importance of English for information technology specialists. Another undeniable advantage of speaking English is access to high-quality learning materials and educational resources. Many online courses, specializations, webinars and training platforms in the IT field are presented in English. Thanks to knowledge of English, specialists can deepen their knowledge and skills, study new technologies, and obtain certification from the world's leading IT solution providers, such as Microsoft, Cisco, Amazon and others. This allows them to keep abreast of the latest trends and innovations in the field of information technology and successfully apply them in their work. In addition, knowledge of English greatly facilitates participation in international projects and team initiatives in the IT field. Collaborating with colleagues from different countries, conducting negotiations with customers and partners from all over the world, participating in conferences and events abroad - all this is available to specialists who speak English at a good level. Thus, English becomes an essential tool for a successful career in the field of information technology, opening up wide opportunities for professional growth, training, international cooperation and interaction in the global IT environment.

LIST OF REFERENCES

1.Dick, Yu.I. Integration of educational subjects //Modern pedagogy. - 2012. - No. 9. - P. 42-47

2. Lizinsky V.M. Subject and interdisciplinary methodological associations // Head of studies. - 2019. - No. 3. - P. 57-60.

3. Talyzina N.F. Formation of cognitive activity of students. – M., 2013.-164 p.

4. Fedorets G.F. Problems of integration in the theory and practice of teaching. - L., 2011. - 208 p.

5. Shchukina G.I. Activation of cognitive activity in the educational process. M.: Publishing house UC DO, 2015. -222 p.

ПЛАНИМЕТРИЯ МЕН СТЕРЕОМЕТРИЯ КУРСТАРЫН ИНТЕГРАЦИЯЛАЙ ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА КОМПЬЮТЕРЛІК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Арайлым С. – М1501-12 тобының магистранты,
Ғылыми жетекшісі: Әмірбекұлы А. – п.ғ.к., доцент
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық
университеті, Шымкент

Резюме

Сегодня научно-технический прогресс развивается быстро, и интеграция современных технологий в учебный процесс имеет важное значение. Математическое образование, в том числе преподавание предметов планиметрии и стереометрии, с использованием компьютерных технологий способствует развитию пространственного мышления учащихся, повышению их интереса к предмету и способности применять теоретические знания на практике.

Одним из основных преимуществ использования компьютерных технологий в курсах планиметрии и стереометрии является расширение возможностей визуализации. С помощью графических редакторов, интерактивных симуляций и программ для 3D-моделирования учащиеся могут легче понимать свойства геометрических фигур и тел, их расположение в пространстве и решать различные задачи. Кроме того, использование компьютерных технологий позволяет учителям внедрять новые методы подготовки учебных материалов и оценки знаний учащихся. Например, электронные учебники, онлайн-тесты и образовательные игры делают учебный процесс более привлекательным и эффективным.

Summary

Today, scientific and technical progress is developing rapidly, and the integration of modern technologies into the educational process is of great importance. Mathematical education, including the teaching of planimetry and stereometry subjects, with the use of computer technologies, contributes to the development of students' spatial thinking, increases their interest in the subject, and the ability to apply theoretical knowledge in practice.

One of the main advantages of using computer technologies in planimetry and stereometry courses is the expansion of visualization capabilities. With the help of graphic editors, interactive simulations, and programs for 3D modeling, students can more easily understand the properties of geometric figures and bodies, their placement in space, and solve various problems. Moreover, the use of computer technologies allows teachers to introduce new methods of preparing educational materials and assessing students' knowledge. For example, electronic textbooks, online tests, and educational games make the learning process more attractive and effective.

Геометрия – бұл математика ғылымының негізгі бөлімдерінің бірі. Геометриялық және стереометриялық есептерді шешу – бұл пәннің негізгі мазмұнына жатады. Осындай есептерді шешу арқылы оқушылардың логикалық ойлау және белсенді ойлау қабілеттері дамиды. Шын мәнінде, планиметрияда көптеген есептер күрделі логикалық ойлауды және қосымша сызбаларды талап етпейді, бірақ олар теоремалардың, фигуралардың қасиеттерін және басқа да білімдерді бекіту үшін қолданылады. Логикалық ойлауды дамыту және оны арқылы оқушылардың білімдерін тереңдету, жүйелі ету және нығайту мақсатында дәлелдеу және сызба салу арқылы есептер шығарылады. Салу есептері, олардың әрқайсысын шығару үшін геометрия пәнінің әр түрлі бөлімдерінен алынған білімдерді қолдануды талап етеді, бұл оқушылардың бұрын өтілген материалдарын қайта пысықтауына және нығайтуына мүмкіндік береді.

Қазіргі кезде біздің қоғамымыз дамудың жаңа кезеңіне көшіп келеді. Бұл – ақпараттық кезең, яғни компьютерлік технология мен оған байланысты барлық ақпараттық-

коммуникациялық технологиялар педагогтар қызметінің барлық салаларына интеграцияланып, оның табиғи ортасына айналып отыр. Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында «Қазіргі білім беру жүйесінің ажырамас бөлігі дамыған цифрлық инфрақұрылым болып табылады» деп көрсетілген [1].

Геометрияны оқыту кезінде заманауи цифрлық оқыту құралдарын пайдалану жайы көптеген педагогикалық ғылым жетекшілерінің зерттеулерінде айтылады. Оқыту процесінде геометрия сабағын компьютерлік технологиялар арқылы жүргізу тәсілдері мен осы салаға арналған бағдарламалық қамтамасыз ету мүмкіндіктері В.А. Далингер, В.Р. Майер, М.Н. Марюкова, В.Н. Дубровский, Г.Д. Глейзер, М.В. Шабанова сынды отандық ғалымдардың, сондай-ақ R. Leikin, D. Grossman, R. Marrades, A. Gutierrez секілді шетелдік мамандардың зерттеулерінде тереңінен қозғалады. Бұдан басқа, математика және информатика пәндерінен болашақ мұғалімдерді ақпараттық-коммуникациялық технологияларды білім беру процесінде тиімді қолдануға үйрету бойынша Е.Ы. Бидайбеков, Д. Рахымбек, Г.Б. Камалова, Б.Д. Сыдыхов, Н.К. Мадияров, Р.И. Кенжебекова, Р.Б. Бекмолдаева, Л.К. Жайдақбаева, Р.И. Кадирбаева және басқа да қазақстандық ғалымдардың еңбектерінен анық көреміз. Геометриялық, стереометриялық сызба есептерін шешу теориясы мен әдістемесі көптеген математика ғалымдарының зерттеулерінде кеңінен қамтылған. Бұл бағыттағы еңбектердің авторларының арасында Рахымбек Д., Мадияров Н.К, Кенеш Ә.С, Четверухин Н.Ф., Стражевский А.А., Мисюркеев И.В. сынды бірқатар белгілі ғалымдардың кітаптары мен мақалалары бар [2]. Қазіргі кезде геометриялық фигураларды білім алушыларға визуалды түрде көрсете алатын әртүрлі компьютерлік құралдар кеңінен қолжетімді. Осындай бағдарламалар арасында төлемді және тегін таратылатын интернет ресурстары да бар. Бұл программалар оқушыларға геометриялық нысандарды олардың нақты көрінісін компьютер экраны арқылы танысуға мүмкіндік береді, бұл олардың кеңістікті түсіну қабілеттерін арттырады. Маркус Хохенвартер әзірлеген "Geogebra" бағдарламасы, 2002 жылы пайда болған, өзінің пайдаланушыларға ыңғайлы және интуитивті интерфейсімен бөлек тұрады. Ол мектептегі геометрия,стереометрия сабақтары үшін арналған. Нүктелер, векторлар, кесінділер, түзулер және басқа да элементтерді пайдалана отырып, кез келген конструкцияларды жасауға, сондай-ақ геометриялық және стереометриялық есептерді шешуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, "Математикалық конструктор" сияқты ақылы бағдарламалар да бар, бұл құрал жазықтықтағы фигураларды үш өлшемді кеңістікке аударуға мүмкіндік береді. Ресейдегі мектептерде кеңінен танымал "Жанды Геометрия" динамикалық моделдеу жүйесі, құрастыру және модельдеу сияқты мүмкіндіктерді қамтамасыз етеді. Бұл жүйелер оқыту процесін жетілдіруде маңызды рөл атқара алады, оларды пайдалану арқылы оқытушылар уақытты тиімді пайдаланып, оқушылардың геометриялық объектілерді визуалды түсінуін жақсарта алады [3,4].

Қазіргі таңда, колледждерде, университеттерде ресейлік «Аскон» компаниясы жасаған КОМПАС-3D графикалық редакторы үлкен сұранысқа ие, ол әртүрлі стандартты және стандартты емес конструктивті элементтері бар үш өлшемді модельдерді құрастыруға мүмкіндік береді [5]. Оның пайдалануға ыңғайлы және түсінікті интерфейсі оны мектептерде де қолдануға қолайлы етеді. Бұл редактор көптеген денелердің виртуалды модельдерін оңай құруға мүмкіндік береді, ал жұмыс нәтижелері анимацияланған видеолар немесе суреттер түрінде көрсетіледі. «Geogebra», «Математикалық конструктор», және «Жанды Геометрия» сияқты бағдарламаларды оқытушылар интерактивті тақтада пайдалану арқылы уақытты тиімді пайдалана алады. Бұл бағдарламаларды пайдалану арқылы геометриялық денелерді тақтада сызудың қажеті жоқ, себебі оларды программада дайындап, бірден көрсетуге болады, бұл әдіс дәлірек және нақтырақ. Осы бағдарламаларды қолдану, геометрияны оқыту процесіне үлкен ықпал етеді, өйткені олар оқытушылардың уақытын үнемдеп, оқушылардың көрнекі түсінігін дамытады. Зерттеулер көрсеткендей, көру арқылы алынған ақпарат есте қалу деңгейін арттырады. Компьютерлік технологияларының дамуы оқыту үдерісінің тиімділігін едәуір арттыра алады, олар ақпаратты әртүрлі форматта беруге мүмкіндік береді және оқып-үйренуге жұмсалатын уақытты қысқартып, алынған білімнің сапасын жақсартады.

GeoGebra бағдарламасы - геометрия, алгебра, кестелер, графикалар, статистика және математикалық талдау сияқты салаларды біріктіретін, білім берудің барлық деңгейлеріне арналған интерактивті компьютерлік бағдарлама (*1-2 сурет).* Бұл бағдарлама STEM (ғылым, технология, инженерия және математика) білім беру саласында кеңінен қолданылып, Маркус Хохенвартер тарапынан Java тілінде жазылған. Қазірде бағдарлама 40-тан астам тілге аударылып, кеңінен пайдаланылуда [6].

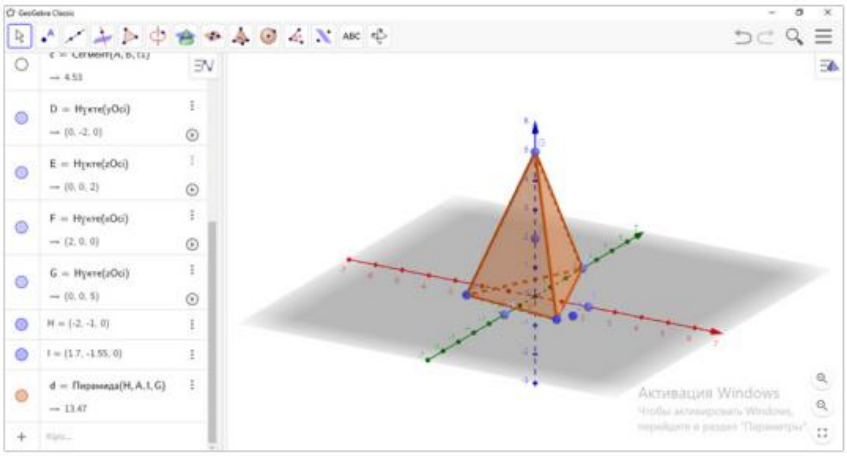

1-Сурет «GeoGebra бағдарламасында дұрыс үшбұрышты пирамиданың кескіні»

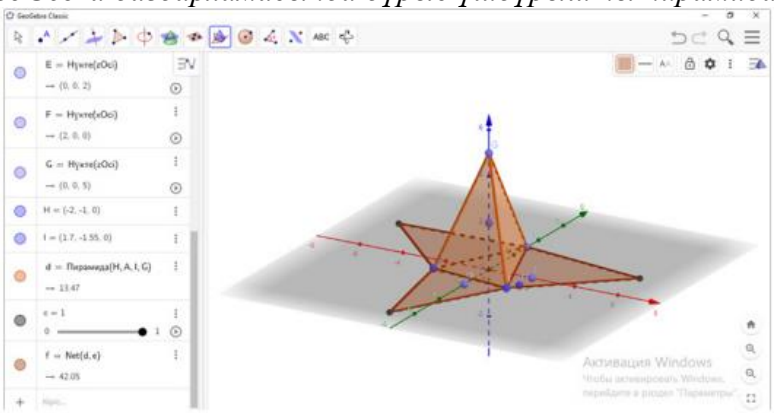

2-Сурет «GeoGebra бағдарламасында дұрыс үшбұрышты пирамиданың ашылуы»

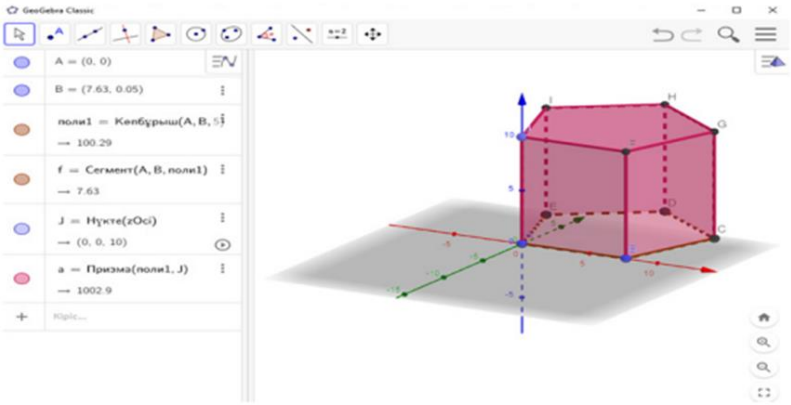

3-Сурет «GeoGebra бағдарламасында дұрыс бесбұрышты пирамиданың кескіні»

Мысал-1. ABCDEFGH дұрыс призма берілген. I, J, K нүктелері дұрыс призманың қимасын жүргізу керек (4-сурет). Geogebra 5.0 программаны ашамыз. «Вид» батырмасын басып «Полотно 3D» таңдаймыз. Үш өлшемді кеңістік пайда болады. Енді сызба дұрыс шығу үшін тышқанның оң жақ батырмасын басып, «сетканы» таңдаймыз. «Правильный многоугольник» таңдаған соң, «Выдавить призму или цилиндр» батырмасын шертіп, биіктігін тандап, дұрыс призманы сызып аламыз. Призманы салыпболған соң, «Полотно 2D» дан шығамыз. Енді призманың бойынан I,J,K нүктелерін саламыз. Тышқанның сол жақ батырмасын басып, нүктелер жақсы

көріну үшін «Оси» батырмасын шертсек, ось алынып тасталынады. Енді бір жазықтықта жатқан JK нүктелерді «Прямая» батырмасын шертіп қосамыз. JK және CD түзулерінің қиылысын L нүктесі етіп белгілейміз. IL нүктелері бір жазықтықта жатқандықтан оларды «Прямая» батырмасы көмегімен оларды қосамыз. IL түзу CG қырын M нүктесі арқылы басып өтеді. AD қырын созу арқылы JK түзумен N нүктеде қиылысатын көреміз. IN нүктелерін қосқанда AE қырының бойынан O нүктесі пайда болады. Енді бір жазықтықта жатқан OJ, KM нүктелерін «Прямая» батырмасын шертіп, «Отрезок» батырмасын таңдап қосамыз. Бұдан призманың IJK нүктелері арқылы жүргізілген қима бесбұрыш екені шығады. Қиманың дұрыс шыққандығын «Плоскость через три точки» батырмасын басып, тексеруге болады (5-сурет).

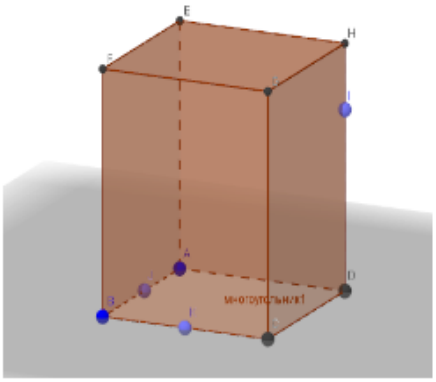

Сурет 4. ABCDEFGH дұрыс призма

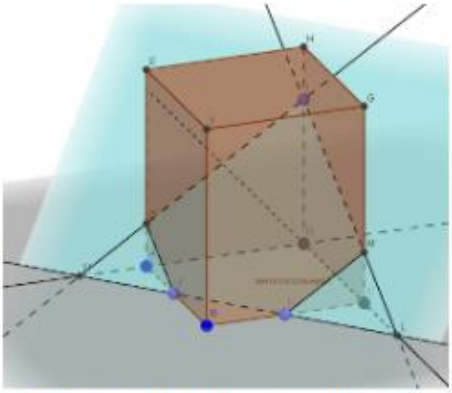

Сурет 5. JKMIO ізделінді қима

В.Р. Майер, Т.В. Апакина, А.А. Ворошилова және басқа да ғалымдардың жүргізген көпжылдық зерттеулеріне сүйенсек, геометрияны, стереометрияны оқыту кезінде компьютерлік бағдарламаларды пайдалану кейбір қиындықтарды жеңуге және кейде оларды толықтай шешуге мүмкіндік береді. GeoGebra бағдарламасының стереометриялық режимі 3D объектілермен жұмыс істеуге арналған, экранды алгебралық және графикалық бөлімдерге бөледі. Құралдар тақтасы 3D объектілерді жасауға арналған кең ауқымды құралдарды ұсынады, геометриялық есептерден басқа, алгебра және математикалық талдау есептерін шешуге мүмкіндік береді. Бұл бағдарламаның динамикалық геометрия жүйесін пайдалану арқылы зерттеу дағдылары мен есеп шешу үдерістерін көрнекі түрде дамытуға болады, оның қолдану мүмкіндіктері мен ерекшеліктерін ашады. GeoGebra динамикалық геометрия жүйесі тегін, көптілді және қолдануға ыңғайлы, сондықтан зерттеу жұмыстарын жүргізу үшін таңдалған [6].

Жаңа компьютерлік технологиялардың оқыту процесінде кеңінен қолданылуы заманауи оқыту әдістерін талап етеді. Бұл геометрияны, стереометрияны оқытуға ерекше қатысты, өйткені бұл пән оқушының кеңістіктік-суреттік ойлауын дамытып, оның интеллектуалдық дамуына ықпал етеді және ғылыми көзқарасын қалыптастырады. Бастауыш сыныптардан бастап оқушылар ең қарапайым геометриялық фигуралармен танысады, ал планиметрияда олар фигуралардың анықтамалары мен қасиеттерін оқиды, бұл олар үшін салыстырмалы түрде оңай және түсінікті. Дегенмен, біз үш өлшемді әлемде өмір сүргендіктен, геометрияны зерттеуімізді кеңейтіп, үш өлшемді, яғни қалыңдығы, ұзындығы және ені бар фигураларды қосуымыз керек, бұл арқылы стереометрияға өтуіміз керек. Қазіргі уақытта орта мектеп мұғалімдері компьютерлік технологияларды, сондай-ақ интерактивті тақталар мен плазмалық теледидарларды пайдаланып сабақтар өткізуге тиіс, осылайша оқушылар сабақтарда кеңістіктік нысандардың әртүрлі қасиеттерін меңгереді. Сондықтан мұғалім геометриялық фигураларға қатысты жаңа технологиялар мен компьютерлік бағдарламалармен таныс болуы керек, өйткені көптеген бағдарламалар оқушылардың кеңістіктік қабылдауын дамытуға және геометриялық фигураларды сызуға көмектеседі.

Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің мәліметі бойынша, мектеп бағдарламасында цифрлық сауаттылық курсында бастауыш сынып оқушылары Python бағдарламалау тілімен танысады. Бұдан басқа, 5-9 сыныптардағы студенттер 3D модельдеу және

3D басып шығару саласындағы білімдерін жетілдіреді. Бұл жаңашылдықтар оқушыларды ақпараттық технологиялар саласында терең білім алуға бағытталған. Еліміздің президенті Қ.К.Тоқаев атап өткендей, цифрлық сауаттылық қазіргі заманғы өмірдің маңызды дағдысына айналып келеді, сондықтан балаларды мүмкіндігінше ертерек бұл бағытта даярлау маңызды. Болашақ мұғалімдерді дайындау кезінде оларды цифрлық білім беру ресурстарын және платформаларын тиімді пайдалануға үйрету және олардың ақпараттық-коммуникациялық технологиялар бойынша біліктілігін арттыру қажеттілігі азаяр еді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы No988 қаулысы.
2. Рахымбек Д., Мадияров Н.К. Геометриялық салу есептері. –Алматы: Эверо,2015. –85б.
3. José Carlos Pinto Leivas, Anne Desconsi Hasselmann Bettin.Teorema de pitagoras e o fractal arvore pitagorica: Um experiment no Ensino fundamental//Brazilian Journal of Education, Technology and Society (BRAJETS) // Br. J. Ed., Tech. Soc.–2018. Jul.-Sep. –v.11, n.3.–P.444–457.
4. Дубровский В.Н., Лебедева Н.А., Белайчук О.А. 1С: Математический конструктор –новая программа динамической геометрии // Компьютерные инструменты в образовании. –2007. –No3.–С. 47–56.
5. Михалкидо К.С.,Хабаров С.К. КОМПАС-3DV6. Практическое руководство. –М.: ООО «Бином-Пресс», 2004. –288 с.
6. Утеулиев Н. С., Мадияров Н. К. Болашақ математика мұғалімдеріне геометрия курсын оқытуда динамикалық геометрия жүйесін қолдану ерекшеліктері мен тиімділігі //ЛН Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. Педагогика. Психология. Социология сериясы. – 2022. – Т. 139. – №. 2. – С. 63-74.

ФИЗИКА САБАҒЫНДА ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Кенджабаева А.Г – 1502-12 тобының студенті
Ғылыми жетекші: Рамазанова С.А. - ф-м.ғ.к., доцент
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті

Резюме

В статье использованы педагогические технологии, основанные на активизации и закреплении деятельности учащихся с помощью игровых технологий. Было сказано, что игра – один из основных видов деятельности человека, особенно ребенка дошкольного и школьного возраста. Игра – это ситуация, направленная на реконструкцию и освоение социального опыта, в которой развивается и совершенствуется самоконтроль поведения, объясняется пирамида элементов игры.

Summary

Pedagogical technologies are used in the article, based on the activation and consolidation of students' activities with the help of game technologies. It was said that play is one of the main types of human activity, especially for children of preschool and school age. The game is a situation aimed at the reconstruction and mastering of social experience, in which self-control of behavior develops and improves, the pyramid of game elements explains.

Кіріспе. Қазіргі уақытта Қазақстанда әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағытталған жаңа білім беру жүйесі құрылуда. Бұл процесс педагогикалық теория мен оқу-тәрбие процесінің практикасындағы елеулі өзгерістермен қатар жүреді. Тәрбие парадигмасының өзгерісі бар: әртүрлі мазмұн, әртүрлі көзқарас, әртүрлі заң, әртүрлі қарым-қатынас, басқаша мінез-құлық, әртүрлі педагогикалық менталитет ұсынылады. Бүгінгі таңда вариативтілік принципі жарияланды, бұл оқу орындарының педагогикалық қызметкерлеріне педагогикалық процесті кез келген үлгі бойынша, соның ішінде авторлық үлгілер бойынша таңдауға және жобалауға мүмкіндік береді. Білім берудің ілгерілеуі де осы бағытта жүріп жатыр: оның мазмұнының әртүрлі нұсқаларын жасау, білім беру құрылымдарының тиімділігін арттыруда қазіргі дидактиканың мүмкіндіктерін пайдалану; жаңа идеялар мен технологияларды ғылыми өңдеу және практикалық негіздеу.

Негізгі бөлім

Мұғалімдер дәстүрлі және жаңа педагогикалық технологияларды ұштастыруға, заманауи әдістемелер мен уақыт сынынан өткен оқыту әдістерін пайдалануға үлкен көңіл бөле бастады. Педагогикалық технология – оқытудың жоспарланған нәтижелеріне жету процесінің сипаттамасы.

Ойын технологиялары деп оқушының іс-әрекетін белсендіру мен күшейтуге негізделген педагогикалық технологияларды айтады.

Ойын – адамның, әсіресе мектепке дейінгі және мектеп жасындағы баланың негізгі іс-әрекетінің бірі.

Ойын - бұл мінез-құлықты өзін-өзі бақылау дамытылатын және жетілдірілетін әлеуметтік тәжірибені қайта құруға және игеруге бағытталған жағдайдағы қызмет түрі.

Ойын элементтерінің пирамидасы

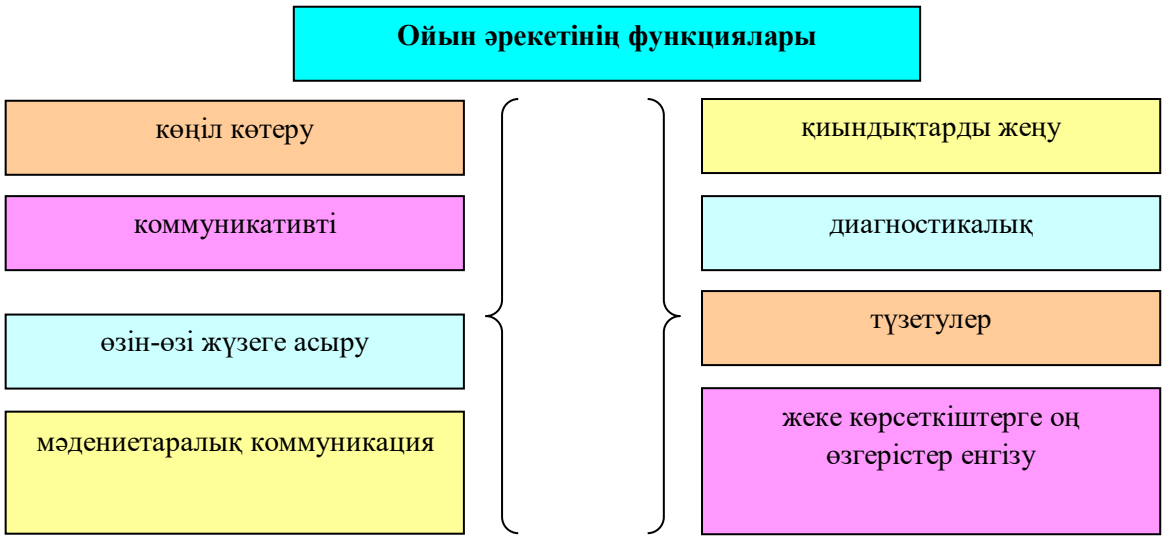

Ойынның маңыздылығы оның адам үшін қолайлы және эмоционалды процесінде, ойын-сауық және рекреациялық мүмкіндіктерінде, білім беру мүмкіндіктерінде, шығармашылық және ұйымдастырушылық қабілеттерін дамытуда, тәжірибе алмасуда.

Адамдар ойынды ежелден аға ұрпақ тәжірибесін жас ұрпаққа үйрету және жеткізу әдісі ретінде қолданды. Ойын халық педагогикасында, мектепке дейінгі және мектептен тыс мекемелерде кеңінен қолданылады.

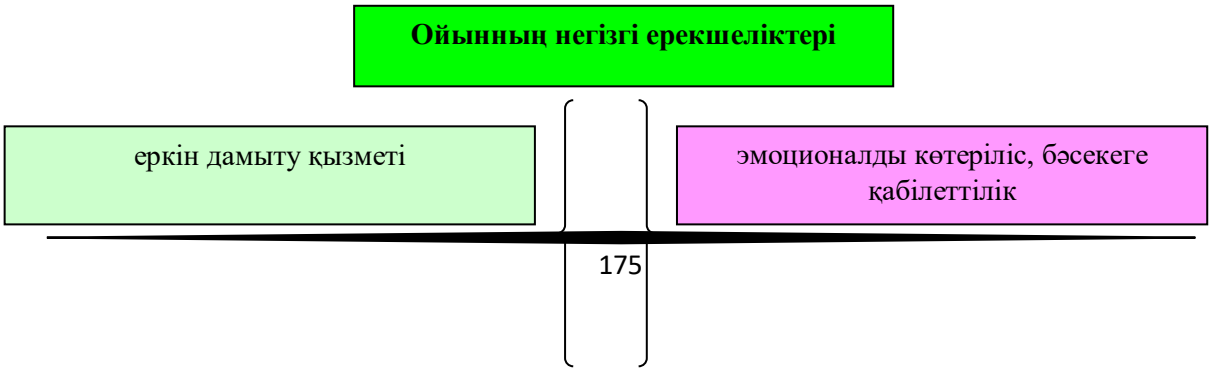

шығармашылық, белсенді кейіпкер	ережелердің болуы, логикалық реттілік

Оқу үдерісін белсендіру мен интенсификациялауға негізделген заманауи мектепте ойын әрекеті келесі жағдайларда қолданылады:

1. оқу пәнінің ұғымын, тақырыбын, тіпті бөлімін меңгерудің дербес технологиялары ретінде;
2. кеңірек технологияның элементтері ретінде;
3. сабақ (сабақ) немесе оның бөлігі ретінде (кіріспе, түсіндіру, бекіту, жаттығу, бақылау);
4. сыныптан тыс жұмыстардың технологиялары ретінде («Зарница», «Бүркіт», КТД және т.б. ойындар).

«Ойындық педагогикалық технологиялар» ұғымы педагогикалық процесті әртүрлі педагогикалық ойындар түрінде ұйымдастырудың әдістері мен тәсілдерінің кең тобын қамтиды.

Педагогикалық ойынның маңызды белгісі бар – нақты белгіленген оқу мақсаты мен сәйкес педагогикалық нәтиже, оны негіздеуге, айқын анықтауға және оқу-танымдық бағыттылықпен сипаттауға болады.

Сабақтардың ойын формасы сабақтарда оқушыларды оқуға итермелеу және ынталандыру құралы ретінде әрекет ететін ойын тәсілдері мен жағдаяттардың көмегімен құрылады.

Ойынның мақсатты бағдарларының ауқымы:

1. *Дидактикалық:* ой-өрісін, танымдық белсенділігін кеңейту;; практикалық іс-әрекетте қажетті белгілі бір дағдылар мен дағдыларды қалыптастыру; жалпы білім беру дағдыларын дамыту; еңбек дағдыларын дамыту.
2. *Тәрбиелік:* дербестікке, ерік-жігерге тәрбиелеу; белгілі бір көзқарастарды, ұстанымдарды, адамгершілік, эстетикалық және идеологиялық көзқарастарды қалыптастыру; ынтымақтастықты, ұжымшылдықты, қоғамшылдықты және қарым-қатынасты дамыту.
3. *Дамытушылық:* зейін, есте сақтау, сөйлеу, ойлау, салыстыру, қарама-қарсы қою, ұқсастықтарды табу, қиялдау, қиялдау, шығармашылық, эмпатия, рефлексия, оңтайлы шешім таба білу дағдыларын дамыту; оқу іс-әрекетіне мотивацияны дамыту.
4. *Әлеуметтену:* қоғамның нормалары мен құндылықтарымен таныстыру; қоршаған орта жағдайларына бейімделу; стрессті бақылау, өзін-өзі реттеу; коммуникациялық тренинг; психотерапия.

Физика мектеп пәні ретінде оқу процесінде ойындарды пайдаланудың кең мүмкіндіктеріне ие. Пәннің ерекшеліктері мамандандырылған деңгейде 7-сыныптан 11-сыныпқа дейінгі кез келген мектеп курсында ойынның барлық түрлерін дерлік қолдануға мүмкіндік береді.

Ойын қолжетімді болуы керек, ойынның мақсаты қол жетімді болуы керек, ал дизайн түрлі-түсті және әртүрлі болуы керек. Әрбір ойынның міндетті элементі оның эмоционалдылығы болып табылады. Ойын сәтті жауаптан ләззат, көңілді көңіл-күй, тудыруы керек.

Ойындар командалар немесе ойынға жеке қатысушылар арасындағы бәсекелестік элементін көрсетеді. Бұл әрқашан студенттердің өзін-өзі бақылауын арттыруға, белгіленген ережелерді қатаң сақтауға және ең бастысы студенттерді белсендіруге әкеледі.

Мұндай ойындарда жеңіске жету әрекетті ынталандыратын өте күшті мотив болып табылады. Ойынның жеңімпаздары әрқашан жоғары нәтиже көрсеткен оқушылар бола бермейді. Көбінесе сабаққа жүйелі түрде дайындалу үшін бұл жеткіліксіз студенттер ойында үлкен шыдамдылық пен табандылық көрсетеді.

Физика сабақтарында ойнауға оңай және қызықты, бірақ ойын формасына қарамастан педагогикалық мақсаттары мен нәтижелері бар ойындардың мысалдары келтірілген:

1. *«Эстафета»* – ойын үй тапсырмасын тексеру кезінде, мұғалім сұрақ қойғанда қолданылады, ал балалар жауап бергенде «эстафета таяқшасын» өз қатарындағы келесі оқушыға беріп жауап береді. Осылайша сыныпта үш қатар арасында жарыс өткізуге болады.

2. *«Не артық және неліктен»* ойыны оқушыларды сөз тобында артық сөзді ерекшелеуге және мұндай ерекшелеудің себептерін түсіндіруге дағдыландыруды қамтиды. Мысалы: бақылау, тәжірибе, ампер, эксперимент

3. *«Физикалық қатені табыңыз»* - мұғалім мағынасы дұрыс көрсетілмеген физикалық объектілердің таңдауын құрастырады, балалар оларды объектінің дұрыс нұсқасын жазу арқылы анықтауы керек.

Мысалы: масса – метр; күш – Ньютон, жұмыс – джоуль, қысым – паскаль. Мұндай ойынның тағы бір нұсқасы – оқушылар жаңа ғана зерттеген қандай да бір құбылысты сипаттау мәтінінде әдейі жіберілген қате.

Мысал: «Кеңістікте таралатын, пайда болған жерінен алыстайтын бұзылыстар толқындар деп аталады. Серпімді толқындар - олардың таралу бағыты бойынша тербелістер болатын толқындар» (сізге бойлық толқындар қажет).

Әдейі жасалған қатені қолданудың келесі мысалын келесідей тұжырымдауға болады: берілген екі сөз тіркесінің ішінен анықтаңыз -

A) №1 сөйлем ғана дұрыс,

Ә) тек 2-ші сөйлем ғана дұрыс,

C) екі пікір де ақиқат,

D) екі пікір де жалған.

№1 «Заттың қатты күйден сұйық күйге өтуі балқу деп аталады»

№2 «Заттың сұйық күйден қатты күйге өтуі деформация деп аталады»

4. *«Пошта»* – тақырыптарға, құрылғыларға, заңдарға және т.б. сәйкес карточкаларға (немесе интерактивті тақтаның парағына, жеңіл қаламмен қозғалатын) жазылған заттарды таратуға арналған ойын. Амперметр – ток күші; барометр -…..; вольтметр -…..; және т.б.

5. *«Логикалық тізбек»* - ұсынылған қатарды жалғастыруда логиканы анықтау ойыны.

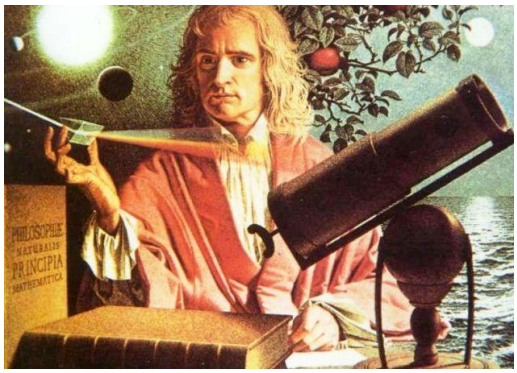

6. *«Физикті оның ғылыми қызметін сипаттау арқылы тану».* Мысалы: француз физигі және математигі, электрлік және магниттік құбылыстардың байланысын білдірген алғашқы теорияны жасаушы. Оның магнетизмнің табиғаты туралы гипотезасы болды, ол физикаға «электр тогы» түсінігін енгізді. (Андре Мари Ампер)

Нұсқа – «Ғалымды портретінен тану» (И.Ньютон)

7. *Ойын – сабақ.* Мысалы: виртуалды зертхана, конференция, техникалық мұражайға бару, ғалымдар кездесуі, т.б.

8. *«Кім жылдам?»* Ойынды белгілі бір тақырыптар бойынша есептерді шешу үшін тапсырмалар картасымен жұмыс істегенде, оқушылар алған жауаптарын көрсеткенде ойнауға болады, ал «таймөлшер» - басқа студент топтағы заттардың соңғы көрсетілу уақытын анықтау үшін секундомерді пайдаланады. студенттердің.

9. *«Сөйлемді жалғастыр»* ойыны терминдермен және анықтамалармен жұмыс істеуге өте қолайлы, егер студенттер олардың декодтауын көріп, терминді көрсету арқылы сөз тіркестерін жалғастырады. Максималды статикалық үйкеліс күші... денелердің жанасу аймағына байланысты (иә, жоқ)

10. *«Физика мамандарының шайқасы»* - үй тапсырмасын тексеру кезінде жақсы қолданылады, мұғалімнің сұрағына дұрыс жауап берген оқушы сұрақты басқа оқушыға, содан кейін келесі оқушыға қоя бастағанда және т.б. Кім дұрыс жауаптар үшін көбірек ұпай жинаса, сол жеңеді. Сұрақтардың мысалдары:

- Неліктен кейбір мұнай цистерналарының қабырғалары түбінде қалыңырақ?

- Бірдей өлшемдегі 20 қасық үш бірдей қорапқа салынған. Бір қорапта алюминий қасықтар, екіншісінде күміс, үшіншісінде болат бар. Қораптарды ашпай-ақ қай қасықтардың оралғанын қалай анықтауға болады?

- Неліктен есік тұтқасы есіктің ортасына емес, шетіне, оның үстіне айналу осінен ең алысқа бекітіледі?

- Қандай суда және неге жүзу оңай: теңізде ме, өзенде ме?

- Су бетінде қозғалыссыз жатқан жүзуші терең тыныс алып, дем шығарады. Жүзуші денесінің орны су бетіне қатысты қалай өзгереді?

- Қандай техникамен адам еденге түсіретін қысымды тез екі еселей алады?

Қорытынды

Ойын технологияларын сабақта қолданудан мынадай нәтижелерге қол жеткізуге болады:

- ақпаратты бірнеше сезім мүшелері арқылы бір уақытта қабылдау;
- назар аударудың белсенділігі;
- пәнге қызығуды жоғарылату;
- үйренудің көрнекілігі, танымдылығы;
- ұсынылатын ақпараттың сапасын көтеру;
- сабақ уақытын тиімді пайдалану;
- оқушының жан-жақты дамуы;
- білім сапасын жақсарту.

Пайдаланған әдебиеттер

1. С. Әлімқұлова «Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытудағы ойынға арналған тапсырмалар» Физика мектепте № 5 2016 жыл.
2. «Физика» оқулығы. 9 сынып. Башарұлы Р, Қазақбаева Д, Бекбасар Н, Тоқбергенова У. «Мектеп» баспасы. 2015 ж.
3. «Физика және астрономия» оқулығы. 7 сынып. Башарұлы Р, Қазақбаева Д, Тоқбергенова У. «Атамұра» баспасы. 2013 ж.
4. Селевко Г.К. Білім беру технологияларының энциклопедиясы. – М.: Мектеп технологиялары ғылыми-зерттеу институты, 2016. – 816 б.
5. Семина Г.В. Физика сабақтарындағы ойын технологиялары. /Мұғалім порталы/ [Электрондық ресурс] - Қол жеткізу режимі: http://www.uchportal.ru/
6. Скибко Т.А. Физика сабақтарындағы ойын технологиялары. / «Ашық сабақ» Педагогикалық идеялар фестивалі «Бірінші қыркүйек» баспасы [Электрондық ресурс] - Қол жеткізу режимі: http://festival.1september.ru/

УДК 811.111

THE IMPORTANCE OF ENGLISH IN TEACHING PROGRAMMING

Sultanova Galia Fanzirovna

Senior lecturer

Uzbekali Zhanibekov South Kazakhstan Pedagogical University

Department of «foreign languages» ,

Kaldarbek Asylkhan Mergenbaevich

6B01509-training of a teacher of Mathematics and computer science

1st year student of the specialty

Түйін

Қазіргі уақытта ең өзекті мәселелердің бірі-Қазақстандағы IT-индустрияны дамыту. Біздің бүгінгі өмір сүріп жатқан уақытымыз-озық технологиялардың заманы. Сондықтан, жоғары дамыған ел болу үшін бізге осы салада көптеген мамандар даярлау қажет. Жалпы, бұл

мақалада жалпы орта білім беру ұйымдары мен жоғары оқу орындарындағы жастар үшін бағдарламалауды үйренудің қиындықтары және бағдарламалаудағы ағылшын тілінің маңыздылығы қарастырылады.

Резюме

В настоящее время одним из наиболее актуальных вопросов является развитие IT-индустрии в Казахстане. Время, в которое мы живем сегодня,-это время передовых технологий. Поэтому, чтобы стать высокоразвитой страной, мы должны подготовить много специалистов в этой области. В целом, в этой статье рассматриваются вопросы изучения программирования для молодежи в организациях общего среднего образования и высших учебных заведениях, а также важность

A program is a version of algorithms written in the form of a sequence of commands or operators that are understandable to a computer. And programming can be understood as writing commands or sequences of operators that are understandable to a computer. In order for people to understand each other, it is necessary that they have a common language. The language of animals and the language of people are separate. You will not understand the language of the animal, and the enemy will not understand your language if someone does not teach it to him. Likewise, the computer is not human it is a technological device. Therefore, the computer also has its own language to understand.

First of all, for teaching any subject, we pay attention to its history. Now, if we look at the history of programming, we can take the Python programming language as one of the most popular and simple programming languages. Python was developed and published by the Dutch guide van Rossum in 1989.. The now popular C # programming language was created from 1998 to 2002 by a team of Microsoft engineers under the leadership of Anders Heilsberg and Scott Wiltaumot. And the HTML language was created by British scientist Tim Berners-Lee around 1991-1992 in Geneva within the walls of the European Council for nuclear research. Therefore, we can see that it is a misconception to say that the programming language is English because it is created by English countries. It is clear that English is the most popular language with a wide range of applications, used by hundreds of thousands of people in the world. Therefore, in order for the world to fully understand the new technology, its programming language began to be written in English. If mastering the program language is necessary in the interests of the local region, then understanding , writing , reading the program language will remain a matter of the local region.

So all programming languages use English keywords such as < if > , < while > , < and > , < else>. For example, in the table below, we can also see the names of methods used in the Python programming language, as well as keywords in English.

Methods in the Python programming language

Method	Meaning Of The Method
index ()	returns the index of the first element with a specific value
insert ()	adds an element to a specific position
pop ()	deletes an element by index
remove ()	removes elements by value
reverse ()	opens the order in the list
sort ()	sorts the list
sum ()	returns the sum of all items in the list
max ()	returns the maximum element of the list
min ()	returns the minimum element of the list

Currently, the problem that causes a lot of difficulties in learning programming among schoolchildren and students is the presence of keywords in English . In order to learn programming in the same way, the child will be greatly helped, first of all, by the ability to understand English. How is he?

The < if > operator is one of the simplest operators. When programming , we use such a < IF > statement if we need to set a condition. A simple programming learner will remember that I use the < IF > statement when setting a condition. And another programming learner remembers that the word < if > means < егер (unless) >, paying more attention to its translation. In programming, when you need to write a condition, I use the < IF > statement not can easily be reminded that I use the < егер (unless) > statement. Similarly, there are many operators in programming. You are just getting to know some, but you have not heard of some yet. Therefore, it will not be easy to memorize everything equally.

The human brain is a world full of mysteries. Even science itself cannot tell exactly how the brain's memory functions. Forgetting is a normal phenomenon. Because the brain cannot memorize everything and remember everything. Sometimes we even forget the names of people we know. Sometimes we forget the names of the operators.

To memorize the names of many such operators, knowing their English Meaning will help them stay in memory longer . For example, the two operators < elif > and < else > are the operators used when entering a condition. if < elif > has meaning < болмаса (even if) >, < else > has meaning < әйтпесе (otherwise) >, so that those who learn not only the function of operators, but also their translated meaning, will be able to quickly learn programming

< replace >, < remove>, < reverse > these operator names are the most confusing operators for programming learners . However, if we pay attention to their meaning translated from English, without memorizing only their name:

< replace > - substitution, which is the function of the operator to replace the location of two values;

< remove > - delete, which is the operator service to remove the value associated with a given index;

< reverse > - reverse, which is the function of the operator to write a given sequence (array) in reverse order;

In this case, those who learn to write a program do not understand what orientation they are writing. Understanding English helps you read and write code more efficiently and understand its meaning, and opens the door to creative free thinking. Therefore, first of all, English is important for the programmer to fully understand the program being written.

Creative search is very important for mastering any field. Each search, each new information expands the blue side of human knowledge, develops deep thinking and increases knowledge in their field. For programmers, such searches are also very necessary. Because the IT industry is a new era industry . The IT industry is developing every day. If you want to become a qualified specialist, a knowledgeable programmer, you should not always stop looking.

What sites or textbooks can young programmers increase their knowledge by reading? Many online courses, books, articles, video tutorials and programming documentation are only available in English. Knowledge of the English language allows you to access a large source of information and advanced knowledge in the field of programming. In addition to the ability to create your startup projects , which requires programming knowledge when working on some simple software projects, you can learn how to program websites and phone applications from scratch . Such sites include Code Academy, Harvard University CS50 class, Coursera, etc

1.Code Academy – this site is considered one of the most popular and best for learning online programming for free, as the number of programmers learned in its classes has reached more than 24 million programmers. [1]

This site allows you to immerse yourself in many classes and courses that give you experience in everything you need, such as HTML, JAVA, PHP, PYTHON, and even RUBY.

2.Harvard University CS50 class – this free course is an introduction to Harvard University computer science and includes learning HTML, C, JavaScript, SQL, and CSS programming languages. It also allows you to learn logical thinking, understanding algorithms, and effectively solving programming problems. The student (intern) can pay 90 dollars for a notarized certificate after successfully completing the course. [1]

For the student, it is always necessary to search tirelessly . And if you want a high search, then you will need to read a lot of foreign sites. For this, English is again important for the learner. The more

educated a programmer is, the more creative his vision will develop. A person with a developed worldview can create a model of new, advanced technologies.

Practical qualification is a set of skills and abilities that a person acquires in the learning process and can apply in life. It plays an important role in the learning process because:

- Practical classes allow students to consolidate the knowledge gained in practice.
- By applying the theory to life situations, students better understand its essence.
- Practical classes allow students to develop the skills necessary to work in their chosen field.
- These skills can include problem solving, critical thinking, communication, and teamwork.
- When students see how they can apply the knowledge they have gained in life, their motivation to learn increases.

If you want to improve your professional skills at a high level . You will be welcomed by American IT companies only if you are fluent in English.For example:

- Facebook Blueprint: - a training program that helps people learn the skills they need to work in digital marketing.[2]
- Facebook Hacker Cup: is a programming competition organized by Facebook.[3]
- Amazon Career Choice: - An app that helps Amazon employees acquire the knowledge and skills they need to work for other companies.[4]

English is very important in teaching programmers programming and working effectively with operators, seeking comprehensive knowledge and improving professional skills at a high level.

LIST OF REFERENCES

1. https://ultahost.com/blog/ru/20-lutsih-saitov-viuciti-progromirovanie/
2. https://ru-ru.facebook.com/business/learn
3. https://ru.wikipedia.org/wiki/Facebook_Hacker_Cup
4. https://www.aboutamazon.com/news/workplace/career-choice-free-education-for-amazon-employees

СЫЗЫҚТЫҚ ЖӘЙ ДИФФЕРЕНЦИАЛДЫҚ ОПЕРАТОРЛАРДЫҢ ҚИСЫНДЫ КЕҢЕЮІ МЕН ТАРЫЛУЫНЫҢ ДЕЗИН-ӨТЕЛБАЕВ ТЕОРИЯСЫНДАҒЫ ӘДІСТЕРІ

Төрехан М.М. – 1508-10 тобының студенті

Ғылыми жетекші: Иманбаев Н.С. ф.-м.ғ.к., профессор

Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Рассмотреть основные абстрактные понятия теории Дезина-Отелбаева в корректных расширениях и сужениях линейных обыкновенных дифференциальных операторов и изучать корректное расширение и сужение некоторых линейных обыкновенных дифференциальных операторов в конкретных примерах.Рассмотрение задач главы дифференциальных уравнений в реальном пространстве, реальном примере. Проведение сравнений и анализа путем введения теории операторов в главу дифференциальных уравнений школьного курса математики.

Summary

Consider the basic abstract concepts of the Dezin-Otelbaev theory in correct extensions and contractions of linear ordinary differential operators and study the correct extension and contraction of some linear ordinary differential operators in specific examples. Consideration of problems of the chapter of differential equations in real space, a real example. Carrying out comparisons and analysis by introducing operator theory into the differential equations chapter of a school mathematics course.

Сызықтық жәй дифференциалдық операторлардың қисынды кеңеюі мен тарылуының Дезин-Өтелбаев териясындағы негізгі ұғымдарын қарастырып және осы теорияның орта мектеп математика курсымен байланысын көрсетейік.

A_0 – (сызықтық болуы шарт емес) банах $\boldsymbol{B}$ кеңістігіндегі оператор, үзіліссіз кері операторы A_0^{-1}, $R(A_0)$ көпбейнелігінде анықталған. $D(A_0)$ және $R(A_0)$ арқылы A_0 операторының анықталу облысын және мәндер облысын белгілейміз.

A_k операторын A_0 операторының *қисынды кеңеюі* деп, келесі шарттар орындалса айта аламыз:

а) $A_0 \subset A_k$ яғни $D(A_0) \subset D(A_k) \subset \boldsymbol{B}$ және кез келген $u \in D(A_0)$ үшін $A_k u = A_0 u$

б) барлық $\boldsymbol{B}$ бойынша анықталған, үзіліссіз A_k^{-1} операторының болуы (яғни $A_k u = f$ теңдеуінің оң жағы кез келген $f \in B$ үшін тек жалғыз $u \in D(A_k)$ шешімі болады).

A_0 операторының кемінде бір қисынды кеңеюі A_ϕ бар болсын және $\pi\left(A_0\right)$ арқылы шектелген (сызықтық болуы шарт емес) түрлендірулердің $K : \boldsymbol{B} \to \boldsymbol{B}$ жиынын белгілейміз және келесі шарттар орындалсын.

(1) $R(A_0) \subset KerK = \left\{u \in \boldsymbol{B}, Ku = 0\right\}$

(2) $A_\phi^{-1} f + Kf = A_\phi^{-1} g + Kg$, $f, g \in \boldsymbol{B}$ болғандықтан, $f = g$ екендігі келіп шығады.

<u>1-теорема.(Дезин-Өтелбаев)</u>

Егер $K \in \pi\left(A_0\right)$ болса, $A_k^{-1} = A_\phi^{-1} f + Kf$, $f \in \boldsymbol{B}$ формуласымен анықталатын A_k^{-1} операторы A_0 операторының қандайда бір қисынды операторына кері оператор болады.

A_c - A операторының *тарылуы* деп атаймыз егер ол келесі шарттарды қанағаттандырса және оны $A_c \subset A$ арқылы белгілейміз.

а) $D(A_c) \subset D(A)$

б) $Au = A_c u$, кез келген $u \in D(A_c)$ үшін

A_c - A операторының *қисынды тарылуы* деп аталады, егер барлық $\boldsymbol{B}$ бойынша анықталған, үзіліссіз кері A_c^{-1} операторы бар болса, яғни кез келген $f \in \boldsymbol{B}$ үшін $Au = f$ теңдеуінің жалғыз шешімі $u \in D(A)$ болады.

<u>2-теорема.(Дезин-Өтелбаев)</u>

Егер $K \in B(\boldsymbol{B}, KerA)$ болса, онда A_k^{-1} операторы $A_k^{-1} f = A_\phi^{-1} f + Kf$, $f \in B$ формуласымен анықталады және A операторының қандай да бір қисынды тарылуының кері операторы болады.

Нақты мысалмен ақырлы өлшемді кеңістіктегі матрицалар үшін қисынды тарылу мен кеңею көрсетейік.

1-мысал. R^2 –екі өлшемді векторлардың кеңістігі болсын, яғни $R^2 = \left\{x = (x_1, x_2), x_1, x_2 \in R\right\}$, $A_0 - R^2$-ден R-ге әсер ететін сызықтық оператор.

$$A_0 x = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \end{pmatrix}$$

Анықталу облысы: $D(A_0) = \left\{x = (x_1, x_2), x_2 = 0\right\}$

A_0 операторының сызықтық қисынды кеңеюін құрастырайық.

Шешуі.

$\det A_0 = d \neq 0$ болсын, онда шенелген оператор бар болады:

$$A^{-1} = \frac{1}{d}\begin{pmatrix} a_{22} & -a_{12} \\ -a_{21} & a_{11} \end{pmatrix}$$

Шенелген, R бойынша анықталған және $R(A_0) \subset KerK$ шартын қанағаттандыратын K операторын құрсақ

Осындай бір оператор

$$K = \begin{pmatrix} a_{21} & -a_{11} \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$$

Егер $f_0 \in R(A_0)$ болса, яғни $f = (a_{11}x_1, a_{21}x_1)$, онда

$$Kf = \begin{pmatrix} a_{21} & -a_{11} \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} a_{11}x_1 \\ a_{21}x_1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} (a_{11}a_{21} - a_{21}a_{11})x_1 \\ 0 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \end{pmatrix}$$

1-теорема бойынша:

$$A_k^{-1} = \frac{1}{d}\begin{pmatrix} a_{22} & -a_{12} \\ -a_{21} & a_{11} \end{pmatrix} f + \begin{pmatrix} a_{21} & -a_{11} \\ 0 & 0 \end{pmatrix} f = \frac{1}{d}\begin{pmatrix} a_{22} + a_{21}d & -a_{12} - a_{11}d \\ -a_{21} & a_{11} \end{pmatrix} f$$

Демек, оператор

$$A_k = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} + a_{11}d \\ a_{21} & a_{22} + a_{21}d \end{pmatrix}, \ \det A_k = 1$$

A_0 операторының қисынды кеңеюі болып табылады. Расыменде, егер $x = (x_1, x_2) \in D(A_0)$, яғни $x = (x_1, 0)$ болса, онда

$$A_k x = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} + a_{11}d \\ a_{21} & a_{22} + a_{21}d \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} x_1 \\ 0 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} a_{11}x_1 \\ a_{21}x_1 \end{pmatrix} = A_0 x$$

Орта мектеп математика курсында I-ші реттік сызықтық дифференциалдық теңдеулер қарастырылады. Ол теңдеулер бастапқы шарт , яғни Коши есебі арқылы шығарылады. Оның шешімділігі мектепте қарастырылады. Енді осы дифференциалдық теңдеулердің операторлар терминіндегі шығарылуын қарастырамыз. Орта мектеп математика курсымен тікелей байланысы осы жерде байқалады.

2-мысал. $\mathrm{Ly} = \mathrm{y}'(\mathrm{x}) = \lambda \mathrm{y}(\mathrm{x}) + \mathrm{f}(\mathrm{x})$, $0 < x < 1$ операторын қарастырайық, $\mathrm{D(L)} = \left\{ \mathrm{y(x)} \in \mathrm{C}^1[0,1], \mathrm{y}(0) = 0 \right\}$. Есептің мақсаты $(\mathrm{L} - \lambda \mathrm{E})^{-1}$ кері операторын құру.

$$\begin{cases} \mathrm{Ly} = \mathrm{y}'(\mathrm{x}) = \lambda \mathrm{y}(\mathrm{x}) + \mathrm{f}(\mathrm{x}) & (*) \\ \mathrm{y}(0) = 0 & (**) \end{cases}$$

$(*)$ дифференциалдық теңдеуін шешейік, яғни теңдіктің екі жағында $e^{-\lambda x}$ көбейтеміз. Сонда

$$\mathrm{e}^{-\lambda x}\mathrm{y}'(\mathrm{x}) - \lambda \mathrm{e}^{-\lambda x}\mathrm{y}(\mathrm{x}) = \mathrm{e}^{-\lambda x}\mathrm{f}(\mathrm{x})$$

$$\mathrm{e}^{-\lambda x}\mathrm{y}'(\mathrm{x}) + (\lambda \mathrm{e}^{-\lambda x})'\mathrm{y}(\mathrm{x}) = \mathrm{e}^{-\lambda x}\mathrm{f}(\mathrm{x})$$

$$(\mathrm{e}^{-\lambda x}\mathrm{y}(\mathrm{x}))' = \mathrm{e}^{-\lambda x}\mathrm{f}(\mathrm{x})$$

$$e^{-\lambda x}y(x)=\int_0^x e^{-\lambda x}f(t)dt+C$$

$$y(x)=\int_0^x e^{(x-t)\lambda}f(t)dt+Ce^{-\lambda x}$$

Соңғы шыққан өрнекті, $y(0)=0$ шекаралық шартқа қанағаттандыра отырып, C тұрақтысының мәнін табамыз, яғни $y(0)=C=0$.

$R_\lambda(L)=(L-\lambda E)^{-1}=y(x)=\int_0^1 e^{(1-t)\lambda}f(t)dt$ мұндағы $\left|e^{(1-t)\lambda}\right|$ - кері оператордың ядросы $e^{\lambda(1-t)}=G(t,\lambda)$ L операторының Грин функциясы.

Грин функцияның жақсы қасиеті λ бойынша экспоненталық өсім бар $\left|e^{\lambda(1-t)}\right|\le e^{\mathrm{Re}\lambda},\lambda\ \square\ 1,e^{\mathrm{Re}\lambda}\to\infty$. Жаман қасиеті $e^{\lambda(1-t)}$ - функциясы λ бойынша бүтін болғанымен, t бойынша бүтін емес. t айнымалысы бойынша жинақталмайтын интеграл болуы мүмкін.

Бұл жұмыста Дезин-Өтелбаев теориясындағы негізгі түсініктер мен қатар нақты кеңістіктерде нақты мысалдар келтірілген. Операторлар теориясы дифференциалдық теңдеулерді жеңіл, ыңғайлы түрде көрсетуге мүмкіндік береді, яғни оларды шешуді және анализ жасауды жеңілдетеді. Дифференциалдық теңдеулердің маңызды класы – сызықтық дифференциалдық теңдеулерді операторлар арқылы шешу шешімдердің бар болуы және оның жалғыз болуы теориясы сияқты әртүрлі әдістерді қолдануға мүмкіндік беретін дифференциалдау және интегралдау операциясын формализациялауға көмектеседі. Үзіліссіз өсіп келе жатқан мектеп математика курсында дифференциалдық теңдеулер тақырыбын кеңінен түсіну үшін бұл теорияның маңызы өте зор деп санаймын.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Кокебаев Б.К., Отелбаев М.О., Шыныбеков А.Н. «Теория сужения и расширения оператора.» // Изв. АН Каз. ССР, 1982 г. №5 1983, №1

2. Әбілқасымова А.Е., Корчевский В.Е., Жұмағұлова З.Ә. «Алгебра және анализ бастамалары»// Алматы. Мектеп. 2019

3. Imanbaev N. S. “Zeros of an entire function connected by a loaded first-order differential operator on a segment” // Вестник Национальной инженерной академии Рк. Алматы. 2023. No 1(87). С.124-132

4. Колмогоров А.Н. Фомин С.В. Элементы теорий функций и функционального анализа.// М. Наука. 1976. С.128-138

ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДА КОМПЬЮТЕРЛІК МОДЕЛЬДЕУ АРҚЫЛЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЛАУДЫ ДАМЫТУ

Сайын Г.Ә – М1502-22 тобының магистранты

Ғылыми-жетекшісі : Рамазанова С.А –п.ғ.к., доцент

Ө.Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В сатьте обсуждались примущество использование компьютерного моделирования, включая визуализацию, создание учебных пособий и возможность повышения уделяется на то как эти симуляции способствует развитию творческого мышления поскольку учащиеся могут

самостоятельно исследовать различные явления, формулировать гипотезы и проверять их на практие.

Анализируя практические примеры и исследование , авторы подчеркивают, что использование компьютерных моделей обучения физике не только помогает учащимся лучше понять физические закономерности, но и развивает их творческое мышление, умение проблемно мыслить и веру в собственные знания и навыки.

Summary

The article discussed the advantages of using computer modeling, including visualization, the creation of textbook and the possibility of increasing attention to how these simulations contribute to the development of creative thinking since students can independently explore various phenomena, formulate hypotheses and test them for practice.

Analiyzing practical examples and research, the authors emphasize that the use of computer models of teaching physics not only helps students to better understand physical patterns, but also develops their creative thinking, the ability to think problem-solving and faith in their own knowledge and skills.

Технология біздің өміріміздің барлық салаларына сонымен қатар, білім саласынада үлкен қолданысқа ие болып табылады. Әсіресе физика сияқты жаратылыстану ғылымдары саласында компьютерлік модельдеу оқу сапасын арттыруда және оқушылардың шығармашылық ойлау қабілетін дамытуда шешуші рөл атқарады. Бұл әдіс оқушылардың физиканың негізгі ұғымдарын түсінуге ғана емес, сонымен қатар эксперимент жасауға, зерттеуге және шығармашылық ойларын дамытуға мүмкіндік береді.

Физика- мектеп пен университетте оқытылатын ең негізгі пәндердің бірі болып табылады. Бұл бізге табиғат заңдылықтарын және әртүрлі физикалық құбылыстарды түсіндіруге көмектеседі. Алайда физиканы оқу көптеген оқушылар үшін күрделі болуы мүмкін. Осы тұрғыдан компьютерлік модельдеу физиканы оқытуда маңызды рөл атқарады және оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытуға ықпал етеді. Бұл оқушыларға күрделі физикалық құбылыстарды елестетуге және әртүрлі параметрлермен жұмыс жасауға мүмкіндік береді, бұл материалды тереңірек түсінуге және сыни ойлауды дамытуға ықпал етеді.

Тақырыпқа кіріспес бұрын компьютерлік модельдеу дегеніміз не және ол физиканы оқытуда қалай қолданылатынын қарастырайық. Компьютерлік модельдеу- бұл объектілердің немесе жүйелердің виртуалды модельдерін құру және олардың әртүрлері жағдайларда қалай әрекет ететінін зерттеу процесі.Шығармашылық ойлау- бұл жаңа идеяларды қалыптастыру, стандартты емес шешімдерін табу және оларды практикалық жағдайларда қолдану мүмкіндігі. Физика контекстінде бұл дене қозғалысын, бөлшектердің өзара әркеттесуін, электромагниттік өрістерді және т.б. модельдеуді қамтуы мүмкін.Компьютерлік модельдеу оқушыларға әртүрлі құбылстармен тәжірибе жасауға, параметрлерді өзгертуге және нәтижелерді бақылауға тікелей мүмкіндік береді. Физиканы үйренудің бұл тәсілі сабақты қызықты етіп қана қоймай, сонымен қатар шығармашылық ойлауды дамытады.

Физиканы оқытуда компьютерлік модельдеу:

- **Көрнекілік**: Компьютерлік модельдеу оқушыларға дерексіз ұғымдар мен күрделі физикалық құбылыстарды елестетуге мүмкіндік береді. Бұл оларға материалды жақсы түсінуге және әртүрлі физикалық процестер арасындағы байланысты көруге көмектеседі.
- **Эксперимент**: Компьютерлік модельдеу арқылы оқушылар виртуалды эксперименттер жүргізе алады, параметрлерді өзгерте алады және нәтижені байқай алады.
- **Инерактивтілік**: компьютерлік модельдермен өзара әрекеттесу оқушыларды қызықтыра алады және оларды интерактивті тәсіл арқылы физиканы үйренуге ынталандырады.

Физикадағы компьютерлік модельдеуге мысалдары:

Ауырлық күшінің әсерінен дене қозғалысын модельдеу. Компьютерлік бағдарламаларының көмегімен ауырлық күшінің әсерінен объектілердің қозғалысын

визуализациялауға жіне зерттеуге , бастапқы жылдамдықпен лақтыру бұрышы сияқты әртүрлі параметрлерді өзгеруге мүмкіндік беретін модельдерді қолдануға болады.

Электр тізбектерін модельдеу- виртуалды электр тізбегін құруға және олардың кедергі, ток және кернеу сияқты параметрлерін зерттеуге мүмкіндік береді.Бұл оқушыларға Кирхгоф заңдарын жақсы түсінуге және оларды іс жүзінде қолдануға көмектеседі.

Толқындық процесстерде – дыбыс немесе электромагниттік толқындар сияқты толқын модельдерін пайдалануға болады. Бұл студенттерге жиілік, ұзындық және таралу жылдамдығы сияқты толқындардың қасиеттерін зерттеуге мүмкіндік береді.

Жылу беру- өткізгіштік, конвекция және сәулелену сияқты жылу беру процестерін зерттеуге көмектеседі. Бұл арқылы әртүрлі материалдар мен жағдайыңдың жылу беріліуіне ұалай әсер етеінін зетттей алады.

Ядролық реакцияларды модельдеу- энергия, радиоактивті ыдырау және ядролық реакция қасиеттерін түсінуге көмектеседі.

Модельдеу үшін физикада әртүрлі бағдарламалар қолданылады. Олардың кейбіреулері мыналарды қамтиды:

Autodesk maya: бұл 3D модельдерін құруға және визиуализациялауға арналған ең танымал бағдарламаның бірі.Ол VFX (визуалды эффектер) индустриясында кенінен қолданылады физикалық объектермен модельдерді қолдануға арналған.

3ds Max: 3д моделді құруға және физикалық процесстерді модельдеуге, анимациялауға арналған құралдар ұсынады.

Blender: анимациялар жасауға арналған ақысыз және ашық бағдарлама.

Pixologic ZBrush: бұл бағдарлама 3д нысадарын модельдеуге жіне мүсіндеуге маманданған. Бұл сізге нақты текстурадағы егжей-тегжейлі модельдер жасауға мүмкіндік береді.

Мысал ретінде компьютерлік модеьдерді сабақ барысында қолданудың екі түрін көрсетейік.

1.Зерттеу сабағы – оқушылар өз бетімен жұмыс істеу ұсынылады компьютерлік модельдерді пайдаланып шағын зерттеу жүргізіп және қажетті нәтижелерді ала алады. Бұл жағдайда сабақ біздің қойған мақсатымызға бір саты жақындайды себебі оқушылар өз бетінше шығармашылық жұмыс жасау барысында білім алады, себебі нақты нәтижені экраннан көру үшін олар компьютердік модельдеуді қолданады.

2.Компьютерлік тексерумен проблемаларды шешуге арналған сабақ. Мұғалім оқушыларға сыныпта немесе сыныптан тыс шешуге арналған, кейінірек оқушылар өзбетінше қатедерін тексере алатын жаттығулар ұсынады. Өзін-өзі тексеруге арналған компьютерлік эксперименттерді орындай отырып оқушылардың шығармашылық қабілетін арттырып қана қоймай көбінесе ғылыми зерттеулерге жақындатады.

Компьютерлік модельдерді пайдалану мақсаты оқу процессін саралау, керібайланыс, диагностика және бақылау арқылы бағалау, мүмкіндіктерді қамтамасыз ету және оны жүзеге асыру, өздігінен білім алуға тәрюиелеу болып табылады.

Компьютерлік модельдер оқытушыларға оқушылардың әртүрлі дайындық деңгейлеріне байланысты бейімдеуге мүмкіндік береді. Модельдерді әртүрлі қиындық деңгейіне сай бөліп қарастыруға арқылы студенттердің физиканы біртіндеп игеруіне мүмкіндік береді. Алайда, физиканы оқыту барысында компьютерлік модельдеудің шектеулерін ескеру қажет. Физикалық процестердің кейбір аспектілері модельдеу үшін күрделі болуы мүмкін және арнайы бағдарламалық жасақтаманы немесе есептеу ресурстарын қажет етеді. Сонымен қатар, студенттердің нақты жабдықпен жұмыс істеу және бақылаулар жүргізу дағдыларын дамыту үшін компьютерлік модельдеу мен практикалық эксперименттер арасындағы тепе-теңдікті сақтау маңызды.

Қорытындылай келе, физиканы оқытудағы компьютерлік модельдеу оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытудың тиімді құралы бола алады. Бұл күрделі физикалық процестерді елестетуге, әртүрлі параметрлермен тәжірибе жасауға және шығармашылық ойлауды ынталандыруға мүмкіндік береді. Алайда оқушылардың жеке қажеттіліктерін ескеруге

және олардың қабілеттері мен қызығушылықтарын ескер отырып, оқыту әдістемесін бейімдеу маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Холмс Н. г., Виземан К. Е. және Бон Д. А. (2015). Сыни тұрғыдан ойлауға үйрету. Ұлттық Ғылым академиясының еңбектері, 112 (36), 11199-11204.
2. Энглехардт П, Чурукян А. Д., Джонс М. Г. (2017). Физиканы оқытудың бастапқы кезеңінде шығармашылық есептерді шешуді қолдау: импульс пен қозғалыс инерциясы мысалында. Physical Review, Physical Education Research, 13 (1), 010125.
3. Финкельштейн Н.Д және Кабалеро М.Д Физика сабағында компьютерлер. Pysics Today 59(3). 45-51.
4. Кристиан В. и Беллони М.Физика физлетов:интерактивные иллюстрации, исследование и задачи по выводной физике-2014 г.
5. Маджидов,Ж Моделирование и размещение профессиональных образовательных учереждений на основе многоступенчатой системы- 2020 JSPI Scientific Publications.1(48)

УДК372.8:53

LEARNING PHYSICAL SCIENCE THROUGH AMERICAN MOVIES

Sultanova Galia Fanzirovna

Senior lecturer

Uzbekali Zhanibekov South Kazakhstan Pedagogical University

Department of «foreign languages» ,

Davlatbekkyzy Albina

6B01508-training of a teacher of Mathematics and physics science

1st year student of the specialty

Түйін

Қазіргі уақытта Ең өзекті мәселелердің бірі-болашақ жастарға білім беру. Сондықтанда болашақ жастарға барынша түрлі америкалық киноларды көру арқылы физиканың заңдары мен қозғалыстарын үйренуге жағдай жасау және олардың қызығушылығын арттыруға көмек береді.

Резюме

В настоящее время одной из самых актуальных проблем является образование будущей молодежи. Таким образом, способствовать интересу будущих молодых людей к физическим наукам через просмотр американских фильмов и создавать условия для понимания законов и движений физики.

The study of Physics is the natural science which examines basic concepts such as energy, force, and spacetime and all that derives from these, such as mass, charge, matter and its motion. More broadly, it is the general analysis of nature, conducted in order to understand how the world and universe behave.

Physics is both important and influential, partly because advances in its understanding often translate into new technologies, but also because new ideas in physics often resonate with other sciences, mathematics, philosophy and sometimes fiction films. We can watch movies and study physics at the same time. For example:

1) The Silver Surfer moves at the speed of ϑ_3 given to the him to overcome the gravitational forces of the Earth and the Sun without the influence of auxiliary forces and leave the Solar System.

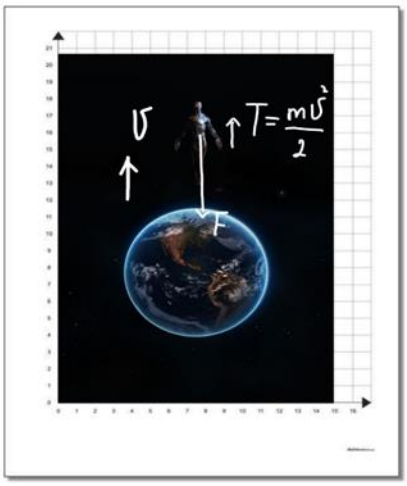

$$\frac{m\vartheta_Z^2}{2} = G\frac{M_K m}{R_{ZK}^2} \qquad \vartheta_K = \sqrt{\frac{2GM_K}{R_{ZK}}}$$

As the Silver Surfer orbits the Sun with the Earth, it has a speed determined by Newton's second law

$$\frac{m\vartheta_Z^2}{R_{ZK}} = G\frac{M_K m}{R_{ZK}^2} \qquad \vartheta_Z = \sqrt{\frac{GM_K}{R_{ZK}}}$$

Silver Surfer let's put the Earth in the direction of the vector of rotation of the Sun in its orbit, when its cosmic motion relative to the Earth to leave the Solar System: $\vartheta_{RZ} = \vartheta_K - \vartheta_Z = \vartheta_Z(\sqrt{2}-1)$

Silver Surfer In order to overcome the gravitational force of the Earth, it needs to be given a second cosmic velocity:

$\vartheta_2 = \sqrt{\frac{2GM_Z}{R_Z}}$ Taking this into account, the kinetic energy , that Silver Surfer provides to leave the solar system consists of the sum of the T2 kinetic energy required to leave the Earth's gravitational field and the TRZ kinetic energy required to leave the Sun's gravitational field from the Earth's orbit:

$$\frac{m\vartheta_3^2}{2} = \frac{m\vartheta_2^2}{2} + \frac{m\vartheta_{RZ}^2}{2} \qquad \vartheta_3 = \sqrt{\vartheta_2^2 + \vartheta_{RZ}^2} \qquad \vartheta_3 = \sqrt{\vartheta_Z^2(\sqrt{2}-1)^2 + \vartheta_2^2}$$

Using these formulas we can find out the speed of Silver Surfer and its speed is 16.7 km/s. At this speed he can move freely from one galaxy to another.

2) Ava Star in the movie Ghost. In the film, she gains an unusual ability. Sometimes the connection between the molecules of her body can weaken, and the girl can pass through walls. Ant-Man makes up a significant portion of the water. To break a covalent bond in a water molecule, an average of 900 kJ per mole is required. If the mass of one mole of water is 18 g, then 3.5 billion J of energy will be required to break all the bonds in a human body weighing 70 kg. Since a person is more complex than 70 kg of water, more energy is needed. If the girl had not carried a pocket nuclear reactor with her, she would not have received much energy.

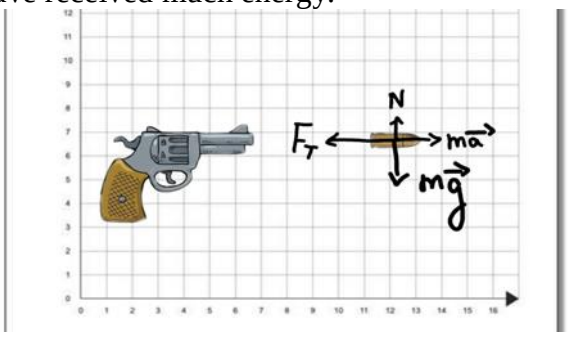

3) “Wanted” is an American action movie. The film has a lot of creepy stunts and special effects, and a lot of laws of physics. For example: Newton's first law states that if no forces act on a body, or if they are mutually balanced, then the body moves uniformly and in a straight line. A bullet fired from a barrel is affected by gravity and air resistance. The latter is usually directed along the vector of the bullet’s movement in the opposite direction, so it definitely has nothing to do with the beautiful arcs drawn by the bullet on the screen. The Earth's gravitational force, on the contrary, forces the bullet to describe a nice ballistic curve in the air, but the trouble is, in a plane perpendicular to the surface of the earth.

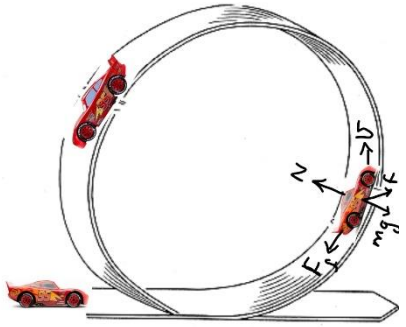

4) Cars is a 2006 American animated sports comedy film produced by Pixar Animation Studios for Walt Disney Pictures. In this film, Cars can move smoothly in motion according to the dead loop. Now we will study this movement from the point of view of physics. During this movement, the machine is affected by the friction force against the movement and the centripetal force. As a result, the centrifugal force and weight can maintain stability with equalization.

Learning physics through movies can be a creative and fun way to understand complex concepts. Many films contain elements of physics

such as gravity, motion, and energy that can be used to illustrate scientific principles. Critical viewing of films will help you present these concepts in practice and deepen your understanding. In addition, there are resources on the Internet that analyze the physics behind popular films and give a complete idea of how physics works in the real world.

LIST OF REFERENCES

1. https://www.ucl.ac.uk/~zcape72/What%20Is%20Physics/whatisphysics.html
2. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B1%D1%80%D1%8F%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%A1%D1%91%D1%80%D1%84%D0%B5%D1%80
3. https://en.wikipedia.org/wiki/Cars_(film)

МАТЕМАТИКА ЖӘНЕ ФИЗИКА КУРСТАРЫНДАҒЫ ВЕКТОР ҰҒЫМЫ

Келдібек А.Н. – 1508-10 тобының студенті

Ғылыми жетекші:Ниязымбетов А.Д. -ф-м.ғ.к.,доцент

Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Цель работы - изучить и раскрыть теоретические и практические аспекты межпредметных связей математики и предметов естественного цикла школьного курса обучения, в частности, физики. Исследуйте, определите и разработайте планы уроков для интегрированного обучения, реализующие междисциплинарные принципы в образовании.

Summary

The purpose of the work is to study and reveal the theoretical and practical aspects of the interdisciplinary connection between mathematics and the subjects of the natural cycle of the school curriculum, in particular, the subject "physics". Research, identify and develop integrated teaching lesson plans that implement interdisciplinary principles in education.

Мектеп курсында вектор және векторлары бар әрекеттер ұғымдары орта мектептің 9-сынып оқу бөлімінде математика және физика пәндерінде оқытылады.Оқушылар геометрия сабағында «вектор» ұғымымен параллель көшіру мысалында танысады.Берілген кесінді де A вектордың басы, ал B вектордың соңы болса онда бұл $\overrightarrow{AB}$ символымен белгіленеді. Көп жағдайда векторлар көрсеткі белгісі бар кішкентай латын әріпімен арқылы белгіленеді немесе қою шрифтпен белгіленеді: $\vec{a}$, ***a.*** Вектор соңында көрсеткі белгісі бар кесіндімен беріледі:

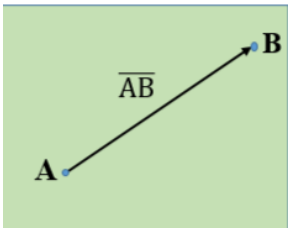

$\overrightarrow{AB}$ векторы оның ұзындығының модулі деп аталады және $|\overrightarrow{AB}|$ мұндағы $\vec{a}=1$ бірлік вектор деп аталады. Егер вектор басы мен соңы бірдей болса және оның нақты бағыты жоқ және ұзындығы нөлге тең болса онда бұл вектор нөлдік *вектор* деп аталады. Бір түзуде немесе параллель түзулерде орналасқан $\vec{a}$ және $\vec{b}$ коллинеар деп аталады. Нөлдік вектор кез келген векторға коллинеар бола алады, егер $\vec{a}$ және $\vec{b}$ векторлары тең болса және бағыттары бірдей болса. Мұндай жағдайларда $\vec{a} = \vec{b}$ деп жазылады. Векторлар теңдіктерінің анықтамасынан мынадай

қорытындыға келуге болады: вектордың басын кеңістіктің кез келген нүктесінде орналастыра отырып өзіне параллель жылжытуға болады, атап айтқанда жазықтықта. Оны еркін векторлар деп атаймыз.
Вектор терминін физикада «физикалық кеңістік» векторды белгілеу үшін классикалық физикадағы үш өлшемді кеңістікте немесе қазіргі таңдағы төрт өлшемді кеңстікте қолданады.
Вектор ұғымы физикада математикадағыдай толық дерлік ұғымы сәйкес. Алайда, қазіргі таңдағы математикада, яғни, физика қажеттілігіне байланысты бұл ұғымның біршама тым абстрактілі ерекшелігі бар.
Математикада «вектор» ұғымы жалпы вектор деген сөзді білдіреді, яғни, өз ерекшеліктеріне сәйкес кез келген өлшемдегі және сипаттағы кез келген ерікті абстрактілі сипаттағы сызықтық кеңістіктің кез келген векторы.
Физикада біз математикалық обьектілер (белгілі бір формальді қасиеттері бар) туралы емес, олардың нақты (физикалық) байланысы айтамыз. Нақты және анық әрі ыңғайлылық тұрғысын ескере отырып физикадағы терминологиялық тәжірибе математикадағыдан аыз толтырарлықтай ерекше екендігіне көз жеткізе аламыз. Физикада да вектор ұғымы жиі кездеседі, әрі векторлық шамалар бір-біріне ұқсас екі сыныптың векторлары деп аталады:
Векторлық шамалардың мысалдары: жылдамдық, күш, жылу ағыны.
Физика пәнінде векторлық шамалар айрықша орын алады. Алайда вектор және векторлық шама ұғымы тығыз байланысты, бірақ ұқсас емес. Ал «векторды өлшеу» ұғымы жоқ.
Физика кеңістіктегі өлшем мен бағытты көрсететін векторлық шамалармен жұмыс жасайды. Сондықтан бағытталған кесінді векторлық шаманың ыңғайлы визуалды бейнесі болып табылады.
Бағытталған MN сегментін құру операциясы, ал ол үшін $\overrightarrow{MN}$ $\vec{a}$-ға тең болуы керек. Сонда M нүктесінен $\vec{a}$ кейінге қалдыру деп аталады.
Көптеген физикалық шамалардың бағытын анықтау кезінде (сонымен қатар кейбір заңдарды жазу кезінде) векторлық сипатқа да баса назар аударылады, ал бұл шамалардың сандық мәндерін есептеу скаляр түрінде жүзеге асырылады. Осыған байланысты оқушыларға векторлық формада жазылған теңдеулерден скалярлық формадағы теңдеулерге ауысудың негізін әдістері мен ережелерін түсіндіру қажет.
Физикада вектордың қажеттілігі және алғашқы қиындылықтар түзу сызықты қозғалыс теңдеуін жазуда пайда болды. Бұл жағдайда механиканың негізгі мәселесін шешу үшін екі теңдеуді қолдану жеткілікті:

$\vec{V}_t = \vec{V}_0 + \vec{a}t$ және координат үшін теңдеу $x = x_0 + V_{0x} + \dfrac{a_x t^2}{2}$,

мұндағы x_0-бастапқы нүктенің координатасы V_{0x} және a_x қозғалыс жолына параллель болатын X осіне проекциясы.
Есеп шартына сәйкес көптеген қиындықтарды шеші үшін бірінші скаляр формадағы тиісті теңдеуден анықталған лездік жылдамдықтың сандық мәнін білу жеткілікті. Ол үшін алдымен X осіне проекциясы үшін лездік жылдамдықтың теңдеуін жазу қажет, яғни, $\upsilon_x = \upsilon_{0x} + a_x t$;
Механиканың негізіг міндеті екі тәуелсіз теңдеудің көмегімен шешіледі:

$$\upsilon_x = \upsilon_{0x} + a_x t; \qquad x = x_0 + V_{0x} + \frac{a_x t^2}{2},$$

Егер координатаның басы қозғалыстың басқа нүктесіне сәйкес келсе, теңдеулер жеңілдетіліп келесі форманы алады:

$$\upsilon_x = \upsilon_{0x} + a_x t; \qquad x = V_{0x} + \frac{a_x t^2}{2}.$$

Есептеу барысында координаталық жолдан басқаны есептеу үшін жолға енгізіледі, яғни, траекторияның ұзындығына тең скаляр мәнге (жолға):

$$S = V_{0x} + \frac{a_x t^2}{2}.$$

Лездік жылдамдық пен координаталар осіне кіретін шамаларды және олардың уақыт бойынша өзгеруін оқушылар графиу салу барысында кеңінен түсіндіріле қалыптастырылады.Динамикалық векторлар бастапқыда векторлық түрде де беріледі, алайда оны скаляр түрде жазуға келтіру қажет.Оқушылар Ньютонның екінші заңын мына түрде өрнектейді: $F = ma$

Ал кейбір оқулықтарда $\vec{F} = m\vec{a}$ мына түрде беріледі. Белгілеудің скалярлық түріне көшу үшін мына мысалды қарастырайық: денеге $\vec{F}_1$ және $\vec{F}_2$ күш әсер етті десек, ал сол денеге $\vec{a}$ үдеу беріледі.

Егер $\vec{F}_1$ және $\vec{F}_2$ векторларын ерікті x осіне проекциялайтын болсақ, онда параллель түзулер арқылы бұрыштың қабырғаларында кесілген кесінділердің пропорционалдығын ескере отырып былай жаза аламыз:

$\frac{\sum \vec{F}}{\vec{a}} = \frac{\left(\sum \vec{F}\right)_x}{a_x}$ Мұндағы $\left(\sum \vec{F}\right)_x = m\vec{a}_x$ -ға тең, ал $\left(\sum \vec{F}\right)_x$ нәтиженің x осіндегі проекциясы.Қорытқы проекция түсірілген күштердің проекцияларының қосындысына тең, яғни, $\left(\sum \vec{F}\right)_x = \sum \vec{F}$, демек, $\left(\sum \vec{F}\right)_x = m\vec{a}_x$ болады.Соңғы теңдеуде динамикалық есептерді шешуде маңызы зор: кез келген ось бойымен денеге түсірілген күштердің проекцияларының қосындысы, дене массасы мен сол ось бойынша үдеу проекциясының көбейтіндісіне тең.

Бұл жағдайда $\upsilon_x = \upsilon_{0x} + a_x t$ жылдамдық формуласы $V = V_0 + at$, болса $S = V_{0x} + \frac{a_x t^2}{2}$ – жол формуласы болады, ал $V_{2x}^2 - V_{1x}^2 = 2aS$ формуласы $V_2^2 - V_1^2 = 2aS$ түрінде өрнектеледі.

Аталған тақырыпқа байланысты мысалдар қарастырайық:

1-мысал: «Массасы $50кг$ конькиші үдеу алғаннан кейін тоқтағанға дейін $50м$ жол жүріп, мұзда сырғанады. Үйкеліс күші тұрақты және ол $10H$ –ға тең. Тежеу қанша уақытқа созылды?»Сызбаны аяқтағаннан кейін біз оқушылардың назарын конькишіге үш күш әсер ететініне назар аударамыз: ауырлық күші, реакция күші (коькимен сырғанаушының қозғалыс бетіне қалыпты бағытталған) және қарсылық күші.

Осы күштердің y вертикаль осіне проекцияларын қарастырайық және динамикалық теңдеуін жазайық:

$N_y + P_y + F_{cy} = 0, a_y = 0, F_{cy} = 0, P_y = -P$ және $N_y = N$, содан кейін, $N = P.$

Сонымен бірге, x осіндегі проекциялар үшін динамика теңдеуі мынадай пішінге ие болады: $N_x + P_x + F_{cx} = ma_x$, осыдан ($N_x = 0$ және $P_x = 0$) біз аламыз:

$-F_c = -ma$ немесе $a = \frac{F_c}{m}$ (мұндағы a және $F_c - \vec{a}$ және $\vec{F}_c$ векторларының модульдері).Қажетті мән- уақытты кинематика теңдеулерінен анықтауға болады:

$$\begin{cases} V_x = V_{0x} + a_x t \\ x = V_{0x} + \dfrac{a_x t^2}{2} \\ V_x = 0 \end{cases}$$, Енді векторлардың проекцияларын олардың модульдері арқылы өрнектесек,

мынаны аламыз: $\begin{cases} \vec{V}_t = \vec{V}_0 + \vec{a}t, \\ S = V_0 t - \dfrac{at^2}{2}, \\ V_t = 0 \end{cases}$

Біз оны келесіден ала аламыз, $S = \dfrac{at^2}{2}$ немесе $t = \sqrt{\dfrac{2S}{a}}$. $a = \dfrac{F_c}{m}$ болғандықтан $t = \sqrt{\dfrac{2Sm}{F_c}}$.

2-мысал: Денелердің көлбеу жазықтықтардың қозғалысы.

Денені табанындағы көлбеу бұрышы 30° көлбеу жазықтықта ұстау үшін еңкеюге параллель ең аз 100 H күш қолдану керек. Денені жоғары тарту үшін бірдей күш кем дегенде 200 H болуы керек. Үйкеліс коэффициентін табыңыз.

Есеп шартына сәйкес екі жағдайды қарастырайық:

Дене көлбеу жазықтықта тыныштықта және ауырлық күшінің әсерінен айналады. Оған үйкеліс күші оған қоса ең аз күш әсер етеді. Бұл күш үйкеліс күшімен бірдей бағыттас болады. Дене біркелкі жоғары көтерілгенде бұл жағдайда үйкеліс күші қозғалысқа кедергі келтіреді және қозғалысқа қарама-қарсы бағытта бағытталады.

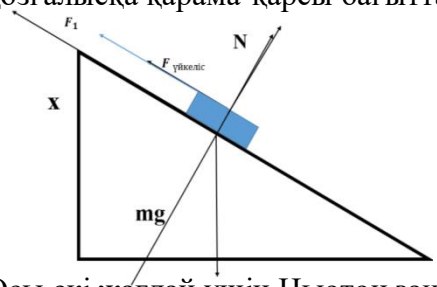

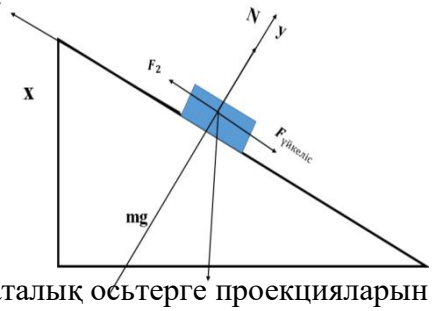

Осы екі жағдай үшін Ньютон заңын 1 координаталық осьтерге проекцияларын жазамыз:

$Ox: F_1 + F_{үйкелис} - mg\sin a = 0$ $\qquad$ $Ox: F_2 + F_{үйкелис} - mg\sin a = 0$

$Oy: N - mg\cos a = 0$ $\qquad$ Үйкеліс күші: $F_{үйкелис} = \mu N$

Екі теңдеуді біріктіріп теңдеу шешсек:

$$\begin{cases} F_1 + \mu mg\cos a - mg\sin a = 0 \\ F_2 - \mu mg\cos a - mg\sin a = 0 \end{cases}$$

Теңдеулер жүйесіндегі екі теңдеуді қосу және азайту нәтижесін алайық:

$$\mu = \frac{F_2 - F_1}{2mg\cos a}; mg = \frac{F_1 + F_2}{2\sin a};$$

Жоғарыда көрсетілген тиісті шамаларды орнына қойып, есептің мәнін шығарайық:

$$\mu = \frac{F_2 - F_1}{F_1 + F_2} \cdot tga; \mu = \frac{200 - 100}{100 + 200} \cdot tg30^\circ \approx 0{,}19.$$

Жауабы: $\mu = 0{,}19$.

Математика жаратылыстану-ғылыми цикл пәндерімен тығыз байланыста болып, математикалық біліктер мен дағдыларды практикалық қолдануды ашады. Мектеп курсының пәндерін оқу кезінде

математиканың тарихпен, әдебиетпен және орыс тілімен байланысын жүзеге асырған жөн, бұл оқушылардың оқытылатын пәндерге танымдық қызығушылығын арттырады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. С.Е.Шәкілікова, Қ.Ж.Ағанина , М.О. Кенжебаева және т.б. 5-11сыныптарға арналған оқу бағдарламалары.А: 2000ж.
2. А.Е.Әбілқасымова, А.Қ.Көбесов, Д.Рахымбек, Ә.С.Кемеш Математиканы оқытудың теориясы мен әдістемесі.А. 1998ж.
3. Әбілқасымова А.Е., Шойынбеков К.Д., Есенова М.И., Жұмағұлова З.А., «Алгебра және анализ бастамалары», 10-сынып, Алматы, «Мектеп», 2006.
4. Әбілқасымова А.Е., Бекбоев И.Б., Абдиев А.А., Жұмағұлова З.Ә., «Алгебра және анализ бастамалары», 11-сынып, Алматы, «Мектеп», 2007.+

ОРТА МЕКТЕП КУРСЫНДАҒЫ ПЛАНИМЕТРИЯНЫҢ КЛАССИКАЛЫҚ ӘДІСТЕРІ МЕН ЖОҒАРЫ МАТЕМАТИКА КУРСЫНДАҒЫ КОМПЛЕКСТІ АНАЛИЗДІҢ ПЛАНИМЕТРИЯДА ҚОЛДАНЫЛУЫ БОЙЫНША САЛЫСТЫРУ ЗЕРТТЕУЛЕРІ

Аманова А.Е.– 1508-10 тобының студенті
Ғылыми жетекші: Иманбаев Н.С. ф.-м.ғ.к., профессор
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

При рассмотрении проблем доказывания в задачах планиметрии было установлено, что использование метода комплексных чисел более эффективно, чем использование классических методов в курсе средней школы.Использование элементов комплексного анализа при решении задач планиметрии позволяет упростить математические вычисления.

Summary

When considering the problems of proof in the problems of planimetry, it was found that using the method of complex numbers is more effective than using classical methods in a high school course.The use of elements of complex analysis in solving problems of planimetry makes it possible to simplify mathematical calculations.

Орта мектеп курсындағы планиметрияның классикалық әдістері мен жоғары математика курсындағы комплексті анализдің планиметрияда қолданылуы бойынша салыстыру зерттеулерін жүргізейік:

Планиметрия есептеріндегі дәлелдеу мәселелерінің орта мектеп курсындағы классикалық әдістері	Комплексті анализ элементтерінің планиметрия есептерін шығарудағы қолданысы
Үшбұрыштың ауырлық центрі (центроид)	

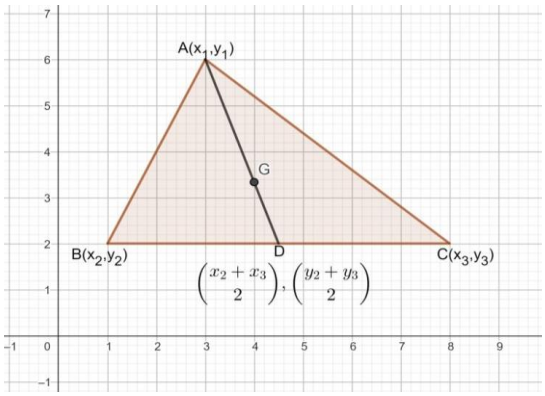

ΔABC үшбұрышының төбелері: $A(x_1,y_1), B(x_2,y_2), C(x_3,y_3)$

BC қабырғасының ортасы – D

Орта нүкте формуласы бойынша D координатасы: $\left(\frac{x_2+x_3}{2},\frac{y_2+y_3}{2}\right)$.

$G(x,y)$- ΔABC үшбұрышының центроиді болсын. Сонда G ауырлық нүктесі AD-ны 2:1 қатынасында бөледі.

$$x=\left\{\frac{2\cdot\frac{(x_2+x_3)}{2}+1\cdot x_1}{2+1}\right\}=\frac{(x_1+x_2+x_3)}{3}$$

$$y=\left\{\frac{2\cdot\frac{(y_2+y_3)}{2}+1\cdot y_1}{2+1}\right\}=\frac{(y_1+y_2+y_3)}{3}$$

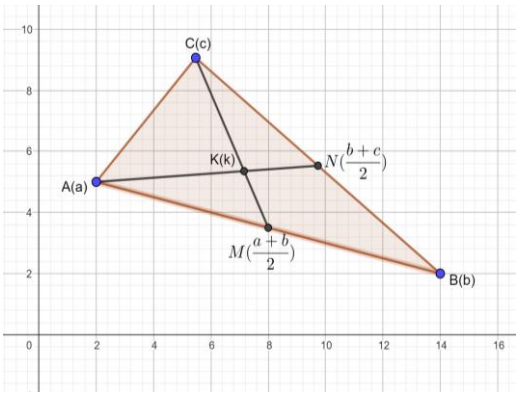

Кейбір xOy декарттық координаттар жүйесіне қатысты ABC үшбұрышының төбелерінің комплексті координаттары берілген . Үшбұрыштың ауырлық центрінің комплексті координатын тапсақ:

$$K(k)=K\left(\frac{a+b+c}{3}\right).$$

Үшбұрыштың инцентрі

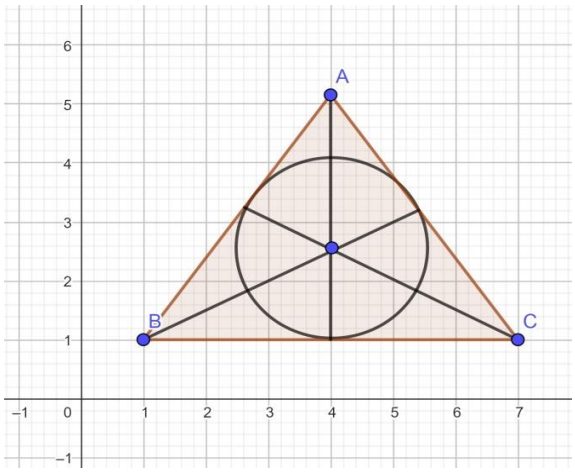

Үшбұрыштың төбелерінің координаттары - $A(x_1,y_1), B(x_2,y_2), C(x_3,y_3)$ болса, үшбұрыштың инцентрі келесі формуламен анықталады:

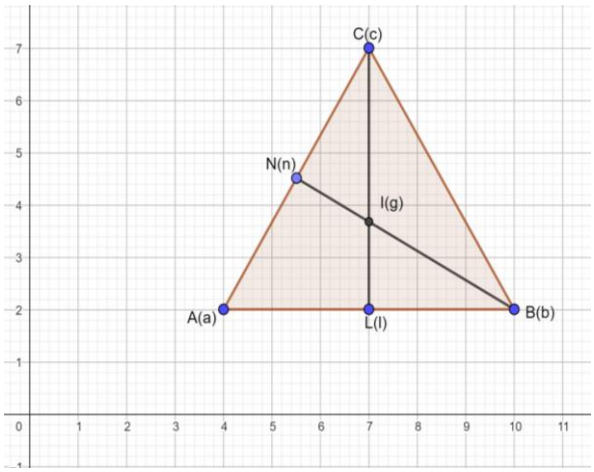

Инцентрдің комплексті координатасы кез-келген үшбұрышта келесі формуламен анықталады:

$I_x = \dfrac{ax_1 + bx_2 + cx_3}{a+b+c}$ $I_y \dfrac{ay_1 + by_2 + cy_3}{a+b+c}$ Мұндағы a, b, c – үшбұрыш қабырғаларының ұзындықтары. a, b, c ұзындықтарын келесі формула арқылы анықтауға болады: $d = \sqrt{(x_2 - x_1)^2 + (y_2 - y_1)^2}$ Мұндағы, d – екі нүкте арасындағы қашықтық. a – B және C төбелері арасындағы қашықтық b – A және B төбелері арасындағы қашықтық c – A және C төбелері арасындағы қашықтық	$g = \dfrac{BC \cdot a + AC \cdot b + AB \cdot c}{AB + BC + AC}$, Мұнда a, b, c үшбұрыштың A, B, C төбелерінің комплексті координаттары.
Үшбұрыштың ортоцентрі	
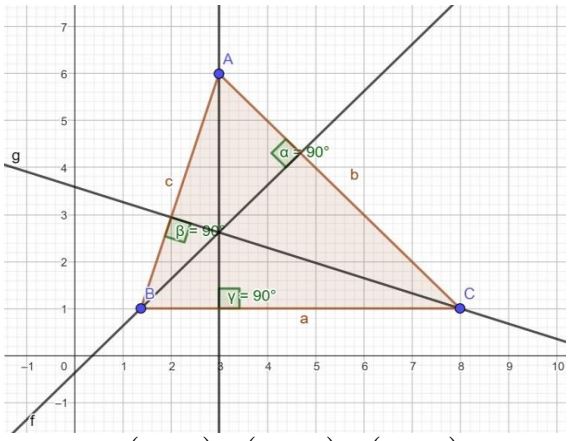 Төбелері $A(x_1, y_1), B(x_2, y_2), C(x_3, y_3)$ болатын үшбұрыш бар делік. Онда үшбұрыш ортоцентрінің координатасы мына формуламен анықталады: $H_x = \dfrac{(x_1 + x_2 + x_3)}{3}$ $H_y = \dfrac{(y_1 + y_2 + y_3)}{3}$ Бұл формулалар үшбұрыштың барлық төбелерінің координаттарының арифметикалық ортасын анықтайды. Үшбұрыштың ортоцентрі – үшбұрыштың барлық үш биіктігінің қиылысу нүктесі, бұл формулалар осы нүктенің координаттарын көрсетеді.	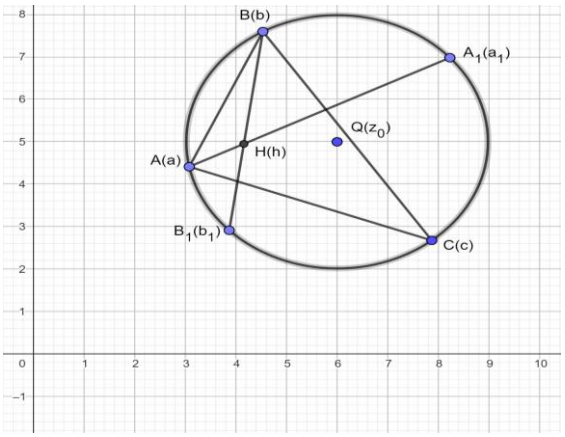 Кез келген үшбұрышта ортоцентрдің комплексті координаты үшін келесі формула қолданылады: $h = a + b + c - 2z_0$ мұндағы z_0 - ABC үшбұрышына сырттай сызылған шеңбердің центрінің комплексті координаты; a, b, c – үшбұрыштың A, B, C төбелерінің комплексті координаттары.

Мысал:

Үшбұрыш биіктігінен перпендикулярлар бұл биіктікке сәйкес келмейтін екі жаққа түсірілді.Бұл перпендикулярлардың арасындағы қашықтық үшбұрыштың биіктігіне тәуелді емес екенін дәлелдеңіз.

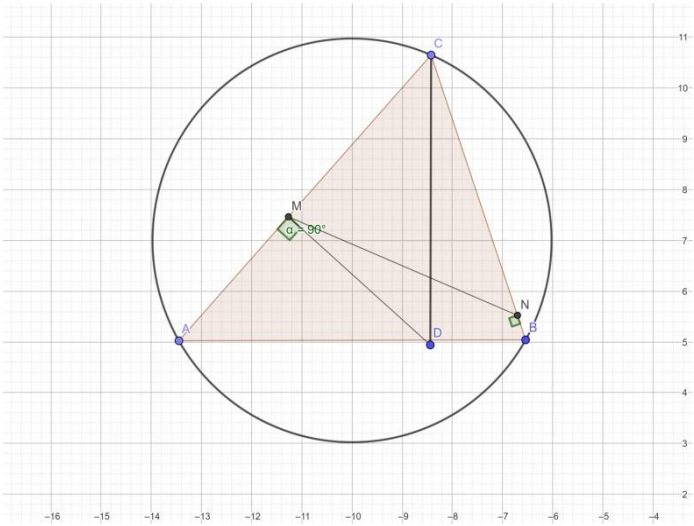

1.1-сурет. Үшбұрышқа сырттай сызылған шеңбер.

Шешуі:

ABC үшбұрышы берілсін.Үшбұрышқа сырттай сызылған шеңбердің теңдеуі - $z\bar{z}=1$.Егер CD үшбұрыштың биіктігі болса, онда $d=\frac{1}{2}\left(a+b+c-\frac{ab}{c}\right)$. D нүктесінен AC және BC қабырғасына түсірілген перпендикулярлардың M және N негіздерінің күрделі координаттары $m=\frac{(a+c+d-acd)}{2}$ және $n=\frac{(b+c+d-bcd)}{2}$.

Қарастырсақ:

$$m-n=\frac{1}{2}\left(a-b+c\bar{d}(b-a)\right)=\frac{1}{2}(a-b)\left(1-c\bar{d}\right)=\frac{(a-b)(a-c)(b-c)}{4ab}.$$

$|a|=|b|=1$ болса, онда $|m-n|=\frac{|(a-b)\times(b-c)(c-a)|}{4}$.Бұл өрнек a,b,c-ға қатысты симметриялы, яғни MN қашықтығы үшбұрыштың биіктігіне тәуелді емес.

Зерттеу жұмыстары бойынша нақты ұсынысым: стереометрия тарауындағы кеңістіктегі фигуралардың көлемін есептеу, қиылысудан кейінгі пайда болған жаңа фигураның көлемін есептеу, айналу денелерінің конфигурациясын көрсету мәселелерінде комплексті анализ элементтерін қолдана отырып жеңілдету.

Жоғарыда көрсетілген зерттеулерді қарастыра отырып, комплексті анализ элементтерін планиметрия есептерін шығаруда қолдану арқылы түсінікті, әрі тиімді нәтижеге қол жеткізе алатынымызды көруге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Сагиндыков Б.Ж., Бимурат А. Вписанные и описанные четырехугольники в комплексных числах // Сборник статей международной научно-практической конференции, 12 января 2020, г. Пенз А, РФ, МЦНС «Наука и просвещение» - С. 11-22.
2. Imanbaev N.S On a topological method for calculating the index of quasi – singular integral equation // Известия НАН РК. Серия физико – математическая. – 2021. – 4(338). –С.143 – 150.
3. Акбердин Р.А., Костина А.А. Некоторые «нестандартные» признаки равенства треугольников // Математические образование, 2023, выпуск 3 (107). С. 14-23
4. Imanbaev N.S On zeros of an entire function having an integral representation and coinciding with exponential – type quasipolynoms // International journal of Applied Mathematics, 2022, 35(3), P. 439 – 446.+

ӘОК 378
МҒТАР 14.35.09

КОМПЬЮТЕРЛІК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ГРАФИКАЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ

Бахтыбай Ә.Б. - М1501-22 тобының магистранты
Ғылыми жетекші: Ибрагимов Р.-математика кафедрасының профессоры, п.ғ.д.
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті,
Шымкент қ.

Резюме

Бұл мақалада компьютерлік технологияларды қолдана отырып, оқушылар арасында графикалық мәдениетке тәрбиелеудің оңтайлы білім беру жағдайларын ғылыми және эксперименталды түрде анықтауға бағытталған ғылыми-зерттеу жұмыстары баяндалған. Бұл шарттарды орнатудың тиімділігі қазіргі ооқушыларды жалпы мәдениетінің кең контекстінде графикалық мәдениеттің құрылымдық компоненттерін талдау арқылы бағаланады. Графикалық мәдениеттің қалыптасуын жақсарту үшін компьютерлік технологияларды қалай қолдануға болатындығын түсінуге ерекше назар аударылады. Оқушылар арасында графикалық мәдениет ұғымын түсіндіру үшін теориялық негіздер де, эксперименттік тұжырымдар да қолданылады. Мақалада бағдарламалық жасақтама пакеттерін, әдістемелік және педагогикалық материалдарды, сынып жағдайында оқытудың белсенді модельдерін қолданудың әртүрлі тәсілдері қарастырылған. Сонымен қатар, ол оқу процесін оңтайландыру үшін мұғалімдер мен оқушылардың өзара әрекеттесуіне ықпал етудің маңыздылығын көрсетеді

Summary

This article describes research work aimed at scientifically and experimentally identifying optimal educational conditions for educating graphic culture among students using computer technologies. The effectiveness of establishing these conditions is assessed by analyzing the structural components of graphic culture in the broad context of the general culture of modern students. Particular attention is paid to understanding how computer technologies can be used to improve the formation of graphic culture. To explain the concept of graphic culture among students, both theoretical foundations and experimental conclusions are used. The article discusses various approaches to the use of software packages, methodological and pedagogical materials, active learning models in the classroom environment. In addition, it highlights the importance of promoting teacher-student interaction to optimize the learning process.

Кіріспе

Барша адамзаттың өмірінде айналадағы барлық салаларды ақпараттандыруды, бір тұсынан қарасақ, ғылым мен техниканың әртүрлі салаларына және кескіндерді бейнелеуге байланысты ақпаратты жинау, өңдеу, түсіндіру және беру мәселелерін шешуді жеңілдетті.

Екінші жағынан алып қарастыратын болсақ, бұл алғашқыда адамның интеллектуалды іс-әрекетін жеңіл түрде ұйымдастыру контекстінде сипатталған ақпараттық мәдениет пен метадисциплинарлықтың маңызды екендігін көрсетті.

Ақпараттық мәдениет көптеген кеңістіктерді қамтитын нақты виртуалды мәдениетті білдіретін құбылыс ретінде әрекет етеді [1] - қарым - қатынастан желілерге дейін-ақпараттық бейнедегі оңтайлы бағдарлау талаптарын ескере отырып, тұлға мәдениеті әлемдік ақпараттық қоғамға бейімделуге әсер етеді және өзгертеді.

И.В. Чугунова [2] зерттеуінше графикалық мәдениет адамгершілік, экологиялық, ақпараттық және осындай мәдениеттің басқа да түрлерімен қатар, баланың жеке басының жалпы

мәдениетінің құрылымында, бейнелеу объектілерін түрлендіруде және графикалық тілдерді меңгеруде анықтайды.
Сонымен қатар, нақты "жеке элемент" - "бейнелеу мәдениеті"ұғымына аксиоматикалық мағына беретін өзін-өзі көрсету қабілеті баса айтылады.
Тағыда бір пікірінде автор студенттердің графикалық мәдениетін ақпаратты түрлендірудің графикалық әдістерін үйреніп және қолдану саласындағы оқу және жеке жетістіктердің жиынтығы ретінде түсіндіреді.
Автордың "оқушының графикалық мәдениеті" ұғымын анықтауға қосқан үлесі оның құрылымдық элементтері мен функцияларын, сондай-ақ арнайы жасалған жағдайлардың әсерінен мазмұны мен мазмұнын нақтылау болып табылады және олардың әрқайсысы іске асыру дәрежесін анықтаудан тұрады, эксперименталды түрде орнатылды және тексерілді.
А.А.Темербекова және Г.В.Байкунакованың [1] білім беру кезіндегі зерттеу нәтижесінде, оқушылардың графикалық тұрғыдан білімдерін білу деңгейі қуантарлық дәрежеде болмаған, бұл оқу жоспарында тиісті мазмұнның болмауына және таралу жағдайларының анықталмауына байланысты.
Сондықтан зерттеу ғылыми-эксперименталды түрде компьютерлік технологияларды қолдану кезінде оқушылардың графикалық мәдениетін қалыптастыруға ықпал ететін тиімді педагогикалық жағдайларды анықтауға бағытталған.

Материалдар мен әдістер

Компьютерлік технологияларды қолдану кезінде оқушылардың графикалық мәдениетін қалыптастыру мәселесіне ғылыми тәсілдерді талдау мен жалпылауды, педагогикалық экспериментті, оқушыларды тестілеуді және зерттеу нәтижелерін жалпылауды қамтитын кешенді тәсіл қолданылды.
Зерттеуде графикалық мәдениет физикалық әлем туралы ақпаратты көрсету, сақтау және беру үшін графикалық әдістерді әзірлеу және қолдану саласындағы қоғамның жетістіктерінің жиынтығы және ақпараттық мәдениеттің ажырамас бөлігі ретінде қарастырылады.
Бірнеше пікірлері ортақ болған авторларда болды. Мысалы М.В. Непобедный мен қоса А. Сысоев және де Е. А. Мраморнова, осы жұмыста қарастырылған басқа авторлар графикалық мәдениеттің әртүрлі аспектілерін ұсынады. Графикалық мәдениет бұл зерттеу қоғамның әлем туралы ақпарат берудің графикалық әдістерін әзірлеу мен пайдаланудағы жетістіктерінің жиынтығы және ақпараттық мәдениеттің ажырамас бөлігі ретінде қарастырылады.

Зерттеуде қолданылатын әдістер мен материалдар компьютерлік технологияларды қолдану кезінде оқушылардың графикалық мәдениетін қалыптастырудың ғылыми тәсілдерін талдауды, педагогикалық эксперимент жүргізуді, оқушыларды тестілеуді және зерттеу нәтижелерін жалпылауды қамтиды. Зерттеу сонымен қатар графикалық ақпаратты құру және өңдеу үшін компьютерлік бағдарламалар мен алгоритмдерді қоса алғанда, заманауи технологияларды пайдалану сияқты оқушылардың графикалық мәдениетін қалыптастырудың әртүрлі әдістерін қарастырады.

Графикалық мәдениет гуманитарлық мәдениет контекстінде қарастырылуы мүмкін жеке тұлғаның жалпы мәдениетінің маңызды аспектісін білдіреді. Графикалық мәдениет үштікке негізделген когнитивті, аксиологиялық және іс-әрекеттік-практикалық компоненттерді қамтиды: "Таным" (графикалық білім), "құндылықтар" (графикалық туындыларды құру процесінде Өзін-өзі актуализациялау, кәсіптік бағдар беру) және "тәжірибе" (графикалық дағдылар, қызмет түрлері).(1 сурет)

1 сурет. Графикалық мәдениет компоненттері

Графикалық мәдениетті компьютерлік технологияларды оқытудағы артықшылықтары мен кедергілерінде көрсеткен де дұрыс.
Кедергілер: Компьютерде жұмыс істеуге талаптар. Компьютерлік технологияларды оқытуда бірнеше мүмкіндіктердің болуы әрекет ететінімен, оларды қолдану қиындықтарға ұшырау мүмкін. Бұл бірінші ретте компьютерде жұмыс істеу талаптарымен байланысты. Орнығы, оқушыларға өзара іс-шара айналымында жұмыс істеу керек болса, онда компьютердің көмегімен бірден жұмыс істеуге қатысты мәселелер туындайды.Ол материалдық- базалық жетіспеушілік болуы мүмкін.
Екінші пайдаға қатысты осы білімнің "іске асырылуы" (Ақпараттық технологиялар саласында білімі бар мамандардың бәсекеге қабілеттілігі, ақпараттық-іздестіру жүйелерінің болуы, танылатын объектілерді модельдеу қабілеті) баса айтылады.Сондықтан, кедергілерге қарсы келетін жағдайларды және артықшылықтарды мамандар дұрыс көрсете алу үшін, оқу жұмысының жағдайлары мен оқуларын белгілеу керек.

Бірінші шарт-компьютерлік технологияларды қолдана отырып, бағдарламалық, әдістемелік және педагогикалық оқу құралдарының кешенін пайдалану. AutoCAD және Kompas 3d сияқты автоматтандырылған Дизайн бағдарламалары сурет, математика және информатика сияқты пәндер арасындағы интегративті байланыстарды кеңейтуге мүмкіндік береді. Алайда, қазіргі заманғы компьютерлік құралдарды ғана емес, сонымен қатар дәстүрлі оқу материалдарын (оқулықтар, тест тапсырмалары, Көрнекі құралдар) ескеру қажет, өйткені тек компьютерлік құралдарды пайдалану ақпараттық, коммуникативті және тәрбиелік міндеттерді толық шеше алмайды. Студенттердің білімін бақылау үшін "AISST", "Airen", "Test Constructor", "EasyQuizzy" және т.б. сияқты электрондық тестілеу бағдарламаларын пайдалануға болады.

Екінші шарт-оқу іс-әрекетін ұйымдастыруда оқытудың белсенді моделін енгізу және мұғалім мен оқушылардың сыныпта өзара әрекеттесуі. Ғылыми-педагогикалық қоғамдастық

қазіргі мектептерде танымға деген қызығушылықты сақтауға ықпал етпейтін түсіндірмелі-репродуктивті оқыту әдісі әлі де басым екенін атап өтті. Себебі, бұл тәсілде оқушының графикалық есептерді өз бетінше шешуден интеллектуалды демалу мүмкіндігі жоқ. Оқушылардың графикалық мәдениетін қалыптастыру оқытудың проблемалық сипатына және оқыту мазмұнын дараландыруға баса назар аудармай тиімді болмайды.

Осы бағыттағы процесті ұйымдастыру үшін негізінен оқушылардың өзара әрекеттесуі, өзін-өзі бақылау және өзін-өзі таныстыру мақсатында жобалау қызметі, жобалық талдау, портфолио, сыни ойлау дағдыларын дамыту технологиялары сияқты технологияларды белсенді пайдалану қажет.

Нәтижелер және талқылау

Эксперименттік жағдай студенттердің графикалық мәдениетін қалыптастыру бағдарламасын құруды қамтиды, оған мұғалім мен оқушылардың сыныптағы оқыту және өзара әрекеттесу функциялары жүйесімен сипатталатын ұсыныстар мен оқу материалдары жүйесінің сипаттамалары кіреді; студенттердің графикалық мәдениетін қалыптастыру деңгейін бағалау және графикалық мәдениетті қалыптастыруға әсер ететін компьютерлік технологияларды қолданудың педагогикалық мүмкіндіктері. Осылайша, графикалық мәдениет деңгейлерін қалыптастырудың келесі кезеңдерін қамтитын әдістемелік жүйе жасалады: репродуктивті деңгей-қалыптастыру тізімінің негізгі принциптері мен түрлері, графикалық құрылымдар; имитациялық деңгей- графикалық құрылымдардың егжей-тегжейлері, сызбалардағы техникалық объектілердің суреттері, графикалық тезаурусты жаңарту мүмкіндігі, компьютерлік графика, графикалық эстетика түрлерін білу; өнімді деңгей- сызбалардағы техникалық объектілердің суреттері, графикалық тезаурусты жаңарту мүмкіндігі, компьютерлік графика түрлерін білу, техникалық құрылғылардың конструкцияларын түсіну, графикалық эстетика, қол жетімді графикалық бағдарламаларды білу.

Зерттеу "Х.Әлімжан атындағы № 85 жалпы орта білем беретін мектебінде" геометрия сабағында эксперименттік үлгілері бойынша жүргізілді. Әдістемелік жағдайлар оқушылардың оқу процесі бойынша олардың білімін бақылау және дамыту мақсатында әдістемелік жағдайлар қажет. Компьютерлік технологиялар арқылы оқушылардың әдістемелік жағдайларын қолдану, олардың дамуына позитивті әсер етеді.

Қорытынды

Графикалық мәдениет-күрделі әлеуметтік-мәдени құбылыс.

Оқушының графикалық мәдениетін қалыптастыру-бұл графикалық объектілерді түрлендіру және қазіргі уақытта техникада, ғылымда, өндірісте, дизайнда және басқа да қызмет салаларында қолданылатын графикалық тілмен жұмыс тәжірибесін дамыту процесі.Бұл жағдайдың басты себебі-барлық компьютерлік технологиялар мектептерде қолданылмайды, ал қолданыстағы әдістемелер мен мектептегі білім беруді ұйымдастыру оқушылардың жоғары білім алуға деген қызығушылығы мен уәждемесін қамтамасыз ету үшін жеткіліксіз.

Мектеп білімін даралау саласындағы педагогикалық және әдістемелік зерттеулер мен ғылыми зерттеулерді талдау мектептің бейнелеу мәдениетін қалыптастыру процесі оқытудың мазмұнды және ұйымдастырушылық міндеттерін шешуге бағытталған сәтті екенін көрсетеді.

Авторлар «Х.Әлімжан атындағы № 85 жалпы орта білем беретін мектебінің» педагогтары мен жоғары сынып оқушыларына алғыстарын білдіреді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. А. А. Темербекова, Г. В. Байкунакова. "Формирование графической культуры школьников – творчество – арт-проектирование. Дидактикасредней и высшей школы"], Bulletin ТГПУ,. 5(194), б. 189-193, 2018.

2. И. В. Чугунова, "Графическая культура как предмет научного знания, Информация и образование:
границы коммуникаций" 4 (12), б. 146-150, сәуір. 2012.

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ЕСЕПТЕРДІ ШЕШУ ҮРДІСІНДЕГІ ДИВЕРГЕНТТІ ОЙЛАУДЫҢ РӨЛІ

Тіллабек А.Т. – М1501 тобының магистранты
Ғылыми жетекші: Жетпісбаева Г.О. – п.ғ.к., доцент
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме.

Процес дивергентного мышления играет важную роль в решении прикладных математических задач, что, соответсвенно, свидетельствует об актуальности данного исследования. Кроме того, этот тип мышления напрямую связан с функцей полушария мозга, которое влияет на формирование точки зрения человека при обработке информации. Это исследование направлено на то, чтобы получить представление о дивергентном мышлении учащихся во время обучения на уроках математики. В исслледовании, путем обзора результатов проведенных до настоящего времени научно-экспериментальных исследований, был сделан сравнительный вывод о функции, которую процесс дивергентного мышления выполняет при решении математических задач. Сделанный вывод дает информацию о месте и доле дивергентного мышления в образовательном процессе.

Summary.

The process of divergent thinking plays an important role in solving applied mathematical problems, which, accordingly, indicates the relevance of this study. In addition, this type of thinking is directly related to the function of the cerebral hemisphere, which affects the formation of a person's point of view when processing information. This study aims to gain insight into the divergent thinking of students during math lessons. In the study, by reviewing the results of theoretical and experimental investigations conducted to date, a comparative conclusion was made about the function that the process of divergent thinking performs in solving mathematical problems. This conclusion provides information about the place and proportion of divergent thinking in the educational process.

Кіріспе

Шығармашылық ойлау әдетте жаңалық пен өнімділікпен анықталады[4]. Бұл анықтама жеке жұмыстарды немесе идеяларды бағалауда қолданылады, бірақ сонымен бірге шығармашылық ойлаудағы жеке айырмашылықтарды анықтауда да қолданылады, осылайша шығармашылық ойлау дегеніміз жаңа әрі пайдалы идеяларды қалыптастыру қабілеті деп түсініледі. Білім алушы математикалық есептерді шешу барсында шығармашылық ойлау арқылы есеп элементтері арасындағы байланысты көре отырып, шешімді табудың бірнеше тәсілдерін таба алады.

Шығармашылық ойлаудың конвергентті және дивергентті ойлау концепияларын ғылыми айналымға Дж. Гилфорд енгізгеннен бері бқл тақырып төңірегінде көптеген зерттеулер жасалды[2]. Математикалық білім ұзақ уақыт бойы дәлдікпен, дұрыстықпен және шешудің жалғыз жолы – конвергентті ойлаумен байланысты болды. Алайда, соңғы педагогикалық ауыз түйістер дивергентті ойлаудың маңыздылығын мойындайды. Бұл білім алушыларды шығармашылық және математикалық принциптерді кеңірек түсінуге ықпал ете отырып, шешудің көптеген жолдарын зерттеуге итермелейтін ойлау үрдісі. Брофидің тұжырымдауынша, математикалық шығармашылық ойлау дегеніміз – бұл дивергентті ойлау, бірақ оны қорытындылау үшін конвергентті ойлау қажет болады[1]. Бұдан байқайтынымыз дивергентті ойлау шығармашылық ойлаудыг басты тұғырларының бірі.

Зерттеу әдіснамасы

Зерттеу деректерін талдау мен интерпретациялауға сандық әдістер қолданылды. Теориялық зерттеу барысында соңғы жылдары осы тақырып аясында жарық көрген ғылыми мақалаларға жан-жақты шолу жасалды. Бізге дейінгі жүргізілген зерттеулерге талдау жасау арқылы осы күнге дейінгі зерттеулердің артықшылқтары мен кемшіліктері айқындалды.

Зерттеулердің арсындағы қарама-қайшылықтар анықталып, сол төңіректе мәліметтер топталды. Осы күнге дейінгі жасалған зерттеулерді қалай толықтыруға болатыны және қарама-қайшылықтарды шешу жолдары белгіленді.

Дивергентті ойлау

Дивергентті ойлау шығармашылық пен зертеуге баса назар аудара отырып, мәселенің көптеген ықтимал шешімдерін табуды көздейді. Математикалық білім беру контекстінде дивергентті ойлау білім алушыларға математикалық есептерге алғырлықпен жанасуға мүмкіндік береді, оларды балама әдістер мен даму барысын қарастыруға шақырады[3].

Дивергентті ойлау жаңа идеяларды тудырады, ал конвергентті ойлау сол идеялардың арасынан қажетті ұғымдарды таңдап, идеяларды есептерді шешумен байланыстыра алады. Адамның миы әртүрлі қызметтерді атқаратын екі жарты шардан тұрады. Харьянто сол жарты шар функциясының негізгі конвергентті ойлау, ал оң жақ жарты шар функциясының негізі дивергентті ойлау деп тұжырымдады[5].

Жоғарыда келтірілген сипаттамаға сүйене отырып, конвергентті және дивергентті ойлау мәселелерді шешу үшін адамның шығармашылық ойлау үрдісінде маңызды рөл атқарады деген ойға келуге болады. Ойлаудың бұл екі түрі ақпаратты өңдеу кезінде адамның көзқарасына әсер ететін ми жарты шарларының қызметімен байланысты.

Шығармашылық ойлаудағы дивергенттілік

Шығармашылық ойлауға когнитивтік қабілет немесе потенциал ретінде назар аударады, бірақ бұл шығармашылық ойлауды жеке қасиет ретінде қарастыратын немесе оны нақты шығармашылық қызметпен немесе жетістіктермен теңестіретін басқа тұжырымдамаларды білдірмейді[6]. Бұл шығармашылық ойлауды психометриялық бағалау негізінен есептерді шешу үшін шығармашылық идеяларды қалыптастыруды қажет ететін дивергентті тапсырмаларға негізделген. Содан кейін дивергентті ойлау тапсырмаларына жауаптар шығармашылық немесе басқа сипаттамалар бойынша бағаланады (мысалы, шапшаңдық, икемділік, тапқырлық және даралық). Дивергентті ойлау қабілеті шығармашылық ойлау әлеуетінің көрсеткіші ретінде кеңінен танылады және оның нақты өмірде шығармашылыққа қатысты қолданылуының нақты дәлелі бар[4].

Шығармашылық ойлаудың механизміне эксперименталды зертеу жүргізу арқылы алынған нәтижелер мидың әртүрлі доминанттары бар білім алушылардың математикалық шығармашылық ойлау үрдісінде ковергентті және дивергентті ойлауды әртүрлі тәсілдермен қолданғанын көрсетті[5]. Білім алушылардың ми жарты шарларының қызметіне байланысты дивергентті немесе конвергентті ойлайтыны анықталды. Бұл зерттеудің нәтижелерін мұғалімдер білім алушылардың ойлау ерекшеліктерін ескере отырып, математкиалық шығармашылық ойлау үрдісінде конвергентті және дивергентті ойлауға қатысты мәселелер әзірлеу үшін пайдалана алады.

Конвергентті ойлау мен дивергентті ойлаудың байланысы

Ранко өз зертеулерінде шығармашылық ойлау кезіндегі дивергентті ойлау мен кездейсоқ пайдасыз идеялардың өндірісі ретіндегі дивергентті ойлаудың арасындағы айырмашылықты жасады[4]. Оның пікірінше, шығармашылық – объективті әлемді түпнұсқа интерпретацияға айналдыра алу қабілетімен шектеліп қоймай, оның қашан пайдалы және қашан пайдалы болмайтынын шешу қабілетімен бірге көрінеді. Басқаша айтқанда, талғампаздық деген құраушыны қосады. Математикалық есептерді шешуге келетін болсақ, дивергентті ойлау шешушіге әртүрлі шешімдерді іздеуге және табуға мүмкіндік береді. Дегенмен, өнміді және өнімсіз шешімдерді ажырата алу үшін идеяларды саралай алу қажет. Яғни, дивергентті ойлау, конвергентті ойлаумен кезектесіп отыратын шығармашылық ойлаудың негізіг құраушысы.

№	Шығармашылық ойлаудың кезеңдері	Шығармашылық ойлаудың кезеңдерінің көрсеткіштері	Белсенділік	Қажетті ойлау әрекеті
1	Дайындық кезеңі	*а)* Білім алушылар есептерді әртүрлі тәсілдермен шешуге дайындалады[3], мысалы: 1) білім алушылар оқулық аша алады; 2) мұғалімнен немесе басқа білім алушыдан сұрай алады; 3) білім алушылар алдыңғы сабақтарда қалыптасқан дағдылары мен білімін пайдалан алады. *ә)* Білім алушылар есептерді шешудің біренеш әдісін қолданады. *б)* Білім алушылар өздеріне ненің белгілі екенін және ненің талап етіліп жатқанын ой елегінен өткізу арқылы есепті түсінуге тырысады.	Есепті түсіну әрекеті және есепті шешуге қажетті жалпы білімнен нақты білімді бөліп алу әрекеті	Конвергентті ойлау
2	Инкубациялық кезең	Білім алушылар әртүрлі әрекеттерді орынлау арқылы шабыт іздейді[1], мысалы: 1) білім алушылар ойлануға уақыт бөледі; 2) білім алуышар сұрақтарды бірнеше рет қайта оқиды; 3) білім алушылар сұрақтарды осы күнге дейінгі алынған мәліметтермен байланыстырады.	Жаңа белгісізді жасау үшін екі белгіліні біріктіру	Дивергентті ойлау
3	Иллюминациялық кезең	*а)* Білім алушыларда идеялар туындай бастайды[6] *ә)* Білім алушылар кейбір идеяларын шешімді табу үшін қолданады	Жаңа нәрсені ашу әрекеті	Дивергентті ойлау
4	Верификация кезеңі	*а)* білім алушылар дұрыс жауап алу үшін өз идеяларын жүзеге асырады[1], мысалы: 1) формула жазу; 2) белгілі бір деректерді формулаға түрлендіру арқылы арифметикалық амалдар орындау *ә)* Білім алушылар тапсырманы орындай алады және бірнеше тәсілдерді қолдана алады *б)* Білім алуышлар жауаптарды қайта тексереді және басқа жолдарын іздейді	Жаңа конфигурацияның дұрыс шешімін көрсететін әрекет	Дивергентті және конвергентті ойлау

1-кесте. Шығармашылық ойлау кезіндегі дивергенті ойлау мен конвергентті ойлаудың кезектесу реті

Дивергентті ойлау есептері білім алушыдан шапшаң түрде бірнеше өнімді шешімдерді таба алу арқылы, шешмідер ішінен талғампаздық пен даралықты көрсететін өнімді әрі өмірге икемді шешімді тағдап алуға орасан зор үлесін қосады.

Қорытынды

Қортындылай келе айтарым, математикалық білімге дивергентті ойлауды интеграциялау, математикалық есептерді шешуде шығармашыл және жылдам бейімделуге қабілетті білім алушыларды тәрбиелеуде өте маңызды. Жоғарыдағы зертеулерге сүйене отырып математика сабағына дивергентті ойлауды дамытуға арналған есептерді енгізер болсақ бәсекеге қабілетті мамандар даярлау үдерісін біршама ілгерілетер едік. Себебі математика сабағы тек математикалық дағыдыларды ғана емес басқа да салаларда аса сұранысқа ие болатын шығармашылық дағдыларды қалыптастыру сабағы бола алады.

Білім берушілер мен оқу бағдарламаларын әзірлеушілер математкиалық есептреді әртүрлі стратегиялары бағаланатын ортаны құрудың маңыздылығын түсінуі қажет. Дивергентті ойлауға баса назар аудара отырып, біз тек математкиалық білімі ғана емес, сонымен қатар өмірлік мәселелерді шешуге дағдылар мен құзірет қалыптастыра отырып шығармашылық қабілеттері мен өміршең әрі өнімді идеяларға тың білім алушылар буынынын даярлаймыз.

Пайдалынылған әдебиеттер:

1. Brophy D.R.Understanding, measuring, and enhancing collective creative problem-solving efforts. Creativity Research Journal – 1998. 11(3): P.37-47
2. Guilford J. The nature of human intelligence // McGraw-Hill Book Company – New York, 1973
3. Kwon O.N., Park J.S., Park J.H. Cultivating divergent thinking in mathematics through an open-ended approach. Asia Pacific Education Review – 2006. 7(1), P. 51-67
4. Runco M.A. and Jaeger G.J. The standard definition of creativity. Creativity Research Journal – 2012. 24, P. 92-96
5. Sukmaangara B. and Madawistama K. Convergent and divergent thinking in mathematical creative thinking processes in terms of students' brain dominance. Southeast Asian mathematics Education Journal – 2021. 11(1), P. 53-65
6. Strome M.,Lubart T., and others (2015). A cross-cultural study of task specificity in creativity. Journal of Creative Behavior – 2015 17(1), P. 51-65

ҚАЗІРГІ МАТЕМАТИКАДА ДИОФАНТ ТЕҢДЕУЛЕРІНІҢ МАҢЫЗЫ МЕН ҚОЛДАНЫЛУЫ

Абдиганиева Г. – 1501-10 тобының студенті,
Ғылыми жетекшісі: Нязымбетов А. – ф-м.ғ.к., доцент
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық
университеті, Шымкент

Резюме

В мире математики уравнения Диофанта — это тема, которая на протяжении веков привлекала внимание исследователей, а также легла в основу многих известных математических задач. Особенность этих уравнений заключается в том, что их решения ищутся только среди целых чисел. В этой статье мы рассмотрели значение уравнений Диофанта, их историю и некоторые методы их решения. Уравнения Диофанта — это древняя и по-прежнему актуальная глава математики, основатель которой — греческий математик Диофант. Эти уравнения — специального типа уравнения, в которых решения должны быть

выражены в виде целых или рациональных чисел. Уравнения Диофанта используются во многих областях математики, включая теорию чисел, алгебру, криптографию и оптимизацию. Происхождение уравнений Диофанта относится к древней Греции. Сам Диофант использовал эти уравнения для решения различных алгебраических задач. Его труды были собраны в книге "Арифметика", которая оказала значительное влияние на развитие математики на протяжении многих веков. Уравнения Диофанта — это уравнения, решения которых ищутся среди целых чисел. Например, уравнение $x^2 + y^2 = z^2$ *(уравнение Пифагора) является классическим примером уравнения Диофанта. Решения таких уравнений рассматриваются только в наборе целых (или рациональных) чисел. Уравнения Диофанта занимают особое место в теории чисел математики. Они оказали влияние на развитие многих математических теорий и методов. Например, уравнение Ферма, теория "Эллиптических кривых" и асимптотический анализ — это лишь часть исследований, возникших в результате применения этих уравнений. В настоящее время уравнения Диофанта играют важную роль в таких областях, как криптография. Криптографические алгоритмы часто основаны на свойствах целых чисел, где сложность решения уравнений Диофанта играет ключевую роль. Кроме того, эти уравнения используются также в экономических и инженерных расчетах.*

Summary

In the world of mathematics, Diophantine equations are a topic that has attracted the attention of researchers for centuries and also laid the foundation for many well-known mathematical problems. The peculiarity of these equations is that their solutions are sought only among integers. In this article, we have considered the significance of Diophantine equations, their history, and some methods of solving them. Diophantine equations are an ancient and still relevant chapter of mathematics, the founder of which is the Greek mathematician Diophantus. These are special types of equations in which solutions must be expressed in terms of whole or rational numbers. Diophantine equations are used in many areas of mathematics, including number theory, algebra, cryptography, and optimization. The origin of Diophantine equations dates back to ancient Greece. Diophantus himself used these equations to solve various algebraic problems. His works were collected in the book "Arithmetica," which had a significant impact on the development of mathematics over many centuries. Diophantine equations are equations whose solutions are sought among integers. For example, the equation $x^2 + y^2 = z^2$ *(the Pythagorean equation) is a classic example of a Diophantine equation. Solutions to such equations are considered only in the set of integers (or rational numbers). Diophantine equations hold a special place in the theory of numbers in mathematics. They have influenced the development of many mathematical theories and methods. For example, Fermat's equation, the theory of "Elliptic Curves," and asymptotic analysis are just a part of the research that arose from the application of these equations. Currently, Diophantine equations play an important role in fields such as cryptography. Cryptographic algorithms are often based on the properties of integers, where the complexity of solving Diophantine equations plays a key role. Moreover, these equations are also used in economic and engineering calculations.*

Математикалық есептер теңдеулерді құра білу және шеше білу қабілеттерін талап етеді. Балалар алғаш рет теңдеулермен бастауыш сыныптарда танысады және мектепте оқу процесі бойынша оларды шешуді жалғастырады. Теңдеулердің қиындық деңгейі әр жыл сайын артады. Мұғалімнің міндеті - балаларға осы теңдеулерді шешуді үйрету. Теңдеулер стандартты болуы мүмкін, олар белгілі бір алгоритм арқылы шешіледі және стандартты емес, оған қалыпты шешім жолы жарамайды. Стандартты теңдеулер, әдетте, үлгі бойынша шешіледі. Мұндай теңдеулер барлық оқушылар үшін міндетті. Стандартты теңдеулерді шешу әдістері техникалық дағдылар мен біліктіліктер шеңберінен шықпайды, бұл ойлаудың дәстүрлі емес дамуына кедергі келтіреді. Стандартты емес теңдеулер арнайы көзқарасты талап етеді, типтік емес. Олар жекелеген оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыруға есептелген. Мұндай теңдеулер көбірек аналитикалық ойлауларды, қасиеттер мен шектеулік нүктелерінің білімін, оларды қолдана білу дағдыларын талап етеді, кезде шешім жолының жоқ сияқты көрінгенде. Әдетте, тең балама түрлендіруге берілмейтін теңдеулер, олимпиадаларда және ҰБТ-да кездеседі. Сондай-ақ мұндай

теңдеулер факультативтік сабақтардың және элективтік курстардың мазмұнына кіреді. Көптеген стандартты емес теңдеулер арасынан диофанттық теңдеулерді бөліп көрсетуге болады. Анықтамасыз теңдеулерді жүйелі түрде зерттеген және оларды шешу әдістерін сипаттаған алғашқы адам ретінде Диофант саналады. Диофант негізінен екінші және үшінші ретті анықтамасыз теңдеулерді қарастырды. Диофанттық теңдеулер – бүтін коэффициенттері бар алгебралық теңдеулер немесе алгебралық теңдеулер жүйелері, олардың шешімдері бүтін сандарда ізделеді.

Қазіргі заманғы математикада Диофант теңдеулерінің маңызы елеулі және олардың қолданылу аясы кең. Бұл теңдеулер сандар теориясында, криптографияда, алгоритмдер теориясында және т.б. салаларда қолданылады. Олардың маңызы мен қолданылуын төмендегідей бөлімдерге бөлуге болады:

1. Сандар теориясы: Диофант теңдеулері сандар теориясының орталық элементтерінің бірі болып табылады. Олар бүтін сандардың құрылымын және олардың өзара қатынастарын зерттеуде маңызды рөл атқарады. Мысалы, Ферма теңдеуі сияқты кейбір атақты мәселелер Диофант теңдеулеріне жатады. Диофант теңдеулері сандар теориясының көптеген зерттеулерінде пайда болады, атап айтқанда, олар теориялық зерттеулерде және қолданбалы математикада қолданылады. Олардың шешімі математикалық дәлелдемелерде және теориялық ұсыныстарда қолданылатын маңызды құралдар болып табылады.
2. Алгоритмдер теориясы және есептеу күрделілігі: Диофант теңдеулерінің шешімдерін іздеу алгоритмдердің күрделілігін анықтауда пайдалы болып табылады. Олардың кейбіреулерін шешу NP-қиын мәселелеріне жатады, бұл олардың компьютерлік ғылымдағы маңызын арттырады.
3. Криптография: Диофант теңдеулері криптографиялық алгоритмдердің негізінде жатыр. Мысалы, эллиптикалық қисықтар криптографиясындағы көптеген қауіпсіздік жүйелері эллиптикалық қисықтар үстіндегі Диофант теңдеулерінің қасиеттеріне негізделген.
4. Қолданбалы математика: Диофант теңдеулері өнеркәсіптік математикалық модельдеу, оптимизация және өндірістік жоспарлау сияқты қолданбалы математиканың әртүрлі салаларында пайдаланылады.
5. Ғылыми зерттеулер: Әсіресе қазіргі заманғы математикалық зерттеулерде Диофант теңдеулері математикалық зерттеулердің жаңа әдістерін және теорияларын дамыту үшін ынталандырушы фактор ретінде қызмет етеді.

Жалпы алғанда, Диофант теңдеулері математикалық танымның кең спектрін қамтитын, күрделі және әсерлі сала болып табылады.

Диофант теңдеулерінің классификациясы олардың құрылымы мен қойылатын шарттарға байланысты болады. Бұл классификацияға линейлік, квадраттық, Пелл теңдеулері, теңдеулер жүйесі, теңсіздіктерді қамтитын және жалпы түрдегі Диофант теңдеулері кіреді. Әрбір түрі өзіне тән ерекшеліктерге ие және әртүрлі математикалық әдістерді қолдануды талап етеді.

Диофант теңдеулерінің бірнеше түрлері бар, олардың кейбірі төменде қарастырылған:

1. Сызықтық Диофант теңдеулері: Бұл $ax + bx = c$ түріндегі теңдеулер, мұндағы *a, b* және *c* - берілген бүтін сандар, ал *x* және *y* - ізделінетін бүтін сандар.

Сызықтық Диофант теңдеуінің шешімі болуы үшін, с санының а мен b сандарының ең үлкен ортақ бөлінгішіне (ЕҮОБ) бөлінуі қажет. Егер бұл шарт орындалса, теңдеудің шексіз көп шешімдері болады. Мысалы, *ax+by=c* теңдеуінің бір шешімін тауып алу үшін, алдымен *a* және *b* сандарының ЕҮОБ -ін табу керек. Бұл $ax_0 + by_0 = d$ теңдеуін шешу арқылы жасалады, мұндағы *d – а мен b* сандарының ЕҮОБ -і. Кейін x_0 және y_0 шешімдерін *c/d* коэффициентіне көбейтіп, $x = x_0 \cdot (c/d)$ және $y = y_0 \cdot (c/d)$ формулалары бойынша табуға болады. Бірнеше мысалдар қарастырайық:

1-Есеп

$x^2 + 5y^2 + 34z^2 + 2xy - 10xz - 22yz = 0$ теңдеуінің барлық бүтін шешімдерін табу керек.

Шешуі: Теңдеуді бір белгісіз x -ке қатысты квадрат теңдеу ретінде қарастырайық. Олай болса, $\frac{D}{4} = (y - 5z)^2 - (5y^2 + 34z^2 - 22yz) = -(2y - 3z)^2$. Егер бұл теңдеудің шешімі бар болатын

болса, онда дискриминант теріс мән бермеуі керек. (Дискриминант $2y - 3z = 0$ жағдайында ғана теріс мәнге ие болады.) Онда дискриминант 0-ге тең және $x = 5z - y$ деген бір ғана шешімі бар. Сонымен бастапқы теңдеуіміз мына жүйеге келеді: $\begin{cases} 2y - 3z = 0 \\ x = 5z - y \end{cases}$. Бүтін сандардағы бірінші теңдеудің жалпы шешімі мына формулалармен беріледі: $y = 3n, z = 2n,$ мұндағы $n \in Z$. Енді екінші теңдеуден ізделінді x −ті тауып алуымызға болады (x автоматты түрде бүтін сан болады): $x = 7n$. Осылайша, бастапқы теңдеуде $(x; y; z) = (7n; 3n; 2n), n \in Z$ формуламен сипаттауға болатын шексіз көптеген бүтін шешімдер бар.

Жауабы: $(x; y; z) = (7n; 3n; 2n), n \in Z$

2-Есеп

Қандай да бір натурал n санды 6-ға бөлгенде қалдығы 4-ке, 15-ке бөлгенде қалдығы 7-ге тең болатын натурал n санды 30-ға бөлгенде қалдығы қаншаға тең болады?

Шешуі: n санын 6-ға бөлудің қалдығы 4-ке тең екендігі $n = 6x + 4$ болатын теріс емес бүтін x бар екенін білдіреді. Сол сияқты, $n = 15y + 7$ болатын теріс емес бүтін y бар. Осы теңдеулерден n санын қоспағанда, x және y үшін $2x - 5y = 1$ (1) теңдеуін аламыз. Бұл теңдеуді шешу үшін, ең алдымен, бүтін (міндетті түрде теріс емес) сандарда қандай да бір нақты шешімді табамыз. Сызықтық диофанттық теңдеулердің жеке шешімдерін іздеу әдісін суреттейтін мысалды талдағанда біз мұны жоғарыда жасадық; біздің жағдайда, мысалы: $x_0 = -2$, $y_0 = -1$ осындай жеке шешім ретінде алуға болады, сондықтан $2 \cdot (-2) - 5 \cdot (-1) = 1$ (2) теңдік дұрыс. 1-теңдеуден 2-теңдеуді азайта отырып $2(x + 2) = 5(y + 1)$ деген шешімді аламыз. Бұл теңдеудің бүтін сандардағы жалпы шешімі келесідей: $x + 2 = 5k$, $y + 1 = 2k$, мұндағы k-ерікті бүтін сан. X және y сандары теріс емес болуы үшін k параметрі натурал сан болуы керек. Енді n саны үшін бізде: $n = 6x + 4 = 6(5k - 2) + 4 = 30k - 8 = 30\,(k - 1) + 22$. Бүтін сан $(k - 1)$ теріс емес болғандықтан, бұл теңдік n -ді 30-ға бөлудің қалдығы 22-ге тең екенін білдіреді.

Жауабы: 22

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Башмакова И.Г. Диофант и диофантовы уравнения. М.: Наука, 1972. 68 с.
2. Степанов С. А. Диофантовы уравнения // Тр. МИАН СССР. 1984. Т.168 С.31–45
3. Жмурова И. Ю., Ленивова А. В. Диофантовы уравнения: от древности до наших дней // Молодой ученый. 2014. №9. С. 1-5. URL: https://moluch.ru/archive/68/11503/ (дата обращения: 15.02.2018).
4. Башмакова, И. Г. Диофант и диофантовы уравнения [Текст] / И. Г. Башмакова – М. : Наука, 1972. – 68 с.
5. Кулаков, К. А. Восстановление маршрутов в опорных инфраструктурах высокопроизводительных телекоммуникационных системах на базе MPLS / К. А. Кулаков, Д. Ж. Корзун, Ю. А. Богоявленский // Вестник Петрозаводского государственного университета. 2008. № 4. С. 8 – 9.
6. Корытова, М. В. Применение систем диофантовых уравнений и неравенств для преобразования, передачи и защиты изображений / М. В. Корытова, Р. Т. Файзуллин // Вестник Томского государственного университета, 2004. № 9 (1). С. 65 – 68.

МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫ АШЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРДІ ШЕШУГЕ БАУЛУ – ОЛАРДЫҢ ҰЖЫМДЫҚ ЖҰМЫС ЖАСАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУ ЖОЛЫ

Жасұзақ Ә. – М1501-12 тобының магистранты,
Ғылыми жетекшісі: Әмірбекұлы А. – п.ғ.к., доцент
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық
университеті, Шымкент

Резюме

В статье рассматриваются методы и подходы, которые можно использовать для вовлечения учащихся в решение открытых математических задач. Обсуждались преимущества такого подхода для учащихся разных возрастов, включая улучшение навыков межличностного общения, повышение мотивации к изучению математики и развитие способности видеть математику как средство решения реальных задач. Рассматривает важность вовлечения в решение открытых задач в контексте обучения математике. Открытые задания без строго определенного пути решения дают учащимся уникальную возможность развить критическое мышление, креативность и способность анализировать различные подходы, возникающие в связи с возникшей математической проблемой. Это, в свою очередь, способствует формированию умственной гибкости и способности работать в команде, что является важным аспектом современного образования. Особое внимание уделяется формированию в классе среды сотрудничества и взаимной поддержки, где каждый ученик может внести свой вклад в общий процесс решения проблемы.Также подчеркивается важность обучения учащихся навыкам эффективного общения, обсуждения и обмена идеями, которые напрямую влияют на их способность работать в команде. В заключении сделан вывод о важности интеграции открытых задач в учебный процесс как эффективного средства подготовки обучающихся к реальным жизненным и профессиональным трудностям.

Summary

The article discusses methods and approaches that can be used to involve students in solving open mathematical problems. The advantages of this approach for students of different ages were discussed, including improving interpersonal communication skills, increasing motivation to study mathematics and developing the ability to see mathematics as a means of solving real problems. Examines the importance of involvement in solving open problems in the context of teaching mathematics. Open assignments without a strictly defined solution path give students a unique opportunity to develop critical thinking, creativity and the ability to analyze various approaches that arise in connection with a mathematical problem. This, in turn, contributes to the formation of mental flexibility and the ability to work in a team, which is an important aspect of modern education. Special attention is paid to the formation of an environment of cooperation and mutual support in the classroom, where each student can contribute to the overall problem-solving process.It also emphasizes the importance of teaching students the skills of effective communication, discussion and exchange of ideas that directly affect their ability to work in a team. In conclusion, it is concluded that it is important to integrate open tasks into the educational process as an effective means of preparing students for real life and professional difficulties.

Математика – бұл мектеп бағдарламасындағы ең маңызды пәндердің бірі, және оқушылардың математикалық дағдыларын дамыту олардың білімінде маңызды рөл атқарады. Дегенмен, білім мен дағдылардан басқа, балаларды математикалық есептерді тек жеке емес, сонымен қатар топта шешуге үйрету маңызды. Бұл мақалада біз неге оқушыларды математика сабақтарында ашық есептерді шешуге тарту олардың топпен жұмыс істеу дағдыларын дамытудың тиімді тәсілі бола алатынын қарастырамыз:

a) Шығармашылық пен сыни ойлауды дамыту: Ашық математикалық есептер жиі бірден-бір дұрыс жауапқа ие болмайды және мұндай есептерді шешу шығармашылық көзқарасты қажет етеді. Оқушылар топта жұмыс істегенде, олар идеяларын алмаса алады, бұл шығармашылықты және сыни ойлауды дамытады. Олар есепті шешудің әртүрлі тәсілдерін ұсына алады және олардың тиімділігін талдауға болады.

b) Оқу өзара әрекеттесуі және білім алмасу: Оқушылар топта есептерді шешкен кезде, олар басқа қатысушылардың көзқарастарын тыңдауға және түсінуге үйренеді. Олар өз шешімдерін түсіндіріп, оларды өз достарына дәлелдей алады. Бұл материалды тереңірек түсінуге және оқушылар арасында білім алмасуға ықпал етеді.

c) Қарым-қатынас дағдыларын дамыту: Топта математикалық есептерді шешу жақсы қарым-қатынас қажет етеді. Оқушылар өз ойларын және идеяларын анық және түсінікті түрде білдіруге, сондай-ақ бір-бірін тыңдауға үйренуі керек. Бұл қарым-қатынас дағдылары тек математикада ғана емес, жалпы өмірде де маңызды.

d) Нақты жағдайларға дайындық: Шынайы өмірде көптеген мәселелер бірлескен жұмыс пен ақпарат алмасуды қажет етеді. Оқушыларды топтық есептерді шешуге бағыттау арқылы біз оларды болашақ кәсіби қиындықтарға дайындаймыз, онда командалық жұмыс жиі маңызды элемент болып табылады.

e) Мотивация мен сенімділік: Командада ашық тапсырмаларды шешу жеке жұмысқа қарағанда көбірек мотивация беруі мүмкін. Оқушылар бір-бірін қолдай алады, жетістіктерімен бөлісе алады және бірге қиындықтарды жеңе алады. Бұл олардың өз мүмкіндіктеріне деген сенімділігін және математиканы зерттеуге деген мотивациясын арттыруы мүмкін.Математика сабақтарында оқушыларды ашық тапсырмаларды шешуге табысты тарту үшін мұғалімдер келесі әдістерді қолдана алады:

f) Топтарды құру: Мұғалімдер әртүрлі қабілет деңгейіндегі екі немесе одан да көп оқушылардан топтар құра алады, бұл бір-біріне көмектесуге және өзара оқытуға ықпал етеді.

g) Қолдау және бағыттау: Мұғалімдер тапсырмаларды шешу процесінде оқушыларға қолдау көрсетіп, бағыттауға дайын болуы керек, қажетті көмек пен түсіндірулерді қамтамасыз етуі тиіс.

h) Рефлексия және талқылау: Тапсырманы аяқтағаннан кейін оқушылар өз шешімдерін талқылап, қорытынды жасай алады. Бұл оларға материалды жақсы түсінуге және тапсырмадан алынатын сабақтарды анықтауға мүмкіндік береді. Тапсырмалардың әртүрлілігі: Оқушылардың математикалық дағдыларының әр түрлі аспектілерін дамыту үшін әртүрлі ашық тапсырмалар ұсыну маңызды.

Ашық түрдегі тапсырмаларды сабақтың мотивациялық бөлігінде тиімді пайдалануға болады. Мұнда оқушыларды таң қалдыру эффектісіне жету үшін педагогикалық әдістерді бөліп көрсету маңызды. Математика сабағында таң қалдыру эффектісін жеткізу үшін қолданылатын кейбір әдістер:

1. Қарама-қайшылықтан туындайтын оқушының таң қалуы: Мысалы, бір сабақта бірнеше шешімі бар математикалық мәселені қарастыру, бұл оқушылардың дәстүрлі жауаптарынан тыс ойлауға итермелейді.

2. "Математикалық фокус": Математикалық триктер немесе жұмбақтар, олар оқушыларды таң қалдырады және математиканың қызықты жақтарын көрсетеді.

3. Хабарланған факттан туындайтын таң қалу: Математикалық қызықты фактілерді ұсынып, оқушылардың

қызығушылығын ояту. Мысалы, көптеген ғасырлар бойы шешілмеген математикалық проблемалар немесе таңқаларлықтай статистикалық деректерді ұсыну.

4. "Математикадан тыс" сабақ басы: Өнер, тарих, әдебиет сияқты басқа пәндермен байланыс жасау арқылы математика сабағын бастау. Мысалы, тарихтағы танымал математиктердің өмірбаянын немесе математиканың өнерге қосқан үлесін талдау.

5. Әлі оқытылатын материалды қолдану: Оқушыларға келесі тақырыптардың кейбір элементтерін көрсету, оларды осы тақырыпты зерттеуге дайындыққа шақыру. Мысалы, геометрияның кейбір күрделі концепцияларын қарапайым түсіндірулермен енгізу.

Осындай әдістерді қолдану арқылы мұғалімдер оқушылардың математиканы қабылдауын жақсартып, олардың ой-өрісін кеңейтуге және сабақта белсенді болуға ынталандыра алады. Бұл әдістер оқушыларға математиканың тек есептеулерден тұратын пән емес, сонымен қатар шығармашылық пен зерттеу үшін кең мүмкіндіктер беретін қызықты және терең пән екенін көрсетеді.

Математика сабағында оқушылардың ынтасын арттыру және ойлау қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Енді осы екі тапсырманы қарастырайық:

1-Есеп: («Түбірлермен жұмыс» тақырыбы, 5–6 сыныптар).

А. Аверченконың «Бельмесов» әңгімесінен үзінді басталады, онда Бельмесов мұғалім оқу жылының соңында оқушыларына емтихан өткізеді. Әңгімеден келесі үзінді оқылады, оқушыларға диалогтың жалғасын болжауға мүмкіндік беріледі. Әңгіме мәтінінен үзінді оқу арқылы оқушылар түбір түсінігінің әртүрлі мағыналарын аша алады және математикалық түбір түсінігінің анықтамасын түсінеді. Мұғалім оқушыларды бұл диалогты талдауға және түбірдің математикалық мағынасын анықтауға шақырады. Бұл тапсырма оқушыларға түбірлердің түрлерін (қарапайым және ондық түбірлер) танып білуге, сондай-ақ математикалық терминдердің әртүрлі мағыналарын түсінуге көмектеседі.

2-Есеп: («Бірнеше сандардың орташа арифметикалық мәні» тақырыбы, 5–6 сыныптар, құрал-жабдық: электрондық таразы (тұрмыстық) және бұршақ).

Мұғалім тәжірибе көрсетеді: «Мен бір бұршақтың салмағын білгім келеді. Бұны қалай жасауға болады? (таразыда тартып көру керек). Менде өте жеңіл заттардың салмағын көрсететін заманауи электронды таразылар бар, бірақ олар бір бұршақты сезбейді (қарама-қайшылықтан таң қалу: заманауи таразылар заттың салмағын көрсете алмайды). Бұршақтың салмағын қалай білуге болады?» Бұл тапсырманың мақсаты - оқушыларға орташа арифметикалық мәнді қалай есептеу керектігін көрсету. Мұғалім оқушыларға бірнеше бұршақтың жалпы салмағын өлшеп, содан кейін олардың санын санап, орташа арифметикалық мәнді есептеуді ұсынуы мүмкін. Мысалы, егер 10 бұршақтың жалпы салмағы 5 грамм болса, онда бір бұршақтың орташа салмағы 0.5 грамм болады. Бұл әдіс оқушыларға орташа арифметикалық мәнді қалай есептеу керектігін түсіндіреді және математикалық ойлау дағдыларын дамытады [1].

3-Есеп: Оқушыларға проблемалық жағдай ретінде ашық тәжірибеге бағытталған тапсырма ұсынылады. Қалалық саябақта жасанды алаңның беті шаршы тәріздес. Алаң жағасындағы шаршының шыңдарында төрт ғасырлық бірегей емен өседі. Саябақты абаттандыру жобасына сәйкес, алаңның беткі қабатын екі есе ұлғайту керек, бірақ жаңа алаң шаршы пішінін сақтап қалуы керек. Мұны қалай жасауға болады (1-сурет)?

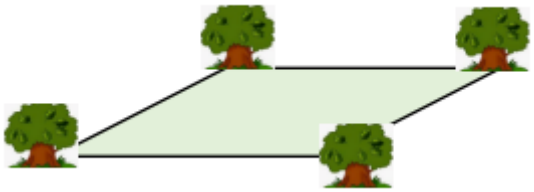

1-сурет «Қалалық саябақтағы жасанды тоғай»

Шешуі: Ұтымды жағдайды іздеу жеке эмпатия әдісімен ұйымдастырылады. Мұғалім оқушыларға өздерін проблема туындаған жүйенің бейнесінде елестетуді ұсынады. Сіз бұл саябақта күнделікті серуендеп, алаң жағасында ғасырлық ағаштардың көлеңкесінде демалып жатқаныңызды елестетіп көріңіз... өзіңізді ғасырлық ағаш ретінде елестетіңіз... осы ағашта тұратын құс ретінде…Оқушылар пікірталасқа қатысады, нәтижесінде мақсатқа жету үшін ұтымды жағдай жасалады: бірегей ағаштарды сақтау қажет. Рационалды жағдайды тапқаннан кейін тапсырма келесідей өзгереді: алаңның беті квадрат түрінде болады. Жағалаудағы квадраттың шыңдарында алаң төрт ғасырлық бірегей емен ағаштарын өсіреді. Олар алаңның

беткі қабатын екі есе ұлғайтқысы келеді, бірақ жаңа алаң квадрат пішінін сақтап, төртанің бәрі бүтін болып қалады (яғни олар жағалауда). Мұны қалай жасауға болады? Келесі кезең – есепті қайта құру және математикалық модель құру. Мұғалім нақты объектілерді геометриялық нысандармен (алаң – шаршы, емен – нүктелер) ауыстыруды және сызба салуды ұсынады. Диалогта тиісті математикалық есеп тұжырымдалған: *ABCD* квадраты берілген. *A, B, C, D* нүктелері оның жағында болатындай етіп, ауданы берілген шаршының ауданынан екі есе үлкен квадрат салыңыз. Мәселені шешу үшін топтық жұмыс ұйымдастырылады. Мұғалім үйлестіреді оқушылардың топтардағы жұмысы шешім идеясын табуға көмектеседі. Әр топта әр түрлі әдіс (шешім әдісі) мүмкін. Әрі қарай топ шешімдерінің нұсқалары ұсынылады. Мұғалім өз шешімін слайдта ұсынады (2-сурет). Талқылау барысында ең ұтымды шешім таңдалады.

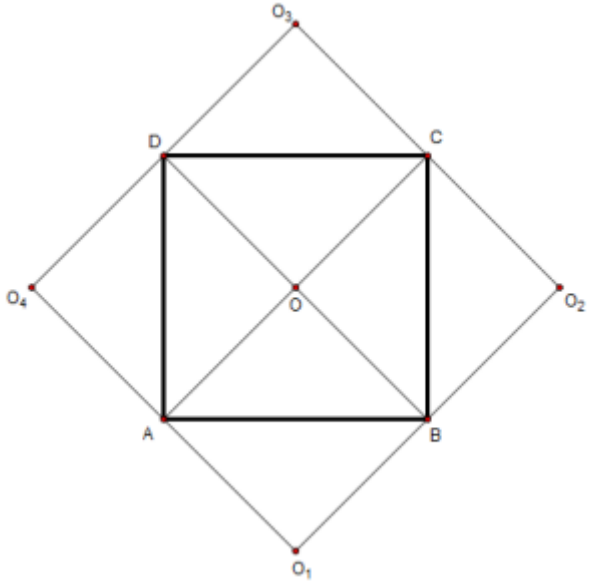

2-сурет «Мұғалімнің ұсынған шешімі»

Шешуі: $O_1O_2O_3O_4$ нүктелерін құрайық, сәйкесінше *AB, BC, CD* және *AD* түзулеріне қатысты *O* нүктесіне симметриялы. $S_{O_1O_2O_3O_4} = 2S_{ABCD}$ екенін дәлелдейік. $AB = x$ болсын делік. Онда алаңның ауданы x^2-қа тең. Жаңа алаңның ауданы $S_{O_1O_2O_3O_4} = \frac{1}{2}O_1O_3 \cdot O_2O_4 = 2x^2$

Жоғарыда келтірілген үш есеп те оқушылардың математикалық ойлауын, шығармашылығын және тілдік дағдыларын дамытуға бағытталған. Мұғалімдер бұл тапсырмаларды әртүрлі тәсілдермен қолдана алады, мысалы, талқылау, топтық жұмыс, тәжірибе немесе ойын элементтері арқылы, осылайша оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың математикалық түсініктерін тереңдетуге көмектеседі [2].

Қорытындылай келе, математика сабақтарында оқушыларды ашық есептерді шешуге тарту - бұл тек олардың математикалық дағдыларын дамыту әдісі ғана емес, сонымен қатар ұжымда жұмыс істеу қабілетін, идеялармен алмасу және коммуникация дағдыларын дамыту қабілетін қалыптастыруда маңызды қадам болып табылады. Бұл тәсіл оқушыларды болашақ қиындықтарға дайындайды және олардың өз мүмкіндіктеріне деген сенімділігін қалыптастырады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. П.М. Горев, О.В. Рычкова: Открытые задачи как стимульный материал развивающего эффекта креативного урока математики // Педагогические науки Статья написана при финансовой поддержке РГНФ, проект № 15-16-43005 «Проблемы и перспективы развития непрерывного математического образования в Кировской области». file:///C:/Users/Almira/Downloads/otkrytye-zadachi-kak-stimulnyy-material-razvivayuschego-effekta-kreativnogo-uroka-matematiki%20(1).pdf

2. Позднякова Е.В., Фомина А.В.: Открытые задачи как средство развития “soft skills” на уроках математики // Научный результат. Педагогика и психология образования. Т. 7, № 2. С. 29-

45 file:///C:/Users/Almira/Downloads/otkrytye-zadachi-kak-sredstvo-razvitiya-soft-skills-na-urokah-matematiki.pdf

ОӘЖ 373.3.016

«ТОЛҚЫНДАР МЕН ТЕРБЕЛІСТЕР» ТАРАУЫНЫҢ ҒЫЛЫМИ ӘДІСТЕМЕЛІК ТАЛДАУЫ

Баратов Оятулла Абдуллажанович– Физика кафедрасының 2 курс магистранты
Ө.Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент қ, Қазақстан
Ғылыми жетекші: **PhD докторы Б.С. Уалиханова**

Әр түрлі сипаттағы тербелістер мен толқындар қазіргі уақытта бір "толқындық" концентрацияда зерттелуде. Оқу материалының мұндай бірігуі екі себепке байланысты: тербелмелі және толқындық процестер қай жерде көрінсе де, физика мен техниканың мұндай саласы жоқ; тиісті заңдар әмбебаптық пен әмбебаптыққа ие. Тербелмелі және толқындық қозғалыстар-табиғаттағы ең көп таралған қозғалыстардың бірі. Тербеліс сәулесі-бұл білімнің қуатты құралы, табиғаттың көптеген құпияларының әмбебап кілті.

"Механикалық тербелістер мен толқындар" бөлімінде қолданыстағы оқу бағдарламасына сәйкес [4] келесі тақырыптар қаралады:

1. Тербелмелі қозғалыс. Гармоникалық тербелістер. Тербеліс амплитудасы, периоды, жиілігі, фазасы. Гармоникалық тербелістер теңдеуі.

2. Серіппелі және математикалық Маятниктер. . Гармоникалық тербелістер кезінде энергияның өзгеруі. Еркін және мәжбүрлі тербелістер. Резонанс.

3.Серпімді ортада тербелістердің таралуы. Толқындар. Толқын жиілігі, ұзындығы, таралу жылдамдығы және олардың арасындағы байланыс. .

4.Дыбыс. Алдыңғы зертханалық жұмыстар . Математикалық маятниктің тербелістерін зерттеу. Демонстрациялар, тәжірибелер, компьютерлік модельдер · жіп пен серіппедегі дененің тербелісі.

5. Гармоникалық тербелістердің кинематикалық моделі. Тербелмелі дененің координатасының уақытқа тәуелділігі. ·

6.Математикалық маятниктің гармоникалық тербеліс периодының оның ұзындығына тәуелділігі. Мәжбүрлі тербелістер.

Тербелістерді зерттеу осы тақырыптағы негізгілердің бірі болып табылатын тербелмелі қозғалыс ұғымын енгізуден басталады. Оқушылар мерзімді, яғни белгілі бір уақыт аралығында қайталанатын қозғалыстармен (мысалы, шеңбер бойымен біркелкі қозғалыспен) таныс. Периодтық қозғалыстың әртүрлілігі тербелмелі, яғни дене тепе-теңдік күйінен бір бағытта немесе екінші бағытта қозғалатын қозғалыс. Олар тербелмелі қозғалыстардың мысалдарын келтіреді және белгілі бір жағдайларда тербелістер болуы мүмкін дене жүйелерін көрсетеді (тік және көлденең серіппелі Маятниктер, жіптердегі жүктеме, вискаға қысылған темір ара торы және т.б.). Осы тербелмелі жүйелердің мысалында олардың кез-келгеніне тән жалпыға баса назар аударылады: тұрақты тепе-теңдік позициясының болуы дененің тепе-теңдік позициясынан өтуін қамтамасыз ететін Инерция факторы және осылайша денені тепе-теңдік күйіне қайтарудың орнына тербелмелі қозғалысты орнату және, сайып келгенде, жүйеде жеткілікті аз үйкеліс (1 - сурет)

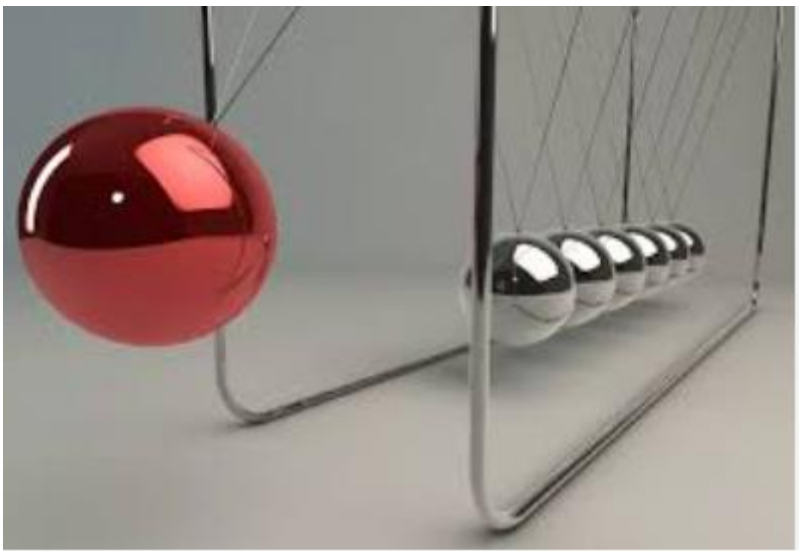

1- Сурет.Маятниктер

Балалар көрсетілген тербелмелі жүйелердің әрқайсысында осы белгілердің бар екеніне көз жеткізеді. Осыдан кейін оларға 1-суретте көрсетілген жүйелерде тербелістер болуы мүмкін бе деген сұраққа жауап беруді және олардың жауабын эксперименталды түрде тексеруді ұсынуға болады. Еркін тербелістер туралы түсінік енгізіңіз. Тепе-теңдік күйінен шығарылған және өзіне ұсынылған жүйеде пайда болатын тербелістер еркін деп аталады. Егер жүйеде үйкеліс болмаса, онда еркін тербелістер меншікті деп аталады, олар тек жүйенің параметрлерімен анықталатын табиғи жиілікте болады. Үйкеліссіз тербелмелі жүйе идеализация болып табылады, бірақ әлсіреу коэффициенті аз болса, еркін және меншікті тербелістер арасындағы айырмашылық ескеру үшін тым аз (жүйенің бірнеше бірлік сапасында ол бірнеше пайыздан аспайды).

Сондықтан физиканы мектепте оқытуда еркін және өзіндік тербелістер ұғымдары шектелмейді және оқушылар тек еркін тербелістер ұғымымен танысады. Тербеліс теориясының маңызды ұғымдарының бірі-гармоникалық тербеліс. Бұл ұғым екі себепке байланысты кеңінен қолданылады: кез-келген мерзімді гармоникалық емес қозғалыс бірнеше гармоникалық жиілік тербелістерінің қосындысы ретінде ұсынылуы мүмкін, ал соңғыларын бөліп алуға және байқауға болады. Сонымен қатар, тербелістерді гармоникалық деп санауға болатын көптеген осындай тербелмелі жүйелер бар.

Механикалық толқындарды зерттеу толқындық қозғалыс туралы жалпы идеяларды қалыптастырудан басталады. Тербелмелі қозғалыс күйі олардың арасында байланыс болған кезде бір тербелмелі денеден екіншісіне беріледі. Бұл алдымен екі байланысты маятникте көрсетіледі, содан кейін әртүрлі дизайндағы өзара байланысты тербелмелі жүйелерде (2 - сурет).

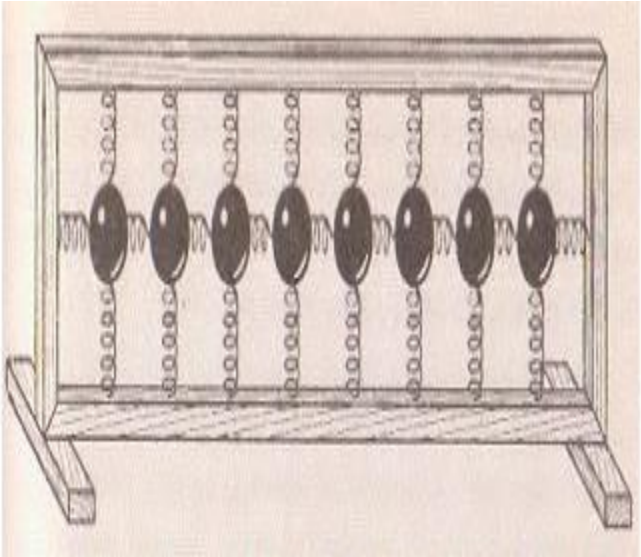

2-сурет. Әр түрлі дизайндағы тербелмелі жүйелер

Тербелмелі және толқындық процестер қай жерде қолданылса да, ескерілмесе де, мұндай техника саласы жоқ шығар. Механикалық тербелістер әртүрлі технологиялық процестерде және машиналарда қолданылады (сұрыптау машиналары, діріл конвейерлері, дірілдеу және т.б.). Қазіргі өндірісте жаппай кәсіп қызметкерлерінің көптеген санаттары технологиялық процестердің физикалық негіздерін немесе тербелмелі және толқындық құбылыстарды қолданатын машиналардың, механизмдер мен құрылғылардың жұмыс принципін түсінуі керек. Курстық жұмыста физиканы оқыту әдістемесі, атап айтқанда "механикалық тербелістер мен толқындар"бөлімі қарастырылды. Оқушыларды осы бөлімге оқыту процесінде кейіннен пайдалану үшін одан әрі әзірлеуді ескере отырып, компьютерлік модельдер ұсынылды. Компьютерлік модельдер дәстүрлі сабаққа оңай сәйкес келеді, бұл мұғалімге көптеген физикалық әсерлерді "тірі" көрсетуге мүмкіндік береді, олар әдетте "саусақтарда"ауыр және ұзақ түсіндіріледі. Сонымен қатар, компьютерлік модельдер мұғалімге оқу іс-әрекетінің жаңа, дәстүрлі емес түрлерін ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Жаппай компьютерлендіруді ескере отырып, бұл курстық жұмыс оқу процесінде орын алады. Курстық жұмыста ұсынылған компьютерлік модельдерді одан әрі дамыта отырып, оларды орта мектепте физиканы оқыту процесінде қолдануға болады.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Каменецкий С.Е. Теория и методика обучения физике в школе. М.: Издательский центр «Академия», 2000. - 384 с. .

2. Жилко, В. В. Физика: учебное пособие для 11 класса общеобразовательной школы с рус. яз. обучения Мн.: Нар. асвета, 2009. . Учебные программы для общеобразовательных учреждений с русским языком обучения. Физика 6-11 классы. Астрономия 11 класс. Мн.: Национальный институт образования. - 2009. - 64с .

3. Кологривов В. Н. Энергетические соотношения в задачах о колебаниях. Физ. образ. в вузах. - 2003. - 9, - N 4. - С. 57-61.

УДК 372.8:51

THE RELFTIONSHIP BETWEEN MATHEMATICS AND ENGLISH

Sultanova Galia Fanzirovna
Senior lecturer
Uzbekali Zhanibekov South Kazakhstan Pedagogical University
Department of «foreign languages» ,
Zhumashova Aruzhan Mukhanovna
6B01508-training of a teacher of Mathematics and physics
1st year student of the specialty

Түйін

Қазіргі ең өзекті пәндер ағылшын және математика пәндері. Бұл,пәндер қазіргі жастар үшін өте маңызды. Қазір білімділердің заманы болғандықтан,барлық жұмыс орны сенің ағылшын тіл білуіңді және санау жүйелерінен қателеспеуіңді талап етеді. Сондықтан,барынша дамимыз десек осы екі пәнді жақсылап меңгеру қажет. Жалпы,бұл бағдарламада математика мер ағылшын тілінің байланысы жайында және бұл екі пәнді үйренудің маңыздылығы. **қарастырылады**.

Резюме

Самыми актуальными предметами на сегодняшний день являются английский и математика. То есть предметы очень важны для современной молодежи. Поскольку сейчас время образованных людей, любая работа требует от вас знания английского языка и отсутствия ошибок в системах счисления. Поэтому, если мы хотим развиваться как можно лучше, необходимо хорошо овладеть этими двумя дисциплинами. В целом, эта программа посвящена взаимосвязи между математикой и английским языком и важности изучения этих двух предметов..

In general, modern people do not understand the importance and necessity of mathematics and English. Just as people need English to travel the country, so do mathematics to survive. Mathematics teaches deep thinking,ingenuity. If we also study English, we can see that it teaches deep thinking.

Basically, both mathematics and English are very extensive subjects. At first glance, it seems that the two disciplines are not similar. But these disciplines are similar in several ways.

First, we can assume that English and mathematics are language subjects. 5+2 = 7.here we can take the numbers as the primary,and the signs as the narrator. Adding five to two equals seven. That is, we can write any mathematical expression using language.

Secondly, the whole country knows both English and mathematics. Since English is the world language, everyone knows this language. Mathematics is exactly the same. If you go to any University,School in the world,students know English and mathematics.

Thirdly, for many specialties, mathematics is needed, as well as English. For example, management, business informatics. If you want to enter such specialties, you need to know both English and mathematics. Knowing only mathematics or only English,it is impossible to get into these mamadians.

Formulas from the fourth. All mathematical formulas are formed from these English letters. For example, we can take geometric formulas. Square perimeter P=4A. Triangle perimeter P = A+b+C. Rectangle perimeter P=(A+b)2. not only mathematics, but also English consists of formulas. For example, we can take these formulas:

S + am/is/are + V3 S + am/is/are + not + V3 Am/is/are + S + V3.

S + was/were + V3 S + was/were + not + V3 Was/were + S + V3.

S + will be + V3 S + will not be + V3 Will + S + be +V3. English is taught by many by formulas similar to mathematics: have + v3, will be + Ving. English, due to the fixed order of words, is much closer to mathematics than any other language.

Proportion in Grammar	
Past Tense	Past Participle
grew	grown
flew	?

$$\frac{\text{grew}}{\text{grown}} = \frac{\text{flew}}{x}$$

$$x = \frac{\cancel{\text{flew}} \times \cancel{\text{grown}}}{\cancel{\text{grew}}} = \text{flown}$$

Fifth, both English and mathematics are logical subjects. Mathematics, too, you solve problems by adding your logic. The same is true in English. We also need logic to form sentences correctly,to correctly position the organ of the primary and the narrator.

Errors in the sixth. For example, in mathematics, we cannot divide the number 0 by any number. This is subject to error. Well, in English, after did you can never put the second form of the verb. This is also a mistake. It should be noted that mathematics and English have a lot of connections. As for the importance, both disciplines are of great importance. I think knowing and understanding both disciplines will make it easier to live. Thinking about it, Mathematics is the king of science. Well, English is the world language.

Now let's talk about why it is important to learn these two subjects, since mathematics and English are so necessary in our daily lives.

1) if you did not understand English and mathematics during your school years,then in the future you will have a lot of difficulty in counting and literacy.

2) if you finish math and English well in school, you will be many times more successful in statics than the rest of the students. Further research has shown that children who are good at math from a young age earn more money by the age of 30 than other similar children.

3) Learning English and Mathematics and acquiring these skills is also very important for your mental health. According to research by scientists, a certain part of the brain is involved when performing mathematical exercises, and it has been proven that this is directly related to improving emotional health.

In conclusion, we realized that learning both math and English is very important in everyday life, not only for work purposes, but also for our emotional, social and physical well-being.

LIST OF REFERENCES

1) https://www.learndirect.prod.stonebridge.uk.com/blog/why-are-english-and-maths-important
2) https://zaochnik.ru/blog/chto-obschego-u-anglijskogo-jazyka-i-matematiki/
3) https://skyeng.ru/magazine/chto-obshego-u-anglijskogo-i-matematiki-6-neozhidannyh-shodstv/

МЕКТЕП ФИЗИКА КУРСЫНДА «КВАНТТЫҚ ФИЗИКА» БӨЛІМІН ОҚЫТУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Үсен М.Ә. -1502-22 тобының студенті
Ғылыми жетекші: Рамазанова С. А –ф.м.ғ.к, доцент
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Одна из важнейших областей новой физики-квантовая физика.Это мощный инструмент для изучения природы атомарных процессов и их освоения. Включает теорию, классическую механику, охватывающую большой круг физических процессов. В качестве отдельных глав квантовой физики возникли теория атомной структуры,теория излучения,теория структуры молекул,теория взаимодействия элементарных частиц,теория ядра и ядерных процессов. Квантовая физика позволила определить границы применения классической теории,открыла волновые свойства мельчайших частиц материи, показала, что достижения классической физики-это шаги в движении к абсолютной реальности, отражающие объективные закономерности всех физических явлений. На основе методов квантовой физики удалось понять природу химических сил и валентности,понять причины определенных физико-химических свойств твердых тел (металлов,полупроводников,диэлектриков). Научный уровень преподавания раздела квантовой физики в школьном курсе физики значительно ниже. А это, в свою очередь, означает, что, не зная идей квантовой физики, «учащиеся не могут получить правильное представление о современной научной физической картине мира».Выпускники средней школы, к сожалению,далеки от понимания "картины мира", которая изображена в результате невероятных достижений физики двадцатого века.После ознакомления учащихся с идеями.

Summary

One of the most important areas of new physics is quantum physics.It is a powerful tool for studying the nature of atomic processes and mastering them. It includes theory, classical mechanics, covering a wide range of physical processes. The theory of atomic structure, the theory of radiation, the theory of molecular structure, the theory of interaction of elementary particles, the theory of the nucleus and nuclear processes emerged as separate chapters of quantum physics. Quantum physics allowed us to define the limits of the application of classical theory, discovered the wave properties of the smallest particles of matter, and showed that the achievements of classical physics are steps in the movement towards absolute reality, reflecting the objective laws of all physical phenomena. Based on the methods of quantum physics, it was possible to understand the nature of chemical forces and valence, to understand the causes of certain physico-chemical properties of solids (metals, semiconductors, dielectrics). The scientific level of teaching of the quantum physics section in the school physics course is much lower. And this, in turn, means that, without knowing the ideas of quantum physics, "students cannot get a correct idea of the modern scientific physical picture of the world."Unfortunately, high school graduates are far from understanding the "picture of the world", which is depicted as a result of the incredible achievements of twentieth-century physics.After familiarizing students with the ideas of quantum mechanics, concepts such as velocity and trajectory, particle and wave "energy and mass", matter and field are absorbed more deeply.

Бүгінгі таңда ғылымның қазіргі жағдайы мен мектеп физика курсының мазмұны арасында біршама қиындықтар пайда болған. Кванттық физика 11-сыныптың үшінші тоқсанында оқытылады, онда көптеген студенттер өмір жолын таңдауды шешіп, қорытынды емтихандарға дайындалумен айналысады. Осы уақытта оқушылар кванттық физиканың маңызды бөлімдерін зерттеуге қызығушылықтарын жоғалтады. Сонымен қатар, кванттық физика қазіргі қоғам үшін үлкен маңызға ие екендігін жеткілікті түрде түсініп үлгермейді.

Кванттық физиканы білу физиктерге де, басқа кәсіптердің өкілдеріне де олардың кәсіби дамуы үшін де қажет. Кванттық физика атомдардың, иондардың, молекулалардың, конденсацияланған орталардың және электронды ядролық құрылымы бар басқа жүйелердің негізгі қасиеттерін сипаттайды. Кванттық физика сонымен қатар электрондардың, фотондардың, сондай-ақ басқа элементар бөлшектердің әрекетін сипаттай алады. Осылайша, жапырақтардың неге жасыл екенін түсіндіруге болады; пластмассаның кейбір түрлерін сындыру оңай, ал басқаларын сындыру қиын; металдар неге электр тогын өткізеді; неліктен басқа заттың тең мөлшерімен салыстырғанда суды жылыту үшін көп энергия қажет; және неге химиялық реакциялар дәл осылай өтеді. Кванттық физиканың негіздерін білу келесідей бөлімдерді зерттеу кезінде жақсы түсінуге мүмкіндік береді:

- электр (тақырып электр өткізгіштік)
- термодинамика (тақырып жылу өткізгіштік)
- оптика (тақырып Жарық)
- магнетизм(тақырып деңгейлерді электрондармен толтыру).

Кванттық физика олар үшін маңызды екеніне физиктер ғана емес, сонымен қатар басқа мамандықтардың өкілдері де сенімді. Кванттық физика болмаса, қазіргі жартылай өткізгіштер болмас еді. Бұл, мысалы, ұялы телефондар, СКД мониторлар, компьютерлер, жарықдиодты шамдар және басқа да электронды жабдықтар бар дегенді білдіреді. Адам ағзасындағы ішкі процестерді көрсететін магнитті-резонанстық томография болмас еді (дәрігерлер). Кванттық физика медициналық заттардың біздің денеміздегі ақуыздармен қалай әрекеттесетінін анықтауға мүмкіндік берді, бұл жаңа медициналық заттарды (молекулалық биологтар) сынаудағы тиімді және қауіпсіз алғашқы қадам. Кванттық физика фильмдер мен әдебиеттерде кеңінен қолданылатын сюжеттерді түсіну үшін маңызды — кванттық компьютерлер, кванттық телепортация және кванттық криптография (жазушылар). Кванттық физика- кеңістік пен уақыт дегенді білдіретін нәрсеге, сондай-ақ себеп пен салдарға (философтар) терең әсер етті.

Осылайша, физиканың негізгі бөлімі ретінде кванттық физика басқа салалардағы мамандықтар үшін де пайдалы.

Кванттық физика әлемнің толық бейнесін қалыптастырады.

Айналадағы әлем бір қарағанда басқаша болуы мүмкін. Бұл біздің көзіміз, құлағымыз, жанасуымыз немесе сезіміміз арқылы қабылдай алатын нәрседен асып түседі. Біз әлемді материалистік тұрғыдан қабылдауға, үстелдер, орындықтар, телефондар мен машиналар туралы қол тигізуге, естуге және сезінуге болатын заттар деп ойлауға дағдыланғанбыз. Алайда, кванттық физика бізге материя бос орыннан тұрады және оның қасиеттері бізде тікелей тәжірибесі жоқ *пси* функциясын сипаттайды деп үйретеді.

Адам өзінің шығу тегін білуге деген құштарлығымен сипатталады. Өмірдің пайда болуы, ғаламның пайда болуы нені қамтиды және мұның бәрінің пайда болуының мәні неде? Жоғарыда айтылғандардың ешқайсысының биологиялық маңызы жоқ. Дегенмен, көптеген адамдар үшін бұл сұрақтар биологиялық қажеттіліктерден де үлкен рөл атқарады. Көптеген адамдар "Мен кіммін"деген сұраққа жауап іздеуге құлшынысы басым. Ал кванттық физика әлемді және өзін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Кванттық физика ұтымды ойлауға үйретеді. Классикалық физикадан тыс шығу біздің әл-ауқатымызды арттыруға және технологияның қарқынды дамуына ықпал ететін ғылыми білімнің негізгі жеңістерінің бірі . Бұл жағдайда адамның шындықты фантастикадан ажырата алуы маңызды. Мысалы, ғалымдар кванттық телепортация туралы білім алды. Бұл жағдайда жалған ғылыми фильмдерде сипатталған телепортация физика заңдарына бағынбайды, бұл адамды адастыруы мүмкін. Бұл тақырып мектепте оқытылмайды. Әркімнің кванттық физика бойынша негізгі білім алуы және ғылымның не екенін және фантастиканың не екенін өзі анықтай алуы маңызды.

Кванттық физика- мәдениеттің элементі. Латын тілін білу орта ғасырлардағы мәдениетті адам үшін қажет болды. Сол сияқты, физиканы білу мәдениетті заманауи адам үшін міндетті болып табылады. Физика туралы білімсіз қазіргі әлемді түсіну мүмкін емес. Мектепте және

университетте кванттық физиканы оқыту үлкен маңызға ие. Кванттық механиканы мектепте қол жетімді ету қажет. Бұл жағдайда оқушылар университетке түскенде физиканың басқа салаларын сәтті оқиды.

ХХ ғасырдың бірінші ширегінде физика материяның атомдық және субатомдық деңгейлердегі мінез-құлқын зерттей бастады. Кванттық физиканың пайда болуы мен қарқынды дамуы көбінесе интуитивті идеяларға қайшы келетін бүкіл әлемді ашты. Есте сақтау керек, интуиция бізбен сәйкес келетін масштабтағы қарапайым заттардың мінез — құлық тәжірибесіне негізделген, ал кванттық физика микроскопиялық және бізге көрінбейтін деңгейде болатын құбылыстарды сипаттайды-ешбір адам олармен ешқашан тікелей кездеспеген.

Оқушыларға осы мәселенің мәнін көрсету педагогикалық тұрғыдан маңызды. Физикадағы барлық нәрсе қазірдің өзінде ашық емес екенін және заманауи оқыту моделін қолданған кезде шығармашылыққа орын бар екенін көруге мүмкіндік беру керек.

Мектептердің 11-сыныбында және жоғары оқу орындарының бірінші курсында кванттық физика мәселелерін оқыту қазіргі заманға сай кванттық физиканың іргелі ережелері негізінде жүйелі және дәйекті түрде құрылуы керекғылым деңгейі және білім алушылардың дайындық деңгейіне бейімделген. Кванттық физика негіздерін игеру мектеп оқушылары мен студенттерде мисконцепцияларды (классикалық физиканы зерттеу тәжірибесінен алынған және кванттық физика принциптеріне қайшы келетін идеялар) анықтауға және жоюға ықпал етеді.

Мектептегі қазіргі физика ғылымының мәселелерін зерделеу кезінде микроәлем объектілерінің мінез-құлқы туралы идеяларды қалыптастыруға бағытталған арнайы әдістерге сүйенген жөн (микроәлем құбылыстарының парадоксалдылығын атап өту, ой эксперименттері, оқушыны субъект позициясына қою). Физика курсын айтарлықтай шектеуді зерттеу және оны жүйелі түрде ұсынудың заманауи талаптары; а) физика мен химияны зерттеудегі пәнаралық байланыстардың міндеттілігі және атом мен атом ядросын зерттеу кезінде оларды іске асыру әдістемесінің жеткіліксіз әзірленуіне байланысты оны ұйымдастыру мүмкіндігі; 2) атом мен атом ядросын зерттеудің қалыптасқан орны (физика курсының соңында) және осы ұғымдардың заряд, әртүрлі ортадағы электр тогы, магнит өрісі, электромагниттік тербелістер мен толқындар туралы сұрақтарды зерттеу үшін маңыздылығы;

Кванттық физика мәселелерін мектептің жоғарғы сыныптарында және жоғары оқу орындарының бірінші курстарында физика курсына енгізу кванттық әлемнің бейнелері мен құбылыстарын қалыптастыруға, кванттық теорияның іргелі ережелерін игеруге, физиканы оқудың сабақтастығын қамтамасыз етуге және оқушылардың мотивациясын арттыруға мүмкіндік береді. Егер тереңдетілген материалды игеру үшін интерактивті жұмыс әдістерін қамтитын компьютерлік әзірлеуді қолдансаңыз,оны визуализациялау, тесттер және виртуалды пікірталастарды қолдансаңыз жақсы нәтижеге қол жеткізесіз. Оқушылар кванттық энергияның сәулелену жиілігіне тәуелділік формуласын, Бор постулаттарын, энергия бірлігін, сутегі атомының энергетикалық күйлерінің диаграммасын және олардың бір күйінің атомының жарықты сіңіру немесе шығару арқылы басқаларына ауысуын түсіндіру, оқушылардың жартысына жуығы электродинамиканың қолдану шекараларын және спектрлерді түсіндіруде және Бор атомының моделін енгізу қажеттілігінде Резерфорд атомының шектеулі моделі туралы мәліметтер береді. Бұл деректерді оң бағалауға болады, өйткені. олар білім беру стандартынан тыс материалды игерудің жоғары деңгейіне сәйкес келеді. Негізгі мектепте атом мен атом ядросының құрылымдық модельдерін зерттеу физика мен химияның пәнаралық байланыстарына негізделуі керек деген гипотезаның дұрыстығын көрсетуге болады. Жаратылыстану білімінің сапасын арттыру мәселесін шешу кванттық физика - атом және атом ядросы туралы оқу материалының құрылымын, мазмұнын, сондай-ақ негізгі мектептің физика курсына қойылатын заманауи талаптары бар оқыту әдістері мен құралдарын жаңарту болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Ванеев А.А., Дубицкая Э.Г., Ярунина Е.Ф. Преподавание физики в 10 классе средней школы. - М., «Просвещение», 1978 г.

2. Каменецкий С.Е. Теория и методика обучения физики в школе (частные вопросы). - М., «ACADEMA», 2000 г.
3. Бугаев А.И. Методика преподавания физики в средней школе.-М., 1981г.
4. Вольштейн С.Л., Качинский А.М. Уроки физики в 10 классе. – Минск, «Народная асвета», 1980г.
5. Тарасов Л. В. Современная физика в средней школе. – 1990.
6. Алимбекова Г. Б., Сейдәзім Қ. Б. METHODS OF STUDYING QUANTUM OPTICS IN A SCHOOL PHYSICS COURSE //Актуальные научные исследования в современном мире. – 2021. – №. 2-8. – С. 6-8.
7. Касымова А. А., Кафизова Г. М., Кожабаева Ж. Е. ФОРМИРОВАНИЕ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИКИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ КЕЙС-ТЕХНОЛОГИИ //Известия. Серия: Педагогические науки. – 2022. – Т. 66. – №. 3.
8. Қаптағай Г. Ә., Тугелбаева Г. Т., Дутбаева А. А. КВАНТТЫҚ-ХИМИЯЛЫҚ МОДЕЛДЕУ ФИЗИКА-ХИМИЯЛЫҚ ПРОЦЕСТЕРДІ ҒЫЛЫМИ ТАНЫМ ӘДІСІ РЕТІНДЕ //ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ҚЫЗДАР ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ. – 2020. – С. 38.
9. Жалғас М., Орманова Г. К., Абекова Ж. А. КВАНТЫҚ ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ //EDITORIAL BOARD. – 2022. – С. 523.
10. Тарасов Л. В. Современная физика в средней школе. – 1990.

ӘОЖ 546-123

СІЛТІЛІК МЕТАЛДАРДЫ ОҚЫТУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ БІЛІМІ МЕН БІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Түйме М.Е. – 1504-10а тобының студенті
Ғылыми жетекші: Керимбаева К.З. - т.ғ.к., доцент
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті,Шымкент

Резюме

Бұл мақалада инновациялық технологияларды қолданып 10-сынып оқушыларына сілтілік металдар тақырыбына сабақ өтілді. Оқушылардың білімі мен білігін қалыптастыру бағытында инновациялық технологияның маңыздылығы анықталды.

Summary

In this article, students of the 10th grade were taught a lesson on the topic of alkali metals using innovative technologies. The importance of innovative technology in the direction of forming students ' knowledge and skills is revealed.

Қазіргі білім беру жүйесінде химиялық технологияны белсенді қолдану оқушылардың білім, білік дағдыларын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Жетілдірілген зертханалық технологияларды, мультимедиялық ресурстарды және интерактивті тақталарды қолдану дәстүрлі оқыту әдістерін толықтырып қана қоймайды, сонымен қатар динамикалық оқыту ортасын жасайды. Бұл оқушыларға химиялық процестерді тереңірек зерттеуге түсінуге, виртуалды эксперименттер жүргізуге және практикалық дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді. Мұндай технологиялар қолдану оқушылардың химия пәніне деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, сонымен қатар олардың химиялық ұғымдарды жан-жақты меңгеруге көмектеседі және теориялық білімді тереңірек түсінуіне, деректерді талдау мен сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Химиялық технологияны оқу процесіне осылайша енгізу оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, сонымен қатар олардың ғылыми және

өндірістік салаларда табысты маман болуға дайындайды, мұнда озық технологияларды қолдану басты рөл атқарады.

Ғылым мен техниканың күн сайын қарыштап дамып келе жатқан дәуірінде оқушылардың білім-білік дағдыларын дамытуда инновациялық технологияларды қолдану арқылы химияны оқыту тиімді әрі қызықты бола түсуде. Бүгінгі таңда білім беру жүйесінде инновациялық технологияларды білім алушылардың жас ерекшеліктеріне қарай пайдалану, білім алушылардың шығармашылық сапа қасиеттерін дамытып, оларды интеллектуалдық қабілеттерін арттыру мақсатында пайдалануға негізделеді [1].

Инновациялық технологияларды оқу үдеріснде қолдану арқылы білім беруді жүзеге асыру жолдары сан алуан, соның ішінде жаратылыстану ғылымдарының бағытындағы мазмұндас пәндер байланысы негізінде жүзеге асыру мүмкіндігінің молдығы химия саласында қолдану мүмкіндігін туғызуда[2].

Сілтілік металдарды оқытуда оқушылардың білімі мен білігін қалыптастыруда инновациялық технологиялардың тиімділігін анықтау мақсатында зерттеу жүргізілді. Зерттеуге 10 сынып оқушылары қатысты.

1. 1-топ 10 а сыныбына өтілді. Оқушылар «Сілтілік металдар» тақырыбын дәстүрлі оқыту әдістерін пайдалана отырып өтілді.

2. 2-топ 10 г сыныбына оқытудың инновациялық әдістерін қолдана отырып, «Сілтілік металдар» тақырыбын соның ішінде:

Оқушылар сілтілік металдармен тәжірибелер жүргізе алатын виртуалды зертханалар қолдана отырып өтілді.

Сілтілік металдармен химиялық реакцияларды көрсететін мультимедиялық презентациялар мен модельдеулерді қолданатын phet colorado сайты қолдану арқылы сабақ өтілді.

Бағалау құралы:Материалды меңгеру деңгейін бағалау үшін және қолданылатын оқыту әдістерінің тиімділігін бағалау үшін сауалнама алынды. Сауалнамада келесі сұрақтар қойылды.

Сілтілік металдар тақырыбына өткен сабақ ұнады ма?

Phed Colorado инновациялық технологиясын пайдалана отырып өтілген сабақ сіздің білімге деген қызығушылығыңызды ашты ма?

Сауалнама нәтижесі бойынша

Сілтілік металдар тақырыбына өткен сабақ ұнады ма?

Сауалға 93 пайызы иә деп жауап берді . Сауалнама қорытындысы төменде көрсетілген.

Phed Colorado инновациялық технологиясын пайдалана отырып өтілген сабақ сіздің білімге деген қызығушылығыңызды ашты ма? Сауалға 88 пайызы иә деп жауап берді 13 пайызы жоқ және түсініксіз деп жауап берді.Сауалнама қорытындысы төменде көрсетілген.

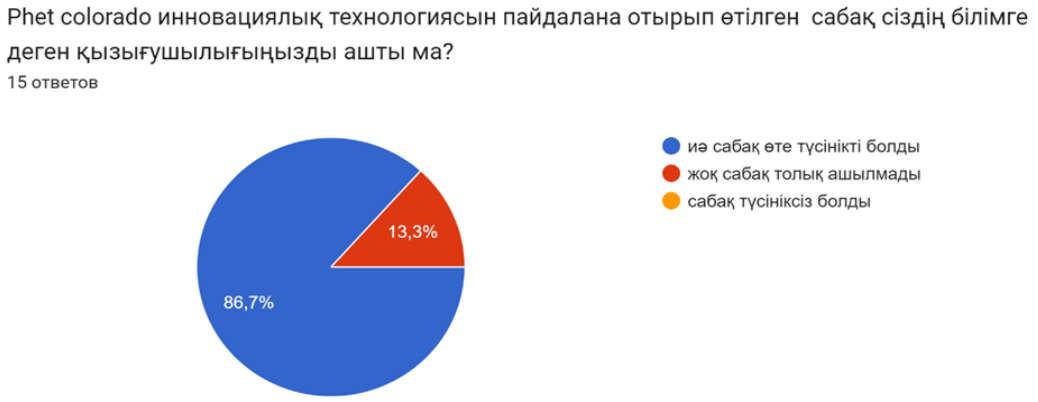

Сауалнама нәтижесі бойынша

Оқытудың инновациялық әдістерін қолдана отырып, «Сілтілік металдар» тақырыбын зерттеген 10 г сынып оқушылардың материалды меңгеру деңгейін сонымен қатар пәнге және оны практикада қолдануға деген қызығушылықтары жоғарылады. Ал 10 а сыныбының оқушыларының төмен нәтиже көрсетті.

Қорытынды

Бұл тәжірибенің нәтижелері сілтілі металдарды оқытуда студенттердің дағдылары мен білімдерін дамытуда әртүрлі оқыту әдістерінің тиімділігін ашып көрсетілді. Phed Colorado,виртуалды зертханалар сияқты инновациялық технологиясын пайдалана отырып өтілген сабақ оқушылардың білімге деген қызығушылығын және білімі мен білігін қалыптастарды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Жанатбекова Н.Ж., Борибекова Ф. Білім беру жүйесіндегі инновациялық технологиялар: Оқу құралы Н.Ж.Жанатбекова, Ф.Борибекова – Алматы: CyberSmith, 2019.
2. https://kazatu.edu.kz/assets/i/science/vn1301gum02.pdf

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРҒА САБЫН ЖАСАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҮЙРЕТУ

Кенжебай Өмірбек -1504-12 тобының студенті
Ғылыми жетекшісі: Мәдібекова Ғ.М.-х.ғ.к., профессор
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті,
Шымкент қ.

Резюме

Статья "Использование искусственного интеллекта для обучения мыловарению: новые возможности для учеников" представляет обзор современных методов обучения мыловарению с использованием технологий искусственного интеллекта (ИИ). Введение охватывает значимость обучения мыловарению и роль ИИ в образовании. Основные принципы мыловарения, традиционные методы обучения и потенциал ИИ в этой области рассмотрены в деталях. Статья анализирует преимущества использования ИИ в обучении мыловарению, такие как повышение эффективности, индивидуализированный подход и снижение рисков. Примеры платформ и приложений, использующих ИИ для обучения мыловарению, и вызовы, стоящие перед этой технологией, также обсуждаются. В заключении подводятся итоги и показаны перспективы развития исследований и практического применения ИИ в обучении мыловарению.

Summary

The article "Using Artificial Intelligence to Teach Soap Making: New Opportunities for Students" provides an overview of modern methods for teaching soap making using artificial intelligence (AI) technologies. The introduction covers the significance of soap making education and the role of AI in education. The basic principles of soap making, traditional teaching methods and the potential of AI in this field are discussed in detail. The article analyzes the benefits of using AI in soap making training, such as increased efficiency, personalized approach and reduced risk. Examples of platforms and applications using AI to teach soap making and the challenges facing this technology are also discussed. The conclusion summarizes the results and highlights the prospects for the development of research and practical application of AI in soap making education.

Кіріспе.

Сабын жасау, сабын жасау өнері тек көңілді әрекет қана емес, сонымен қатар күнделікті өмірде маңызды мәнге ие. Соңғы уақытта бұл қолөнерге деген қызығушылық тек қолдан жасалған әуесқойлар арасында ғана емес, сонымен қатар оны өз бағдарламаларына енгізуге ұмтылатын оқу орындары арасында да арта түсті.

Бұл мақаланың мақсаты - Оқушыларға сабын жасаудың маңыздылығын қарастыру және осы үдерістегі жасанды интеллекттің рөлін зерттеу. Біз сондай-ақ қазіргі білім берудегі тақырыптың өзектілігін қарастырамыз және сабын жасау білімін жақсарту үшін жасанды интеллект әлеуетін талқылаймыз.

Оқушыларға сабын жасауды үйретудің маңыздылығы
Сабын жасауды үйрену Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға ғана емес, сонымен қатар сабын жасау процесінің ғылымын білуге мүмкіндік береді. Бұл сонымен қатар табиғи ингредиенттердің маңыздылығын және олардың теріге әсерін түсінудің бірегей мүмкіндігі. Сабын жасауды үйрену кезінде алынған дағдылар күнделікті өмірде де, болашақ мансабыңызда да пайдалы болуы мүмкін.

Білім берудегі жасанды интеллекттің рөлі
Технологияның дамуымен білім де өзгеруде. Жасанды интеллект (AI) оқытудың инновациялық тәсілдерін ұсына отырып, бұл үдерісте басты рөл атқарады. Сабын жасау бойынша білім беру контекстінде AI пайдалану дағдыларды меңгеру және білімді меңгеру процесін айтарлықтай жеңілдетіп, оны қолжетімді және интерактивті етеді.

Тақырыптың өзектілігі
Қазіргі уақытта адамдар экологиялық таза және табиғи өмір салтына ұмтылып жатқанда, сабын жасауды үйрену бұрынғыдан да өзекті бола түсуде. Бұған технологияның ұдайы дамып келе жатқанын және инновациялық білім беру әдістерінің қажеттілігін қоссақ, сабын жасауды оқыту үдерісіне жасанды интеллект енгізу логикалық қана емес, сонымен бірге дамудың ізденетін бағыты екені анық.

Бұл мақала туралы белгілі ғалымдардың пайымдаулары:

1.Роуэн Лукас: «Білім беру революциясы: сыныптағы жасанды интеллект» мақаласында Лукас заманауи білім беруде ЖИ пайдаланудың маңыздылығын атап көрсетеді және жасанды интеллект негізінде білім беру технологияларын дамыту перспективаларын атап көрсетеді.

2. Сюзан Эткинс: «Жасанды интеллект және сабын жасау: мектептегі білім берудегі жаңа көзқарас» атты зерттеуінде Аткинс сабын жасауда білім беруде ЖИ пайдалануды зерттеп, білім беру тиімділігі мен оқушылардың қауіпсіздігін жақсарту үшін шешімдер ұсынады.

Негізгі бөлім:
Заманауи білім беруде оқыту үдерісін жақсарту үшін әртүрлі технологиялар, соның ішінде

жасанды интеллект белсенді түрде қолданылады. Осы бағыттардың бірі AI көмегімен сабын жасауды үйрету болып табылады, бұл Оқушыларға осы салада дағдылар мен білім алудың жаңа мүмкіндіктері мен құралдарын береді.
Сабын жасаудың негізгі принциптері сабынның құрамын, оның жасалу процесін анықтау және қауіпсіздік пен стандарттарға сәйкестігін қамтамасыз ету аясында зерттеледі. Оқытудың дәстүрлі әдістеріне оқу курстары, практикумдар, кітаптар мен оқу құралдары арқылы өздігінен білім алу жатады. Дегенмен, бұл әдістер қолжетімділікпен шектелуі мүмкін және әрқашан белгілі бір оқушы үшін жеке оқытуға мүмкіндік бермейді.

Сабын жасауда жасанды интеллектті пайдалану бірқатар артықшылықтар береді. Виртуалды зертханалар мен модельдеу Оқушыларға денсаулық пен қауіпсіздікке қауіп төндірмей тәжірибе жасауға мүмкіндік береді. Машиналық оқыту алгоритмдері негізінде жасалған дербестендірілген білім беру бағдарламалары әрбір оқушының білім деңгейіне және қажеттіліктеріне бейімделген. ЖИ пайдаланатын интерактивті онлайн курстар нақты уақытта кері байланыс пен қателерді түзетуге арналған кеңестер бере алады.
Сабын жасауды үйрету үшін жасанды интеллект пайдаланатын платформалар мен қолданбалардың мысалдарына Оқушылар сабын жасау процесін визуализациялай алатын виртуалды зертханалар, сондай-ақ әр студенттің шеберлік деңгейіне бейімделген интерактивті сабақтар мен әрекеттері бар онлайн платформалар жатады.
Дегенмен, сабын жасауда білім беруде жасанды интеллектті пайдалануда қиындықтар бар, соның ішінде техникалық шектеулер мен ЖИ әдістерін дамыту қажеттілігі. Мұндай технологияларды енгізу оқу бағдарламаларын жаңартуды және мұғалімдерді жаңа құралдарды пайдалануға үйретуді де талап етеді.

Тұтастай алғанда, сабын жасауда білім беруде жасанды интеллектті пайдалану осы саладағы білім берудің қолжетімділігін, тиімділігін және жекелендіруді айтарлықтай жақсарта алатын перспективалы бағыт болып табылады. Осы саладағы технологиялар мен зерттеулердің дамуымен біз AI көмегімен сабын жасау бойынша оқытуда бұдан да үлкен жетістіктер мен инновацияларды күтуге болады.

Эксперименттік бөлім. Жасанды интеллект арқылы сабын жасауды оқытудың тиімділігін зерттеу.

Мақаланың осы эксперименттік бөлімінде біз зерттеу жүргіздік, оның мақсаты Оқушыларға сабын жасауды үйрету процесінде жасанды интеллектті (ЖИ) пайдаланудың тиімділігін бағалау болды. Біз ЖИ Оқушыларға сабынды сәтті жасау үшін қажетті дағдылар мен білімді үйренуге қалай көмектесетініне назар аудардық.
Әдістеме. Біз сабын жасауды үйрету үшін жасанды интеллект технологиясын пайдаланатын білім беру платформасын жасадық. Платформа виртуалды зертханаларды, интерактивті тапсырмаларды және автоматтандырылған кері байланыс құралдарын қамтыды. Оқушылар платформаға веб-интерфейс немесе мобильді қосымша арқылы кірді.

Эксперимент үшін біз екі топшаға бөлінген Оқушылар тобын жинадық: бір топ біздің білім беру платформамыз арқылы оқытылды, ал екіншісі дәстүрлі әдістермен, мысалы, кітап оқу, шеберлік сабақтарына қатысу және тәжірибе жасау арқылы оқытылды.

Өлшенетін параметрлер
Сабақтың тиімділігін бағалау үшін біз келесі параметрлерді өлшедік:
Сабын жасау дағдыларын меңгерудегі үлгерім: оқуды аяқтағаннан кейін Оқушылардың білім және дағды деңгейін бағалау.
Оқуға жұмсалған уақыт: екі топтағы Оқушыларға материалды меңгеру үшін қажетті уақытты салыстыру.
Жасалған сабынның сапасы: оқушылардың сабын жасау кезіндегі сапасын және қауіпсіздік стандарттарына сәйкестігін бағалау.

Нәтижелер
Эксперимент нәтижесінде алынған мәліметтерді талдай келе, біз келесі қорытындыға келдік: Жасанды интеллектпен жабдықталған білім беру платформасы арқылы оқытылатын Оқушылар дәстүрлі оқыту әдістерін пайдаланатындармен салыстырғанда сабын жасау дағдыларын меңгеруде жылдам әрі толық үлгерім көрсетті.
ЖИ платформасын пайдаланатын Оқушылар үшін оқуға жұмсалған уақыт айтарлықтай аз болды, бұл оқу үдерісінің тиімдірек екенін көрсетеді.
Нақты нұсқаулар мен кері байланыстың арқасында ЖИ платформасын қолданып оқытылатын Оқушылар үшін шығарылатын сабынның сапасы да жоғары болды.

Қорытынды
Біздің эксперимент нәтижелері Оқушыларға сабын жасауды үйретуде жасанды интеллектті қолданудың тиімділігін растайды. ЖИ қолданатын платформалар оны қолжетімді, тиімді және интерактивті ету арқылы оқу тәжірибесін айтарлықтай жақсарта алады. Бұл саладағы болашақ зерттеулер ЖИ технологияларын білім беру тәжірибесін байыту үшін қалай пайдалануға болатыны туралы шекараларды одан әрі кеңейте алады.

Осы мақаланың соңғы бөлімінде мен Оқушыларға сабын жасауды үйретуде жасанды интеллектті пайдаланудың маңыздылығын атап өткім келеді.
Оқытудың дәстүрлі әдістерінің өзіндік құндылығы бар болғанымен, бұл салаға ЖИ енгізу жаңа перспективалар мен мүмкіндіктер ашады. Виртуалды зертханаларды, жекелендірілген білім беру бағдарламаларын және интерактивті курстарды пайдалану Оқушыларға тереңірек және тиімдірек білім алуға және қауіпсіз және бақыланатын ортада өз дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Бұл тәсілдің артықшылығы айқын: оқытудың әрбір адам үшін қолжетімділігі, білім сапасын арттыру, оқу үдерісін дараландыру және қателіктер қаупін азайту. ЖИ қолдану арқылы Оқушылар нақты уақытта кері байланыс пен кеңестер ала алады, бұл оларға материалды тиімдірек меңгеруге көмектеседі.
Дегенмен, мұндай технологияларды енгізбес бұрын техникалық шектеулерді ескеру қажет, сонымен қатар оқыту әдістерін жетілдіру және олардың функционалдығын кеңейту үшін одан әрі зерттеулер жүргізілуі керек.
Жалпы, оқушыларға сабын жасауды үйретуде жасанды интеллектті пайдалану білім беруді дамытудағы маңызды қадам болып табылады. Бұл білім берудің қолжетімділігі мен сапасын арттырып қана қоймай, білім беру саласындағы инновацияларды дамытуға ынталандырады. Ғалымдардың, педагогтардың және әзірлеушілердің бірлескен күш-жігері Оқушыларға сабын жасау саласында және одан тыс жерлерде өз дағдыларын дамытуға және табысқа жетуге көмектесетін бұдан да тиімді және инновациялық оқыту әдістерін жасауға әкелуі мүмкін.

Пайдаланылған әдебиеттер

Smith, J. (2020). "The Art of Soap Making: A Beginner's Guide." Publisher.

1. Johnson, A. (2019). "Soap Making 101: Techniques and Recipes for the First-Time Soap Maker." Publisher.
2. Brown, C. (2021). "The Role of Artificial Intelligence in Education." Journal of Educational Technology.
3. Wang, L., & Zhang, H. (2023). "Virtual Labs: Enhancing STEM Education Through Simulation and AI." International Conference on Artificial Intelligence in Education Proceedings.
4. Patel, R., & Gupta, S. (2022). "Intelligent Tutoring Systems: A Review of Applications in Various Domains." Expert Systems with Applications.
5. Green, M. (2024). "Innovations in Educational Technology: Integrating AI for Personalized Learning." Educational Technology Journal.
6. Educational Soap Making App. (2023). [Mobile application]. Retrieved from App Store/Google Play Store.

7. Virtual Soap Making Laboratory. (2023). [Online platform]. Retrieved from www.soaplab.com.

ӘОЖ 378.1

БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ WEB ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП ИТЕЛЕКТУАЛДЫ ҚАБІЛЕТТІ ДАМЫТУ

Исабаева А.Ж. - М1503-12 тобы магистранты
Ғылыми жетекшісі: Алдешов С.Е. – п.ғ.к., доцент м.а.
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті
Баймаханова Л.А. – п.ғ.к.,
Ғани Мұратбаев атындағы Жетісай гуманитарлық колледжінің директоры

Резюме

Одним из главных условий современного образования является научить учащихся находить необходимую информацию и самостоятельно выбирать способы обучения. На наш взгляд, основная цель при проектировании информационно-образовательной среды – потребовать от ученика самостоятельного обучения, то есть стимулировать любознательность.

Summary

One of the main conditions of modern education is to teach students to find the necessary information and choose their own learning methods. In our opinion, the main goal when designing an information and educational environment is to require independent learning from the student, that is, to stimulate curiosity.

Қазіргі уақытта мұғалімнің негізгі мақсаты – бәсекелестік жағдайда өмір сүре алатын, экономикалық, ақпараттық, білім беру кеңістігіне шыға алатын және жұмыс істей алатын маман дайындау. Мұғалімнің міндеті – ресурстарды пайдалана отырып, нақты өмірдегі байланыстарды анықтауға және әлемді басқа қырынан көруге, шығармашылық бастамаларын оятуға, есте сақатағанын дәл уақытында қолдануға үйрету.

Білім берудегі компьюерлік технолгиялардың барлық мүмкіндіктерін біріктіре пайдалану оқушылардың таңымдық белсенділігін, шығармашылық бастамасын, өзіне және алған біліміне деген көзқарасын ынталандыруға көмектеседі. Оқушылардың жеке қасиеттерін ашуға, сақтауға және дамытуға ықпал етеді.

Білім беруге ақпараттық-компьютерлік технологияларды енгізудің салдарынан ғылыми зерттеулер мен сараптамалық зерттеулер жүргізуге, білім беру сапасының мониторингін жүзеге асыруға мүмкіндік туып отыр. Білім беруді ақпараттындыру мәселесі келесі себептерге байланысты XXI ғасырдың маңызды жаһандық және іргелі мәселесі болып табылады [1]:

- қоғамды ақпараттандыру процесінің қарқынды дамуы өркениет дамуының жалпы заңды көрінісі болып табылады. Бұл прцесс бүгінгі таңда шынындада жаһандық сипатқа ие болып отыр. Сондықтан да, қоғамды ақпараттандыру әртүрлі әлеуметтік өзгерістерге әкелуде. Бұл адам өмірінің көптеген аспектілерін өзгертуде;
- компьютерлік технологиялардың функционалдығы мен техникалық сипаттамалары соңғы жылдары қарқынды дамуда. Бұл әлеуметтік проблемены – білім беруді дамыту проблемесымен тығыз байланысты қоғамдағы ақпарттық мәдениетті дамыту проблемаларын туындатып отырғындығын атап өткен жөн.
- Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қарқындап дамуы және оның жетістіктерін әлеуметтік тәжірибеден өткізу қазіргі уақытта философтар инфосфера деп атайтын қоғамның жаңа ақпараттық ортасы пайда болды.

Бүгінгі таңда Қазақстанда әлемдік және ақпарттық білім беру кеңістігіне кіруге бағытталған білім берудің жаңа жүйесінің қалыптасуы жүруде. Бұл процесс қазіргі уақыттағы техникалық мүмкіндіктерге сәйкес келетін және оқушының ақпараттық қоғамға үйлесімді түрде енуіне ықпал ететін, оқыту технологияларының мазмұнына қосымша түзетулер енгізуге байланысты оқу процесінің педагогикалық-психологиялық теориясы мен практикасындағы әртүрлі өзгерістермен қатар жүреді. Компьютерлік технологиялар оқытудың қосымшасы болуға арналмаған, бірақ оқытудың тиімділігін едәуір арттыратын білім беру процесінің ажырамас бөлігінің бірі болып табылады.

Қазіргі уақытта Интернет-технологиялардың кеңінен таралуының арқасында көптеген оқу процестерін бүкіләлемдік ғаламторға көшіру мүмкін болды. Білім беруде WEB технологияларды әлеуметтік қызметте пайдалану мәселесі оны оқытуда әлеуметтік желілік қызметтерді пайдалнуға арналған деген қорытынды жасайды. Білім беру процессінде WEB технологиялардың дидактикалық әлеуетін мамандар дайындауда қолданудың ешқандай зиян болмайтындығына көз жеткізілген.

WEB технология - бұл гиперсілтемелердің навигация технологиясы, ол әртүрлі оқыту процессін құруға мүмкіндік береді, ал олар білім берудің әртүрлі нысандарын өз кезегінде ұйымдастыру үшін негіз болып табылады. Ақпаратты беру мен сақтау оқытудың заманауи құралдарына негізделген ақпараттық-білім беру ортасы болып табылады [2].

Қазіргі уақытта білім беру жүйесіндегі стратегиялық міндеттердің бірі - WEB технологиялар мүмкіндіктерін пайдала отырып оқу пәнін меңгеруге, ғылыми-техникалық қызығушылықты дамытуға, білім алушылардың практикалық деңгейін көтеруге, оқу қызметін белсендіруге, оқудың мейлінше белсенді құралдары мен әдістеріне ықпал жасау.

WEB технологиялар - Интернет желісін қолдана отырып, оқушылардың бірлескен қызметтерін ұйымдастырудың міндеттерін шешудің бағдарламалық, техникалық, коммуникациялық әдістерінің кешені. Зерттеуімізге сәйкес, оқыту процесіне қолданылатын WEB технологияның құрылымын 1-суретте көрсеттік.

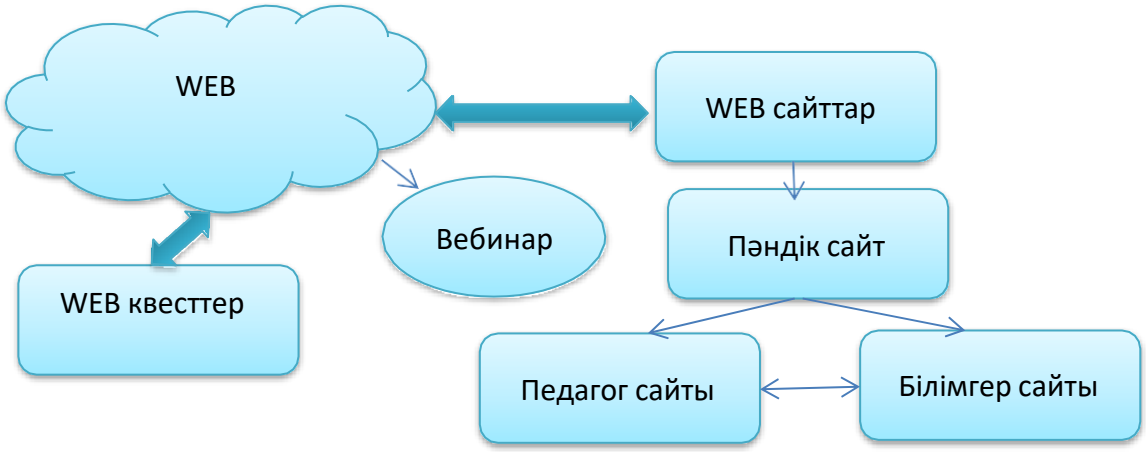

1-суретте. WEB технологияның құрылымы

Ертеңгі келер күннің бүгінгіден гөрі нұрлы болуына ықпал етіп, адамзат қоғамын алға апаратын құдіретті күш тек білімге ғана тән. Олай болса, білім беруді ізгілендіру, ақпараттандыру – бүгінгі заман талабы. Өркениеттің өсуі ақпараттық қоғамның қалыптасуымен тікелей байланысты екенін ескерсек, қазіргі кездегі білім мен техниканың даму деңгейі әрбір адамға сапалы және терең білім мен кәсіби іскерліктердің болуын, жастардың белсенді шығармашылықпен жұмыс істеуін талап етеді.

WEB технологияларды дамыту білім берудің бір бөлігі болып табылады. Соңғы жылдары күнделікті сабақта компьютерді, электронды оқулықтарды, математикалық қосымшаларды және интерактивті тақтаны заманауи тенденцияға сай пайдалану тиімді. Білім беру жүйесі ақпарат

алмасу, интернет, электронды байланыс, электронды пошта, телеконференция және онлайн сабақтар арқылы жүзеге асырылады.

Қазіргі таңда инновациялық әдістер мен WEB технологиялар арқылы оқушының ойлау қабілетін арттыру, интеллектуалдық қабілетін, зерттеушілік белсенділігін дамыту, қызығушылығын ояту, белсенділігін арттыру басты мақсат болып отыр [3].

Информатиканы оқытуда WEB-технологияларды қолдану арқылы оқушылардың ақпараттық құзіреттілігін қалыптастыру, WEB-технологияларды, электронды оқулықтарды және интернет ресурстарын заман талабына сай пайдалану оқыту үдерісінде оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Оқушылардың ақпараттық құзыреттілігі мен ақпараттық мәдениетін қалыптастыру қазіргі таңда үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесінің өзекті мәселелерінің біріне айналуда.

WEB технологияларын қолданудың артықшылықтарына мыналар жатады [2]:

1. Олар белгілі бір тақырып аясында немесе белгілі бір уақыт аралығында қамтылатын ақпарат көлемін арттырады.

2. Білімді бір-бірінен өте алыс орналасқан әртүрлі оқу орындарында отырып алуға болады. Жоғары сынып оқушылары БҰТ емтихандары мен дайындық үшін білім беру бағдарламаларын пайдалана алады.

3. Оқушының өз бетімен немесе басқа оқушылармен бірлесіп жұмыс істеу мүмкіндігі бар.

4. Оқушының танымдық белсенділігі артады, тапсырмаларды өз бетінше тез орындау қабілеті артады.

Ғалымдардың зерттеулерін талдай отырып, WEB технологияларды қолданудың негізгі үш бағытын бөліп көрсетуге болады (2-сурет):

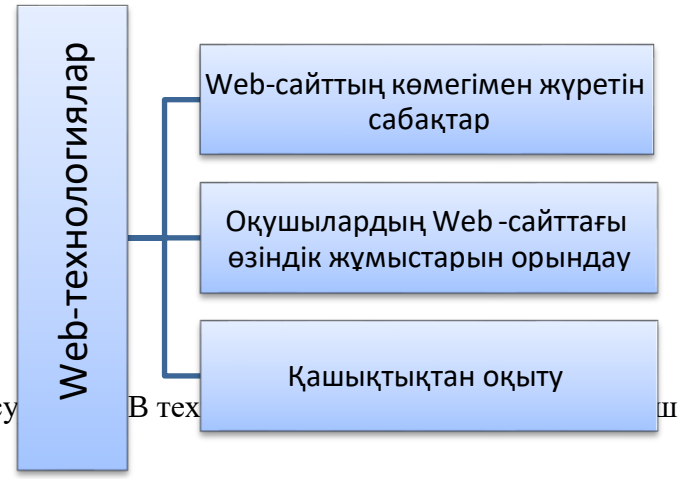

2 - су В тех ш негізгі бағыты

WEB-бет - Бүкіләлемдік тордың ең кіші логикалық бірлігі болса, WEB-сайт бір серверде орналасқан ұқсас тақырыптар бойынша топтастырылған тұлғаның немесе мекеменің WEB-беттерінің жиынтығы.

WEB-технологияларының оқу үдерісінде өзіндік орны бар болғандықтан және зерттеу жұмысымыздың нәтижесінде оқу үдерісі субъектілерінің өзара әрекеттесуін және сайт компоненттерінің байланысын көрсететін WEB сайтының жалпы үлгісін ұсынып отырмыз оған кез келген білім беру жүйесінің мұғалімдері келеді [4] (3-сурет).

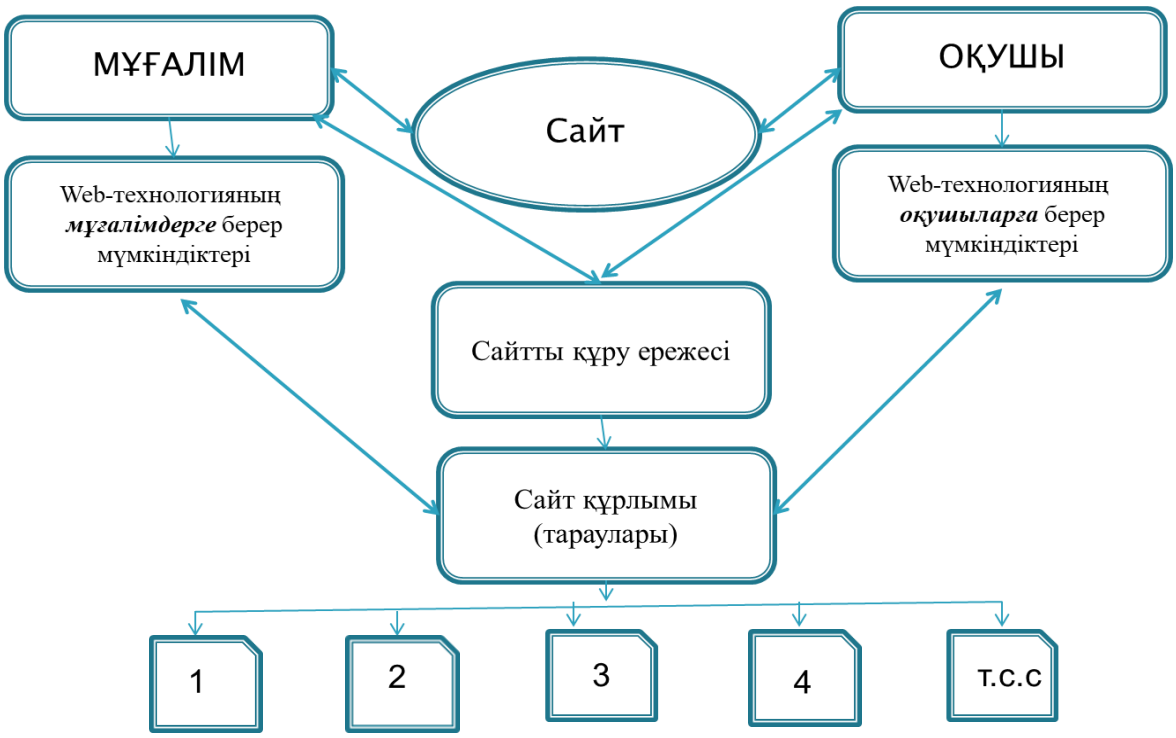

3-сурет. WEB-сайт моделі

WEB сайт үлгісінің сипаттамасы:
1. Мұғалімдер мен оқушылардың веб-сайт жасай алатындығы;
2. Оқытушылардың мұғалімдерге арналған WEB технологиясы және оқушыларға қолжетімді мүмкіндіктер туралы білу;
3. Сіз пайдаланғыңыз келетін сайт түрін анықтаңыз;
4. Сайт құру талаптары мен ережелерін оқып білу;
5. Пайдалану үшін сайт құрылымының бөлімдерін таңдау.

Ақпараттық қоғамды қалыптастыру WEB-технологиялардың қарқынды дамуы мен кең таралу кезеңінде заманауи талаптар негізінде адамдардың ақпарат алмасуы мен қарым-қатынасының қажетті шартына айналуда. WEB технологиясын пайдалана отырып, оқушылар ұжымында ақпараттық сауаттылықты қалыптастыру және ғасыр жағдайына бейімделе алатын білім, білік, дағдыларды қалыптастыру.

Информатика пәні мұғалімдерінің WEB технологияларын қолдану арқылы интеллектуалдық қабілетін дамыту жолдарының бірі ретінде қарастырылатын платформалар 4-суретте көрсетілген [5]:

4-сурет. Білім беру платформалары.

1. Bilim media Group. https://bilimland.kz
2. Daryn.Online. https://daryn.online
3. iMektep. www.imektep.kz.
4. EDUS. https://edus.kz/
5. Canva. https://www.canva.com
6. Opiq. www.opiq.kz
7. iTest. www.itest.kz
8. LearningApps. https://learningapps.org/Google
9. Moodle. moodle.org
10. Coursera. https://www.coursera.org/
11. Classroom. maps.google.com

Зерттеу жұмысымыз барысында WEB-технологияларының оқу үдерісіндегі рөлін ескере отырып, WEB сайттары мен платформалары информатика пәні мұғалімдерінің интеллектуалдық қабілетін дамытудың бір жолы бола алатынына көз жеткіздік, сонымен қатар олар ақпарат көзі, оқыту құралы, диагностикалау әдісі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиет:

1. ҚазҰУ хабаршысы. «Педагогикалық ғылымдар» сериясы. № 1 (35). 2012 40-43 бет.
2. Web-технологиялар / Web-технологии: оқу құралы / У.Б.Асылбеков, А.А.Исмаилова. 1 бөлім. – Алматы: «Бастау», 2019. – 324 бет.
3. Кожамкулова Н.С. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің IT аркылы интеллектуалды әлеуетін қалыптастыру, 6D010200-Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі, Философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. Алматы, 2021. 26-41 бет.
4. Забиева К.К. Болашақ математика мұғалімдерінің интеллектуалды қабілетін дамытуға WEB технологияларды қолдану әдістемесі. 6D010900 – Математика. Философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. Талдықорған, 2021. 52-70 бет.

5. BilimLand, Daryn.Online, Opiq және өзге онлайн оқу платформалары. Қолдану нұсқаулығы. https://informburo.kz/kaz/bilimland-darynonline-opiq-zhne-zge-onlayn-ou-platformalary-oldanu-nsaulyy.html

МАШИНАЛЫҚ ОҚЫТУ САЛАСЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУ

Шапекова А. С.
Шымкент қаласы, Б.Момышұлы атындағы №120 жалпы орта білім беретін мектебінің информатика пәні мұғалімі
Ортаева Бибигуль Даурбековна
Шымкент қаласы, Б.Момышұлы атындағы №120 жалпы орта білім беретін мектебінің физика пані мұғалімі

Түйін

Бұл мақалада машиналық оқыту саласында жасанды интеллектті (ЖИ) қолдану қарастырылады. ЖИ-нің қазіргі ақпараттық жүйелерге әсерін және оқыту процестерін жақсарту қабілетін талдауға баса назар аударылады. Осы саладағы негізгі аспектілер мен жетістіктерді қарастырыңыз.

Қазіргі әлемде жасанды интеллект технологиялары машиналық оқытуды қоса алғанда, әртүрлі қызмет салаларының ажырамас бөлігіне айналуда. ЖИ-нің маңызды қолдануларының бірі-ақпараттық жүйелер саласы. DeepL және Microsoft Translator аударманың сапасын жақсарту үшін машиналық оқыту әдістері мен нейрондық желілерді қолданады. Жасанды интеллектке негізделген жасанды интеллект жүйелері тілдің әртүрлі контексттері мен ерекшеліктеріне бейімделе алады, бұл оларды қазіргі жаһандық коммуникацияда таптырмас етеді.

Жасанды интеллектті пайдаланудың маңызды аспектісі-үлкен көлемдегі деректермен жұмыс істеу. Жасанды интеллект кезінде терең оқыту әдістері мен нейрондық желілерді пайдалану әртүрлі контексттер мен өрнек стильдеріне бейімделу арқылы аударма сапасын айтарлықтай жақсарта алады. Бұл Жасанды интеллект жүйелерін жобалау кезінде машиналық оқыту әдістері мен нейрондық желілерді қолданудың маңыздылығын растайды.

Айта кету керек, жасанды интеллект табиғи тілді өңдеу жүйелерін (NLP) дамытуда да маңызды рөл атқарады, бұл машиналық оқытуды дамытудың жаңа көкжиегін ашады. Терең оқыту әдістері мен мәтінді өңдеу алгоритмдерін қолданатын NLP жүйелері компьютерлерге табиғи тілді түсінуге, талдауға және құруға мүмкіндік береді, бұл автоматты аударма мен машиналық оқытудың сапасын едәуір жақсартады.

Сонымен қатар, қайталанатын нейрондық желілер (RNN) және трансформаторлар сияқты жасанды интеллект технологиялары деректерді дәйекті өңдеуді қамтамасыз етеді, бұл оларды мәтін мен сөйлеуге қатысты тапсырмалар үшін әсіресе тиімді етеді. Дәйекті деректермен жұмыс істеу аударма кезінде сөйлемдердің контексті мен құрылымын ескеруге мүмкіндік береді, бұл нәтижелердің сапасы мен дәлдігін айтарлықтай жақсартады [1].

Жоғарыда аталған жетістіктерден басқа, жасанды интеллект табиғи тілді өңдеу жүйелерін дамытуда да маңызды рөл атқаратынын атап өткен жөн , бұл жасанды интеллект машиналық оқытуды дамытудың жаңа көкжиектерін ашады. Терең оқыту әдістері мен мәтінді өңдеу алгоритмдерін қолданатын NLP жүйелері компьютерлерге табиғи тілді түсінуге, талдауға және құруға мүмкіндік береді, бұл автоматты аударма мен машиналық оқытудың сапасын едәуір жақсартады. Сонымен қатар, қайталанатын нейрондық желілер (RNN) және трансформаторлар сияқты жасанды интеллект технологиялары деректерді дәйекті өңдеуді қамтамасыз етеді, бұл оларды мәтін мен сөйлеуге қатысты тапсырмалар үшін әсіресе тиімді етеді. Дәйекті деректермен жұмыс істеу аударма кезінде сөйлемдердің контексті мен құрылымын ескеруге мүмкіндік береді, бұл нәтижелердің сапасы мен дәлдігін айтарлықтай жақсартады. Демек, машиналық оқыту

саласында жасанды интеллектті қолдану қазіргі заманғы ақпараттық қоғамның қажеттіліктерін қанағаттандыра алатын дәлірек және тиімді жүйелерді құруға әкелетін дамуды және оның мүмкіндіктерін кеңейтуді жалғастыруда.

Жасанды интеллект көмегімен машиналық оқытуды дамытудың тағы бір маңызды аспектісі-үлкен көлемдегі деректерді өңдеу жылдамдығы мен тиімділігін арттыру. Технология мен деректерді өңдеу алгоритмдерінің дамуымен модельдерді үлкен деректер жиынтығында оқыту мүмкін болады, бұл аударма мен оқыту сапасының жақсаруына әкеледі. "Ақпараттық жүйелердегі машиналық оқытудың даму тенденциялары" зерттеуінде атап өтілгендей," үлкен көлемдегі деректермен жұмыс модельдерге әртүрлі тілдік құрылымдар мен контексттерді жақсырақ қамтуға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде аударма мен оқыту сапасын жақсартуға ықпал етеді " [2].

Сонымен қатар, Transformers және GPT (алдын ала дайындалған трансформаторды генерациялау) сияқты машиналық оқытудың жаңа алгоритмдері мен модельдерінің пайда болуымен әртүрлі тапсырмалар мен деректер түрлеріне жақсы бейімделе алатын икемді және контекстке тәуелді жүйелерді құру мүмкін болады. Бұл процестерді тиімдірек және дәлірек ете отырып, машиналық оқыту саласында жасанды интеллектті қолданудың жаңа перспективаларын ашады. Осылайша, машиналық оқыту саласында жасанды интеллектті қолдану ақпараттық және оқыту жүйелерін әзірлеу мен жетілдірудің жаңа мүмкіндіктерін аша отырып, дамуын жалғастыруда.

Әрі қарай, ЖИ-ті оқыту мен оқытуға енгізудің соңғы тенденциялары мен салдарына, оның ішінде білім беруде ЖИ-ті этикалық, жан-жақты және әділ пайдалануды қамтамасыз ету контекстінде егжей-тегжейлі талдау ұсынылады, адамдарды ЖИ-мен өмір сүруге және жұмыс істеуге дайындау бойынша білім беру мүмкіндіктері және білім беру сапасын арттыру үшін ЖИ қолдану ерекшеліктері сипатталған. Құжаттың қорытынды бөлігінде қол жеткізу үшін ЖИ пайдалану кезінде туындайтын проблемалар көрсетілген, сондай-ақ жергілікті ерекшеліктерді ескере отырып, регламенттелген тәсілдер мен бағдарламаларды жоспарлауға қатысты жауапты тұлғаларға нақты практикалық ұсынымдар ұсынылған.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Паркер А. Симонс Б. Машинное обучение и автоматический перевод. Журнал Исследований ИИ, 2023.
2. Холланд Г. Коллинз С. Тенденции развития и применения искусственного интеллекта в информационных системах. М: Издательство Инфосистем, 2022.

МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН БЕЛСЕНДІ ЖӘНЕ ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕР

Көбеева Бекзада Қайсарбекқызы

Шымкент қаласы, Әл-Фараби ауданы, Ш.Уәлиханов атындағы N18 жалпы орта білім беретін мектебінің математика пәні мұғалімі

Резюме

В данной статья рассматривается применение интерактивных методов обучение на уроках математики

Summary

This article discusses the use of interactive teaching methods in mathematics lessons

Оқудың белсенді әдістері - студенттердің оқу үдерісіне қатысуының жоғары деңгейімен сипатталады, олар берілген тапсырмаларды шешу үшін қойылған міндеттерді орындауда танымдық және шығармашылық қабілеттерін арттырады.

Белсенді оқыту әдістерінің ерекшеліктері:

1) студенттің ерікінен тыс белсенді болуға итермелейтін мақсатты түрде ойлау;

2) студенттердің оқу үдерісіне қатысуына жеткілікті ұзақ уақыт кетеді, олардың белсенділігі қысқа мерзімді немесе эпизодтық болмауы керек, тұрақты және ұзаққа созылуы тиіс (яғни бүкіл сабақ бойы);

3) білім алушының іс-әрекетін және ынтасын жоғарылату үшін шығармашылығын дамытуға өзіндік шешім қабылдауы;

4) білім беру мекемелерінде (тыңдаушылар мен оқытушылар) өз ара интерактивті сипатта қарым-қатынас жасауы, нақты проблеманы шешу жолында үнемі тікелей және кері байланыс арқылы еркін пікір алмасуы.

Қазіргі кезеңде оқу үдерісін ұйымдастырудың негізгі талаптарының бірі білім алушылардың белсенділігін арттыру және өз бетінше білім алу. Әлеуметтік және коммуникативтік дағдылар пәндік білімдерін дамытып қана қоймай, болашақта өз мүдделерін іске асыру үшін сындарлы ойлауға, шешім қабылдауға мүмкіндік береді. Білім алушылардың белсенді танымдық қасиеттерінің дамуы шығармашылығының жоғарылауына мүмкіндік береді, мұғалімге көмекші ретінде қолдау жасай алады.

В.П. Чечет оқытуда белсенді әдістердің тиімділігін келесі шарттарға байланысты көрсетеді:

1) белсенді оқыту әдістерін қолдану үшін оқытушы психологиялық - технологиялық дайындығы оңтайлы деңгейде қалыптасады;

2) дәстүрліге қарағанда оқытудың белсенді әдістерінің мүмкіндігі басым (құзыреттілігі);

3) білім алушыларға бір сабақта пәннің мазмұнын нақты және толық түсінетіндей әртүрлі әдіс-тәсілдерді пайдалану; бір әдісті қолдана беру белсенділігін жояды;

4) дәстүрлі мен белсенді әдістердің икемділігі: уақытты ұтымды пайдалануға және оқыту қызметінде арнайы пәндік білім алу үшін қарастырылған, дәстүрліге қарағанда белсенді әдістерге көп уақыт жұмсалады;

5) оқу үшін бөлінген уақыт пен шарттары оқытылатын тақырыптың мазмұнына, оқу мүмкіндігіне және сабақтағы белсенді әдістер оқыту мақсаттарына сәйкес қолданылады;

6) дамытуға немесе аттестациялауға негізделген мақсаттар мен міндеттерге жету үшін белсенді әдістерді пайдалану өз үлесін қосады;

7) білім беру үрдісінді бағалау жүйесінің ашықтығы;

8) техникалық жабдықтар, қажетті мекемелермен қамтамасыз ету.

Сондықтан, осы дәріс өзін-өзі дамытуға арналған «Математика сабақтарында қолданылатын белсенді және интерактивті әдістер» оқытушы белсенді оқыту әдістерін, олардың алуан түрлілігін және олардың артықшылықтарын дәстүрлі және жалпы әдіснамалық дайындықты байыту туралы хабардарлығын арттыруға көмектеседі.

Белсенді және интерактивті оқыту әдістерінің нақты шекарасы жоқ екендігін көрсетеді, олардың өзара қарым-қатынасы айқын және бірдей әдістер қолданылады.

Дәстүрлі түрде оқытудың белсенді әдістері «пдагог-білім алушы» өзара әрекеттесуі жүзеге асырылса, интерактивті әдістер «оқытушы-студент» және «студент-студент» өзара әрекеттесуіне негізделген. Сондықтан, бірінші кезекте педагог пен студент оқу үрдісіне тең қатысуы, ал екіншіден – оқытушы студенттерді оқу үдерісіне тартпай-ақ, олар өзара әрекеттесе отырып бір – бірінің ынтасына әсер етеді. Сабақ барысында студенттер бір-бірімен өзара әрекеттеседі.

Математикалық сабақтарда командалық жұмыс істеу үшін белсенді оқыту әдістері

Санды және әріптік өрнектер. Өрнектерді салыстыру

Мақсаты: Алфавиттік және сандық өрнектерді тану және салыстыру болып табылады.

- Сандар (жалған) әріптік өрнектерде пайдаланылмайды.
- 10 + х алфавиттік өрнек (шындық).
- Математикалық өрнектер сандық және әріптік (шындық) болып табылады.
- 5 + 3 - сандық өрнек (шындық).
- Әріптік өрнектегі хат бір нөмірмен (жалған) көрсетілуі мүмкін.
- а + 0 = с (жалған)

- x + 7 <x + 8 (шындық)
- 5 + 6 = 6 + 4 (жалған)
- 4 + 2 = 2 + 4 (шындық)
- x + 3> 8, егер x = 5 (жалған)

ДОМИНО

Мақсаты: Зерттелген материалды қайталау, есептеу дағдыларын дамыту.

Педагог тапсырмалары бар карталарды дайындайды. Карталар екі бөліктен тұрады: әр картаның оң жағында өрнек, мәселе, тұжырымдама жазылады, сол жақта - сөздің мағынасы, сұраққа жауап, тұжырымдаманың анықтамасы.

2. Опциялар:

- Білім алушылар карточкаларын алады.
- Алғашқы студент тақтаға шығып, карточкасын іледі де оны оқиды, сұраққа жауап береді, картаның оң жағындағы бөлігіне тұжырымдама жасайды.
- Содан кейін карточканың екінші бөлігін алған студент шығып сұраққа жауап береді, дұрыс тұжырымын айтады.

Математика сабағында әдісті қолданудың мысалдары:

Геометриялық фигуралар және оларды жіктеу. Геометриялық пішіндер

Мақсаты: геометриялық пішіндерді тануға және атауы үшін: нүкте, сызық, қисық, көпбұрышты, жабық және ашық сызықтар, сегмент, рентген бұрыштар.

Мұғалім геометриялық фигуралар бар карточкалар дайындайды.

Студенттер 4-5 адамнан тұратын топтарға бөлінеді. Әрбір топ бірдей карточкалар жиынтығын алады. Топтағы әрбір студент 2 карточканы алады.

Кез келген студент карточкасын партаға қойып, оң жағындағыға түсініктеме береді. Бұл карточка бірінші болғандықтан, сол жағындағы назар аудармайды, себебі ол соңғы картаның жауабы болады.

Мысалы, оқушы билеті «· / түзу сызықты» қояды да былай дейді: «Түзу сызық басы немесе аяғы жоқ. Оны сызғыштың көмегімен орындауға болады. « Келесі студент түзу сызық бар карточкасын бірінші студенттің корточкасымен қатар қойып сөйлейді: қисық – бұл тегіс қисық сызық, сызғыштың көмегінсіз сызылады. Қисық сызық - бұл жол бұрылысы, төбе сызық, созылған лента және т.б.

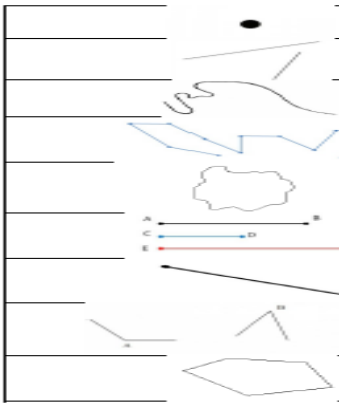	прямая
	кривая
	ломаная
	замкнутая кривая
	отрезок
	луч
	угол
	замкнутая ломаная
	точка

Математикалық сабақтарда жұппен жұмыс істеу кезінде оқытудың белсенді әдістері

ӨЗ ОЙЫНЫ

Мақсаты: сұрақ құрастыру жолдарын және қалыптастырушы бағалауды дамыту.

1. Сұрақтарға жұп жұптар жауап береді. Мысалы, жауап 5.
2. Жұппен сұрақ құрастырады және жауаптарын жазады. **Мысалы**, 1 мен 4-тің көбейтіндісі? 8 бен 3 –тің айырмашылығы? Жеке сан 20 және 4? 5 және 1 сандары не құрастырады? Қанша 100 –ден 95 –ті алсақ қанша ? 10-ы 2-ке бөлсек қанша болады? Және т.б.

Берілген уақыттан кейін, жұптар жұмыстарына түсініктеме береді.

Математика сабағында әдісті қолданудың мысалдары:

Сандар бойынша әдістер. Қалдықпен бөлу.
Мақсаты: Бөлуді орындағанда белгілі бір сандық қалдық .
Жауап № 1: 7 (қалдық 1), № 2: 7 (қалдық 2), № 3: 7 (қалдық 3), № 4: 7 (қалдық 4), № 5: 7 (қалдық 5), № 6: 7 (қалдық 6), № 7: 8 (қалдық 1), № 8: 8 (қалдық 2), № 9: 8 (қалдық 3) № 10: 8 (қалдық 4), № 11: 8 (қалдық 5), № 12: 8 (қалдық 6), № 2: 8 (қалдық 7).
Тапсырмалар мен математикалық модель. Бірнеше бірліктерді көбейтуде қарапайым тапсырмаларды шешу.
Мақсаты: Қарапайым және күрделі тапсырмаларды шеші және моделдеу.
Жұптасқан студенттерге тапсырмалардың мазмұны, жауаптары мен шешімі беріледі.
Студенттер жауапқа сәйкес келетін сұрақ дайындайды.
1-мысал: Шаруа қожалығында 48 қой және 9 дан көп жылқы болды.
Жауап: 57 жылқы.
2-мысал: Шаруа қожалығында 48 қой және 9 дан көп жылқы болды.
Жауап: 105 жануарлар.
Жауаптың орнына, студенттерден осы мәселені шешуге арналған өрнек туралы сұрақ дайындауды тапсырыңыз:
Шаруа қожалығында 48 қой және 9 дан көп жылқы болды.
48 + (48 + 9)
Егер мәселе жауап берсе немесе жауап берілсе, мақсат қойылған деп есептеуге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Букатов В.М., Ершова А.П. Я иду на урок: Хрестоматия игровых приемов обучения: Книга для учителя. – М.: Издательство «Первое сентября», 2000. – 224 с.
2. Гин А.А. Приемы педагогической техники: Свобода выбора. Открытость. Деятельность. Обратная связь. Идеальность: Пособие для учителя. – М.: ВИТА-ПРЕСС, 2013. – 112 с.
3. Зарукина Е.В. Активные методы обучения: рекомендации по разработке и применению: учеб.-метод. пособие. – СПб.: СПбГИЭУ, 2010. – 59 с.
4. Кашлев С.С. Интерактивные методы обучения: учебно-метод.пособие. – Минск: ТетраСистемс, 2013. – 224 с.

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДАҒЫ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ МАҢЫЗЫ

Калденова Қанзада
Түркістан облысы, Қазығұрт ауданы
"Абай " жалпы білім беретін мектеп " КММ
математика пәні мұғалімі

Резюме

В данной статье рассматриваются особенности дидактических игр, их применение на уроке математики

Summary

This article discusses the features of didactic games, their application in a mathematics lesson

Ойын дегеніміз ұшқын, білімге құштарлық пен еліктеудің маздап жанған оты. Ойынсыз, музыкасыз, творчествосыз, фантазиясыз толық мәніндегі ақыл-ой тәрбиесі болмайды, - деп

айтып кеткен (В.М. Сухомлинский*)*. Халық ойындарының педагогикалық мүмкіндіктеріне сәйкес мынадай жіктемесі бар:

1. Білім беретін ойындар.
2. Тәрбиелейтін ойындар.
3. Дамытатын ойындар.
4. Жеке тұлғаны әлеуметтендіретін ойындар.
5. Диагностикалық ойындар.

Халық ойынының келелі бір мақсаты – баланы жан-жақты тәрбиелеу болғандықтан, бір ойын түрліше ойналуы мүмкін, сондай-ақ, ойлануға берілген сұрақтың түрліше жауабы болуы мүмкін. Ойындардың Ықтималдық стратегияларды зерттеудің математикалық әдісі ойындар теориясы деп аталады. Ойындар олар жөніндегі ақпаратың толықтығына байланысты толық ақпаратты және толық емес болып бөлінеді.Толық ақпаратты ойында әрбір қатысушы ойынның кез-келген сәтінде ойынға қатысушылырдың жағдайы жөнінде біледі. (мыс: шахмат ойыны) Толық емес ақпараты ойында ойынға қатысушы басқа ойыншылардың қандай ресурстары бары жөнінде ж/е олардың қандай стратегияны пайдаланатыны жөнінде ақпарата болмайды.

I. «Мұғалім оқушы» оқыта үйрету ойыны

Ойынның мақсаты: тақырыпты меңгерту

Ойынның шарты: ойын жұпқа бөлініп жүргізіледі.

1. Әр бір оқушы тапсырма алады, дайындыққа 10 минут беріледі.
2. Дайындалған соң I нұсқа оқушылары тірек сызба конспектілерін пайдалана отырып, II нұсқа оқушыларына түсіндіреді. Яғни «мұғалім ролінде болады».
3. Рольдермен ауысады.
4. Тапсырма тақтаға жазылады
5. Бірін-бірі тексереді.
6. Сұрақтар қоя отырып, оқушыларды фишкалар арқылы бағалайды.

№1 тапсырма (I нұсқа) «Ондық бөлшектерді қосу»

№2 тапсырма (II нұсқа) «Ондық бөлшектерді азайту»

Ойынды қорытындылау.

2. «Математикалық лото» ойыны:

1.Сынып оқушылары 4 оқушыдан 3 топқа бөлінеді.

2.Әр топқа құрастырмалы лото карточкалары таратылады. Әр топ дұрыс жауаптарын тауып, лото құрастыру барысында «Математикалық дәлелдеусіз ешбір ұйғарымды қабылдай алмайды». (Омар Хаям) сөйлемін құрастырады.

3.«Өрмекші» оқыта үйрету ойыны

Ойынның мақсаты: Оқушылардың меңгерген білімдерін пысықтау

Ойынның шарты:

Сыныптағы оқушылар төрт-төрттен топтарға бөлінеді. 1,2,3,4 деген белгілерді омырауларына тағады. Алдымен отырған үстелден 3 деңгейдегі сұраққа дайындалып, үлгергенінше жауап жазып қалдырады. 1-үстелдің тапсырмасын орындап болған соң келесі үстелге барып, келесі сұрақтарға жоғарыдағыдай жауап жазып қылдырып, осылай сабақ барысында төрт үстелді айналып, сұрақтарға жауап береді. Әр үстелдегі тапсырманы орындауға 10 минут беріледі. Соңында жазылған парақшаларды жинап алып, мұғалім терсеріп бағалайды. Әрбір дұрыс жауап 10-дық ұпаймен бағаланады, ең көп ұпай жинаған оқушыға ынталандыру сыйлығы тапсырылады. Сонымен қатар, ұлттық ойындары математика теоремаларын оқушылардың ауызша жеткізу сауаттылығы мен біліктілігін дамыту үшін пайдалануға болады. Ұлттық ойындар- ата-бабалардан бізге жеткен «ханталапай» ойынын топтық жарыс сабағында пайдалануға болады.

Бұл негізгі шарты бойынша шашылған асықты кімкөп жинаса, сол ұтқаны. Ал мен өз сабағымда 2 топтан 2 оқушы шығарып шаштым. Қай топтың баласы қанша асық жинаса, сонша №-лі асықтың, яғни топтаманың есебін шығарады. Бұл баланы жылдамдыққа, ептілікке үйретеді.

«Ақсүйек» ойынын айлы түнде көңіл көтерген жастар сүйекті лақтырып, оны іздеу арқылы ойнаған.Мен «ақсүйекті» 5-сыныпта теңдеу тақырыбын өткенде белгісіз айнымалының мәнін табу үшін, 8-сыныпта арифметикалық квадрат түбірдің мәнін табу үшін ойнаттым. Бұл үшін түбір таңбасы қойылған кез-келген карточканы таңдап алып, оның теріс санның квадрат түбірін табу керек.

«Арқан тартыс» ойынының негізгі шарты 2 топтың сынасуы болса, математика сабағында 2 топ білім сынасады.Мұны былай жасадым: Жуандығы 2 елідей ұзын жіпті тақтаның жоғарғы жағынғы 2 шегеге іліп, ұштарын теңестіріп қоямын.2 топтан 1-1 оқушы шығып, 1 мезгілде есеп шығаруға кіріседі. Қай топтфың оқушысы бұрын шығарса,жіптің ұшын өзіне қарай тартады. Нәтижесінде арқанқай топқа қарай көп жылжыса сол жеңді деп есептеледі. Бұл ойынды 5-сыныпта «бөлшектерді көбейту» тақырыбын өткенде пайдаландым.

«Бәйге» ойынының шартында ең жүйрік, сәйгүліктер жарысады. Ал мен «бәйгені» «XXI ғасыр көшбасшысы» атты бағдарламаның ойында 9-сынып пайдаландым. «Тригонометриялық функциялардың қасиеттері» тақырыбын өткенде тақырыпқа байланысты сұрақтар қою арқылы пайдаландым.

«Жорға» мұны математикалық кеште «Ұлы математиктер» атты виктариналық сұрақтар түрінде өткіздім. Ойын әрекеті негізінен 3 түрлі даму деңгейлерінен тұрады: кәсіптік ойындар, әуестену ойындары, оқу-жаттыу ойындары.

Дидактиклық ойындар оқушыларды өз бетінше жұмыс істеуге дағдыландырады, олардың ойлау қабілеттерін, ізденімпаздылығын арттырады, сөз қорын молайтуға көмектеседі, сабақта дидактикалық ойындарды пайдалану мектеп оқушыларын сол пәнге белсенділігін арттырады, бағдарламалық материалдарды қажет деңгейде меңгеруге ықпал етеді. Балалар ойын барысында өздерін еркін сезінеді, ізденімпаздық, тапқырлық қасиеттері байқалады. Сезіну, қабылдау, ойлау, зейін қою, ерік арқылы түрлі психологикалық түсінікпен сезімәрекетіне сүйенеді. Ойын үстінде бала қуаныш пен реніш сезімдерін сезінеді. Көрнекті нидерланд оқымыстысы Иохан Хейзинганың «Ойнаушы адам» деген дәлелдемесіне кең тараған еңбегінде: «ойын адамзат әрекетінің Жан-жақты қамтылған әдісі, адамзат тіршілігінің универсал категориясы» Ойын өмір сүру әдісі емес, бірақ адам әрекетінің құрамды негізі. Ақылды адам дегеніміз ең алдымен ойнайтын адам»,-дейді. Атақты француз ғалымы Луи де Брайль «Ең қарапайым мәселені қозғайтын ойындардың өзінде ғылыми жұмысқа ұқсас жалпы элементтер көп кездеседі» Екі жағдайда да (ойын мен ғылыми жұмыс) ең бастысы қойылған мақсаттың болуы, сонан соң қиындықтың болуы, оны жеңу, жаңалықты ашу-қуаныш. Міне, сондықтан адамдарды жасына қарамастан ойын өзіне тартып тұрады»,-дейді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1.Хейзинга Иохан «Человек играющий» 2003-15стр
2. Равновесие Нэше, свободная энциклопедия
3.Рудик Г. А. «Игры и их педагогическое значения» («Значение» 1949-90 стр)

ӘОЖ 37.06

ФИНДІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ТӘЖІРИБЕСІ

Мирзалиева Б.О.- физика пәні мұғалімі,
Абылай хан атындағы №93 жалпы орта мектебі, Сайрам ауданы, Ақсукент ауылы
Уалиханова Б.С. - PhD, аға оқытушы
Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент

Аннотация

Бұл мақалада білім берудегі Финдік білім беру ортасындағы өзгерістері мен заманауи тенденциялар маңыздылығы қарастырылады. Ол технологиялық жетістіктердің әсерін, оқытудың дамып келе жатқан әдістемелерін және оқушыларды болашаққа дайындауда бейімделу қажеттілігін зерттейді. Зерттеу қарқынды дамып келе жатқан қоғамның қажеттіліктерін қанағаттандыру және оқушылардың келесі ұрпағын тиімді тәрбиелеу үшін өзгерістерді финдік білім беру жүйесін қабылдаудың маңыздылығын көрсетеді.

Summary

This article discusses changes in education in the Finnish educational environment and the importance of modern trends. It explores the impact of technological advances, evolving teaching methodologies, and the need to adapt in preparing students for the future. The study highlights the importance of adopting a change Finnish education system to meet the needs of a rapidly developing society and effectively educate the next generation of students.

Қазіргі уақытта әлемнің мектептегі білім беру жүйелері арасында көшбасшы елдердің тәжірибесі өзекті болды: бұл Оңтүстік Корея, Сингапур, Гонконг, Англия, Австралия, Нидерланды, Финляндия, Бельгия, АҚШ. Бұл тізімде біз үшін ерекше қызығушылық – Финляндия, оның тарихи, әлеуметтік-экономикалық және білім беру жүйесі болып отыр. Финдердің ұлттық сипатының тартымды ерекшеліктері: еңбекқорлық, ұқыптылық, заңға бағыну, ақылға қонымды сұранысқа, инновациялық қызметке бейімділік, білім беру мен кәсіптік оқытудың жоғары беделі [1].

Қазіргі уақытта Финляндияда XX ғасырдың 90-жылдарының ортасында Швед профессоры әзірлеген "оқыту қоғамы" тұжырымдамасы қабылданды. Торстен Хюс, оған сәйкес үздіксіз білім беру принципі жүзеге асырылады және кез-келген жаста оқуға мүмкіндік беріледі. Бздің еліміздегі бастау алып жатқан Күміс университеті жүйесі осы саладан алынған.

Финдік білім беру саясатының негізгі міндеті барлық азаматтарға жасына, қабілеттеріне, қаржылық жағдайына, жынысына және ұлтына қарамастан білім алуға тең мүмкіндіктер беру болып табылады (осылайша теңестіру саясаты деп аталады). Енді оны талдайық.

Біріншіден, білім берудің барлық деңгейлерінде тегін, бұл оны азаматтардың барлық санаттары үшін барынша қолжетімді етеді. Мысалы, бастауыш білім беру сатысында (1-6 сынып) бұл балаларға ақылы оқулықтар мен оқу материалдары, үш реттік тамақтану, медициналық қызметтер, мектеп көлігі (егер бала мектептен алыс тұрса, мектепке дейін, тіпті автобус маршрут болмаса, таксимен де ақы төленеді) беріледі. Ата-аналардан мектеп пайдасына ешқандай "төлемдер" алынбайды, ақылы білім беру қызметтері " деген ұғым жоқ.

Екіншіден, теңестіру саясаты саралаудың жоқтығын көрсетеді: бағалау жүйесі мен 9-сыныпқа дейінгі емтихандар, көп деңгейлі сыныптар болмаған кезде (барлық балалар бірдей оқиды: бір бағдарлама, оқулықтар, бір деңгейде, бір оқу жоспары бойынша).

Үшіншіден, егер баланың оқу қиындықтары болса (әдетте, "ана тілі" және "математика" негізгі пәндерін оқу кезінде) немесе оның сауаты жеткіліксіз болса, онда мұндай балалар үшін бастауыш мектепте жеке топтар (10 адамға дейін) ұйымдастырылады, әдетте әр түрлі жастағы (1-2, 3-4-ші, 5-6 сыныптар).

Мұндай балалармен оқу күнінің бір бөлігінде мұғалім және 1–2 ассистент (көмекші) жұмыс істейді, олар жеке жұмыс режимінде балаларға оқу немесе мінезі бойынша мәселелерін шешуге көмектеседі. Мәселе реттелген кезде, оқушы өзінің қалыпты сыныбына оралады. Сәрсенбіде әр фин мектебінде әр жеті пән мұғаліміне бір арнайы мұғалім келеді. Жалпы алғанда, мұндай мұғалімдер жыл сайын оқушылардың 30% - жеке немесе топтық сабақтар режимінде жұмыс істейді. Мұғалімдер қосымша бір жылдық дайындықтан өтеді.

Базалық 9 жылдық білім беруді аяқтағаннан кейін оқушыға оқу нәтижелерін жақсарту үшін бір жылдық дайындық берілуі мүмкін (ол бітіру емтихандарын қайта тапсырып, мектепті бітіргені туралы жаңа аттестат ала алады); ерікті мамандықты таңдау және кейінгі оқу түрін

(лицей, кәсіптік училище) анықтау, осы бағытта сынамаларды жүзеге асыру (жеке курстарды тыңдау, тәжірибеден өту).

9 жылдық базалық білім берудің оқу жоспары дәстүрлі болып көрінеді: ана тілі, шет тілі (2-сынып-ағылшын тілі, 7-сыныптан бастап швед тілі қосылады, ол елдегі екінші мемлекеттік тіл болып табылады), математика, табиғаттану және экология (4-сыныпқа дейін), биология немесе география (5-сыныптан), химия, физика–7-ші сыныптан, дін немесе этика, тарих немесе қоғамтану (5-ші сыныптан), музыка, бейнелеу өнері және еңбекке баулу, дене шынықтыру 7-ші сыныпқа дейінгі жүргізіледі. Факультативті пәндер (таңдау бойынша сабақ) 8-сыныптан (аптасына 7 сағат) болады. Апталық оқу жүктемесі 1–2-сыныптардағы 19 сағаттан 7–9-ға дейін артады. Осылайша, 6-сыныпқа дейін балалар тұрақты және жеткілікті терең мазмұны бар дәстүрлі оқу пәндерінің жиынтығын үйренеді.

Сабақ қызметі - бастауыш мектептегі оқу іс-әрекетінің негізгі және жалғыз түрі: Финляндия бастауыш мектебінде сыныптан тыс, сабақтан тыс жұмыстар (үйірмелер, факультативтер, жобалар) жоқ. Тек 7-сыныптан бастап оқушы өзінің жеке қызығушылығын көрсетуге мүмкіндік алады, Мектеп ұсынған жиынтықтан бір жылға үш факультативті курсты таңдайды (және жыл ішінде өз таңдауын өзгерту мүмкін емес). Таңдау пәндерінің жиынтығы өте алуан түрлі. Мысалы, классикалық орта мектепте hatsale (г. Куо-пио)-шет тілі (француз, неміс, орыс), жаратылыстану ғылымдары, акт, шешендік өнер, театр, музыка, үй шаруашылығы, тігін.

Бірдей базалық білім алғаннан кейін оқушылар көбінесе лицей деп аталатын жоғары орта мектепте (general upper secondary schools) немесе кәсіптік даярлау мекемесінде (vocational institutions and apprenticeship training - кәсіптік қондырғы және оқушы даярлығы) 3-4 жыл бойы оқуын үш жыл бойы жалғастырады. Кәсіптік білім беру мекемелерінің түлектері жұмыс тәжірибесін алғаннан кейін жоғары біліктілік немесе қосымша біліктілік алу үшін жұмысшы мамандығы бойынша оқуды жалғастыруға мүмкіндігі бар. Сонымен қатар, осы оқу орындарының түлектері қосымша дайындықсыз жоғары мектепте білімін жалғастыруға мүмкіндік алады.

Оқытудың әрбір бөлігінен кейін бақылау аптасы өткізіледі, оның барысында сынақтар мен эк-ауыстырулар тапсырылады, сондай-ақ олардың нәтижелері талданады.

Қайта тапсыруға бір апта бөлінеді, курстарды қайта тапсырмаған жағдайда қосымша нақты күндер тағайындалады.

Оқу жылының басында әрбір білім алушы бір жылға жеке оқу жоспарын (30 кредит) құрастырады. Ұсынылған 12 оқу пәнінің ішінен ол 8-ін таңдауы керек. Олардың бір бөлігі міндетті, бір бөлігі таңдау бойынша. Пәндер бойынша курстар тізімінен, олардың көптігінен, мқғалімнің нұсқауларынан, жетекші курстан және курсқа келетін кредиттер санынан тұратын электронды түрде ұсынылған материалдар негізінде таңдалады.

Әр курс үшін алдын-ала кесте беріледі. Бұл білім алушыға курстарды таңдағанда олардың қатысуын үйлестіруге мүмкіндік береді. Курсқа қабылданған оөушылардың ең көп саны-32 адам. Бағдарламаның көмегімен білім алушы қандай курстар тапсырылғанын, қандай қарыздар бар екенін бақылай алады. Қажет болса, оқушы басқа лицейден қажетті курсты ала алады.

Ашық университет бар, оның ішінде білім алушы да курстарға қатыса алады. Ол қосымша курстар бойынша алған кредиттер лицейде немесе одан әрі университетте оқу кезінде де оқылады.

Лицейде арнайы жабдықталған оқу аудиториясы болады, онда барлық сабақтар жазылады. Сабақты өткізіп алған оқушы (ауруына байланысты, жарыстарға байланысты) материалды өз бетінше оқи алады. Сонымен қатар, осы оқу материалында қиындықтарға тап болған білім алушы бейнежазбаны қолдана алады.

Лицейді бітіргеннен кейін білім алушылар төрт тесттен тұратын талапкерге жалпымемлекеттік емтихан тапсырады: Ана тілі, екінші мемлекеттік тіл, шет тілі (ағылшын) тілі, математика.

Финляндиядағы мектептегі білім берудің жоғары сапасы көбінесе мұғалімдерді даярлау жүйесімен қамтамасыз етіледі. Финляндия Сингапурмен бірге мұғалімдерді іріктеудің ең тиімді

рәсімдері бар елдердің қатарына кіреді. Мектептерде тек магистр дәрежесі бар түлектер жұмыс істейді, олар әдетте классикалық университеттерде алады [2]. Ең жоғары көрсеткіштері бар ізденушілер екінші раундқа жіберіледі, онда олар коммуникативтік дағдыларды, оқуға дайындығын, академиялық қабілеттерін және мұғалім жұмысына деген ынтасын анықтау үшін сыналады. Үшінші раундты жалдаушы жүзеге асырады. Ол жұмыс іздеуші жұмыс істегісі келетін мектепте өткізіледі және жұмыс сұхбатын қамтиды, оның режимінде кәсіби мотивке жарамдылық, қарым-қатынас дағдылары, эмоционалды жауаптылық, икемділік және т.б. [3]. Мұндай қатаң іріктеу рәсімі мектеп мұғалімінің кейінгі "тыныш" кәсіби қызметімен өтеледі, ол өмір бойы штат пен жалақымен қамтамасыз етіледі: Финляндияда аттестаттау және қайта аттестаттау, біліктілікті растау, кәсіби конкурстарға қатысу ұғымы жоқ; курстарда жыл сайын 3-5 күндік оқудан өту жеткілікті (әдетте университеттерде мұғалім үшін қызықты бағыт бойынша). Мектеп мұғаліміне жоғары жалақыға кепілдік беріледі, ал бастапқы жалақы айтарлықтай жоғары, ал кейінгі жалақының өсуі ЭЫДҰ-ның басқа елдерімен салыстырғанда аз: мұғалімнің жалақысы мен ең жоғары жалақысы арасындағы айырмашылық тек 18% құрайды. Осылайша, Финляндия мұғалім мамандығына мықты жас кадрларды тарта алады, өйткені мұғалім болу туралы шешім қабылдау үшін бастапқы жалақы оның одан әрі өсу перспективасынан гөрі маңызды.

Мұғалімдік мамандықтың тартымдылығы және оның фин қоғамындағы мәртебесі маңызды рөл атқарады. Бір жағынан, бұл халықтың мұғалім мамандығына деген тарихи жоғары құрметі, екінші жағынан - білімнің жоғары деңгейі және алынған дайындықтың сапасы. Шығыс Финляндия университетіне (орнына 20 адамға дейін) "педагогикалық білім" және "медицина" бағыттарына түсу кезіндегі ең жоғары конкурс болады. Мұғалімнің кәсіби даярлығына негізгі және қосымша пәндік мамандануға байланысты курстар (35 кредит бойынша), білім беру технологиялары (35 кредит), коммуникативтік құзыреттілік (12 кредит), таңдау бойынша курстар (8 кредит) кіреді. Педагогикалық факультеттердің көпшілігінде республикалық оқу орындарының қамқорлығы бар, онда студенттер алғашқы мұғалімдік практикадан өтеді.

Мұндай ұйым университеттегі оқу бағдарламасының мазмұны мен мектептің шындығы арасындағы байланысты қамтамасыз етеді, сонымен қатар университетке өзінің білім беру бағдарламаларын қазіргі мектептің қажеттіліктеріне бейімдеуге мүмкіндік береді. Финляндиядағы университеттер білім беру және ғылыми-зерттеу қызметінің бағыттары туралы шешім қабылдауда, оқу жоспарларын құруда, студенттерді қабылдау ережелерінде үлкен дербестік пен тәуелсіздікке ие.

Финляндияның білім беру саласындағы тәжірибесі біз үшін сөзсіз қызығушылық тудырады, бірақ бұл тәжірибені толық елімізге ұйымдастыру ашық сұрақ болып қала береді, себебі ел менталитеті де жоғары себепке лайық. Қазіргі заманғы білім оқытуды тәжірибеге бағдарланған етуге мүмкіндік беретін заманауи материалдық-техникалық жабдықты қажет ететіні түсінікті. Себебі, ондағы шаштараздар мен косметологтар заманауи салон сияқты жабдықталған аудиторийде оқушылардың қолында барлық қажетті косметика бар. Болашақ химиктер Университет жанындағы су тазарту станциясында, болашақ автослесарлар мен автомеханиктерде– автокөлік шеберханасында, ал қаладағы ең үлкені– болашақ ағаш ұсталары-тақтайшадан робототехникаға дейін барлығы бар ағаш ұстасы цехында кәсіби дағдыларды алады.

Болашақ өртке қарсы қауіпсіздік мамандары көбінесе аудиторларда емес, арнайы полигонда, олардың қарамағында гаражда оқиды, онда жиырмаға жуық жедел жәрдем мен өрт сөндірушілер бар. Білім алушылар мен студенттерді осындай жабдықтаудың арқасында квази-кәсіби емес, нақты кәсіби қызметке батырылатындығын атап өтейік: олар клиенттерге шаштаразда немесе косметикалық салонада қызмет көрсетеді, машиналарды жөндейді, өрттерді сөндіреді және т. б.

Еліміз үшін пайдалы сабақ– бұл мұғалімге және оны фин қоғамында дайындауға деген көзқарас.

Мұғалім мамандығы сұранысқа ие болған кезде және жоғары материалдық құндылықтармен қолдау тапқан кезде, мұғалім өзінің оқушыларының ата-аналарымен салыстырғанда өзін кедей сезінуді тоқтатқан кезде ғана білім беруде оң өзгерістер күтуге болады.

Ең бастысы, Финляндияның тәжірибесі тағы бір рет: білім беру саласындағы оң өзгерістер жалпыұлттық құндылық пен басымдыққа ие болған кезде ғана мүмкін болатынына сендіреді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1.Anna Melkonyan. Armine Matevosyan. Technology-assisted foreign language learning (TALL) in the digital age.// SHS Web of Conferences 88(6-8):02005// 2020.-25p

2. Rajeev Edmonds. Advances in Technology and Language Learning in 2023./ 23.01.2023. [Online]. Advances in Technology and Language Learning in 2023 (freshtechtips.com)

3.Воробьев Н. Е., Бессарабова И.С. Особенности системы образования в Финляндии// Педагогика. 2020. №2. С. 112–117.

4. Барбер М., Муршед М. Как добиться стабильно высокого качества обучения// Вопросы образования. 2019. №4. С. 7–60.

5. Поздеева С. И. Начальная школа– пространство совместной деятельности// Вестн. Томского гос. пед. ун-та(Tomsk State Pedagogical University Bulletin). 2003. Вып. 2. С. 58–67.

МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМЫТУ

Әбіл Гүлбану Амангелдіқызы
Түркістан облысы Шардара ауданы
"Шардара" мектеп-лицейі
бастауыш сынып мұғалімі

Резюме

В данной статье рассматриваются развитие функциональной грамотности учащихся начальных классов на уроках математики.

Summary

This article discusses the development of functional literacy for primary school students in mathematics classes.

Қазіргі әлемде болып жатқан өзгерістердің динамикасы әлемдік білім беру жүйелерінің жұмыс істеуінің негізгі принциптерін қайта қарастыру қажеттілігіне әкелді. Екпінді өзгеріп жатқан әлемде барлығы үшін бірінші түйінді мәселе: "мұғалімдер оқушыларды XXI ғасырға қалай дайындайды?", өйткені Қазақстанға заманауи білімді, ұтқыр, серпінді, креативті адамдар қажет. Олар еліміздің тағдыры үшін жауапкершілік сезімімен ерекшеленуі тиіс. Қазіргі адамға белгілі бір талаптар бірінші орынға шығады: шығармашылық, белсенділік, дамыған интеллекттің болуы, өмірде алған білімдерін іс жүзінде қолдана білу. Еліміздің білім беру бағдарламасындағы өзгерістер осыған бағытталған. Бастауыш сынып мұғалімдері өткізетін барлық сабақтар мен сыныптан тыс ісшаралардың өмірмен түйісу нүктелері болуы тиіс. Біз, бастауыш сынып мұғалімдері, сабақтарды әзірлеу кезінде осы нүктелерге назар аударамыз. Осылайша, балаларға шындықты жақсы түсінуге көмектесетін "өмірден" тапсырмалар пайда болады. Функционалды сауаттылық ұғымы осылай пайда болады. "Функционалдық сауаттылық" дегеніміз не? Бұл адамның ересек өмірге ену, тез бейімделу және өмір сүру дағдыларын тезірек алу үшін сыртқы ортаға бейімделу қабілеті. Сондықтан осы процестің сәттілігінің көрсеткіштерінің бірі функционалдық сауаттылық бойынша жұмыс басты міндеттердің бірі болып табылатын халықаралық білім беру стандарттарын сақтау және орындау болып табылады. Бұл қалай болады? Бастауыш сыныптардағы оқу пәндері арқылы функционалдық сауаттылықты дамыту процесі. Пәндік білім, білік және дағдыға негізделіп, ойлау дағдысын қалыптастыру негізінде жүзеге асырылады. Бағалау, синтез, талдау, қолдану, түсіну, Білім сияқты логикалық әдістер арқылы әр баланың ойлау қабілеті біртіндеп дамып келеді. Блумның әйгілі таксономиясы, онсыз қазіргі сабақта жасай алмайсыз. "Математика" оқу пәні, менің ойымша, баланың функционалдық

сауаттылығын дамыту үшін аса нәтижелі, өйткені менің байқауымша, балалар осы пәнді бәрінен де жақсы көреді. Сонымен, бұл пән не береді? Бұл пән, ең алдымен, санау дағдыларын дамытуды қамтиды. Ол сонымен қатар кеңістікте, уақыт бойынша жүру қабілетін қалыптастырады. Тапсырмалардың сюжеттері өмірлік жағдайларға байланысты. Мұның бәріне сабақта әртүрлі жаңа жұмыс түрлері қолжеткізеді. Егер бұрын мұғалімдер жаңа материалды өздері түсіндірсе, қазір біз балалардың өздері үшін "ашылулар" жасауға тырысамыз. Сабақтарымда мен балалардың шаршамауы және нәтижесінде көп есте сақтау үшін олардың іс-әрекетін жиі өзгертуге тырысамын. Сонымен, "функционалды математикалық сауаттылық" - адамның өзі өмір сүретін әлемдегі математиканың рөлін анықтау және түсіну, жақсы негізделген математикалық пайымдаулар айту және математиканы қазіргі және болашақтағы шығармашылық, қызығушылық пен ойлау азаматына тән қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін пайдалану мүмкіндігі". Математика сабақтарында функционалдық сауаттылықты дұрыс және нақты математикалық сөйлеу сіз қалыптастыру мүмкін емес. Сауатты, логикалық тұрғыдан дұрыс математикалық сөйлеуді қалыптастыру үшін математикалық сөздікті құрастыруды, математикалық диктант жазуды, сауатты жазуға, сандық, математикалық терминдердің аттарын айтуға және қолдануға бағытталған тапсырмаларды орындауды қолдана аласыз. Бастауыш мектептегі сабақтарда функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға логикалық әдістер деңгейіне сәйкес келетін тапсырмалар көмектеседі. Мысалы, мынандай тапсырмалар (үлгі ретінде): 1. Анамның жұмыс күні кешкі алтыда аяқталады. Үйге жету 15 минутты алады. Анам өз пәтеріне қай уақытта келеді? Осы уақытты циферблатта көрсетіңіз.

2. Манас өз мектебіндегі оқушылармен сұхбаттасып, олардың қандай спорт түрлерін ұнататынын анықтады. Ол диаграммада сауалнама нәтижелерін көрсетті. Мұны қарастырып, қанша оқушы футболмен айналысатынын анықтаңыз.

3. Қандай объектінің тік бұрыштары болмайды?

4.Талшын алты адамға арналған салат дайындауды ұйғарды. Рецепт төрт адамға арналған. Талшынға қанша тамақ керек екенін анықтауға көмектесіңіз. Бұл тақырыптар балалар үшін өте қызықты әрі пайдалы болады. Өз тәжірибе жұмыстарымызды қорытындылай келе математикалық сауаттылықты қалыптастыру дағды мен іс әрекет негізінде өздігінен ізденетін,өздігінен шешім қабылдайтын, нарық заманында өмір сүріп, адал еңбектенетін, бәсекелестікке қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыруға септігін тигізеді деп сенем

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары:/Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 25 маусымдағы №832 қаулысы//ресми мәтін. Астана: Әділет, 2012. – 14 б. 2.http://sc0009.akkol.akmoedu.kz/i

3. Кененбаева М.А. «Бастауыш және негізгі мектепте математиканы дамыта оқытудағы сабақтастық мәселелері». Автореферат. - Астана, 2005 ж. Азық түлік Саны Қызынық 6д. Қияр _____д. Майонез _____ г Азық түлік Саны Қызынық 4 д Қияр 2 д Майонез 100 г 143

4. Оспанов Т.Қ. «Бастауыш сыныптарда математиканы оқыту» Алматы, 2005 ж.

5. Оспанов Т.Қ Кочеткова О.В.,. Астамбаева Ж.Қ. Жаңа буын оқулықтары бойынша бастауыш сыныптарда математика оқыту әдістемесі. - Алматы, 2005.

6.Жақыпбекова Г.Т. Математика сабағында математикалық сауаттылықты қалыптастыру. Автореферат: Алматы. 2001.

ГЕОГРАФИЯ САБАҒЫНДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ПАЙДАЛАНУ

Сатылганова Мадина Тогаевна
Түркістан облысы Шардара ауданы
"Шардара" мектеп-лицейі

география пәнінің мұғалімі

Резюме

В данной статье рассматриваются применение интерактивных технологий на уроках географий.

Summary

This article discusses the use of interactive technologies in geography classes.

Болашақтың бүгіннен де нұрлы шуақты болуына тікелей ықпал ететін, адамзатты алға апаратын күш тек білімде ғана. Қай елдің болсын өсіп- өркендеуі, ғаламдық дүниеде өзіндік орын алуы оның ұлттық білім жүйесінің деңгейіне, даму бағытына байланысты. Жаңа ғасыр табалдырығын білім мен ғылымды инновациялық технология бағытымен дамыту мақсатымен атауымыз үлкен үміттің басты нышаны болып табылады. «Ұрпағы білімді халықтың, болашағы бұлыңғыр болмайды» дегендей, жас ұрпаққа сапалы, мән- маганалы, өнегелі тәрбие мен білім беру бүгінігі күннің басты талабы деп есептеймін. Қазақстан Республикасының Білім туралы заңында «Білім жүйесінің басты міндеті-ұлттық және азаматтық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдарға бағыттаған білім алу үшін қажетті жағдай жасау: оқытудың жаңа технолгияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттері көзделген.

Көзделген міндеттерді шешу үшін әр мұғалімнің күнделікті ізденісі арқылы барлық жаңалықтар мен қайта құру өзгерістерге батыл жол ашарлық жаңашыл идеялар мен ғылыми еңбектер ендіру қажет. Осы күнде пайдаланып жатқан жаңа әдістер оқу үдерісінде жаңа технологиялар мен компьютерлендіруді талап етіп отыр. Жаңа технологияны пайдаланудың өзіндік ерекшеліктері бар. Осыған байланысты әр педагог сапалы білім мен саналы тәрбие берудің тиімді жолдарын іздестіру қажет, себебі XXI- ғасыр білім беру жүйесін ақпараттандыру ғасыры болып тұр.

Бүгінгі таңдағы әлемдік бәсекелестік заманда әрбір оқушының білім сапасының қабілеттілік деңгейін анықтайтын жеке тұлғаны дамыту мәселелері күн тәртібінде өз өзектілігін жойған жоқ. Көптеген жаңа технологиялар мен ақпараттық технологиялар сабақтарында жиі қолдануда. География сабақтарына да қатысты. География оқушының өздігінен ізденуін, дамуын қамтамасыз ететін, өмірге, айналадағы ортаға құштарлығын арттыратын бірден –бір пән. География ғылымы өте қызықты және күрделі болып табылады. Осы пәнге қызықтыру арқылы, оқушыға географияның күрделі құбылыстары мен заңдылықтарын ұғындырып сапалы білім беру мұғалімнен үлкен шеберлікті қажет етеді. Оқушыларды қазіргі заман талабына сай оқыту электрондық оқулықтарды пайдаланып, география пәніне деген қызығушылығын арттыру пән мұғалімдерінің міндеті. Қазіргі оқу үрдісіне оқушы белсенділігі, шығармашылықпен білім алуы мұғалімнің ізденісінің нәтижесі. Оған қоса ғылым мен техника жаңалықтарын, яғни жаңа педагогикалық технологияларды әр сабағымда тиімді қолдана аламын. Сабақтарымда қолданып жүрген мультимедиялық электронды оқулықтың алатын орны ерекше. Электрондық оқулық кез-келген жай оқулықтарға қарағанда өте тиімді қосымша толық мүмкіндіктер береді. Мұның өзі оқушылардың өз бетімен жұмыс жасауға, өз жұмыстарын тексеруге, қатемен жұмыс жасауға үлкен септігін тигізеді.

Сабақ барысында электронды оқулықты пайдалану арқылы сабақта техникалық құралдарды, дидактикалық материалдарды қолдану тиімділігіне, мұғалімнің педагогикалық технологияларды игеруіне, білім- білік дағды деңгейін, қалыптастыруна, білімнің тереңдігінің артуына қол жеткізуге болады. География пәні бойынша барлық оқулықтар бар. География пәні басқа пәндермен салыстырғанда, картамен, сызба, диаграммаларды пайдаланумен шектелмей, электрондық оқулықта көрсетілетін бейне арқылы пайдаланған тиімдірек. Сондықтан география сабақтарында жаңа ақпараттық технологияларды жан- жақты қолдану сабаққа керекті материалды ақпараттық кеңістікте іздеу, мұғалімнің жұмысын жеңілдетіп, уақытын үнемдейді,

оқушылардың қызығушылығын оятып, сабақтың тиімділігімен сапасын арттырып, білім берудің табысты болуына оң ықпал етеді. Өз іс-тәжірбиемде интерактивті тақтаны пайдаланып, әр сабағымды түрлендіре отырып, қызықты етіп, өткізуге тырысып отырамын. Себебі қолда бар мүмкіндіктерді пайдалану арқылы оқушыларды жаңа заман технологиясын игеруге үйретуіміз қажет. Интерактивті тақтаны сабақта пайдалану бірнеше нәрселерді шешуге көмектеседі.
пән бойынша базалық білімді меңгеру;
алған білімді жүйелеу;
өз бетімен жұмыс істеуге үйрету;
түрлі ақпарат көздерімен жұмыс жүргізеді;
пәнаралық байланыс қалыптасады;
уақыт үнемдейді;
Интернет желісін пайдаланып, шығармашылық бағытта жұмыс істеуіне мүмкіндік туады.
Мұғалім сабақ материалдарын презентация немесе флипчарт сабақ түрінде бере алады. Сонымен қатар материалдардың құрамына кесте, диаграмма, суреттер қоса алады. Түсіндіру барысында мұғалім тақтаның алддында тұрып, жасыруды ақпаратты және объектілерді көрсете және өзгерте алады. Қолданылған материалды еске сақтап, қажет жағдайда қайталап қолдана алады. Мұндай әдістеме сабақты белсенді түрде өткізуге мүмкіндік береді. Мысалы: 9 сыныпта география сабағында «Қазақстанның табиғат зоналары» тақырыбына байланысты маңызды материал жинақтап, өте құнды презентация мен флипчарт сабақ өткізілді. Сабақта картамен жұмыс барысы, кесте толтырылып, бейнероликтермен жұмыс тиімді шықты.
Қорыта айтқанда, жаңа ақпараттық технологияларды география сабағында қолдану келесі нәтижелерге қол жеткізуге ықпал етеді.
Оқушыларға еркін ойлауға мүмкіндік береді;
Сабақтың нақты мәтінін терең ашуға көмектеседі;
Оқушылардың барлығын сабаққа қатыстыруға мүмкіндік туады;
Жеке тұлғалық сипатын дамытуға, шығармашылығын шыңдауға, өзіне деген кәсіби сенімін қалыптстыруға көмектеседі;
Тіл байлығын дамытады;
Өз ойын жан-жақты ізденуге үйретеді;
Шығармашылық белсенділігін арттырып, ұжымда бірігіп жұмыс істеуге тәрбиелейді;
Өз бетімен бетімен білім алатын ақпараттық технологияларды жақсы меңгерген,білімді жеке тұлғаны қалыптастырады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1.Қазақстан Республикасының 2015 жылғы білім беруді дамыту тұжырымдамасы.
2.Бейсенова Г. Жаңа ақпараттық технологиялардың тиімділігі. Қазақстан мектебі 2010ж
3.Абубаева А.Э. Электрондық оқулықтарды пайдалану. Қазақстан мектебі 2017ж

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

Аберова Перизат Каримовна
Түркістан облысы Шардара ауданы
Т.Тәжібаев атындағы жалпы білім беретін мектебінің
математика пәнінің мұғалімі

Резюме

В данной статье рассматриваются повышение функциональной грамотности учащихся на уроках математики

Summary

This article discusses improving functional literacy students in math classes

Білім беру үрдісінде оқытудың жаңа технологияларын айқындайтын әдістемелік, педагогикалық басылымдармен танысу, оларды қолдану ерекше орын алады. Әр сабақта оқытудың жаңа технологияларын тиімді қолдана білу оқушының таным белсенділігін қалыптастыру барысында шығармашылық ізденістің тиімді жолдарын үйрету, білім сапасын көтеру болып табылады.

Функционалдық сауаттылық – адамдардың мәдени, әлеуметтік, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы, яғни қазіргі жаңа заман ағымына, ілесіп отыруы, адамның мамандығына, жасына қарамай әрдайым білімін жетілдіріп отыруы.

Математикалық сауаттылық – математикалық сөйлеу және жазу мәдениетіне қоршаған ортаны және олардың заңдылықтарын білу, оны оқып үйренудің, оқушылар дүниенің ғылыми бейнесін меңгеруі. Ой-өрісі, ақыл-санасы кең тұлғаны қалыптастыруда жаратылыстану пәндерінің орны өте маңызды. Біздің заманымызда математика пәнін оқытуда оқушылардың функционалдық ойлау қабілеті мен шығармашылық тұрғыдағы жұмысын дамытуда өздігінен жұмыс жасаулары және логикалық тапсырмаларды орындаудың маңызы өте зор. Бүгінгі күнде математика пәнін нәтижелі, сапалы оқыту ізденістері – пән мұғалімін толғандырып отырған маңызды мәселелердің бірі. Сыни тұрғыдан ойлау кезінде, бала өз заманының озық өнегесін санасына сіңіреді, функционалдық сауаттылығы жеткілікті болып, басқаның пікірін тыңдауға дағдыланады және өзі де пікір, ойын айтуға машықтанады. Сыни тұрғыдан ойлау технологиясының тиімділігі математика пәнін оқытуда ерекше орын алатынын атап айтқан жөн. Жаңа технологияларды тиімді пайдалану арқылы математиканы оқытудың мазмұнын сапалы жүзеге асыру тиімді. Математика сабағында оқушылар өз бетінше білу дағдыларын дамыту маңызды іс-әрекеттің бірі. Тапсырмаларды өздігінен тексеріп, қорытынды жасай білетін тұлға қалыптастыру үшін жаңа технологиялар әдістерін кеңінен таңдап, қолдану қажет. Математика сабағында сыни тұрғыдан ойлау технологиясының әртүрлі стратегияларын қолдану, өздігінен жұмыс істеу факторы – есептерді өзі шығара білу. Шапшаңдылық іс-әрекеттерін ұйымдастыра отырып, оқушылардың құзыреттілігін арттыру мақсатында шығармашылықтарын дамыту. Оқу мен жазу арқылы сыни тұрғысынан ойлау технологиясы жаңа заман оқулықтарының талаптарын жүзеге асыруда, оқушылардың білім деңгейін көтеруде, ойларын еркін айтуға, балаларды шығармашылыққа, қысқа уақытта шешім қабылдауға көмектесетін ең тиімді технологияның бірі болып табылады. Бұл технологияны пайдаланатын әр ұстаз өз педагогикалық қызметінде оқушы мен пән мұғалім арасындағы қарым-қатынасқа деген көзқарасының ерекше өзгергенін байқайды. Сын тұрғысынан ойлау әдісі математика сабағында оқушылардың қызығушылықтарын арттыра отырып, өз ойын еркін және дәл тұжырым жасауға үйретеді. Пікір қозғай отырып оқушының өз ойымен өзгелердің ойына сыни тұрғыда қарап көрген-білгенін талдап, реттеп, салыстырып, зерделеп, жүйелеп білмегенін өзі реттеп, дәлелдеп, тұжырымдар жасауға бағыттайды. Өз бетімен және бірлесіп шығармашылық тұжырым жасауға тырысады.

Жаңартылған білім беру мазмұны негізінде сараланған жаттығуларды орындауда жаңа технологияларды, әдістерді қолданудың маңыздылығы көп. Оны айта кетсек, жеке, жұптық немесе топтық жұмыстарда әртүрлі компьютерлік бағдарламаларды қолдануға болады. Теориялық негізін есеп түрінде игеру математикада оқушының ойын жинақтайды, икемділік, терең қызығушылық, жинақылық, жүйелік сияқты қажетті қасиеттерді қалыптастырады. Сонымен қоса, есептер, түрлі жаттығулар, математикалық білім, білік дағды жүйесін қалыптастырудың маңызды құралы, ал есеп шығару — оқу және кәсіптік іс-әрекеттің негізгі түрі. Әрбір есептің өзіне сай әдістемелік мақсаты болады. Сондықтан оқушы есепті шапшаң, оны қатесіз шығаруға, жаттыға түсуге ұмтылуға қарағанда, оны шығармашылықпен шешуге, шешімінен керекті қорытынды жасай алуға тырысуы керек. Математикалық есептердің тәрбиелік мәні де өте зор.

Есеп шығару оқушының бойында төзімділік пен табандылықты қалыптастырады. Керекті шешімді іздеп жазудың, сызудың ықшамдылығы мен мұқияттығын керек етеді.

Математикалық ойлаудың ерекше стиліне тәрбиелейді:

— талқылаудың, формальдік-логикалық сұлбасын сақтауға (талдауға, құруға, дәлелдеуге, зерттеуге);

— ойдың ықшамдығына;

-ойлау барысының нақтылығына;

— математикалық символиканы дәл қолдануға.

Есеп шығару, талдау есептер жүйесін құрудың мынадай әдістемелік ерекшеліктерін анықтауға жол ашты:

Есеп шығаруды үйретудің дамытушы сипаты;

Есеп мазмұнындағы мәліметтердің ғылымилығы;

Есепті кәсіби түрде шығара білуді қалыптастыру мен дамытудың жүйелілігі және сабақтастығы;

Есеп мазмұнының кәсіби бағыттылығы;

Есеп мазмұнында мәселе көтерілуі;

Есеп шығаруды үйретудегі саналылық пен мақсаттылық;

Осының барлығында да математикалық ойлаудың негізгі түрдегі жоғары деңгейін қалыптастыру керек.

Ақпараттық оқыту технологиясынан математика сабақтарында интерактивтік тақтаны қолдану. Интерактивті тақта арқылы оқушылар жаңа материалдарды арнаулы бағдарламалар арқылы мүмкіндігінше игерумен қатар функционалдық сауаттылығы да қалыптасады.

Қазіргі ақпараттандырылған заманда сабақта интерактивті тақтаны тиімді пайдалану, оқушының білім сапасын шығармашылық ретінде арттыру – өмір талабының бірі. Ол үшін мұғалім тиімді интерактивті әдістер арқылы сабақта проблемалық ситуациялар енгізіп, оқушылардың топтық жұмысының нәтижесінде олардың өздігінен тақырыпты түсінуге мүмкіндігінше жағдай туғызады, танымдық қызметін игеріп, нәтижеге жетелеп отырады. Сабақ соңында оқушылар өздері қорытынды шығарып, практикалық-шығармашылық жұмыстармен бекітеді.

Математика сабағында пәнаралық байланысты негізінде, сұрақ-жауап, баяндау, проблемалық ситуацияларды туғыза отырып оқушыларды алға қойған мәселені шешуге, шығармашылық жұмыстармен айналысуға, бірін-бірі бағалай алуға, өз ойларын нақты, толық жеткізе білуге көңіл бөлінеді. Осы аралықта бастауыш сыныпқа арналған

«Логикалық математика» есептерінің маңызы зор.

№ 1. Біздің ықшам ауданда 5 үй бар. Әрбір үйде 5 мысық бар. Әрбір мысық 5 тышқан аулайды. Тышқандарды ұстай алмаса, әрбір тышқан 4 уыс ұн жейді. Егер әрбір уыс ұн 5 граммға жуық болса, мысықтар тышқанды ұстағанда неше кг ұн сақтап қалады? (3,125 кг)

№ 2. Егер 8 адам 8 сағатта бір жұмысты бітіретін болса, адамдардың біреуі осы жұмыстың жартысын неше сағатта бітіре алады? (332 сағ)

№ 3. Делдал 3000 теңгеге тауар сатып алып, 3500 теңгеге оны сатты. Келесі күні осы тауарын 4000 қайта сатып алып, екі күннен кейін 4500 теңгеге сатса, делдал осы саудада қанша пайда не шығын көрді? (1000 тг пайда)

№ 4. Ахметтің анасының 3 баласы бар. Егер олардың үлкенінің аты – Қыркүйек, ортаншысының аты – Қазан болса, кенжесінің аты кім болғаны? (Ахмет)

№ 5. Бір ауылда 80 үй бар. Осы ауылдағы 60 үйде ат, 50 үйде есек болса, ауылдағы ең аз қанша үйде ат та, есек те бар? (30)

Әртүрлі қызықты есептер бала ойының дамуына жетелейтіндігі сөзсіз. Оның ішінде логикалық есептерінің де маңызы зор. Осының дәлелі ретінде айтылғандай бірнеше есептерді орындап, ойлау қабілеттерін тексеруге де болады.

Бүгінгі таңда мектептеріміздің білім саласында тұрған басты мәселенің бірі оқушылардың математикалық сауаттылықтарын қалыптастыру мәселесі болып табылады. Себебі оқушының кез-келген сабаққа деген қызығушылығы, белсенділігі болмаса, онда оның

алған білімі тұрақты болмайды. Олай болса жалықпай, үлкен міндетпен, алдымызға келген оқушыларымызға олардың жеке тұлға болып қалыптасуына, жақсы тәрбие, кемел білім беру үшін аянбай еңбек ету.

Біздің заманымыз ғылым мен техниканың жоғарыға дамыған кезеңі, біз мұғалімдер, сол заманмен бірдей қадам басуға міндеттіміз, себебі, біз оқушы тағдырына, жалпы адам тағдырына жауаптымыз деп есептеу керекпіз. Сондықтан оқушылардың функционалдық математикалық сауаттылығын арттыру үшін мынадай жұмысын жүргізуіміз керек:

Сабақ берудің жаңа технологиясы негізінде құрастырылған сабақтың әр бөлімі, әр бөлігі, тақырыбы бойынша «білу-түсіну-қолдану-тұжырымдау» жүйелі деңгейлік тапсырмаларымен жұмыс жасауды күшейтуіміз кере.

Сабақта практикалық-шығармашылық есептерді, әртүрлі форматтағы тест жұмыстарын, стандартты емес жағдайларда білімді пайдалануға негізделген, қызықты есептер шығартуымыз керек;

Әртүрлі таңдау курстарында алған білімдерін математика сабақтарында өмірмен ұштастыруға, оны практикада қолдануға, логикалық есептер шығаруға үйретуіміз керек;
Белсенді оқыту стратегияларын пайдалануды мектеп оқушыларының оқу сауаттылығын дамытуға бағыттап, үйретуіміз керек.

Қорытындылай айтсақ, бүгінгі заман талабы – оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту. Педагогтің сабақ беру шеберлігі, яғни шығармашылық пен жауапкершілікті негіздесе, бұл заман талабынан туындап отырған мәселе. Өз мамандығын толық меңгерген жоғары деңгейлі педагог оқытқан оқушы – өмірде өз жолынан адаспай, білімді азамат болып қалыптасады. Бұл педагог үшін маңызды, яғни жұмысының жемісі, әр педагог осыған ұмтылса алдымыздағы оқушымыз, болашақтың жұлдызы.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Мектеп оқушыларының функционалық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары.
2. PISA халықаралық зерттеу. Әдістемелік құрал — Астана ,ҰББСБО, 2013
3.Садыбекова Ж. Оқу- тәрбие үрдісінде ақпараттық коммуникацияны қолдану қажеттілігі. №4, 2008
4.Ералиева М.Оқытудың қазіргі технологиялары // Бастауыш мектеп -2006.№5

ӘОЖ 517.98

$p \le q$ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ХАРДИ ТИПТЕС ОПЕРАТОРЫНЫҢ ШЕНЕЛГЕНДІЛІГІ

Абдихадир Б.А. – 1508-10 тобының студенті
Қадырбек Б.Қ. – 1501-10 тобының студенті
Ғылыми жетекшісі: Сейлбеков Б.Н. – PhD
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық институты, Шымкент

Резюме

В данной работе рассматривается ограниченность оператора дробного порядка. Поэтому имеются многочисленные исследования устанавливающие различные свойства таких операторов, а также их взаимосвязи. В последнее годы интенсивно исследуются операторы дробного интегрирования в весовых функциональных пространствах. В предлагаемой работе рассматривается один класс операторов дробного интегрирования, который включает в себе известные операторы Римана-Лиувилля, Вейля, Ердей-Кобера и устанавливается критерий их ограниченности из одного весового пространства Лебега в другое.

Summary

In this paper, the boundessness of the fractional order operator is considered. Therefore, there are numerous studies establishing various properties of such operators, as well as their interrelationships. In recent years, fractional integration operators in weighted functional spaces have been intensively studied. In the proposed paper, we consider one class of fractional integration operators, which includes the well-known Riemann-Liouville, Weil, and Yerday-Kober operators and establish a criterion for their limitation from one Lebesgue weight space to another.

Айталық $I=(0,1)$ және v, w барлық жерде дерлік оң, локальды интегралданатын функциялар, сонымен қатар $v \in L_1^{loc}(I)$, $w \in L_1(0,t)$, $\forall t>0$.

Сонымен қатар $1<p,q<\infty$, $\frac{1}{p}+\frac{1}{p'}=1$ және $0<\alpha<1$. Ал $L_{p,w}(I) \equiv L_p(w,I)$ – арқылы I аралығында f өлшенетін функциялардан тұратын және келесі норма ақырлы болатын кеңістікті белгілейміз:

$$\|f\|_{p,w}=\left(\int_0^1 |f(s)|^p w(s)ds\right)^{\frac{1}{p}},\ 1<p<\infty.$$

Айталық $W(\cdot)$ – функциясы I аралығында теріс емес, өспелі және абсолютті үзіліссіз функция болсын. Онда $\frac{dW(x)}{dx}=w(x)$ функциясын келесі түрдегідей анықтаймыз, мұнда $\forall x \in I$.

Егер де $w \equiv 1$ деп алсақ, онда $L_{p,w}(I) \equiv L_p(I)$, $\|f\|_{p,w} \equiv \|f\|_p$.

Бұл тарауда $L_{p,w} \equiv L_p(w,I)$ кеңістігінен $L_{q,v} \equiv L_q(v,I)$ кеңістігінде бейнелейтін интегралдық оператордың

$$Kf(x):=\int_0^{x^2} \frac{f(s)w(s)ds}{(W(x)-W(s))^{1-\alpha}},\ x \in I,$$

шенелгендігі қарастырамыз, мұнда $1>\alpha>0$.

Бұдан кейін $W(\cdot)$ функциясын I аралығында теріс емес және $\lim\limits_{x\to 0+} W(x)=0$ қасиеттерін қолданамыз. Егер $x^2=\varphi(x)$ болғанда, бұл жұмыстың шенелгендігі мен компактылы [1] жұмыста қарастырылған.

Лемма 1 [2, б. 60]. Айталық $1<p\le q<\infty$ болсын. Онда H операторы $L_{p,w}$ кеңістігінен $L_{q,v}$ кеңістігінде шенелген болады сонда, тек қана сонда, егер $A_{\alpha,\beta}=\sup\limits_{x>0} A_{\alpha,\beta}(z)<\infty$ болса, мұнда

$$A=\sup_x W^{\frac{1}{p'}}(x^2)\left(\int_x^1 W^{q(\alpha-1)}v(x)dx\right)^{\frac{1}{q}}.$$

Сонымен қатар $\|H\| \approx A$.

Мұнда және одан кейін K сызықты операторының нормасын $\|K\|$ белгілейміз.

Лемма 2. Айталық $0<\beta<1$ және I аралығында $\gamma(\cdot)$ функциясы анықталсын, сонымен қатар $0<\gamma(x)\le 1$, $\forall x \in I$. Онда

$$\int_0^{\gamma(x)} \frac{dz}{(1-z)^{1-\beta}} \le \frac{\gamma(x)}{\beta},\ \forall x \in I.$$

Дәлелдеуі: Шынында да анықталған теңсіздікті қолданамыз $(1-\gamma(x))^{\beta} \geq 1-\gamma(x)$, олай болса

$$\int_0^{\gamma(x)} \frac{dz}{(1-z)^{1-\beta}} = \frac{1}{\beta}\left[1-(1-\gamma(x))^{\beta}\right] \leq \frac{1}{\beta}\left[1-(1-\gamma(x))\right] = \frac{\gamma(x)}{\beta}.$$

***Келісім*:** Диссертациялық жұмыс аясында, келесі анықталмағандықтарды $0\cdot\infty$, $\frac{0}{0}$, $\frac{\infty}{\infty}$ нөлге тең деп болжам жасаймыз, $A << B$ түрінде берілген қатынас $A \leq \beta \cdot B$ дегенді білдіреді, мұндағы β тұрақты оң шама, ал $A \approx B$ эквивалетті қатынасты $A << B << A$ ретінде түсіндіреді. Біз келесі белгілерді $:=$ жаңа шамаларды енгізу үшін қолданамыз.

$L_{p,w}$ кеңістігінен $L_{q,v}$ кеңістігінде бейнелейтін кез келген сызықты операторын қолайлы болу үшін келесі түрде белгілейміз $\|T\| \equiv \|T\|_{L_{p,w}\to L_{q,v}}$.

Теорема 1. Айталық $0<\alpha<1$, $\frac{1}{\alpha} < p \leq q < \infty$. Онда K операторы $L_{p,w}$ кеңістігінен $L_{q,v}$ кеңістігінде шенелген болады сонда, тек қана сонда, егер $A<\infty$ болса, мұнда

$$A = \sup_x W^{\frac{1}{p'}}\left(x^2\right)\left(\int_x^1 W^{q(\alpha-1)} v(x)dx\right)^{\frac{1}{q}}.$$

Соны қатар $A \approx \|K\|$.

Дәлелдеуі. Қажеттілігі: Айталық K операторы $L_{p,w}$ кеңістігінен $L_{q,v}$ кеңістігінде шенелген болсын. $A<\infty$ орындалатынын көрсетейік. Ол үшін $W(\cdot)$ функциясының қасиеті бойынша $\min_{0\leq s\leq x} W(s)=0$ және $f \geq 0$ функциясы үшін

$$Kf(x) = \int_0^{x^2} \frac{f(s)w(s)ds}{(W(x)-W(s))^{1-\alpha}} \geq \int_0^{x^2} \frac{f(s)w(s)ds}{(W(x))^{1-\alpha}}$$

$$= \frac{1}{W^{1-\alpha}(x)} \int_0^{x^2} f(s)w(s)ds = Hf(x).$$

K операторы $L_{p,w}$ кеңістігінен $L_{q,v}$ кеңістігінде шенелгендігі – $L_{p,w}$ кеңістігінен $L_{q,v}$ кеңістігінде H Харди типтес операторының шенелгендігінен шығады және $\|K\| \geq \|H_1\|$. Олай болса $1<\frac{1}{\alpha}<p\leq q<\infty$, лемма 1 бойынша $A \approx \|H\|$. Сондықтан

$$A << \|K\| < \infty. \tag{3.2}$$

Жеткіліктігі: Айталық $A<\infty$ болсын. K операторы $L_{p,w}$ кеңістігінен $L_{q,v}$ кеңістігінде шенелгендігін көрсетейік. Ол үшін $W\left(x^2\right)$ функциясын қарасырайық. $W\left(x^2\right)$ функциясы I аралығында кемімейтін және үзіліссіз және $\lim_{x\to 0} W\left(x^2\right) = W(0) = 0$. $W(\cdot)$ функциясының қасиеті бойынша кез келген $k \in Z$ үшін келесі бос емес жиынды анықтаймыз $x_k = \sup\{x \in I : W\left(x^2\right) \leq 2^k\}$. $\{x_k\}$ тізбегінің анықтамасы бойынша $\forall k \in Z$ үшін келесі теңсіздіктің орындалуы айқын $a < x_k \leq x_{k+1} \leq b$ және $W\left(x_k^2\right) \equiv \lim_{x\to x_k} W\left(x^2\right) \leq 2^k$. Ал егер $x_k < \infty$ болса, онда $x_{k-1} < x_k$ және $W\left(x_k^2\right) = 2^k$. Сонымен қатар $x_k^2 = t_k$, $I_k = [x_k, x_{k+1})$, $J_k = \left[t_k, t_{k+1}\right)$ және $Z_0 = \{k \in Z : I_k \neq \varnothing\}$. Содан кейін $Z_0 \subseteq Z$ болса, онда

$$I = \bigcup_{k\in Z_0} I_k = \bigcup_{k\in Z_0} J_k . \qquad (3.3)$$

Олай болса $I_k = \varnothing, \quad \forall k \in Z \setminus Z_0$ осы интервалдардағы интегралдар нөлге тең, енді жалпылықты жоғалтпай $Z_0 = Z$ деп болжауға болады. Сондықтан

$$W(x_k^2) = W(t_k) = 2^k, \quad k \in Z_0 \qquad (3.4)$$

$$2^k \le W\left(x^2\right) \le 2^{k+1}, \quad x \in I_k, \quad k \in Z_0$$

Айталық $0 \le f \in L_{p,w}$. (3.3) және $x_{k-1}^2 \le x_{k-1} < x_k, \quad k \in Z_0$ қатынасы арқылы келесі норманы қарастырамыз

$$\|Kf\|_{q,v}^q = \int_0^1 v(x)\left(\int_0^{x^2} \frac{f(s)w(s)ds}{\left(W(x)-W(s)\right)^{1-\alpha}}\right)^q dx = \sum_k \int_{x_k}^{x_{k+1}} v(x)\left(\int_0^{x^2} \frac{f(s)w(s)ds}{\left(W(x)-W(s)\right)^{1-\alpha}}\right)^q dx .$$

Бұдан x^2 функциясының кемімейтіндігінен және интегралдың аддитивтілік қасиетін қолдана отырып интегралды қосынды түрінде жазамыз

$$= \sum_k \int_{x_k}^{x_{k+1}} v(x)\left[\int_0^{x_{k-1}^2} \frac{f(s)w(s)ds}{\left(W(x)-W(s)\right)^{1-\alpha}} + \int_{x_{k-1}^2}^{x^2} \frac{f(s)w(s)ds}{\left(W(x)-W(s)\right)^{1-\alpha}}\right]^q dx$$

$$<< \sum_k \int_{x_k}^{x_{k+1}} v(x)\left(\int_0^{x_{k-1}^2} \frac{f(s)w(s)ds}{\left(W(x)-W(s)\right)^{1-\alpha}}\right)^q dx + \sum_k \int_{x_k}^{x_{k+1}} v(x)\left(\int_{x_{k-1}^2}^{x^2} \frac{f(s)w(s)ds}{\left(W(x)-W(s)\right)^{1-\alpha}}\right)^q dx := F_1 + F_2 \quad (3.5)$$

Мұнда және одан кейін қосындылау k индексіне қатысты Z_0 бойынша алынады. Олай болса F_1 және F_2 жеке-жеке бағалайтын болсақ, онда

$$F_1 = \sum_k \int_{x_k}^{x_{k+1}} v(x)\left(\int_0^{x_{k-1}^2} \frac{f(s)w(s)ds}{\left(W(x)-W(s)\right)^{1-\alpha}}\right)^q dx .$$

$W(\cdot)$ функциясының монотондық қасиеті бойынша келесі интегралды қарастырамыз

$$\le \sum_k \int_{x_k}^{x_{k+1}} v(x)\left(\int_0^{x_{k-1}^2} \frac{f(s)w(s)ds}{\left(W(x)-W(x_{k-1}^2)\right)^{1-\alpha}}\right)^q dx = \sum_k \int_{x_k}^{x_{k+1}} \frac{v(x)dx}{\left(W(x)-W(x_{k-1}^2)\right)^{q(1-\alpha)}}\left(\int_0^{x_{k-1}^2} f(s)w(s)ds\right)^q . \quad (3.6)$$

(3.6) интегралының ішінен келесі теңдікті төменнен бағалаймыз

$$W(x) - W(x_{k-1}^2) = W(x) - \frac{1}{2}\cdot 2^k = W(x) - \frac{1}{2}W\left(x_k^2\right)$$

$$\ge W(x) - \frac{1}{2}W(x_k) \ge W(x) - \frac{1}{2}W(x) = \frac{1}{2}W(x). \qquad (3.7)$$

(3.7) бағалауын (3.6) бағалауына қоямыз, сонда

$$F_1 \le 2^{q(1-\alpha)} \sum_k \int_{x_k}^{x_{k+1}} \frac{v(x)}{W^{q(1-\alpha)}(x)}\left(\int_0^{x_{k-1}^2} f(s)w(s)ds\right)^q dx << \int_0^1 v(x)\left(\frac{1}{W^{1-\alpha}(x)}\int_0^{x^2} f(s)w(s)ds\right)^q dx = \|Hf\|_{q,v}^q .$$

Жоғарыда келтірілген интегралға лемма 1 бойынша келесі қатынасты аламыз

$$F_1 << A^q \|f\|_{p,w}^q \qquad (3.8)$$

Енді F_2 бағалауына Гельдер теңсіздігін қолданамыз

$$F_2 = \sum_k \int_{x_k}^{x_{k+1}} v(x)\left(\int_{x_{k-1}^2}^{x^2} \frac{f(s)w(s)ds}{\left(W(x)-W(s)\right)^{1-\alpha}}\right)^q dx$$

$$\le \sum_k \int_{x_k}^{x_{k+1}} v(x)\left(\int_{x_{k-1}^2}^{x^2} \left(f(s)\right)^p w(s)ds\right)^{\frac{q}{p}} \left(\int_{x_{k-1}^2}^{x^2} \frac{w(s)}{\left(W(x)-W(s)\right)^{p'(1-\alpha)}} ds\right)^{\frac{q}{p'}} dx .$$

Келесі интегралға, интегралдың шектері арқылы теңсіздікті бағалайық

$$\le \sum_k \left(\int_{x_{k-1}^2}^{x_{k+1}^2} \left(f(s)\right)^p w(s)ds\right)^{\frac{q}{p}} \int_{x_k}^{x_{k+1}} v(x)\left(\int_0^{x^2} \frac{w(s)ds}{\left(W(x)-W(s)\right)^{p'(1-\alpha)}}\right)^{\frac{q}{p'}} dx . \qquad (3.9)$$

(3.9) бағалауынан келесі интегралды бөліп алып, $W(s)=tW(x)$ алмастыра отырып, лемма 2 қолданамыз, сонда

$$\int_0^{x^2} \frac{w(s)ds}{\left(W(x)-W(s)\right)^{p'(1-\alpha)}} = \frac{W(x)}{W^{p'(1-\alpha)}(x)} \int_0^{\frac{W(x^2)}{W(x)}} (1-t)^{p'(\alpha-1)} dt \le \frac{W\left(x^2\right)}{p'\left(\alpha-\frac{1}{p}\right)W^{p'(1-\alpha)}(x)} . \qquad (3.10)$$

(3.10) бағалауын (3.9) теңсіздігіне қоя отырып F_2 одан әрі бағалаймыз

$$F_2 \le \frac{1}{\left[p'\left(\alpha-\frac{1}{p}\right)\right]^{\frac{q}{p'}}} \sum_k \left(\int_{t_{k-1}}^{t_{k+1}} \left(f(s)\right)^p w(s)ds\right)^{\frac{q}{p}} \int_{x_k}^{x_{k+1}} v(x) \frac{W^{\frac{q}{p'}}(x^2)}{W^{q(1-\alpha)}(x)} dx$$

$$<< \sum_k \left(\int_{t_{k-1}}^{t_{k+1}} \left(f(s)\right)^p w(s)ds\right)^{\frac{q}{p}} W^{\frac{q}{p'}}(x_{k+1}^2) \int_{x_k}^{x_{k+1}} v(x) \frac{1}{W^{q(1-\alpha)}(x)} dx . \qquad (3.11)$$

Бұдан (3.4) қасиеттерін пайдаланамыз

$$W^{\frac{q}{p'}}(x_{k+1}^2) = \left(2^{k+1}\right)^{\frac{q}{p'}} = 2^{\frac{q}{p'}}\left(2^k\right)^{\frac{q}{p'}} = 2^{\frac{q}{p'}} W^{\frac{q}{p'}}(x_k^2) .$$

Осы алынған нәтижені (3.11) қатынасына қоямыз, сонда

$$= 2^{\frac{q}{p'}} \sum_k \left(\int_{t_{k-1}}^{t_{k+1}} \left(f(s)\right)^p w(s)ds\right)^{\frac{q}{p}} W^{\frac{q}{p'}}\left(x_k^2\right) \int_{x_k}^{x_{k+1}} W^{q(\alpha-1)} v(x)dx .$$

Иенсена теңсіздігін қолданамыз

$$\le \left(\sum_k \int_{t_{k-1}}^{t_{k+1}} \left(f(s)\right)^p w(s)ds\right)^{\frac{q}{p}} W^{\frac{q}{p'}}\left(x_k^2\right) \int_{x_k}^{1} W^{q(\alpha-1)} v(x)dx$$

$$\le \left[\sup_{x_k} W^{\frac{1}{p'}}\left(x_k^2\right)\left(\int_{x_k}^{1} W^{q(\alpha-1)} v(x)dx\right)^{\frac{1}{q}}\right]^q \left(\sum_k \int_{t_{k-1}}^{t_{k+1}} \left(f(s)\right)^p w(s)ds\right)^{\frac{q}{p}}$$

$$\le A^q \cdot \left(\sum_k \int_{t_{k-1}}^{t_{k+1}} \left(f(s)\right)^p w(s)ds\right)^{\frac{q}{p}} \le 2^{\frac{q}{p}} A^q \cdot \|f\|_{p,w}^q .$$

Олай болса, F_2 бағалауының барлығын жинастыратын болсақ, онда

$$F_2 << A^q \cdot \|f\|_{p,w}^q \qquad (3.12)$$

(3.5), (3.8) және (3.12) теңсіздіктерін қолданып $\|Kf\|_{q,v}^q << A^q \cdot \|f\|_{p,w}^q + A^q \|f\|_{p,w}^q$.

Бұдан келесі теңсіздік шығады

$$\|K\| << A . \qquad (3.13)$$

(3.2) және (3.13) бағалаулары бойынша келесі қатынасты аламыз

$$\|K\| \approx A.$$

Теорема дәлелденді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1 Abylayeva A. Boundedness and compactness of the Hardy type operator with variable upper limit in weighted Lebesgue spaces. // Math. Inequal. Appl. (MIA), 2020, –V.23, № 3, – P.805-819. http://dx.doi.org/10.7153/mia-2020-23-66

2 Kufner A., Maligranda L. and Persson L.E. The Hardy Inequalty. About its History and Some Related Results, Vydavatelsky Servis Publishing House, Pilsen, 2007.

ИНФОРМАТИКА ЖӘНЕ ПӘН МҰҒАЛІМДЕРІ ИНТЕРАКТИВТІ ПАНЕЛЬДІ ТАҚТА АРҚЫЛЫ ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ ИНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ НЕГІЗГІ ҚҰРАМДАС БӨЛІГІ РЕТІНДЕ ПАЙДАЛАНУ

Алтынбекова Нұржамал Тұрғанбекқызы

Түркістан облысы, Бәйдібек ауданы Ш. Уәлиханов атындағы жалпы орта білім беретін мектебінің информатика мұғалім

Садиков Бакит Халдарович,

Түркістан облысы және Шымкент қаласы бойынша кәсіби даму институтының аға оқытушысы, педагогика ғылымдарының магистрі

Резюме

В статье анализируется понятие профессиональной компетентности педагога, наряду с компетенциями и компетенциями рассматривается готовность специалиста осуществлять конкретную деятельность в профессиональной сфере. Выделены ключевые компоненты подготовленности, универсальные, необходимые для любой профессиональной деятельности и связанные с индивидуальным успехом в быстро меняющемся мире.

Summary

The article analyzes the concept of professional competence of a teacher, along with competencies and competencies, the readiness of a specialist to carry out specific activities in the professional field is considered. The key components of preparedness are identified, universal, necessary for any professional activity and associated with individual success in a rapidly changing world.

Педагогикалық зерттеулер мен оқу тәжірибесін талдау педагогикалық қоғамдастық өкілдерінің арасында интернет-технологиялар мен интерактивті техникалық құралдарды пайдалануға негізделген оқыту әдістеріне айтарлықтай қызығушылық бар екенін көрсетеді. Бұл технологиялар мен құралдар қазіргі уақытта отандық мектептерде бар, оларды қолданудың тиімділігі ең алдымен мұғалімнің балалармен жұмыс істеу кезінде интерактивті оқу құралдарын, ресурстарды және интернет-технологияларды пайдалануға дайындығымен анықталады. Бұл жағдай әлеуметтік тапсырысқа, жоғары кәсіптік білім берудің мемлекеттік білім беру стандартының талаптарына және білім беруді ақпараттандыруға сәйкес университетте профессорлық-оқытушылар құрамын даярлаудың жаңа сапасының жетістіктерін көрсететін педагогикалық үлгіні әзірлеу қажеттілігін анықтайды. жүйесі. Қоғам дамуының қазіргі кезеңінде мамандарды даярлау сапасын арттыру білім беру реформасының басты мақсаты болып табылады. Мұғалімге кәсіптік білім берудің ең қолайлы негізі – оқу қабілеттілігі, өзін-өзі анықтау, өзін-өзі жүзеге асыру, әлеуметтену және жеке тұлғаны дамыту сияқты білім беру мақсаттары-векторларына бағдарлану болып табылатын құзыреттілікке негізделген тәсіл деп атап көрсетеді [1, 4 б.].

Құзіреттілікке негізделген тәсілдің орталық ұғымдары бір-бірімен әртүрлі қарым-қатынастағы «құзыреттілік» және «құзыреттілік» болып табылады. Қазіргі уақытта «құзыреттілік» және «құзыреттілік» ұғымдарын түсіндіруде әртүрлі көзқарастар бар. Оған

объектілер мен процестердің белгілі бір шеңберіне қатысты көрсетілген өзара байланысты тұлғалық қасиеттердің (білім, қабілет, дағды, іс-әрекет әдістері) және оларға қатысты жоғары сапалы өнімді қызмет үшін қажет [1].

Сонымен бірге құзыреттілік және құзыреттілік ұғымдарымен қатар жеке білім, қабілет, дағды және құзыреттер тобының жеке қасиеттерін қамтитын дайындық ұғымын да қарастыруға болады. құзыреттілік. Дайындық түсінігі кәсіби құзыреттілік құрылымында зерттелетін сапаның «шектерін» нақтылауға, белгілі бір кәсіби міндеттерді шешуге дайындық ерекшеліктерін зерттеуге қажетті кәсіби құзыреттілік проекциясын алуға мүмкіндік береді.

Информатика пәні мұғалімін интерактивті тақта арқылы оқу процесінде интернет-технологияларды пайдалануға дайындаудың мақсатты, мазмұндық және процедуралық құрамдастарын анықтауға байланысты зерттеуімізде маманның дайындығының құрылымын анықтаудың ұсынылған тәсілін қолдандық. Бұл ретте мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің құрылымына сүйене отырып біз, ең алдымен, жалпыға ортақ, кез келген кәсіби іс-әрекетке қажетті дайындықтың негізгі компоненттерін анықтадық және тез өзгеретін әлемде жеке табыспен байланысты. Негізгі құзыреттер жоғары білімнің мемлекеттік білім беру стандартының жалпы мәдени және жалпы кәсіби құзыреттілік блоктарына сәйкес келеді. Негізгі құзыреттер бүгінгі күні ерекше маңызға ие. Олар ең алдымен ақпаратты, коммуникацияны, оның ішінде шет тілінде, сондай-ақ азаматтық қоғамдағы жеке тұлғаның мінез-құлқының әлеуметтік-құқықтық негіздерін пайдалану негізінде кәсіби мәселелерді шешу қабілетінде көрінеді [1, 3 б.]. Информатика пәні мұғалімінің интерактивті тақта арқылы оқу процесінде интернет-технологияларды пайдалануға дайындығының негізгі компонентінің мазмұны төменде берілген:

1. Интернет желісіндегі әлеуметтік қызметтерді пайдаланатын әріптестермен кәсіби қарым-қатынасқа дайын.

Білу керек: - Интернетте кәсіби өзара әрекеттесуді қамтамасыз ететін әлеуметтік қызметтердің құрамы мен сипаттамасын; - Интернетте кәсіби өзара әрекеттесуді қамтамасыз ететін әлеуметтік Интернет қызметтерін ұйымдастыру мен басқарудың негізгі принциптері. Істей білу: - әріптестермен кәсіби әрекеттесу үшін әлеуметтік Интернет қызметтерін пайдалану; - кәсіби ортада әріптестер сұранысына ие жаңа интернет-ресурстарды әзірлеу.

Игеру: - Интернетте әлеуметтік қызметтерді пайдаланатын әріптестермен кәсіби қарым-қатынас тәжірибесі; - өзара әрекеттесудің басқа қатысушылары үшін ашық қолжетімді және кәсіби ортада сұранысқа ие жаңа интернет-ресурстарды әзірлеу тәжірибесі.

2. Кәсіби қызметті жүзеге асыру кезінде ғаламдық компьютерлік желілердегі ақпаратпен жұмыс істеуге, ақпаратты іздеуге және басқа интернет пайдаланушыларының әзірлемелерін қолдануға дайын.

Білу: - интернетте ақпараттық ресурстарды жариялаудың түрлерін, форматтарын және әдістерін; - Интернетте ақпараттың жеке каталогтарын іздеу, таңдау және құру үшін желілік қызметтерді пайдаланудың құрамы, сипаттамалары және әдістері; - Интернеттегі кәсіби ақпарат көздерінің құрамы мен сипаттамасы; - авторлық құқық, ақпараттық материалдарды тарату және пайдалану саласындағы заңнаманың негізгі талаптары.

Істей білу: - Интернетте жариялаудың әртүрлі типтегі, форматтары мен әдістерінің бар ақпараттық ресурстарын пайдалану және жаңаларын әзірлеу; - Интернетте ақпараттың жеке каталогтарын іздеу, таңдау және құру үшін арнайы қызметтерді пайдалану; - Интернетте кәсіби ақпарат көздерін іздеу; - авторлық құқық заңнамасының талаптарын сақтай отырып, басқа интернет пайдаланушылардың әзірлемелерін пайдалануға.

Иелену: - Интернетте жариялаудың әртүрлі түрлерінің, нысандары мен әдістерінің ақпараттық ресурстарын пайдалану және дамыту тәжірибесі; - Интернетте ақпараттың жеке каталогтарын іздеу, таңдау және құру бойынша мамандандырылған қызметтерді пайдалану дағдылары - Интернетте кәсіби ақпарат көздерін пайдалану тәжірибесі, осындай жаңа көздерді іздеу; - авторлық құқықтарды сақтай отырып, кәсіби қызметті жүзеге асыру кезінде басқа интернет пайдаланушылардың әзірлемелерін пайдалану тәжірибесі.

3. Интернетте ақпараттық қауіпсіздіктің негізгі талаптарын орындауға дайын.

Білу: - қауіп түрлері мен ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету әдістері.
Істей білу: - ақпараттық қауіпсіздікке төнетін қатерлерді анықтау, құрылған ақпараттық ресурстардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету.
Игеру: - Интернетте ақпаратты қорғау құралдарымен жұмыс істеу дағдыларын.
4. Мультимедиялық ақпараттық технологияны пайдалана отырып, көпшілік алдында сөз сөйлеуге дайын.
Білу: - шешендік өнер теориясының негіздерін, аудиториямен интерактивті әрекеттесу; - шешендік өнерді қолдау үшін мультимедиялық ақпараттық технологияларды қолданудың құрамы, сипаттамалары және принциптері.
Істей білу: - көпшілік алдында сөз сөйлеуді сүйемелдеу үшін мультимедиялық ресурстарды әзірлеу және пайдалану кезінде ақпараттық технология құралдарын қолдану, аудиториямен интерактивті әрекеттестік ұйымдастыру.
Ие: - ақпараттық технологияларды пайдалана отырып, мультимедиялық қолдау арқылы көпшілік алдында сөз сөйлеуді дайындау және жеткізу тәжірибесі; - көпшілік алдында сөйлеу процесінде диалог, пікірталас, аудиториямен интерактивті әрекеттесу тәжірибесі.
5. Мультимедиялық қолдауды пайдалана отырып және Интернетте кері байланысты қамтамасыз ету арқылы кәсіби контент мәтіндерін құрастыруға және өңдеуге дайын.
Білу: - интернетте мәтіндік ақпаратты құрастыру, ресімдеу және жариялау принциптерін; - сыртқы интернет қызметтерінің мультимедиялық ресурстарын өз беттерінде орналастыру әдістері; - интернет беттерінде кері байланысты ұйымдастыру тәсілдері; - нетикет ережелері.
Істей білу: - Интернетте мәтіндік ақпаратты құрастыру, жариялау және өңдеу үшін желілік қызметтерді және компьютерлік бағдарламалық құралдарды пайдалану; - желілік қызметтерді және арнайы бағдарламалық қамтамасыз етуді пайдалана отырып, интернет беттеріне мультимедиялық элементтерді жасау; - басқа интернет пайдаланушылармен өзара әрекеттесу үшін кері байланыс құралдарын пайдалану.
Ие: - Интернет беттерін құрастыру және оларға сыртқы Интернет қызметтерінің мультимедиялық ресурстарын орналастыру тәжірибесі; - әзірленген беттердегі кері байланыс құралдарын пайдалана отырып, интернет пайдаланушылардан кері байланыс алу тәжірибесі; - басқа интернет пайдаланушыларымен кері байланыс құралдарын қолдану арқылы өзара әрекеттесу тәжірибесі.

Сонымен, информатика мұғалімінің интерактивті тақта арқылы оқу процесінде интернет-технологияларды пайдалануға дайындығы құрылымында біз информатика мұғалімінің кәсіби құзыреттілігінің негізгі құрамдас бөлігін анықтадық. Негізгі деңгейде информатика мұғалімінің жалпы мәдени және жалпы кәсіби дайындығын көрсететін дайындық компоненттері ашылады. Сондай-ақ негізгі компонент информатика мұғалімі дайындығының кез келген қызмет саласындағы мамандарға жатқызуға болатын бөлігін сипаттайтынын ескере отырып, біз алған нәтижелер басқа пәндік пәндер мұғалімдерін дайындаудың мазмұнын сипаттауда пайдалы болады. сондай-ақ өзінің кәсіби қызметінде интерактивті және интернет-технологияларды пайдаланатын әлеуметтік-гуманитарлық саладағы басқа мамандықтардың өкілдері.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Радионова Н. Ф. Компетентностный подход в педагогическом образовании // Электронный научный журнал «Вестник» 2006. URL: http://www.omsk.edu/article/vestnik-omgpu-75

Мазмұны

ӘЛЕУМЕТТІК-ҚОҒАМДЫҚ ҒЫЛЫМДАР	
Жұмат Ә.Е., Уразбекова К.Б., Орынбасарова Г.Ж. ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН АРДАГЕРЛЕРІНІҢ ТАРИХИ ЖАДЫНДАҒЫ ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫ: «ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ» ПӘНІНДЕ ЗЕРТТЕУ ЖӘНЕ ҚОЛДАНУ ӘДІСТЕМЕСІ	3
Кидирбаев Р.М., Орынбасарова Г.Ж. ЕКІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫС ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ГЕРМАНИЯ ТАРИХЫН ОҚЫТУДА ЦИФРЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ҚОЛДАНУ ӘДІСТЕМЕСІ	7
Гафур М., Марина Г.А. КЕНЕСАРЫ ҚАСЫМҰЛЫНЫҢ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ ҚОЗҒАЛЫСЫНДАҒЫ ТАРИХИ РӨЛІ: ЗЕРТТЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ, ОҚУ ЖӘНЕ ОҚЫТУ МӘСЕЛЕСІ	9
Baizhuman N., Mirahmatova S., Artykbaeva F.I. COMPARISON OF SUPERSTITIONS IN KAZAKHSTAN AND AMERICA	12
Orynbassar K.A., Kurmasheva. M.B THE PROBLEMS OF TEENAGERS	14
Duisenkhan K.N., Raimbekova G.I. THE IMPACT OF THE FILM INDUSTRY ON THE THINKING OF SOCIETY	17
Есімхан М., Сүлеймен А., Баймаханов Б.К. НАПОЛЕОН БОНАПАРТТЫҢ ЕУРОПАНЫ ЖАУЛАП АЛУ КЕЗЕҢІНДЕГІ «ДҮНИЕЖҮЗІ ТАРИХЫ» ПӘНІН ОҚЫТУ ӘДІСІ	20
Серікхан Б.А., Абдиханова А.Ж. ХХ ҒАСЫРДЫҢ 20-50 ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ САЯСИ ҚУҒЫН- СҮРГІН ТАРИХЫНДАҒЫ ЖАҢА ЕСІМДЕР	22
Нұрланұлы А., Тұржан Ш.Ш., Орынбасарова Г.Ж. МОМЫШҰЛЫНЫҢ ӨМІРШЕҢ ӨСИЕТІ МЕН НАҚЫЛ СӨЗДЕРІ	25
Бердібай Д.С., Сейтмаханбет Д.Б., Баймаханов Б.К. КӨШПЕНДІЛЕРДІҢ КҮНДЕЛІКТІ ӨМІРІ МЕН РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫ	29
Көшер Н.М., Тохтамишов А.И., Марина Г.А. XVII ҒАСЫР АНГЛИЯ ТАРИХЫН ЗЕРТТЕУ ПРОЦЕСІНДЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМЫТУ	31
Баймұрат Меруерт Алдашқызы АЛҒАШҚЫ ҚАУЫМНЫҢ МӘДЕНИЕТІ – АДАМЗАТ ӨРКЕНИЕТІНІҢ БАСТАМАСЫ	34
Майкыбекова Айнур Абдикеримовна ТҮРКІ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ	36
Алипова Жамила Абдуллаевна БАЛАБАҚШАЛАРДА ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРДЫ ҚОЛДАНУ	38
Тажибаева Улбосын Жарылкасыновна ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛЫ ҒАЛЫМЫ ҚАНЫШ ИМАНТАЙҰЛЫ СӘТБАЕВ	42
Бакитжанова Райгуль Абдуалиевна БІЛІМДІ ИГЕРУДІҢ ТИІМДІ ТӘСІЛДЕРІН ҮЙРЕНУ	45
Мауленова Ажар Айтбековна «ҚҰМ ТЕРАПИЯСЫН» ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ	46
Алдабекова Гульмира Анарбековна	

ОЙЫН АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЗДІК ҚОРЛАРЫН ДАМЫТУ	49
ӨНЕР, МӘДЕНИЕТТАНУ ЖӘНЕ СПОРТ (БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ, КӘСІПТІК БІЛІМ, МУЗЫКА ЖӘНЕ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ)	
Дуйсембек Мәулен Маратұлы, Ортаева А.С. ТӨРТТАҒАН (ПАРТЕР) ӘДІСІН ДАМЫТУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ГРЕК-РИМ КҮРЕСІНДЕГІ ЕРЕКШЕЛІГІ	53
Ирсалиева Л.Н., Шегенбаев Н.Б. СПОРТТАҒЫ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ПРОГРЕСС: ИННОВАЦИЯ ОЙЫНДЫ ҚАЛАЙ ӨЗГЕРТЕДІ	56
Бегімбет Алтынай Миятқызы, Есмаханова Жаркынай Шарабдиновна СПОРТТЫҚ МАНСАПТАН КЕЙІНГІ СПОРТШЫЛАРДЫ ФИЗИКАЛЫҚ ОҢАЛТУ	59
Хамиев Мирханоруч, Испандиярова А.М. ГАРМОНИЯ ТЕЛА И ДУХА: ПОЧЕМУ КАРАТЕ – КЛЮЧ К ЗДОРОВЬЮ И ЖИЗНЕННОМУ УСПЕХУ	62
Султанкулов Кудратбек Шавкатбекович, Шалхар Ұ.Б. ВЛИЯНИЕ ПИТАНИЯ НА СПОРТИВНЫЕ ДОСТИЖЕНИЯ	65
Тұрсын Бектөре, Басынбеков Қ.М. ОПТИМИЗАЦИЯ СПОРТИВНЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ ЧЕРЕЗ ЗОЖ	68
Хамиев Мирханоруч, Басынбеков Қ.М. ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ СПОРТСМЕНОВ В СТРЕССОВЫХ СИТУАЦИЯХ	71
Шалунов Н.И., Хамиев Мирханоруч, Сералиева У.О. ИССЛЕДОВАНИЕ «ПРОБЛЕМА ДОПИНГА В СОВРЕММЕНОМ СПОРТЕ»	74
Олейник Данила, Каратаев А.О. ФИЗИОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УТОМЛЕНИЯ СПОРТСМЕНА	77
Петрякова А., Тажиметова Г.Т. ЗДОРОВЬЕ В ДВИЖЕНИИ: ФИЗИЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ КАК ЩИТ ОТ ОРВИ	79
Петрякова А., Испандиярова А.М. ГРАНИЦЫ ФИЗИЧЕСКОГО ТРИУМФА: ВЛИЯНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СПОРТА НА ЗДОРОВЬЕ ПОЗВОНОЧНИКА И СПОСОБЫ СОХРАНЕНИЯ БАЛАНСА	82
Иралиева К.А., Сотов В.В. ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ СПОРТИВНОЙ ТРЕНИРОВКИ	85
Казанбаев Досжан, Испандиярова А.М. ВСПОМОГАТЕЛЬНЫЕ ФИЗИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ ДЛЯ РЕАБИЛИТАЦИИ ПОСЛЕ ТЯЖЕЛЫХ ОПЕРАЦИЙ	88
Иралиева К.А., Испандиярова А.М. РАЗВИТИЕ ГИМНАСТИКИ В ЭПОХУ ЦИФРОВИЗАЦИИ И УДАЛЕННОГО ОБУЧЕНИЯ	91
Калдаров Бекжигит, Таджимуратов Н.Р. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКЕ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ	94
Иралиева К.А., Тажиметова Г.Т. ОПТИМИЗАЦИЯ КООРДИНАЦИИ У ДЕВОЧЕК ЗАНИМАЮЩИХСЯ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ГИМНАСТИКОЙ	97
Ергешбаев Азиз Роман оглы, Абилдабеков С.А. ОСВОЕНИЕ ГОРНЫХ ВЕРШИН В МИРЕ СПОРТА	100
Даулетова Н.О., Испандиярова А.М. ПОСЛЕДСТВИЯ ПАНДЕМИИ COVID-19 ДЛЯ СПОРТИВНОЙ ИНДУСТРИИ	102
Даулетова Н.О., Тажиметова Г.Т.	

ИССЛЕДОВАНИЕ АДАПТАЦИИ ТЕННИСА ДЛЯ ЛИЦ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ФИЗИЧЕСКИМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ	105
Газрати Альвида, СотовВ.В. РОЛЬ ПОДВИЖНЫХ ИГР НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ	108
Газрати Альвида, Тажиметова Г.Т. РАЗВИТИЕ ГИБКОСТИ У ЮНЫХ ХОККЕИСТОВ	111
Абдумуминов Д., Ускеналиев А.К. КЛЮЧЕВЫЕ АСПЕКТЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ СПОРТСМЕНА	114
Газрати Альвида, Испандиярова А.М. РОЛЬ КОННОГО ВИДА СПОРТА В НАЦИОНАЛЬНЫХ ИГРАХ	116
Асылтай Азамат, Ускеналиев А.К. ЛЕГКОАТЛЕТИЧЕСКОЕ МНОГОБОРЬЯ	120
Асанхан Самал Қуанышқызы, Есмаханова Жаркынай Шарабдиновна ТЫНЫС АЛУ ЖҮЙЕСІ АУРУЛАРЫНА ЕМДІК ЖАТТЫҒУЛАРЫ	124
Бауыржан Ж.Р, Байдыбек А.К.,Мыңбаева Н.Қ. КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУ	128
Досымбет Сымбат Ақылбекқызы, Есмаханова Жаркынай Шарабдиновна АРНАЙЫ МЕДИЦИНАЛЫҚ ТОПҚА ЖАТАТЫН МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНА ЕМДІК ДЕНЕ ЖАТТЫҒУ ӘДІСТЕРІ	131
Баймахан А.А, Есбай А.Б., Узахова А.С. БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТАЛҒАМЫН КЕСКІНДЕМЕ АРҚЫЛЫ ДАМЫТУ	135
Махамбетқұл Аружан, Тұрабай Назерке, Сарыбаев Ғ.М. ОҚУШЫЛАРДЫ КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫНДАҒЫ ҚОЛӨНЕРЛЕР АРҚЫЛЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУ	138
Ермекбай Гүлмайра, Қоғабай Аяулым, Қалыбай Балнұр, Байбатшаева А.Е. КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҚТАРЫНДА КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУДІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	141
Абдуғаппар М.Е., Кужагулова Г.Е. ЖАҺАНДАНУ ДӘУІРІНДЕГІ МУЗЫКА МАМАНДЫҒЫНЫҢ БОЛАШАҒЫ МЕН ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ	143
Жандарбек Б.Ш., Кужагулова Г.Е. В.А.МОЦАРТТЫҢ «ҚОҢЫРАУЛАР СЫҢҒЫРЫ» ШЫҒАРМАСЫН БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕГІ МУЗЫКА САБАҒЫНДА ПАЙДАЛАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ	145
Иса Нұрлыбек, Рамашов Нурмамбек ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҚТАРЫНДА КЕЙС ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ	147
Байзах Ұ.Б., Пердебекова Н.Ж., Пошаев Д.Қ. ЖОҚТЫ ЕМЕС ЖОҒАЛҒАНДЫ ІЗДЕЙМІЗ	151
Сыдыков Мейірбек, Хайрулла Айбек, Пошаев Д.Қ. КӨРКЕМ ЕҢБЕКТІ ОҚЫТУДЫҢ ТАРИХИ АСПЕКТІЛЕРІ	152
Әзтаева Жазира Баймұратқызы БАЛАЛАРДЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ӨНЕРГЕ ҮЙРЕТУДІҢ МАҢЫЗЫ	154
Бертан Бауыржан Жүрсінбекұлы ҮЙІРМЕ ТОПТАРЫНА ҚАТЫСУШЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАР ҮШІН ЭКСКУРСИЯ ҰЙЫМДАСТЫРЫП ӨТКІЗУ	156
Л.Г.Ташмет,Ж.Т. Саймбетова	

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ МАМАНДЫҚТАРДА БІЛІМ АЛАТЫН СТУДЕНТТЕРДІ ОҚЫТУДА ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ (Еңбек технологиясы және кәсіпкерлік мұғалімін даярлау мамандығы негізінде)	160
Маханбетова Жансая Әубәкірқызы КҮН ТӘРТІБІНДЕГІ МУЗЫКАЛЫҚ ТЕРАПИЯ	156
ФИЗИКА-МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР	
Толаметов А.О., Уалиханова Б.С. ФИЗИКА САБАҚТАРЫНДА ЖӘНЕ САБАҚТАН ТЫС ЖҰМЫСТАРДА «ДЕБАТ» ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ	165
Sultanova Galiya Fanzirovna, Rashimbetova Sandugash Amirkhanovna INTERNATIONALIZATION OF IT: THE ROLE OF ENGLISH IN THE DIGITAL AGE	168
Арайлым С., Әмірбекұлы А. ПЛАНИМЕТРИЯ МЕН СТЕРЕОМЕТРИЯ КУРСТАРЫН ИНТЕГРАЦИЯЛАЙ ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА КОМПЬЮТЕРЛІК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ	171
Кенджабаева А.Г., Рамазанова С.А. ФИЗИКА САБАҒЫНДА ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	176
Sultanova Galia Fanzirovna, Kaldarbek Asylkhan Mergenbaevich THE IMPORTANCE OF ENGLISH IN TEACHING PROGRAMMING	180
Төрехан М.М., Иманбаев Н.С. СЫЗЫҚТЫҚ ЖӘЙ ДИФФЕРЕНЦИАЛДЫҚ ОПЕРАТОРЛАРДЫҢ ҚИСЫНДЫ КЕҢЕЮІ МЕН ТАРЫЛУЫНЫҢ ДЕЗИН-ӨТЕЛБАЕВ ТЕОРИЯСЫНДАҒЫ ӘДІСТЕРІ	183
Сайын Г.Ә., Рамазанова С.А. ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДА КОМПЬЮТЕРЛІК МОДЕЛЬДЕУ АРҚЫЛЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЛАУДЫ ДАМЫТУ	186
Sultanova Galia Fanzirovna, Davlatbekkyzy Albina LEARNING PHYSICAL SCIENCE THROUGH AMERICAN MOVIES	183
Келдібек А.Н., Ниязымбетов А.Д. МАТЕМАТИКА ЖӘНЕ ФИЗИКА КУРСТАРЫНДАҒЫ ВЕКТОР ҰҒЫМЫ	189
Аманова А.Е., Иманбаев Н.С. ОРТА МЕКТЕП КУРСЫНДАҒЫ ПЛАНИМЕТРИЯНЫҢ КЛАССИКАЛЫҚ ӘДІСТЕРІ МЕН ЖОҒАРЫ МАТЕМАТИКА КУРСЫНДАҒЫ КОМПЛЕКСТІ АНАЛИЗДІҢ ПЛАНИМЕТРИЯДА ҚОЛДАНЫЛУЫ БОЙЫНША САЛЫСТЫРУ ЗЕРТТЕУЛЕРІ	195
Бахтыбай Ә.Б., Ибрагимов Р. КОМПЬЮТЕРЛІК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ГРАФИКАЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ	198
Тіллабек А.Т., Жетпісбаева Г.О. МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ЕСЕПТЕРДІ ШЕШУ ҮРДІСІНДЕГІ ДИВЕРГЕНТТІ ОЙЛАУДЫҢ РӨЛІ	203
Абдиганиева Г., Нязымбетов А. ҚАЗІРГІ МАТЕМАТИКАДА ДИОФАНТ ТЕҢДЕУЛЕРІНІҢ МАҢЫЗЫ МЕН ҚОЛДАНЫЛУЫ	206
Жасұзақ Ә., Әмірбекұлы А. МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫ АШЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРДІ ШЕШУГЕ БАУЛУ – ОЛАРДЫҢ ҰЖЫМДЫҚ ЖҰМЫС ЖАСАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУ ЖОЛЫ	210
Баратов Оятулла Абдуллажанович, Б.С. Уалиханова «ТОЛҚЫНДАР МЕН ТЕРБЕЛІСТЕР» ТАРАУЫНЫҢ ҒЫЛЫМИ ӘДІСТЕМЕЛІК ТАЛДАУЫ	214
Sultanova Galia Fanzirovna, Zhumashova Aruzhan Mukhanovna THE RELFTIONSHIP BETWEEN MATHEMATICS AND ENGLISH	217

Үсен М.Ә., Рамазанова С. А. МЕКТЕП ФИЗИКА КУРСЫНДА «КВАНТТЫҚ ФИЗИКА» БӨЛІМІН ОҚЫТУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ	219
Түйме М.Е., Керимбаева К.З. СІЛТІЛІК МЕТАЛДАРДЫ ОҚЫТУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ БІЛІМІ МЕН БІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	222
Кенжебай Өмірбек, Мәдібекова Ғ.М. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРҒА САБЫН ЖАСАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҮЙРЕТУ	224
Исабаева А.Ж., Алдешов С.Е., Баймаханова Л.А. БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ WEB ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП ИТЕЛЕКТУАЛДЫ ҚАБІЛЕТТІ ДАМЫТУ	228
Шапекова А. С., Ортаева Бибигуль Даурбековна МАШИНАЛЫҚ ОҚЫТУ САЛАСЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУ	232
Көбеева Бекзада Қайсарбекқызы МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН БЕЛСЕНДІ ЖӘНЕ ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕР	234
Калденова Қанзада МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДАҒЫ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ МАҢЫЗЫ	237
Мирзалиева Б.О., Уалиханова Б.С. ФИНДІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ТӘЖІРИБЕСІ	239
Әбіл Гүлбану Амангелдіқызы МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМЫТУ	243
Сатылганова Мадина Тогаевна ГЕОГРАФИЯ САБАҒЫНДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ПАЙДАЛАНУ	244
Аберова Перизат Каримовна МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ	246
Абдихадир Б.А., Қадырбек Б.Қ., Сейлбеков Б.Н. $p \le q$ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ХАРДИ ТИПТЕС ОПЕРАТОРЫНЫҢ ШЕНЕЛГЕНДІЛІГІ	249
Алтынбекова Нұржамал Тұрғанбекқызы, Садиков Бакит Халдарович ИНФОРМАТИКА ЖӘНЕ ПӘН МҰҒАЛІМДЕРІ ИНТЕРАКТИВТІ ПАНЕЛЬДІ ТАҚТА АРҚЫЛЫ ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ ИНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ НЕГІЗГІ ҚҰРАМДАС БӨЛІГІ РЕТІНДЕ ПАЙДАЛАНУ	254